

YASİN
ÇOBAN

TÜRKİYE EKONOMİSİ

Yasın Çoban

TÜRKİYE EKONOMİSİ

- Osmanlı Ekonomisi • Türkiye Ekonomisi
- Dünya Ekonomisi
- Uluslararası Mali Kuruluşlar

- Konu Anlatımı
- 300 Çözümlü Soru
- 260 Çıkmış Sınav Sorusu

ikinci
sayfa
Dizisi

ikinci
sayfa
Dizisi

Vasin Çoban

TÜRKİYE EKONOMİSİ

Osmanlı Ekonomisi • Türkiye Ekonomisi
• Dünya Ekonomisi
• Uluslararası Mali Kuruluşlar

- Konu Anlatımı
- 300 Çözümlü Soru
- 260 Çıkmış Sınav Sorusu

Genişletilmiş - Güncellenmiş

4. BASI

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLETİ DÖNEMİ EKONOMİ POLİTİKALARI

LETİNDE EKONOMİK YAPI.....	13
EVLETİ EKONOMİSİNİN TEMEL YAPISI.....	13
EVLETİNDE EKONOMİK YAPI VE SEKTÖRLER.....	14
.....	14
.....	16
.....	16
.....	18
12.....	20
lık	22
YONLAR.....	24
EVLETİ DÖNEMİ DIŞ TİCARET POLİTİKALARI.....	25
Devleti Dönemi Dış Ticaret İlişkileri	25
Devleti Dönemi Dış Borçlar Sorunu	27
EVLETİNİN SON YILLARINDAKİ EKONOMİK YAPISI...	28

İKİNCİ BÖLÜM

ET DÖNEMİ TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI

ARI EKONOMİK YAPI	31
TRASI DÖNEM TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI	31
TİSİT KONGRELERİ.....	34
ında düzenlenen Birinci İzmir İktisat Kongresi	34
ında düzenlenen İkinci İzmir İktisat Kongresi	34
ında düzenlenen Üçüncü İzmir İktisat Kongresi.....	35
ında düzenlenen Dördüncü İzmir İktisat Kongresi.....	35

C. 1923 BİRİNCİ İKTİSAT KONGRESİ	36
1. Sanayici Kesime Yönelik Alınan Kararlar	36
2. Tüccar Kesimine Yönelik Alınan Kararlar	37
3. Çiftçi Kesimine Yönelik Alınan Kararlar	37
4. İşçi Kesimine Yönelik Alınan Kararlar	37
D. LOZAN ANTLAŞMASI'NIN EKONOMİK HÜKÜMLERİ	38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1923-1960 YILLARI ARASI TÜRKİYE EKONOMİSİ GELİŞME TARİHİ

I. DÖNEMLER İTİBARIYLA EKONOMİK GELİŞME	40
A. TÜRKİYE EKONOMİSİ GELİŞME TARİHİ	40
B. 1923-1929 YILLARI ARASI (DIŞA AÇIK EKONOMİ) TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI	41
C. 1930 YILINDAN SONRA (DEVLETÇİLİK 1930-1939) TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI	47
D. BİRİNCİ VE İKİNCİ BEŞ YILLIK SANAYİ PLANLARI	52
1. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (1934-1938 yılları arası)	53
2. İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı (1938)	55
E. 1940-1945 SAVAŞ YILLARI ARASINDA TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI	56
F. 1945-1950 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI	58
1. Truman Doktrini ve Marshall Planı (1947)	59
2. İlk Devalüasyon (1946) ve 1946 Krizi	60
3. İvedil Sanayi Planı (1946) ve Türkiye Kalkınma Planı (1947)	61
4. Türkiye'nin IMF ve Dünya Bankası Üyeliği	61
G. 1951-1954 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI	62
1. 1951-1954 Yılları Arasında Tarım Sektörü ve 1954 Krizi	64
2. 1951-1954 Yılları Arası Diğer Ekonomi Politikaları	65
H. 1954 YILINDAN SONRA TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI	67

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM**1960-1980 YILLARI ARASI TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI**

I. PLANLI KALKINMA VE İTHAL İKAMECİ SANAYİLEŞME DÖNEMİ.....	71
A. PLANLI KALKINMA MODELİNİN EKONOMİK NEDENLERİ.....	71
B. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANLARI.....	73
1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967).....	75
2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)	78
3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)	80
4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)	84
5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989).....	88
6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)	90
7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000).....	93
8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)	97
9. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)	99

BEŞİNCİ BÖLÜM**1980-1999 YILLARI ARASI TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI**

I. DIŞA AÇILMA VE LİBERALİZASYON DÖNEMİ.....	102
A. 1980-1982 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI	102
1. 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları	103
2. 24 Ocak 1980 İstikrar Programı ile Öngörülen Başlıca Tedbirler	104
B. 1983-1986 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI	106
1. Liberal Dış Ticaret Politikaları	107
2. Finansal Serbestleşme Dönemi ile 28 sayılı ve 30 sayılı Kararlar	108
C. 1987-1993 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI	111
1. Finansal Serbestleşme Dönemi ve 32 sayılı Karar	113
2. Körfez Krizi'nin (1991) Ekonomik Etkileri.....	116
3. Parasal Hedefleme Rejimi.....	117

D. 1994-1999 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI	118
1. 5 Nisan 1994 Kararları	119
2. Türkiye'nin Gümrük Birliği Üyeligi.....	121
3. 17. Stand-by Anlaşması ve Yapısal Reformlar	123

ALTINCI BÖLÜM

2000-2010 YILLARI ARASI TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI

I. 2000-2005 YILLARI ARASI EKONOMİK GELİŞMELER.....	125
A. 2000 YILI ENFLASYONU DÜŞÜRME PROGRAMI	125
1. Enflasyonu Düşürme Programı (Döviz Kuru Hedeflemesi)	126
2. 2000 Yılı İstikrar Programı.....	127
B. KASIM 2000 KRİZİ	128
1. Kasım 2000 Krizi Öncesi Gelişmeler.....	128
2. Kasım 2000 Krizinin Temel Nedenleri	130
3. Kasım 2000 Krizi Sonrasında Ortaya Çıkan Sonuçlar	130
C. ŞUBAT 2001 KRİZİ	131
1. Şubat 2001 Krizi Öncesi Gelişmeler	131
2. Şubat 2001 Krizinin Temel Nedenleri.....	132
3. Şubat 2001 Krizi Sonrasında Ortaya Çıkan Sonuçlar.....	133
D. 2001 YILI GÜÇLÜ EKONOMİYE GEÇİŞ PROGRAMI.....	134
1. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın Yapısal Reformları	136
2. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın Temel Hedefleri	137
3. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın Nihai Hedefleri	138
4. Acil Eylem Planı (2003)	139
5. Enflasyon Hedeflemesi Rejimi	139
E. 2000-2005 YILLARI ARASI TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI	142
II. 2006-2010 YILLARI ARASI EKONOMİK GELİŞMELER.....	146
A. 2006-2010 YILLARI ARASI TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI	146
1. Orta Vadeli Program (2010-2012 yılları arası).....	148
2. Orta Vadeli Program (2012-2014 yılları arası).....	150
B. 2006-2011 YILLARI ARASI EKONOMİK GÖSTERGELER.....	152

1. 2006-2011 Yılları Arası Millî Gelir (GSYİH).....	152
2. 2006-2011 Yılları Arası Enflasyon (TÜFE-ÜFE)	155
3. 2006-2011 Yılları Arası Kamu Maliyesi (Bütçe)	156
4. 2006-2011 Yılları Arası Dış Ticaret	159
5. 2006-2011 Yılları Arası İstihdam	162
6. 2006-2011 Yılları Arası Para-Banka.....	164
C. 2009 EKONOMİK KRİZİ.....	167
1. 2009 Küresel Krizi'ne İlişkin Alınan Önlemler	169
a. Yatırım Destekleri	169
b. Vergi Destekleri	169
c. İstihdam Destekleri	170

YEDİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN EKONOMİK YAPISI

A. TÜRKİYE EKONOMİSİNİN TEMEL YAPISI.....	171
1. Türkiye'de Ekonomik Yapının Temel Özellikleri.....	171
2. Türkiye'de Ekonomik Büyüme	172
B. TÜRKİYE'DE EKONOMİK YAPI VE SEKTÖRLER.....	174
1. Tarım.....	174
2. Sanayi	179
3. Hizmetler	182
C. TÜRKİYE'DE BANKACILIK SİSTEMİ	185
1. Osmanlı Devleti Dönemi Bankacılık Sektörü	185
2. Cumhuriyetin Kuruluş Yılları Dönemi Bankacılık Sektörü	186
3. 1960-1980 Yılları Arası Planlı Kalkınma Dönemi ve Bankacılık Sektörü	187
4. 1980 Yılı Sonrası Finansal Serbestleşme Dönemi ve Bankacılık Sektörü	188
5. 2000 Yılı Sonrası Bankacılık Sektörü ve Yeniden Yapılanma Süreci	190
6. Türk Bankacılık Sektöründe Karşılaşılan Mali Riskler	193
7. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) Yönetimine Devredilen Bankalar	193

D. TÜRKİYE'DE ÖZELLEŞTİRME SÜRECİ.....	196
1. Özelleştirme.....	196
2. Özelleştirmenin Temel Amaçları.....	197
3. Özelleştirme Yöntemleri.....	197
4. Türkiye'deki Özelleştirme Uygulamaları.....	198
E. TÜRKİYE'DE ÖDEMELER DENGESİ.....	201
1. Cari İşlemler ile Sermaye ve Finans Hesabı Dengesi.....	202
2. Dış Ticaret Dengesi ve Gelişme Süreci.....	204
3. 1980 Sonrası Dış Ticaret Yapısı.....	206
4. Türkiye'de Dış Ticaret Bilançosunun Sürekli Açık Vermesinin Nedenleri.....	208
5. Türkiye'nin Dış Ticaret Alanında Karşı Karşıya Bulunduğu Mevcut Sorunlar.....	209
6. Türkiye'deki Serbest Ticaret Bölgeleri.....	209
7. Dış Ticaret İstatistikleri Kapsamında Olmayan Mal ve İşlemler.....	210
F. TÜRKİYE'DE İÇ VE DIŞ BORÇLAR.....	210
G. TÜRKİYE'DE YATIRIM SÜRECİ VE UYGULANAN YATIRIM TEŞVİKLERİ.....	212
1. Türkiye'de Yatırım Süreci.....	212
2. Türkiye'de Uygulanan Yatırım Teşvikleri.....	213
H. TÜRKİYE'DE PARA VE SERMAYE PİYASALARI.....	214
1. Türkiye'de Para Piyasası.....	215
2. Türkiye'de Sermaye Piyasası.....	215
3. Türkiye'de Finansal Sistemde Yer Alan Kurumlar.....	216
4. Merkez Bankası.....	216
5. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası.....	220
İ. TÜRKİYE'DE İSTİHDAM VE İŞSİZLİK SORUNU.....	221
1. İstihdamın Yapısı.....	221
2. İşgücüne Katılım Oranı.....	222
3. İstihdamın Arttırılması İçin Alınacak Önlemler.....	223
İ. TÜRKİYE'DE ENFLASYON.....	225
1. Enflasyon.....	225
2. Fiyat Endeksleri.....	225

SEKİZİNCİ BÖLÜM

DÜNYA EKONOMİSİ

I. DÜNYA EKONOMİSİNDEKİ GELİŞMELER.....	228
A. DÜNYA EKONOMİSİ.....	228
1. 1930-1980 Yılları Arası Dönem Dünya Ekonomisi.....	228
2. 1980-2000 Yılları Arası Dönem Dünya Ekonomisi.....	229
3. 2000 Yılı ve Sonrası Dönem Dünya Ekonomisi.....	231
B. DÜNYA TİCARET HACMİ.....	234
C. DÜNYA İŞGÜCÜ PİYASALARI	235
D. KİŞİBAŞINA GELİR VE HARCAMA.....	236
II. KÜRESEL EKONOMİK KRİZLER	237
A. 1994 YILI MEKSİKA EKONOMİK KRİZİ.....	238
B. 1997 YILI ASYA (UZAKDOĞU) EKONOMİK KRİZİ	238
C. 1998 YILI RUSYA EKONOMİK KRİZİ.....	239
D. 1999 YILI BREZİLYA EKONOMİK KRİZİ.....	239
E. 2002 YILI ARJANTİN EKONOMİK KRİZİ	240
F. 2009 YILI KÜRESEL EKONOMİK KRİZİ	241
1. 2009 Küresel Krizi'nin Nedenleri.....	241
2. 2009 Küresel Krizi'nin Sonuçları.....	242
G. 2010 YILI YUNANİSTAN EKONOMİK KRİZİ.....	243
1. Yunanistan	244
2. İrlanda	246
3. Portekiz.....	247
4. Güney Kıbrıs	248
5. AB Borç Krizine Karşı Alınan Önlemler.....	249
III. GELECEK DÖNEMDE DÜNYA EKONOMİSİNİ TEHDİT EDEBİLECEK RİSKLER.....	250

DOKUZUNCU BÖLÜM

ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER VE KURULUŞLAR

I. ULUSLARARASI MALİ KURULUŞLAR.....	252
A. AVRUPA BİRLİĞİ.....	253
1. Kuruluş	253

2. Avrupa Birliği Būnyesindeki Mali ve Ekonomik Kuruluşlar ..	254
3. Türkiye-AB İlişkileri	255
B. DÜNYA BANKASI (IBRD)	259
C. GÜMRÜK TARİFELERİ VE TİCARET GENEL ANLAŞMASI (GATT) - DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ (WTO)	260
D. EKONOMİK İŞBİRLİĞİ VE KALKINMA ÖRGÜTÜ (OECD).....	260
E. EKONOMİK İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ (ECO).....	261
F. KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI (KEİ).....	262
G. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER (UN)	262
1. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)	263
2. Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü (UNIDO)	263
H. G-8 (GROUP OF 8) ve G-20 (GROUP OF 20) ÜLKELERİ.....	264
I. D-8 (DEVELOPING EIGHT) ÜLKELERİ	265
İ. PETROL İHRAÇ EDEN ÜLKELER ÖRGÜTÜ (OPEC)	265
J. ULUSLARARASI PARA FONU (IMF).....	266
1. IMF'nin Finansman Politikaları	266
2. Türkiye-IMF İlişkileri.....	269
 TÜRKİYE EKONOMİSİ KRONOLOJİSİ.....	273
 EKONOMİK VE SOSYAL GÖSTERGELER	287
 TÜRKİYE EKONOMİSİ SORULARI	293
 ÇIKMIŞ SORULAR.....	437
 KAYNAKÇA	507

ÖNSÖZ

Kurum sınavlarına hazırlanan adayların, sınava hazırlık sürecinde Türkiye Ekonomisi alanında pratik yapmasını sağlamayı ve soru çözme gücünü geliştirerek başarı düzeyini arttırmayı amaçlayan bu kitap hazırlanırken, geçmişten günümüze Türk ekonomi tarihine ait tüm ekonomik gelişmeler süreç içinde değerlendirilerek geçmiş yıllarda çıkan tüm kurum sınavlarına ait soruların tamamı incelenmiş, gerekli hiçbir bilgi gözden kaçırılmadan ve gereksiz ayrıntılara da girilmeden hangi konulara ve kavramlara ağırlık verildiği analiz edilmiştir. Sınav formatına uygun şekilde en geniş ve güncel konu anlatımı, detaylı olarak hazırlanmış çözümlü sorular ve önceki yıllarda çıkmış tüm kurum sınav soruları kitabın konu anlatımının kapsamına alınarak, adayların bilgileri yorumlama ve pratik yapma gücünün artırılması hedeflenmiştir.

Üçüncü baskıda yeni konuların da eklenmesiyle ekonomik veriler güncellenmiş ve konular Türkiye ekonomisini de yakından ilgilendiren ve etkileyen Dünya ekonomik konjonktürü ile birlikte değerlendirilmiştir.

Bu kitabın, en geniş ve güncel yeni baskısıyla kurum sınavlarına hazırlanan adayların baş vurabileceği temel kaynak olması amaçlanmıştır. Bu kapsamda, tüm konulara ve çözümlü sorulara özünsenerek çalışılmasının adaylara sağlam bir kariyere ulaşma yolunda büyük yarar sağlayacağı açıktır.

Kitabın hazırlanmasında ve yayımlanmasında katkılarını esirgemeyen İkinci Sayfa Yayınevi yöneticisi Sayın Kemal PEKÖZ'e ve çalışanlarına teşekkürü bir borç bilir; kariyer elde etmek üzere gayret sarf eden genç aday arkadaşlara hedeflerine ulaşmalarında kitabın yararlı olmasını dilerim.

Kitap ile ilgili her türlü eleştiri ve önerilerinizi turkiye.ekonomisi@yahoo.com.tr adresine iletebilirsiniz.

Şubat 2014

Yasın ÇOBAN

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİ

EKONOMİ POLİTİKALARI

I. OSMANLI DEVLETİ'NDE EKONOMİK YAPI

A. OSMANLI DEVLETİ EKONOMİSİNİN TEMEL YAPISI

Osmanlı Devleti döneminde ekonomik faaliyetler geniş ölçüde devletin kontrolü altında ve büyük ölçüde "tarım ekonomisine dayalı" şekilde gerçekleştirilmekteydi. Aşar yoluyla devlete mali kaynak, tımar yoluyla da askeri güç sağladığı için tarım sektörü, Osmanlı ekonomisinin temel yapısını oluşturmaktaydı. 17. yüzyılın başlarına kadar Osmanlı Devleti tarım ürünleri bakımından kendine yeten bir ülke olmasına rağmen, zaman içerisinde özellikle tımar sisteminin bozulması nedeniyle üretimde kayıplar ortaya çıkmıştır. "Tımar", Osmanlı Devleti'nde geçimlerine veya hizmetlerine ait masrafları karşılamak üzere bir kısım asker ve memurlara, belli bölgelerde tahsis edilmiş olan vergi kaynaklarına denilmektedir. Devlete ait toprakların işletilmesi esasına dayanan ve ekonomik açıdan toprakların rasyonel bir şekilde işletilerek tarım üretiminin ara verilmeksizin sürdürülmesini amaçlayan tımar sistemi yoluyla devlet, tarımsal üretimi kontrol altına almış ve üretimde devamlılığı sağlamıştır. Yine bu sistem sayesinde devlet, tarım arazilerinden vergi toplamak zorunda kalmamış ve vergi gelirleri doğrudan asker yetiştirilmesi için kullanılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde ticaret ve sanayi üretimi ise devlet kontrolündeki "loncalar" eliyle yürütülmekteydi. Loncalar; üyelerin mesleki etkinliklerini denetlemek ve düzenlemek, ürünün kalitesini gözetim altında tutmak, fiyatların saptanmasında rol

oyunmak, üyeleri arasında anlaşmazlıkları çözümlmek ve müşterilerle olan anlaşmazlıklarla ilgilenmek gibi çeşitli fonksiyonlara sahip mesleki birlik kuruluşlarıdır.

B. OSMANLI DEVLETİ'NDE EKONOMİK YAPI VE SEKTÖRLER

1. Tarım

Osmanlı Devleti'nde ekonomik hayat, büyük ölçüde tarım ağırlıklı ve devletin kontrolü altında varlığını sürdürmüştür. Tımar sistemi ile gerçekleştirilen bu kontrol sayesinde ise toprakların uzun süre işlenmesine olanak sağlanmıştır. Toprağın verimliliği de dikkate alınarak topraktan elde edilen ürünlerden öşür vergisi alınmış, yine toprağı nadas dışında üç yıl üst üste işlemeyen çiftçiden "çift bozan" veya "leventlik akçesi" adı altında toprağın boş kalmasından doğan zararları ödemek için cezaî mahiyette vergiler alınmıştır. Osmanlı Devleti, 17. yüzyılın başlarına kadar tarım ürünleri bakımından kendine yeten bir ülke konumunda iken, zamanla başta tımar sisteminin bozulması ve diğer olumsuz doğal koşullar nedeniyle tarımsal üretiminde kayıplar meydana gelmiştir.

→ Osmanlı Devleti'nde mülkiyeti devlete ait olan toprakların tasarruf hakkı 1858 tarihli "Arazi Kanunnamesi" ile köylüye verilmiştir. Bu sayede devlete ait atıl durumda olan toprakların işletilmesi ve tarım üretiminin artırılması hedeflenmiştir.

Osmanlı Devleti'nin Batıda meydana gelen Endüstri Devrimi'nin dışında kalması nedeniyle sanayi gelişmemiş, temel ekonomik yapısı genel anlamda insan ve hayvan gücüyle yapılan "tarım"a dayalı bir özellik taşımıştır. Yine Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar tarım sektöründe ulaşım ve haberleşme hizmetlerinin yetersizliği nedeniyle çiftçi pazara değil, kendi tüketimine yönelik geçimlilik düzeyinde üretime yönelmiş; tarım sektöründe küçük üreticilik ve aile işletmelerinde işe iç tüketim için üretim yapısı egemen olmuştur.

18. yüzyıldan itibaren Avrupa'da sanayinin gelişimi doğrultusunda tütün, pamuk gibi sanayi bitkilerine Avrupalı devletlerin ihtiyacı artınca bu ürünlerin üretimini önem kazanmış ve Os-

manlı Devleti'nde bu ürünlerin üretim düzeyinde, geçimlilik düzeyindeki üretimden, dış pazarların ihtiyacını karşılayacak üretim düzeyine gelinmiştir. Zamanla bu ürünlerin Osmanlı Devleti'nde ekim ve üretimine İngiltere ve Almanya gibi devletler de önem vermişlerdir. Bu dönemde ticarî değeri yüksek ihraç ürünlerine (tütün, pamuk ve ipek vb.) devlet tarafından çeşitli teşvikler yapılmış ve bu ürünlere zaman zaman vergi muafiyetleri getirilmiştir.

Tanzimat döneminde tarımı geliştirmek düşüncesiyle tarım ürünlerine geçici vergi muafiyetleri sağlanmış ve zirai üretimin teşviki amacıyla zirai ürün ticaretinin serbestleştirilmesi, devlet tekellerin kaldırılması, üretim alanlarının genişletilmesi ve ticarî değeri yüksek ürünlerin üretiminin teşvik edilmesi gibi tedbirler alınmıştır. Yine bu dönemde Mithat Paşa'nın girişimiyle çiftçiye kredi sağlamak için 1863 yılında "Memleket Sandıkları" kurulmuş ve 1888 yılında ise "Ziraat Bankası" resmen kurularak teşkilatlı bir şekilde çiftçilere tarımsal kredi imkanı sağlanmıştır.

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılda, tarım sektörünü geliştirmek amacıyla bir reform programı hazırlanarak alt yapı yatırımları için de gerekli adımlar atılmıştır. Bu dönemde tarımsal üretimi teşvik için örnek çiftlikler kurulmuş, tarım okulları açılmış, üreticiye tohumluk dağıtılmış, üreticinin kredilendirilmesi çalışmaları başlatılmış ve sulu tarım teknikleri uygulanmaya konulmuştur. Bunun yanı sıra tarımda üretimin artırılmasına yönelik olarak tarımsal araç ve gereçlere gümrük muafiyeti tanınmasıyla ülkeye tarımsal makineler girmeye başlamış, fakat bu makinelerin tarım üretiminde yaygın olarak kullanımında yeterli seviyeye ulaşamamıştır. Osmanlı Devleti'nde, tarımda makinalaşma konusunda daha ziyade Anadolu'da yerleşik bulunan yabancı toprak sahipleri ve yerli büyük toprak sahipleri öncülük etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında toplam nüfusun % 80'i tarım kesiminde istihdam edilmekteydi ve tarım faaliyetlerinin ağırlığını tahıl ürünleri teşkil etmekteydi. Tarımsal üretim ise milli gelirin % 65'ini oluşturmaktaydı.

2. Hayvancılık

Osmanlı ekonomisinde hayvancılık, ekonominin temel unsurlarından biriydi. Ulaşım ve taşımacılıkta hayvan gücünden yararlanılmakla beraber yine et, süt, yün, bal, deniz ürünleri, ipek ve deri gibi hayvansal ürünler önemli besin kaynakları ve sanayi hammaddeleriydiler. Ülkenin coğrafi şartları ise hayvancılığa uygundu ve özellikle hayvancılık, Anadolu'daki göçebe ailelerin en önemli gelir ve geçim kaynağıydı. Devlet, hayvancılıkla uğraşanlardan "ağnam vergisi" almaktaydı. Osmanlı Devleti'nde, 19. yüzyıldan itibaren hayvan ırklarının ıslahına yönelik olarak çeşitli yerlerde haralar kurulmuştur, ancak geçimlilik düzeyinde olan hayvancılık üretiminin artırılmasına yönelik olarak çok fazla gelişme sağlanamamıştır.

3. Sanayi

Osmanlı ekonomisinin büyük ölçüde tarıma dayalı bir yapıda olması, sanayi sektörünün nispi olarak ikinci planda kalmasına neden olmuştur. Osmanlı sanayi ve ticaret yapısı daha çok yerel gereksinimleri karşılayacak üretime yönelik ve geleneksel sisteme dayanan "esnaf birlikleri ve küçük atölyeler" şeklinde örgütlenmiştir. Zamanla yabancı sınai ürünlerin Osmanlı iç pazarlarına serbestçe girişiyle birlikte yerli ulusal üretim, kullanılan ilkel üretim teknolojisi nedeniyle teknolojik bakımdan üstün yabancı mallar karşısında korumasız ve zayıf kalmıştır.¹

Buharın makineye uygulanması sonucunda başlayan Endüstri Devrimi ile Batıda küçük atölyeler kapanmış, bunların yerlerine ucuz seri mal üretimi yapan fabrikalar kurulmuştur. Üretimin fabrikalarda yapılması, üretim faaliyetlerinin ulusal sınırları da aşarak uluslararası bir niteliğe ulaşmasını sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nde ise emek yoğun üretim yapısına sahip küçük atölyeler, üretimi gerçekleştirirken karşılaştıkları yüksek maliyetler ve üretimi kitle (seri) halinde gerçekleştiren Batı piyasalarıyla rekabeti sağlayamama gibi nedenlerle varlıklarını sürdürmekte zorlanmıştır. Endüstri Devrimi'ni gerçekleştirememiş olan Osmanlı Devleti'nin sanayideki emek yoğun üretim yapısı

¹ Kepenek, Yakup, Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2009

zamanla ortadan kalkmış, işsizlik artmış ve dış ticarete denge bozulmuştur. 19. yy ortalarından itibaren özellikle liberal nitelikteki 1838 tarihli Osmanlı-İngiliz "**Baltalimanı Ticaret Anlaşması**"nın uygulanmaya çalışılması ve Batılı devletlere tanıyan kapitülasyonlar nedeniyle Osmanlı sanayisi dışa açık bir şekilde Avrupa mallarının istilasına uğramıştır. Sonuç olarak Osmanlı Devleti, dışarıya hammadde satan (ihrac eden) ve dışarıdan mamul mal alan (ithal eden) bir ülke olarak Avrupa'nın açık pazarı haline gelmiştir.

Tanzimatla beraber ülkenin ekonomik kaynakları üzerinde belirli bir kontrol gücüne ulaşmış olan Tanzimat yönetimi, ekonomik gelişme düşüncesi paralelinde ülkenin sanayileşmesine katkı sağlamak için devlet fabrikalarının kurulmasına öncülük etmiştir. Bu dönemde devlet fabrikaları kurma çalışmalarının en önemli amacı hem askerî ihtiyaçların yurt içi üretimle karşılanması hem de yurt dışına gidecek paranın yurt içinde kalmasıydı. Bu fabrikaların kurulmasının bir başka amacı ise ülkenin sanayileşmesine katkı sağlamaktı.² Tanzimat Dönemi Osmanlı sanayileşme politikaları, bu açıdan ild ana eksen çerçevesinde yürütülmüştür:

- 1840-1860 yılları arasında "**devletçi politikalar**"ın uygulamaya konulduğu birinci dönem

- 1860-1876 yılları arasında "**özel sektör oluşturma**" çabalarının uygulamaya konulduğu ikinci dönem

1840-1860 yılları arası dönemde, fabrikaların üretimlerinin devlet tarafından öncelikle satın alınması, bu ürünlere gümrük ve vergi muafiyetleri gibi teşvikler getirilmesi şeklinde uygulanan devletçi sanayi politikaları ile ülkeye fabrikalar kazandırıldıysa da sanayi alanında istenilen başarı sağlanamamıştır. 1860'lardan sonra sanayi geliştirmek ve korumak için ithalat vergilerinin artırılması, sanayi hammaddelerinin ihracının yasaklanması, haberleşme ve ulaşım imkanlarının artırılması, 1862 yılında "**Islah-ı Sanayi Komisyonu**"nın kurulması ve

² Güran, Tevlik, Tanzimat Döneminde Devlet Fabrikaları - 150. Yılında Tanzimat, sf. 235-237, Ankara, 1992

1868 yılında "İstanbul Sanayi Mektebi"nin açılması gibi çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Ancak Osmanlı Devleti'nin gerek ekonomik altyapısının zayıf olması ve gerekse bilgi, tecrübe ve insan kaynağının yetersiz olması nedeniyle sanayileşme alanında yapılan düzenlemeler ve uygulanan politikalar beklene-
neni verememiştir.

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında sanayinin durumu ve gelişimi ile ilgili olarak sermaye birikiminin istenilen düzeye ulaşamamış olması yanında teknik bilgi ve becerinin de kısıtlı olması nedeniyle sanayileşme faaliyetleri, dokuma ve deri gibi alanlarda kısıtlı bir şekilde devlet desteğiyle veya azınlıklar ve yabancılar tarafından sürdürülmeye çalışılmıştır. Osmanlı sanayisi bu dönemde tüketim malları üretmekte, ara ve yatırım mallarını ise ithal etmektedir. Bu dönemde yurtiçi sanayi tesisleri, daha çok devlet tarafından ordunun ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yönlendirilmiştir. Bu açıdan Osmanlı sanayi yapısında özel sektör, özellikle tekstil, dokumacılık, dericilik, bakırcılık vb. sanayi kollarında; devlet ise silah ve tersane üretimi sanayisinde faaliyette bulunmuştur.

Osmanlı döneminin son yıllarında, Tanzimat Dönemi ekonomi politikalarının devamı olarak İttihat ve Terakki yönetimi tarafından sanayi alanında bazı atılımlar yapmak üzere çıkarılan 1913 tarihli "Teşvik-i Sanayi Kanunu" ile sanayicilere önemli imtiyazlar ve muafiyetler tanınmıştır. Bu dönemde uygulanan politikalar olumlu sonuçlar vermiştir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı sırasında milli bir ekonomi yaratmak için "Millî İktisat" adı verilen politikalar doğrultusunda ekonomik yapı; gümrüklerle korunmuş, yabancılarla verilmiş olan imtiyazlar kaldırılmış, milli bir girişimci sınıfın yaratılması için çalışılmış ve milli bankaların kurulması teşvik edilmiştir.³

4. Ticaret

Doğu ile Batı arasında İpek Yolu ve Baharat Yolu transit geçiş noktalarına sahip olan Osmanlı Devleti, Coğrafi Keşifler so-

³ Altıparmak, Aytekin, Mülteşebbis Kavramı ve Tanzimat'tan 1932'ye Türkiye'de Mülteşebbis Sınıfının Gelişimi, Sf. 66, Erciyes Üniversitesi, 1993

nucu alternatif ticaret yollarının gelişmesiyle birlikte 16. yüzyıldan itibaren ticaretteki üstünlüğünü kaybetmeye başlamış ve ticaretten sağladığı gelirler azalma göstermiştir.

Ekonomik bakımdan geri kalmış bir ülke durumunda olan Osmanlı Devleti'nin, Avrupa ekonomisiyle bütünleşme süreci 16. yüzyılda başlamış ve Avrupa'yla yapılan ticaret geliştikçe kapalı Osmanlı ekonomisi çözülmeye başlamıştır. Yine bu dönemde buharlı gemilerin yaygınlaşması ve demiryolu ağlarının genişlemesi de Osmanlı Devleti'nde dış ticaretinin artmasını sağlamıştır.

→ 19. yüzyıl Osmanlı ekonomisinde Fransız Ticaret Kanunu'ndan esinlenilerek yapılan ve ticarî hayatı düzenlemek için çıkarılan 1850 tarihli "**Kanunname-i Ticaret**", 1926 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

Osmanlı Devleti'nin 1838'de İngiltere ve 1861'de Fransa ile imzaladığı serbest ticaret anlaşmaları, bir yandan Osmanlı ekonomisinin dünya ekonomisiyle bütünleşmesini hızlandırırken öte yandan da ülkeyi Avrupa'nın açık pazarı haline sokarak dışa bağımlılığı ve 19. yy. ortalarından itibaren dış ticaret açıklarını arttırmıştır. Dış ticaret açıklarının artması ise finansman ihtiyacını şiddetlendirmiştir. Osmanlı Devleti, zamanla bütçeyi dengelemek, dış ticaret açıklarını gidermek ve fon ihtiyacını karşılamakta yetersiz kaldığı için Avrupa piyasalarından dış borçlanma yoluna gitmek zorunda kalmıştır.

Sömürgecilik faaliyetleri sonucu diğer katalardan Avrupa'ya getirilen altın ve gümüşün, Avrupa para birimlerinde önemli değer kayıplarına yol açması ve satın alma gücünü destekleyerek talebi arttırması nedeniyle Avrupa'da fiyatların yükselmesi, daha ucuz durumda olan Osmanlı mallarına olan talebi arttırmıştır. Osmanlı dış ticaretinde en önemli paya sahip ülke İngiltere'dir. 1880'lerden itibaren ise Almanya'nın dış ticaretteki payı artmaya başlamıştır.

Osmanlı topraklarında yerli ve yabancı tüccarlar padişah izni ile ticaret yapmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin dış ticaretinde ithalat, ağırlıklı olarak mamul mallardan oluşan pamuklu,

yünlü ve ipekli dokumalar, askeri malzemeler, kalay, demir ve çelik ile şeker, çay ve kahve gibi tarım ürünleri; ihraç malları ise pamuk, yün, ipek, hububat, tütün, üzüm, fındık, incir, afyon ve bazı madenler gibi hammadde ürünlerden oluşmaktaydı.

5. Ulaştırma

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yabancı ve azınlık sermayelerinin de katkılarıyla bankacılık, demiryolu işletmeciliği ve dış ticaret alanlarında önceki dönemlerde görülmemiş bir gelişme kaydedilmiştir. Bu dönemde hizmet kestirindeki yabancı sermaye yatırımlarının dağılımında; ticaret kesiminde İngiliz, borç verme ve para işlemlerinde Fransız ve demiryollarında Alman sermayesinin görece üstünlüğü egemen olmuştur. Yabancı sermaye, bu dönemde ekonomik yönden görece gelişmiş ve belirli bir sermaye birikimine sahip azınlık gruplarıyla işbirliği içinde olmuştur.

Osmanlı devlet yöneticileri özellikle son dönemlerde içe kapalı iç tarım üretimini dış pazarlara açmak, madenlerin işletilmesini kolaylaştırmak ve ekonominin bu yolla gelişimini sağlamak için demiryolu yapımına büyük önem vermiştir. 1856-1918 yılları arası dönemde demiryolu yatırımları özellikle yabancı sermaye açısından çok kârlı bir hale gelmiş ve bu dönemde yaklaşık 6.800 kilometresi yabancı sermaye tarafından olmak üzere toplam 8.340 kilometre demiryolu inşa edilmiştir. Büyük ölçüde yabancı sermaye yatırımlarıyla inşa edilen demiryolları, yabancı sermayedarların en cazip buldukları yatırım alanlarından biriydi. Bunun nedeni ise yabancı sermayedarların, Osmanlı Devleti ile yaptıkları imtiyaz anlaşmaları gereği demiryolu inşasına karşılık uzun yıllar (70-100 yıl) demiryollarını işletme veya kâra ortak olma hakkına sahip olmaları ve demiryolu güzergâhının üzerinde bulunan bölgelerdeki yerüstü ve yeraltı zenginliklerini kontrollerine alarak buraları işletme, maden arama ve ticaret yapma hakkını da elde etmeleridir.

→ Osmanlı Devleti sınırları içinde imtiyaz verilerek inşa edilen ilk demiryolu projesi, 23 Eylül 1856 tarihinde bir İngiliz şirketine verilen imtiyazla 1866 yılında tamamlanan 130 kilometre uzunluğundaki "İzmir-Aydın Demiryolu Hattı"dır.

1880'li yıllardan itibaren İttihat ve Terakki dönemi ile birlikte Almanlarla başlayan yakınlaşma ve deniz gücüne sahip olmayan Almanya'nın Osmanlı Devleti üzerinden dış pazarlara nüfuz etmek ve yine buralardan hammadde temin etmek amacı, bu tarihten sonra Osmanlı topraklarında Almanlara demiryolu imtiyazının verilmesi ile sonuçlanmıştır. Almanya'nın özellikle Anadolu ve Bağdat demiryollarının inşasını üstlenmesi Almanya'ya, İngiltere'nin Anadolu demiryolları üzerindeki egemenliği karşısında kesin bir üstünlük kazandırmıştır. 1888 yılında "Anadolu Demiryolları Hattı" ve 1899 yılında "Bağdat Demiryolu Hattı" imtiyazının Almanlara verilmesi, Alman kapitalizminin Osmanlı Devleti'nde ekonomik olarak önemli ölçüde pay almasını sağlayan gelişmeler olmuştur.

→ Osmanlı sermayesi ile yapılan tek demiryolu projesi, yapımı 1900-1908 yılları arasında olan 1564 kilometrelik "Hicaz Demiryolu Hattı"dır.

1890 yılında toplam demiryolu yatırımlarındaki sermayenin % 18.8'i Fransız, % 50.6'sı İngiliz, % 22.4'ü Alman ve % 8.2'si diğer ülkelere aitken, 1914 yılında % 49.6'sı Fransız, % 9.8'i İngiliz, % 36.8'i Alman ve % 3.8'i diğer ülkelere aittir. Başlangıçta ağırlıklı olarak İngiliz sermayesi ile gerçekleştirilen Osmanlı demiryolları daha sonra Fransız ve Alman sermayesi ile gerçekleştirilmiştir.⁴

Deniz ulaşımında da demiryolu taşımacılığında olduğu gibi "kabotaj hakkı" (yabancı sermayeli deniz taşımacılığı şirketlerine tanınan imtiyazlar) nedeniyle yabancı sermaye egemenliği sözkonusu olmuştur. Osmanlı Devleti, kendi karasularında deniz ulaşımıyla ilgili taşımacılık hakkını, sadece yabancı ülkelere ait şirketlere tanıdığı için deniz taşımacılığı yabancıların tekeline girmiş ve bu nedenle Osmanlı'da deniz ticaret filosu gelişmemiştir.

Kara ulaşımında ise bu dönem süresince İstanbul dışındaki diğer bölgelerde motorlu taşıt kullanımı yaygın olmadığı için

⁴ Şevket, Pamuk, Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Sermaye: Sektörlere ve Sermayeyi İhraç Eden Ülkelere Göre Dağılımı (1854-1914), ODTÜ Gelişme Dergisi, Ankara, sf.:143-144, 1978

her hangi bir önemli gelişme olmamıştır. Ayrıca ülkede uygun karayolu olmadığı için motorlu araçlarla taşımacılık da gelişmemiştir.

6. Bankacılık

Sanayi devriminin gerçekleştirilmesi, dış ticaret ve sömürgecilik yoluyla sağlanan servet birikiminin sanayi sektörüne kredi olarak aktarılması Batı ülkelerinde bankacılık sektörünün gelişmesine yol açarken; Osmanlı Devleti'nde bankaların kurulmasının temel nedeni hazinenin borç para gereksinimini karşılamak olmuştur.⁵ Osmanlı Devleti'nin dış ticaretin finansmanı ve borçlanma ihtiyacını karşılamak amacıyla Avrupa finans piyasalarına başvurması ve Avrupalı sermayedarların Osmanlı içindeki doğrudan yatırımlarını arttırması, Osmanlı Devleti'nin Avrupa finans piyasalarına entegrasyon süreci hızlandırarak Osmanlı'da bankacılığın ve sermaye piyasalarının gelişmesini sağlamıştır.

Osmanlı Devleti'nde, "Galata Bankerleri" olarak adlandırılan ve azınlıklar tarafından yurtiçi piyasada sürdürülen bankacılık hizmeti, sonraları yabancı sermayenin de Osmanlı Devleti'ndeki bu kârlı para ticaretinden pay almak için girdikleri bir hizmet sektörü olmuştur. Bu dönemde milli bankaların yeterince gelişmemiş olması, yabancı sermayeli bankaların faaliyetlerini kolaylaştırmıştır. Yabancı bankaların en kârlı buldukları faaliyet tahvil ve hazine bonosu satın alarak devlete borç vermek olmuştur.

→ 1847 yılında İstanbul'da Galata bankerlerince kurulan ilk Osmanlı bankası "Bank-ı Dersaadet" (Banque de Constantinople)'dir. Kısa vadeli borçlarını ödeyemediği için 1852 yılında bu bankanın faaliyetleri sona ermiştir.

Osmanlı Devleti döneminde bankacılık faaliyetleri açısından ilk önemli hukuki metin, faiz oranlarını sınırlayarak tefeciliği önlemeye çalışan 1852 tarihli "Murabaha Nizamnamesi"dir. Cumhuriyet döneminde de uygulanan Murabaha Nizam-

⁵ Anbar, Adem, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'yla Finansal Entegrasyonu, 1800-1914, Maliye Finans Yazıları, Sf. 19, Sayı 84, Uludağ Üniversitesi, 2009

namesi, 1957 yılında Türk Ticaret Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle yürürlükten kalkmıştır.

Osmanlı Devleti'nde ilk bankacılık girişimi 1863 yılında İngiliz ve Fransız ortaklığı şeklinde yabancı sermayeli ilk banka olan **"Osmanlı Bankası'nın (Bank-ı Osmani-i Şahane)"** kurulması olmuştur. Osmanlı Devleti'nde banknot çıkarma ve piyasaya tahvil sürme gibi pek çok yetki, yabancı sermayeli banka olan Osmanlı Bankası'na verilmiştir. Devlettten bağımsız ve daha çok Osmanlı dış borçlarına aracılık etmeye yönelik olarak faaliyetlerini sürdüren Osmanlı Bankası ile birlikte yine bu dönemde 1870 yılında başlayan dünya ekonomik buhranına dek Osmanlı'da yeni bankalar kurulmaya devam etmiştir. Bu bankalar, büyük ölçüde Osmanlı Devleti'nin ya ticarî amaçla dışarıyla bağlantılarını kurmaya ya da bir ölçüde borç girişimlerinde ve kısa vadeli sermaye yatırımlarının sağlanmasında aracı rolü oynamaya yönelik bankalardı.⁶

→ Osmanlı Devleti bankacılık faaliyetleri içerisinde en büyük pay % 38 ile Fransızlara aitti.

Yerli sermayeye dayalı millî bankacılığın ilk örneği ise çiftçilerin oluşturduğu kaynak ile Mithat Paşa öncülüğünde, devlet eliyle ve devlet himayesinde kurulan **1863 tarihli "Memleket Sandıkları"** olmuştur. Sonraki yıllarda Memleket Sandıklarını merkezi yönetime bağlayarak olumsuzluklarını giderebileceğini düşünen hükümet, aynı amaçlar doğrultusunda **1883 tarihli "Menafi Sandıkları"**nı kurmuştur. Menafi Sandıkları'nın yerine ise daha sonra aynı işlevleri üstlenecek modern finans kuruluşu olarak **1888 yılında "Ziraat Bankası"** resmen kurulmuş, o tarihe kadar faaliyette bulunan Menafi Sandıkları ise banka subelerine dönüştürülmüştür.⁷

Para politikası alanında Osmanlı Devleti, 1843 yılında **"kaim-i mutebere"** adıyla tedavüle ilk kâğıt parayı sürmüştür. 1844 yılında ise parasal politikalar konusunda **"Tashih-i**

⁶ Toprak, Zafer, Osmanlı'da Sermaye Birikimi ve Kredi Kurumlarının Evrimi, 1850-1950, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2012

⁷ Ziraat Bankası, Bankamız Tarihçesi, 2011

Sikke" ya da **"Tashih-i Ayar"** olarak adlandırılan para reformuna gidilmiştir.

→ Yabancı devletlerin de teşviki sonucu, 1866 yılında çıkarılan bir kararname ile İstanbul'da ilk resmi borsa olan **"Der-saadet Tahvilat Borsası"** kurulmuştur. Bu borsa, cumhuriyetin ilanına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür.

Türkiye'de ulusal bir merkez bankası kurulmasına yönelik fikri temeller ilk olarak İttihat ve Terakki Hükümeti döneminde ortaya atılmıştır. İttihat ve Terakki Hükümeti çeşitli güçlüklerle, engellemelere ve karşı çıkmalara rağmen milli bankacılık politikası kapsamında 1917 yılında devlet bankası olarak tasarlanan **"Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası"**nı kurmuştur. Bu dönemde kurulan Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası ileride Osmanlı Bankası'nın yerini alacak bir devlet bankası olarak görülmüyordu. Ancak ulusal bir merkez bankası oluşturulması hareketi Cumhuriyetin ilk yıllarında yeni bir evreye girmiştir.⁸

C. KAPİTÜLASYONLAR

Kapitülasyon, yabancılara verilen ekonomik ve ticari imtiyazlardır. Kapitülasyon rejiminin uygulanması, Osmanlı Devleti sanayisinin geri kalmasına ve ekonomisinin bozulmasına neden olan temel faktördür. Özellikle 1838 Baltalimanı Ticaret Antlaşmasıyla iç pazarlar önce İngilizlere, sonra ise diğer Avrupalı devletlere açılmış ve bu durum devlet gelirlerinin azalmasına neden olmuştur. Kapitülasyon rejiminin uygulanması nedeniyle Osmanlı Devleti'nin serbest dış ticaretinde gelir kaybı yaşanmış; Bankacılık sektörünün, madenlerin, deniz ve demiryolu taşımacılığının neredeyse tamamı yabancı sermayeye bırakılmıştır. Sonuç olarak Osmanlı Devleti'nin ekonomik yapısı yarı sömürge durumuna gelmiş ve ekonomisi bu durumdan ciddi bir şekilde zarar görmüştür.

Kapitülasyonlarla birlikte doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülkeler bazındaki dağılımına bakıldığında önceleri İngiliz ve Fransız ve sonraki yıllarda Alman yatırımcıların hakimiyeti

⁸ TCMB, Banka-Tarihçe, 2012

yeti görülmektedir. Bu dönem yabancı sermaye hareketlerinin doğrudan üretim alanlarında değil, dış borçlara ve dış ticareti geliştirmeye yönelik altyapı yatırımlarına yöneldiği görülmektedir.⁹

Osmanlı Devleti'nin kapitülasyonlar çerçevesinde Avrupalı devletlere tanıdığı olduğu ekonomik tavizler:

- Yabancı sermaye yatırımlarına izin vermek
- Yabancıların toprak edinmelerine izin vermek
- Yabancı sermayeyi iç gümrük vergilerinden muaf tutmak
- Avrupalı devletlerle beraber gümrük vergilerini saptamak

1913 yılındaki Bab-ı Ali Baskını ile iktidarı tam olarak ele geçiren İttihat ve Terakki yönetimi "Milli İktisat" çabaları çerçevesinde ekonomiyi millileştirmek ve yabancı şirketleri denetim altına almak için gayret göstermiş ve batılı devletlerin tüm itirazlarına rağmen 1914 yılında geçici olmak kaydıyla kapitülasyonları kaldırdığını ilan etmiştir.¹⁰ Kapitülasyonların geçici olarak kaldırılmasından sonra, 1916 yılında yeni gümrük tarifeleri yürürlüğe girmiştir. Yeni gümrük tarifeleri bu anlamda ekonomik bağımsızlık yolunda atılmış önemli bir adımdır.

Kapitülasyonlar, 1916 yılında savaşın verdiği durumdan yararlanılarak tek taraflı olarak kaldırılmış, fakat Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkınca zorunlu olarak yeniden kabul edilmiştir.

D. OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİ DIŞ TİCARET POLİTİKALARI

1. Osmanlı Devleti Dönemi Dış Ticaret İlişkileri

Osmanlı Devleti'nin Avrupa ekonomisiyle ilişkilerinin geliştirilmesi süreci 16. yüzyılda başlamış ve Avrupa ile yapılan ticaret geliştikçe Osmanlı ekonomisi bu durumdan olumsuz etkilenerek çözülmüştür.

⁹ Pamuk, Şevket, 100 Soruda Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi: 1500-1914, Sf. 193, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1997

¹⁰ Tunaya, Tarık Zafer, Türkiye'de Siyasal Partiler, Cilt 3, sf. 293-294, İletişim Yayınları, 2009

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra özellikle Osmanlı ekonomisinin temel gelişme dinamiği olarak ekonominin dışa açılma süreci, üretimin iç pazar talebini karşılamaması ihtiyacından doğmuş ve ülke içinde mal arzını arttırarak ekonomik istikrarı koruma amacına uygun olarak ihracatın sınırlanması, ithalatın teşvik edilmesi şeklinde gelişmiştir. Bu dönemin dış ticaret verilerine bakıldığında; ithal malları fiyat endeksinin, ihraç mallarının fiyat endeksinden daha hızlı yükseldiği ve dış ticaret hadlerinin uzun dönemli eğiliminin Osmanlı Devleti aleyhine geliştiği, mamul mal üretilmemekte olduğu için ithalatın çok büyük bir oranının mamul mallardan, ihracatın ise işlenmemiş tarımsal ve madensel ürünlerden oluştuğu görülmektedir. Osmanlı Devleti, 19. yüzyılın ikinci yarısında başta İngiltere olmak üzere Batı ülkeleri ile arka arkaya serbest ticaret antlaşmaları imzalayarak açık pazar haline gelmiştir. Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında imzalanan **1838 tarihli "Balıcalımanlı Ticaret Antlaşması"** ile iç pazarlar Avrupalı devletlere açılmış ve bu durum devlet gelirlerinin azalmasına neden olmuştur. Bunun sonucu olarak dış ticaret bilançosu giderek büyüyen açıklar vermeye başlamış, dış ticaret açıklarına devlet bütçesi açıkları da eklenince gelir-gider dengesizliği artmıştır. Bu açıkların finansmanı için Osmanlı Devleti, dış borçlanmaya başvurmuştur.

Osmanlı Devleti'nin dış ticaretindeki gelişmeler incelendiğinde 1878-1890 yıllarını kapsayan dönemde yıllık ortalama ithalatı 19.9 milyon Osmanlı Lirası, ihracatı ise 11.5 milyon Osmanlı Lirasıdır. On ilki yıllık süreçte yaklaşık 100 milyon Osmanlı Lirası dış ticaret açığı verilmiştir ve bu dönemde Osmanlı Devleti'nin dış ticaret hacmi düzenli olmayan bir genişleme eğilimi göstermiştir. İthalat ile ihracat arasındaki mutlak fark giderek açılmış, ihracatın ithalatı karşılama oranı ise düşmüştür. 1890-1908 yıllarını kapsayan dönemde ortalama ithalat 25.5 milyon, ortalama ihracat 15.8 milyon Osmanlı Lirası olmuştur. Bu dönemde dış ticaret açığı toplam 180 milyon Osmanlı Lirası'na ulaşmıştır. 1908-1914 dönemi İmparatorluğun normal son dönemidir. Bu dönemde yıllık ortalama ithalat 39.9 milyon ve ihracat 21.9 milyon Osmanlı Lirasıdır. Bu dönemde hem ithalat hem de ihracat artmıştır, fakat ihracatın ithalatı

karşılama oranı % 55'e gerilemiştir. Aynı şekilde ticaret ile ilgili mevcut verilere bakıldığında Osmanlı ithal malları fiyat endeksinin ihraç malları fiyat endeksinden daha hızlı yükseldiği ve dış ticaret hadlerinin uzun dönemde Osmanlı Devleti aleyhine geliştiği görülmektedir.

Osmanlı Devleti dış ticaretinin ülkeler itibarıyla dağılımı incelendiğinde ilk dönemlerde İngiltere, Fransa ve Avusturya-Macaristan'ın, sonraki dönemlerde ise Almanya ve İtalya'nın payının arttığı gözlemlenmiştir.

Osmanlı Devleti dönemi dış ticaret yapısının en temel özellikleri:

- Dış ticaret açığının borçlarla finanse edilmesi
- Dış ticarette kapitülasyon rejiminin uygulanması
- Dış ticaretin sürekli açık vermesi
- İhracatında en önemli mal grubunun madenler olması
- İthalatında en önemli mal grubunun gıda malları olması

2. Osmanlı Devleti Dönemi Dış Borçlar Sorunu

Osmanlı Devleti, zamanla ekonomik varlığını dış borçlarla sürdürebilir bir hale gelmiştir. Özellikle dış ticaret açıklarının mutlak ve nispi olarak büyümesi ve serbest ticaret anlaşmalarını nedeniyle ithalata ve ihracata konan vergilerin belirlenmesinde Batılı devletlerin söz hakkı sahibi olması nedeniyle vergi gelirlerinden yoksun kalınması, artan bütçe açıkları ile birleşince mali kriz içinde olan Osmanlı Devleti, 1854 yılından itibaren dışarıdan borçlanmaya başlamıştır. Yine 20. yy. başlarından itibaren de askeri harcamaların artmasıyla birlikte hem borçlanma hem de borç ödemeleri yükselmeye başlamıştır.

1854 yılında başlayan Kırım Savaşı'nın masrafları nedeniyle Osmanlı Devleti, ilk dış borçlanmasını yapmıştır. Osmanlı Devleti, bu dönemde İngiltere Hükümeti'nden 2.5 milyon altın lira almış ve 3.3 milyon altın lira borçlanmıştır. Bu borca Mısır vergisi karşılık gösterilmiş ve bu ilk borçlanmayı ertesi yıl yeni borçlanmalar takip etmiştir.¹¹

¹¹ Özen, Ahmet, Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Borçlanma Politikaları ve Sonuçları, Mevzuat Dergisi, Sayı:100, 2006

Devlet borçları ödenemeyince 1875 yılında "moratoryum" ilan edilmiş, borçların yönetimi için Avrupalı alacaklı devletler bir araya gelerek Osmanlı Devleti kamu gelirlerinin Düyun-u Umumiye İdaresi denetimine girmesini kabul etmişlerdir. II. Abdülhamit tarafından 1881 yılında onaylanan "Muharrem Kararnamesi" ile kurumsallaşan "Düyun-u Umumiye İdaresi" büyük boyutlara ulaşan Osmanlı borçlarının Avrupalı alacaklı devletlere geri ödenmesini sağlamak ve bunu denetlemek üzere 1881 yılında kurulmuştur. İngiliz, Fransız, İtalyan, Avusturya ve Osmanlı temsilcilerinden oluşan bu idare, Osmanlı Hükümeti'nin bir müessesesi gibi işlem görmesine rağmen hükümete karşı değil, kendi hissedarlarına karşı sorumluydu. Bu idare şekli ile Osmanlı borçlarının ödenmesi için alacaklı devletler, Osmanlı Devleti'nin mali kaynaklarını kontrol altına almıştır. Bu durum Osmanlı ekonomisinin ve maliyesinin bütünüyle yabancı denetimi altına girmesi ve devlet içinde başka bir devlet demek anlamına gelmekteydi.

→ Dış borçların alacaklı ülkelere göre dağılımında en büyük pay Fransızlara aittir; Fransızlardan sonra ikinci en büyük pay ise Almanlar ve sonra ise İngilizler gelmekteydi.

Devletin bütün ekonomik ve mali kontrolünü ele geçirmiş olan Düyun-u Umumiye İdaresi, millî mücadeleden sonra kaldırılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Lozan Antlaşması'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun tasfiyesi sonunda dış borçların Osmanlı'dan ayrılan devletler arasında orantılı olarak bölüştürülmesini ve kendine düşen miktardaki borcu ödemeyi kabul etmiştir.

E. OSMANLI DEVLETİ'NİN SON YILLARINDAKİ EKONOMİK YAPISI

1900'lü yıllara gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin Avrupa ekonomisi ve finansal piyasalarıyla entegrasyon süreci hızlanmış ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları da artmaya başlamıştır. Özellikle Tanzimat'tan itibaren tüm olumsuzluklara rağmen Osmanlı devlet adamları ekonominin ve özellikle sanayinin gelişimi için gayret içinde olmuşlardır. Ancak savaşlar, isyanlar,

siyasi istikrarsızlıklar, kapitülasyonlar, ticaret anlaşmaları ve artan dış borç yükü nedeniyle önemli gelir kaynaklarının Avrupa alacaklıların denetimine verilmesi gibi faktörlerin olumsuz etkileri, Osmanlı yönetiminin gelişme ve kalkınma çalışmalarını olumsuz etkilemiştir. Bu olumsuzluklar nedeniyle Osmanlı ekonomisinde, yöneticilerin ekonominin gelişme süreci üzerine gayretleri istenilen sonucu verememiştir.

Osmanlı'nın özellikle son döneminde yaşanan "Balkan Savaşları" ve "Birinci Dünya Savaşı", Osmanlı Devleti'nin ekonomisini ciddi bir şekilde tahrip etmiştir. Osmanlı Devleti, bütçesinin önemli bir kesimini ve yetmiş insan gücünü savaşlarda harcarken, bu durum Osmanlı'nın artan oranda aldığı dış borçlar nedeniyle de ekonomisinin bozulmasına neden olmuştur. 19. yy. sonunda ve 20. yy. başında katıldığı savaşlar sonucunda zayıflayan Osmanlı Devleti'nin, savaşların finansmanı nedeniyle iç kaynakları tükenme noktasına gelmiş ve insan gücü, sanayi, tarım, dış borçlar ve ulaşım gibi alanlarda sıkıntılar meydana gelmiştir. Osmanlı'nın son yıllarındaki ekonomik yapısı tüm bu olumsuz gelişmelerle birlikte darboğaz içinde ve yarı sömürge olarak değerlendirilebilir. Buna neden olan başlıca faktörler ise;

- Yoğun olarak yaşanan savaşlar neticesinde ortaya çıkan ağır vergi yükleri
- Ulaşımda deniz ve demiryolu taşımacılığının yabancı sermayeli olması
- Kapitülasyon rejiminin uygulanması nedeniyle Osmanlı Devleti'nde serbest dış ticaretin neden olduğu gelir kayıpları
- Üretimin büyük ölçüde tarıma dayalı ve ilkel koşullarda olması
- Sanayi Devrimi'ni ülkeye aktarmakta başarısız kalınması ve içe dönük ekonomi politikaları
- Sermaye birikiminin ve sanai tesislerin mülkiyetinin çoğunlukla yabancıların ve azınlıkların elinde olması
- Bankacılık sektörünün yabancı sermayeli oluşu

Bu faktörler, Osmanlı ekonomisinin dış ilişkilerinde varlığının borçlarla sürdürebilir bir hale gelmesine neden olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYE

EKONOMİ POLİTİKALARI

I. KURULUŞ YILLARI EKONOMİK YAPI

A. SAVAŞ SONRASI DÖNEM TÜRKİYE EKONOMİ

POLİTİKALARI

Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne devredilen miras, Osmanlı Devleti'nin yıkıntıları üzerinde batıya yönelmiş modern bir toplumun temellerini kurma hareketleri içine olan savaştan yorgun çıkmış ve bağımsızlığı uğruna çok şeyini kaybetmiş halkın, asgari geçim ihtiyaçlarını sağlama çabalarının olduğu tarıma dayalı bir ekonomik yapıdır. Özetle, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, teknolojinin ve bilimin çok gerisinde, ilkel tarıma dayalı ve dış borç sorunu ile bozuk bir mali düzen içindeki Osmanlı Devleti'nin toplumsal, ekonomik ve siyasal yapısının ürünü olan güçsüz ve dışa bağımlı bir ekonomi devralmıştır.

Savaşın yol açtığı yıkım ile yabancı ve azınlık sermayesinin ülkeyi terkedişleri, ekonomik yapıyı işleyemez hale getirmiş ve iç kaynaklar bu yapıyı ayakta tutmakta yetersiz kalmıştır. Bu dönemde Rum ve Ermeni azınlıklar ile yabancı sermayedarların yerine getirdikleri ekonomik ve ticarî faaliyetlerin müslüman Türk girişimci ve tüccarlar tarafından yapılması, sanayi kuruluşların millileştirilmesi, ulusal bir ekonomi alanının kurulması ve özel sektörün gelişimini amaçlayan liberal ekonomi politikalarının desteklenmesi cumhuriyet kurucularının mali ve ekonomik bakımdan modern bir yapıya sahip temel kalkınma stratejilerinin en temel hedefi olmuştur.

→ 1923'lerden önceki seksen yıllık süreç içerisinde Osmanlı Devleti dönemi ekonomi politikalarının yabancı sermaye ile ilişkilerindeki "yap-işlet" modelinin yerini, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile beraber 1923 yılından sonra milli bir ekonomi oluşturma hedefleri doğrultusunda "öde-yabancıdan devral-işlet" modeli almıştır.

Türkiye Cumhuriyeti, ekonomik kalkınma hamlesine diğer ülkelerle ölçülemeyecek kadar ağır şartlar altında girmek durumunda kalmıştır. Bu dönemde önemli miktarlarda dış borç ödendiği ve yeni borçlanmaya gidilmediği de göz önünde bulundurulursa, gösterilen çabanın büyüklüğü de daha iyi anlaşılır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye, milli gelirine oranla yüksek bir dış ticaret hacmine sahip bulunuyordu. Dış ticaret hacmi, milli gelirin yaklaşık % 15-20'si civarında idi. Türkiye'nin ihracat malları dış pazarlarda uygun fiyatlarla satılıyor, sanayi mamulleri ihtiyaçları da hemen hemen tamamıyla ithalat yoluyla karşılanıyordu. Bu durum, büyük buhran yıllarına kadar böyle devam etmiş, fakat dünya buhranının dış ticareti aksatması üzerine, ihtiyaçların karşılanması ciddi bir mesele olarak ortaya çıkmıştır.

Osmanlı Devleti'nin temel ihracat mallarını başta el dokusu halı ve kilimler olmak üzere, tütün, incir, ham ipek, tiftik, üzüm, afyon, meşe palamudu, fındık, pamuk ve zeytinyağı gibi tarımsal ürünler oluşturmaktaydı. Buna karşılık ithal ettiği malların yarısından fazlası ise mamul mallardan, özellikle pamuklu ve yünlü tekstil ürünlerinden, silah ve cephaneden, gıda maddelerinden ve çeşitli makinelerden oluşmaktaydı. Savaş sonrası dönemde genç cumhuriyetin küçük ölçekli ve ilkel teknikli işletmelerden oluşan yetersiz sanayi alt yapısı nedeniyle Türkiye'nin şeker, kumaş gibi temel ihtiyaç maddelerinin pek çoğu yurt dışından gelmekteydi.

Cumhuriyet rejiminin Osmanlı Devleti'nden devraldığı ekonomik yapıda çalışan nüfusun % 82,6'sının tarım, % 5,6'sının sanayi, % 4,8'inin ticaret ve % 7'sinin hizmet sektöründe istihdam edildiği, toplam 13 milyon nüfusun % 77'sinin köylerde ya-

şadığı ve milli gelirin % 67'sinin tarım, % 10'unun da sanayi sektöründen oluştuğu görülmektedir.¹²

Osmanlı ekonomisinde gözle görülür bir sanayileşme ve sermaye birikimi olmamıştır. Bu dönemde özel teşebbüs, yurt sanayisinde büyük bir sermaye birikimi yaratamamıştır. Sermaye bakımından hemen hemen tam bir yokluk hüküm sürmüştür. Türkiye Cumhuriyeti kuruluş yıllarında, sanayileşmeye hız verilmesi bu şartlar altında kararlaştırılmıştır. Bu dönemde devlet, büyük sermaye yaratma işini üzerine almış ve hazırlanan sanayi planları ile Devlet İktisadî teşebbüslerinin kurulmasına girişilmiştir. Türkiye'nin birinci ve ikinci sanayi planları, bugünkü anlamda birer ekonomik gelişme planı değildir; bunlar ülkede büyük ve temel sanayi tesislerinin kurulmasını hedef alan teknik planlardır. Yatırım sahalarının seçiminde ise sosyal etkenlere ve yurdun kendine yeterli olmasına büyük ağırlık verilmiştir. Bu dönemde sanayi ve inşaatın milli gelirdeki payı % 10'dan % 16'ya çıkmışsa da nüfusun % 80'i tarımda çalışmaya devam etmiştir.¹³

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ekonomik kalkınmanın hızlı bir sanayileşme ile mümkün olacağı görüşü benimsenmiş ve tarım sektörünün esas görevinin sanayideki gelişmeyi desteklemek olacağı kabul edilmiştir. Bu kapsamda **hammad- desi yurtiçinde bulunan malları işleyecek sanayi kuruluşlarının öncelikle kurulması** öngörülmüştür. Ancak Osmanlı Devleti'nde üretimin büyük ölçüde tarıma dayalı olması ve sanayi devrimini ülkeye aktarmakta başarısız kalınması sorunu, Cumhuriyet ilk dönemlerine de intikal etmiş ve Cumhuriyetin ilk yıllarında ekonomik gelişmeyi ve kalkınmayı sağlayacak sektör olarak yine tarım sektörü seçilmiştir. Bu anlamda tarımın ekonomik bir aktör olarak seçilmesinin nedenlerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

¹² Şahinkaya, Serdar, Cumhuriyetin İlk Yılları 1923 -1930 Dönemi, Mülkiyelller Birliği Dergisi, Cilt 22, sayı 213, Sf. 52

¹³ DPT, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967), Kuruluş Yılları, sf. 10, 1963

- Sanayi kapasitesinin yetersiz olması
- Sanayi sektöründe faaliyette bulunacak girişimci yetersizliğinin olması
- Sanayi sektöründe yetişmiş işgücünün yetersiz olması
- Sanayi sektöründe kaynak eksikliğinin olması

B. TÜRKİYE İKTİSAT KONGRELERİ

1920'lerden günümüze kadar Türkiye ekonomisi tarihini incelerken dört ekonomi kongresinin de ekonomi politikalarında önemli değişimlerin yaşandığı dönemlerin başlarına rastladığı gözlenmektedir. Bu açıdan ekonomi kongrelerinin, ekonomi tarihinde ekonomik hayata yön verme ve ekonomik dönüşümü sağlama işlevleri olmuştur.

1. 1923 yılında düzenlenen Birinci İzmir İktisat Kongresi

Kurtuluş Savaşı'ndan galip olarak çıkan Türkiye, ekonomik açıdan Osmanlı Devleti'nden devraldığı "Düyunu Umumiye İdaresi" ile karşı karşıya kalmış, halkın büyük çoğunluğunun fakir ve eğitimsiz, sanayi kuruluşlarının yok denecek kadar az ve sermaye birikiminden yoksun olduğu geri kalmış bir ülke konumundaydı. Bu Kongrenin ortaya konulan fikirler açısından o dönemin Türkiye ekonomisini yeniden inşa etmede büyük katkıları olmuştur.

2. 1981 yılında düzenlenen İkinci İzmir İktisat Kongresi

1980'li yıllar Türk ekonomisi ve dış ticaret politikaları açısından çok önemli bir dönüm noktasıdır. İkinci İzmir İktisat Kongresi ise ekonomik ve siyasi bunalımların gözlemlendiği, ekonomik olarak içe dönük sanayileşmenin yarattığı bunalımların biriktiği ve hemen ardından bu alanlarda büyük değişimlerin gözlemlendiği bir dönemde düzenlenmiştir.

Kongre kapsamında alınan kararlar:

- Sanayinin dış rekabete açılması
- Serbest piyasa mekanizmasının işleminin sağlanması.

- Dış ticaret rejiminin liberalleştirilmesi
- Yabancı sermayenin teşvik edilmesi
- Parasal alanda serbest sisteme geçilmesi
- Sabit kur uygulamasının terk edilerek günlük olarak belirlenen esnek kur sistemine geçilmesi ve bu sayede gerçekçi kur politikası izlenmesi
- Vergi tabanının genişletilmesi ve vergi oranlarının düşürülmesi

3. 1992 yılında düzenlenen Üçüncü İzmir İktisat Kongresi

Coğrafi açıdan etrafında siyasi çalkalanmaların görüldüğü bir dönemde düzenlenen Üçüncü İzmir İktisat Kongresi, Türkiye için ekonomik açıdan gelecek yüzyıla hazırlanmada, hedefleri belirlemede, kamu ve özel kesimin fikirlerini ortaya koymada önemli bir yere sahiptir. Devletin temel görevinin ekonomik, sosyal ve teknolojik altyapıyı düzenlemek ve geliştirmek olduğu bu kongrede alınan kararlarla ortaya konmuş, sanayi ve hizmet sektörlerinin kamu sektörü yerine, özel sektör tarafından daha verimli ve üretken bir şekilde yerine getirilmesinin ekonomik gelişmeyi sağlayacağı vurgulanmıştır.

Kongre kapsamında alınan kararlar:

- Kamu kesimi tarafından sosyal altyapının geliştirilmesi
- Gelir dağılımının düzeltilmesi
- Dünyada ve bölgemizde meydana gelen gelişmelere kayıtsız kalınmaması
- Sanayileşmenin canlandırılması
- Kalkınma ile çevre arasındaki ilişkinin düzenlenmesi
- Özelleştirme hamlelerinin uygulamaya geçirilmesi

4. 2004 yılında düzenlenen Dördüncü İzmir İktisat Kongresi

Ekonomik ve sosyal gelişmenin sağlanması için Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda öngörülen plan ve programlar doğrultusunda kongrede uzun vadeli stratejilerle ülkenin hızla

bilgi toplumuna dönüştürülmesine ve Avrupa Birliği'ne üyeliğine yönelik olarak çeşitli öneriler getirilmiştir.

Kongre kapsamında alınan kararlar:

- İstikrarlı büyüme hızının sağlanması
- Gelir dağılımının iyileştirilmesi
- Bölgesel gelişme dinamiklerinin harekete geçirilmesi
- Yoksullukla mücadele edilmesi
- Ekonominin rekabet gücünün artırılması
- Kamu yönetimi reformunun sağlanması

C. 1923 YILI BİRİNCİ İKTİSAT KONGRESİ

Dünyanın kendine yeni bir düzen vermeye çalıştığı uluslararası konjonktürde hızlı kalkınmayı ve ekonomik bağımsızlığı sağlamak amacıyla geniş katılımlı olarak 1923 yılında İzmir'de toplanan "Birinci İktisat Kongresi" (milliyetçi, liberal, özel girişime dayalı, dışa açık, ekonomik bağımsızlık yanlısı ve kalkınmacı) daha çok içerdeki dengeleri tesis etmeye ve ekonomik yapıyı oluşturmaya yönelikti. Bu çerçevede siyasi bağımsızlığın ekonomik bağımsızlıkla birleştirilmesi, Türk özel girişimcisinin güçlendirilmesi ve desteklenmesi, özel sektörün teşvik edilmesi, özel sektör tarafından üstlenilmeyen faaliyetlerin devlet tarafından gerçekleştirilmesi, yerli malı kullanımının sağlanması, milli bankaların oluşturulması, madenlerin milli üretime yönelik şekilde işletilmesi ve demiryolları inşasının bir programa bağlanması 1923 yılı Birinci İktisat Kongresi'nde alınan başlıca önemli kararlardır.

Kongrede "sanayici, tüccar, çiftçi, işçi" kesimlerinin yer aldığı çalışma ortamından sonra ana sektörler itibarıyla belirlenen "Misak-ı İktisadî Esasları" başlığı altında bu kesimlerin bütünleşmeleri, bir mutabakat arayışının kanıtı olarak sayılabilir. Kongre kapsamında:

1. Sanayici Kesime Yönelik Alınan Kararlar

- Türk özel girişimcisinin güçlendirilmesi ve desteklenmesi
- Hammaddesi yurt içinde olan sanayi kollarının kurulması

- Gümrükler yardımıyla sanayinin dış rekabetten korunması
- Sanayi faaliyetlerini teşvik edici yasaların çıkarılması
- Yatırımcılara kredi sağlayacak bir sanayi bankasının kurulması
- Sanayi odalarının düzenlenmesi
- Sanayi eğitime önem verilmesi
- Makine ve araç ithalatında bu kesime vergi bağışıklıklarının sağlanması

2. Tüccar Kesimine Yönelik Alınan Kararlar

- Ticaret bankasının kurulması
- Kambiyo ve borsa işlerinin yeniden düzene sokulması
- Yabancı sermayeye herhangi bir ayrıcalık tanınmaması ve yabancı sermayeye ait koşulların yeniden belirlenmesi
- Gümrük işlemlerinin yeniden düzenlenmesi
- Tekellerin kaldırılması
- Haberleşme ve ulaştırma alanındaki ticarî işlemlere kolaylık sağlanması
- Ticaret odalarının yeniden düzenlenmesi
- Yerli malların karada ve denizde ucuz tarife ile taşınması
- Anonim şirketler kurulması

3. Çiftçi Kesimine Yönelik Alınan Kararlar

- Aşar vergisinin kaldırılması
- Tütün tekellerinin kaldırılması
- Tarımsal faaliyetler için alet, makine ve araç temininin sağlanması
- Tarım kesimine yönelik kredi politikalarının geliştirilmesi
- Ulaştırma alanında mevcut olan sorunlarının giderilmesi
- Ziraat eğitiminin yaygınlaştırılması
- Toprak reformunun yapılması

4. İşçi Kesimine Yönelik Alınan Kararlar

- İş güvenliğinin sağlanması

- İşçi haklarını korumak amacıyla sendika kurma hakkının tanınması
- Günlük çalışma süresinin sekiz saat ile sınırlandırılması,
- 1 Mayıs gününün işçi bayramı olarak kabul edilmesi
- Sigorta müessesesinin geliştirilmesi

Kongrede özellikle milliyetçi ve liberal karakterde politika hedefleri benimsenmiştir. Özellikle 1923-1929 yılları arası dönem, ekonomik alanda tüm dünyada olduğu gibi yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde de "**liberal politikalar**"ın uygulandığı bir dönem olmuştur. Bunun nedeni ise uygulanan ekonomi politikalarında, dönem boyunca özel girişim öncülüğünde ve dışa açık bir ekonomik yapı içinde geliştirilmesi felsefesinin hakim olmasıdır. Bu dönemde dışa açık ekonomi politikalarının benimsenmesinin bir diğer nedeni de Lozan Antlaşması'nın gümrüklerle ilgili ekonomik hükümleriydi. Ulusal bir ekonomi alanı oluşturma çabaları kapsamında izlenen ulusal ekonomi politikaları, Lozan Antlaşması'nın 1916 tarihli "**Osmanlı Gümrük Tarifeleri**"ni esas alan ve 1929 yılına kadar bu tarifleri uygulamayı taahhüt eden maddesi (gümrük tarifelerinin beş yıl süreyle daha yürürlükte kalması ve dış ticarete yeni yasaklar getirilmemesi) nedeniyle bu dönemde uygulamaya olanağı bulamamıştır.

D. LOZAN ANTLAŞMASI'NIN EKONOMİK HÜKÜMLERİ

1923 tarihli Lozan Antlaşması'na göre dış ticaret alanında kapitülasyonlar kaldırılmış olmakla beraber Türkiye Cumhuriyeti, 1929 yılına kadar eski gümrük resimlerini uygulayacak ve gümrükleri bağımsızca düzenleme yetkisini ise ancak beş yıllık bir geçiş döneminden sonra elde edebilecekti. Bu nedenle Türkiye, 1929 yılına gelinceye kadarki süre boyunca Osmanlı Devleti'nin düşük oranlardaki gümrük tarifelerini yükseltme hakkından yoksun bırakılmıştır. Bu çerçevede 1923 tarihli "Lozan Antlaşması" ile aşağıdaki kararlar alınmıştır:

- İhracat ve ithalat yasaklarının kaldırılması, yeni "**gümrük tarifeleri**"nin konmaması ve 1916 tarihli Osmanlı Gümrük Tarifeleri'ni esas alan anlaşmanın beş yıl süreyle daha yürürlükte kalması

- Ekonomik alanda tam bağımsızlığın sağlanması için yabancılar tarafından ayrıcalıkların, yani "**kapitülasyonlar**"ın bütün sonuçları ile birlikte kaldırılması

- Türkiye'nin kendi karasularında "**kabotaj hakkı**"nın kabul edilmesi. Kabotaj hakkı, Türkiye karasularında denizciliği geliştirmeyi sağlayan ve sadece o ülkenin limanları arasındaki taşımacılık ve denizcilik faaliyetlerini icra etme hakkının, sadece o ülke gemilerine ve vatandaşlarına ait olduğunu kabul eden bir düzenlemedir.

- Osmanlı Devleti'nden kalan "**dış borçlar**"ın, Osmanlı Devleti'nden ayrılan devletler arasında, orantılı olarak bölüştürülmesinin kabul edilmesi. Bu kapsamda Türkiye, Osmanlı borçlarından kendisine düşen payın son taksitini 1954 yılında ödemiştir.

Lozan Anlaşması'nın 1929 yılına kadar gümrük tarifelerinde artışlar gerçekleştirilememesi yönündeki hükmü nedeniyle yeni cumhuriyetin ulusal ekonomi yaratma amaçları doğrultusunda kararlar alınması, belli bir süre (beş yıl) ertelenmiştir. Gümrük vergilerinin düşük olması nedeniyle Türkiye'nin dış ticareti, 1929 yılına kadar sürekli açık vermiştir.

Beş yıllık süre boyunca gümrük tarifelerine konan düzenleme yasağı, 1929 yılında **1499 sayılı "Gümrük Tarifesi Kanunu"**nun çıkarılması ile kaldırılmıştır. Bu kanun ile ulusal bir gümrük tarifesi uygulamaya konmuş ve yerli sanayiye dış rekabetten koruyan korumacı gümrük politikalarına geçilmiştir. 1929 yılından sonraki süreçte uygulanan koruyucu gümrük politikaları ile Türkiye'nin dış ticareti fazla vermiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
1923-1960 YILLARI ARASI
TÜRKİYE EKONOMİSİ GELİŞME TARİHİ
I. DÖNEMLER İTİBARIYLA EKONOMİK GELİŞME
A. TÜRKİYE EKONOMİSİ GELİŞME TARİHİ

DÖNEM	UYGULANAN EKONOMİ POLİTİKALARI
1923-1929 yılları arası dönem	Kurumsal altyapının oluşturulması, dışa açık ekonomi, serbest dış ticaret ve özel girişim öncülüğünde yeniden yapılanma ve işletmecilik
1930-1939 yılları arası dönem	Devlet öncülüğünde yatırımcılık ve işletmecilik, sanayileşme öncelikli, dışa kapalı, korumacı-devletçi ekonomi politikaları
1940-1945 yılları arası dönem	İkinci Dünya Savaşı yılları ve savunma harcamalarına verilen ağırlık nedeniyle ekonominin gerileme dönemi
1946-1953 yılları arası dönem	Çok partili hayata geçiş ile dünya ekonomisine eklenme, tarımsal gelişme, dış kredi ve yabancı sermayeye dayalı ekonomik gelişme ve dış ticarete serbestleşme
1954-1961 yılları arası dönem	Planlamanın gerekliliği, yeni KİT'lerin kurulması, dış ödemeler bilançosu açıkları ve yabancı sermayenin teşviki
1963-1980 yılları arası dönem	İthal ikameci sanayileşmeye dayalı beş yıllık kalkınma planları, iç pazarın dış rekabete karşı korunması, ara malı-yatırım malı üretimi ve planlı dönem
1980 sonrası dönem	Dışa açık ve ihracata dayalı kalkınma politikaları, ekonomik büyümenin önemli ölçüde dış kaynaklara dayandırılması, serbest kambiyo rejimi, özelleştirme ve ekonomik liberalizm

Türkiye ekonomisinin gelişme sürecini ele alırsak;

→ Dış ticaret fazlası ve sanayinin en fazla geliştiği dönem = **1930-1940 yılları arası dönem**

→ Tüketim malı üretimi = **1933-1945 yılları arası dönem**

→ Ara malı üretimi = **1963-1980 yılları arası dönem**

→ Reel gelirin en düşük düzeyde gerçekleştiği büyüme oranı = **1939-1949 yılları arası dönem**

→ Serbest dış ticaret = **1946-1960 yılları arası dönem**

→ Karma ekonomik düzen, ithal ikamesi ve kalkınma planları = **1930-1980 yılları arası dönem**

→ Serbest dış ticarete ve ihracata dayalı ekonomik büyüme politikaları = **1980 yılı sonrası dönem**

B. 1923-1929 YILLARI ARASI (DIŞA AÇIK EKONOMİ) TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI

Osmanlı Devleti'nin yıkılması ile birlikte kurulan yeni Cumhuriyet yönetiminin ülkenin yeniden inşası ve ekonomik alt yapısını oluşturmaya yönelik girişimlerinde, ekonomik bağımsızlık fikri esas alınmıştır. 1923-1929 yılları arası dönem ekonomik gelişmenin en belirgin özelliği, kapitalist dünya ekonomisine entegre olmak ve ulusal bir ekonomi alanı kurmak için yapılan çalışmalar olmuştur. Devlet bu dönemde, özel girişimi teşvik etmek ve sanayi üretimini kurmak için yoğun çaba harcamıştır. Bu amaçla yapılan faaliyetlerin başında devlet tekellerinin kurulması ve daha sonra bunların işletilme hakkının özel sektöre devredilmesi gelmektedir.

Birinci İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda millî sanayi geliştirmek, tasarrufları harekete geçirmek ve ekonomik atılımları finanse etmek amacıyla bankacılık alanında önemli adımlar atılmıştır. Bu amaçla Cumhuriyet döneminin ilk millî bankası olarak özel sektörün finansmanı için "İş Bankası (1924)" kurulmuştur. Yine dönem içinde "Tütünçüler Bankası (1924)" ile Türkiye'de sanayileşmeyi desteklemek ve yönlendirmek için "Sanayi ve Maadin Bankası (1925)" kurul-

muştur. Sanayi ve Maadin Bankası, daha sonra Türkiye Sanayi Kredi Bankası'na dönüştürülmüş ve 1933 yılında Sümerbank'a devredilmiştir. Yine bu dönemde üzerine inşaat yapılacak yerlerde arsa sahiplerine ipotek karşılığı borç para vermek ve vatandaşları konut sahibi yapmak amacıyla devlet bankası olarak "**Emlak ve Eytam Bankası (1926)**" kurulmuştur. Emlak ve Eytam Bankası uzun yıllar bütün varlığını geniş ölçüde Ankara'nın imarına tahsis etmiş ve 1946 yılında Türkiye Emlak Kredi Bankası adını almıştır.¹⁴ Türkiye'de 1923-1929 yılları arasında altı yabancı banka daha şube açarak faaliyete başlamış, 1929 yılına gelindiğinde yabancı banka sayısı on sekize yükselmiştir.

Liberal ekonomi politikalarının uygulanabilmesi ve piyasa ekonomisinin işleyişi için cumhuriyet döneminde de bir süre uygulamada kalan "**Aşar Vergisi**", 17 Şubat 1925 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır. Aşar Vergisi, kalkınmanın ilk aşamalarında ve tarımın milli gelir içindeki payının çok yüksek olduğu dönemlerde devlet için en önemli vergi kaynağı olmuştur.

1927 yılına gelindiğinde yerli sanayi sermayesini geliştirmek ve güçlendirmek, özel kesim sermaye birikimini özendirme ve sanayi işletmelerine geniş imtiyazlar ve teşvikler sağlamak için 1913 tarihli Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun bir devamı niteliğinde, ama daha kapsamlı olan 1927 tarihli "**Teşvik-i Sanayi Kanunu**" çıkarılmıştır. Bu kanun ile çeşitli hammaddele- rin, alet-makinelerin ve yedek parçaların ithalatını kolaylaştıran ve gümrük muafiyetleri getiren düzenlemeler yapılmıştır.

Bu dönemde yine amacı araştırmalar yaparak ve programlar hazırlayarak ekonomik gelişmeyi hızlandıracak kararların alınmasına yardımcı olmak olan ve meclis üyelerinin yarısı hükümet, diğer yarısı ise ticaret ve sanayi odaları ve diğer meslek kuruluşları seçilen "**Ali İktisat Meclisi**" (1927 yılında 1170 sayılı yasa ile) kurulmuştur. Kurumsal düzenlemeler olarak ise 1928 yılında "**İktisat Bakanlığı**" ve 1929 yılında "**Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti**" kurulmuştur.

¹⁴ Ökçün, Gündüz, a.g.e. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 1975, Ankara

→ Bu dönemde ilk kez 1927 yılında "nüfus sayımı ve tarım sayımı" yapılmıştır.

Bunun yanı sıra İstanbul'da ticaret ve tahıl borsası açılmış ve bu dönemde anonim şirketlerin kurulmaları da kolaylaştırılmıştır. Madenler ve sigara üretimi devletleştirilerek milli üretime dönük bir biçimde işletilmeye başlanmış, sanayileşmenin önceliklerinden olan şeker üretimini teşvik kanunu çıkartılmıştır. Cumhuriyetin ilk on yılında dört şeker fabrikası (Alpullu-Uşak-Eskişehir-Turhal) ile birlikte iki dokumacılık (Bursa ve Bünyan), bir çimento (Ankara) ve Ford Şirketi ile bir otomobil montaj fabrikası açılmıştır. Ancak bu dönemde, devletin ekonomik alandaki en az düzeydeki müdahaleci tutumuna rağmen, özel sektör istenilen gelişmeyi sağlayamamıştır.

Cumhuriyet yöneticilerinin, bu dönemde iç pazar yaratma politikalarının bir sonucu olarak ulaştırma sektörüne özel önem verilmiş ve özellikle demiryollarının geliştirilmesi için çalışmalarda bulunulmuştur. Kuruluş yıllarında, Cumhuriyetin kuruluş dönemini simgeleyen yeniliklerin başında gelen ve yeni rejimin kuruluşu ile özdeşleşen uygulama "**şimendifer (demiryolu) politikası**" olmuştur. Osmanlı döneminde yabancı şirketlerin yönetiminde bulunan demiryolları bu dönemde devletleştirilmiş ve bu amaçla 1924 yılında "**Anadolu Demiryollarının Devletleştirilmesi Hakkındaki Kanun**" kabul edilmiştir. Diğer taraftan yeni demiryollarının yapımına önem verilmiş ve 1923 yılında 3.756 km olan demiryolu hattı, 1930 yılında yaklaşık 2.000 kilometrelik artışla 5.639 kilometreye ulaşmıştır. 1927 yılında demiryollarının yapımı ve işletilmesi için "**Devlet Demiryolları ve Limanları İdare-i Umumiyesi**" kurulmuş ve daha sonra bu idare 1953 yılında "**Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları (TCDD)**" adını almıştır.

Ulaştırma alanında diğer önemli bir atılım ise denizcilik sektöründe olmuştur. Osmanlı Devleti döneminde yabancılara verilen imtiyazlar nedeni ile Türk gemileri kabotaj hakkına sahip değildi ve birçok limanın işletilmesi hakkı yabancılardan elinde bulunmaktaydı. Bu sorunu ortadan kaldırmak ve Türk denizcilik sektörünü geliştirmek için 1926 yılında "**Kabotaj Ka-**

nunu" çıkarılmıştır. Kabotaj Kanunu, Türkiye karasularında denizciliği geliştirmeyi sağlayan ve sadece Türk gemilerine ticaret yapma hakkını tanıyan bir kanundur. Yine 1933 yılında "Denizyolları İşletmesi" kurulmuş, 1933 yılında "İzmir Rıhtım Şirketi" ve 1935 yılında "İstanbul Rıhtım Şirketi" satın alınarak devletleştirilmiştir. Havacılık alanındaki ilk gelişmeler ise 1935 yılında kurulan "Türk Tayyare Cemiyeti" ve 1926 yılında Kayseri'de açılan "TOMTAŞ Uçak ve Motor Fabrikası" olmuştur. 1936 yılında Ankara-İstanbul arasında "Devlet Hava Yolları"nın düzenli uçak seferleriyle hava işletmeciliğinin ilk çalışmaları başlatılmış, zamanla yurt dışı seferlerine de başlanılmasıyla hava işletmeciliği büyük gelişme göstermiştir.

BÜYÜME HIZLARI (1924-1929)				
YIL	TARIM (%)	SANAYİ (%)	HİZMETLER (%)	GSMH (%)
1924	27,2	-7,1	8,4	14,9
1925	5,6	17,9	19,7	12,8
1926	31,8	14,8	5,7	16,2
1927	-30,9	19,4	2,2	-12,6
1928	19,2	-0,6	7,3	11,0
1929	42,6	3,8	6,6	21,6

Kaynak: TÜİK; a.g.e. GSMH sabit fiyatlarla

1924-1929 döneminde GSMH yılda ortalama % 10,95 oranında; sanai üretimi % 8,03 oranında; tarım üretimi % 15,92 oranında ve hizmet üretimi % 8,32 oranında artış kaydetmiştir. Bu dönemin büyüme oranlarındaki hızlı artışlar, üretim kapasitesine yapılan ilavelerden çok, geçmişte meydana gelen kapasite boşluklarının kullanılmasının bir sonucudur. Bu dönemde tarımsal üretimde görülen hızlı artış ise aktif nüfusun savaş sonrasında toprağına geri dönmelerinden kaynaklanmıştır.

1927 yılında GSMH hızının negatif (% -12,6) olmasının en önemli sebebi ise bu yılda kötü hava şartları nedeniyle tarımsal üretimde görülen % 30'luk düşüştür. GSMH içindeki payları dikkate alındığında bu dönemde tarım sektörü % 45, hizmet sektörü ise % 44 civarındadır.

İSTİHDAMIN SEKTÖREL PAYLARI (1924-1929)				
YIL	TARIM (%)	SANAYİ (%)	HİZMETLER (%)	TOPLAM İSTİHDAM (kişi)
1924	89,96	3,71	6,83	5.162.003
1925	89,26	3,62	7,12	5.279.521
1926	88,28	4,25	7,46	5.447.318
1927	87,77	4,36	7,86	5.592.796
1928	87,54	4,43	8,03	5.726.773
1929	87,39	4,26	8,85	5.859.203

Kaynak: Bulutay, Tuncer; "Employment, Unemployment And Wages In Turkey" DİE/ILO Yayını, Ankara 1995

1923-1929 yılları arasında toplam istihdam içinde ortalama % 89 pay ile tarım sektörü en büyük paya sahip sektördür. Dönem sonlarına doğru istihdamda tarımın payı azalırken, hizmetler ve sanayi sektörünün payı az da olsa yükselmiştir.

Cumhuriyetin ilk beş yılında uygulanan ekonomi politikalarının en az başarılı olduğu alan sanayi üretiminin artırılması olmuştur. Devlet bu dönemde özel girişimi teşvik etmek ve sanayi üretim yapısını kurmak için yoğun çaba harcamış olmasına ve devletin en az düzeydeki müdahaleci tutumuna rağmen özel sektör sanayi alanında istenilen gelişmeyi sağlayamamıştır. Bunun en temel nedeni ise savaştan yeni çıkmış yorgun bir ülkede birikmiş sermaye azlığı, girişimci ve kalifiye eleman yetersizliği, 1929 yılı Ekonomik Bunalım ve Lozan Antlaşması'nın 1929 yılına kadar gümrük tarifelerinde artışlar gerçekleştirilmesi yönündeki hükümleri olmuştur.

→ Cumhuriyetin ilk on yılında kamu harcamalarının gerçekleştiği alanlar itibarıyla sıralamasında ilk sırada devlet borçları yer almaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ekonomik alanda liberal düşünceye dayanan yaklaşımların ağırlık kazandığı görülmektedir. Lozan Antlaşması'nın gümrük tarifeleriyle ilgili hükümleri gereğince bu dönemde kısıtlayıcı ve korumacı gümrük uygulamalarına

gidilememiş ve 1923-1929 yılları arası dönemde dış ticaret dengesi, ithalatın önemli boyutlarda olması nedeniyle sürekli açık vermiştir. Ancak Lozan Antlaşması hükümlerinin 1929 yılında sona ermesiyle birlikte koruyucu gümrük tarifeleri uygulamaya konmuş ve Türkiye'nin dış ticaretinde bu tarihten sonra fazla verilmeye başlanmıştır.

1929 yılına gelindiğinde, ABD'nin ekonomide sıkı para politikası izlemesi ve toplam talepteki azalmayla beraber dünya ekonomik konjonktürü, resesyon sürecine girmiştir. Yine ABD borsasında yabancı yatırımcıların kâğıtlarını ellerinden çıkarmalarıyla ABD borsasında düşüş hızlanmış ve "Kara Perşembe" olarak anılan 24 Ekim 1929 Perşembe günü ABD borsası dibe vurmuştur. 1929 yılında ABD'de başlayan bu krizle birlikte bütün dünyada büyük bir ekonomik bunalım yaşanmış ve yaşanan ekonomik buhran liberal ekonomi politikaları izleyen Türkiye'yi de olumsuz etkilemiştir. Bu dönemde Türk parasının değerinin düşmesi sonucu yerli tarım ürünlerinin dünya piyasalarındaki fiyatları düşmüş, bu duruma Türkiye ekonomisinin kendi sıkıntıları ve ilk taksitinin ödenmesi gereken Osmanlı borçları da eklenince ciddi bir kambiyo krizi ortaya çıkmıştır. Tüm dünyayı ekonomik açıdan büyük bir çıkmaza sokan "1929 yılı Krizi (Dünya İktisat Bunalımı)" ile birlikte Türkiye ekonomisi:

- Dünya ekonomisiyle birlikte deflasyon sürecine girmiş
- Türk parasının değerinin düşmesi sonucu yerli tarım ürünlerinin dünya piyasalarındaki fiyatları hızla düşmüş ve ihracat gelirlerinde önemli bir azalma yaşanmış
- İthal malları fiyatlarındaki düşüş, Türkiye'nin ihraç malları fiyatlarındaki düşüşten az olduğu için dış ticaret hadleri Türkiye aleyhine gelişmiş ve dış ödemeler dengesi büyük açıklar vermiş
- Tüm bu olumsuzluklarla birlikte Kriz sonrasında Türkiye ekonomisi, dışa karşı kapalı ve özellikle un, şeker ve kumaş gibi sanayi mallarında ithal ikameci yatırımlara yönelen bir arayışa girmiştir.

1929 yılı Krizi'ne karşı bu dönemde Türkiye'de alınan önlemler:

- Türk parasının değerinin kararlı ve istikrarlı bir şekilde korunması

- İthalatın kısılmaya çalışılmasıyla dış ödemeler dengesinin sağlanması

- Toplanan gelir kadar harcama yapmaya özen gösterilmesiyle bütçe dengesinin korunması

→ 1929 yılı Kriz'inden tüm dünya gibi olumsuz etkilenen Türkiye'de, bu dönemde ekonomiyi güçlendirebilmek amacıyla ithalat ve ihracatı artırıcı politikalar izlenmeye başlanmıştır. Türkiye, 1933 yılında dış ödemelerde uygulamasına başlanan "kİrling ve takas sistemi"ni, yani dış ticarete ülkeler arasında yapılan alışverişin karşılıklı olarak döviz kullanılmadan mal-la ödenmesi (malını alanın, malını alma) sistemini uygulamıştır.

C. 1930-1939 YILLARI ARASI (DEVLETÇİLİK) TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI

Lozan Antlaşması'nın 1929 yılına kadar gümrük tarifelerinde artışlar gerçekleştirilmemesi yönündeki hükümleri nedeniyle, Cumhuriyetin ilk beş yılında uygulanan ekonomi politikalarında koruyucu gümrük vergilerinin yokluğu, özel sektörün sanayileşmeyi sağlamasını engellemiştir. 1929 yılında Lozan Antlaşması'ndaki sınırlamaların da son bulmasıyla birlikte Türk sanayisini geliştirmek ve korumak için ithalatı denetleyen "koruyucu gümrük tarifeleri" yoluyla dış ticarete koruma önlemlerine başvurulmuştur. Sağlanan koruma duvarlarıyla bu dönemde ithal ikameci yatırımlara gidilmiş ve 1930'lu yıllardan sonra dönemin "Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF)" yöneticilerinin de izlemiş olduğu ekonomi politikaları çerçevesinde Türkiye, ekonomik alanda devletçi ekonomik kalkınma politikalarına geçiş yapmıştır.

Cumhuriyetin kuruluş dönemi, iki farklı ekonomik düşün-

¹⁵ Gürkan, Ömer, a.g.e. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

ce yapısı (devletçi düşünce ve liberal düşünce) çerçevesinde şekillenmeye başlamıştır. Cumhuriyet Halk Fırkası içindeki bazı politikacıların (İsmet İnönü ve Recep Peker gibi) savunmuş olduğu "**Devletçi düşüncesi**" ve yine Cumhuriyet Halk Fırkası içinde devletçiliğe karşı olan liberal politikacıların (Celal Bayar ve Ahmet AĞAOĞLU gibi) savunmuş olduğu "**Liberal düşünce**" bu dönemin en önemli iki iktisadi düşüncesidir.¹⁵

1923-1929 yılları arası dönemde uygulanan liberal ekonomi politikalarından arzu edilen başarının sağlanamaması nedeniyle klasik liberal ekonomi politikaları yerine devletçilik düşüncesi, 1930'lu yılların başında resmi görüş halini almış ve 1937 yılında Anayasa ilkesi haline getirilmiştir.

→ Mustafa Kemal Atatürk'ün önerisi ve onayıyla Ali Fethi Okyar tarafından 1930 yılında ekonomik yaşamda sürekli devlet müdahalesine karşı liberal politikaları savunan "**Serbest Cumhuriyet Fırkası**" kurulmuş, ancak parti aynı yıl kendini feshetmiştir.

1929 yılı Ekonomik Bunalımıyla, ekonomik krizin giderilmesinde toplam talep bileşeninin önemli bir unsuru olan devletin ekonomik müdahalesinin gereği anlaşılmış ve tüm dünyada devletçi, müdahaleci ve korumacı politikalara ve ithal ikamesine dayalı "**üç siyah (demir-kömür-akaryakıt) ve üç beyaz (un-seker-pamuk)**" politikalarına yönelmeye başlanmıştır. Türkiye de bu doğrultuda hareket ederek bunalımdan çıkmak ve ekonomik gelişmeyi sağlamak amacıyla çeşitli tedbirler almıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Anadolu Demiryolları'nın (1924) ve Ergani Bakır İşletmesi'nin (1924) devletleştirilmesi ile başlayan devletleştirme hareketi, 1926 yılında şeker, petrol ve benzin tekelinin devletin eline geçmesiyle sonraki yıllarda da artarak devam etmiştir. 1930-1939 yılları arası dönem bu anlamda özellikle, özel sektörün gelişimi için "**korumacılık**" ve yine özel sektörün yetersiz kaldığı alanlarda "**devletçilik**" politikalarının hakim olduğu bir dönemdir. Devletçilik, bu dönemde genç Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni yapılanmasında temel ekonomi

¹⁵ Palamut, Gıray, a.g.e.

politikası olmuştur. 1930-1939 yılları arası dönemde İzmir Rıhtım Şirketi (1933), İstanbul Rıhtım Şirketi (1935), İzmir Havagazı Şirketi (1936) İstanbul Telefon Şirketi (1936), İstanbul Elektrik Şirketi (1938) ve İzmir Telefon İşletmesi (1938) satın alma yolu ile devletleştirilmiştir.

Bu dönemde devletçilik politikaları uygulanmasının nedenlerini şöyle sıralayabiliriz:

- 1929 yılı Dünya Ekonomik Bunalımı'nın ulusal ekonomilerde oluşturduğu olumsuz etkiler

- Sovyetler Birliği'nin uygulamış olduğu planlı ekonomi politikalarının başarılı sonuçlar vermesi

- Sanayileşmeyi gerçekleştirmesi beklenen özel sektörün, yeterli sermaye birikimini sağlayamamış olması

- Girişimcilerin yeterli deneyim ve bilgiden yoksun olmaları; uzun dönemde kâr sağlayabilecek yatırımlar yerine, çabuk kâr getiren işleri tercih etme eğiliminde bulunmaları

- 1929 yılına kadar ki süreçte koruyucu gümrük vergilerinin uygulanamamış olması

Özel sektörün sanayileşmeyi sağlayamaması nedeniyle 1929 sonrası dönemde devletçilik modeli, Türkiye'de ekonomik kalkınma politikası olarak kullanılmıştır. Türkiye bu dönemde devletin ekonomiye müdahalesini zorunlu gören ve Keynesyen görüş olarak ifade edilen politikalara başvurarak bunalımdan kurtulmanın yollarını aramıştır.¹⁶

Bu dönemde Türkiye'nin bir ölçüde krizin dışında kalmayı başardığını ve sanayileşme adına önemli adımlar attığını söylemek mümkündür. Bu da mümkün olduğu kadar dışa kapalı bir ekonomi politikası ışığında, kamu kesiminin sanayi teşebbüslerinin yatırımlarını planlama ve bunları uygulamaya geçirme çabaları ile gerçekleştirilmiştir.

BÜYÜME HIZLARI (1930-1939)				
YIL	TARIM (%)	SANAYİ (%)	HİZMETLER (%)	GSMH (%)
1930	-32,8	-11,6	-14,8	2,2
1931	-12,7	-2,8	-13,5	8,7
1932	-25,6	-5,7	-8,5	-10,7
1933	-8,8	12,5	-1,6	15,8
1934	-2,7	18,0	10,1	6,0
1935	11,5	8,6	4,7	-3,0
1936	58,1	11,1	14,8	23,2
1937	1,0	13,4	9,9	1,5
1938	3,0	6,2	6,3	9,5
1939	5,9	19,0	7,7	6,9

Kaynak: TÜİK; a.g.e. GSMH sabit fiyatlarla

1930-1939 yılları arasında GSMH'nin ortalama büyüme hızı % 6 olarak gerçekleşmiştir. 1934 yılından itibaren bütçedeki borçlanma yüklerinin azalması, ihracatın ve banka kredilerinin artması, para arzının genişlemesi ve dış ticaret hacminin artmasıyla birlikte sektörlerdeki büyüme oranları pozitif geçmiştir.

1930 yılında "Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu" yürürlüğe konularak, kambiyo borsasına devletin müdahalesi sağlanmış ve kambiyo kontrol rejimi getirilmiştir. Bu yasanın çıkarılmasından hemen sonra da Türk Lirasının dış değerinin düşüşünü önlemek ve döviz kurunu altına bağlayarak istikrarlı tutmak, ayrıca her türlü döviz işlemlerini kontrol altına almak üzere 1930 yılında "Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası" (1715 sayılı Türk Parasını Koruma Kanunu ile) kurulmuştur. Bu kanunlara dayanılarak bir kararname ile "Kambiyo Murakabe Teşkilatı" kurulmuş, daha sonra yabancı bankaların da iştiraki sonucu Mart 1930 tarihinde bu teşkilat, bir konsorsiyum durumuna getirilmiştir.¹⁷ Bunun yanısıra Türk para-

¹⁷ DTM, a.g.e.

sının dış değerini korumak amacıyla döviz üzerinden avans verme işlemleri yasaklanmış, her türlü döviz işlemleri kontrol altına alınarak doğrudan veya dolaylı olarak döviz alım satımına kısıtlamalar getirilmiştir. **1933 yılında "Ödünç Para Verme İşleri Kanunu"**nun kabul edilmesi ise bu dönemin başlıca para politikası düzenlemelerinden biridir. Ancak bu dönemde parasal istikrarın tam olarak sağlandığı söylenemez.

→ Cumhuriyetin ilk on yılında, T.C. Merkez Bankası kuruluncaya kadar geçen sürede Türk Lirasının değeri **"hem iç hem de dış piyasa koşullarınca"** belirlenmiştir. Bu ilk on yıllık dönem içinde **"kâğıt para, altın para ve gümüş para"** türleri piyasada birlikte kullanılmıştır.

→ Türkiye'de tasarruf mevduatının korunmasına ilişkin ilk yasal düzenleme **30.05.1933 tarih ve 2243 sayılı "Mevduatı Koruma Kanunu"**dur. Bu kanuna göre bankaların mevduatı munzam karşılığı olarak TCMB nezdinde bulundurdıkları mevduatın üçüncü kişiler tarafından haczedilemeyeceği hüküm altına alınmıştır.

1931 yılında "İthalata Kota Konulması ve İhracatın Denetlenmesi Hakkındaki Kanun" ile korumacılığın ilk adımları atılmıştır. Yine aynı yıl **"Sanayi Kongresi"** düzenlenmiş, bunu takiben 1932 yılında ekonomik hayatta devletin denetimini artıran bir dizi kanun çıkarılmıştır.

Sanayi ve Maadin Bankası'nın yerine devletçi politikaların finansörü olarak **1933 yılında "Sümerbank"**ın kurulması ile bu dönemde imalat sanayisinde önemli gelişmeler sağlanmıştır.

Şehir ve kasabaların yeniden imarı ve inşaatı amacıyla **1933 yılında "İller Bankası"**; esnaf ve küçük sanatkârlara ihtiyaç duyacakları kredileri temin etmek amacıyla ise **1938 yılında "Türkiye Halk Bankası"** kurulmuştur.

Türkiye'de madencilik alanında maden arama ve jeolojik araştırmalar yapma faaliyetleri ile ilgili olarak **1935 yılında "Maden Tetkik Arama (MTA)"** ve maden arama faaliyetlerinin finanse edilmesi için ise **1935 yılında "Etibank"** kurulmuştur. Yine denizyolları işletmelerini yönetmek, yenilerini kurmak ve

finanse etmek amacıyla 1937 yılında "Denizbank" kurulmuştur.

→ Devlet bu tarihte ilk defa faiz oranlarını belirlemeye, millî geliri hesaplamaya (1935), destekleme alımları yapmaya (1932) başlamıştır.

İSTİHDAMIN SEKTÖREL PAYLARI (1930-1939)				
YIL	TARIM (%)	SANAYİ (%)	HİZMETLER (%)	TOPLAM İSTİHDAM (kişi)
1930	87,53	4,16	8,32	5.974.455
1931	88,61	3,97	7,42	6.027.544
1932	88,71	3,97	7,32	6.149.183
1933	89,00	3,50	7,50	6.259.662
1934	88,63	3,69	7,68	6.420.063
1935	87,90	4,69	7,42	6.638.708
1936	87,28	5,19	7,54	6.802.132
1937	87,02	5,46	7,52	6.941.592
1938	86,29	5,79	7,92	7.121.895
1939	86,29	5,92	7,79	7.331.018

Kaynak: Bulutay, Tuncer; "Employment, Unemployment And Wages In Turkey"

1930-1939 yılları arası dönemde toplam istihdam içindeki ortalama % 87 payı ile tarım sektörü, en büyük paya sahip sektördür. Dönem sonlarına doğru istihdamda tarımın payı azalırken, sanayi sektörünün payı az da olsa yükselmiştir. Bu dönemin ortalama istihdam oranı % 69 ve ortalama işsizlik oranı % 3,2'dir.

D. BİRİNCİ VE İKİNCİ BEŞ YILLIK SANAYİ PLANLARI

Sovyetler Birliği'nden alınan kredilerle ve her yıl bütçeden ayrılacak ödeneklerle finansmanı düşünülen beş yıllık sanayi planları, bu dönemde devletçilik uygulamasının sanayileşme çabalarına yönelik araçları olmuşlardır. Dönemin sanayileşme

politikalarında iç kaynaklara ağırlık verilmiş ve bu politikalarla Türkiye'yi hammadde ihraç eden bir ülke olmaktan çıkartıp, kendisi için gerekli olan temel mamul maddelerini kendisi üreten bir sanayi ülkesi haline getirmek hedeflenmiştir.

1934 yılında uygulamaya konan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın başarı ile uygulanması ve planlanan hedeflere ulaşılması üzerine, 1938 yılında İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanmıştır. Ancak planın uygulanacağı yıllarda II. Dünya Savaşı'nın başlamış olması nedeniyle, İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı uygulanamamış ve bunun yerine savaş ekonomisine ilişkin tedbirler alınmıştır.

1. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (1934-1938 yılları arası)

Türkiye'nin sanayileşmesi yönünde iç kaynaklara dayalı sanayileşme hamlesini hızlandırmak ve ithal edilen tüketim mallarının üretimini sağlamak amacıyla Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanmış ve plan, 1934 yılında uygulamaya konulmuştur.

Bu dönemin başlıca politikaları; devletin ekonomik hayata girişi, doğrudan doğruya devlet işletmeciliğine başlanması, ülke ihtiyaçlarının esas olması, hammaddesi yurtiçinde bulunan malları işleyecek yerli sanayi kuruluşlarının kurulmasına öncelik verilmesi ve "içe dönük bir sanayi yapısı (dışa kapalı)" şeklindedir.

Türkiye ekonomisinde uzun yıllar lokomotif görevini sürdürecektir. KİT'lerin, sistemli bir şekilde kuruluşları ve gelişmeleri ise bu yıllardan sonra gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde KİT'ler, önemli sanayi dallarında faaliyet gösterecek özel sektör teşebbüslerini kurmak ve geliştirmek, sermayelerine iştirak etmek, kredi temin etmek ve nitelikli personel yetiştirmek suretiyle teşvik etmek amacını taşımaktadır.¹⁸

1930'lu yıllardan itibaren ekonomi için daha fazla önem arzeden KİT'lerin kurulma nedenlerini sıralamak gerekirse:

- Temel mal ve hizmetleri kamu yararı gözeterek üretmek ve pazarlamak

¹⁸ YDK, a.g.e.

- Tekelleri devlet eliyle işletmek
- Kamusal mal ve hizmetlerin sunumunu gerçekleştirmek
- Ülkenin ekonomik kalkınmasını sağlamak
- Özel sektöre öncülük etmek ve yol göstermek
- Gelir dağılımını düzenlemek
- Özel sektörün giremediği ve yapamadığı alanlardaki işleri yapmak

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı çerçevesinde **maden, kâğıt, seramik, cam ve kimya** sanayisine ilişkin yatırımlar yapılması ve yabancı bilim adamlarının yoğun bir şekilde Türk üniversitelerinde eğitime ve bilime katkıda bulunmak için istihdam edilmeleri, bu plan dönemindeki en önemli gelişmelerdir. Bu plan döneminde öncelikle büyük kısmı yabancıların elinde bulunan demiryolları, Tramvay, Tünel Şirketi, Zonguldak Kömür Şirketi, İzmir Telefon Şirketi millileştirilmiş ve kamulaştırılmıştır. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı döneminde ayrıca "**Toprak Reformu**" yapılarak tarım kesmine yönelik teşvikler sağlanmıştır.

Cumhuriyet tarihi Türkiye'sinde 1930-1938 yılları arası dönemde uygulanan başlıca politikalar:

- Bütçenin denk tutulması
- Para arzının sabit tutulması
- Sıkı bir kredi politikası uygulanması
- İstikrarlı bir kur politikası uygulanması
- İthalatın sınırlandırılarak dış ticaretin fazla vermesinin sağlanması
- Planlı bir kalkınma politikası uygulanması

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı, sanayi kapasitelerinin tayininde ülkenin kendi ihtiyaçlarını esas almış ve hammaddesi ülke içinde bulunan veya kolayca tedarik edilebilecek mallara dayalı sanayi kollarının kurulmasını temel almıştır.

Cumhuriyet tarihi Türkiye'sinin 1930'lu yıllar sonrası dönemde, ekonomi politikaları içerisinde sermaye hareketlerini biçimlendiren en temel koşullar; **dış ticaret, bütçe, para arzı ve**

kur politikalarında dengenin sağlanması olmuştur. Türkiye, 1938 yılına gelindiğinde ülke şartlarına uygun karına ekonomi sistemiyle sanayileşme yolunda ilerleyen, pek çok alanda yeni fabrikaların açıldığı, sanayi yatırımlarına büyük önem verildiği, ulaştırma alanında önemli yatırımların yapıldığı ve tarımda modern teknik ve araçların kullanımına başlandığı bir ülke durumuna gelmiştir. Yine, Cumhuriyetin ilk yıllarında devletin temel kurumlarının ve kuruluşlarının yapılanması da tamamlanarak kamu yönetiminin temel yapısı oluşturulmuştur.¹⁹

Bu dönemde planlanan sanayileşme hedeflerine büyük ölçüde varılmış, sanayi üretimi ölçeğinde büyüme sağlanmış ve üretim teknolojisinde önemli ölçüde artışlar olmuştur.

2. İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı (1938)

1933-1938 yılları arası dönem, Türkiye ekonomisi için hızlı bir sanayileşme ve yapılanma dönemi olmuştur. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın başarı ile uygulanması ve temel hedeflere ulaşması üzerine, 1938 yılında İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanmıştır. Plan kapsamında; hammaddesi içerde bulunan ve üretimi büyük sermaye ve ileri teknoloji gerektiren mamul mal üretiminin devletçe üstlenilerek fabrikalar kurulması, madenlerin işlenmesi, elektrik santralleri kurulması, sanayileşmenin tarımsal gelişmeyle beraber götürülmesi ve gıda üretiminin yaygınlaştırılması İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın öncelikleri arasındadır.

İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın uygulanacağı yıllarda "İkinci Dünya Savaşı"nın başlamış olması, devletin savaş ekonomisine uygun bazı tedbirler almasına yol açmıştır. Özellikle imalat sanayisinde başlanan yatırımlar, 1939 yılında başlayan İkinci Dünya Savaşı nedeniyle durdurulmuştur. Bu dönemde savaş korkusuyla yeni yatırım kararları alınmadığı gibi, devam da ettirilememiştir.

→ Her iki planda da büyük sermaye ve gelişmiş teknolojiye ihtiyaç gösteren sanayilerde, özel teşebbüs ve sermayeye yer ay-

¹⁹ Coşkun, Ali, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisi, ADD, 2003, Sayı 4 sf.

ılmamıştır. Bu dönemde devlet eliyle sanayileşme sağlanmaya çalışılmış, ancak bununla beraber özel sektörün de gelişmesi hedeflenmiştir.

E. 1940-1945 YILLARI ARASI TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI

İkinci Dünya Savaşı döneminde (1940-1945 yılları arası), olası bir tehlikeye karşı Türkiye'de "savaş ekonomisi" uygulanmıştır. Bu dönemde faal nüfusun önemli bir kısmının silah altına alınması ve devlet bütçesinin giderek artan oranın savunma giderlerine ayrılması, 1940-1945 yılları arasında Türkiye'nin de savaş ekonomisine uygun tedbirler almasına neden olmuştur. Alınan tedbirler kapsamında yürürlükteki bazı vergilerin oranlarının yükseltilmesi ve yeni vergiler konulması, olağanüstü koşullarda fiyat saptama, özel işletmelere el koyma, zorunlu çalıştırma gibi araçlarla ekonomiye doğrudan müdahale yetkisi veren 1940 yılı "Milli Korunma Kanunu" ile devlet gelirlerini arttırmak için çıkarılan 1942 yılı "Varlık Vergisi Kanunu" ve tarımsal kazançlardan alınmak üzere çıkarılan 1943 yılı "Toprak Mahsulleri Vergisi" bu dönemin başlıca yasal düzenlemeleridir. Ancak gördüğü yoğun tepkiler nedeniyle Varlık Vergisi Kanunu 1944 yılında ve Toprak Mahsulleri Vergisi ise 1946 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Özellikle Varlık Vergisi'nin, azınlıklara ait sermaye mülkiyetini azaltması yönündeki hükümleri, bu kesim zararına bir gelişme olmuştur.

BÜYÜME HIZLARI (1940-1945)				
YIL	TARIM (%)	SANAYİ (%)	HİZMETLER (%)	GSMH (%)
1940	-1,2	-10,9	-8,3	-4,9
1941	-16,5	-2,4	-4,7	-10,3
1942	19,4	-2,5	-3,9	5,6
1943	-12,5	-1,4	-6,1	-9,6
1944	-10,7	-6,1	-1,6	-5,1
1945	-23,4	-16,6	-10,8	-15,3

Kaynak: TÜİK; a.g.e. GSMH sabit fiyatlarla

1940-1945 yılları arası dönemde GSMH'nin ortalama büyüme hızı % -6,6; tarım sektörünün ortalama büyüme hızı % -7,4; sanayi sektörünün ortalama büyüme hızı % -6,5 ve hizmet sektörünün ortalama büyüme hızı % 5,3'dür.

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nın dışında kalmakla beraber yine de savaşın olumsuz ekonomik etkilerinden kendini kurtaramamıştır. Gerek savaşa hazırlık bulunuşunun zorunluluğunun ekonomiyi yüklediği külfet, gerekse dış dünyayla münasebetlerin kesilmesi ekonomik ve toplumsal alanda büyük sıkıntılar yaratmıştır. İnsan gücünün ve diğer ekonomik kaynakların büyük bir kısmının orduya verilmesi, dış ticaret imkanlarının ortadan kalkması, piyasalarda darlık ve sıkıntılar doğurmuş, dönem içerisinde enflasyon hızla yükselmiştir. Savaş yılları Türkiye için ekonomik ve toplumsal bakımdan büyük bir sıkıntı dönemi olmuştur.²⁰

Dönem süresince dış ticaretin sınırlandırılması politikası izlenmiştir. Bu dönemde tüketim malları ithalatına getirilen sınırlamalar dolayısıyla dış ticaret hacmi daralmış ve ülke ekonomisi savaş koşullarında kendi kendine yeterli ya da kapalı bir hale getirilmiştir. Bu dönemde dış ticareti kısımaya yönelik politikaların tek olumlu etkisi, dış ticaret fazlası yaratılması olmuştur. Savaş ekonomisinin olumsuz koşulları sonucunda ülkede tüketicinin sınırlandırılması, bazı malların dağıtımının ve ihracatının denetlenmesi ve belgeye bağlanması bu dönemde karaborsa ve spekülasyon ortamı yaratmıştır.

→ 1940-1945 yılları arası dönemde yaşanan en önemli ekonomik gelişme milli gelir, sanayi ve tarımsal üretimde gözlenen düşüştür. Sanayi üretimi bu dönemde yıllık ortalama % 5,5; tarımsal hasıla % 7,1 ve milli hasıla ise % 6 gerilemiştir. Bunun sonucu olarak ise 1945 yılında Cumhuriyet tarihinin en düşük büyüme hızı (% -15,3) gerçekleşmiştir. 1940-1945 dönemini, ekonomik gelişme sürecinin durması-gerilemesi nedeniyle 'kesinti dönemi' olarak nitelendirmek gerekir bu anlamda.²¹

²⁰ DPT, a.g.e. 2008

²¹ Boratav, Korkut, a.g.e.

Savaş yılları boyunca göze çarpan bir başka gelişme ise para ve kredi alanlarında görülen olağanüstü genişlemedir. Bu dönemde fiyatlar genel seviyesi bir öncelki döneme göre önemli ölçüde yükselme göstermiştir. Yine bu dönemin bir diğer gelişmesi ise özel ticarî sermaye birikiminin ve ticaret kesiminin hızla genişlemesidir.

→ 1945 yılında toprak dağılımında görülen adaletsizlikleri önlemek, arazisi olmayan ya da yetersiz olan çiftçilere toprak sağlamak, köylüyü kaldırmak ve tarımı pazara açmak amacıyla toprak ve tarım reformuna ilişkin ilk kanun olarak 1945 yılında 4753 sayılı "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" çıkarılmıştır.

F. 1946-1950 YILLARI ARASI TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesi ve bu dönemden sonra tüm dünyada liberal politikaların etkin olmaya başlamasıyla birlikte Türkiye'de de bazı değişimler meydana gelmeye başlamıştır. 1946-1950 yılları arası dönemde çok partili sisteme geçişle birlikte başlayan liberal akım, Türkiye ekonomisinde devlet müdahaleciliğinin belirli sınırlar içinde tutulması ve daha liberal bir ekonomi uygulanması yolundaki girişimleri ön plana çıkarmıştır.

Bu dönemle birlikte Türkiye ekonomisinde 1929 yılı Ekonomik Bunalımı'ndan beri izlenen dışa kapalı, korumacı, dış ticaret açığı vermeyen içe dönük politikalardan hızla vazgeçilmeye başlanmıştır. Bu politikalar yerine çok partili hayatla birlikte "serbest dış ticaret rejimini benimseyen ve dış pazarlara yönelik üretim yapan bir kalkınma stratejisi" izlenmiştir.

	BÜYÜME HIZLARI			
	TARIM (%)	SANAYİ (%)	HİZMETLER (%)	GSMH (%)
1946	54,2	26,1	14,8	31,9
1947	-11,7	5,8	21,8	4,2
1948	35,6	7,0	2,3	15,9
1949	-13,5	-2,7	3,1	-5,0
1950	10,9	9,3	8,1	9,4

Kaynak: TÜİK; a.g.e. GSMH sabit fiyatlarla

1946-1950 yılları arası dönemde GSMH'nin ortalama büyüme hızı % 12,9; tarım sektörünün ortalama büyüme hızı % 15,1; sanayi sektörünün ortalama büyüme hızı % 9,1 ve hizmet sektörünün ortalama büyüme hızı % 10 olmuştur.

1. İlk Devalüasyon (1946) ve 1946 Krizi

1946 - İlk devalüasyon ve ilk kez enflasyonun üç haneli rakamlara ulaşması-ilk istikrar programı: IMF'ye katılmadan önce kısıtlanacak bir yetkinin kullanılması amacıyla, 1946 yılında TL'nin değeri resmî olarak düşürülerek (devalüasyon) kur sabitlenmiştir. Yapılan devalüasyon, bir istikrar programından çok savaş sonrası döneme ve yeni ekonomi politikalarına uyum sağlamaya, ithalatı kısmaya ve ihracatı arttırmaya yönelik önlemleri kapsamıştır. Bu dönemde yapılan devalüasyonun nedeni savaş sonrası uluslararası fiyat düzeylerine ve yeni ekonomi politikalarına uyum sağlayarak ihracatı (dış satımı) arttırmaktır. Ancak yapılan devalüasyon bekleneni verememiş; ithalattaki aşırı artışlar sonucu birikmiş olan döviz rezervleri erimiş ve dış yardımlarla finanse edilen ithalat (dış alım) artışı 1953 yılına kadar artış göstermiştir.

Yapılan ilk devalüasyonda, dış ticarete liberalizasyonu hedefleyen kararlar kapsamında daha fazla ihracat yaparak daha fazla döviz geliri elde etmek, iç ve dış fiyatlar arasında oluşan farkı gidermek ve böylece ithalatı da arttırmak hedeflenmiş, an-

cak ihraç malları arzının ve ithal malları talebinin esnek olmaması nedeniyle alınan devalüasyon kararı istenilen sonuçları verememiştir.

→ 1946 yılı Devallüasyonu, döviz sıkıntısının olmadığı bir ortamda yapılmıştır ve IMF'ye katılım öncesi kısıtlanacak olan yetkinin önceden kullanılmasını amaçlamıştır.

2. İvedili Sanayi Planı (1946) ve Türkiye Kalkınma Planı (1947)

Devletçi ve merkezi planlama anlayışına dayalı sanayileşmeyi esas alarak hazırlanan **1946 yılı "İvedili Sanayi Planı"**, yapısal olarak Birinci ve İkinci Beş Yıllık Sanayi Planları'nın uzantısı niteliğinde bir plandır. İvedili Sanayi Planı iç ve dış ülke koşullarında ortaya çıkan yeni gelişmeler ve devletin ekonomideki ağırlığının hızla azalmaya başladığı bir dönemde hazırlandığından, daha sonra bu planın uygulanmasından vazgeçilmiştir.

Türk ekonomisini içine düşmüş olduğu dar kalıplardan ve olumsuz kaynaklardan kurtarmak için 1948-1952 yıllarını kapsayacak şekilde liberal karakterde bir kalkınma planı olan **1947 yılı "Türkiye Kalkınma Planı (Varner Planı)"** hazırlanmıştır. İptal edilen İvedili Sanayi Planı'nın yerine hazırlanan Varner Planı'nda; ekonomide devletin ağırlığı azaltılmış, özel girişimcilik özendirilmeye çalışılmış ve özel kesime büyük önem verilmiştir. Yine ekonomik kalkınma iç kaynaklarla finanse edilmek yerine, dış kaynaklara dayandırılmıştır. Planda sanayi yerine, başta tarım olmak üzere ulaştırma ve enerji gibi sektörlerle öncelik verilmiştir. İç ve dış ticarete serbestleşme, yerli ve yabancı sermayenin teşviki ve özel girişimciliğin desteklenmesi ve geliştirilmesi bu planın en önemli hedefleri olmuştur.

Varner Planı'nın 1948-1952 yılları arası dönem için öngördüğü toplam harcama miktarında en büyük payı % 44 ile **"ulaştırma-haberleşme"** sektörü almıştır. Bu dönemde ulaştırma sektöründe cumhuriyetin kuruluş yıllarının aksine, ağırlık verilen kesim demiryolları değil, **"karayolları"** olmuştur. Bu plana göre yatırımların yarısı dış kaynaklardan, yani dış yardım ve kredilerden sağlanacaktı.

1946 yılı İvedilli Sanayi Planı ve 1947 yılı Varner Planı her ne kadar uygulanamamış olsalar da dönemin ekonomik kalkınma arayışlarının birer belgeleri olmaları nedeniyle önemlidirler.

3. Truman Doktrini ve Marshall Planı (1947)

Türkiye'nin, Avrupa'nın yeniden inşasına katkıda bulunacağı görüşü ile **"Marshall Planı"** (Truman Doktrini çerçevesinde yapılan dış yardımlar) kapsamına alınması, bu dönemde Türkiye'deki dönüşümün en belirleyici özelliği olmuştur. Dışardan sağlanan yardımlar sayesinde dönem içinde ticaret sermayesi birikimi hızla artış göstermiş ve ticaret kesimi iç ve dış etmenlerin de katkısıyla toplumsal ve ekonomik gelişmelerde ön plana çıkmıştır.

Sağlanacak dış yardımlarla Avrupa ülkelerinin yıkılan ekonomilerinin onarımına ve kalkınmalarının gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak, Avrupa ülkelerinin ekonomik ve mali bağımsızlıklarını arttırmak, ayrıca Sovyetler Birliği'ni çevreleyen ülkeleri güçlendirmek ve Batı blokunda kalmalarını sağlamak için alınması gerekli önlemleri içeren Marshall Planı çerçevesinde Türkiye'ye de 1948-1952 yılları arasında dış yardım yapılmıştır. Sağlanan dış yardımlar, bu dönemde doğrudan üretim kapasitesini arttırmamış, özellikle 1947 yılından itibaren artmaya başlayan ithalat ve dış ticaret açıklarının finansmanında kullanılmıştır.

4. Türkiye'nin IMF ve Dünya Bankası Üyeliği

1945-1950 yılları arası Türkiye ekonomi politikalarında tarım ve tüketim malları sanayisine önem veren, özel girişimin öncülüğünü savunan ve dış ticaret ile kambiyo rejimlerinde serbestleşmeyi öngören stratejiler izlenmiştir. Bu dönemde hızla gelişen dünya ekonomisine entegre olmak için 1947 yılında Türkiye Cumhuriyeti, White Planı ile kabul edilen **"IMF"** ve **"Dünya Bankası"** gibi uluslararası kuruluşlara üye olmuştur. 1944 yılında yapılan Bretton Woods Konferansı'na katılmadığı için Türkiye, IMF'ye kurucu üye olarak katılmamıştır.

Dünya Bankası ise Avrupa'nın yeniden imarı için kredi vermek, Avrupa ülkelerinin savaştan kaynaklanan sıkıntılarını

çözmek ve onların dünya ticaretinde etkin rol almasını sağlamak üzere kurulmuştur.

IMF'nin ilk kuruluşunda kırk beş üye ülkenin kırk dördü kotalarını taahhüt etmişlerdir (Danimarka sonradan kotasını onaylamıştır). IMF kotalarındaki değişim aynı zamanda ülke-lerin ekonomik güçlerinin dünya ekonomisi içindeki değişiminin de bir göstergesidir. 11 Kasım 1947 tarihinde IMF Ana Sözleşme'nin 4. maddesi çerçevesinde kambiyo kısıtlamaları uygulayan üye ülke konumunda olan Türkiye, bugün IMF Ana Sözleşme'sinin 8. maddesi çerçevesinde sermaye hareketlerini serbest bırakmış ülke statüsünde bulunmaktadır.

1950 yılında iktidara Demokrat Parti'nin gelmesiyle birlikte, kalkınma hamlesinin tarım sektöründen başlatılmasını öngören yeni bir model benimsenmiştir. Bu dönemde tarımda hızlı makineleşmeye geçiş, yeni alanların tarıma açılması, taban fiyat politikaları ve kırsal kesimin pazara yönelmesi için tarım sektörüne devletçe destek sağlanmıştır.

Türkiye'nin ilk özel yatırım ve kalkınma bankası olarak 1950 yılında "Türkiye Sanayi Kalkınma Bankası" (Demokrat Parti politikalarının finansörü olarak) kurulmuştur. Bu bankanın kuruluş amacı; başta sanayi olmak üzere bütün ekonomik sektörlerde özel girişimin yatırımlarını desteklemek, orta veya uzun süreli yatırım kredisi kullanmak isteyen sanayi kuruluşlarının bu gereksinimlerini karşılamak, sermaye piyasasının gelişmesine yardım etmek, yabancı ve yerli sermayenin Türkiye'de yatırımında bulunmalarını sağlamak olmuştur.

G. 1951-1954 YILLARI ARASI TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI

1950'li yıllardan sonra dünyada ağırlığını hissettirmeye başlayan liberal görüşün de etkisiyle Türkiye'nin 1951-1954 yılları arası dönemdeki ekonomi politikaları, tarım kesimine öncelik tanıyan, sanayileşmeyi özel kesime bırakmayı amaçlayan ve dış ticarete serbestleşmeyi savunan politikalar olmuştur. Özellikle bu dönemde iktidara yeni gelen Demokrat Parti Hükümeti, ekonomik açıdan özel sektörün aleyhinde olduğu ileri sürülen

engelleri kaldırmış ve özel girişime ağırlık verilmesi gerektiği fikrini savunmuştur.

→ 1950'li yılların başlarında Türkiye ekonomisinde yaşanan yapısal dönüşümün en önemli özelliği olan **"ekonominin dışa açılma stratejisi"** dönemin Demokrat Parti Hükümeti tarafından desteklenen bir politika olmuştur.

İktidardaki Demokrat Parti yönetimi, bu dönemde ekonomide serbestlik görüşünü uygulamaya koymuştur. Dış ticarete serbestlik, özel girişimin artırılması, tarım kesimine taban fiyat uygulanması ve kredilerle bu sektöre daha çok destek verilmesi bu dönemin en belirgin ekonomi politikaları arasında yer almıştır. Bu dönemde dışa kapalı, korumacı ve içe dönük ekonomi politikaları hızla terk edilerek yerine **"serbest dış ticaret rejimini benimseyen ve dış pazarlara yönelik kalkınmayı savunan bir strateji"** izlenmiştir. Bu dönemin başlarından itibaren gerek tarım gerekse sanayi sektörlerinde önemli gelişmeler sağlanmış ve Marshall yardımları ile rahatlatma yaratılan ekonomide hızlı bir büyüme sağlanarak özel sermaye birikiminde genişleme görülmüştür.

	BÜYÜME HIZLARI			
	TARIM (%)	SANAYİ (%)	HİZMETLER (%)	GSMH (%)
1951	19,8	2,6	9,6	12,8
1952	9,5	10,9	14,5	11,9
1953	8,7	19,2	11,6	11,2
1954	-13,9	9,2	3,6	-3,0

Kaynak: TÜİK; a.g.e. GSMH sabit fiyatlarla

1951-1954 yılları arası dönemde GSMH'nin ortalama büyüme hızı % 8,3; tarım sektörünün ortalama büyüme hızı % 6; sanayi sektörünün ortalama büyüme hızı % 10,5 ve hizmet sektörünün ortalama büyüme hızı % 9,8 olmuştur.

1. 1951-1954 Yılları Arası Dönemde Tarım Sektörü ve 1954 Krizi

Bu dönemin en belirgin özelliği, tarım sektöründe hızlı bir gelişme sağlanmış olmasıdır. Tarımın makineleşmesi, tarım kesimine yönelik kredi imkanları ve tarım için belirlenen yüksek fiyat politikaları ile birlikte dönem boyunca iklimin elverişli olması, bu dönemde tarım üretimini arttırmıştır. Ancak tarımda traktörleşmenin artması ve tarım sektörünün ülke pazarıyla ilişkilerinin yoğunluk kazanması ile beraber kırsal kesimde büyük bir çözülme süreci yaşanmıştır. Bu dönemde büyük toprak sahipleri, tarım alanları üzerindeki egemenliklerini arttırmış ve bu alanları pazar için üretim yapan çiftliklere dönüştürmeye çalışmışlardır. 1951-1954 yılları arası dönemde tarım sektörü hızlı bir gelişme göstermiş ve ekim alanı 14,5 milyon hektardan 18,8 milyon hektara yükselerek tarımsal üretim bir kat artış göstermiştir. Bu olumlu gelişmenin temel nedenleri ise şöyle sıralanabilir:

- Tarımsal kredilerin artırılması ve tarımda makinalaşma ile beraber tarım alanlarının genişlemesi
- Dönem boyunca süren uygun iklim koşulları
- Yapılan alt yapı yatırımları ile ulaştırma sektörünün gelişmesi ve tarımın pazara açılması
- Kore Savaşı nedeni ile tüm dünyada tarımsal ürün fiyatlarının yükselmesi ve yerli malların ihraç fiyatlarının artması
- Tarımsal üretimde destekleme fiyatlarının yüksek olması
- Tarım kesimine uygulanan vergi oranlarının düşürülmesi

Ancak 1954 yılında iklim koşullarının iyi gitmemesi, tarımsal geliri bir yıl öncesine göre yaklaşık %10 azaltmış ve buna bağlı olarak da milli gelir % 3 düşmüştür.²² Bu tarihten sonra yetersiz üretim nedeniyle tarım ürünleri ithaline başlanmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan "Kore Savaşı (1950-1953 yılları arası)" sonrası dönemde dünya piyasalarında hammadde fiyatları artış göstermiş, kredili ithalat uygulamasına geçilmiş ve ar-

²² Tarım Bakanlığı, a.g.e.

tan ithalatın finansmanında, dış yardımlara paralel olarak döviz rezervlerinin kullanılması sonucu zorluklarla karşılaşmıştır. Bunun sonucunda ise Türkiye açısından dış borç yükünde, kamu açıklarında artışlar meydana gelmiş ve dış ticaret hadleri Türkiye aleyhine gelişmiştir. Bunun etkisiyle enflasyon oranı % 20'lere yükselmiş ve Türkiye ekonomisi bu dönemde "1954 Krizi"ni yaşamıştır.

2. 1951-1954 Yılları Arası Dönemde Diğer Ekonomi Politikaları

Dönem süresince yabancı sermaye girişini kolaylaştırıcı uygulamalara başvurulması, para arzının artırılması, ithalatın sınırlandırılması ve dış krediler ile yardımlar sayesinde ekonomide hızlı bir gelişme gözlenmiştir. Bu dönemde büyük kamu yatırımlarına ağırlık verilmiş ve toplam yatırımların ulusal gelire oranı 1956 yılına kadar artış eğiliminde olmuştur.

→ 1951 yılında İngiltere-Torquay'da yapılan müzakerelerde, birçok ülke ile beraber Türkiye'nin de GATT'a katılması görüşülmüş ve Türkiye 1953 yılında "Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması'nı (GATT)" imzalamıştır.

Bu dönemde ithalat bolluğu ve dış yardım, tarımda makineleşme, ekim sahalarının hızla genişletilmesi, iyi ürün yıllarının üst üste artış göstermesi ve Kore Savaşı'nın yarattığı konjonktür yardımıyla ekonomide hızlı bir gelişme sağlanmıştır. 1951-1954 dönemi Türk ekonomisinde büyük canlılık ve bolluk dönemidir. Elindeki ürün fazlasını ihraç edecek yer bulamayan Türkiye'ye, bu dönemde dünyanın belli başlı zahire ambarlarından biri olmaya aday bir ülke olarak bakılmıştır. Dönemin ilk yıllarında hızla artan yatırımlar, tarımdaki büyük ürün artışı ve dış yardımlarla karşılanmış ve milli gelirdeki sıçrayış esas olarak tarımsal üretimden kaynaklanmıştır. Fakat dönemin ortalarına doğru ekilebilir toprakların sınırlarına varılması ile dar boğazlar kendini göstermiş ve bu durum enflasyona, gittikçe büyüyen dış ödemeler açığına yol açarak ekonomik dengeyi bozmuştur. Bu yılların ekonomi politikası da önceki dönemlerdekinden farklıdır. İlk yıllarda gerek iç, gerek dış piyasada liberal bir tutum gösteren ekonomi politikası, finansal darlıkların ve sıkıntıların or-

taya çıkması ile gittikçe liberal karakterinden sıyrılarak kontrole doğru sürüklenmiştir. Dönemin sonuna doğru ise ekonomi, günden güne alınan geçici tedbirlerle ayakta durabilen, dengersiz ve güçsüz bir duruma düşmüştür.²³

Dönemin sonlarına doğru genel bütçe açıklarının ve ithalat nedeniyle oluşan dış açıkların finansmanında zorluklarla karşılaşmış, dış borçlanma artmış ve hükümet para-sermaye hareketlerinde etkinliği arttırmak ve ekonomik gelişmeyi sağlamak amacıyla kamu ekonomisine (KİT'ler) ayrı bir önem vermiştir. KİT'lerin sermayelerinin artırılması ve yeni KİT'lerin kurulması 1950'li yıllarda uygulanan başlıca ekonomi politikalarından biridir.

Ekonomik alanda çok büyük etkilere yol açan yabancı sermaye hareketleri özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında önemini arttırmaya başlamıştır. Ülke kalkınmasının ve borçların finansmanında önemli bir rolü olan doğrudan dış yatırımların en önemli özelliği, girişimcilerin kendi ülkeleri dışında başka ülkelere mal ve hizmet sunmak amacı ile makine, teçhizat, lisans, teknoloji ve organizasyon götürmesidir.

→ Bu dönemde ülke kalkınmasına büyük katkı sağlaması beklenen yabancı sermaye girişlerini teşvik için çeşitli kanunlar çıkarılmıştır. İlk olarak **01.03.1950 tarih ve 5583 sayılı "Hazinece Özel Teşebbüslere Kefalet Edilmesine ve Döviz Taahhüdünde Bulunulmasına Dair Kanun"** çıkarılarak özel teşebbüslere dövizle borçlanma imkanı ve yabancı sermayeye belli şartlar altında transfer garantisi getirilmiştir.

→ 5583 sayılı Kanun bir yıl sonra yürürlükten kaldırılmış ve yerine **09.08.1951 tarih ve 5821 sayılı "Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu"** yürürlüğe konulmuştur. Ancak 5821 sayılı Kanun da sermaye kavramının kapsamını dar tutması, sektörel kısıtlamalar getirmesi ve yabancı sermayenin elde etmiş olduğu anapara ve kâr transferleri için sınırlamalar koyması nedeniyle beklenen yabancı sermaye girişlerini sağlamamıştır.

²³ DFT, a.g.e. 2008

→ 5821 sayılı Kanun'un üç yıllık uygulama dönemi içinde beklenen sonucu verememesi sonucu Türkiye'de dış yatırımları gerçek anlamda teşvik eden, döviz dışındaki alanlarda da yabancı sermaye girişlerine izin veren ilk yasal düzenleme olan ve halen bugün de geçerli olan **18.01.1954 tarih ve 6224 sayılı "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu"** kabul edilmiştir. 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile yabancı sermayenin girişinin kolaylaştırılması, petrol arama çıkarma, işletme ve dağıtımıyla ilgili yatırımların dışında yurtiçindeki tüm sektörlerde yabancı sermayenin de faaliyette bulunabilmesinin sağlanması, yerli özel sermayeye kaynak yaratma imkanı doğurması ve dış ticaretin finansmanından yarar sağlaması beklenmiştir.

→ 1950-1960 yılları arası dönemde Türkiye'ye yabancı sermaye girişi, ülke olarak en çok **ABD**'den gelmiştir.

→ Türkiye'nin petrol kaynaklarının devlet dışında özel teşebbüs eliyle de verimli bir şekilde aranmasını, geliştirilmesini ve değerlendirilmesini sağlamak amacıyla **1954 yılında 6326 sayılı "Petrol Kanunu"** çıkarılmıştır.

H. 1955-1959 YILLARI ARASI TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI

1951-1954 yılları arası dönemde plansız yatırımlar yapılması nedeniyle artan ithalatın finansmanında zorluklar yaşanması ve dış yardımlara paralel olarak döviz rezervlerinin kullanılması sonucu dış ticaret hadleri 1951 yılından itibaren artan bir şekilde Türkiye aleyhine gelişirken fiyatların hızla artması ile birlikte ekonomik büyüme aynı oranda artış gösterememiş ve 1955-1959 yılları arası dönem büyüme hızı, önceki döneme göre daha düşük seviyelerde gerçekleşmiştir. Bu dönemde gerek dış ticarete gerekse tarım sektöründe meydana gelen tıkanmalar sonucunda tarıma ve dış ticarete dayalı sanayileşme politikaları terk edilmiştir.

1955-1959 yılları arası dönemde Türkiye'deki egemen ekonomi politikaları **"sanayileşmeye öncelik veren korumacı ve ithal ikameci politikalar"** olmuştur. Türkiye, bu dönemden itibaren **"iç pazarlara yönelik, tüketim malları üretimini ön**

plana çıkaran bir ithal ikameci sanayileşme" sürecinde yol almaya başlamıştır. Bununla birlikte bu dönemde ithalatın kısılmasına ve dış ticaret kontrollerinin artırılmasına başlanmıştır.

→ Bu dönemde sanayi yatırımlarını hızlandırmak amacıyla yeni Kamu İktisadi Kuruluşlarının (KİT) kurulması hız kazanmış ve KİT'lerin toplam yatırımlar içindeki payı artmıştır.

1954 yılından itibaren Demokrat Parti, kuruluşundan itibaren vurguladığı ekonomik liberalizme döviz sıkıntısı nedeniyle kısıtlama getirmiş, piyasalar üzerinde sıkı bir denetim sağlayarak ithalatı kısıtlayıcı önlemler almıştır. Bunun yanı sıra piyasayı daha etkili bir şekilde denetleyebilmek, stokçuluk ve karaborsacılık faaliyetlerini önleyebilmek amacıyla 1956 yılında "**Millî Korunma Kanunu**" yeniden yürürlüğe konulmuştur. Bu dönemde bankaların tarım ve sanayi sektörüne açtığı kredi oranlarını yükseltmesi ve hükümet tarafından "**Görülmemiş Kalkınma**" hamlesi olarak adlandırılan plansız yatırımlar sürecinin fiyatlar üzerinde suni bir baskı yaratmasıyla enflasyon oranı yüksek bir artış göstermiştir.

	BÜYÜME HIZLARI			
	TARIM (%)	SANAYİ (%)	HİZMETLER (%)	GSMH (%)
1955	9,8	11,3	5,5	7,9
1956	5,0	9,6	-0,3	3,2
1957	6,5	10,7	7,9	7,8
1958	9,2	5,6	0,4	4,5
1959	0,3	3,6	7,6	4,1

Kaynak: TÜİK; a.g.e. GSMH sabit fiyatlarla

1955-1959 yılları arası dönemde GSMH'nin ortalama büyüme hızı % 5,5; tarım sektörünün ortalama büyüme hızı % 6,3; sanayi sektörünün ortalama büyüme hızı % 8,1 ve hizmet sektörünün ortalama büyüme hızı % 4,2 olmuştur.

Demokrat Parti iktidarı döneminde sanayileşme çabaları ile birlikte dışa bağımlılık da iyice artmış, dış ticarete ve ithalatta yaşanan sıkıntılar nedeniyle çeşitli sorunlar yaşanmıştır. Özellikle 1955 yılından itibaren başta ABD olmak üzere dışarıdan alınan kredilere rağmen ekonomideki istikrarsızlık ve dış ticaret açığı önlenememiştir.

Dönem sonuna doğru dış piyasalarda ABD'nin durgunluğa girmesi, Avrupa Ekonomik Topluluğu paralarının konvertibiliteye geçmesi ve Roma Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinin yarattığı pazar daraltıcı etki ile iç piyasada 1958 yılına gelindiğinde Türkiye'nin günü gelmiş 256 milyon dolar tutarında dış borcunun bulunması ekonomide çeşitli daralmalara neden olmuştur. Sonuç olarak dış borç anapara ve faiz ödemelerinde ciddi bir kriz yaşayan Türkiye, 1958 yılında "Moratorium" ilan etmek zorunda kalarak IMF ile bir istikrar programı uygulamayı kabul etmiştir.

4 Ağustos 1958 tarihli İstikrar Programı kapsamında alınan tedbirler:

- Dış ticaret borçlarının süresinin uzatılmasının ilan edilmesi (konsolide edilmesi)

- Türk parasının dış değerinin yeniden ayarlanması (TL'nin devalüasyonu) ve para arzının kısıtlanması

- İhracatın özendirilmesi ve çeşitli mallar için kambiyo primleri uygulamasına gidilmesi

- Devlet bütçesinde denge sağlanması ve tasarrufa gidilmesi

- İktisadi devlet teşekküllerinin yeniden düzenlenmesi ve bu teşekküllerin üretmiş olduğu mal ve hizmetlerin fiyatlarının yükseltilmesi

- Milli Korunma Kanunu'nun yürürlükten kaldırılması

Tekrar ekonomik istikrarı sağlamak için sıkı para ve maliye politikaları, kredi sınırlamaları, fiyat kontrollerinin kaldırılması, döviz alım-satımında prim uygulanması, KİT primlerine zam yapılması ve ihracatı teşvik tedbirleri gibi bir takım ekonomik tedbirler alındıysa da bu dönemde enflasyonist gidiş önlenememiştir. 1958 yılı Krizi'nde çok sayıda küçük ve orta boy şirketle bir-

likte yedi adet banka iflas etmiştir; 1958 yılı Krizi'nde batan bankalar; Sanayi Bankası, Esnaf-Kredi Bankası, Doğubank, Türkiye Birleşik Tasarruf ve Kredi Bankası, Tutum Bankası, Raybank ve Türkiye Kredi Bankası olmuştur.²⁴

→ Türkiye ile IMF arasında 1961 yılında "İlk Stand-by Anlaşması" imzalanmıştır.

1959 yılı sonuna doğru ekonomide başlayan durgunluk siyasi bunalımla birlikte, 27 Mayıs 1960 Darbesi ve Demokrat Parti'nin kapatılması süreci ile bir dönemi kapatmıştır. 1960 yılında yeni bir Anayasa hazırlanarak uzun vadeli bir ekonomik plan yapılması çalışmalarına yeniden başlanmıştır. Bunun için öncelikle ekonomik ve sosyal kalkınmanın hızlandırılması amacıyla ve kalkınma planları hazırlanmak suretiyle 30 Eylül 1960 tarihinde Başbakanlığa bağlı olarak "**Devlet Planlama Teşkilatı**" kurulmuştur. Ayrıca 1958 yılında alınan istikrar önlemleri, 27 Mayıs 1960 sonrası dönemde eskisinden daha sıkı bir biçimde uygulanmaya devam etmiştir. "**1961 Anayasası**" ile ekonomik ve sosyal kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek amacıyla kalkınma planlarının hazırlanması hükme bağlanmıştır. 1962 yılında ise bir yıl süreli bir plan hazırlanmış ve bu planın başarılı olması üzerine 1963 yılından itibaren beş yıllık kalkınma planları hazırlanmaya başlanmıştır. Dayanağını Anayasa'dan alan ve kamu kesimi için emredici, özel kesim için önerici olan "**Beş Yıllık Kalkınma Planları**", ekonomik ve toplumsal yapıyı veri almaktadır ve tüm kesimler için yol gösterici reform niteliğine sahiptir. Devlet Planlama Teşkilatı'nın beşer yıllık dönemler için hazırladığı ve hükümetlerin Meclise sunduğu beş yıllık kalkınma planları, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından karara bağlanarak kabul edilmektedir.

²⁴ Kazgan, Gülten, Türkiye'de Ekonomik Krizler: (1929-2001)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1960-1980 YILLARI ARASI TÜRKİYE EKONOMİ

POLİTİKALARI

I. PLANLI KALKINMA VE İTHAL İKAMECİ

SANAYİLEŞME DÖNEMİ

A. PLANLI KALKINMA MODELİNİN EKONOMİK

NEDENLERİ

Türkiye, 1961 Anayasası ile 1960'lardan sonra yeni bir siyasi oluşuma girmiş; anayasa ile belirlenen hükümler çerçevesinde devlete, toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimiyle ilgili çeşitli görevler yüklenmiştir. Ekonomi politikalarında bu dönemde "planlı karma ekonomi modeli" esas alınmış ve bu planları hazırlamakla görevli kurum olarak Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) oluşturulmuştur. Bu modele göre belli hedefleri gerçekleştirmek için DPT tarafından beşer yıllık dönemler itibarıyla hazırlanan kalkınma planları, yıllık programlarla uygulamaya geçirilmektedir.

1960-1980 yılları arası dönemde uygulanan planlı kalkınma modelinin ekonomik nedenleri:

- Dünyadaki planlama uygulamalarının (Sovyetler Birliği vb.) başarısı
- Ekonomi yönetiminde teknokratlara yer verme isteği
- 1950'li yılların sonlarında ortaya çıkan dış ödeme güçlükleri ve yüksek enflasyon
- Dış borç veren ülkelerin bu yöndeki isteği

- Ülkenin ekonomik olarak kalkınması için özel sektörün bütün yatırımları tek başına yürütemeyeceği düşüncesi
- Devletin ekonomik alanda planlı ekonomiyle daha etkin bir rol oynaması gerektiği düşüncesi
- Devlet ve özel sektör birlikteliği ile sanayi üretimini arttırmanın planlı ekonomiyle yapılması gerektiği düşüncesi
- Devletin ekonomik alanda planlı ekonomiyle daha kapsamlı yatırımları gerçekleştirme düşüncesi

	BÜYÜME HIZLARI			
	TARIM (%)	SANAYİ (%)	HİZMETLER (%)	GSMH (%)
1960	2,3	0,4	5,4	3,4
1961	-4,9	11,7	4,2	2,0
1962	5,0	3,5	8,0	6,2

Kaynak: TÜİK; a.g.e. GSMH sabit fiyatlarla

Planlı kalkınma modelinde devlet, özel sektörü engelleme-yecek şekilde belirli alanlarda yatırım yaparak faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Planlı kalkınma döneminde ekonomik kalkınma politikaları kamu sektörüne emredici, özel sektöre özendirci özellikler taşımaktadır. Planlı dönemde Devlet Planlama Teşkilatı, temel olarak planlamayı piyasa mekanizmasının tamamlayıcı unsuru olarak görmüştür. Bu çerçevede DPT, piyasa mekanizmasının ve özel kesimin gelişmesini sağlamaya çalışmış ve 1980 başlarında uygulamaya konulan dışa açılma politikaları gibi ekonomik ve sosyal alandaki önemli yeniliklerin fikri hazırlıklarının başlatıcısı ve oluşturucusu olarak uygulamada koordinasyonu sağlamıştır. Pazar ekonomisinin geliştirilmesi ve etkinleştirilmesi kalkınma planlarının genel amacı olmuştur.²⁵

²⁵ DPT, a.g.e.

B. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANLARI

Beşer yıllık olarak hazırlanan kalkınma planlarında hızlı ve dengeli büyümenin sağlanması, kapasite kullanımının artırılması, sanayileşmenin hızlandırılması, enflasyonun düşürülmesi, toplumsal refahın yükseltilmesi, kişi başına milli gelirin artırılması, ödemeler dengesinin iyileştirilmesi, yetişmiş insan gücünün niteliğinin artırılması, tam istihdamın sağlanması, yoksulluğun ve gelir dağılımındaki eşitsizliklerin azaltılması ve bölgelerarası gelişmişlik farklarının giderilmesine yönelik olarak toplam yatırımlar, toplam harcamalar, toplam talep ve toplam arz, sermaye stoku, işgücü, diğer kaynaklar ve tasarruf eğilimleri de göz önüne alınarak hedeflenen büyüme rakamlarına ulaşılmaya çalışılmaktadır.

1963-1983 yılları arası dört planın (Birinci - İkinci - Üçüncü - Dördüncü) özellikleri:

- Devletçi ve bütüncül
- İthal ikameci sanayileşmeye dayalı
- Refah devleti amaçlı
- Finansmanı dışarıdan

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1963-1967 yılları arası

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1968-1972 yılları arası

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1973-1977 yılları arası

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1978-1983 yılları arası

1985-2013 yılları arası beş planın (Beşinci - Altıncı - Yedinci - Sekizinci - Dokuzuncu) özellikleri:

- Özelleştirmeye ve yerelleşmeye dayalı
- Küreselleşme temelli
- Stratejik planlamaya dayalı
- Finansmanı dışarıdan

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1985-1989 yılları arası

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1990-1994 yılları arası

Geçiş Programı: 1995 yılı

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1996-2000 yılları arası

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 2001-2005 yılları arası

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı: 2007-2013 yılları arası

→ Planlı dönemde uygulanan büyüme modeli, “**Harrold-Domar büyüme modeli**”dir. Harrold-Domar büyüme teorisini temel alan büyüme modellerinde, belirli bir yatırım artışının üretken kapasiteyi ne oranda arttıracak ya da belirli bir büyüme hızını sağlayabilmek için ne kadar yatırım yapılması gerektiği konusunda tahminlerde bulunulur. Harrold-Domar tipi büyüme modelinin kullanıldığı planlama tekniğinde ekonominin kalkınma hızı, ekonominin bütününe ilişkin olarak hesaplanan sermaye-hasıla oranı yardımıyla hesaplanır. Bu hesaplamada beklenen dış tasarruf miktarı da göz önünde tutulur. Planlanan dönemde öngörülen milli gelir artışları için gereken yatırım ve tasarruf düzeyleri bu aşamada belirlenir. Yatırım-tasarruf dengesinin yanı sıra, kaynaklar-harcamalar dengesi, kamu kesimi-ne ilişkin tüketim, yatırım ve finansman konularını kapsayan finansman dengesi ve ihracat, ithalat ve görünmeyen kalemler gibi büyüklüklerden oluşan ödemeler dengesi bu aşamada ele alınır.²⁶

1960 yılları sonrasında yaşanan ekonomik ve siyasi bunalımların sonunda istikrarlı bir büyüme hızı ve kalkınma sağlanması amacıyla hazırlanan kalkınma planları **on beş yıllık bir perspektif planı içinde (1963-1977 yılları arası dönem)** hazırlanmıştır. 1963-1977 yılları arası dönem boyunca uygulamaya konulan kalkınma planlarının ortak özellikleri:

- Uzun dönemli stratejileri dikkate almaları
 - Yıllık ekonomik büyümeyi temel değişken almaları
 - Sanayileşmeye öncelik vermeleri
 - Ekonomik ve toplumsal yapıyı veri almaları
- Devletin egemenlik yetkisini kullanarak cebri (zorunlu)

²⁶ DPT, a.g.e.

borçlanmaya başvurduğu "**Tasarruf Bonosu uygulaması**", 1961-1974 yılları arası dönemde uygulanmıştır. 1960 yılını izleyen yıllarda uygulamaya konulan tasarruf bonusu ile ücretli çalışanlardan yapılan kesintiler karşılığı kendilerine tasarruf bonusu verilmiştir. Bu bonoların üzerinde bulunan faiz kuponları karşılığı ücretlilerden zorunlu olarak kesinti suretiyle alınan borçlar nedeniyle ise ücretli kesime dönemsel nitelikte faiz ödemesi öngörülmüştür.²⁷

1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967 yılları arası dönem)

Türkiye'nin Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, on beş yıllık bir perspektif planının ilk harnle safhasıdır. Planın hazırlanmasında Türk toplumunun ulaşmak istediği sosyal ve ekonomik hedefler ile harekete geçirilmesi gereken kaynaklar on beş yıllık perspektif açısından ele alınmıştır. Bu sebeple planın sosyal hedeflerinin ve bunlar arasındaki önceliklerin tespitinde ve çeşitli sektörlerin gelişme programlarının hazırlanmasında on beş yıl sonunda beklenen sonuçlara göre hareket edilmiştir.

On beş yıllık plan çerçevesinde ulaşılabilecek hedefler:

- Türkiye'nin kalkınması için gerekli olan her sahada yeterli sayıda ve üstün nitelikte ilim adamı ve teknik mütehassısın yetiştirilmiş olması
- Milli gelirden % 7'lik büyüme hızı hedefinin gerçekleştirilmesi
- İstihdam sorununun çözülmesi
- Dış ödeme dengesine ulaşılması
- Hedeflerin sosyal adalet ilkeleri ile uygun olması²⁸

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın benimsemiş olduğu temel ekonomik yaklaşım "**karma ekonomi**"dir. Karma ekonomi (devlet ve özel sektör birlikte), milli hasılanın gerek özel gerekse kamu sektörünce birlikte yaratıldığı ve her iki sektörün de eko-

²⁷ Seviğ, Veysi, a.g.e.

²⁸ DPT, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

nomide faaliyette bulunduğu bir ekonomi modelidir. Devlet, bu ekonomik sistemde toplum tercihlerine uygun üretimi sağlamak amacıyla piyasa mekanizmasında düzeltici önlemler almak, ekonomik yaşamın yasal çerçevesini belirlemek, tekelleşmeyi önlemek, gelir dağılımındaki dengesizlikleri ortadan kaldırmak, herkese çalışma imkanı sunmak ve ekonominin istikrar içinde büyümesini sağlamak görevini yüklenmiş bulunmaktadır. Bu sistemde kamu kesimi ile özel kesim birbirinin rakibi değil, tamamlayıcısı konumundadır.

1960'lı yılların planlaması, "ithal ikameci sanayileşme stratejileri"nin temel hedefleri doğrultusunda uygulamaların yaşandığı yıllar olmuştur. Bu dönemin planlarında öngörülen ithal ikameci sanayileşme stratejilerinin temel hedefleri şunlardır:

- İç pazarın dışarıdan gelecek rekabetten korunması .
- Aşırı değerli kur politikası uygulanması
- Bazı ürünlerin gümrük vergileri ve kotalarla korunması
- Sanayi yatırımlarının özendirilmesi

Planlı dönemde, ekonomide uygulanan dış ticaret politikası; dış alım yerine yerli üretimin ikame edilmesi, koruma ve özendirme önlemlerinin geliştirilmesi ve sanayi üretiminin dış-satıma (ihracat) yönelik olmasıdır. Bu sayede ekonominin kendi kaynaklarıyla büyümesi ve dış kaynak gereksinimi olmadan gelişmesi sağlanabilecekti. 1960-1970 yılları arası dönemde ithal ikame stratejisi çok daha yoğun bir şekilde uygulanmış ve ihracat özendirilmekten ziyade caydırılmıştır. Bu dönemde iç pazara yönelik üretim yapan yerli sanayiler kurularak yerli sanayi yüksek koruma duvarlarıyla korunmaya çalışılmıştır.²⁹

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde (1963-1967 yılları arası dönem) özellikle temel altyapı yatırımlarına, istihdam sorununa, yeniden düzenleme konularına ağırlık verilmiş ve tarım ürünlerine dayalı ihracatın artmasını sağlayacak yatırımlara öncelik verilmesi benimsenmiştir.

²⁹ Kepenek, Yakup, a.g.e., 2003

Sıkı maliye ve para politikaları bu dönemde kaynakların tam olarak kullanılmasına ve en iyi biçimde tahsisine engel olan enflasyonist ve deflasyonist eğilimlerin gelişmesini önleyecek biçimde tespit edilmiştir. Ayrıca kamu yatırımlarının vergilerin ve kamu teşebbüslerinin yaratacağı fonlarla ve dışarıdan sağlanacak kaynaklarla finanse edilmesi öngörülmüştür. Para ve kredi politikaları ise özel sektör yatırımlarının gerçek kişi ve kurum tasarrufları ile finansmanını mümkün kılacak biçimde tespit edilmiştir.

	BÜYÜME HIZLARI			
	TARIM (%)	SANAYİ (%)	HİZMETLER (%)	GSMH (%)
1963	9,6	12,0	8,9	9,7
1964	-4,0	11,2	4,8	4,1
1965	-3,9	9,5	5,6	3,1
1966	10,7	15,2	11,5	12,0
1967	0,1	8,2	5,2	4,2

Kaynak: TÜİK; a.g.e. GSMH sabit fiyatlarla

Bu plan döneminde (1963-1967 yılları arası dönem) yıllık % 7 olarak hedeflenen ekonomik büyüme hızı, ortalama % 6,6 ve sanayi sektörü için yıllık % 12 olarak hedeflenen büyüme hızı, ortalama % 11,2 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde ihracatın plan hedeflerinin altında gerçekleşmesi ve dış finansman kaynaklarının hedeflenen ölçüde sağlanamamış olması nedeniyle dış ticarete ödemeler dengesi açığı ortaya çıkmıştır. 1967 yılı sonunda GSMH içinde tarım sektörünün payı % 29,3'e düşmüş, sanayi sektörünün payı % 20,7'e yükselmiş ve hizmet sektörünün payı ise % 50 olmuştur.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde yatırımları ve ihracatı teşvik amacıyla bazı kanunlar çıkarılmıştır. Yatırımları teşvik amacıyla Gelir Vergisi Kanunu'na eklenen bazı maddelerle kalkınmada öncelikli yörelerde daha yüksek oranlarda yatırımların

rım indirimi uygulamasına başlanmıştır ve Vergi Usul Kanunu'na eklenen bir madde ile **hızlandırılmış amortisman yöntemine** geçilmiştir. Yine dönem süresince yatırımlarda kullanılacak hammaddelelerin ithalatını kolaylaştırıcı gümrük indirimleri gibi kolaylıklar sağlanmış ve ihracatı teşvik için ise **ihracatta vergi iadesi uygulaması** başlatılmıştır.

→ Bu plan döneminde, Türkiye ile AET arasında ortak üyelik statüsünü kuran **1963 tarihli "Ankara Anlaşması"** imzalanmış ve bu anlaşma 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma ile Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında aşamalı olarak Gümrük Birliği'nin kurulması öngörülmüştür.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda öngörülen amaçların sosyal adalet ilkesine uygun şekilde gerçekleştirilmesi, gelir dağılımındaki eşitsizliğin giderilmesi ve fırsat eşitliğinin sağlanması hedeflenmiştir.

2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972 yılları arası dönem)

1968-1972 yılları arası dönemi kapsayacak şekilde Süleyman Demirel Hükümeti tarafından hazırlıklarına başlanan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın birinci plandan farkı **"çok kesimli"** (ekonomi ile ilgili diğer büyüklükleri de büyüme hızına bağlı olarak ele alması) olmasıdır. Planda tarım, madencilik, imalat sanayi, inşaat, hizmetler ve kamu kesimi tek tek ele alınırken plan, ayrıca ulusal ve uluslararası kesim olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu planın amacı, ekonomide hızlı bir gelişme sağlamak ve bu gelişmeyi sürekli hale getirmektir. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda birinci plandan farklı olarak sanayi sektörüne özel bir önem verildiği görülmektedir.

Planda yer alan başlıca ekonomik hedefler:

- Türk ekonomisinin dış kaynaklara bağılılığının zamanla azaltılması, hızlı ve dengeli bir gelişmenin sağlanması ve kendi kaynakları ile işleyişinin sağlanması
- Ekonomik büyüme hızının ortalama olarak % 7 olması
- Yatırımların yılda %14 oranında artırılarak bölgeler ara-

sındaki gelişme farklarının yatırımlarla yurt içinde dengeli dağılımının sağlanması

- Sanayi sektöründe ortalama % 12 ve tarım sektöründe ortalama % 4 büyüme sağlanması

- Tarımdan sanayiye doğru yapısal bir değişim sağlanarak sanayi sektörünün GSMH içindeki payının % 20 düzeyine çıkarılması

- Ekonomideki enflasyonist ve deflasyonist eğilimlerin ortadan kaldırılması

- Cari işlemler açığının düşürülmesi

- Artan gelirden ve refahtan tüm vatandaşların sosyal adalete ilkelerine uygun olarak yararlanarak yaşam seviyesinin yükseltilmesi

→ İlkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda "sanayi sektörü", ekonomik büyüme için sürükleyici sektör konumuna geçmiştir.

→ İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, ekonomik büyüme hedefinin üzerinde gerçekleşen beş yıllık kalkınma planı olma özelliğini taşımaktadır.

	BÜYÜME HIZLARI			
	TARIM (%)	SANAYİ (%)	HİZMETLER (%)	GSMH (%)
1968	1,5	11,1	7,9	6,7
1969	-1,4	12,1	5,4	4,3
1970	2,8	-0,5	7,3	4,4
1971	5,1	8,9	7,6	7,0
1972	1,0	10,6	13,4	9,2

Kaynak: TÜİK; a.g.e. GSMH sabit fiyatlarla

Bu plan döneminde (1968-1972 yılları arası dönem) yıllık % 7 olarak hedeflenen ekonomik büyüme hızı, ortalama % 6,3; sanayi sektörü için yıllık % 12 olarak hedeflenen büyüme hızı, or-

talama % 8,4 ve tarım sektörü için yıllık % 4 olarak hedeflenen büyüme hızı, ortalama % 1,8 olarak gerçekleşmiştir. 1972 yılı sonunda GSMH içinde tarım sektörünün payı % 27,9'a düşmüş; sanayi sektörünün payı % 18,1'e yükselmiş ve hizmet sektörünün payı ise % 54 olmuştur.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nı, birinci plandan ayıran en önemli farklardan biri de ekonomiyi itici ve geliştirici bir fonksiyon olarak **"kentleşme"** olgusuna önem verilmesidir.

Birinci ve ikinci planda öngörülen kalkınma hızları eşit olmakla birlikte ikinci planın daha çok imalat sanayi, ulaştırma ve turizm yatırımlarına ağırlık verdiği görülmektedir. Sanayileşme, bu dönemde ekonomik gelişmeyi ve kalkınmayı gerçekleştirecek öncelikli sektör olarak seçilmiştir. İmalat sanayisine bu dönemde birinci derecede öncelik tanınmış ve GSMH artışını sağlayacak imalat sanayi için yatırım ve ihracat teşvikleri öngörülmüştür. Getirilen yatırım teşvik tedbirleri kapsamında yatırım indirimi oranı ile ilgili olarak düzenlemeye gidilmiş; ihracat tedbirleri kapsamında ise vergi iadesine, ihracat birliklerinin kurulmasına ve döviz tahsislerine öncelik tanınmıştır.

Türkiye bu dönemde 1969 yılında hafif bir krizle (1969 Krizi) sarsılmış ve kriz sonrasında IMF ile bir istikrar programı uygulamayı kabul etmiştir. Bu dönemde % 66 oranında devalüasyon yapılarak Türk parasının değeri düşürülmüştür.

Bu planla Türk ekonomisi, 1970'li yıllardan itibaren ithal ikâmesinin ikinci aşaması olan **"ara ve sermaye malları ikamesi"** aşamasına geçmiştir. Bu dönemde bir taraftan ithalat yerine yerli üretim ikame edilirken, diğer taraftan ara mallar üretimi önem kazanmıştır. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın üretim planlamasındaki öncelikler bakımından en belirgin özelliği ara ve yatırım malları üretiminde kamu sektörüne öncelik verilmesi olmasıdır.

3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977 yılları arası dönem)

Beş yıllık kalkınma planlarının üçüncüsü olan ve Nihat Erim Hükümeti tarafından hazırlanan bu plan, on beş yıllık

uzun dönemli bir perspektifin üçüncü kısmını oluşturmaktadır. Türkiye ile AET arasında 1963 yılında imzalanan Ortaklık Anlaşması'nın 1 Ocak 1973 yılında kanuni olarak yürürlüğe girmesi ile birlikte gümrük indirimlerinin gerçekleşmesi ve geçen on yıllık dönem içinde ulaşılan sonuçlar ve karşılaşılan sorunlar, özellikle sanayide hedeflenen artış hızının gerçekleştirilememesi bu dönemde belirli bir yapısal değişikliği zorunlu kılmıştır. Dolayısıyla bu plan onbeş yıllık bir perspektif içerisinde değil, 22 yılı kapsayan yeni bir stratejinin ilk dilimi olarak hazırlanmıştır. Yine AET ile imzalanan Katma Protokol uyarınca 22 yıl sonra gümrük duvarlarının tamamen kaldırılması öngörülmüştür.

Planda yer alan başlıca ekonomik hedefler:

- 1973-1995 yılları arası dönemi kapsayan 22 yıllık süreçte ekonomik büyüme hızının yılda ortalama % 8,9 dolayında artırılması

- 1973-1977 yılları arası dönemi kapsayan beş yıllık plan döneminde GSMH'nin yılda ortalama % 7,9 oranında büyümesi

- Sanayi sektöründe ortalama olarak % 12 ve tarım sektöründe ortalama olarak % 4 büyüme sağlanması

- Tüketim malları yerine ara ve yatırım malları üretiminin ağırlık kazandığı bir sanayi yapısının oluşturulması

- Sanayinin milli gelir içindeki payının % 25'lere çıkarılması, buna karşılık tarım kesiminin payının % 20'lere indirilmesi

- Toplam istihdam içinde ve yatırımlarda sanayi kesiminin yüzde payının yükseltilmesi, tarım kesiminin payının ise düşürülmesi

- Kişi başına GSMH'nin 1973-1977 yılları arası dönemi kapsayan beş yıllık plan döneminde ortalama % 5,4 oranında büyümesi

	BÜYÜME HIZLARI			
	TARIM (%)	SANAYİ (%)	HİZMETLER (%)	GSMH (%)
1973	-8,1	12,0	9,2	4,9
1974	6,2	7,1	0,7	3,3
1975	3,0	9,1	6,4	6,1
1976	6,9	8,9	10,0	9,0
1977	-2,1	6,6	3,9	3,0

Kaynak: TÜİK; a.g.e. GSMH sabit fiyatlarla

Bu plan döneminde (1973-1977 yılları arası dönem) yıllık % 7,9 olarak hedeflenen ekonomik büyüme hızı, ortalama % 5,2; sanayi sektörü için yıllık % 12 olarak hedeflenen büyüme hızı, ortalama % 8,8 ve tarım sektörü için yıllık % 4 olarak hedeflenen büyüme hızı, ortalama % 1,2 olarak gerçekleşmiştir. 1977 yılı sonunda GSMH içinde tarım sektörünün payı % 22,8'e düşmüş, sanayi sektörünün payı % 21,3'e yükselmiş ve hizmet sektörünün payı ise % 56 olmuştur.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plan. döneminde sanayinin milli gelir içindeki payı artmış, ancak bu artış plan hedeflerinin öngördüğü yapısal değişikliği gerçekleştirememiştir. Bu dönemin en belirgin niteliklerinden biri de başta altyapı olmak üzere çeşitli alanlarda ekonominin darboğazlara girmesidir. Bunun temelinde ise 1960-1973 yılları arası dönemde kesintisiz büyüme-yi sağlayan "ithal ikameci sanayileşme stratejileri"nin uygulanmasıdır. İthal ikameci sanayileşme stratejileri, yurt içi talebin ithalatla karşılanması yerine devletin uygulamış olduğu koruyucu yöntemlerle ve ulusal üretimle karşılandığı, iç pazara yönelik üretim yapısıdır. İthal ikameci politikalar dayanıksız tüketim mallarına (işlenmiş gıda ürünleri, tekstil gibi) yönelik olduğu sürece büyüme devam etmiş, fakat 1960'lı yılların ortalarından itibaren ithal ikameci politikalar dayanıklı tüketim mal-

ları (taşıtlar, beyaz eşya vb.) ve ara mallar (çelik, rafine edilmiş ürünler, petrokimya ürünleri vb.) hedef alındığında elde edilen sonuçlar tatmin edici olmaktan uzak kalmıştır.

Bu dönemde özel kesim daha kârlı bulduğu iç pazara yönelmiş, ithalata bağımlılık giderek artmış ve ithal ikamesinden beklenen dışarıyla rekabet edebilecek ve ihracata yönelebilecek bir sanayi yapısı kurulamamıştır. Sınırlı iç piyasa ve ihracata yönelmedeki yetersizlik, sermaye yoğunluğu daha yüksek yatırımlardaki artış ve sınırlı kapasite kullanımları, büyüme hızının sürdürülmesini bu dönemde gittikçe daha yüksek maliyetli hale getirmiştir. Uygulanan ithal ikameci politikalarla ile her ne kadar iç sektör korunuyor olsa da özel sermayenin düşük olması ve rekabetin olmaması dolayısıyla bu dönemde tekeller oluşmuştur.

→ Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde yabancı sermayenin en çok yatırım yaptığı alan "taşıt araçları" olmuştur.

1973-1974 yılları arası dönemde OPEC'in (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) Arap-İsrail Savaşı'nda İsraili destekleyen Batılı ülkelere karşı Arap ülkelerinin, siyasi bir silah olarak petrol fiyatlarını arttırması sonucu petrol fiyatlarının dört katına çıkması ile ortaya çıkan 1974 yılı "Petrol Krizi" ve Türkiye'ye Kıbrıs Barış Harekatı'nı başlatması nedeniyle Batılı ülkelerece üstü örtülü olarak uygulanan "ekonomik ambargo" bu dönemde Türkiye ekonomisini derinden etkilemiştir. Petrol fiyatlarındaki artış, bu dönemde ithal edilen sanayi ürünlerinin fiyatlarını da arttırmıştır. Dönem boyunca bütün dünya petrol tasarrufuna yönelirken Türkiye petrole sübvansiyon vererek tüketimi arttırmış ve sonuç olarak ithalat, durgun ihracat karşısında hızla büyüyerek cari işlemler dengesi ve dış ticaret açığı önemli ölçüde açık vermiştir. Bu açıklar ise özel yabancı sermaye kaynaklarıyla ve ulusal rezervlerle finanse edilmiştir. Fakat bu finansman şekli dış borçların artması, borçlanma yapısının bozulması ve konvertible döviz rezervlerinin azalması şeklinde

kötülelmeye neden olmuştur. Bunun yanı sıra KİT dengesinin çarpıcı bir şekilde bozulması, bütçe açığının büyümesi, enflasyonda hızlı bir artış olması, turizm ve işçi gelirlerinin düşmesi ve istihdam sorununun giderek büyümesi Türkiye'de ciddi bir krize (1974 yılı Krizi) neden olmuştur.

→ Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde tarımsal üretimi arttırmak ve gelir dağılımındaki dengesizliği gidermek amacıyla Cumhuriyet tarihinin toprak reformuna ilişkin ikinci yasal düzenlemesi olarak 1973 yılında 1757 sayılı "Toprak ve Tarım Kanunu" çıkarılmış ve pilot il olarak Şanlıurfa'da tarım reformu uygulaması başlatılmıştır. Ancak kanun, daha sonra Adalet Partisi'nin müracatı üzerine Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilerek uygulamadan kaldırılmıştır.

→ Planlı dönem (1963-1980 arası yıllar) süresince yatırım gerçekleştirmelerinin sürekli olarak plan hedeflerini aştığı sektör, "ulaştırma" olmuştur.

1963-1980 yılları arası dönemde Türkiye ekonomisinde uygulanan politikalar özetle şu şekildedir:

- İç pazarın dış rekabete karşı korunması
- Gelir ve ücret politikaları ile iç talebin güçlendirilmesi
- KİT'ler eliyle ara malı üretiminin artırılması
- Sanayi yatırımlarının teşvik edilmesi
- İthal ikameci sanayileşme politikaları ile koruma tedbirlerine gidilmesi

4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983 yılları arası dönem)

Türk ekonomisini, içinde bulunduğu darboğazlardan kurtarmayı amaçlayarak hazırlanan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, bir yıl gecikmeli olarak 1979-1983 yılları arası dönemi kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Planın hazırlıklarına 1978 yılında başlanmış, ancak o yıl hükümetin değişmesi nedeniyle yeni plan yerine bir yıllık geçiş programı yürürlüğe konulmuştur. 1979 yılında yeni hükümet tarafından yeniden plan hazır-

lıklarına başlanarak hazırlanan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1979 yılında yürürlüğe girmiştir.

Planda yer alan başlıca ekonomik hedefler:

- GSMH'nin yıllık ortalama % 8,2 oranında büyümesi
- Sanayinin milli gelir içindeki payının % 29'dan % 32'ye yükseltilmesi ve tarımın milli gelir içindeki payının % 22'den % 19'a düşürülmesi
- Sanayi sektörü için % 9,9; tarım sektörü için % 5,3 ve hizmetler sektörü için % 8,5 oranında ortalama büyüme hızının hedeflenmesi
- İmalat sanayi içinde yer alan tüketim mallarının payının düşürülmesi, ara ve yatırım mallarının payının artırılması
- Dış ekonomik ilişkilerin çok yönlü olarak geliştirilmesi, ihracatın çeşitlendirilmesi ve kısa vadeli dış borçların konsolide edilmesi
- Ekonominin karşılaştığı enerji darboğazının aşılması ve sanayi hammaddeleri arzının artırılmasının gereği olarak bu plan döneminde, görece olarak en büyük yatırım artışlarının madencilik ve enerji alanlarında yapılması

	BÜYÜME HIZLARI			
	TARIM (%)	SANAYİ (%)	HİZMETLER (%)	GSMH (%)
1978	2,7	3,1	0,1	1,2
1979	-0,2	-5,0	0,8	-0,5
1980	1,3	-3,6	-3,7	-2,8
1981	-1,8	9,9	6,2	4,8
1982	3,3	5,1	3,2	3,1
1983	-0,8	6,7	7,0	4,2

Kaynak: TÜİK; a.g.e. GSMH sabit fiyatlarla

Bu plan döneminde (1979-1983 yılları arası dönem) yıllık % 8,2 olarak hedeflenen ekonomik büyüme hızı, ortalama % 1,8; sanayi sektörü için yıllık % 9,9 olarak hedeflenen büyüme hızı, ortalama % 2,6; tarım sektörü için yıllık % 5,3 olarak hedeflenen büyüme hızı, ortalama % 0,4 ve hizmet sektörü için yıllık % 8,5 olarak hedeflenen büyüme hızı, ortalama % 2,1 olarak gerçekleşmiştir. 1983 yılı sonunda GSMH içinde tarım sektörünün payı % 21,6'ya düşmüş, sanayi sektörünün payı % 22,4'e yükselmiş ve hizmet sektörünün payı ise % 56 olmuştur.

Bu dönemde yaşanan işsizlik, hızlı enflasyon, enerji bunalımı, dış ödemeler açığının büyümesi, döviz ktlığı, KİT'lerdeki eksik fiyat politikaları, ulusal tasarruflar ve yatırımlar arasındaki uçurumun genişlemesi, OPEC üyesi ülkelerin petrol fiyatını 1979 yılında ikinci kez arttırmaları ve 12 Eylül 1980 Darbesi'nin gerçekleşmesi gibi nedenler Dördüncü Plan döneminin temel ekonomik göstergelerini olumsuz etkilemiştir. Bu durum siyasi istikrarsızlıklara ve ekonomik dengesizliklere neden olarak yatırımların ertelenmesine, üretimin daralmasına, mal kıtlıklarının ve kıyıruklarının yaygınlaşmasına, dış borçların artmasına ve ithalatın durgun ihracat karşısında hızla büyümesine neden olmuştur.

Hükümetin bu dönemde uygulamış olduğu düşük faizli kredi politikası ekonomideki tüketim ve ithalat düzeyini arttırmış ve sağlanan sübvansiyonlar dış borçlarla karşılandığı için kısa vadeli borçların toplam borçlar içindeki payı % 52'ye ulaşarak 1978 yılında kriz (**1978 yılı Krizi**) ortaya çıkmıştır. 1978 yılında TL % 29,9 oranında devalüe edilerek yerli paranın değeri düşürülmüştür. 1978'de başlayan krizi izleyen para krizi ile birlikte çok sayıda küçük ölçekli banker, iki adet büyük bankerlik kuruluşu (Kastelli ve Meban) ve beş banka (Hisarbank, Odi-bank, İstanbul Bankası, İşçi-Kredi Bankası, Bağbank) iflas etmiştir.

OPEC üyesi ülkelerin petrol fiyatını 1979 yılında ikinci kez arttırmaları, bu dönemde Türkiye ekonomisini olumsuz etkile-

yerek ekonomik krize (1979 yılı Krizi) neden olmuştur. 1979-1980 yılları arası dönemde yaşanan Petrol Krizi, Türkiye'yi 1974 Petrol Krizi'nden daha fazla etkilemiştir. Bu dönemde işsizlik ve enflasyon yükselmiş, pek çok temel tüketim maddesi karaborsaya düşmüş, dönemin hükümeti enflasyonu kontrol altına almak, dış kaynak açığını kapatmak ve ekonomiyi yeniden işler hale getirmek için 24 Ocak 1980 Kararları'nı yürürlüğe sokmuştur. 24 Ocak Kararları'yla birlikte Türk lirası, % 48,6 oranında devalüe edilmiştir.³⁰ 1980 yılından itibaren ekonominin dışa açılması sonucunda dış ticaret hacminin milli gelir içindeki payı ise hızla artış göstermiştir. 1978 ve 1979 yıllarında yürürlüğe konulan istikrar programları siyasi istikrarsızlık ve zayıf hükümetler sebebiyle etkin bir şekilde uygulanamamıştır.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı; siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlar nedeniyle hiç uygulanamamış ve bu dönemde ithal ikameci politikalardan neoliberal düzene geçiş kararları olan 24 Ocak 1980 tarihli "Ekonomik İstikrar Kararları" alınmıştır. 24 Ocak 1980 tarihli Ekonomik İstikrar Kararları ile benimsenen liberal politikalar devleti sınırlandırmayı ve küçültmeyi, ekonomik işleyişi piyasa güçlerine bırakmayı amaçladığı için bu dönemde istikrar kararları, planlama anlayışını sona erdirmese de bir süreliğine rafa kaldırmıştır.

24 Ocak 1980 tarihinde yürürlüğe konan Ekonomik İstikrar Programı'nın kısa vadede öngördüğü hedefler:

- TL'nin yüksek oranda devalüe edilmesi
- Enflasyonun düşürülmesi
- Para arzının kısılması ve serbest faize geçilmesi
- Kamu harcamalarının azaltılması
- Esnek kur uygulamasına geçilmesi
- İhracata dayalı sanayileşmenin özendirilmesi
- Yabancı sermaye girişini arttıracak önlemlerin alınması

³⁰ ATO, Krizler Tarihi Raporu

→ Türkiye'nin dış ticaret politikalarında köklü değişikliklere yol açan yapısal düzenlemeler, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde uygulanmaya başlamıştır.

Dördüncü plan döneminin sonunda, başta sanayi olmak üzere çeşitli sektörlerde daralmalar meydana gelmiş, işsizlik büyük boyutlara ulaşmış, tekelleşme, hayali ihracat ve gelir dağılımında dengesizlikler, önceki dönem verilerini aşacak şekilde artış göstermiştir. Bu dönemde genel anlamda insanlar yoksullaşmış ve ekonomi gerilemiştir.

1963-1980 yılları arası dönemde Türkiye'nin yıllık ortalama büyüme hızı % 4,94 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönem içinde en fazla büyüme gösteren sektör % 7,58 ile sanayi, daha sonra % 5,82 ile hizmetler ve en az gelişen sektör % 1,93 ile tarım olmuştur.

Planlı dönemde tarım sektöründe istihdam edilenlerin toplam istihdam içindeki payı 1963 yılı başında % 71,55 iken, bu oran 1980 yılında % 53,24'e düşmüştür; sanayi sektöründe istihdam edilenlerin payı 1963 yılı başında % 8,57 iken, bu oran 1980 yılında % 14,65'e yükselmiş ve hizmet sektöründe istihdam edilenlerin payı 1963 yılı başında % 19,88 iken, bu oran 1980 yılında % 32,11'e yükselmiştir.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı da diğer üç plan gibi yatırımların büyük ölçüde kamu kesimince sağlanmasını ve ithalat yerine yerli üretimin sürdürülmesini amaçlamıştır. Yine plan kapsamında madencilik ve enerji sektörlerine öncelik tanınmış ve bu alanlarda üretimin artırılması hedeflenmiştir.

5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

(1985-1989 yılları arası dönem)

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde; gelişmeyi destekleyen ekonomik ve sosyal altyapıyı geliştirmek, fert başına milli geliri arttırmak, verimlilik ve ihracat artışını teşvik etmek, tarımsal gelişme potansiyelini ve sanayi üretiminin payını arttırmak, istihdamı artırarak işsizliği önlemek, orta gelir grubunu teşkil eden çiftçi, memur, esnaf, işçi ve emeklilerin milli gelirden daha fazla pay almaları için gerekli düzenlemeleri yap-

mak ve refahı yaygınlaştırmak, Kalkınmada Öncelikli Yörelere gelişmesini hızlandırmak ve konut yatırımlarını teşvik etmek, öncelikli amaçlar arasında yer almıştır.

Planda yer alan başlıca ekonomik hedefler:

- GSMH'nin yıllık ortalama % 6,3 oranında büyümesi
- Tarım sektörü üretiminin yıllık ortalama artış hızının % 3,6, sanayinin % 7,5 ve hizmetler sektörünün ise % 6,5 oranında olması
- Tarım sektörünün GSMH içindeki payının % 15,5, sanayinin % 33,7 ve hizmetler sektörünün ise % 50,8 oranında olması
- GSMH içinde toplam tüketim harcamaları oranının düşürülmesi ve toplam yatırım harcamaları oranının artırılması
- Ödemeler dengesinin kalkınmayı sınırlayıcı değil, destekleyici bir faktör durumuna getirilmesi

	BÜYÜME HIZLARI			
	TARIM (%)	SANAYİ (%)	HİZMETLER (%)	GSMH (%)
1984	0,6	10,5	8,2	7,1
1985	-0,3	6,5	5,0	4,3
1986	3,6	13,1	5,2	6,8
1987	0,4	9,2	13,2	9,8
1988	8,0	2,1	-0,8	1,5
1989	-7,7	4,9	3,2	1,6

Kaynak: TÜİK; a.g.e. GSMH sabit fiyatlarla

Bu plan döneminde (1984-1989 yılları arası dönem) ekonomik ortalama büyüme hızı yıllık % 5,2; sanayi sektörü için ortalama büyüme hızı yıllık % 7,6; tarım sektörü için ortalama büyüme hızı yıllık % 0,8 ve hizmet sektörü için ortalama büyüme hızı yıllık % 5,6 olarak gerçekleşmiştir. 1989 yılı sonunda GSMH içinde tarım sektörünün payı % 16,6'ya düşmüş, sanayi

sektörünün payı % 25,9'a yükselmiş ve hizmet sektörünün payı ise % 57,9 olmuştur.

1988-1989 yılları arası dönemde büyüme hızının düşük olmasının sebebi, hızlı fiyat artışları nedeniyle imalat sanayisinde ortaya çıkan durgunluk ve 1989 yılındaki kuraklık nedeniyle tarımsal üretimdeki düşüştür. Bu dönemde kamu fiyatlarındaki ayarlamaların büyük ölçekli ve çok biçiminde olması, kamu açıklarının daraltılması için yatırımların kısılmasına yönelik önlemler alınması özel kesimin üretim ve yatırım kararlarını olumsuz etkilemiştir.³¹

Bu dönem hükümetlerinin ortak politika hedefleri, "piyasa ekonomisine geçiş" sürecini hızlandırmak olmuştur. Bu çerçevede Türkiye'de yeni bir değişikliğe gidilerek finansal alanda döviz alımlarının serbestleştirilmesine ve kambiyo kontrollerinin kaldırılarak yurt dışı sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaların tamamen ortadan kaldırılmasına ilişkin bir dizi reform yapılmıştır. Plan dönemi içinde hükümetlerin üreticiyi değil de doğrudan ihracatçıyı desteklemesi ve öte yandan döviz miktarının yurtdışına kaçışının hızla artmasıyla beraber enflasyon artmış, gelir dağılımı hızla bozulmuş, ihracatın da dönem sonuna doğru hızla azalması döviz piyasası dengesini bozarak toplam dış borç yükünü arttırmıştır.

6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994 yılları arası dönem)

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde 1991 yılı Körfez Savaşı'nın olumsuz etkileri ve Doğu Bloku ülkelerinin Sovyet Rusya'dan ayrılmasıyla başlayan sancılı süreç, ekonomik açıdan bu plan döneminde Türkiye'ye çok büyük külfetler yüklemiştir. Ekonomik durgunluk nedeniyle iç piyasanın daralması ve döviz kurlarının bir önceki plan dönemlerine göre daha hızlı yükselmesi bu plan döneminde büyüme hızında yavaşlamaya neden olmuştur.

³¹ Görmezöz, Göktaş, a.g.e. Sf. 75 Ankara, 2007

Flanda yer alan başlıca ekonomik hedefler:

- Rekabete açık ve özel kesimin teşvik edildiği bir ekonomik yapının oluşturulması

- GSMH'de plan döneminde sabit fiyatlarla yıllık ortalama % 7 oranında büyüme sağlanması

- Tarım sektörü üretimi yıllık ortalama artış hızının % 4,1, sanayinin % 8,1 ve hizmetler sektörünün ise % 6,7 oranında olması

- Kaynak tahsisinde etkinliğin sağlanması

- GSYİH içinde tarımın payının azaltılması (% 13,9) ve sanayinin payının artırılması (% 39)

- Özel kesim yatırımlarının gerçekleştirilmesi için finansman imkanlarının artırılması

- İmalat sanayiinde ve ihracata yönelik sektörlerde yoğunlaşmanın özendirilmesi

- İmalat sanayinin bileşimi içinde tüketimde ara mallarının payının azaltılarak yatırım mallarının payının artırılması

- Ekonominin dış açılma sürecinin devam ettirilerek dış ticaret rejiminin serbestleştirilmesi ve dış ticaret hacminin GSMH içindeki payının artırılması

	BÜYÜME HIZLARI			
	TARIM (%)	SANAYİ (%)	HİZMETLER (%)	GSMH (%)
1990	7,0	9,3	10,1	9,4
1991	-0,6	2,9	-0,5	0,3
1992	4,3	6,2	7,1	6,4
1993	-0,8	8,3	10,5	8,1
1994	-0,6	-5,7	-7,6	-6,1

Kaynak: TÜİK: a.g.e. GSMH sabit fiyatlarla

Bu plan döneminde (1990-1994 yılları arası dönem) ekonomik ortalama büyüme hızı yıllık % 3,6; sanayi sektörü için or-

talama büyüme hızı yıllık % 4,2; tarım sektörü için ortalama büyüme hızı yıllık % 1,8 ve hizmetler sektörü için ortalama büyüme hızı yıllık % 3,9 olarak gerçekleşmiştir. 1994 yılı sonunda GSMH içinde tarım sektörünün payı % 15,3'e düşmüş, sanayi sektörünün payı % 26,6'ya yükselmiş ve hizmetler sektörünün payı ise % 58,1 olmuştur.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda dış borçlanmanın azaltılması ve ülkeye yabancı sermaye girişinin yıldan yıla artırılması hedeflenmiştir. Ancak, planın son yılı olan 1994 yılına girilirken yükselen kamu açıklarına bağlı olarak artan iç faiz oranları, sıcak para girişini hızlandırmış ve TL'nin reel olarak aşırı değer kazanmasına neden olmuştur. Bu gelişme ile birlikte işgücü maliyetindeki reel artışlar ve ihracat teşviklerindeki azalışlar birleşerek Türkiye ekonomisinin hızla rekabet gücünü kaybetmesine yol açmıştır.

Bu dönemde 1994 yılı Nisan Ekonomik Krizi'ni ortaya çıkarmak yüksek kamu açıklarından kaynaklanan ekonominin iç dengesizlikleri, dış dengede de bozulmalara neden olmuştur. Hızla bozulan iç ve dış dengeler, 1994 yılı başında para, sermaye ve döviz piyasalarında ciddi bir krize yol açmış ve 5 Nisan 1994 günü başbakan Tansu Çiller tarafından olağanüstü istikrar tedbirleri açıklanarak program kapsamında; vergi reformu, özelleştirme, tarımsal destekleme politikaları ve kamu kesiminde istihdamın rasyonalizasyonu, kamu açıklarının hızla aşağı çekilmesi, sosyal güvenlik kurumlarının mali dengeye kavuşturulması ve yerel yönetimlerin idari ve mali açıdan güçlendirilmesi konularında yapısal düzenlemelere gidilmiştir. Yine istikrar programı kapsamında kamu ağırlıklı devlet yapısından piyasa mekanizmasının tüm kurum ve kurallarıyla işlediği devlet yapısına geçilmesi amaçlanmıştır.

1990'lı yıllardan itibaren dışa açık ve ihracata dönük sanayileşme stratejileri yerine tüketime ve ithalata dayalı büyüme modeli benimsenmiştir. Sonuç olarak ithalat hızla artmış, ihracat azalmış ve dış ticaret açığı ise büyümüştür. Yine bu dönemde iç faiz oranları yükselmiş, negatif büyümeyle birlikte işsizlik

ve yoksullaşma devam etmiş, kayıt dışı ekonomi giderek artmış, kamunun borçlanma gereğinde ve iç borç faiz yükündeki artış yaşanarak enflasyon üç haneli rakamlara ulaşmıştır.³²

7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000 yılları arası dönem)

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, yapısal değişim projelerinin hayata geçirilmesi ile birlikte sürdürülebilir bir büyüme ortamının sağlanması, kamu finansman dengesinde sağlanacak iyileşmeyle kamu kesiminin mali piyasalar üzerindeki yükünün azaltılması, reel faizlerin düşürülmesi ve özel kesim yatırımlarının canlandırılması öngörülmüştür. Yine reel döviz kurunun rekabetçi düzeyinin korunması ve reel ücret artışlarının verimlilikle uyumlu bir biçimde belirlenmesi ve dış talebin plan dönemi boyunca büyümeye katkısının sürdürülmesi amaçlanmıştır.

1994 yılı Ekonomik Krizi sonrası, 1995 yılında geçiş programı uygulanmıştır. Dolayısıyla Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1996-2000 yılları arası dönemi kapsayacak şekilde hazırlanmıştır.

Planda yer alan başlıca ekonomik hedefler:

- Plan döneminde gayrisafi yurt içi hasıla (GSYİH) yıllık ortalama artış hızının % 5,0-6,6; gayri safi milli hasıla (GSMH) yıllık ortalama artış hızının ise % 5,5-7,1 aralığında gerçekleşeceği tahmin edilmiştir.

- Tarım sektörünün GSYİH içerisindeki payının % 13'e düşürülmesi, buna karşılık sanayi sektörünün payının % 27'ye yükseltilmesi ve hizmetler sektörünün payının ise % 60 civarında kalması öngörülmüştür.

- Kamu kesimi borçlanma gereğinin GSMH'ye oranının plan dönemi sonunda % 3,0-3,2'ye düşürülmesi hedeflenmiştir. An-

³² Hazine Müsteşarlığı, a.g.e. Makaleler, 80 Yıl Dergisi,

cak, kamu kesimi borçlanma gereğinin GSMH'ye oranı 1996-1998 döneminde ortalama % 8,6 olarak gerçekleşmiş, 1999 yılında ise % 14,8'e yükselmiştir. Bu dönemde faiz ödemelerinin GSMH içindeki payının yükselmeye devam etmesi, toplam kamu kesimi açığının yükselmesinde belirleyici olmuştur.

- Toplam kamu gelirlerinin GSMH'ye oranı 1995 yılında % 20,9 iken bu oran 1999 yılında % 25,4'e yükselmiştir. Kamu gelirlerinde sağlanan bu olumlu gelişmede, faktör gelirlerinin yanı sıra vergi gelirlerinde görülen sürekli artış önemli rol oynamıştır.

- Mülkiyet devrini içeren özelleştirme uygulamaları yanında, yüksek katma değerli telekomünikasyon hizmetlerinin özelleştirilmesine ve özel sektörün yap-işlet ve yap-işlet-devret yöntemleriyle enerji sektörüne girişine yönelik uygulamalara devam edilmiştir. Bu dönemde telekomünikasyon ve enerji sektöründe mülkiyet devri dışındaki özelleştirme uygulamaları için gerekli hukuki düzenlemeler de gerçekleştirilmiştir. 1999 yılında yapılan değişiklikle özelleştirme ilk kez Anayasa'ya girmiş ve uluslararası tahkim müessesesi düzenlenmiştir.

- Tarımsal destekleme kapsamındaki ürünlerin sayılarının arttırılmamasına özen gösterilmiş ve hububat, şeker pancarı ve tütün dışındaki ürünler devlet destekleme alımları kapsamı dışında tutulmuştur. Tarımsal destekleme alımlarının finansmanında bütçe kaynakları yanında Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu kaynakları da kullanılmıştır.

- Merkez Bankası bu dönemde net iç varlık artışını sınırlandırarak para yaratma mekanizmasında dış kaynak girişini esas almış ve açık piyasa işlemlerini dengeleyici bir araç olarak kullanmıştır. Faiz farkı nedeniyle artan sermaye girişleri sonucu uluslararası rezervler, 1995 ve 1999 yılları arasında yüksek düzeyde artış göstermiş ve sonraki dönemlerde bu durum parasal tabandaki genişlemenin yönünü tayin etmiştir. Nitekim 1995 yılı sonunda 12,4 milyar dolar olan Merkez Bankası uluslararası rezervleri, 1999 yılında 23,2 milyar dolar düzeyine çıkmıştır.

Böylece, 1995 yılı sonunda Merkez Bankası net dış varlıkları 2,2 milyar dolar düzeyinde iken 1999 yılı sonunda 14,5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

- Bankalar bu dönemde pozisyon açmaya devam etmişler ve açık pozisyonun toplam aktiflere oranı 1996 yılında % 3,3 iken 1999 yılı sonunda bu oran % 10,5'e yükselmiştir.³³

	BÜYÜME HIZLARI			
	TARIM (%)	SANAYİ (%)	HİZMETLER (%)	GSMH (%)
1995	1,3	12,5	7,6	8,0
1996	4,6	6,8	7,9	7,1
1997	-2,2	10,2	9,9	8,3
1998	9,6	1,8	3,6	3,9
1999	-5,6	-5,1	-6,7	-6,1
2000	3,8	6,2	7,0	6,3

Kaynak: TÜİK, a.g.e. GSMH sabit fiyatlarla

Bu plan döneminde (1996-2000 yılları arası dönem) ekonominin ortalama büyüme hızı yıllık % 4,5; sanayi sektörü için ortalama büyüme hızı yıllık % 5,3; tarım sektörü için ortalama büyüme hızı yıllık % 1,9 ve hizmet sektörü için ortalama büyüme hızı yıllık % 4,8 olarak gerçekleşmiştir. 2000 yılı sonunda GSMH içinde tarım sektörünün payı % 13,1'e düşmüş, sanayi sektörünün payı % 27,8'e yükselmiş ve hizmet sektörünün payı ise % 59 olmuştur.

Bu dönemde Avrupa Birliği ile 1995 yılında imzalanan "Gümrük Birliği Antlaşması", Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planıyla birlikte 1996 yılında yürürlüğe girmiş ve ekonomide yeni bir dönem başlamıştır. Gümrük Antlaşması kapsamında Türkiye'yi etkileyen en önemli uygulamalar şunlar olmuştur:

³³ DFT, a.g.e. 2008

- Gümrük Birliği kotalarının kaldırılmasını sağlayarak imalat ürünlerinin Avrupa piyasalarına girişini kolaylaştırma

- Avrupa Birliği patentli sanayi ürünlerinin ithalatında 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren sıfır gümrük tarifesini uygulanması

- Avrupa Birliği'nin üçüncü ülkelerden gelen ithal mallarına yönelik olarak ortak bir gümrük tarifesini benimsenmesi

Yedinci Planda, Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği sonrası artacak olan dış rekabet karşısında Türkiye'de özel kesimin organizasyon, teknoloji ve yönetim açısından yeni bir yapılanmaya gitmesiyle birlikte faktör piyasalarının etkin, esnek ve verimli bir yapıya kavuşmasının faktör verimliliğini arttıracak ve büyümeye katkı sağlayacağı öngörülmüştür.

1996-2000 yılları arası dönemde yüksek enflasyon ve kamu açıklarının hızla yükselmesi şeklinde ortaya çıkan makroekonomik dengesizlikler, diğer ülke ekonomileri ile karşılaştırıldığında hem büyümenin daha düşük kalmasına hem de istikrarsız bir seyir izlemesine neden olmuştur. Bu plan döneminde büyüme hızı dalgalı bir seyir izlemiş ve dönem sonunda kriz nedeniyle gerilemiştir. Dış borç stoku dönem boyunca sürekli artmış ve cari açık ise önce azalmış, sonra yine artış göstermiştir.

→ 1999 yılında IMF ile imzalanan 17. Stand-by Antlaşmasıyla "Tarım Reformu Uygulama Projesi'ne (Doğrudan Gelir Desteği Sistemi)" geçilmiştir. Doğrudan Gelir Desteği Sistemi, üretim yapan çiftçiye yönelik doğrudan tarımsal üretim yaptığı birim alan dikkate alınarak verilen aracısız bir destekleme türüdür. Amaç ise tarımsal üretim yapan çiftçinin refah ve gelir düzeyini arttırmak ve yaşam koşullarını iyileştirmektir.

Finans alanındaki gelişmeler dikkate alındığında Türk bankacılık sektörü, bu dönem boyunca reel sektör yatırımlarını finanse etmeyi bir tarafa bırakmış ve spekülasyon kazançları öne çıkartan bir finansal birikim modeline yönelmiştir. Ancak bu durum, bankaların yabancı para cinsinden yükümlülükleri ve TL cinsinden varlıkları açısından teknik bir ifadeyle "açık pozisyon" olarak tanımlanan uyumsuzluk durumunu ortaya çıkar-

mıştır. Bu uyumsuzluk, bankacılık sisteminin kırılganlığını artırmış ve sürdürülen dışa bağımlı yapay ekonomik büyüme stratejisi ile birleşerek 2000'li yıllarda derin ve toplumsal etkilerli giderek yoğunlaşan bir kriz sürecine dönüşmüştür.

1999 yılında TCMB ve Hazine Müsteşarlığı tarafından ortaklaşa hazırlanarak IMF'ye sunulan niyet mektubu, Türkiye ekonomisinin 2000'li yıllardaki hedeflerini ortaya koyarak Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası eşliğinde şekillenen ekonomi politikalarını, dönüştürücü mekanizma haline getirmiştir. 2000'li yıllarda IMF ve Dünya Bankası güdümlü istikrar politikalarıyla uygulamaya geçirilen ve özelleştirme süreci ile kamunun daraltılması amacı güden politikalar, sonrasında Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri ile birlikte gelen ekonomideki kırılganlıkları ortadan kaldıramamıştır.

8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005 yılları arası dönem)

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde makroekonomik politikaların temel hedefi; enflasyonu AB kriterleri ile uyumlu düzeylere düşürmek, ekonomide sürdürülebilir bir büyüme ortamı tesis etmek ve AB'ye tam üyelik hedefi doğrultusunda ekonominin rekabet ve uyum gücünü arttırmak olmuştur.

Planda yer alan başlıca ekonomik ve sosyal hedefler:

- GSYİH'de plan dönemi boyunca yıllık ortalama % 6,5 oranında büyüme sağlanması
- Sektörler itibarıyla yıllık ortalama artış hızının tarımda % 2,1; sanayide % 7 ve hizmetlerde % 7,5 olarak gerçekleşmesi
- Plan dönemi sonunda tarımın GSYİH içindeki payının % 14'e düşmesi, sanayinin payının % 23,8'e ve hizmetlerin payının ise % 62,2'ye yükselmesi
- Toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi, kesintisiz ve istikrarlı bir büyüme sağlanması
- Avrupa Birliği üyeliği sürecinde temel dönüşümlerin ger-

çekleştirilmesi, dünya ile bütünleşmenin sağlanması, Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üyelik adaylığı hedefi doğrultusunda üyelik hedefinin gerçekleştirilmesine yönelik gerekli adımların atılması

- Kamu kesimi dengesi kurularak ve uygun gelirler politikası izlenerek enflasyonun kalıcı biçimde tek haneli düzeye indirilmesi

- Gelir dağılımının düzeltilmesi, yoksullukla mücadele edilmesi ve bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması

- Devletin özelleştirme yoluyla üretim alanından çekilerek asli işlevine ağırlık vermesi ve rekabetçi piyasa düzenini sağlama işlevinin dünyadaki dönüşüm de dikkate alınarak yerine getirilmesi için gerekli düzenlemelerin gerçekleştirilmesi

- Türk sanayisinin dış pazarlarda rekabet gücü kazanabilmesi için teknoloji üreten, Ar-Ge'ye önem veren, çevre normlarına uygun üretim yapan, tüketici sağlığını ve tercihlerini gözetken, yerel kaynakları harekete geçiren, nitelikli işgücü kullanan, küreselleşmenin avantajlarını yakalayabilecek şekilde çağdaş işletmecilik ve üretim yöntemlerini uygulayabilen, özgün tasarımı yapan, marka yaratabilen ve zaman içinde bilgi ve teknoloji yoğun alanlara kaymasına olanak sağlayan esnek bir yapıya kavuşturulması

- Ulusal ve uluslararası düzeyde bilgiye erişimin kolaylaştırılarak bilgi kullanımının yaygınlaştırılması için gerekli hukuki ve kurumsal düzenlemelerin yapılarak bilgi ve iletişim teknolojileri altyapısının hızla geliştirilmesi

- Kamu yönetiminde etkinliğin sağlanması³⁴

Planla birlikte belirlenen uygulama hedefleri:

- Maliye politikası aracılığıyla kamu açıkları kalıcı bir biçimde azaltılacak ve kamu borç stokunun sürdürülebilir bir yapıda gelişmesi sağlanacak

³⁴ DPT, a.g.e. plan, 2008

- Para ve kur politikası aracılığıyla enflasyonla mücadele desteklenecek ve ekonomik birimlere uzun vadeli bir bakış açısı kazandırılacak

- Gelirler politikası aracılığıyla istihdamı artırma ve fiyat istikrarını sağlama hedefleri tutarlı bir biçimde yürütülecek

Makroekonomik istikrarı sürekli kılacak ve ekonominin etkin, esnek ve verimli bir yapıya kavuşmasını sağlayacak olan yapısal reformlar hızla yürürlüğe konulacaktır. Bu çerçevede tarımsal destekleme, sosyal güvenlik, kamu mali yönetimi ve şeffaflık, vergi politikası, bankacılık sisteminin denetimi ve gözetimi konularında kapsamlı yapısal reformlar süratle hayata geçirilecektir.³⁵

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile istikrar içinde büyümenin sağlanması, sanayileşmenin başarılması, Türkiye'nin uluslararası ticaretteki payının yükseltilmesi, piyasa ekonomisinin geliştirilmesi, ekonomide toplam verimliliğin artırılması, sanayi ve hizmetler ağırlıklı bir istihdam yapısına ulaşılması, işsizliğin azaltılması, sağlık hizmetlerinde kalitenin yükseltilmesi, sosyal güvenliğin yaygınlaştırılması, sonuç olarak ise refah düzeyinin yükseltilmesi ve yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Türkiye'nin bu hedefleri ile uyumlu olarak Avrupa Birliği ve dünya ekonomisiyle bütünleşmesi amaçlanmıştır.³⁶

Bu plan döneminde (2001-2005 yılları arası dönem) ekonomik ortalama büyüme hızı yıllık % 4,4; tarım sektörü yıllık ortalama büyüme hızı % 1,1, sanayi sektörü % 5,1 ve hizmetler sektörü % 4,8 olarak gerçekleşmiştir.

9. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013 yılları arası dönem)

2007-2013 yılları arası dönemi kapsayan Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecine katkı sağlayacak temel bir stratejik plan olarak tasarlanmıştır. Bu ne-

³⁵ DPT, a.g.e. plan, 2008

³⁶ DPT, a.g.e. 2007

denile plan dönemi, AB mali takvimi dikkate alınarak 2007-2013 yılları arası dönemi kapsayacak şekilde "7 yıllık olarak" belirlenmiştir. Ekonomik büyümenin ve sosyal kalkınmanın istikrarlı bir yapıda sürdürülmesi ve plan vizyonunun gerçekleşmesi yolunda çeşitli stratejik amaçlar, bu plan döneminde ekonomik büyümenin gelişme eksenleri olarak belirlenmiştir.

Planda yer alan başlıca ekonomik ve sosyal hedefler:

- GSYİH'de plan dönemi boyunca yıllık ortalama % 7 oranında büyüme sağlanması
- Sektörler itibarıyla yıllık ortalama artış hızının tarımda % 3,6; sanayide % 7,8 ve hizmetlerde % 7,3 olarak gerçekleşmesi
- Plan dönemi sonunda tarımın GSYİH içindeki payının % 7,8'e düşmesi ve sanayinin payının % 27,2'ye ve hizmetlerin payının ise % 65'e yükselmesi
- Rekabet gücünün ve istihdamın artırılması
- Beşeri gelişme ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi
- Bölgesel gelişmenin sağlanması
- Kamu hizmetlerinde kalite ve etkinliğin artırılması
- Makroekonomik istikrarın kalıcı hale getirilmesi
- İş ortamının iyileştirilmesi
- Ekonomide kayıtdışılığın azaltılması
- Finansal sistemin geliştirilmesi
- Enerji ve ulaştırma altyapısının geliştirilmesi
- Çevrenin korunması ve kentsel altyapının geliştirilmesi
- Ar-Ge altyapısının ve yenilikçiliğin geliştirilmesi
- Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaştırılması
- Tarımsal yapının etkinleştirilmesi
- Sanayi ve hizmetlerde yüksek katma değerli üretim yapısına geçişin sağlanması
- İşgücü piyasasının geliştirilmesi

- Eğitimin işgücü talebine duyarlılığının artırılması
- Aktif işgücü politikaları geliştirilmesi
- Eğitim sisteminin geliştirilmesi ve sağlık sisteminin etkinleştirilmesi
- Gelir dağılımının iyileştirilmesi, sosyal içerme ve yoksullukla mücadele edilmesi
- Sosyal güvenlik sisteminde etkinliğin artırılması
- E-devlet uygulamalarının yaygınlaştırılması ve etkinleştirilmesi³⁷

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı sadece kamu kesimi için değil, toplumun geneli için de uzun vadeli bir perspektif ve hedef birliği sağlamaya hizmet edecek şekilde hazırlanmıştır. Bu çerçevede planın kamu kesimi ile özel kesim ve sivil toplum arasında iletişime ve ortak hedeflere dönük işbirliğine katkıda bulunması beklenmiştir. Böylece tüm kesimlerin sahiplenmesiyle toplumsal potansiyelin tamamının harekete geçirildiği bir ortamda ekonomik ve sosyal gelişmenin hızlandırılması ve kapsayıcı bir kalkınma süreci çerçevesinde yaşam kalitesinin artırılması amaçlanmıştır.

Planın uygulamaya başlandığı yıl olan 2007 yılı ortalarından itibaren küresel piyasalarda ortaya çıkan ekonomik daralmalar ve finansal sıkıntılar bu dönemde Türkiye'yi de olumsuz etkilemiştir. Türkiye, plan dönemi içerisinde yer alan 2009 yılında ekonomik olarak gerilemiş ve işsizlik oranı bu dönemde artış göstermiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

1980-1999 YILLARI ARASI TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI

I. DIŞA AÇILMA VE LİBERALİZASYON DÖNEMİ

A. 1980-1982 YILLARI ARASI TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI

1970'li yılların sonlarına doğru dünyada artan petrol fiyatlarının baskısı sonucu yaşanan ödemeler dengesi sorunu, içe dönük ithal ikamesine dayalı büyüme modeli nedeniyle ortaya çıkan döviz darboğazı, ithal girdilerin (ara malı ve yatırım malı) yetersizliği ve finansmanı sıkıntısı, ihracatın durgunlaşması, yurtiçi tasarrufların azalması ve dış borç yükünün artmasıyla beraber ortaya çıkan siyasal istikrarsızlık ortamı Türkiye'de izlenen ithal ikameci sanayileşme politikalarının 1980'li yıllardan sonra terk edilerek liberal karakterde ihracata yönelik politikaların benimsenmesini şart koşturmuştur.

Özellikle 1978 ve 1979 yıllarında ortaya çıkan ekonomik bunalımlara karşı alınan ekonomik istikrar kararlarının yetersiz kalması, 1980 yılı başlarında ekonomi politikalarında piyasa ekonomisinin kendi işleyişine göre oluşacak olan ekonomi uygulamalarının etkinlik kazanmasına neden olmuştur. Bu dönem ekonomi politikalarının en önemli ve belirleyici unsuru fiyat kontrollerinin kaldırılarak fiyatlama sürecinin piyasa koşullarına bırakılması olmuştur.

1980'ler sonrası yaşanan siyasi istikrarsızlıklar, dönem boyunca ekonomik ve toplumsal bunalımlara neden olmuştur. Ekonomiyi içine düştüğü zor durumdan kurtarmak, açıkları kapatmak ve ekonomiyi yeniden canlandırmak amacıyla dönem içinde IMF ile Stand-by anlaşmaları imzalanmaya başlanmıştır.

Bu dönemde uluslararası piyasalardan sağlanan krediler sayesinde acil dış finansman sorunları aşılmış, döviz darboğazları giderilmiş, ödemeler bilançosu açıkları küçültülmüş ve enflasyon gerileme sürecine girmiştir. Ancak hedeflenen büyüme oranlarında istenilen başarı elde edilememiştir.³⁸

Ekonomide yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilen **24 Ocak 1980 tarihli "Ekonomik İstikrar Kararları"** ile hem ülkedeki ekonomik sorunların çözülmesi hem de dış dünyayla bütünleşme ve ekonomik gelişme için dış finansman yaratılması hedeflenmiştir.

1. 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları

24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları ve sonrasında alınan önlemler, yapısal değişiklikler içermesi bakımından önceki istikrar programlarından farklıdır. Söz konusu istikrar programı ile önceki dönemde uygulanan yerli sanayinin korunmasına dayalı içe dönük ithal ikameci kalkınma politikalarından vazgeçilmiş ve yeni dönemde "**dışa açık ve ihracata dayalı kalkınma politikaları**"na geçilmiştir. Bu kapsamda istikrar programıyla ihracatın ve döviz gelirlerinin artırılması (döviz tahsisleri ile), enflasyonun kontrol altına alınması ve ekonominin dışa açılarak uluslararası rekabet ortamına uygun dinamik bir yapıya kavuşturulması, kamu kesiminin sınırlandırılması, yabancı sermayenin teşviki, esnek kur uygulamasına geçilmesi ve pozitif reel faiz uygulaması amaçlanmıştır.

24 Ocak 1980 İstikrar Programı üç aşamada uygulanmıştır:

- 1980-1983 yılları arası dönemde askeri rejim yönetimiyle birlikte
- 1984-1988 yılları arası dönemde demokrasiye geçişle birlikte
- 1989 sonrası yıllarda finansal serbestleşme ve küreselleşme süreciyle birlikte³⁹

³⁸ Şahin, Hüseyin, Türkiye Ekonomisi, Sf. 199, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2006

³⁹ Kazgan, Gülten, Yeni Ekonomik Düzende Türkiye'nin Yeri, Sf. 185, Altın Kitaplar Yayınevi, 1994, İstanbul

1980'lerin başından itibaren ekonominin dışa açılma süreci ile birlikte dış ticaret hacminin milli gelir içindeki payı hızla artmıştır. Türkiye'de ihracatı teşvik politikası kapsamında 1980'li yıllardan sonra uygulanan başlıca teşvik araçları; ucuz maliyetli ihracat kredisi, vergi iadesi sistemi, destekleme fiyat istikrar fonundan yapılan ödemeler, ihracat karşılığı gümrük muafiyetli mal ithalatı imkanı, katma değer vergisi muafiyeti, döviz tahsis, döviz kuru politikası, kurumlar vergisi muafiyeti, kaynak kullanımı destekleme fonu, ihracat karşılığı dövizlerden mahsup, vergi, resim ve harç istisnası ve geçici kabul rejimi ile ithalat olarak sıralanabilir.⁴⁰

2. 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Programı ile Öngörülen Başlıca Tedbirler

- İhracatın teşvikinin sağlanarak döviz gelirlerinin artırılması
- İthalatın libere edilmesi ve ekonominin dışa açılma sürecinin hızlandırılması
- Fiyat oluşumu ile ilgili olarak fiyat kontrollerinin kaldırılması
- Yerli paranın yüksek oranda devalüe edilmesi
- Enflasyonun kontrol altına alınması
- İç ve dış finansman açığının kapatılması ve yabancı sermayenin teşvik edilmesi
- Kamu sektörü finansman açığının ortadan kaldırılması
- Mikro düzeyde müdahaleler yerine makro düzeyde kararlar alınması
- İdari tedbirler alınması ve yeni kurumsal düzenlemelere gidilmesi
- Para politikası ile ilgili olarak esnek kur politikası izlenmesi
- Gerçekçi bir faiz politikasının izlenmesi

24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları'nın alınmasının hemen ardından döviz gelirlerini artırmak için yoğun ihracat

⁴⁰ DTM, a.g.e.

teşviklerine başvurulmuş, devalüasyon yapılmış, yabancı sermayeye konulan sınırlamalar kaldırılmış, ithalat üzerindeki kotalar azaltılmış, faizler serbest bırakılmış ve finansal serbestleşme sağlanmaya çalışılmıştır. Finansal serbestleşmenin sağlanmasının ve faizlerin serbest bırakılmasının en önemli olumsuz etkisi ise bankalar ile bankerler arasında yaşanan faiz rekabeti sonucu ilk finansal krizin bu dönemde ortaya çıkmasıdır.

1980'li yılların başından itibaren tüm dünyada önemli bir politika olarak benimsenen devletin ticari faaliyetten çekilmesi politikası, Türkiye'de kendini "**serbest pazar ekonomisi ve dışa açılma**" olarak göstermiştir. 1980'lerden sonra bu değişimin bir sonucu olarak Türkiye'de reel olarak en fazla büyüme yaşayan sektör, "**sanayi**" olmuştur. Teknolojik değişim, yeni üretim teknolojileri ve üretim sistemleri ile finansal sistemin geliştirilmesi gibi çalışmalar bu dönemde sanayi sektörünü hızla gelişen bir konuma getirmiştir. Sanayi üretimi, bu dönemde mevcut kapasitesini mümkün olduğu kadar tam kullanmaya çalışırken ara malı ithalatını da artırmıştır. Sanayi malları ihracatının bileşiminde bu dönem süresince başlıca ihraç malları; tekstil, dokumacılık, gıda malları ve demir-çelik olmuştur.

→ 1980 sonrası dönemde ekonominin dışa açılması ve sanayinin gelişmesi süreci ile birlikte Türkiye'de ithal edilen malların miktar itibarıyla sıralanışı "**hammadde-yatırım malı-tüketim malı**" şeklinde olmuştur.

24 Ocak Kararları'nın en önemli özelliği, sadece Türkiye'nin içine düşmüş bulunduğu ekonomik istikrarsızlığı gidermeyi amaçlamaması, ayrıca yıllardan beri izlenmekte olan kalkınma stratejisini de değiştirerek ekonomik dengelerin oluşumunda piyasa mekanizmasının rolünü arttırmayı hedefliyor olmasıdır.⁴¹

Bu dönemde Türkiye ile IMF arasında imzalanan ve 1980-1983 yılları arası dönemde yürürlüğe konan "**13. Stand-by Anlaşması**" kapsamında belirlenen başlıca ekonomik önlemler:

- Türk Lirasının yüksek oranda devalüe edilmesi
- Para arzının kısılması ve serbest faize geçilmesi

⁴¹ Ay. Ahmet-Karaçor, Zeynep. a.g.e. Selçuk Üniversitesi

- Kamu harcamalarının azaltılması ve bütçe açığının küçültülmesi
 - KİT'lere açıklarını kapatmaları için zam yapma yetkisinin verilmesi
 - Yabancı sermaye girişini hızlandıracak önlemlerin alınması
 - Sübvansiyonların asgariye indirilmesi ve fiyat kontrollerinin azaltılması
 - Esnek kur ve günlük döviz kuru uygulamasına geçilmesi
 - İhracatın artırılmasına destek verilmesi⁴²
- Türkiye'de, 1980'li yıllarda uygulanan başlıca ekonomik reformlar; ihracat teşviklerinin artırılması, Türk lirasının devalüe edilmesi, mal ve hizmet alım satımlarına katma değer vergisinin konulması ve yabancı sermaye girişinin özendirilmesi olmuştur.

B. 1983-1986 YILLARI ARASI TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI

1983 yılına gelindiğinde Türkiye'de siyasal, ekonomik ve sosyal açıdan büyük değişim yaratacak olgu Turgut Özal'ın başkanı olduğu partinin seçimler sonucunda tek başına iktidar olması ve 1980 sonrası ekonomi politikalarında önemli dönüşümler sağlayarak piyasa mekanizması sürecini Türkiye'de etkin kılan Turgut Özal'ın başbakan olmasıdır. Özal'lı yıllar, Türk ekonomisinin yeniden yapılandığı ve bir anlamda farklı bir kuluvara geçtiği yıllar olmuştur. Dönemin hükümet programında; serbest pazar ekonomisine geçilmesi, faizlerin serbest bırakılması, ihracatın artırılması, KİT'lerin özelleştirilmesi, devletin küçültülmesi ve bireyin devlet karşısında imtiyazlı duruma getirilmesi öngörülmüştür. Bu kapsamda nihai olarak Türkiye'nin dünyaya ayak uydurabilecek nitelikte dışa açık ve rekabetçi ekonomiye sahip bir dünya ülkesi haline gelmesi ve ekonomik sürecin pi-

⁴² Tokgöz, Erdiñ, a.g.e. sf. 192-193, İmaj Yayıncılık

yasa ekonomisine ve küreselleşmeye doğru gitmesi temel hedefler olmuştur.

1983-1986 yılları arası dönemde yıllık ortalama büyüme hızı yaklaşık % 6 düzeyinde gerçekleşmiştir. 1983 yılından sonra daraltıcı maliye politikalarından giderek vazgeçilmesiyle ve kamu yatırımlarının artırılmasıyla enflasyon oranı artma eğilimine girmiştir.⁴³ 1980 yılında % 115,6 düzeyinde olan enflasyon oranı, 1982 yılında % 21,9 gibi bir seviyeye düşüş gösterse de 1986 yılında yeniden % 35'ler seviyesine yükselmiştir.

1. Liberal Dış Ticaret Politikaları

1980'li yıllarda uygulanan liberal politikalar sonucunda Türkiye'nin dış ticaret hacmi hızla genişlemiştir. 1980 yılında 2,9 milyar dolar olan ihracat, 1987 yılında 10,2 milyar dolara ulaşarak yaklaşık dört kat artmıştır. Bu dönemde ithalatı serbestleştirmeyi hedef alan bir dış ticaret politikası benimsenmiş ve ihracatın ithalatı karşılama oranı 1980 yılında % 30 seviyesindeyken bu oran 1987 yılında % 72'ler seviyesine yükselmiştir. Yine dönem boyunca ihracatın bileşiminde de hızlı bir değişim meydana gelmiş ve sanayi ürünleri ihracatı diğer sektörlerdeki ihracat ürünlerine göre daha hızlı artarak toplam ihracat içerisindeki payı % 70'ler seviyesine yükselmiştir.

1980 yılında T.C. Merkez Bankası nezdinde kurulan "Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu" ve "Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu" gibi doğrudan parasal ödemeler ihracatın doğrudan teşvikinde en önemli araçlar olmuştur. Bu dönemde ithalat rejiminde önemli değişiklikler yapılmıştır. İthalat yasak mallar grubu uyuşturucu maddeler başta olmak üzere sadece birkaç kalemlle sınırlandırılmıştır.

1984 sonrası dönemde ise teşvik kapsamında bulunan ihracatta vergi iadesi oranları kademeli olarak azaltılmış ve düşük maliyetli ihracat kredilerine son verilmiştir. Bu teşvikler yerine, zamanla ihracatçıya kaynak kullanımı destekleme fonundan prim ödemesi yapılması ve KDV istisnası şeklinde teşvikler sağlanmıştır.

⁴³ Oktayer, Asuman, a.g.e. Yıldız Teknik Üniversitesi, Maliye Dergisi, Sayı: 158, 2010

Türkiye ihracatının pazar açısından analizi yapıldığında bu dönemde en büyük pazarın Avrupa Birliği ülkeleri olduğu görülmektedir. Türkiye'nin ithalatı 1980-1987 arası dönemde 1982 ve 1986 yılları dışında devamlı olarak artış göstermiştir.

→ 1985 yılında Türkiye, GATT'ın "Sübvansiyon Kodu Anlaşması"nı imzalamış ve bu anlaşma gereğince de ihracatta doğrudan teşviklerin azaltılması taahhüdünde bulunmuştur. İhracatta vergi iadesi oranları dönem boyunca kademeli olarak indirilmeye başlanmış ve 1989 yılında "vergi iadesi sistemi"ne tamamen son verilmiştir.

2. Finansal Serbestleşme Dönemi ile 28 sayılı ve 30 sayılı Kararlar

1980 öncesi yıllarda Türk finans piyasası genel olarak mevduat ve kredi faiz oranlarının kontrol altında bulunduğu, döviz işlemlerine önemli kısıtlamalar getirildiği, kişilerin portföylerinde döviz bulundurmasının yasak olduğu, yabancı sermayenin mali sisteme katılmalarına önemli kısıtlamalar getirildiği, mali sistemin kurumsallaşmadığı ve mali piyasalarda yapılan işlemlerin görece olarak daha fazla vergilendirildiği bir yapıya sahipti.

1980 sonrası dönemde ülkenin dışa açılması ve finansal serbestleşme süreci ile birlikte finans piyasalarında yapılan düzenlemelerin başında "faiz hadleri üzerindeki sınırlamaların kaldırılması" gelmektedir.

Bu dönemde ödünç para verme işleriyle uğraşan gerçek kişilerin ve finansman şirketleri ile faktoring şirketlerinin faaliyetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesi amacıyla 30.09.1983 tarih ve 90 sayılı KHK ile "Ödünç Para Verme İşleri Hakkında KHK" çıkarılmıştır.

1983 yılından sonra yine kambiyo rejiminin serbestleştirilmesi konusunda önemli gelişmeler sağlanmış, kısıtlama ve yasakların büyük bir bölümü kaldırılmıştır. Kambiyo rejiminin serbestleştirilmesinin ilk adımı olarak 29.12.1983 tarihli "28 sayılı Karar" yayımlanarak döviz sisteminde serbestleşmeye gidilmiş ve döviz kurlarının belirlenmesinde bankalara yetki verilmiştir.

1984 yılına gelindiğinde 28 sayılı Kararı yürürlükten kaldıran yeni düzenleme 07.07.1984 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu (TPKK) hakkında "30 sayılı Karar" olmuştur. Bu yeni düzenleme kapsamında:

- Türk lirası cinsinden banknot, metal para ve diğer ödeme araçlarının ithal edilmesi üzerindeki kısıtlamalar kaldırılmış ve bunların ihracı ise Hükümet iznine tâbi tutulmuştur.

- Türkiye'de ikamet edenlerin yabancı para birimi bulundurmalarına, döviz hesabı açtırmalarına ve dövizle ödeme yapmalarına izin verilmiştir.

- Merkez Bankası, külçe altın ithal ve ihraç etmek üzere yetkilendirilmiştir. Diğer bankaların da yurtiçi pazarda külçe altın satmalarına izin verilmiştir.

- Bankaların Türkiye'de ikamet edenlerden döviz mevduatı kabul etmelerine, yurt dışında döviz bulundurmalarına ve döviz cinsinden işlem yapmalarına izin verilmiştir.

- Her türlü menkul kıymetin ithal ve ihracına izin verilmiştir. Türkiye'de döviz cinsinden ihraç edilen menkul kıymetlerin Türkiye dışında ikamet edenlere satışına izin verilmiştir.

- Yabancıların döviz bozdurmaları ve tüm transferleri bir banka aracılığıyla yapmaları koşuluyla gayrimenkul almalarına ve aynı haklar elde etmelerine izin verilmiştir.

- Yabancıların döviz cinsinden gerekli sermayeyi getirerek yatırım yapmalarına, ticarî faaliyette bulunmalarına, hisse satın almalarına, ortaklık kurmalarına, şubeler, temsilcilikler ve acenteler açmalarına izin verilmiştir.

- Bankaların Merkez Bankası tarafından açıklanan döviz kurunun etrafında oluşturulan dar bir aralık içinde kendi işlemlerinde kullanacakları kurları belirlemelerine izin verilmiştir.⁴⁴

Bankalara, yapılan düzenleme kapsamında Merkez Bankası tarafından günlük olarak belirlenecek esas kurun dövizler

⁴⁴ TCMB, Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri, Sf. 12, Mayıs 2002

için % 6 altını veya üstünü, efektifler için % 8 altını veya üstünü geçmemek üzere döviz ve efektif alış ve satış kurlarını serbestçe tespit etme yetkisi tanınmıştır. Ancak döviz alış kurları ile satış kurları arasındaki fark % 2 oranını aşamayacaktır. Bankalar arasındaki döviz ve efektif alım-satım işlemlerinde ise kurlar, döviz alım-satım işlemlerinde esas kurun % 6 altını veya üstünü, efektif alım satım işlemlerinde ise esas kurun % 8 altını veya üstünü geçmemek üzere bankalarca serbestçe tayin edilir.

1984 yılında kur politikalarında esneklik sağlanmış ve döviz alım-satımına getirilen çeşitli kısıtlamalar kaldırılmıştır. 1985 yılı Haziran ayında ise bankalar kur tespiti konusunda tamamen serbest bırakılmış, ancak 1986 yılı başlarında bu serbesti daraltılarak bankalar tarafından belirlenecek kurların T.C. Merkez Bankası kurlarının % 1'inin altında ya da üstünde olması öngörülmüştür.

1980'li yılların başlarında enflasyon oranının giderek yükselmesi ve bu oranın banka mevduat ve tahvil faizlerinin üstünde olması, Türkiye'de ikinci piyasada tahvil ve mevduat sertifikalarını daha yüksek faizle halka satan bankerlerin ön plana çıkmasına neden olmuştur. Zaman içinde bankalar ile bankerler arasındaki yüksek faiz rekabeti uygulamasının sonucu olarak bir süre sonra "**ponzi finansmanı**" (borç alınan paranın faizini ödemek için daha yüksek faiz ile borçlanmak) etkisi ortaya çıkmış ve bu da sistemin çöküşüne yol açarak rekabet edemeyen bankerlerin batması ve bazı bankaların ise kapanması ile sonuçlanmıştır. Bu olay 1982 yılında "**Bankerler Krizi**" olarak adlandırılmıştır. Bu kriz ile birlikte mevduat, özel bankalardan kamu bankalarına doğru yönelmiştir.

Bankerler Krizi olarak adlandırılan bu olay ile birlikte Türkiye'de sermaye piyasalarının güven, açıklık ve kararlılık içinde çalışmasını sağlamak, tasarruf sahiplerinin hak ve yararlarını korumak ve sermaye piyasalarının işleyiş kurallarını belirlemek amacıyla 30.07.1981 tarih ve 2499 sayılı "**Sermaye Piyasası Kanunu**" yürürlüğe konulmuş ve bu kanun çerçevesinde 1982 yılında "**Sermaye Piyasası Kurulu**" oluşturulmuştur.

1985 yılına kadar hükümetler, finansal açıklarını kapatmak için devlet iç borçlanma senetleri ihraç etmek yerine Merkez Bankası'ndan kısa vadeli avans imkânını (senyoraj) kullanmayı tercih etmişlerdir. Türkiye'de, bütçe açıklarını kapatmak için ilk kez **1985 yılında Hazine ihalelerine (emisyon)** başlanarak devlet tahvilleri ve bonoları piyasaya sürülmüştür. Bu dönemde hükümetin tahvil-bono ihalelerine başlaması ve Merkez Bankası'nın açık piyasa işlemlerini yürütmesi piyasalarda ikinci el bono ve tahvil piyasasının oluşturulması için gerekli zemini hazırlamış ve **1986 yılında "İstanbul Menkul Kıymetler Borsası"** faaliyete geçmiştir.

1986 yılının sonlarına doğru kur belirleme sistemi yeniden gözden geçirilmiş ve bankaların, döviz satış kurunda T.C. Merkez Bankası kurunu aşmamak koşuluyla döviz alış kurlarını serbestçe belirleyebilecekleri açıklanmıştır. Merkez Bankası nezdinde **2 Nisan 1986 tarihinde "Bankalararası Para Piyasası"** faaliyete başlamıştır.

Bu dönemde ihracatı arttırmak ve yabancı sermaye girişini kolaylaştırmak için ise **1985 yılında "Serbest Bölgeler Kanunu"** yürürlüğe konmuştur.

1986 yılında kamu harcamalarındaki olağanüstü artış nedeniyle bütçe açığı 2,5 milyar dolar olarak gerçekleşmiş ve bütçe açığının ulaştığı rakamın bir önceki yıla göre % 150 artış göstermesi nedeniyle ekonomide kısa süreli bir daralma (**1986 Krizi**) yaşanmıştır. Sonuç olarak ise devalüasyon yapılarak TL'nin değeri düşürülmüştür.

C. 1987-1993 YILLARI ARASI TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI

1986-1989 yılları arası dönemin ilk yarısında ekonomide canlılık, ikinci yarısında ise durgunluk hakim olmuştur. 1986 yılında iç talepteki artış ve petrol fiyatlarındaki düşmenin yarattığı uygun uluslararası koşulların da katkısıyla ekonomik gelişme, hedeflenen uzun dönem büyüme hızının üstünde gerçekleşmiştir.⁴⁵

⁴⁵ Sarıçoğlu, Rüştü, tcm, a.g.e.

Ekonomideki dengesizlikleri gidermek amacıyla 1987 yılı sonunda kamu tarafından üretilen mal ve hizmetlerin fiyatları önemli ölçüde yükseltilmiş ve piyasalardaki dengenin yeniden kurulabilmesini sağlamak üzere Şubat 1988'de bir dizi önlem alınmıştır. Bu önlemlerin amacı, Türk Lirası cinsinden tutulan tasarrufların çekiciliğini ve dolayısıyla Türk Lirasına olan talebi arttırmak, ithalatı frenlemek, ihracatı tekrar canlandırmak ve kamu harcamalarını kısarak ekonomideki aşırı ısınmayı gidermek şeklinde özetlenebilir. Bu dönemde kamu açıklarını kısmak için kamu yatırımlarının azaltılmasına yönelik alınan tedbirler özel kesimin üretim ve yatırım kararlarını da olumsuz etkilemiştir. Faizlerin yükselmesi ise bu dönemde finansman maliyetlerini arttırıcı ve üretimi yavaşlatıcı bir etken olmuştur.

1980'li yılların sonlarına doğru Türkiye, mevcut kurulu kapasitesini arttıramaması, kısa ömürlü sermaye stokunu yenileyememesi, dış borçlanmanın ve bankaların döviz açığının büyümesi nedeniyle dur-kalk diye tanımlanabilecek istikrarsız bir büyüme ortamına (1988-1989 yılı Krizleri) girmiştir. 1988 ve 1989 yıllarında ödemeler dengesindeki olumlu gelişmeler dışında işsizlik yüksek seviyesini korumuş, bütçe açıkları artmış ve buna paralel olarak fiyat artışları hızlanmıştır.

1989 yılına gelindiğinde Türkiye, dışa açık serbest piyasa ekonomilerinden biri haline gelmiş ve finansal serbestlik uygulamasının bir sonucu olarak ülkeye aşırı yabancı sermaye girişleri olmuştur. Bu durum makro ekonomik dengeler üzerinde zaman içinde olumsuz etkileri de beraberinde getirmiştir. Yabancı sermaye kaynaklı kriz dönemleri sonrasında istikrar politikaları uygulanırken dış borç stoku artmış, döviz rezervi azalmış ve ticari bankaların döviz açığı büyümüştür. Sonuç olarak kriz sonrası dönemde ekonomi, stagflasyon sürecine girerek Türkiye'yi yeni bir kriz dalgası ile karşı karşıya bırakmıştır. Bu dönemde KİT ürünlerindeki fiyat ayarlamalarının büyük ölçülerde ve şok biçiminde olması, kamu açıklarındaki artış ve mali piyasalardaki dalgalanma ortamı ekonomideki enflasyonist beklentileri de arttırmıştır. Faizlerin yükselmesi ise bu dönemde finansman maliyetlerini arttırıcı ve üretimi yavaşlatıcı bir etken olmuştur.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminin son yılı olan 1989 yılında kamunun, alt yapı yatırımlarında belli hedeflere ulaştıktan sonra bu alana yönelik kaynak tahsislerini azaltması ve cari işlemler dengesinde elde edilen fazla, yeni bir ekonomik döneme geçişe imkan vermiştir. 1989 yılı bu durumu itibarıyla bir geçiş yılı olma özelliğini taşımaktadır.

Bu dönem içerisinde 11 Nisan 1989 tarihinde Merkez Bankası'na oluşturulan "**altın piyasası**" resmen faaliyete başlamıştır. Yine devletin egemenlik yetkisini kullanarak, cebri (zorunlu) borçlanmaya başvurduğu "**Tasarrufu Teşvik Fonu**" uygulaması 1988-2000 yılları arasında uygulanmıştır.

1989 yılında büyüme hızının konjonktürel olarak düşük olması ile birlikte 1990 yılında tarım sektöründe elde edilen gelirdeki artış ve kısa vadeli sermaye girişiyle desteklenen büyüme sonucunda reel GSMH artış hızı % 9,4 olarak gerçekleşmiştir. Ancak bu yüksek büyüme hızıyla birlikte aynı yıl Körfez Krizi'nin de etkisiyle 1990 yılında Türkiye'nin ithalatında önemli bir yere sahip olan petrolün varil fiyatının 15 dolardan 31 dolara çıkması, ithalat maliyetini önemli ölçüde arttırmıştır. Dış ticaret açığındaki bu büyük artış nedeniyle cari işlemler dengesi 2,6 milyar dolar seviyesinde gerçekleşerek Türkiye'de bu dönemde dış açık yükselmiştir.

1. Finansal Serbestleşme Dönemi ve 32 sayılı Karar

Kambiyo rejiminin serbestleştirilmesinin ilk adımı olarak 1984 yılında yürürlüğe giren 30 sayılı Karar'a ilişkin yapılan düzenlemelerin eksiklikleri 11.08.1989 tarihli "**32 sayılı Karar**" ile giderilmiştir. 30 sayılı Kararı yürürlükten kaldıran 32 sayılı Karar ile kambiyo işlemlerinde ve sermaye hareketlerinde serbestleşmeye (liberalizasyona) gidilmiştir.

Bu dönemde finansal serbestleşme çerçevesinde kambiyo rejiminde 32 sayılı Karar ile yapılan başlıca değişiklikler şunlardır:

- Türkiye'de yerleşik kişiler, bankalar ve özel finans kurumlarından hiçbir sınırlama olmaksızın döviz alabilirler ve döviz bulundurmak için herhangi bir kısıtlamaya tâbi değildirler.
- Türkiye'de yerleşik kişiler, Türkiye'de yerleşik olmayan kişilere verdikleri her türlü hizmet karşılığında aldıkları dövizî ülle içine getirebilirler.

- Yurtdışında yerleşik kişilerin İMKB'de kota edilmiş ve Sermaye Piyasası Kurulu izniyle çıkarılmış her türlü menkul kıymeti almaları ve satmaları serbesttir.

- Türkiye'de yerleşik kişilerin bankalar ve özel finans kurumları vasıtasıyla yabancı borsalarda kota edilmiş menkul kıymetleri, Merkez Bankası tarafından alım-satımı yapılan yabancı para birimleri cinsinden hazine bonosu ve devlet tahvili satın alıp satmaları ve bu kıymetlerin alış bedellerini yurtdışına transfer etmeleri serbesttir.

- Türkiye'de yerleşik kişilerin yurtdışına menkul kıymet çıkarmaları, piyasaya sürmeleri ve satmaları serbesttir. Türkiye'de yerleşik kişilerin yurt dışından menkul kıymet getirmeleri ve yurt dışına çıkarmaları serbesttir.

- Yabancı sermayenin satışından ya da tasfiyesinden doğan gelirler bankalar ya da özel finans kurumları aracılığıyla ülke dışına transfer edilebilir.

- Yurtdışından döviz kredisi almak serbesttir. Türkiye'de yerleşik olmayan kişilerin Türk lirası hesap açtırmaları ve bu hesaplara ilişkin anapara ve faizleri Türk lirası ya da döviz olarak transfer ettirmeleri serbesttir.

- Gayrimenkul satışları üzerindeki yasak kaldırılmış ve gayrimenkul satışından elde edilen gelirlerin transfer ettirilmesi serbest bırakılmıştır.

- Türkiye'de yerleşik olmayan kişilerin döviz almaları ve transfer ettirmeleri ve yurt dışına Türk lirası göndermeleri serbesttir.

- Bankalar ve özel finans kurumları ithalat, ihracat ve görünmez transferler dışında 50.000 ABD doları ya da eşdeğeri döviz tutarını aşan transferleri bildirmekle yükümlüdürler.

- Türkiye'de yerleşik kişilerin yurtdışında temsilcilik ve iribat büroları vb. açmaları serbesttir.⁴⁶

⁴⁶ TCMB, Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri, Sf. 17, Mayıs 2002

→ Bu dönemde Merkez Bankası tarafından 4 Şubat 1987 tarihinde "Açık Piyasa İşlemleri" uygulaması başlatılmıştır. Yine 14 Eylül 1988 tarihinde "Bankalararası Döviz ve Efektif Piyasası" kurulmuş ve 12 Ekim 1988 yılında tüm mevduat faiz oranları serbest bırakılmış, 1989 yılında döviz işlemleri ve sermaye hareketleri serbest bırakılmış ve 1990 yılında TL'nin konvertibilitesi ilan edilmiştir.

Uluslararası mal ve para piyasalarıyla bütünleşmeyi amaçlayan bu serbestleşme politikalarından beklenen ekonomik etkiler ise şunlardır:

- Yurtiçi piyasalarda belirlenen yurtiçi faiz oranının uluslararası piyasalardaki faiz oranlarına yakınsamasıyla yurtiçi faiz oranlarının düşmesi ve sermayenin maliyetinin azalması.

- Tasarrufların mali sisteme aktarılmasıyla kredi hacminin genişlemesi

- Sermayenin maliyetinin azalması ve kredi hacminin genişlemesiyle sabit sermaye yatırımlarının artması ve dolayısıyla ekonomik büyüme hızının yükselmesi

Bu dönemde yine ülke ticaretinin dışa açılmasını teşvik etmek ve desteklemek amacıyla 1987 yılında "Türkiye İhracat Kredi Bankası" faaliyete başlamıştır.

1989 yılında çıkarılan 32 sayılı Karar ile ulusal mali piyasaların serbestleştirilmesi ve uluslararası sermaye hareketleri üzerindeki kambiyo kontrollerinin kaldırılmasıyla Türkiye'nin ekonomik büyümesinde belirleyici faktör, finansal sermaye hareketleri olmuştur. Finansal sermaye hareketlerinin artması Türkiye'yi zaman içinde sıcak para cenneti haline getirmiştir. 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye, tamamiyle dışa açık bir uyum süreci yaşamıştır. Bu dönemde sıcak para akımlarının ülke içerisinde döviz bolluğu yaratmasıyla ulusal ekonominin büyüme ilişkileri de bu sürece uygun olarak yeniden biçimlenmiştir. Sıcak para akımı bu dönemde ödemeler dengesinin sermaye hareketleri kalemlerini, doğrudan doğruya uluslararası sermayenin spekülatif hareketlerine açmıştır.⁴⁷ Bunun sonucu olarak

⁴⁷ Toprak, Hakan, a.g.e.

Türkiye'deki finans piyasaları doğrudan doğruya **"kısa vadeli, spekülâtif nitelikli yabancı sermaye hareketlerine"** bağımlı hale gelmiş ve reel üretken sektörlerle sabit sermaye yatırımları yapılamadığı için ekonomik büyüme, finansal sermaye hareketleri ile sağlanmaya çalışılmıştır.

Spekülâtif amaçlı sermaye girişi ile iç piyasalarda döviz bolluğu yaşanması yerli paranın yabancı paralar karşısında değer kazanmasına ve dolayısıyla da ihracat ürünlerinin dış fiyatlarının artmasına ve ithalatın ucuzlamasına neden olmuştur.⁴⁸

2. Körfez Krizi'nin (1991) Ekonomik Etkileri

ABD'nin Irak'a karşı başlatmış olduğu 1991 Körfez Savaşı ve uyguladığı ambargo, Türkiye de dahil olmak üzere Irak'a komşu birçok ülkeyi etkisini altına alan **"Körfez Krizi"**nin (1991 Krizi) ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Türkiye, bu dönemde hiç beklemediği kadar büyük bir ekonomik kaybın içerisine girmiş; krizle birlikte ihracat düşmüş, turizm büyük bir darbe almış, iç borçlar artmış, petrol fiyatları yükselmiş ve dolar kuru büyük bir artış göstermiştir. Körfez Krizi'nin de etkisiyle 1990 yılı sonunda petrolün varil fiyatının 15 dolardan 31 dolara çıkması ithalatın hacmini önemli ölçüde arttırmıştır. Dış borç stokunun, kısa vadeli borçların ve cari işlemler bilançosu açığının artmasıyla beraber ülkeye zaman zaman büyük çaptaki kısa vadeli ve spekülâtif sermaye girişleri TL'yi aşırı değerlendirirken ihracatı caydırmış ve ithalatı tetikleyici bir etki yaratmıştır. Dış ticaret açığındaki büyük artış nedeniyle de cari işlemler dengesi bu dönemde 2,6 milyar dolarlık açık vermiştir.

Körfez Savaşı'nın olumsuz etkileri sonucunda, 1991 yılında büyüme hızında bir yavaşlama görülmüştür. Ayrıca petrolünü büyük ölçüde Irak'tan alan Türkiye, boru hattının kapatılmasıyla öncelikle Irak'ın üçüncü ülkelere sattığı petrolden sağladığı navlun gelirlerinden de mahrum kalmıştır. Körfez Krizi, bu anlamda Ortadoğu ülkelerine yapılan nakliye faaliyetlerini de olumsuz etkilemiştir. Savaş nedeniyle turizm sektöründeki rezervasyon iptalleri, bu sektörü durgunluğa itmiştir. Bu dönem-

⁴⁸ Yentürk, Nurhan, a.g.e. 2001

de büyüme hızı % 3'e düşmüş ve kriz etkisini Türkiye ekonomisi üzerinde uzun yıllar göstermiştir. Yine bankaların kredi faiz oranlarını yükseltmeleri sonucunda kredi talebi ve kullanılabilir kredi miktarları azalmış, reel sektör finansman kaynağı sağlayamadığı için istenilen atılımları yapamamıştır. Ancak krizin etkilerini atlatmaya çalışan Türkiye'de, 1992 yılında ekonomide yavaş yavaş iyileşme belirtileri görülmeye başlanmıştır.

1990'lı yılları ekonomik açıdan istikrarsız bir havada geçiren Türkiye'de, bu dönemdeki büyüme hızında görülen dalgalanmaların temel nedenleri olarak faiz oranları, ücretler, iç ve dış talep ile sermaye hareketlerindeki düzensizlik gösterilebilir.

1990'lı yılların başından itibaren dışa dönük büyüme yerine tüketime ve ithalata dayalı büyüme modeli benimsenmiş ve bu nedenle Türk ekonomisi 1993 yılı içinde tarihinde görülmedik boyutta büyük bir cari işlemler açığı vermiştir. 1993 yılında görülen yüksek dış ticaret açığıyla birlikte kısa vadeli sermaye hareketleri tarafından belirlenen döviz kurlarındaki belirsizlik, mali piyasalarda dalgalanmalara yol açmıştır.

1993 yılı sonlarında iç borç anapara ve faiz ödemelerinin toplam vergi gelirlerinin üzerine çıkması, dış ticaret açığıyla birlikte dış borçlanma miktarının artması, döviz kurunda ve mali piyasalarda belirsizlik, ekonomik dalgalanmalar, mali disiplinin uygulanmaması, kamu kesiminde istenilen yapısal dönüşümlerin gerçekleştirilememesi ve reel yatırımlardan uzaklaşılması bu dönemde hükümet tarafından istikrar programı niteliğindeki 5 Nisan 1994 Kararları'nı almayı zorunlu kılmıştır.

3. Parasal Hedefleme Rejimi

Enflasyonu kontrol etmede kullanılan para politikası stratejilerinden biri de parasal hedeflemedir. Türkiye'de, enflasyonu kontrol altına almak için gerçek anlamda ilk kez, 1990 yılında "parasal hedefleme rejimine" geçilmiştir. 1990 yılında TCMB, enflasyona ilişkin olarak hiçbir taahhüt altına girmeden sadece merkez bankası bilançosunu kontrol altına almak amacıyla bir parasal program ilan etmiştir. Bu programda toplam bilanço büyüdüğü, toplam iç yükümlülükler, toplam iç varlıklar ve merkez bankası parası çerçevesinde bazı hedefler konulmuştur.

→ Parasal hedefleme rejiminde çapa olarak "parasal taban" kullanılmaktadır. Parasal hedefleme rejiminde Merkez Bankası, para arzı ile parasal taban arasındaki ilişkiye göre parasal tabanın ne düzeyde tutulması gerektiğini tespit etmeye çalışır ve ekonomik birimlere para arz fazlasının yaratılmayacağı konusunda güvence verir. Bu kapsamda Merkez Bankası, parasal hedefleme stratejisiyle parasal büyüklüklere ilişkin hedefleri önceden ilan eder ve hedeflere ulaşıp ulaşılmadığını takip eder.

1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgali sonucunda ortaya çıkan Körfez savaşı nedeniyle Merkez Bankası tarafından ilan edilen parasal hedefler tutturulamamış ve bunun sonucunda iç piyasalarda enflasyon oranı yükselme göstermiştir.⁴⁹ Yine 1992 yılında, parasal hedefler çerçevesinde yeni bir parasal program ilan edilmiş, ancak artan kamu harcamaları kontrol altına alınmadığı için enflasyonda artış meydana gelmiş ve parasal hedefleme stratejisi başarısız olmuştur.

D. 1994-1999 YILLARI ARASI TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI

1993 yılının sonlarına doğru cari işlemler açığının ve yoğun bir şekilde iç borçlanmayla finanse edilen bütçe açığının artmasıyla birlikte hükümet, faiz ve bütçe dengesini yeniden dengeye oturtmak amacıyla çeşitli önlemler almıştır. Bu dönemde hükümetin hem döviz kurunu baskı altında tutmak hem de faizlerin artmasını önlemek amacıyla Hazine ihalelerini iptal etmesi sonucunda oluşan belirsizlik ortamında, uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarının (Moody's ve Standart and Poors (S&P) Türkiye'nin kredi notunu düşürmesi, bu dönemde Türkiye'yi yatırım ve borç verme konusunda risk taşıyan ülke konumuna getirmiştir.

Döviz ve para piyasalarında yaşanan bu olumsuz gelişmelerden sonra dönemin Tansu Çiller başbakanlığındaki koalisyon hükümeti, 5 Nisan 1994 tarihinde kısa vadeli politika önlemler-

⁴⁹ Tahir Büyükalın-Cemil Erarslan, a.g.e. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2004/2

rinden yapısal reformlara kadar pekçok alanda kapsamlı düzenlemeleri içeren yeni bir önlemler paketi (5 Nisan 1994 Kararları) ilan etmiştir.

1. 5 Nisan 1994 Kararları

1994 yılı krizi öncesi dönemde ekonomik yapının giderek bozulmasına neden olan başlıca faktörler:

- Cari açığı ve bütçe açığındaki hızlı artış
- İç faiz oranlarındaki hızlı yükselişin yurt dışından "kısa süreli sıcak para akışını (spekülatif para)" hızlandırmasıyla birlikte TL'nin aşırı değerlenmesi ve sonrasında faizleri düşürmek amacıyla Merkez Bankası tarafından piyasaya sürülen likiditenin döviz talebini artırması
- Dövizle yönelik talep artışıyla birlikte bankacılık sektörünün açık pozisyonlarının artması
- Hazine borçlanma faizinin bileşik olarak üç haneli rakamlara çıkması
- Bankalararası para piyasası gecelik faiz oranlarının rekor seviyelere çıkması
- Kamunun, bütçe dışı kuruluşlara kaynak aktarmaya devam etmesi
- Kamu kesiminin borçlanma gereğinin artması, iç borçlanma yapısının T.C. Merkez Bankası kaynaklarına dayandırılması
- Kapsamlı olarak yapılması düşünülen özelleştirme sürecinin geciktirilmesi
- Tarım politikasındaki tutarsızlıklar ve kamu işgücü piyasalarının esnek olmayan yapısı şeklinde özetlenebilir.⁵⁰

5 Nisan 1994 tarihinde Çiller Hükümeti artan kamu açıklarını azaltmak, dış talebe dayalı bir büyüme yapısı oluşturmak, ekonomik istikrarı sürekli kılacak yapısal reformları başlatmak, dengeleri yeniden kurmak, dövizle olan akımı kesmek ve kısa dönemli kamu borçlarını ödeyebilmek amacıyla % 400 faizli borç-

⁵⁰ DPT, a.g.e.

lanma kâğıtlarını (hazine bonoları) piyasaya sürmüş, ancak bu durum faizlerin hızla yükselmesine ve enflasyonun üç haneli rakamlara (Cumhuriyet dönemi politikaları içinde enflasyonun % 100'leri aştığı kriz dönemi) çıkmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler ise enflasyonun yükselmesi, ücretlerin düşürülmesi, işsizliğin artması ve devalüasyonla sonuçlanmıştır.⁵¹

5 Nisan 1994 yılı İstikrar Kararları kapsamında alınan önlemler:

- Kamu gelirlerinin artırılması, yeni vergiler konulması, kamu giderlerinin kısılması ve borçlanmanın azaltılması
- KİT'lerin zararlarının azaltılmasına yönelik KİT ürünlerine yüksek oranlı zamlar yapılması, KİT'lerin özelleştirilmesi ve özelleştirilme imkânı bulunmayan KİT'lerin tasfiye edilmesi
- Özel sektör ve işçi kesimine yönelik fiyat ve ücret disiplininin sağlanması
- Para-sermaye-döviz piyasalarında güven ve istikrar sağlayacak önlemlerin alınması
- İhracatın ve döviz kazandırıcı faaliyetlerin özendirilmesi
- Merkez Bankası'nın para politikası üzerindeki etkinliğinin artırılması
- Tarımla ilgili kamu kuruluşlarının TCMB tarafından finansmanına son verilmesi
- Sosyal güvenlik kurumlarının bütçe üzerindeki yükünün azaltılması için düzenlemeler yapılması

Söz konusu istikrar programı sıkı maliye politikası ve sıkı para politikası esasına dayalı ortodoks; ücret artışlarının bütçe ödenekleri ile sınırlı tutulduğu, KİT ürünlerinin fiyatlarının önce artırılıp sonraki süreçte sabit tutulduğu heterodoks politikaları (sıkı maliye ve sıkı para politikasını içeren programlarla birlikte, ücret ve fiyat kontrollerini de içeren gelirler politikası) içeren karma bir yapıya sahiptir.

1994 yılı Krizi, bankacılık sistemini de bu dönemde tehdit etmiş ve sermayesi yetersiz olan finansal kuruluşları derinden

⁵¹ Kopenek, Yakup-Yentürk, Nurhan a.g.e.

etkilemiştir. Krizle birlikte on bir adet aracı kurum ve üç adet banka (Impexbank, Marmarabank, TYT Bank) bu dönemde iflas etmiş ve Egebank, Dışbank ve Euro Credit Bank gibi bankaların ortaklık yapıları değişmiştir.

→ 1994 yılında yasal düzenlemeler bağlamında "**Özelleştirme Kanunu**" ile mal ve hizmet piyasalarındaki rekabeti düzenlemek amacıyla "**Rekabetin Korunması Hakkında Kanun**" çıkarılmıştır.

5 Nisan İstikrar Programı'nda çıpa olarak kamu kesimi ücret ve maaşları seçilmiştir. Bu dönemde kamuya yeni personel alımları durdurulmuş ve tarım sübvansiyonları birkaç ürün dışında kaldırılmıştır. Yine bu süreçte KİT'lerin çoğunun özelleştirilmeleri amaçlanmış ve devalüasyon yapılarak ihracatın artırılıp ithalatın azaltılmasına yönelik önlemler alınmıştır. Tüm bunlara rağmen 5 Nisan 1994 İstikrar Programı kapsamında yer alan tasarruf tedbirleri uygulanamamış, sosyal güvenlik sisteminde yapılması gereken reformlar yapılamamış, yapılması düşünülen özelleştirmeler gerçekleştirilememiş, fiyat istikrarı sağlanamamış ve kamu kesimi gelir-gider dengesi kurulamamıştır. Programın uygulanmasındaki en büyük engel ise programın ihtiyacı olan dış kaynak girişinin (IMF'den dış kredi temin edilmesi) güvence altına alınamadan başlatılması olmuştur. 5 Nisan 1994 İstikrar Programı ile devletin ekonomiden biraz daha çekilerek gözetleyici, denetleyici ve standart koyucu aslı işlevlerine yönelmesi öngörülmüştür.

2. Türkiye'nin Gümrük Birliği Üyeliği

Gümrük Birliği kapsamında Ankara Anlaşması'na dayanarak kurulan ortaklığın nihai amacı, Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na üye olmasıdır. Ankara Anlaşması, bu amaca ulaşmak için taraflar arasında gümrük birliğinin kurulmasını temel aşama olarak belirlemiştir. Buna göre önce sanayi ürünlerini konu alan bir gümrük birliği kurulacak, daha sonra ise Ankara Anlaşması'nda öngörülen diğer ilkeler uygulamaya konulacaktır. Bu kapsamda işçilerin karşılıklı olarak serbest dolaşımının sağlanması, tarım ürünlerinde giderek genişleyecek bir tercihlî ticaret rejiminin uygulanması ve Ankara Anlaşması'nın yanı sıra

imzalanan Katma Protokol'ün belirlediği alanlarda Türkiye ile AT arasında mevzuat ve politikaların yakınlaştırılması sürecinin başlatılması öngörülmüştür.⁵²

Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) arasında 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması uyarınca Gümrük Birliği'ne gidilmesi karara bağlanmış ve sonuç olarak 1995 yılında Türkiye ile Avrupa Birliği arasında Gümrük Birliği Anlaşması imzalanmıştır. **01 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girecek "Gümrük Birliği Anlaşması"** ile Türkiye, Gümrük Birliği çerçevesinde AB ve EFTA ülkeleri menşeli mallardan alınan tüm vergileri ve uygulanan tüm miktar kısıtlamalarını iptal etmeyi ve üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifelerini uygulamayı kabul etmiştir. 1 Ocak 2001 itibarıyla ise üçüncü ülkelerden ithal edilen bu mallara uygulanan ithalat vergisi oranları, AB'nin üçüncü ülkeler için öngördüğü ortak gümrük vergisi oranı düzeyine indirilmiştir.

Türkiye ekonomisi, 1995 yılından itibaren hızla büyümeye başlamış ve 1998 yılına kadar büyüme istikrarlı olarak sürmüştür. Ancak hem yurtiçindeki siyasi istikrarsızlık hem de 1997 yılında ortaya çıkan "**Güneydoğu Asya Krizi**" ve 1998 yılında ortaya çıkan "**Rusya Krizi**" nedeniyle büyüme trendi 1998 yılında yavaşlamıştır.

Merkez Bankası, bu dönemde enflasyonu kontrol altına almak için 1998 yılında yeniden bir parasal hedefleme programı ilan etmiştir. Ancak 1998 yılındaki parasal program, 1998 Rusya Krizi sonucunda iç piyasada faiz oranlarının yükselmesi ve ulusal paraya olan talebin artması nedeniyle başarısız olmuştur. 1998 yılında ilan edilen parasal program ile Merkez Bankası'nın Hazine'ye kısa vadeli avans açma işlevine de son verilmiştir.

17 Ağustos 1999 tarihinde Marmara Bölgesinde meydana gelen "**Marmara Depremi**"nin ülke sanayisinin merkezi konumunda bulunan Marmara Bölgesi şehirleri üzerindeki yıkıcı etkisi nedeniyle ekonomi, bu dönemde küçülme eğilimine girmiştir. 1999 yılının sonuna doğru ekonomik görünüm son derece

⁵² TÜİK, a.g.e.

karamsar bir yapıya bürünmüştür. Türkiye'de ekonomik büyüme 1999 yılında negatif (% -6,1) gerçekleşmiş, enflasyon ve faizler yükselmiş, bütçe açığı ise artmıştır.

3. 17. Stand-by Anlaşması ve Yapısal Reformlar

1998 yılında kamu finansmanının güçlendirilmesi, koordineli bir para politikası izlenmesi ve yapısal sorunların çözülerek enflasyonun kalıcı bir şekilde düşürülmesi amacıyla IMF ile "Yakın İzleme Anlaşması" imzalanmıştır. Program kapsamında rezerv paranın yerine net iç varlıklar hedef alınmıştır.

1999 yılı Haziran ayında IMF ile yapılan görüşmelerde, Yakın İzleme Anlaşması'nın finans destekli bir anlaşmaya dönüştürülmesi hususunda hükümetin IMF'ye sunduğu 9 Aralık 1999 tarihli "Niyet Mektubu" kabul edilmiş ve sonrasında makro ekonomik dengeleri yeniden tesis etmek ve yapısal sorunları aşmak amacıyla Türkiye, 22 Aralık 1999 tarihinde 2000-2002 arası yılları kapsayan üç yıllık orta vadeli "17. Stand-by Anlaşması" imzalanmıştır. Bu anlaşmayla izlenecek politikaların ve stratejilerin belirlenmesinde IMF'nin politik, ekonomik ve mali alanlardaki gözetmenliği kabul edilmiştir.

Kamu kesimi toplam borç stokunun GSMH'ye oranı 1990 yılında % 29 iken, bu oran 1999 yılı sonunda % 61'e ulaşmıştır. Yüksek kamu açıklarının yanı sıra bu dönemde yüksek ve değişken enflasyon ortamı risk prmini artırarak reel faiz oranlarının yüksek oranlarda seyretmesine neden olmuştur. Vergi oranları yüksek olmasına rağmen vergi tabanının dar olması, sosyal güvenlik kurumlarının açıklarının hızla yükselmesi, verimsiz olarak çalışan KİT'ler ve kamu sektöründeki aşırı istihdam politikaları bu dönemin en önemli ve reform gerektiren sorunları olmuştur. Türkiye, Aralık 1999'da imzaladığı Stand-by anlaşması ile IMF'den alacağı 4 milyar dolar kredi karşılığında şu taahhütlerde bulunmuştur:

- Hedeflenen ekonomik ve mali göstergelerin tutturulması
- Özelleştirme hedeflerinin gerçekleştirilmesi ve çeşitli kurumları özelleştirmeye yönelik olarak bir takım alanlarda yapısal reformların yapılması

- 2002 sonunda enflasyonun tek haneli rakamlara düşürülmesi

- Enflasyon ile mücadele kapsamında döviz kuru çıpasının kullanılması

- Faiz dışı fazlanın artırılması

- AB uyum sürecine devam edileceği hususunda iç ve dış kuruluşlara taahhütlerde bulunulması

1999 yılında tarım sektöründe "Doğrudan Gelir Desteği Sistemi"ne geçişin ilk adımları atılmış ve pilot bölgelerdeki uygulamalarda olumlu sonuçlar alınmasıyla kredi faizleri kaynak maliyetlerine göre belirlenmiştir. Türkiye'de, 1999 yılı sonunda IMF ile imzalanan Stand-by Anlaşması çerçevesinde uygulanan istikrar programı kapsamında uygulanacak olan Doğrudan Gelir Desteği ile birlikte Dünya Bankası ile imzalanan "Tarım Reformu Uygulama Projesi" çerçevesinde de tarımsal destekleme politikaları uygulamaya konulmuştur.

Yapısal reformlar kapsamında ise bu dönemde, sistemdeki sorunlar nedeniyle uzun yıllardır açık veren sosyal güvenlik sistemi 08.09.1999 tarihinde yürürlüğe giren 4447 sayılı "İşsizlik Sigortası Kanunu" ile yeniden düzenlenmiştir. Sistemin dengesinin sağlanması için yapılan bu yeni düzenleme ile emeklilikte prim gün şartının 5000 günden 7000 güne çıkarılması ve emeklilik yaş sınırının üst haddinin yükseltilmesine yönelik önemli adımlar atılmıştır.

Mali sektör alanında reform olarak 18.06.1999 tarihinde, bankaların finansal yapılarıyla denetim mekanizmasının güçlendirilmesini hedefleyen 4389 sayılı 'Bankalar Kanunu' çıkarılmıştır. Bu kanunla bankalara iç denetim ve risk yönetimi sistemleri kurma zorunluluğu getirilmiştir. Yine bankacılık sektörünün düzenlenmesi, gözetimi ve denetimi işlevlerinin tek bir otorite altında toplanması ve bankacılık sektörü kaynaklı potansiyel riskleri önlemek amacıyla 23.06.1999 tarihinde kamu tüzel kişiliğini haiz, idari ve mali özerkliğe sahip "Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu" kurulmuş ve 31.08.2000 tarihinde kurum faaliyete başlamıştır.

ALTINCI BÖLÜM
2000-2012 YILLARI ARASI
TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI

I. 2000-2005 YILLARI ARASI EKONOMİK GELİŞMELER

A. 2000 YILI ENFLASYONU DÜŞÜRME PROGRAMI

2000 yılına girerken Türkiye'de uygulama alanına konulan ekonomi politikalarının en önemli özelliği, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların gözetim ve denetimi altında hazırlanıp uygulamaya geçirilmiş olmasıdır. Başbakan Bülent Ecevit başkanlığında kurulan "57. Koalisyon Hükümeti (DSP-MHP-ANAP)", bu dönemde ekonomideki kötü gidişatı önlemek ve dış kaynak bulmak amacıyla Aralık 1999 tarihinde IMF ile 2000-2002 arası yılları kapsayan üç yıllık orta vadeli 17. Stand-by Anlaşmasını imzalamıştır. Makro ekonomik alandaki dengesizlikleri ortadan kaldırmak ve ekonomideki olumsuz tabloya karşı yeni bir çıkış yolu bulmak amacıyla IMF ile imzalanan 17. Stand-by Anlaşması'nın uygulanacağı ilk yıl olan 2000 yılı ise Türkiye ekonomisinde bir geçiş yılı olması bakımından öneme sahiptir.

Kamu finansman dengesinin bozulması, reel faizlerin yüksek olması nedeniyle borç stokunun artması, enflasyonun hızlanma eğilimine girmesi ve ekonomideki daralmanın sürmesi beraberinde 2000 yılına girerken orta vadeli ve kapsamlı yeni bir istikrar programının uygulanmasını da gerektirmiştir.⁵³ 2000 yılında sıkı para ve döviz kuru politikası ile bankacılık

⁵³ Yıldırım, Oğuz, a.g.e. Anadolu Üniversitesi

sektöründe yapısal dönüşümleri içeren 'Enflasyonu Düşürme Programı' uygulamaya konulmuştur. Ancak cari işlemler açığının çok yükseleceği daha yılın ortalarında belli olmuş, açık 10 milyar doları bulmuş ve bu durum enflasyonu düşürme programının başarısız olmasında önemli bir etken olmuştur.

1. Enflasyonu Düşürme Programı (Döviz Kuru Hedeflemesi)

1 Ocak 2000 tarihinde uygulamaya konulan ve 18'er aylık iki döneme ayrılan Enflasyonu Düşürme Programı'nda ekonomik değişken olarak "döviz kuruna dayalı nominal çıpa" (döviz kuru çipasına dayalı enflasyonu düşürme programı) uygulanmıştır.⁵⁴ Döviz kuru çipasına dayalı enflasyonu düşürme programları; kur artışlarının kontrol altına alındığı ve ekonomideki diğer fiyatların döviz kuruna uyum sağlayarak gerilemesinin hedeflendiği istikrar programları olarak tanımlanmaktadır. Bu hedeflerin gerçekleşmesinde en önemli mekanizma ise bir çipaya bağlı olarak uygulanan sabit kur politikasıdır. Enflasyonla mücadele amacıyla uygulanan bu politikanın en önemli özelliği, döviz kurlarına ilişkin geleceğe yönelik olarak para otorite-leri tarafından önceden yapılan açıklamalardır.

Enflasyonu Düşürme Programında, TCMB'nin döviz kuru- nu günlük olarak açıklayacağı "sabit kur sistemi" uygulanmıştır. 2000 yılından itibaren döviz kuru sepetinin önceden açıklandığı şekli ile herhangi bir sapmaya fırsat verilmeden izlenmesi hedefi, enflasyonla mücadelede Merkez Bankası'nın en önemli aracı olmuştur. Bu dönemde para politikası, likidite genişlemesini yabancı kaynak girişine (döviz kuruna) bağlayan bir çerçeveye oturtulmuştur. Döviz kuru çipasına dayalı enflasyonu düşürme programında net iç varlıklar sabit tutulmuş ve para arzı değişimi net dış varlıklara (döviz kuruna) dayandırılmıştır.

Program süresince döviz kuru politikası iki farklı dönemde, iki farklı kur rejimi altında şekillendirilmiştir. Döviz kuru politikası 2000 Ocak-2001 Haziran dönemini kapsayan ilk 18 aylık sürede, "enflasyon hedefine yönelik kur sepeti"; takip eden

⁵⁴ Tekel, Deniz, a.g.e.

dönemde ise “**kademeli olarak genişleyen band**” çerçevesinde yürütülmüştür.⁵⁵

Döviz kuru hedeflemesi stratejisinde, döviz kuru nominal çapa olarak belirlenerek fiyatlar genel düzeyi istikrarı gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Kasım 2000 ile Şubat 2001 Krizleriyle birlikte terk edilen döviz kuru hedeflemesi stratejisinin başarısız olmasının en önemli sebebi iç ve dış piyasalarda programa olan güvenin kaybolmasıdır.⁵⁶

2. 2000 yılı İstikrar Programı

Yüksek enflasyon ve bütçe açığı, daralan konjonktürel yapı ve ciddi bir bankacılık sektörü krizi ortamında yürürlüğe konan 2000 yılı İstikrar Programı'nın kısa vadede Türkiye ekonomisi için öngörmüş olduğu hedef; yurt içi ve yurt dışı kökenli talep daralmalarının ortadan kaldırılması, ekonominin tekrar canlanma sürecine girmesi ve istikrarın sağlanması olmuştur.

2000 Yılı İstikrar Programı'nın Temel Hedefleri:

- Sıkı maliye politikası (faiz dışı fazlanın arttırılmasına yönelik)
- Para ve kur politikası (enflasyonun düşürülmesine yönelik)
- Gelirler politikası (ücret ve fiyat artışlarının enflasyon hedefi ile uyumlu olmasına yönelik)
- Siyasi iradenin desteği

2000 Yılı İstikrar Programının Nihai Hedefleri:

- Ekonominin büyüme potansiyelinin arttırılması
- Üç yıl sonunda enflasyonun tek haneli rakamlara indirilmesi
- Enflasyon hedefinin TÜFE bazında 2000 yılı için % 25, 2001 yılı için % 12 ve 2002 yılı için % 7 seviyelerine indirilmesi
- Reel faizlerin makul oranlara indirilmesi

⁵⁵ TCMB, a.g.e.

⁵⁶ Büyükalın, Tahir-Erarslan Cemil, a.g.e.Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2004/2

- Kamu finansman dengesinin sağlıklı ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması
- Belirtilen faiz dışı denge hedefinin sağlanması
- Sürdürülebilir büyüme yolunda yapısal reformların hızla gerçekleştirilmesi
- Belirtilen para politikası hedefinin ve net iç varlıklar hedefinin sağlanması
- Belirtilen maliye politikası hedefinin sağlanması ve kamu açıklarının daraltılması
- Mali disiplinin sağlanması
- Belirtilen özelleştirme hedefinin sağlanması
- Kapsamlı yapısal reformların hayata geçirilmesi

Bu dönemde enflasyonist beklentileri hızla aşağıya çekmek için döviz kurları hedeflenen enflasyona (% 20'nin altında) göre belirlenerek önceden açıklanmıştır. Uygulanan program sonucunda Mayıs 2004 tarihinde tüketici fiyatları endeksi (TÜFE) ilk kez otuz iki yıl aradan sonra 2004 yılında, tek haneli rakama inerek % 9,3 seviyesinde gerçekleşmiştir.

B. KASIM 2000 KRİZİ

1. Kasım 2000 Krizi Öncesi Gelişmeler

Döviz Kuruna Dayalı Enflasyonu Düşürme Programı, 2000 yılında uygulanacak olan para politikasını ve ekonomik gelişmeleri şekillendiren temel unsur olmuştur. Üç yıllık bu orta vadeli programın ilk yılının sonuna gelindiğinde enflasyonun programda öngörüldüğü gibi hızla düşmemesi, iç talepteki canlanma sonucu Türk Lirası'nın reel olarak değer kazanması ve enerji fiyatlarındaki artışla birlikte ithalatın hızlı bir şekilde artması sonucu cari işlemler dengesinin bozulması Kasım 2000 Krizi öncesi yaşanan gelişmelerdir. Ayrıca cari açığın borçlanma yoluyla finansmanı, bu dönemde dış borç miktarının, dolayısıyla ödenen borçlanma faizlerinin artmasına neden olarak ekonomi üzerinde borç yükünün artmasına neden olmuştur.

Cari işlemlerdeki açığa ek olarak 2000 yılının ikinci yarısın-

da özelleştirme ve yapısal reformlara ilişkin gecikmelerin iç ve dış piyasalarda tedirginliğe yol açması sermaye girişlerini, dolaşısıyla likiditeyi olumsuz etkilemiş ve bu durum kısa vadeli faiz oranlarını yükseltmiştir. Faizlerdeki hızlı yükseliş, bu dönemde kamu bankalarının ve bazı özel bankaların mali yapılarını bozarak mevcut yapısal sorunlarını daha da arttırmıştır. Bu durum, IMF'nin Türkiye'ye karşı olumsuz bir tutum takınmasına sebep olmuş ve piyasalardaki beklentileri negatif yönde etkilemiştir.

Bu dönemde likidite sıkıntısı çeken bankaların, açık pozisyonlarını kapatmak amacıyla döviz taleplerini arttırmaları beraberinde bankaların ellerindeki hazine kâğıtlarını süratle elden çıkarmak istemelerine ve mali açıdan büyük kayıplarla karşılaşmalarına neden olmuştur. Bu ortamda bankacılık kesimi ile ilgili yeni düzenlemeler yapılması ve bazı bankaların Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devredileceğine ilişkin söylentilerin yayılması bankaların birbirlerine olan kredi hatlarını iptal etmelerine veya minimum düzeye düşürmelerine yol açmıştır. Bu gelişmenin yarattığı ek likidite daralması, bankaların daha da yüksek faizle fon bulmaya razı olmaları sonucunu getirmiştir.

Faizlerde ortaya çıkan hızlı yükselme, hazine kâğıtları ikinci el piyasasında işlem hacminin hızla düşmesine neden olmuş ve yıl sonu hesap işlemleri nedeniyle yavaş yavaş piyasadan çıkmaya yönelen yabancı yatırımcılar, döviz taleplerini arttırma eğilimine girerek ellerindeki hazine kâğıtlarını satma ve piyasalardan hızla çıkma yolunu seçmişlerdir. Faizlerin hızla yükselmesi, bankaların yurt dışında yarattıkları fonların dağılmaya başlamasına yol açmış ve bu fonların ortağı konumundaki yabancı bankalar bu fonları bozarak paralarını istemeye başlamışlardır. Bu fonlar içinde yer alan Hazine kâğıtlarının fonlanması Türk bankalarınca üstlenildiğinden Türk bankaları yabancıların parasını ödemek için ellerindeki fonlarla döviz talebine yönelmiş ve piyasada likidite daralması meydana gelmiştir.⁵⁷ Bu

⁵⁷ Eğilmez, Mahfi, Kasım 2000 Krizi Üzerine, 2008

dönemde giderek değeri düşen hazine kâğıtları ise yurtdışından alınan borçlara karşılık teminat olabilme özelliklerini kaybetmişlerdir.

Merkez Bankası bu aşamada ilk olarak piyasadaki gelişmelere seyirci kalmıştır. Döviz talebin daha da artmasıyla birlikte Merkez Bankası piyasaya birkaç gün likidite vermiş, ancak daha sonra duruma IMF müdahale etmiştir. Stand-by Antlaşmasına ek olarak yapılan yeni bir düzenleme kapsamında Türkiye'nin yeni taahhütler altına girmesiyle IMF tarafından 7,5 milyar dolarlık ek rezerv kolaylığı sağlanmıştır.

2. Kasım 2000 Krizinin Temel Nedenleri

- TL'ye dayalı likidite sıkışıklığı sonucu TL'nin aşırı değer kazanması

- Bankaların varlıklarını menkul kıymete yatırması sonucu faizlerin yükselmesi

- Bankacılık kesiminde yeterli döviz fazlasının olmaması ve döviz açığının artması

- Cari açığın artması

- Dövizin, süreç içerisinde yurt dışı piyasalara kaçışının hızlanması

- Krizin, kamu otoritelerince yanlış teşhis edilmiş olması

3. Kasım 2000 Krizi Sonrasında Ortaya Çıkan Sonuçlar

2000 Kasım Krizi, karakteristik açıdan diğer krizlerden farklı olarak, finansal sistem kaynaklı bir krizdir ve aktörü de bankacılık kesimidir. Kriz, özellikle bankacılık sektörünü olumsuz etkilemiş ve kriz sonrasında çok sayıda bankanın faaliyeti sona ermiştir. Finansal piyasalarda yaşanan güven bunalımı, bu dönemde özellikle bankacılık kesimini etkileyerek krize dönüşmüş, Merkez Bankası rezervlerinde döviz rezervi kaybı yaşanmış ve cari işlemler açığında yüksek oranlı artışlar meydana gelmiştir. Bu durum ise Türkiye'nin dışsal piyasalarda borçlanma faizi üzerindeki risk primlerinin yükselmesine neden olmuştur.

Bankacılık kesiminin yeterli döviz fazlasına sahip olamama-

sı ve yurt dışına sermaye çıkışının artması ile piyasalardaki güvensizliğin bir anda yaygınlaşması, 2000 yılı Kasım ayında ortamı bir likidite krizine sürüklemiştir. Faizlerdeki hızlı yükseliş bu dönemde kamu bankalarının ve özel bankaların mali yapılarını daha da bozmuş, sonuç olarak programa olan güven iyice sarsılmıştır. Özellikle kamu bankalarının aşırı likidite ihtiyaçlarındaki artışla beraber Kasım Krizi'nde yerli ve yabancı yatırımcıların aşırı miktarda döviz talep etmiş olması Merkez Bankası'nın rezervlerini eritmek pahasına piyasaya müdahale etmesiyle sonuçlanmıştır.

→ 22.07.1983 tarihinde y r rl ge giren Bankalar Hukukunda 70 sayılı KHK ile kurulan "**Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu**",  nceleri TCMB'nin idare ve sorumluluğunda iken 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile Fon'un, BDDK'nın idare ve temsili altında görev yapması öngörülmüştür.

Kasım 2000 Krizi sonucunda yurtdışına döviz çıkışı hızlanmış, TL'ye dayalı likidite sıkışıklığı nedeniyle faizler hızla yükselmiş ve sonrasında bankacılık sektöründeki kötü işleyişle beraber çok sayıda bankaya TMSF tarafından el konulmuştur.

2000 Kriziyle mali kesimde başlayan sarsıntı, kısa süre içinde reel kesimi de derinden etkilemeye başlamıştır. IMF ile varılan anlaşmayla mali piyasalardaki dalgalanmalar kısmen giderilmiş olsa da bu dönemde talepteki azalma nedeniyle üretilen mal stoklarındaki artış, satış yapamayan pekçok işletmenin kapanması sonucunu doğurmuş ve işsizlik artış göstermiştir. Yine bu dönemde bazı bankaların kapanması nedeniyle bankacılık sektöründe, istihdamın azaltılmasına yönelik  nemler alınmıştır.

→ 2001 yılında çıkarılan yeni Merkez Bankası Kanunu'yla "**kısa vadeli borç verme uygulaması**" tamamen kaldırılmıştır.

C. ŞUBAT 2001 KRİZİ

1. Şubat 2001 Krizi  ncesi Gelişmeler

IMF'nin mali desteğı ile uygulamaya konulan Stand-by anlaşmasıyla 2000 yılında devreye giren istikrar programı  er eve-

sinde döviz kuru, çıpaya bağlandığından ve sabit döviz kuru politikası uygulandığından yerli paranın reel olarak belirli bir düzeyin üzerinde değer kazanması, kriz beklentilerinde önemli bir faktör olmuştur. Kasım 2000 Kriziyle artan faizler ve ödeme güçlüğüne düşen bankaların vadesi dolmayan kredileri geri çağırması ve iç pazarın daha da daralması malî piyasalarda para krizine neden olmuştur. Bu dönemde çok sayıda bankanın ve aracı kurumun batmasıyla sonuçlanan kriz süresince milyarlarca dolarlık net sermaye çıkışıyla döviz fiyatları ile faizler tırmanışa geçmiştir.

2001 yılına gelindiğinde Kasım 2000 Krizi'nin etkileri devam ederken 19 Şubat 2001 tarihinde yapılan Milli Güvenlik Kurulunda Cumhurbaşkanı ile Başbakan ve hükümetin bir kısım üyeleri arasında yaşanan gerginlik, malî piyasalardaki güvenin kırılğan yapısı ve hazine ihalesi öncesinde yaşanan olumsuz gelişmeler 21 Şubat 2001 tarihinde Türkiye tarihine "**Kara Çarşamba**" olarak geçen büyük bir krize (Şubat 2001 Krizi) dönüşmüştür.

Kasım 2000 Kriziyle bankacılık sektöründe başlayan kriz, Şubat 2001 Kriziyle döviz krizine dönüşmüş ve Şubat 2001 Krizi ile birlikte 9 Aralık 1999 tarihli üç yıllık orta vadeli program tamamen uygulamadan kalmıştır. Bu dönemde dövize olan talep, baskı altına alınmayınca Merkez Bankası, yüksek seviyedeki bu döviz talebine karşı likiditeyi kontrol etmeye çalışmış, ancak bankaların aşırı düzeydeki günlük likidite ihtiyaçları nedeniyle ödemeler sistemi kilitlenmiştir. Döviz rezervlerindeki hızlı erime nedeniyle 22 Şubat 2001 tarihinde hükümet, bir karar alarak döviz kuru çıpasına dayalı sabit kur sistemini yürürlükten kaldırmış ve "**dalgalı kur sistemi**"ne geçildiğini ilan etmek zorunda kalmıştır.

2. Şubat 2001 Krizinin Temel Nedenleri

2001 yılı Şubat ayında başlayan politik istikrarsızlık sonucu TL'nin hızla değer kaybedeceği beklentisi yaygınlaşınca ülke içinde TL olarak tutulan yabancı ve yerli fonlar hızla yabancı paralara dönüştürülmeye başlanmıştır. Merkez Bankası döviz kuru hedefine uyabilmek ve gelen talepleri karşılamak amacıyla

piyasaya yabancı para satarak piyasadan TL toplamaya çalışmış, sonuç olarak yurtiçi faizler ve gecelik faizler hızla yükselmiştir. Böyle bir ortamda yerli parayı korumak mümkün olmadığı için Merkez Bankası, yerli parayı yabancı paralar karşısında devalüe etmiştir.⁵⁸

→ Kasım 2000 Krizi'nin nedeni likidite (döviz ve TL) sıkışıklığı; Şubat 2001 Krizi'nin nedeni ise döviz piyasası dengesinin bozulmasıdır.

2001 Şubat Krizi'nin en önemli özelliği, krizden hemen önce vatandaşların yerli paraya duydukları güvenin zayıf olması ve kurun tekrar yükselebileceği gibi birtakım beklentiler içinde bulunmaları nedeniyle "para ikamesi"nin (yerli para yerine yabancı para tutma eğiliminde bulunma) başlamış olmasıdır.

→ Kasım 2000 Krizi yabancıların dövizde saldırması ve Şubat 2001 Krizi ise tüm tasarruf sahiplerinin (yerli ve yabancı) dövizde saldırması ile sonuçlanmıştır.

3. Şubat 2001 Krizinin Sonuçları

- Bankaların dövizde olan talebinin yoğunluk kazanması ile dövizin TL karşısında aşırı değer kazanması

- Gecelik repo faizinin rekor düzeyde artması

- Net sermaye çıkışlarının gerçekleşmesi

- T.C. Merkez Bankası rezervlerinin hızla erimesi

- İMKB 100 endeksinde gerileme

- Hükümetin dalgalı döviz kuru uygulamasına geçmesi

→ Bankacılık sektörü 2000 Kasım Krizi sonrasında faiz riski, 2001 Şubat Krizi sonrasında ise hem faiz hem de kur riski sonucu önemli kayıplarla karşı karşıya kalmıştır.

Kasım 2000 Krizi ve Şubat 2001 Krizleri'ni hazırlayan unsurlar; aşırı değerli TL, cari işlemler açığının kritik sınırın üzerinde seyretmesi, sermayeden yoksun mali sektör, açık pozisyonlar (banka-reel sektör-kamu), kamu bankalarının görev za-

⁵⁸ Şıklar, İlyas, Para Teorisi ve Politikası, sf 145, 1. Baskı, Eskişehir, Ağustos, 2004

rarları ve bütün bunların sonucu olarak özellikle mali sektörün taşıdığı kâr ve faiz riskinin artması olmuştur. Bu iki kriz kamu bankalarının “yüksek görev zararları stoku”, özel bankaların ise “önemli kur ve faiz riski” taşımasıyla sonuçlanmıştır.⁵⁹ Sonuç olarak zayıf sermaye yapısına rağmen bu dönemde aşırı açık pozisyonu taşıyan bankacılık sektörü, görev zararları nedeniyle işlerliğini kaybetmiştir. 2001 yılında bir dizi yapısal reform hayata geçirilmiş, faiz dışı bütçe fazlası hedefi açıklanmış ve sonuçta bu hedefe ulaşılmıştır. Yine bankacılık alanında alınan bir dizi önlem ile kamu bankaları yıllar sonra ilk defa kâr edebilir bir konuma getirilmiştir.

Şubat 2001 Krizi sonucunda faizlerdeki ve enflasyondaki artış, döviz kurlarındaki dalgalanmayla birlikte tüm ekonomide belirsizlik ortamına yol açmıştır. Bu durum reel sektörü de olumsuz etkilemiş, mali sektörde yaşanan sıkıntılar reel kesime yeni kredi imkanını ortadan kaldırırken reel kesimin kredi geri ödemelerinde de önemli sorunlara yol açmıştır. Reel sektör firmaları, bu dönemde kriz sonrası üretim maliyetlerini düşürmek amacıyla istihdamı daraltma, personel ücretlerini kontrol altında tutma ve planladıkları sermaye yatırımlarını kısma yoluna gitmiştir. Bu dönemde bankalara borcu olan ve mal-hizmet üreten gerçek ve tüzel kişi borçlu firmaların faaliyetlerini sürdürebilmelerine imkan tanımak için Türkiye Bankalar Birliği tarafından “Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçeve Anlaşması” hazırlanmış ve uygulamaya geçirilmiştir. Yine krizle birlikte tüketici talebinde de ciddi bir daralma yaşanmıştır. Kriz nedeniyle 2001 yılında GSMH % - 9,5 oranında gerçekleşmiş ve ekonomi küçülmüştür.

Enflasyonu Düşürme Programı, Kasım 2000’de ve Şubat 2001’de yaşanan krizler nedeniyle kesintiye uğramış ve sonrasında Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı adıyla yeni bir program uygulamaya konulmuştur.

D. 2001 YILI GÜÇLÜ EKONOMİYE GEÇİŞ PROGRAMI

Şubat 2001 Krizi’nden sonra Hükümet tarafından Türki-

⁵⁹ Karaçor, Zeynep, a.g.e.

ye'ye çağrılan Dünya Bankası başkan yardımcılarında "Kemal Derviş", geniş yetkilerle donatılarak ekonomiden sorumlu devlet bakanlığına getirilmiştir. Kemal Derviş tarafından 15 Mayıs 2001 tarihinde açıklanan ve "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" olarak adlandırılan yeni bir program yürürlüğe girmiştir. Yeni programın temel amacı sabit kur rejiminin terkedilmesi nedeniyle ortaya çıkan güven bunalımı ve istikrarsızlığı hızla ortadan kaldırmak ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapıyı oluşturmaktır. Türk ekonomisi, 1990'lı yıllardan itibaren sıklaşan aralıklarla ekonomik krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı öncesi dönemde Türkiye ekonomisinde yaşanan başlıca ekonomik sorunlar:

- Sürdürülemez bir iç borç dinamiği (borç-faiz kısır döngüsü)
- Mali sistemdeki sorunlar (başta kamu bankaları olmak üzere mali sistemdeki sağlıksız yapının ve diğer yapısal sorunların kalıcı bir çözüme kavuşturulamamış olması)
- Ekonomideki enflasyonist yapı
- Sosyal güvenlik kurumları aktüeryal dengelerinin bozulması nedeniyle açıklarının hızla yükselmesi
- Düşük büyüme oranları, yüksek enflasyon ve faiz oranları
- Ödemeler dengesi bozuklukları ve dış ticaret açıkları
- Yüksek kamu borçları
- Yüksek maliyetle ve verimsiz olarak çalışan büyük bir KİT sisteminin varlığı
- Yüklü miktarda pozisyon açığı bulunan bankacılık sektörü ve kırılgan finans piyasası
- Sermaye piyasalarından yüklü miktarda sıcak para çıkışları
- Likidite sıkışıklığı
- Ekonomiye olan güvenin azalması
- Gerçek ihtiyacı karşılamayan tarımsal destekleme politikaları⁶⁰

⁶⁰ www.tcmb.gov.tr, a.g.e,

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile birlikte IMF ile 1999 yılında yapılan 17. Stand-by Anlaşması programı çerçevesinde sürdürülmekte olan döviz kuru çıpasına dayalı kur rejimi (sabit kur rejimi) terk edilerek 2001 yılından itibaren "dalgalı kur rejimi"ne geçilmesi kararlaştırılmıştır. Dalgalı kur rejimi uygulamasında temel ilke, döviz kurunun bir para politikası aracı olarak kullanılmaması ve Merkez Bankası'nın herhangi bir kur hedefinin bulunmamasıdır. Uygulama kapsamında kur politikasının piyasadaki arz ve talep tarafından belirleneceği, ancak ani ve geçici dalgalanmalarda ise Merkez Bankası tarafından döviz kurlarına müdahale edileceği açıklanmıştır. Yine gerekli görüldüğü durumlarda piyasaya likidite verilmesi öngörülmüştür.

→ Dalgalı kur rejimine geçilmesiyle birlikte yüksek açık pozisyonları nedeniyle bazı bankaların kambiyo zararları önemli ölçüde artmıştır. TMSF'ye devirlerinden sonra ise bu bankaların zararı artmaya devam etmiştir.

1. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın Yapısal Reformları

- Bankacılık Kanunu'nun çıkarılması ve bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması (BDDK'nın oluşturulması)
- Kamu bankalarının faiz farkı ödemelerini karşılamak üzere bütçeye GSMH'nin % 0,2'si oranında ödenek konması
- SSK Kanunu'nun değiştirilmesi, sosyal güvenlik açıklarının azaltılması ve sosyal güvenlik primi oranlarının yükseltilmesi
- Tarımsal destekleme fiyatlarının enflasyonu aşmayacak şekilde artırılması ve kuruluşların finansman imkanları dikkate alınarak tarımsal desteklemelerde miktar kısıtlamasına gidilmesi
- Devletin tarım girdilerine verdiği desteklerin kaldırılması
- Faiz dışı harcamalardaki nominal artışın GSMH'deki nominal artışın altında tutulması
- Kamu kesimindeki istihdam artışının kontrol altına alınması ve ücretlerin enflasyonla uyumlu olarak artırılması

- Cari harcamaların kontrol altına alınması ve yatırım harcamalarının rasyonelize edilmesi
- Doğrudan yabancı sermayenin Türkiye'ye girişini hızlandırmak amacıyla uluslararası tahkim kanununun çıkarılması
- Vergi gelirlerinin artırılmasına yönelik düzenlemelerin çıkarılması⁶¹

Programda öngörülen yapısal reformların uygulamaya geçirilmesiyle ekonomide etkinliğin artırılması, mevcut kaynaklarla sürdürülebilir istikrarlı bir büyüme performansı yakalaması ve kamu dengesinin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması hedeflenmiştir. Bu çerçevede Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile aşağıdaki alanlarda çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır.

- Bütçe Kanunundaki Değişiklikler	- İş Güvencesi Kanunu
- Görev Zararlarını Kaldıran Kararname ve Kanun	- Ekonomik Ve Sosyal Konsey Kanunu
- Borçlanma Kanunu	- Sivil Havacılık Yasasında Değişiklikler
- Kamulaştırma Kanunu	- Telekom Kanunu
- Kamu İhale Kanunu	- Şeker Kanunu
- Merkez Bankası Kanunu	- Tütün Kanunu
- Bankalar Kanunundaki Değişiklikler	- Doğalgaz Kanunu
- 15 Bütçe ve 2 Bütçe Dışı Fonun Kapatılması ile ilgili Kanun	

Bu dönemde bankaların mali bünyelerinin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması bakımından TMSF bünyesindeki 13 bankadan 5'i Sümerbank bünyesinde birleştirilmiştir.

2. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın Temel Hedefleri

- Mali sektörün yeniden yapılandırılması

⁶¹ www.tcmb.gov.tr, a.g.e.

- Devlette şeffaflığın artırılması
- Enflasyonla mücadelenin sürdürülmesi
- Ekonomide rekabetin ve etkinliğin sağlanması
- Sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi
- Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması
- Kamu finansman dengesinin güçlendirilmesi

3. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın Nihai Hedefleri

- Ekonomide sürdürülebilir bir gelişme ortamı sağlayarak kaynak kullanma sürecindeki verimliliği arttırmak, dışa açık bir yaklaşımla piyasa koşullarında rekabet gücünü geliştirmek

- Kamu bankalarının görev zararlarını aşağıya çekmek. Bankacılık sektöründe kamu ve TMSF bünyesindeki bankalar başta olmak üzere hızlı ve kapsamlı bir yeniden yapılandırmaya gitmek ve böylece bankacılık kesimi ile reel sektör arasında sağlıklı bir ilişki kurmak

- Reel faizleri sürdürülebilir bir düzeye indirmek

- Carî işlemler açığını kapatmak

- Sabit döviz kuru rejiminin terk edilmesiyle ortaya çıkan güven bunalımını ve istikrarsızlığı gidermek

- Ekonomik etkinliği sağlayacak reformları gerçekleştirmek.

- Enflasyonla mücadelede makro-ekonomik politikaların gerçekleştirilmek ve dalgalı kur sistemi içinde enflasyonla mücadeleyi kesintisiz ve kararlı bir biçimde sürdürmek

- Kişiler ve bölgeler arası gelir dağılımı bozukluklarını düzeltmek

- Kamu finansman dengesini bir daha bozulmayacak bir biçimde güçlendirmek

- Toplumsal uzlaşmaya dayalı, fedakarlığın tüm kesimlerce adil bir biçimde paylaşılmasını öngören ve enflasyon hedefleri ile uyumlu bir gelirler politikası sürdürmek

- Bütün bunları etkinlik, esneklik ve şeffaflık ile sağlayacak yapısal unsurların yasal altyapısını oluşturmak

4. Acil Eylem Planı (2003)

Kasım 2002'de genel seçimlerle tek başına iktidar olan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) yapısal değişiklikleri ve reformlarını gerçekleştirmek amacıyla **3 Ocak 2003 tarihinde "Acil Eylem Planı"** adı altında yayımlanan plan ile kamu maliyesi, gelirler politikası, özelleştirme, istihdam, bankacılık, para politikası, reel sektör, altyapı yatırımları, turizm, enerji, dış ticaret, ulaşım, kentleşme, tarım, hayvancılık, sağlık, hukuk ve eğitim gibi alanlarda üçer, altışar ve bir yıllık bir dizi tedbiri uygulamaya koyacağını ve IMF ile yapılmış olan anlaşma ve taahhütler çerçevesinde yeni yapısal düzenlemeleri kararlılıkla uygulamaya geçireceğini dile getirmiştir.

Acil Eylem Planı kapsamında 205 faaliyet bulunmaktadır. Bu faaliyetler aşağıda sayılan dört ana politika başlığı altında toplanmıştır:

- Kamu Yönetimi Reformu
- Ekonomik Dönüşüm Programı
- Demokratikleşme ve Hukuk Reformu
- Sosyal Politikalar

5. Enflasyon Hedeflemesi Rejimi

Merkez Bankası, 1990'lı yıllarda gerek uygulaması ve gerekse denetiminin kolay olması nedeniyle para politikasında nominal çıpa olarak parasal hedefleme stratejisini kullanmıştır. Ancak hedeflenen parasal büyüklükler ile hedeflenen enflasyon arasında ilişki kurmanın güç olmasından dolayı enflasyonun kontrol altına alınması konusunda bu stratejiyle istenilen başarı sağlanamamış ve parasal hedefleme stratejisi zamanla terk edilmiştir.⁶² 1970 ve 1980'li yıllarda bazı Batı ülkelerinde parasal hedefleme rejiminin fiyat istikrarını sağlamada başarısız olması ve uygulamada ciddi resesyonlara (üretim ve istihdam düşüşlerine) yol açması, ilerleyen yıllarda enflasyon hedeflemesini önemli bir para politikası stratejisi haline getirmiştir.

⁶² Kalaycı, Şeref, a.g.e. Süleyman Demirel Üniversitesi, 2002, C:7, S:2

2001 yılında uygulamaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın temel hedeflerinden biri de enflasyonu aşağıya çekmek ve tek haneli rakamlara indirmektir. Türkiye'de geçmiş yıllarda uygulanan parasal hedefleme ve 2000 yılında uygulanan döviz kuru hedeflemesi stratejilerinin başarısız sonuçları yeni bir strateji arayışını doğurmuştur. Bu arayışlar çerçevesinde 2001 yılında bağımsızlığını kazanan Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) yeni dönemde örtük enflasyon hedeflemesi stratejisini uygulayacağını ve gerekli koşullar sağlandığında ise açık enflasyon hedeflemesine geçileceğini duyurmuştur.⁶³

Türkiye'de enflasyon hedeflemesi stratejisi uygulanacağı Merkez Bankası'nın 09 Aralık 1999 tarihinde IMF'e sunduğu niyet mektubunun Para ve Kur Politikaları kısmında ilk kez dile getirilmiş ve program çerçevesinde 2000, 2001 ve 2002 yılları için belirli enflasyon rakamları hedeflenmiştir. IMF ile yürütülen program çerçevesinde ise bu hedeflere ulaşılmaya çalışılmış, ancak Şubat 2001 Krizi'nin yaşanmasıyla program kesintiye uğramıştır.⁶⁴

→ 2001 Şubat Krizi'nden sonra esnek kur uygulamasına geçilmesi ve TCMB'nin bağımsız bir statüye kavuşmasıyla bu tarihten sonra nominal çıpa olarak **"enflasyon hedeflemesi"** stratejisine geçilmiştir.

Enflasyon hedeflemesi için ilk yapılması gereken Merkez Bankası'nın bağımsız bir statüye kavuşturulması, bağımsızlığı üzerindeki mali baskınlığın kaldırılması ve mali piyasaların yeterli ölçüde mali derinliğe sahip olmasıdır. Mali derinliğin ölçüsü için ise M2 para arzının GSYİH'ye oranı kullanılmaktadır. TCMB, Nisan 2001'de kabul edilen 1211 sayılı TCMB Yasası ile enflasyon hedeflemesinin ön şartlarından biri olan bağımsızlık ön şartına sahip olmuştur. Enflasyon hedeflemesinin fiyat istikrarını sağlamadaki başarısı, yine para otoritelerinin para politi-

⁶³ Büyükalın, Tahir-Erarslan Cemil, a.g.e.Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2004/2

⁶⁴ Badurlar, İlkay Öner, a.g.e, 2009

kasını şeffaf ve hesap verebilir bir biçimde uygulamasına bağlıdır.

Enflasyon hedeflemesi rejimi, parasal otorite olan Merkez Bankası'nın ulaşmaya söz verdiği orta vadeli sayısal bir enflasyon oranını, enflasyon hedefi olarak kamuoyuna duyurması ve bu oran üzerinden yalnızca fiyat istikrarını sağlamayı tek hedef olarak alması stratejisi olarak tanımlanmaktadır. TCMB, enflasyon hedefini "**Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) bazlı**" nokta hedef olarak belirlemektedir.

Türkiye'de 2002 yılından itibaren:

- 2002-2005 yılları arasında faiz oranları aracılığıyla enflasyon oranının kontrol altına alınmasını ve paranın serbestçe dolaşmasını öngören '**örtük enflasyon hedeflemesi**' stratejisi uygulanmıştır.

- 2006 yılından itibaren ise T.C. Merkez Bankası'nın hedeflediği fiyat istikrarına göre "**açık (resmî) enflasyon hedeflemesi**" stratejisi uygulanmıştır.

→ Enflasyon hedeflemesinin temel sorunu para talebi fonksiyonunun istikrarsızlığıdır. Enflasyon hedeflemesinde Merkez Bankası, enflasyon oranını baskı altına almak amacıyla "**kısa vadeli faiz oranları**"nı (gecelik faiz oranlarını) kullanmaktadır.

Enflasyon hedeflemesi programında gerçekleşen enflasyonun beklenen (hedeflenen) enflasyondan büyük olması durumunda TCMB, faiz oranlarını arttırmaktadır. 2006-2008 arası yılları kapsayan açık enflasyon hedeflemesi döneminde beklenilere göre gerçekleşen enflasyon oranının sürekli olarak beklenen (hedeflenen) enflasyon oranının üzerinde gerçekleşmesi, TCMB'nin faiz politikası olarak nominal faizleri de yükseltme eğiliminde olmasına neden olmuştur. Reel faizlerin bu dönemde yüksek olması, yabancı yatırımcılar için Türkiye'yi cazip bir ülke konumuna getirmiştir.⁶⁵

→ 2001 Şubat Krizi sonrası dalgalı kur rejimi altında uygulanan enflasyon hedeflemesi stratejisinin temeli ise sıcak

⁶⁵ Badurlar, İlkay Öner, a.g.e, 2009

paraya dayalı bir büyüme modeli olan “yüksek faiz-düşük kur modeline” dayanmaktadır. Yüksek faiz oranlarının kısa vadeli yabancı sermaye hareketlerini Türkiye'ye çekmesi, beraberinde kurların da devamlı baskı altında kalmasını sağlamış ve kurların düşmesiyle ithal ürünler, yerli ürünlerden daha ucuz hale gelmiştir. Sonuç olarak bu durum ithalata bağımlı bir ekonomik büyüme ortaya çıkarmış ve cari açık yıllar içinde sürekli yükselen bir seyir izlemiştir. Türkiye böyle bir durumda cari açığı finanse etmek için ise yine yabancı sermaye hareketlerine ihtiyaç duymuş ve çaresiz olarak yüksek faizle razı olmuştur.⁶⁶

E. 2000-2005 YILLARI ARASI TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI

Türkiye'de 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizlerin olumsuz sonuçları ekonomi üzerinde ağır tahribatlara yol açmış, ancak bu dönemde uygulamaya konulan ekonomik istikrar programları ve sağlanan siyasi istikrar sayesinde ekonomideki kötü gidişat kısa bir sürede tersine çevrilmiştir. 2001 Mayıs'ında açıklanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile makro ekonomik istikrarın sağlanması, sürdürülebilir büyüme, yapısal reformlar, mali disiplin ve özel sektörün rolünün artırılması hedeflenmiştir. Bu dönemde yine sürdürülebilir büyümenin önündeki engellerden biri olan ve sermayenin kaçışına yol açan politik istikrarsızlık olgusu tek parti iktidarı ile aşılma çalışmıştır.

2000 ve 2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizlerin ardından 4 Şubat 2002 tarihinde IMF ile Türkiye arasında üç yıllık bir süreyi kapsayan “18. Stand-by Anlaşması” imzalanmıştır. Bu anlaşmayla kriz sonrası dönemde istikrarlı bir ekonomiye geçiş hedeflenmiştir.

2002 yılından itibaren alınan tedbirler sayesinde Türk ekonomisi hızlı bir toparlanma sürecine girmiş, 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleriyle beraber gelen kronikleşmiş sorunlar çözüme kavuşturulmuş, ekonomide yüksek oranlı büyümenin ya-

⁶⁶ Under, Metin, Newsweek Türkiye, Sayı: 90, 2010

nı sıra çeşitli alanlarda özelleştirmeler ve yapısal reformlar yapılarak büyümenin sürdürülebilirliğine yönelik güven artırılmıştır. Bu dönemde uygulanan mali disiplin sayesinde bütçe dengeliği sağlanmış ve enflasyon oranı ilk kez 2004 yılında tek haneli rakamlara inmiştir. Yine bu dönemde, ekonomide 2002 yılının ilk çeyreğinden başlayarak yüksek ve istikrarlı bir büyüme performansı sergileyen Türkiye, on altı çeyrek boyunca aralıksız büyüme süreci yaşamış ve kişi başına milli gelir ilk defa beş bin doları aşmıştır.

	BÜYÜME HIZLARI				GSMH (Milyon Dolar)*
	TARIM (%)	SANAYİ (%)	HİZMETLER (%)	GSMH (%)	
2000	3,9	6,0	7,2	6,3	200.002
2001	-6,5	-7,5	-5,9	-9,5	145.693
2002	6,9	9,4	6,0	7,9	180.892
2003	-2,5	7,8	5,2	5,9	239.235
2004	2,0	9,4	8,4	9,9	299.475
2005	5,6	6,5	7,6	7,6	360.876

Tablo: GSMH sabit fiyatlarla (1987 fiyatlarıyla) - * Cari Fiyatlarla (Milyon Dolar)

2000-2005 yılları arası dönemde GSMH'nin ortalama büyüme hızı yıllık % 4,7; sanayi sektörü için ortalama büyüme hızı yıllık % 5,3; tarım sektörü için ortalama büyüme hızı yıllık % 1,8 ve hizmetler sektörü için ortalama büyüme hızı yıllık % 4,8 olarak gerçekleşmiştir. 2001 Şubat Krizi'nin bir sonucu olarak 2001 yılında GSMH büyüme hızı % -9,5 ve sanayi sektörü büyüme hızı ise % -7,4 olarak negatif gerçekleşmiştir. 2005 yılı sonunda GSYİH içinde tarım sektörünün payı % 10,3'e düşmüş, sanayi sektörünün payı % 25,4'e yükselmiş ve hizmetler sektörünün payı ise % 64,3 olmuştur.

Dönem içinde ithal edilen başlıca ürünlerin ara ve yatırım mallarından oluşması ve gerçekleşen yüksek oranlı büyümenin önemli bir kaynağının büyük ölçüde ithalata dayalı olması ithalat ile büyüme arasındaki bağı kuvvetlendirmiştir. Bu durum ise dış ticaret açığı ve cari işlemler açığına yol açmıştır. Sonuç olarak cari işlemler açığı sıcak para ve dış borçlanma ile finanse edilmiş ve bu finansmanın sürdürülebilmesi için de düşük kur-yüksek faiz modeli devam ettirilmiştir.⁶⁷

Sektörler açısından bu dönem büyüme rakamlarına bakıldığında AB süreci ve IMF ile yapılan düzenlemeler çerçevesinde tarım kesiminin küçültülmesi öngörülmüştür. Gerek tarım kesiminin küçülmesi ve gerekse olumsuz iklim şartları gibi faktörler nedeniyle dönem süresince tarım sektöründe istikrarsızlık söz konusu olmuştur. Sanayi ve hizmetler sektörü ise GSMH büyüme oranına paralel olarak artış göstermiştir. Yine dönem boyunca tarım sektöründe istihdam edilenlerin sayısı azalma göstermiş, sanayi sektöründe ve hizmetler sektöründe istihdam edilenlerin sayısında artış olmuştur. Ancak tarım kesiminin toplam istihdam içindeki payı düşmesine rağmen halen oransal olarak % 30-35'ler seviyesinde olduğu için gelişmiş ülkelerdeki oranının çok üstünde seyretmiştir.

Uluslararası piyasalardaki olumlu havanın da katkısıyla 2000-2005 yılları arasında önemli başarılar elde edilmiştir. Bu dönemde denk bütçe uygulamasıyla kamu açıkları büyük ölçüde kontrol altına alınmış, uluslararası doğrudan yabancı sermaye girişleri artırılmış ve artan özel kesim yatırımları yoluyla yeni istihdam alanları oluşturulmuştur.

Merkez Bankası'nın özerkliğinin sağlanması ve uygulanan etkin para politikası yoluyla 2002-2004 yıllarını kapsayan üç yıllık dönemde enflasyon oranlarında hızlı bir düşüş gerçekleşmiştir. Yine bu dönemde enflasyonun daha sağlıklı ve uluslararası standartlara uygun olarak ölçülmesi amacıyla 2005 yılında 1994 temel yılı TÜFE-ÜFE endeksi yerine 2003 temel yılı TÜFE-ÜFE endeksi kullanılmaya başlanmıştır.

⁶⁷ Ay, Ahmet-Karaçor, Zeynep, a.g.e. Sf. 77, Selçuk Üniversitesi

Para politikası kapsamında 2002 yılından beri uygulanmakta olan örtük enflasyon hedeflemesi sisteminden 2006 yılı başında vazgeçilerek 2006 yılından itibaren açık enflasyon hedeflemesi uygulamasına geçileceği belirtilmiştir. Yine parasal tabanın ve net uluslararası rezervlerin performans kriteri olarak; net iç varlıkların ise gösterge niteliğinde hedef olarak izlenmeye devam edileceği programda belirtilmiştir. Merkez Bankası kısa vadeli faiz oranlarını, 2005 yılında da enflasyonla mücadelede temel politika aracı olarak kullanmaya devam etmiştir.

→ Enflasyonun kalıcı bir biçimde tek haneli rakamlara düşürülmesi ve milli paranın itibarının yükseltilmesi amacıyla TCMB tarafından 2004 yılında yapılan kanunî bir düzenlemeyle "Türk Lirasından altı sıfır atma" operasyonu gerçekleştirilmiştir. Türk Lirasından altı sıfır atılmasıyla birlikte 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren uygulamaya konulmak üzere yeni para biriminin adı "Yeni Türk Lirası (YTL)" ve alt birimi ise "Yeni Kuruş (YKr)" olmuştur.

2000-2005 dönemi boyunca para politikası yoluyla enflasyonun düşürülmesi, maliye politikası yoluyla bütçe disiplininin sürdürülmesi, faiz dışı fazlanın verilmesi ve kamu borç stokunun azaltılması sağlanmış; ekonomik istikrarın sağlanması için ise yapısal reformların yapılması, kamu bankalarının finansal açıdan yeniden yapılanması, sosyal güvenlik reformlarında önemli adımlar atılması, özel sektörün ekonomideki payının artırılması, özelleştirmelere ağırlık verilmesi, yatırım programları ve tarım sektöründeki destekleme sistemlerinin geliştirilmesi bu dönemde sürdürülebilir ekonomik büyüme için belirleyici faktörler olmuştur.

Bu dönemde izlenen sıkı maliye politikası sonucu yüksek faiz dışı fazla hedefine ulaşılması, faiz oranlarındaki düşüşe bağlı olarak faiz ödemelerinin öngörülenin altında gerçekleşmesi ve borçlanma vadesinin uzaması bütçe açığı üzerinde olumlu etki yapmıştır. Finansman dengelerinde kaydedilen olumlu gelişme, bu dönemde kamu kesimi borçlanma gereğindeki iyileşmede en önemli etken olmuştur. Türkiye'de vergi tabanının dar,

vergi yükünün ise OECD ve AB ülkelerinin Türk vergi yükünün üstünde olması ve kayıt dışı ekonominin fazla olması vergi sisteminin uluslararası rekabette ciddi olumsuzluklar yaşamasına neden olan başlıca faktörlerdir. Yine dolaylı vergi oranlarının doğrudan vergi oranlarının çok üstünde olması, vergi yükünün toplumsal kesimler arasındaki adil olmayan dağılımına işaret etmektedir.

→ Türkiye’de, 2002 yılında yapılan vergi düzenlemesiyle akaryakıt tüketim vergisi, taşıt alım vergisi gibi birçok önemli vergi ve fon kaldırılıp bunların yerine 1 Ağustos 2002 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere “Özel Tüketim Vergisi (ÖTV)” yürürlüğe konulmuştur.

II. 2006-2012 YILLARI ARASI EKONOMİK GELİŞMELER

A. 2006-2012 YILLARI ARASI TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI

18. Stand-by Anlaşması’nın tamamlanmasıyla birlikte Mayıs 2005-Mayıs 2008 tarihleri arasında uygulanmak üzere 11 Mayıs 2005 tarihinde IMF ile Türkiye arasında üç yıllık bir süreyi kapsayan “19. Stand-by Anlaşması” imzalanmıştır. Yeni Stand-by düzenlemesiyle üç yıllık dönemde ve on iki eşit dilimde olmak üzere toplam 6,662 milyar SDR (yaklaşık 10 milyar ABD Doları) tutarında kaynak kullanılması öngörülmüştür.

2006 yılında büyüme ivme kazanmış, ancak 2006 Mayıs ayında uluslararası malî piyasalarda likiditenin daralmasıyla Türkiye’den büyük sermaye çıkışı olmuştur. Gelişmiş ülkelerden kaynaklanan bu finansal dalgalanma ile birlikte artan petrol ve metal fiyatları talep eğilimindeki artış, bu dönemde mal ve hizmet fiyatları üzerinde baskıya neden olarak Türkiye’de de enflasyon ve faiz oranları üzerinde yukarı yönde bir etki oluşturmıştır.

2007 yılında uluslararası piyasalarda yaşanan sıkıntılar ve yıl içinde mevsim normalleri üzerinde seyreden hava sıcaklıkları nedeniyle yaşanan kuraklık ve seçimlere ilişkin belirsizlikler

bu dönemde büyüme oranlarını etkileyen olumsuz faktörler olmuştur. Büyüme hızı, 2007 yılında nispeten zayıf bir performans sergilemiş ve son altı yılın en düşük düzeyine inmiştir.

ABD mali piyasalarında 2007 ortalarında ortaya çıkan ve ABD konut piyasasında meydana gelen bozulmalarla birlikte 2008 yılında etkisini arttıran mali kriz, derinleşerek kısa bir süre sonra tüm dünyaya yayılmış ve bu olumsuz gelişmeler, krizin hissedildiği ülkelerle ekonomik ve ticari bağlantısı olan Türkiye'yi de olumsuz etkilemiştir. 2007 yılından itibaren etkisini hissettiren küresel dalgalanma, 2008'in son çeyreğinden itibaren talep daralması ve üretimdeki düşüşler nedeniyle Türkiye'nin ekonomik performansını negatife çevirmiştir.

2008 yılında iç talepteki daralmayla birlikte ekonominin yavaşlaması ve büyümeye ilişkin mevcut verilerin 2009 yılında da düşüş eğilimine gireceğine ilişkin tahminler, Türkiye ekonomisinin 2009 yılında küçüleceğine işaret etmiştir. 2008 yılının son çeyreğinden itibaren başlayan ve 2009 yılının ilk üç çeyreğinde de olumsuz şekilde etkisini sürdüren küresel kriz, gelişmiş ülkelerdeki aksine Türkiye'de **"finans sektörü üzerinde değil, reel sektör üzerinde olumsuz etki"** göstermiştir. Türkiye'yi de olumsuz etkileyen 2009 Küresel Krizi'ne karşı Türkiye'de alınan başlıca yapısal önlemler:

- Özel sektörün desteklenmesi amacıyla Eximbank ve KOSGEB'e yapılan transferlerin artırılması

- Merkezi yönetimden mahalli idarelere aktarılan kaynakların artırılması

- GAP ve diğer altyapı ve sulama yatırım projelerine ek kaynak sağlanması

- Uluslararası likidite sıkışıklığının yarattığı dış kaynak sorununu azaltmaya yönelik olarak varlık barışı düzenlemesinin ve vergi kolaylıklarının hayata geçirilmesi

- Yurtiçi talebi arttırmaya yönelik olarak krizden önemli oranda etkilenen sektörlerde vergi indirimleri sağlanması

- Krizin sosyal ve ekonomik etkilerini azaltmak amacıyla vergi borçlarına yeniden yapılandırma imkanı getirilmesi ve

5084 sayılı Kanun'un süresinin bir yıl daha uzatılmasının yanı sıra bölgesel farkları da dikkate alacak şekilde yeni teşvik sistemiyle vergi indirimleri ve taşınma desteği getirilmesi.⁶⁸

2010 yılına girerken 2010 yılı hedefleri çerçevesinde küresel krizin Türkiye ekonomisi üzerindeki olumsuz etkilerinin giderilmesi, ekonominin yeniden büyüme sürecine girmesi, mal ve para akışını arttırarak kriz ortamı nedeniyle baskı altında olan ekonomik aktivitenin rahatlatılması, istihdamın artırılması, enflasyonun orta vadeli hedeflerle uyumlu olarak tek haneli seviyelerde tutulması ve bozulan kamu dengelerinin düzeltilmesi yolunda adım atılmasına yönelik olarak 2010-2012 arası yılları ve 2012-2014 arası yılları kapsayan Orta Vadeli Programlar açıklanmıştır.

1. Orta Vadeli Program (2010-2012 yılları arası)

Türkiye ekonomisinin yeniden güçlü ve sürdürülebilir bir büyüme sürecine girmesine yardımcı olmak amacıyla 16 Eylül 2009 tarihinde hükümet, üç yıllık bir dönemi kapsayan Orta Vadeli Programı (2010-2012 yılları arası) açıklamıştır. Orta Vadeli Program, kriz sonrası dönemde büyüme sürecinin özel sektör öncülüğünde gerçekleştirilmesi hedefine yönelik olarak Türkiye ekonomisinin 2010 yılında tekrar büyüme sürecine girmesini ve 2011 yılından itibaren ise büyümenin sürdürülebilir bir şekilde ivme kazanmasını öngörmektedir.

2010-2012 yılları arası dönemi kapsayan Orta Vadeli Program'da yer alan temel hedefler:

- Ekonomik büyümenin % 3,5 civarında gerçekleşmesi ve kademeli bir şekilde yükselerek 2012 yılında % 5 düzeyine ulaşması

- Program dönemi zorunda işsizlik oranının % 13,3'e gerilemesi

- Kamu kesimi açığının ve genel devlet açığının düşmesi

- Küresel krizin dış ticaret üzerindeki olumsuz etkisinin program döneminde ortadan kalkması

⁶⁸ www.dpt.gov.tr, Orta Vadeli Program (2010-2012)

- Mali kural uygulamasına geçilmesi
- KİT'lerde yeni bir yönetim modelinin hayata geçirilmesi
- Kamu cari harcamalarının ve kamu yatırımlarının öncelikli alanlara yönlendirilmesi
- Yatırımların finansmanında kamu-özel işbirliği modellerinin kullanımının yaygınlaştırılması
- Sağlık hizmet ve harcamalarının etkinleştirilmesi
- Sosyal yardımlarda yerindeliğin ve harcamalarda etkinliğin sağlanması, devlet yardımlarının şeffaflaştırılarak etkinleştirilmesi
- Tarımsal desteklerin yeniden düzenlenmesi
- Vergi kayıp ve kaçığının azaltılması, kaçakçılıkla mücadelenin etkinleştirilmesi
- Yerel yönetimlerin öz gelirlerini artırıcı ve mali yönetimlerini iyileştireci düzenlemeler yapılması
- İş dünyasının talep ettiği nitelikte insan gücü yetiştirilmesine hız verilmesi
- Yeni üniversitelerin beşeri ve fiziki altyapılarının güçlendirilerek büyüme sürecine katkılarının artırılması
- Kuruluşları tamamlanan kalkınma ajanslarının faaliyete geçirilmesi
- KOBİ'lerin finansman ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla kredi garanti fonunun etkinliğinin artırılması
- Yargı sisteminin hız ve etkinliğinin artırılması
- "Mali Kural", mali politikanın belirlenmesinde harcama, gelir, bütçe açığı, faiz dışı denge gibi ekonomik bazı ekonomik büyüklüklere bütçe disiplininin ve inandırıcılığının artması amacıyla orta ve uzun dönemde belirli hedefler ve sınırlamalar konulmasıdır. Mali kural, öncelikli olarak "bütçe açığının sınırlandırılmasına" yönelik bir uygulamadır

Bu dönem içerisinde kurumsal düzenleme olarak 8 Haziran 2011 tarihli 637 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Dış Tı-

caret Müsteşarlığı'nın tüm hizmet birimleri ile Hazine Müsteşarlığı'nın Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlükleri birleştirilerek "Ekonomi Bakanlığı" kurulmuştur.

2. Orta Vadeli Program (2012-2014 yılları arası)

Kalkınma Bakanlığınca hazırlanan Orta Vadeli Program (2012-2014 yılları arası) 07.10.2011 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilmiştir. 2012-2014 dönemini kapsayan Orta Vadeli Program'ın temel amacı refah seviyesinin artırılması nihai hedefi doğrultusunda istikrarlı bir büyüme sürecinde istihdamı arttırmak, mali disiplini sürdürmek, yurt içi tasarrufları artırmak, cari açığı azaltmak ve böylece makroekonomik istikrarı güçlendirmektir.

2012-2014 yılları arası dönemi kapsayan Orta Vadeli Program'da yer alan temel hedefler:

- GSYİH büyümesinin 2012 yılında % 4 seviyesinde gerçekleşmesi, 2013 ve 2014 yıllarında ise büyümenin potansiyel seviyesine yaklaşarak % 5 düzeyine ulaşması

- Kamu ve özel kesimin tasarruflarında artış; kamu ve özel kesim tasarruf yatırım açığında ise azalma sağlanması

- İstihdam oranının % 44,8, işsizlik oranının ise % 9,9 olması ve tarım dışı alanlarda istihdam yaratılması

- Bütçe açığının düşürülmesi, mali disiplinden taviz verilmemesi ve GSYİH'ye oran olarak 2010 yılında % 42,2 düzeyinde gerçekleşen AB tanımlı genel yönetim nominal borç stokunun 2011 yılında % 39,8 düzeyine gerilemesi

- KİT'lerin belirli bir takvim ve strateji çerçevesinde özelleştirilme çalışmalarının kararlılıkla sürdürülmesi ve özelleştirmeler sonrasında küçülen KİT sisteminin, 2011 yılında % 0,2 olması tahmin edilen faiz dışı açığının GSYİH'ye oranının program dönemi sonunda kapanması

- İthalata olan yüksek bağımlılığı azaltmaya yönelik politikaların da katkısıyla 2011 yılı sonunda % 9,4 olarak gerçekleşmesi beklenen cari işlemler açığının GSYİH'ye oranının dönem sonunda % 7'ye inmesi

- TÜFE yıllık artış hızının, 2012-2014 yıllarında orta vadeli hedef olan % 5'e yakın gerçekleşmesi
 - İstihdamın artırılması, kayıt dışılığın azaltılması ve gelir artışı yoluyla tasarrufların artırılması
 - Uluslararası doğrudan yatırımları ve ihracatı arttırmaya yönelik politikalara devam edilmesi
 - Finansal istikrarı sağlamaya dönük olarak enflasyon hedeflerinin Hükümet ve Merkez Bankası tarafından üç yıllık vadelerde belirlenmesi
 - Bürokrasinin azaltılması, işlemlerin hızlandırılması ve işlem maliyetlerinin düşürülmesi
 - Ekonomide rekabet gücünün artırılması, haksız rekabetin önlenmesi ve kamu finansmanına katkıda bulunulması hedefleri doğrultusunda ekonomide kayıtdışılığın azaltılması
 - Yargı reformu stratejisiyle bağlantılı bir şekilde adalet sisteminin etkinliğinin artırılması ve Türk Ticaret Kanunu, Borçlar Kanunu gibi temel kanunlarda getirilen yeniliklerin etkin bir şekilde hayata geçirilmesi
 - Sanayi ve hizmetler sektörlerinde yüksek katma değerli üretim yapısına geçişin sağlanması
 - Finansal sistemin geliştirilmesi
 - Enerji ve ulaştırma altyapısının geliştirilmesi
 - Çevrenin korunması ve kentsel altyapının geliştirilmesi
 - Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaştırılması
 - Eğitim, sağlık, sosyal güvenlik sistemlerinin geliştirilmesi
 - Bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması ve kırsal kesimde kalkınmanın sağlanması
- Orta Vadeli Programlarla uyumlu olmak üzere Maliye Bakanlığı tarafından gelecek her üç yıla ilişkin olarak hazırlanan **Orta Vadeli Mali Planlar**, Yüksek Planlama Kurulu tarafından karara bağlanmaktadır.

B. 2006-2012 YILLARI ARASI EKONOMİK GÖSTERGELER

1. 2006-2012 Yılları Arası Milli Gelir (GSYİH)

	BÜYÜME HIZLARI				GSMH (Milyon Dolar)*
	TARIM (%)	SANAYİ (%)	HİZMETLER (%)	GSMH (%)	
2006	1,4	8,3	7,1	6,9	526.429
2007	-6,7	5,8	6,4	4,7	648.754
2008	4,3	0,3	2,3	0,7	742.094
2009	3,6	-6,9	-1,8	-4,8	616.703
2010	2,4	12,8	7,7	9,2	731.608
2011	6,1	9,7	8,8	8,8	773.980
2012	3,5	2,0	2,6	2,2	786.293

Tablo: GSYİH sabit fiyatlarla - * Cari Fiyatlarla (Milyon Dolar)

2006-2012 yılları arası dönemde GSYİH'nin ortalama büyüme hızı yıllık % 3,95; sanayi sektörü için ortalama büyüme hızı yıllık % 4,57; tarım sektörü için ortalama büyüme hızı yıllık % 2,08 ve hizmetler sektörü için ortalama büyüme hızı yıllık % 4,72 olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılı itibarıyla GSYİH içinde tarım sektörünün payı % 7,9'a ve sanayi sektörünün payı % 19,3'e düşmüştür. Dolaylı ölçülen mali aracılık hizmetlerinin ve vergi-sübvansiyonların dahil edilmediği hizmetler sektörünün payı ise % 57,5'e (% 4,4'lük inşaat sektörü payı hariç) yükselmiştir.

2006 yılında GSYİH büyüme hızı, hedeflenen % 5'lik değerin üzerinde gerçekleşerek % 6,9 oranında olmuştur. Bu dönemde ekonomik büyümeyi, üretim yönünden büyük ölçüde sanayi, ticaret, inşaat ve ulaştırma-haberleşme sektörlerinde meydana gelen artışlar etkilerken harcamalar yönünden ise özel sektör sabit sermaye yatırımları ve tüketimindeki artış ile kamu

sektörü tüketim harcamalarındaki artış etkilemiştir. 2006 yılında GSYİH, cari fiyatlarla % 6,9 oranında büyüyerek 526.429 milyon dolara yükselmiştir.

2007 yılında GSYİH büyüme hızı, hedeflenen % 5'lik değerin altında gerçekleşerek % 4,7 oranında olmuştur. Bu dönemde ekonomik büyümeyi, üretim yönünden büyük ölçüde yaşanan kuraklık nedeniyle tarım sektöründeki yüksek oranlı daralma ile birlikte sanayi ve hizmet sektörlerindeki bazı kalemlerde meydana gelen düşüşler etkilerken harcamalar yönünden ise kamu sektörü nihai tüketim harcamalarının ve özel sektör sabit sermaye yatırımlarının artış hızlarındaki düşüş etkilemiştir. 2007 yılında GSYİH, cari fiyatlarla % 4,7 oranında büyüyerek 648.754 milyon dolara yükselmiştir.

2008 yılında GSYİH büyüme hızı, küresel krizin etkisiyle ve özellikle 2008'in son çeyreğinde oluşan ekonomik daralma nedeniyle hedeflenen % 4'lük değerin altında gerçekleşerek % 0,7 oranında olmuştur. Bu dönemde ekonomik büyümeyi üretim yönünden büyük ölçüde tarım sektöründe meydana gelen artışlar ve sanayi ile hizmetler (özellikle inşaat sektöründeki yüksek oranlı düşüş) sektörlerinde meydana gelen düşüşler etkilerken harcamalar yönünden ise özel sektör sabit sermaye yatırımlarındaki düşüş ve kamu sektörü sabit sermaye yatırımlarındaki artış etkilemiştir. 2008 yılında GSYİH, cari fiyatlarla % 0,7 oranında büyüyerek 742.094 milyon dolara yükselmiştir.

2009 yılında Türkiye'yi ve dünyayı etkileyen ekonomik kriz ile birlikte GSYİH'nin büyüme hızı % 0,7 ve sanayi sektörünün büyüme hızı ise % 0,3 olarak gerçekleşmiştir. Büyüme hızında gerçekleşen düşmeyi üretim yönünden büyük ölçüde sanayi ve inşaat (% -8,1) sektörlerindeki düşüş etkilerken; hizmetler sektörü bu dönemde düşük bir oranda (% 2,3) büyüme hızı gerçekleştirmiştir. Tarım sektörü ise bu dönemde mevsim şartlarının elverişli olması nedeniyle büyüme hızının normal oranlarında seyrettiği sektör olmuştur. Harcamalar yönünden ise ekonomik performansı, özel sektör sabit sermaye yatırımlarında ve özel tüketim harcamalarındaki düşüş ile kamu sektörü tüketim harca-

malarındaki artış ve kamu sektörü yatırım harcamalarındaki düşüş etkili olmuştur. 2009 yılında GSYİH, cari fiyatlarla % 0,7 oranında büyümeye gerçekleştirmiş, ancak bu dönemde doların yerli para cinsinden değer kazanması nedeniyle GSYİH 616.703 milyon dolara düşmüştür. Küresel ekonomik krizden kaynaklanan dalgalanmalar ve talep daralmasıyla birlikte krizden en fazla etkilenen sektör olan inşaat sektörü, 2007 yılından itibaren durgunluğa girmiş ve 2008 ve 2009 yıllarında yerini küçülmeye bırakmıştır. İnşaat sektöründe 2008 yılında % -8,1 ve 2009 yılında ise % -8,1 oranındaki küçülme ile GSYİH bu dönemde düşük bir büyümeye gerçekleştirmiştir.

2010 yılı, makroekonomide oluşturulan güven ve istikrar sonucu özel sektör öncülüğünde büyümeye geçildiği ve hızlı bir büyümeye performansının sergilendiği bir yıl olmuştur. Güçlü bir şekilde toparlanmaya başlayan ekonomi, 2010 yılının tamamında % 9,2 oranında büyümeye kaydetmiştir. Türkiye, 2010 yılında bu büyümeye oranıyla Avrupa'da en hızlı büyüyen ülke olmuştur.⁶⁹

2011 yılında GSYİH'de % 4,5 oranında artış hedeflenirken alt sektörler itibarıyla tarım sektöründe % 1,2; sanayi sektöründe % 4,5; hizmet sektöründe % 4,9 oranlarında büyümeye hedeflenmiştir. Tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerinin büyümeye hızı, hedeflenen düzeyin oldukça üzerinde gerçekleşmiştir. Bu dönemde tarım sektörü % 6,1 oranında, sanayi sektörü % 9,7 oranında, hizmetler sektörü de % 8,8 oranında büyümüştür. 2011 yılında GSYİH, cari fiyatlarla % 8,8 oranında büyüyerek 773.980 milyon dolara yükselmiştir.

2012 yılında ise tarım sektörü % 3,5 oranında, sanayi sektörü % 2,0 oranında, hizmetler sektörü de % 2,6 oranında artış göstermiştir. Bu dönemde GSYİH, cari fiyatlarla % 2,2 oranında büyüyerek 786.293 milyon dolara yükselmiştir.

⁶⁹ Maliye Bakanlığı, Yıllık Ekonomik Rapor, 2011

2. 2006-2012 Yılları Arası Enflasyon (TÜFE-ÜFE)

Enflasyonla mücadele kapsamında Türkiye, dört yıl süresince (2002-2005 yılları arası) uygulanmakta olan örtük enflasyon hedeflemesi rejimini bırakarak 2006 yılından itibaren açık enflasyon hedeflemesi rejimine geçmiştir. Bu kapsamda Merkez Bankası, enflasyon hedeflerini 2006 yılı için % 5; 2007 yılı için % 4; 2008 yılı için % 4; 2009 yılı için % 7,5 olarak belirlemiştir.

	FİYAT HAREKETLERİ YÜZDE DEĞİŞİM (%)						
YIL	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
TÜFE*	9,60	8,76	10,45	6,25	8,57	6,47	8,89
ÜFE*	9,34	6,31	12,72	1,26	8,52	11,09	6,09

Tablo: Enflasyon * 2003 temel yılı TÜFE ve ÜFE değişimleri alınmıştır.

2006 yılında enerji, altın, işlenmemiş gıda, tütün ve alkollü içecek ürünleri fiyatlarındaki artış ve mali piyasalardaki dalgalanma, TL'nin değer kaybetmesi ve yaşanan arz şoklarının da etkisiyle 2005 yılında enflasyonda yaşanan hızlı düşüş, 2006 yılında tersine dönmüştür. 2006 yılında, 2005 yılına oranla TÜFE enflasyonu yükselerek % 9,60 ve ÜFE enflasyonu yükselerek % 9,34 seviyelerine çıkmıştır.

2007 yılında işlenmemiş gıda ürünleri fiyatlarında yaşanan yüksek oranlı artış, tütün ve alkollü içecek ürünleri fiyatlarında vergi ayarlamalarından kaynaklanan yükseliş ve Türk lirasında yaşanan değer kaybı enflasyon üzerinde belirleyici olmuştur. 2006 yılında yapılan güçlü parasal sıkılaştırmanın enflasyon üzerindeki gecikmeli etkileri ile 2007 yılında, 2006 yılına oranla TÜFE enflasyonu düşerek % 8,76 ve ÜFE enflasyonu düşerek % 6,31 seviyelerine gerilemiştir.

2008 yılında küresel ekonomideki gelişmeler enflasyon üzerinde belirleyici olmuş, gıda ve enerji fiyatlarının etkisiyle 2008 yılında, 2007 yılına oranla TÜFE enflasyonu yükselerek %

10,44 ve ÜFE enflasyonu yükselerek % 12,72 seviyelerine çıkmıştır.

2009 yılında kriz nedeniyle toplam talepteki daralmanın beklenenden daha fazla olması, emtia fiyatlarındaki düşüş ve iç talebi canlandırıcı mali tedbirler kapsamında yapılan geçici vergi indirimleri enflasyonun gerilemesinde etkili olmuştur. 2009 yılında, 2008 yılına oranla TÜFE enflasyonu düşerek % 6,25 ve ÜFE enflasyonu düşerek % 1,23 seviyelerine gerilemiştir.

2010 yılında TÜFE yıllık artışı hedeflenen % 6,5 oranının üstünde kalarak % 8,57 düzeyinde gerçekleşmiştir. ÜFE ise bir önceki yıla göre 2010 yılında artarak % 8,52 seviyelerine çıkmıştır.

2011 yılı için hedeflenen TÜFE rakamı % 5,5 iken, 2011 yılında gerçekleşen TÜFE rakamı hedefin üstüne çıkarak % 6,47 olmuştur. Enflasyonun hedeften sapmasında, küresel risk artışının zayıflaması sonucu Türk Lirası'nda gözlenen aşırı değer kaybı ve yılın son döneminde yönetilen/yönlendirilen fiyatlarındaki ayarlamalar etkili olmuştur. 2011 yılında ise ÜFE'nin yıllık artış oranı % 11,09 değeri ile bir önceki yıla göre artış göstermiştir. 2011 yılı, üretici fiyatları üzerinde yoğun maliyet baskılarının etkili olduğu bir yıl olmuştur.⁷⁰

2012 yılı için hedeflenen TÜFE rakamı 2012-2014 Orta Vadeli Program (OVP) hazırlık sürecinde % 5 iken, enerji fiyatlarındaki ayarlamalara bağlı olarak 2012 yıl sonu enflasyon tahmini % 7,4'e yükseltilmiştir. 2012 yılında gerçekleşen TÜFE rakamı hedefin üstüne çıkarak % 8,89 olarak gerçekleşmiş ve ÜFE enflasyonu düşerek bu dönemde % 6,9 seviyesine gerilemiştir.

3. 2006-2012 Yılları Arası Kamu Maliyesi (Bütçe)

2006 yılı başından itibaren 5018 sayılı "Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu" çerçevesinde konsolide bütçe sisteminden merkezi yönetim bütçesi sistemine geçilmiştir. Merkezi yönetim bütçesi, yeni kanunla (5018) birlikte genel bütçe, özel

⁷⁰ TOBB, Yıllık Ekonomik Rapor, 2011

bütçe, düzenleyici ve denetleyici kurum bütçelerinden oluşturulmuştur.

	KAMU FİNANSMAN DENGESİ (Milyon TL)						
YIL	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Gelirler	173.483	190.360	209.598	215.060	254.277	295.862	331.700
Giderler	178.126	204.068	227.031	267.275	294.359	313.302	360.491
Bütçe Dengesi	-4.643	-13.708	-17.433	-52.215	-40.081	-17.439	-28.791
Faiz Dışı Denge	41.320	35.045	33.229	986	8.217	24.773	19.625
İç Borç Stoku	251.470	255.310	274.827	330.005	352.841	368.778	386.542
Dış Borç Stoku	93.580	78.175	105.493	111.498	120.720	149.510	145.459
Özelleştirme İşlemleri (\$)	8.096	4.259	6.297	2.275	3.085	1.358	3.018

Tablo: Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmeleri, Cari Fiyatlarla Milyon TL

2006 yılında merkezi yönetim bütçe harcamalarının 174.322 milyon TL, bütçe gelirlerinin 160.326 milyon TL olması hedeflenmiştir. Bunun sonucunda bütçe dengesinin 13.996 milyon TL açık vermesi, faiz dışı dengenin ise 32.264 milyon TL olması öngörülmüştür.

2007 yılında merkezi yönetim bütçe harcamalarının 204.989 milyon TL, bütçe gelirlerinin 188.159 milyon TL olması hedeflenmiştir. Böylece bütçe dengesinin 16.830 milyon TL açık vermesi, faiz dışı dengenin ise 36.116 milyon TL olması öngörülmüştür.

2008 yılında merkezi yönetim bütçe harcamalarının 222.553 milyon TL, bütçe gelirlerinin 204.556 milyon TL olması hedeflenmiştir. Böylece bütçe dengesinin 17.997 milyon TL açık vermesi, faiz dışı dengenin ise 38.003 milyon TL olması öngörülmüştür.

2009 yılında merkezi yönetim bütçe harcamalarının 259.156 milyon TL, bütçe gelirlerinin 248.758 milyon TL olması hedeflenmiştir. Böylece bütçe dengesinin 10.398 milyon TL açık vermesi, faiz dışı fazlanın ise 47.102 milyon TL olması öngörülmüştür. 2009 yılında ekonomideki daralmadan dolayı vergi gelirlerinin azalması ve sıkı maliye politikasının gevşetilerek krizle mücadele kapsamında çeşitli sektörlerle vergi muafiyeti, istisna ve indirimler uygulanması bütçe açıklarında yükselmelere neden olmuştur.

2008 yılı sonunda yaşanan küresel krizin etkilerinin 2009 yılına yansmasıyla daralan ekonomi 2010 yılında toparlanmaya başlamış, 2011 yılında ekonomideki hızlı büyüme ile merkezi yönetim bütçesi beklentilerin üzerinde olumlu bir performans sergilemiştir.

2011 yılında, merkezi yönetim bütçe gelirlerinin 279.026 milyon TL, harcamalarının da 312.573 milyon TL olması öngörülmüştür. Bu dönemde merkezi yönetim bütçesi altında 296.824 milyon TL gelir elde edilirken, 314.607 milyon TL harcama yapılmıştır. Böylece 33.547 milyon TL olması hedeflenen bütçe açığı 17.783 milyon TL düzeyinde gerçekleşirken faiz dışı denge 24.448 milyon TL olmuştur.

2012 yılında, merkezi yönetim bütçe gelirlerinin 329.845 milyon TL, harcamalarının da 350.948 milyon TL olması öngörülmüştür. Bu dönemde merkezi yönetim bütçesi altında 331.700 milyon TL gelir elde edilirken, 360.491 milyon TL harcama yapılmıştır. Böylece 21.103 milyon TL olması hedeflenen bütçe açığı 28.791 milyon TL düzeyinde gerçekleşirken faiz dışı denge 19.625 milyon TL olmuştur.

→ 2011 yılında vergi gelirlerinin, toplam merkezi yönetim bütçesi içindeki oranı % 85,5 iken 2012 yılında %84,0'a gerilemiştir.

→ 1990'lı yıllardan günümüze dek kamu gelirleri içinde dolaylı vergilerin payı, doğrudan vergilerden daha büyük olmuştur.

4. 2006-2012 Yılları Arası Dış Ticaret

2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizler sonrasında Türkiye, toparlanma sürecine girmiş ve ekonomik büyüme hızında gözlemlenen olumlu gelişmelerle birlikte ihracat ve ithalat seviyelerinde de yüksek oranlı artışlar meydana gelmiş ve bu artışlar 2008 yılının son çeyreğine kadar devam etmiştir. 2009 yılında ise küresel kriz nedeniyle dünya ticaret hacminin büyük ölçüde küçülmesi ve özellikle Türkiye'nin en önemli ticaret ortağı olan AB ülkelerinin büyüme performanslarındaki bozulma ve yetersiz talep koşulları dış ticaret hacminde daralmalara yol açmıştır.

	ÖDEMELER DENGESİ (Milyon Dolar)						
YIL	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Mal Dengesi*	-41.057	-46.795	-53.021	-24.850	-56.445	-89.406	-65.602
İhracat (FOB)	93.612	115.361	140.800	109.647	120.902	143.491	163.316
İthalat (FOB)	134.669	162.156	193.821	134.497	177.347	232.897	228.918
Carî İşlemler Dengesi	-32.193	-38.311	-41.946	-13.370	-46.643	-77.157	-48.867
Uluslararası Rezervler	90.821	108.255	114.598	108.111	104.784	100.550	137.580
Doğrudan Yabancı Sermaye (toplam net)	20.185	22.047	18.269	8.411	9.038	15.732	12.387

Tablo: Dış Ticaret Gerçekleşmeleri, Carî Fiyatlarla Milyon Dolar

2006 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı % 69,5 ve dış ticaret hacmi 228.281 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Toplam ihracat içinde ara mallarının payı % 44,3; tüketim mallarının payı % 44,2 ve sermaye mallarının payı % 10,9'dur. İhracatta, mal grupları itibarıyla en büyük katkıyı % 13,9'luk payla motorlu kara taşıtlar ihracatı yapmıştır. 2006 yılında toplam ithalat içinde sermaye mallarının payı % 16,2; tüketim malları-

nun payı % 11,6 ve ara mallarının payı % 71,7'dir. İthalatta mal grupları itibariyle mineral yakıtlar, mineral yağlar ve müstahsalları, mumlar % 20,8'lik payla ilk sırada yer almaktadır. Toplam ihracat içinde AB ülkelerinin payı % 56,1, Türkiye Serbest Bölgelerinin payı % 3,5, diğer ülkelerin payı % 40,4 olmuştur. Seçilmiş ülke grupları içinde en çok ihracat yapılan topluluk Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ülkeleri olmuştur. Ülkeler arasında yapılan sıralamada ihracatta % 11,3'lük payla Almanya ve ithalatta ise % 12,7'lik payla Rusya Federasyonu ilk sırada yer almıştır.

2007 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı % 71,2 ve dış ticaret hacmi 277.517 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Toplam ihracat içinde ara mallarının payı % 46; tüketim mallarının payı % 40,7 ve sermaye mallarının payı % 12,8'dir. İhracatta, mal grupları itibariyle en büyük katkırı % 14,8'lik payla motorlu kara taşıtlar ihracatı yapmıştır. 2007 yılında toplam ithalat içinde sermaye mallarının payı % 15,9; tüketim mallarının payı % 11 ve ara mallarının payı % 72,7'dir. İthalatta mal grupları itibariyle mineral yakıtlar, mineral yağlar ve müstahsalları, mumlar % 19,9'luk payla ilk sırada yer almaktadır. Toplam ihracat içinde AB ülkelerinin payı % 56,3; Türkiye Serbest Bölgelerinin payı % 2,7 ve diğer ülkelerin payı % 40,9 olmuştur. Seçilmiş ülke grupları içinde en çok ihracat yapılan topluluk Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ülkeleri olmuştur. Ülkeler arasında yapılan sıralamada ihracatta % 11,2'lik payla Almanya ve ithalatta ise % 13,8'lik payla Rusya Federasyonu ilk sırada yer almıştır.

2008 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı % 72,6 ve dış ticaret hacmi 334.621 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Toplam ihracat içinde ara mallarının payı % 51,3; tüketim mallarının payı % 35,7 ve sermaye mallarının payı % 12,7'dir. İhracatta, mal grupları itibariyle en büyük katkırı % 13,9'luk payla kara taşıtları ve bunların aksam ve parçaları ihracatı yapmıştır. 2008 yılında toplam ithalat içinde sermaye mallarının payı % 13,9; tüketim mallarının payı % 10,6 ve ara mallarının payı % 75,1'dir. İthalatta mal grupları itibariyle mineral yakıtlar, mine-

ral yağlar % 23,9'luk payla ilk sırada yer almaktadır. Toplam ihracat içinde AB ülkelerinin payı % 56,3; Türkiye Serbest Bölgelerinin payı % 2,7 ve diğer ülkelerin payı % 40,9 olmuştur. Seçilmiş ülke grupları içinde en çok ihracat yapılan topluluk Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ülkeleri olarak gerçekleşmiştir. Ülkeler arasında yapılan sıralamada ihracatta % 9,8'lik payla Almanya ve ithalatta ise % 15,5'lik payla Rusya Federasyonu ilk sırada yer almıştır.

2009 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı % 81,5 ve dış ticaret hacmi 244.137 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Toplam ihracat içinde ara mallarının payı % 48,7; tüketim mallarının payı % 39,9 ve sermaye mallarının payı % 10,9'dur. İhracatta, mal grupları itibarıyla en büyük katkıyı % 12'lik payla motorlu kara taşıtları ihracatı yapmıştır. 2009 yılında toplam ithalat içinde sermaye mallarının payı % 15,2; tüketim mallarının payı % 13,7 ve ara mallarının payı % 70,6'dır. İthalatta mal grupları itibarıyla mineral yakıtlar-mineral yağlar % 21,2'luk payla ilk sırada yer almaktadır. Toplam ihracat içinde AB ülkelerinin payı % 46; Türkiye Serbest Bölgelerinin payı % 1,9 ve diğer ülkelerin payı % 52,1 olmuştur. Seçilmiş ülke grupları içinde en çok ihracat yapılan topluluk Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ülkeleri olmuştur. Ülkeler arasında yapılan sıralamada ihracatta % 9,6'lık payla Almanya ve ithalatta ise % 14'lik payla Rusya Federasyonu ilk sırada yer almıştır. 2009 yılında ise küresel talepteki daralmaya paralel olarak Türkiye'nin ihracatının yaklaşık yarısına yakın bölümünü oluşturan AB bölgesi ülkelerde, küresel krizin yoğun olarak hissedilmesi nedeniyle Türkiye'nin ihracat hacminde belirgin bir düşüş yaşanmıştır.

2010 yılından itibaren küresel ekonomilerdeki yavaş da olsa toparlanma eğilimiyle ve yurtiçindeki ekonomik faaliyetlerdeki artış ile dış ticaret genişlemeye başlamıştır. Ancak yurtiçinde güçlü iç talebe karşı yurtdışından zayıf talep olması nedeniyle ithalat ihracattan daha hızlı artmaya başlamıştır. Bu durum ise dış ticaret açığını arttırmıştır.⁷¹

⁷¹ Maliye Bakanlığı, Yıllık Ekonomik Rapor, 2011

2011 yılı itibariyle ise ihracat 143,491 milyar \$, ithalat, 232,897 milyar \$, dış ticaret açığı 89,406 milyar \$ olarak gerçekleşirken, cari işlemler dengesi de 77,157 milyar \$ açık vermiş, turizm gelirleri ise 23.020 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir.

2012 yılı itibariyle ise ihracat 163,316 milyar \$, ithalat, 228,918 milyar \$, dış ticaret açığı 65,602 milyar \$ olarak gerçekleşirken, cari işlemler dengesi de 48,867 milyar \$ açık vermiş, turizm gelirleri ise 23.441 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı % 71,3 ve dış ticaret hacmi 392.234 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

5. 2006-2012 Yılları Arası İstihdam

2006 yılında ekonomide yaşanan olumlu gelişmeler ve büyüme oranları istihdama yeterince yansımaya da bir önceki yıla göre işsizlik oranı düşüş göstererek % 10,2 oranında gerçekleşmiştir. 2006 yılında, 2005 yılına kıyasla tarım sektöründe istihdam edilenlerin sayısı azalma göstermiştir.

	İSTİHDAM ORANLARI				
	TARIM (%)*	SANAYİ (%)*	HİZMETLER (%)*	İŞSİZLİK (%)	İŞGÜCÜNE KATILIM (%)
2006	24,0	26,8	49,1	10,2	46,3
2007	23,5	26,7	49,8	10,3	46,2
2008	23,7	26,8	49,5	11,0	46,9
2009	24,6	25,3	50,1	14,0	47,9
2010	25,2	26,2	48,6	11,9	48,8
2011	25,5	26,5	48,1	9,8	49,9
2012	24,6	26,0	49,4	9,2	50,0

Tablo: İstihdam Göstergeleri, * İstihdamın Sektörel Payları

2007 yılında büyümenin yavaşlaması ve tarım sektörü istihdamındaki daralma, istihdam artışı üzerinde olumsuz baskı oluşturmuş ve 2007 yılında işsizlik oranı % 10,3 oranında ger-

çekleşmiştir. Tarım sektöründe yaşanmakta olan istihdam düşüşü 2007 yılında da devam etmiştir.

Küresel krizin etkisiyle 2008 yılının son çeyreğinde büyümenin yavaşlaması, istihdam artışı üzerinde olumsuz baskı oluşturmuş ve 2008 yılında işsizlik oranı 0,7 puan artarak % 11 seviyesine yükselmiştir. 2008 yılında Türkiye ekonomisindeki daralmanın istihdama yansımalarıyla sanayi sektöründe istihdam azalmış, ancak tarım sektöründeki istihdam oranı artış göstermiştir.

2008 yılında tüm dünyada finansal piyasaları etkisi altına alan küresel ekonomik kriz, etkilerini 2009 yılında da devam ettirmiş ve işsizlik oranı son yılların en yüksek seviyesine çıkarak 2009 yılında % 14 olmuştur. Küresel krizin etkisiyle yine 2009 yılında da ekonomideki daralmanın istihdama yansımalarıyla sanayi sektöründe istihdam azalmış ve tarım istihdamı artış göstermiştir.

2008-2009 yılları arası dönemde istihdamı artırmak amacıyla uygulanan başlıca politikalar:

- İşsizlik sigortası ödeme koşullarının iyileştirilmesi
- İstihdamı korumak ve yeni istihdama imkan sağlamak amacıyla kısa çalışma ödeneğinden yararlanma süresinin uzatılması
- İşgücü eğitimi için ayrılan kaynakların artırılması ve geçici süreli yeni iş alanlarının oluşturulması
- İşgücü maliyetlerini azaltmak ve genç, kadın, özürllü istihdam olanaklarını arttırmak amacıyla işveren sigorta primlerini düşürücü düzenlemeler yapılması

Küresel kriz ve sonrası dönemde Türkiye ekonomisi, diğer gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında istihdam yaratma kapasitesi bakımından oldukça iyi bir performans göstermiş, 2010 yılında istihdam artışı bir önceki yıla göre güçlenerek işsizlik oranı % 14'den % 11,9'a düşmüştür.

2011 yılında krizin etkilerinin azalmasıyla kriz sonrası başlayan ekonomik toparlanma, uygulamaya konulan istihdam paketleri ve 6111 sayılı Kanun'da istihdama yönelik alınan tedbir-

ler sonucu işgücü piyasasında olumlu gelişmeler yaşanmış ve büyümenin istihdam yaratma gücü 2011 yılında da devam etmiştir. Bu dönemde işsizlik oranının % 10,5 olması hedeflenirken bu oran hedeflenen rakamdan 0,7 puan daha düşük bir oranda % 9,8 olarak gerçekleşmiştir.

2012 yılında krizin etkilerinin azalmasıyla birlikte işsizlik oranı bir önceki yıla göre 0,6 puan gerileyerek % 9,2'ye düşmüştür. 2012 yılında bir önceki yıla göre yine Türkiye genelinde tarım sektöründe istihdam edilenlerin sayısı azalış yönünde ve hizmet sektöründe istihdam edilenlerin sayısı artış yönünde olmuştur.

6. 2006-2012 Yılları Arası Para-Banka

2006 yılında Merkez Bankası, para politikası kapsamında enflasyon hedeflerini güvence altına almak amacıyla parasal koşulları sıkılaştırmış ve "kısa vadeli faiz oranları"nı temel politika aracı olarak kullanmıştır. Yıl içinde ise faizlerde artırımlar yaparak gecelik borçlanma faiz oranını % 17,50 düzeyine yükseltmiştir. 2006 yılında para arzı artışları, 2005 yılına göre daha düşük oranlı olmuş ve bu kapsamda M1 para arzı % 13,7; M2 % 20,9; M2Y para arzı % 24,8 ve M3 para arzı % 19,8 artış göstermiştir. Bankacılık sektöründe ise 2006 yılında 33'ü mevduat, 13'ü de kalkınma ve yatırım bankası olmak üzere toplam 46 banka faaliyet göstermiştir.

→ 2006 yılında meydana gelen kısa dönemli ekonomik dalgalanma sırasında, T.C. Merkez Bankası tarafından para politikası aracı olarak "DEFO" işlemi kullanılmıştır.

2007 yılında Merkez Bankası, para politikası kapsamında beklentileri yönlendirmek ve fonlama maliyetini etkilemek amacıyla temel politika aracı olarak "kısa vadeli faiz oranları"nı kullanmaya devam etmiştir. Enflasyon göstergelerindeki belirgin yavaşlamayla birlikte yıl içinde % 17,50 düzeyinde olan gecelik borçlanma faiz oranı, yıl sonuna doğru % 15,75 seviyesine düşürülerek para politikasındaki sıkılaştırma, kademeli olarak azaltılmıştır. 2007 yılında para arzı artışları 2006 yılına göre daha düşük oranlı olmuş ve M1 para arzı % 7,6; M2 para arzı %

16 ve M3 para arzı % 15,7 artış göstermiştir. Bankacılık sektöründe ise 2007 yılında 33'ü mevduat, 13'ü de kalkınma ve yatırım bankası olmak üzere toplam 46 banka faaliyet göstermiştir.

2008 yılında Merkez Bankası, para politikası kapsamında ve enflasyon hedeflemesi rejimi esasları çerçevesinde fiyat istikrarını sağlamak amacıyla "kısa vadeli faiz oranları"nı temel politika aracı olarak kullanmıştır. Bu dönemde enflasyondaki düşüş eğilimi ile birlikte talep koşullarındaki daralmayı önlemek için gecelik borçlanma faiz oranı 2008'in ilk aylarında kademeli olarak % 15,25 seviyesine düşürülmüş, ancak sonraki aylarda gıda ve enerji fiyatlarındaki yükselme nedeniyle ortaya çıkan enflasyondaki bozulma eğilimini önlemek için kısa vadeli faiz oranları kademeli olarak % 16,75 düzeyine yükseltilmiştir. 2008 yılında para politikası uygulamaları çerçevesinde M1 para arzı % 7,3; M2 para arzı % 25,8 ve M3 para arzı % 23,9 artış göstermiştir. Bankacılık sektöründe ise 2008 yılında 32'si mevduat, 13'ü de kalkınma ve yatırım bankası olmak üzere toplam 45 banka faaliyet göstermiştir.

2009 yılında ekonomideki toparlanma sürecine ilişkin belirsizlikleri ortadan kaldırmak ve talep koşullarındaki daralmayı önlemek amacıyla gecelik borçlanma faiz oranlarının düşürülmesi politikalarına devam edilmiş ve fiyat istikrarını sağlamak amacıyla "kısa vadeli faiz oranları" temel politika aracı olarak kullanılmıştır. Bu kapsamda 2009 yılının ilk aylarından itibaren faiz oranlarındaki indirim süreci hızlandırılmış ve 2009 Aralık ayının sonuna kadar kısa vadeli faiz oranları kademeli olarak düşürülerek % 6,50 düzeyine çekilmiştir. 2009 yılında para politikası uygulamaları çerçevesinde M1 para arzı % 28,4; M2 para arzı % 13,8 ve M3 para arzı % 13,6 artış göstermiştir. Bankacılık sektöründe ise faaliyet gösteren banka sayısı değişmemiş ve 32'si mevduat, 13'ü de kalkınma ve yatırım bankası olmak üzere toplam 45 banka faaliyet göstermiştir.

2010 ve 2011 yılları para politikası uygulamalarında, küresel kriz sonrası toparlanma sürecinde yaşanan küresel dengesizlikler ve belirsizlikler etkili olmuştur. 2010 yılından itibaren küresel ekonomide yavaş da olsa toparlanma süreci başlamış-

tır. TCMB bu dönemde krizin finansal piyasalar üzerindeki etkisinin hafiflemesinden hareketle, kriz sırasında alınan likidite önlemlerinin geri alınmasını ve para politikasının normalleştirilmesini kapsayan bir stratejisi açıklamıştır. Bu strateji çerçevesinde kriz döneminde uygulanan geçici likidite destekleri geri çekilirken piyasaya ihtiyacından fazla sağlanan likidite kademe- li olarak azaltılmış ve zorunlu karşılık oranları artırılmıştır. 2010 yılında para politikası uygulamaları çerçevesinde M1 para arzı % 25,1; M2 para arzı % 19,0 ve M3 para arzı % 18,1 artış göstermiştir. Bankacılık sektöründe ise faaliyet gösteren banka sayısı değişmemiş ve 32'si mevduat, 13'ü de kalkınma ve yatırım bankası olmak üzere toplam 45 banka faaliyet göstermiştir.

2011 yılında TCMB, politika faiz oranını 50 baz puan azaltarak % 5,75; gecelik borçlanma faiz oranını da 350 baz puan artırarak % 5,0 düzeyinde belirlemiştir. 2011 yılında para politikası uygulamaları çerçevesinde M1 para arzı % 10,9; M2 para arzı % 13,2 ve M3 para arzı % 12,2 artış göstermiştir. Bankacılık sektöründe ise 2011 yılında faaliyet gösteren bankalardan 31'i mevduat ve 13'ü de kalkınma ve yatırım bankası olmak üzere toplam 44'dür.

2012 yılında TCMB finansal istikrarı sağlamak ve sürdürmek amacına bağlı olarak enflasyon hedeflemesi rejimi çerçevesindeki para politikası uygulamalarını sürdürmeye devam etmiştir. 2012 yılı Aralık ayı toplantısında TCMB, politika faizini 25 baz puan düşürerek % 5,50 düzeyinde belirlemiş ve gecelik borçlanma faiz oranını da % 5,00 düzeyinde sabit tutmuştur. 2012 yılında para politikası uygulamaları çerçevesinde M1 para arzı % 12,8; M2 para arzı % 9,9 ve M3 para arzı % 12,3 artış göstermiştir. Bankacılık sektöründe ise 2012 yılı itibarıyla faaliyet gösteren bankalardan 32'si mevduat ve 13'ü de kalkınma ve yatırım bankası olmak üzere toplam 45'dir.

→ 2012 yılına gelindiğinde küresel iktisadi faaliyetlerdeki toparlanmanın istenen seviyelere gelememiş olması, gelişmekte olan ülkelerin finansal risklere karşı yapısal değişiklikler yapmasını, farklı ekonomik politikalar uygulamasını zorunlu hale getirmiştir. Bu kapsamda TCMB, enflasyon hedeflemesi

rejimine 2010 yılından itibaren "finansal istikrarı" da dahil ederek yeni bir politika bileşimi uygulamaya başlamıştır.

→ Merkez Bankası'nın fiyat istikrarı amacına yönelik olarak kullandığı temel politika aracı "bir hafta vadeli repo ihale faiz oranı"dır. Bir hafta vadeli repo ihaleleri, 20 Mayıs 2010 tarihinden itibaren ve TCMB Para Politikası Kurulu tarafından tespit edilen sabit faiz oranından "miktar ihalesi" yöntemine göre gerçekleştirilmektedir.⁷²

C. 2009 EKONOMİK KRİZİ

2007 yılının ikinci yarısından itibaren ABD Mortgage piyasalarında (konut piyasası) başlayan çöküntü, finansal piyasalarda büyük bir istikrarsızlığa neden olmuş ve daha sonra likidite krizine dönüşerek dalga dalga bütün dünyaya yayılan hızlı ve yıkıcı bir küresel krize zemin oluşturmuştur.

ABD Merkez Bankası'nın (FED) faiz oranlarını arttırması, kriz öncesinde ABD Mortgage piyasalarında (konut piyasası) talebin düşmesine ve krediyi kullanan düşük gelirli grupların kredilerini düzenli olarak ödeyemez hale gelmesine neden olmuştur. Temel olarak finans kuruluşlarının verilen mortgage kredilerinin yapısının bozulması, faiz yapısındaki uyumsuzluk, konut fiyatlarındaki aşırı artışlar ve menkul kıymetlerin fonlanmasında yaşanan sıkışıklıklarla birlikte tüketici harcamalarının azalması gibi sebepler finansal piyasalarda krizi tetikleyen esas unsurlar olmuştur.

Bu dönemde başta ABD olmak üzere pek çok Batılı ülkede birçok finansal kuruluş iflas etmiş veya devlet müdahalesine maruz kalmıştır. 2008 yılına gelindiğinde yüksek faizli ve riskli kredi piyasalarında yaşanan olumsuz gelişmelerle ABD piyasalarında etkisini gösteren mali kriz, 2008 yılının son aylarında hemen hemen tüm dünya ekonomilerini etkisi altına almıştır.⁷³

2009 yılı, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye için de zor bir yıl olmuştur. 2002 yılının son döneminden itibaren kesintisiz

⁷² TCMB, 2012 yılında Para ve Kur Politikası, Aralık, 2011

⁷³ TOBB, 2009 Ekonomik Raporu

büyüyen Türkiye ekonomisi, 2008 yılının son döneminden itibaren daralmaya başlamış ve 2009 yılının ilk üç döneminde de küçülmeye devam etmiştir. 2007 yılından itibaren sinyallerini veren krizin ciddiyetinin zamanında ve yeteri kadar anlaşılabilmesi, önlemler alınmakta gecikilmesi ve krizi önleyecek gerekli reformların önceden yapılmaması bu dönemde Türkiye ekonomisinin % 4,8 oranında küçülmesiyle sonuçlanmıştır.

2009 Küresel Krizi'nin Türkiye ekonomisi üzerine etkileri değerlendirildiğinde 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri'nin aksine 2009 Krizi'nin olumsuz etkilerini finans sektörü üzerinde değil, **reel sektör üzerinde** derin bir şekilde gösterdiği gözlenmektedir. Artan belirsizlik ortamı ile yatırım ve tüketim kararlarının ertelenmesi, talepteki düşmeyle birlikte ekonominin daralması, istihdamın azalması ve işsizliğin artması bu dönemde Türkiye'de reel sektörün küçülmesine neden olan başlıca faktörlerdir. 2009 yılında kriz ortamının getirdiği belirsizlikler yeni iş olanaklarının yaratılmasını engellemiş ve Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri olan işsizlik daha da ağırlaşarak 2009 yılında işsizlik oranı, 2008 yılına göre üç puan artarak % 14 oranında gerçekleşmiştir.

2009 Krizi ile birlikte Türkiye'de finans sektörü hariç, hemen hemen tüm sektörlerde küçülme gerçekleşmiştir. Türk finans sektörü, kriz öncesi dönemde küresel likidite bolluğu sayesinde finansman sorunu yaşamamıştır. Gelişmiş Batılı ekonomilerde kriz dönemi boyunca bankalar batarken, Türkiye'de bankalar kriz döneminde yüksek kârlar açıklamıştır. Türkiye'nin 2001 yılında yaşadığı kriz sonrasında finans alanında uyguladığı yapısal reformlarla bankacılık sektörünün altyapısını güçlendirmesi, krizden daha sınırlı düzeyde etkilenmesini sağlamıştır. Bu dönemde bankacılık sisteminin güçlü yapısını koruması ve bankaların likiditelerini kredi yerine kamu borçlanmasına yönlendirmesi, artan bütçe açığını finanse etmekle birlikte faiz oranlarının da düşmesini sağlamıştır. Bu dönemde Türkiye'deki finansal yapıların sağlamlığı ve buna bağlı olarak küresel kriz sürecinde risk primindeki bozulmanın görece olarak sınırlılığı, Merkez Bankası'nın da yüksek oranda faiz indirimle-

rine gidebilmesine olanak tanımıştır. Faiz oranları, Kasım 2008'de % 16,25 düzeyinde iken Ağustos 2009'a gelindiğinde Merkez Bankası tarafından % 7,75 düzeyine indirilmiştir.⁷⁴

1. 2009 Küresel Krizi'ne İlişkin Alınan Önlemler

Krizle birlikte başta ABD'de olmak üzere pek çok ülkede ekonomik kurtarma paketleri yürürlüğe konulmuş, Türkiye'de de bu kapsamda bir dizi önlem alınmıştır. Bu önlemlerin başlıcaları:

a. Yatırım Destekleri

- 5084 sayılı Kanun'un teşviklerinden yararlanma süresinin bir yıl uzatılması

- KOBİ'lere düşük faizli kredi desteği sağlanması

- Yatırım yapacak firmalara yatırım yeri tahsis edilmesi

- Eximbank kredi kapsam ve limitlerinin artırılması

- Sosyal güvenlik primi işveren payının Hazine tarafından karşılanması

- Yatırımcı firmalara KDV istisnası, gümrük vergisi muafiyeti getirilmesi ve AR-GE destekleri kapsamında AR-GE personeline vergi indirimi desteği sağlanması

b. Vergi Destekleri

- Çeşitli sektörlere (otomobil, mobilya, beyaz eşya vb.) yönelik ÖTV ve KDV indirimleri yapılması

- KOBİ'lere kurumlar vergisi muafiyeti sağlanması

- Yurtdışındaki varlıkların yurtiçine gelmesi amacıyla Varlık Barışı uygulamasına geçilmesi

- Hisse senedi kazançlarında stopaj oranının sıfıra indirilmesi

- Vergi borçlarına taksitlendirilme imkanı getirilmesi

⁷⁴ Öztürk, Serdar-Gövdere, Bekir, a.g.e. Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, 2010, C.15, Sf. 389

c. İstihdam Destekleri

- Mevcut istihdamın üstünde ilave istihdam için prim desteği sağlanması
- Kısa çalışma ödeneğinin ve işsizlik ödeneğinin artırılması
- İŞKUR'un mesleki eğitim faaliyetinin geliştirilmesi
- Girişimcilik ve eğitim danışmanlığı hizmetleri verilmesi

YEDİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN EKONOMİK YAPISI

A. TÜRKİYE EKONOMİSİNİN TEMEL YAPISI

1. Türkiye'de Ekonomik Yapının Temel Özellikleri

Türkiye ekonomisinde tarihsel süreçte ekonomik gelişmeyle birlikte ekonomik yapı da değişim geçirmiştir. Geçen zaman içerisinde hizmetler ve sanayi sektörünün milli gelir ve toplam istihdam içindeki payı artmış, tarım sektörünün payı ise azalmıştır. Savaş sonrası dönemde, 1927 yılında tarım sektörünün milli gelir içindeki payı % 57,6; sanayi sektörünün payı % 5,6 ve hizmetler sektörünün payı % 36,8 iken 1970 yılına gelindiğinde tarım sektörünün milli gelir içindeki payı % 30,7; sanayi sektörünün payı % 17,5 ve hizmetler sektörünün payı % 51,7 olmuştur.

1980 yılına gelindiğinde tarım sektörünün GSMH içindeki payı % 24,2; sanayi sektörünün payı % 20,5 ve hizmetler sektörünün payı % 55,4 iken 2009 yılına gelindiğinde tarım sektörünün GSYİH içindeki payının % 8,2'ye gerilediği, sanayi sektörünün payının % 18,8 ve hizmetler sektörlerinin payının % 73 olduğu görülmektedir. Hizmetler sektörü temelde sanayi sektöründeki üretimle ilişkili olup sanayi sektörünün ekonomide yarattığı yayılma etkisi, hizmetler sektörü üretimini belirleyen temel dinamik olmuştur. AB üyesi ve yüksek gelir grubu olarak nitelendirilen gelişmiş ülkelerde yıllar itibarıyla sanayinin milli gelir içindeki payı % 25'ler düzeyinde ve tarımın milli gelir içindeki payı % 2'ler düzeyinde istikrar gösterirken hizmetler sektörünün payı ise % 70'ler düzeyinde olmuştur.

Türkiye'de, sektörlerin toplam istihdam içindeki dağılımında büyükten küçüğe sıralanış hizmetler-tarım-sanayi şeklindedir. Sektörlerin milli gelir (GSYİH) içindeki dağılımında ise büyükten küçüğe sıralanış hizmetler-sanayi-tarım şeklindedir.

2. Türkiye'de Ekonomik Büyüme

1923 yılı öncesinde yaşanan ve sürekli devam eden savaşlar nedeniyle ekonomik büyüme eğilimleri, 1923 yılı başlangıç kabul edilerek esas alınmaktadır. Bu tarihten sonra 1930'lu yıllara kadar ekonomi ile ilgili olarak temel gelişmeler savaş sonrası toparlanma ve ekonomik altyapıyı kurma yönünde olmuştur. Savaş sonrası dönemde insanların toprağına dönmesi ve geçmişte meydana gelen kapasite boşluklarının kullanılmasının bir sonucu olarak 1924-1929 yılları arasında ekonomik büyüme ortalama % 11 düzeyinde gerçekleşmiştir. 1930'lu yıllardan sonra ise Türkiye'de korumacılığa başvurulması, iç pazara yönelik sanayileşmeye ağırlık verilmesi ve devletçilik felsefesi İkinci Dünya Savaşı'na kadar ekonomik büyüme üzerinde bu dönemde olumlu katkı sağlamıştır.

1960-1980 yılları arası dönemde ekonomik büyüme ithal ikamesine dayalı sanayileşme ve planlı kalkınma felsefesi mantığına dayalı devletçi düşünce eliyle gerçekleştirilmeye çalışılmış; dönem boyunca yaşanan siyasal istikrarsızlıklar ve dış şoklara dayalı dalgalanmalar dışında, ekonomik büyüme hedefleri beş yıllık kalkınma planlarıyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Türkiye'de 1980'lerde başlayan ekonomik reform süreciyle birlikte pek çok alanda kısıtlamalar kaldırılmış ve uluslararası sisteme entegre olmak için önemli adımlar atılmıştır. 1960-1980 yılları arasında uygulanan ithal-ikamesi stratejisine dayalı büyüme modeli, 1980'lerden sonra terk edilerek dışa dönük ve piyasa odaklı bir ekonomik büyüme modeli benimsenmiştir. Ekonomik ve ticari hayatta liberalleşme eğilimlerinin hâkim olduğu bu yeni ekonomi modelini benimsemek suretiyle dünya ülkeleri ile bütünleşme yoluna giren Türkiye'de, 1980 yılından sonra dışa açılma sürecini teşvik etmek ve ekonomik büyümeyi hızlandırmak amacıyla yabancı sermaye yatırımlarına daha fazla önem verilmiştir. Bu açıdan 1980 sonrası dönemde yabancı sermaye yatırımları, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sabit sermaye birikimine katkıda bulunarak ekonomik gelişmeyi ve kalkınmayı hızlandıran, büyümeyi kamçılayan, sermaye açığını

kapatan, işsizliği azaltan ve ülkeye döviz rezervi kazandıran temel faktörlerden biri olmuştur.

1981-1990 yılları arası dönemde Türkiye'de ekonomik büyüme, büyük ölçüde yüksek kamu açıkları ve kısa vadeli sermaye girişi ile desteklenen iç talep (reel üretimden çok tüketim kaynaklı büyüme) ile desteklenmiş ve büyüme oranı yıllık ortalama % 5,2 oranında gerçekleşmiştir.

Türkiye, 1990'lı yıllardan sonra ise yoğun olarak yine uluslararası finansal sermaye girişlerine dayalı ekonomik büyüme olgusuna yönelmiştir. Faiz oranlarının yükselmesi, bu açıdan dönem boyunca kısa vadeli sıcak sermaye girişini teşvik etmiştir. Bu durum ise uzun dönemli ekonomik büyümeye katkıda bulunmamış, sadece geçici olarak ödemeler dengesi ve kamu açıklarını finanse etmiştir. Türkiye'de kısa vadeli sıcak sermaye akımlarının zaman zaman yönünü değiştirerek iç piyasalardan çıkması, finansal krizlerin oluşumunda veya derinleşmesinde önemli bir unsur olmuştur. Özellikle büyüme hızının düştüğü yıllarda ve kriz dönemlerinde ülkeye yabancı sermaye girişleri artmamış, bu dönemlerde ekonomik büyüme negatife dönmüştür.

Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımları, genellikle daha çok kâr getiren hizmetler sektörüne yönelmekte ve çoğunlukla bankacılık ve mali hizmetler, taşımacılık, gayrimenkul, ulaştırma-haberleşme ve bilgi-işlem sistemleri gibi alanlarda yoğunlaşmaktadır.

Günümüzün küreselleşen dünyasında gerek sanayileşmiş ülkeler ve gerekse gelişme yolunda olan ülkeler, yabancı sermaye yatırımlarını kendilerine çekebilmek için büyük çaba harcamaktadırlar. Dünyanın önde gelen ekonomileri arasında yer alan ve son otuz yıl içinde ortalama % 8 düzeyinde büyüme hızı gerçekleştirerek en hızlı büyüyen ülke konumunda olan Çin'in bu başarısının arkasında yer alan en önemli faktör, bu ülkeye giriş yapan yoğun yabancı sermaye akımları olmuştur. Türkiye'de de hükümetler son otuz yıllık süreç içinde ülkenin ekonomik büyümesini hızlandıracak olan yabancı sermayenin ülkeye girişini teşvik etmek amacıyla çeşitli düzenlemelere

başvurmuş ve Brezilya, Meksika ve Güney Kore gibi ülkelerle birlikte hızla gelişen ekonomiler arasında yer alarak ekonomik büyümeyi sağlamaya çalışmıştır.⁷⁵

B. TÜRKİYE'DE EKONOMİK YAPI VE SEKTÖRLER

1. Tarım

Cumhuriyetin kuruluş dönemiyle beraber 1923-1930 yılları arası dönemde tarım üretimini teşvik etmek için topraksız köylülerin topraklandırılmasını, tarım makinelerinin ithal edilmesini, Ziraat Bankası'nın sermayesinin artırılmasının ve pazara dönük üretimin geliştirilmesini amaçlayan çeşitli uygulamalara başvurulmuştur. Bu dönemde yine nüfusun % 90'ını teşkil eden çiftçi kesiminin refah düzeyini arttırmak için 1925 yılında "Aşar Vergisi" kaldırılmıştır. 1930'lardan sonra ise sanayileşmenin sağlanmasına dönük uygulamalara geçilmiş ve tarım kesiminden elde edilen hammaddeleer ile mevcut gıda ve dokuma sanayi tesislerinin genişletilmesine ağırlık verilmiştir. 1945 yılında toprak reformu yapılmış, 4753 sayılı "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" çıkarılarak devlete ait araziler, topraksız köylülere dağıtılmıştır.

1950'li yıllarda tarım sektörü Demokrat Parti iktidarı ile büyük dönüşüm yaşamış ve elde edilen dış yardımlar, tarımsal üretime aktararak tarımı destekleyici politikalarla ciddi üretim artışları sağlanmıştır. Destekleme fiyatları, tarımsal kredi imkanlarının artırılması, tarımda makineleşme (traktör sayısının artması) ve tarımın pazara açılması bu dönemde tarımda devrim sayılabilecek gelişmelerdir. Tarımda makineleşme, bu dönemde tarımsal verimi arttırmakla birlikte tarım kesiminde çalışan nüfusun tarım istihdamı dışında kalmasına neden olmuş ve bu durum köylerden kentlere göçü hızlandırmıştır.

1960'lı yıllarda planlı kalkınma dönemine girilmesiyle birlikte tarım sektörüne yönelik hedefler, kalkınma planları ve yıllık programlarla belirlenmeye başlanmış ve bu dönemde pazar fiyatı desteği uygulaması, sübvansiyon ve düşük faizli kredi uy-

⁷⁵ Karluk, Rıdvan, a.g.e. TCMB

gulamaları ile tarım kesimi desteklenmeye çalışılmıştır. 1973 yılında 1757 sayılı "Toprak ve Tarım Reformu Kanunu" çıkarılmış ve ilk kez pilot il olarak Şanlıurfa ilinde uygulamaya başlanmıştır.

1980 yılından sonra serbest pazar ekonomisine geçişle birlikte tarım sektörüne yönelik uygulanan politikalarda da önemli değişiklikler olmuş ve tarım kesimini destekleyici, koruyucu yöndeki politikaların kapsamı daraltılarak devlet müdahaleleri azaltılmıştır. Bu dönemde tarım ürünleri için "Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu" oluşturulmuş ve fonun üreticiyi korumada gerekli finansman kaynağını sağlaması hedeflenmiştir. Yine GAP bölgesinde uygulanmak üzere 1984 yılında 3083 sayılı "Sulama Alanlarında Arazi Düzenlemesine Dair Tarım Reformu Kanunu" çıkarılmıştır. 1989 yılında yaşanan kuraklık nedeniyle tarımdaki büyüme hızı % -7,7'ye kadar düşmüş ve dönem içinde tarım kesimine yönelik yem ve gübre fabrikalarının özelleştirilmesine yönelik uygulamalar tarım sektörünü olumsuz etkilemiştir. Tarımsal üretim 1980-2006 yılları arasında sabit fiyatlarla ortalama olarak % 1,2 büyümüştür.⁷⁶

1990'lı yılların başında ve özellikle 1994 yılında Dünya Ticaret Örgütü'nün Uruguay görüşmeleri kapsamında verilen taahhütlerle tarımda korumacılığın azaltılmasına yönelik çalışmalar, uluslararası anlaşmalarda gittikçe önem kazanır hale gelmiştir. Dünya Ticaret Örgütü ile sürdürülen tarım ürünleri ticaretinin serbestleştirilmesine ilişkin müzakerelerde, tarım ürünleri ithalatında uygulanacak gümrük vergilerinin indirilmesi ve tarımsal sübvansiyonların azaltılması kararı alınmıştır. Sonuç olarak Türkiye'de tarife indirimi, ithal malların fiyatlarını düşürdüğünden talep, görece ucuzlayan ithal tarım mallarına kaymıştır. Türkiye, yine bu kapsamda Kuzey Avrupa ülkelinde mevcut olan son derece gelişmiş hayvancılık sektörü ile rekabet edecek güçte olmadığı için bu ürünlerde ithalatçı konumuna gelmiştir.

⁷⁶ Dernek, Zeynep, a.g.e. Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, sf. 6, 2006

Türkiye’de, tarım sektörünün oluşturduğu istihdam hacmi, AB ülkeleriyle karşılaştırıldığında halen çok yüksektir ve istihdam hacmi geniş olmasına rağmen verimlilik oldukça düşüktür. 1996 yılında imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması kapsamında Türkiye ile Avrupa Birliği tarım sektörleri arasında uyum sağlanması için yeni bir süreç başlamıştır. Tarım sektörünün Avrupa Birliği’ne yakınlaştırılması açısından Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne uyumunda en önemli unsur “Ortak Tarım Politikası” olmaktadır. Bu anlamda Ortak Tarım Politikası’na uyumun Türkiye-AB ilişkilerinde temel belirleyicilerden biri olacağı ve uygulanması için Türkiye’de ciddi bir finansman ihtiyacına gerek duyulacağını söylemek mümkündür.⁷⁷

Türkiye’de, 1999 yılı sonunda IMF ile imzalanan 17. Standby Anlaşması çerçevesinde uygulanan istikrar programı kapsamında tarımsal destekleme politikalarında daha önceki destekleme uygulamalarının kaldırılarak yerine “Doğrudan Gelir Desteği” uygulamasına geçilmesi kararı alınmıştır. Yine program kapsamında Tarım Satış Kooperatifleri İşletmeleri’nin ve şeker fabrikalarının özelleştirilmesi, kredi sübvansiyonlarının aşamalı olarak kaldırılması ve gırdi sübvansiyonlarının üç yıl içinde tamamen kaldırılması öngörülmüştür.

Türkiye’de, Cumhuriyet sonrası ekonomik gelişmelerle birlikte sanayi kesimine ağırlık verilmesi nedeniyle milli gelir içinde tarım kesiminin payı, zamanla düşüş göstermiştir. Tarımın milli gelir içindeki payı; 1923 yılında % 42; 1980 yılında % 26; 1990 yılında % 17 ve 2000 yılında % 14 iken bu oran 2009 yılı itibariyle % 8,2’ye gerilemiştir. Tarım sektörünün milli gelir içindeki payı, AB tarımının milli gelir içindeki yaklaşık % 2 civarındaki payı ile karşılaştırıldığında, sektörün Türk ekonomisindeki ağırlığının hala devam ettiği görülmektedir.

Tarımın istihdam içindeki payı yine 1923 yılında % 90; 1980 yılında % 53; 1990 yılında % 46 ve 2000 yılında % 36 iken, bu oran 2011 yılında % 25,5’e gerilemiştir. Ancak tarım kesi-

⁷⁷ Yalçınkaya Neslihan-Yalçınkaya, Hakan-Çilbant, Coşkun, a.g.e. Celal Bayar Üniversitesi, Yönetim ve Ekonomi, Cilt:13 Sayı:12,Sf. 116, 2006

minde çalışanların toplam istihdam içindeki oranlarına bakıldığında, bu oranın AB ülkelerinde yaklaşık % 4 düzeyinde olduğu görülmektedir. Türkiye'de nüfusun önemli bir kısmının geçimini tarımdan sağlamaya devam etmesi ve bu sektörde istihdam edilmesi sektör üzerinde ağır ve yoğun bir nüfus baskısına ve gizli işsizliğe yol açmakta ve bu açıdan sektörün geleceğine ilişkin olarak ciddi bir sorun oluşturmaktadır.

Türkiye'de tarım ile ilgili sorunları aşmak ve tarımsal yapıyı geliştirmek için geçmişten bu yana uygulanmış mevcut politikalar:

- Toprak reformunun yapılması
- Tarım kredi kooperatiflerinin oluşturulması
- Köy enstitülerinin ve ziraat işletmelerinin kurulması
- Taban fiyat uygulamaları
- Doğrudan gelir desteği
- Fark ödemesi
- Kırsal kalkınma destekleri
- Tarım sigortası ödemeleri

Türk tarım sektörünün yapısal sorunları esas olarak üretim faktörleriyle ilgilidir. Bunlar; işgücünün çok olmasına rağmen eğitimsiz oluşu, sermayenin yetersiz oluşu, tarım arazilerinin bol ama verimliliğinin ve rekabet gücünün düşük olması, geçimlik düzeyde üretimin ve gizli işsizliğin yaygın olması ve işletmelerin büyük çoğunluğunun küçük aile işletmelerinden oluşmasıdır.

Tarım sektöründe piyasa mekanizmasına işlerlik kazandırılması, büyük ve modern işletmelerin kurulması, tarım ürünlerinin çeşitlendirilmesi ve endüstriyel tarım üretimindeki artış ile sanayiye daha fazla kaynak aktarılması ekonomide önemli bir potansiyeli de harekete geçirecektir. Ayrıca Türkiye ekonomisinin en önemli sosyo-ekonomik problemlerinden biri olan bölgesel ekonomik dengesizliklerin çözümünde de tarım sektörü, önemli rol oynayacak özelliklere sahiptir.

'Türkiye'de tarım sektörünün temel sorunları:**Doğal kaynaklı:**

- Tarım arazilerinde çok sık toprak aşınması (erozyon) olması

- Olumsuz iklim değişiklikleri

- Verimli toprakların az olması

- Su kaynaklarının yetersizliği ve kuraklık

Yapısal kaynaklı:

- Tarımsal istihdamın yüksek ve parselasyonun (bölüşdürme) fazla olması

- Tarım işletmelerinin büyük çoğunluğunun küçük işletme özelliğinde olması

- Bütünlüğü ve sürekliliği sağlayacak tarımsal politikaların olmaması

- Yanlış destekleme politikalarının uygulanması

- Üretici gelirlerinde istikrarsızlık ve gelir dağılımındaki bozukluk

- Bölgeler arası gelir farklılığı, tarımsal üretimden kaçış ve köyden kente göç

- Ülke olarak üretimde kendine yeterlilik yapısına sahip olmayış ve artan tarım ürünleri ithalatı

- Tarım ve mera arazilerinin daralması ve yerleşim alanlarının genişlemesi

- Hanehalkı sayısının artması ve toprak kullanımı sayısının giderek azalması

Tarım sektörü, tarıma dayalı sanayi sektörleri olan gıda, tütün, tekstil, deri, kâğıt ve ağaç sektörleri kanalıyla imalat sanayi içerisinde önemli bir yere sahiptir. Söz konusu sektörlerin imalat sanayi üretimi içerisindeki ağırlığı % 30'a ulaşmakta ve tarımsal üretim imalat sanayi üretimi üzerinde belirleyici olmaktadır. Sanayileşme sürecinde giderek önemini kaybetse de tarım sektörü, Türkiye ekonomisinin temel dayanaklarından birisidir.

2. Sanayi

1923 yılında, Cumhuriyetin ilanından hemen sonra uygulamaya konan 1923 yılı Birinci Türkiye İktisat Kongresi'nde ekonomik büyümeye ve sanayileşmeye yönelik politikalar belirlenmiştir. Türkiye'nin hızla sanayileşmesi esas alınarak bu amacın gerçekleşmesi için liberal ekonomi politikaları uygulanmış ve özel sanayi girişimlerine yatırım sermayesi sağlamak için bu dönemde çeşitli bankalar kurulmuştur. 1927 yılında "**Sanayi Teşvik Kanunu**" çıkartılarak özel sektöre vergi istisnası, sübvansiyon, düşük kredi, yer tahsisine ilişkin çok kapsamlı teşvikler getirilmiştir. Ancak bu dönemde özel sektörün istenilen başarıyı sağlayamaması nedeniyle 1930'lardan sonra ekonomik büyümenin ve sanayileşmenin sağlanmasında devlet aktif olarak rol almıştır. 1933-1937 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Sanayi Programı ve 1938-1943 yıllarını kapsayan İkinci Beş Yıllık Sanayi Programı bu dönemde uygulamaya konmuş, dönem boyunca ekonominin sürükleyici sektörü ise sanayi olmuştur.

1950'li yıllarda çok partili hayata geçiş ve mevcut iktidarın değişmesi ile ekonomik büyüme ve sanayileşme politikalarında önemli değişiklikler olmuş, iktidara gelen Demokrat Parti ekonomî politikalarında, sanayi kesiminde büyümenin yerli ve yabancı özel sektör eliyle sağlanması hedeflenmiştir. Bu dönemde kurulan 1950 tarihli "**Türkiye Sanayi Kalkınma Bankası**" ve çıkarılan 1954 tarihli "**Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu**" ile özel sektör öncülüğünde sanayinin gelişmesi amaçlanmıştır.

Türkiye'de, 1963 yılından itibaren uygulanan beş yıllık kalkınma planlarıyla ekonomide yüksek büyüme hızları ve sanayileşme yönünde yapısal değişimler temel hedefler olarak alınmıştır. Bu dönemde özel sektör ve kamu sektörü birlikte rol almıştır. Hedeflenen ekonomik büyüme oranının sağlanmasında sürükleyici sektör olarak sanayi sektörü belirlenmiş ve plan kapsamında sanayi sektörü için yıllık ortalama büyüme hızının % 12 olması öngörülmüştür. Bu dönemde koruyucu dış ticaret politikaları ile yerli sanayi, dış rekabete karşı korunmuş ve sanayileşme politikalarında "**ithal ikamesine dayalı ve iç piyasaya**

yönelik sanayileşme" politikası esas alınmıştır. İthal ikamesi-ne dayalı sanayileşme modeli ile özel sektörün tüketim malları sanayisine ve kamu sektörünün ara malları sanayisine yatırım yapması amaçlanmıştır.

Türkiye'de 1980 sonrası politikalarla dünya ekonomisi ile bütünleşmeyi ve pazar ekonomisi şartlarına göre yeniden yapılanmayı amaçlayan bir strateji izlenmiştir. Bu doğrultuda öncelikli olarak 'ithal ikamesine dayalı ve iç piyasaya yönelik sanayileşme' yerine **"ihracata dayalı ve dışa yönelik sanayileşme"** yönünde bir dönüşüm gerçekleştirilmiştir. Sanayi kesimindeki bu yapısal değişim, imalat sanayi üretimi içinde ara ve yatırım mallarının artırılmasıyla sağlanmaya çalışılmış ve yine sanayi kesiminin desteklenmesi amacıyla yabancı sermaye teşvikleri artırılmıştır. Bu dönemde ihracata yönelik düzenlemelerle birlikte döviz kazandırıcı faaliyetleri teşvik eden önlemler, sanayinin rekabet gücü kazanması ve ihracatın artırılması yönünde büyük katkılar sağlamıştır.

1980'li yılların ikinci yarısından sonra sanayi sektöründe, altyapı yatırımları hızlandırılmış ve kaynak ihtiyacını karşılayabilmek için **"yap-işlet-devret"** modeli devreye sokulmuştur. Bunun yanı sıra ihracatı arttırmaya yönelik faaliyetlerin teşvik edilmesi ve serbest bölge uygulamalarıyla sanayinin rekabet gücü kazanması, bu sektörün dünya pazarlarıyla bütünleşmesi ve ihracatının artması yönünde olumlu katkı sağlanmıştır. Türkiye'de, 1980'lerden sonra kamu kesiminin yürüttüğü ekonomik faaliyetlerin özelleştirilmesi çalışmalarına hız verilmesiyle birlikte sanayi sektörü, ağırlıklı olarak özel sektör tarafından üstlenilmiştir.

1996 yılından itibaren ise yürürlüğe giren Gümrük Birliği Anlaşması ve 2000'li yıllarda yapılan mevzuat düzenlemeleri çerçevesinde sanayinin uluslararası rekabet gücünün artırılması yanında, yabancı sermayenin ülkeye gelişinin hızlandırılması da amaçlanmıştır. Nitekim yapılan düzenlemelerle Türk sanayisinin üretim kalitesi yükselmiş ve bu dönemde yabancı sermayenin ülkeye girişi artış göstermiştir. 1999 yılında, kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartname ve sözleşmelerinden doğan

uyuşmazlıkların "uluslararası tahkim" yolu ile çözümlenmesine olanak tanıyan Anayasa değişikliği yapılmış ve böylece yabancı sermayenin ülkeye gelişi ve yatırım yapması yönündeki tıkanıklıklar ortadan kaldırılmıştır.

1997 yılının ortalarında ilk olarak Asya ülkelerinde ve daha sonra Rusya'da ortaya çıkan küresel krizin sanayi üretimi ve kapasite kullanımı üzerindeki olumsuz etkisi, 1998 yılında sanayi sektörü üzerinde (% 1,8 büyüme oranı) görülmüştür.

2000 yılında, ekonomide görülen olumlu gelişmelerle birlikte çeşitli yapısal düzenlemelerin çıkarılmasındaki gecikmeler ve finans sektörünün sağlıklı yapısı Kasım 2000 ve Şubat 2001'de arka arkaya iki krize yol açmıştır. Bu durum, ekonomide belirsizlik ortamı yaratmış ve iç talebi daraltarak sanayi sektörünü olumsuz etkilemiştir. Sanayi üretimi, kriz dönemi olan 1999 yılında % -5,1 ve 2001 yılında % -7,5 oranında azalmış ve bu dönemde kapasite kullanımı büyük ölçüde daralmıştır.

Türkiye'de sanayi sektörünün temel yapısal sorunları:

- İşçi ve temel girdi birim maliyetlerinin yüksek olması
- Reel kredi faiz oranlarının yüksekliği
- Verimlilik, kalite, pazarlama ve teknik bilgi konularında yetersizlikler
- Makroekonomik ortamın istikrarsızlığı
- Yoğun bürokrasi, yatırım ortamındaki belirsizlik, yetersiz Ar-Ge harcamaları, tasarım ve marka yaratmadaki yetersizlikler
- Yetersiz yatırım ve ihracat teşvikleri
- Kayıtdışı ekonomik faaliyetlerin ve vergi kaçakçılığının oluşturduğu haksız rekabet ortamı
- Kapasite kullanım oranının düşük olması
- Yüksek teknoloji grubuna giren malların üretilmemesi

Diğer yandan, büyük bir iç pazara sahip olması ve yürürlükteki liberal ekonomi politikalarıyla birlikte doğal kaynakları, AB ile ekonomik entegrasyon süreci ve Orta Doğu ülkeleri pazarlarına olan coğrafi yakınlık, mevcut ekonomik programlardaki ve yapısal reformlardaki yenilikler, eğitilmiş iş gücü, güçlü

sanayi yapısı, altyapı ve telekomünikasyon sistemlerinde kaydedilen ilerlemeler Türkiye'nin dış pazarlarda rekabet edebilirliğini arttıran unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır.⁷⁸

Sanayinin milli gelir içindeki payı 1923 yılında % 10,5; 1980 yılında % 20,5; 1990 yılında % 25,9 ve 2000 yılında % 27,8 iken bu oran 2011 yılı itibarıyla % 20,1 olmuştur. Sanayinin istihdam içindeki payı ise yine 1923 yılında % 3,5; 1980 yılında % 14,6; 1990 yılında % 15,3 ve 2000 yılında % 17,6 iken bu oran 2011 yılında % 26,5'e yükselmiştir. İmalat sanayi kapasite kullanım oranı ise 2008 yılında % 76,7 iken bu oran 2009 yılında küresel krizin de etkisiyle % 65,3'e düşmüştür. Ancak 2011 yılına gelindiğinde bu oran % 75,4 olarak gerçekleşmiştir.

→ Türkiye imalat sanayisinde özel kesiminin katma değer payı, kamu kesiminin katma değer payından daha büyüktür.

3. Hizmetler

Hizmetler sektörü, her türlü ekonomik faaliyetin yerine getirilmesinde önem taşıyan ve geniş bir alanı kapsayan ekonomik faaliyetlerdir. Sektörün içeriğinde ticaret, inşaat, turizm, reklam, danışmanlık, mühendislik, ulaştırma, iletişim, bankacılık, sigortacılık, yazılım, sağlık, eğitim gibi pek çok alan yer almaktadır. Hizmetler sektörünü diğer sektörlerden (tarım ve sanayi) ayıran temel özellikler ise saklanamaz olmaları ve fiziksel varlıklarının söz konusu olmamasıdır. Ekonomik kalkınma süreci içerisinde göreceli ağırlığı artan hizmetler sektörü, son yıllarda gelişen teknolojiye paralel olarak artan küreselleşmeyle birlikte önemini daha da artırmış ve yapısal bir dönüşüm sürecine girmiştir.

Sanayi sektörünün gelişmesine paralel olarak milli gelir içerisinde hizmetler sektörünün de payı zaman içinde artış göstermiştir. Hizmetler sektörünün milli gelir içindeki payı 1923 yılında % 46; 1980 yılında % 55,4; 1990 yılında % 57,9 ve 2000 yılında % 62,6 iken bu oran 2011 yılı itibarıyla % 61,5 (% 4,5'lik inşaat sektörü dahil) olmuştur. Gelişmiş ülkelerde, hizmetler

⁷⁸ DPT, Türkiye Sanayi Politikası, Sf. 10, 2003

sektörünün ulusal ekonomilerdeki sayısal büyüldükleri incelendiğinde hizmetler sektörünün toplam istihdam içindeki payının % 70-75 arasında yer aldığı görülmektedir. Türkiye'de ise hizmetler sektörünün toplam istihdam içindeki payı 1923 yılında % 6,5; 1980 yılında % 32; 1990 yılında % 25,9 ve 2000 yılında % 46 iken bu oran 2011 yılı itibariyle % 48 olarak gerçekleşmiştir. Bu açıdan hizmetler sektörü, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de istihdam açısından en fazla çalışanın olduğu alan olma özelliğine sahiptir.

Milli gelir ve istihdam içindeki payı ile ülkelerin başlıca ekonomik faaliyetlerinden birini oluşturan hizmetler sektörü, bu kapsamda başta ticaret, turizm ve inşaat olmak üzere Türkiye ekonomisi için de öneme sahip bir sektördür. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) bünyesine aktarılmış olan "**Hizmet Ticareti Genel Anlaşması'nı (GATS)**" 1994 yılında imzalayan Türkiye, bu kapsamda hizmetler sektöründe yer alan hizmet alanlarının serbest piyasaya açılması ve bunun için gerekli mevzuat düzenlemelerinin yapılması taahhüdünde bulunmuştur.

Hizmetler sektörü kollarından olan inşaat, ticaret, turizm, ulaştırma ve haberleşme sektörlerindeki katma değer artışları 2008 ve 2009 yıllarına kadar istikrarlı bir artış sergilerken, bu yıllarda küresel krizle birlikte düşüş eğilimine girmiş, ancak sonraki yıllarda tekrar artışa geçmiştir.

Ticaret sektörü, hizmetler sektörü içinde en büyük yüzdelik paya sahip alan olarak önemi her geçen daha fazla artan bir alt sektördür. 2009 yılında, dünya ticaret hacminin büyük ölçüde küçülmesi ve özellikle Türkiye'nin en önemli ticaret ortağı olan Avrupa Birliği ülkelerinin büyüme oranlarındaki bozulma ve yetersiz talep koşulları, hizmet kalemlerinden olan mal ve hizmet ticaretinde önemli ölçüde daralmalara yol açmıştır.

Turizm sektörü, Türkiye ekonomisinin üretimine ve istihdamına katkı sağlayan en önemli hizmet ihrac kalemlerinden biridir. Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren artan altyapı çalışmaları ve bu sektöre yönelik yatırımlar sayesinde büyük gelişme sağlanmış ve hizmet dengesinin bakiyesi bu sektör sayesinde Türkiye lehine olumlu gerçekleşmiştir. Sadece yaz sezonunda

değil, yılın on iki ayı turist çekebilecek çeşitli imkanlara sahip olan Türkiye, düşük fiyatlarla gittikçe artan sayıda turisti kendine çeken bir ülke konumundadır. Son yıllarda hızla gelişen turizm sektörü, Türkiye'nin dünyada seyahat edilen ülkeler arasında ilk ona girmesini sağlamıştır. Bu sektörün en temel sorunları ise; pazarlama ve tanıtım yetersizliği, üst yönetim ve örgütlenme yetersizliği, ulaştırmada kalite ve güvenlik yetersizliği, düşük fiyatlı paket programların ağırlıkta olması ve yetişmiş kalifiye işgücü yetersizliğidir.

	TURİZM SEKTÖRÜ						
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
GELİR*	16.853	18.487	21.951	21.250	20.807	23.020	23.411

Tablo: Turizm Gelirleri, Milyon Dolar (\$)

İnşaat sektörü, Türkiye ihracatı açısından diğer bir önemli hizmet kalemidir. Son yıllarda bu sektördeki üretim artışı önemli boyutlara ulaşmıştır. 1998 yılına kadar düzenli biçimde artan inşaat hizmetleri ihracatı, 1998 yılında 2.3 milyar dolar ile zirveye ulaşmış olsa da bu tarihten itibaren gerilemiştir. İnşaat sektörü katma değeri 2008 yılında % 8,1 azalırken, krizin yaratmış olduğu talep daralmasına bağlı olarak 2009 yılında % 16,1 oranında küçülmüş ve en yüksek gerileme görülen sektör olmuştur. İnşaat sektöründe büyüme oranı 2011 yılı itibarıyla % 11,2 ve 2012 yılı itibarıyla % 0,6 olarak gerçekleşmiştir.

	İNŞAAT SEKTÖRÜ						
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
BÜYÜME ORANI (%)	% 18,5	% 5,7	% -8,1	% -16,1	% 18,3	% 11,2	% 0,6
SEKTÖREL DAĞILIM GSYİH (%)	% 4,7	% 4,9	% 4,7	% 3,8	% 4,2	% 4,5	% 4,4

Tablo: İnşaat Sektörü, Büyüme Oranı (%) - GSYİH Payı (%)

Ulaştırma sektörü ise Türkiye ekonomisinin coğrafi konumu nedeniyle oldukça önemli bir yere sahip bir alt sektördür. Türkiye'de hava ve deniz taşımacılığı uzun süre geri plana itilmiş ve kara taşımacılığına ağırlık verilmiştir. Kara taşımacılığında ise demiryolu taşımacılığı, Cumhuriyetin kuruluş yıllarından sonra pek önemsiz olmamıştır. Ulaştırma sektörünün bir parçası olarak deniz taşımacılığı, özellikle 1980 yılından itibaren artan dışa açılmaya birlikte hızlı bir gelişme göstermiştir. Deniz ticaretine diğer uluslararası taşımacılık hizmetleri ve transit taşımacılık da eklenince deniz taşımacılığı önemli ihracat geliri yaratmaya başlamıştır. Üç tarafı denizlerle çevrili olan Türkiye, limanların gelişimine ve deniz taşımacılığına büyük önem vermiş ve 1980'lerin başından itibaren deniz taşımacılığı hızla gelişmiştir.

Türkiye'de yurtdışı yolcu taşımacılığında havayolunun, yurtdışı yük taşımacılığında denizyolunun ve yurtiçi yük taşımacılığında ise karayolunun ağırlığı bulunmaktadır. Yurtiçi yolcu taşımacılığının % 95'lik bir dilimi ise karayolu ile sağlanmaktadır.

C. TÜRKİYE'DE BANKACILIK SİSTEMİ

1. Osmanlı Devleti Dönemi Bankacılık Sektörü

Türkiye'de bankacılık sektörüne ilişkin gelişmeler 19. yüzyıla kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Tarihsel gelişim sürecinde bu dönem bankaları daha çok piyasada faaliyet gösteren yabancı sermayeli ya da yabancı iştirakiyle kurulmuş bankalardır. "Bank-ı Dersaadet", 1847 yılında İstanbul'da Galata bankerlerince kurulan ilk Osmanlı bankasıdır. Daha sonra yerine Osmanlı Devleti'nde modern anlamdaki ilk ticaret ve mevduat bankası olarak yabancı sermaye tarafından 1856 yılında kurulan ve ilk emisyon bankası olma özelliğini taşıyan "Osmanlı Bankası" kurulmuştur. Osmanlı Devleti'nde kurulmuş olan ilk ulusal sermayeli banka ise Mithat Paşa tarafından 1888 yılında kurulan "Ziraat Bankası"dır. Bu dönemde kurulan diğer yerli ve yabancı bankalar ise Bank-ı Osmanî Şahane (1863), Avusturya-Osmanlı Bankası (1871), Selanik Bankası (1888), Midilli Bankası (1891), Türkiye Millî Bankası (1909) ve İtibar-ı Millî Bankası (1917) olmuştur.

2. Cumhuriyetin Kuruluş Yılları Dönemi Bankacılık Sektörü

Türk ekonomisinin gelişimine bakıldığında cumhuriyetin ilanıyla birlikte malî sistemin yapılanmasında devletin ağırlıklı bir işleve sahip olduğu ve öncü bir rol üstlendiği görülmektedir. Cumhuriyetin kuruluş döneminde ilk olarak ticarî ve sınaî sektörün finansal açıdan desteklenmesi amacıyla millî bir bankacılık sisteminin oluşturulması hazırlıkları, devlet desteğiyle sağlanmaya çalışılmıştır. Kuruluş dönemi boyunca kamu sermayesinin ağırlıkta olduğu bankalar kurulmuş, bu bankalar mevcut yabancı sermayeli bankalar ve daha sonra kurulan özel bankalarla birlikte Türk bankacılık sektörünün yapısını oluşturmuştur. Birinci İzmir İktisat Kongresi kararları kapsamında ülkenin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunmak ve ticaret sektörüne kredi vermek amacıyla ilk büyük özel banka olan **Türkiye İş Bankası (1924)**, sanayi kesimine destek olmak amacıyla **Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası (1925)** ve sonrasında inşaat sektörüne kredi sağlamak için **Emlak ve Eytam Bankası (1926)** kurulmuştur. Yine 1923-1933 yılları arası dönemde çok sayıda yerel banka kurulmuş, ancak 1929 Dünya Ekonomik Bunalımının bankacılık sektörü üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle bu dönemde birçok banka faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmıştır.

1930'lu yıllardan sonra ise devletçilik görüşüyle birlikte sanayi planlarında yer alan işletmelerin kurulması, işletilmesi ve finansman ihtiyaçlarının sağlanması amacıyla **Sümerbank (1933)**, **İller Bankası (1933)**, **Etibank (1935)**, **Denizbank (1937)** ve **Halk Bankası (1938)** gibi büyük devlet bankaları kurulmuştur. 1938 yılına gelindiğinde yabancı bankaların sayısı azalmış ve sektörde millî bankaların payı % 80'ler seviyesine yükselmiştir. Bu dönemde faaliyete geçen bir diğer banka ise 1930 yılında kurulan **Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'dır**. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın kurulmasıyla birlikte banknot ihraç etme yetkisini elinde bulunduran Osmanlı Bankası'nın bu imtiyazı, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'na devredilmiştir.

→ Ülkemizde 1933 yılında kabul edilen ve üç yıl yürürlükte kalan **30.05.1933 tarih ve 2243 sayılı "Mevduatı Koruma Kanunu"** ilk bankalar kanunu olarak nitelendirilebilir. İkincisi ise 1936 yılında kabul edilen ve 22 yıl yürürlükte kalan **01.06.1936 tarih ve 2999 sayılı "Bankalar Kanunu"**dur.⁷⁹

İkinci Dünya Savaşı Sonrası yıllar (1945'lerden itibaren) özel sektör banka sayısında hızlı bir artışın yaşandığı ve şube bankacılığının yaygınlaştığı yıllar olmuştur. Bu dönemde sanayi sektörünün milli gelirden daha çok pay almaya başlaması ve piyasa için üretimin genişlemesi ile birlikte devlet desteğiyle ve özel kanunlarla **Denizcilik Bankası (1952), T. Vakıflar Bankası (1954) ve T. Öğretmenler Bankası (1958)** kurulmuş ve yine özel sektör tarafından **Yapı ve Kredi Bankası (1944), Garanti Bankası (1946), Akbank (1948) ve Pamukbank (1955)** gibi özel sermayeli bankalar kurulmuştur. Yabancı ve yerli sermayenin Türkiye'de yatırımda bulunmalarını sağlamak amacıyla ilk özel yatırım ve kalkınma bankası olarak ise **Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (1950)** kurulmuştur.

→ 1936 yılında çıkarılan 2999 sayılı Bankalar Kanunu'nun yerini ilerleyen dönemlerde **23.06.1958 tarih ve 7129 sayılı "Bankalar Kanunu"** almıştır.

3. 1960-1980 Yılları Arası Planlı Kalkınma Dönemi ve Bankacılık Sektörü

1960-1980 yılları arası planlı dönemde, bankacılık sektörü önemli ölçüde devlet kontrolü ve etkisi altında kalmıştır. İthal ikameci tipi sanayileşme stratejisi çerçevesinde yabancı bankalar da dahil olmak üzere ticarî bankacılık alanında uygulanan politikalar nedeniyle sektöre girişler engellenmiş, yeni ticarî bankalar kurulması sınırlandırılmış ve çoğu küçük çaplı banka kapanmıştır. Bu dönemde çok sayıda küçük banka yerine, az sayıda çok şubeli büyük banka kurulması yönünde bir eğilim ortaya çıkmış ve sektör az sayıda büyük bankanın sisteme hakim olduğu oligopolistik bir yapıya dönüşmüştür.⁸⁰

⁷⁹ www.tbb.org, a.g.e, İstanbul, 1998

⁸⁰ Parasız, İlker, a.g.e. 2000

Bu dönemde kalkınma ve yatırım bankacılığı teşvik edilmiş ve desteklenmiş; bankacılık sisteminde ise şube ve holding bankacılığı gelişmeye başlamıştır. Planlı dönemde beşi kalkınma ve ikisi ticaret olmak üzere toplam yedi yeni banka kurulmuş, bankacılık sektöründe bulunan önemli ölçüdeki mevduatın sanayi ve enerji gibi öncelik taşıyan alanlara yönelmesini sağlamak amacıyla ise pek çok küçük bankanın faaliyetine son verilmiştir. Bu dönemde tasfiye edilen pekçok küçük banka için T.C. Merkez Bankası nezdinde bir bankalar Tasfiye Fonu oluşturulmuştur.

Planlı Dönemde kurulan başlıca ticari bankalar; Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası (1964) ve Arap-Türk Bankası (1977)'dir. Kalkınma bankası olarak ise T.C. Turizm Bankası (1962), Sınai Yatırım ve Kredi Bankası (1963), Devlet Yatırım Bankası (1964), Türkiye Maden Bankası (1968) ve Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (1976) bu dönemde kurulmuştur.

4. 1980 Yılı Sonrası Finansal Serbestleşme Dönemi ve Bankacılık Sektörü

Türkiye'de 24 Ocak 1980 Kararları sonrasında dışa açılma, serbest pazar ekonomisine geçiş ve dünya finans sistemi ile bütünleşme çabalarının bir sonucu olarak bankacılık sektöründe de dışa açılma ve etkinliğini arttırma yönünde bir eğilim ortaya çıkmıştır. Bu dönemde liberalleşmeden en çok etkilenen ve değişim içine giren sektörlerden biri de bankacılık sektörü olmuştur. 1980'lerin sonlarında başlatılan finansal serbestleşme süreciyle birlikte faiz oranlarında ve döviz kurlarında sınırlamaların kaldırılması ile bankacılık sektöründe önemli yapısal değişiklikler uygulamaya konmuştur. Reform niteliğindeki bu yapısal değişiklikler, bankacılık sektörünün gelişmesini ve büyümesini sağlamıştır. 1980'li yıllarda bankacılık sektöründe uygulanan serbestleşmeye yönelik politikaların temel özellikleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- Uluslararası bankacılık standartlarının benimsenmesi
- Seçici kredi politikalarının kaldırılması
- Faiz oranlarının serbest bırakılması ve reel olarak pozitif düzeye erişmesinin yolunun açılması

- Sektöre yeni banka girişlerinin kolaylaştırılması
- Yabancı bankaların Türkiye'de faaliyet göstermeleri için uygun bir ortamın hazırlanması

Bunların dışında bankacılık sektörünün uluslararası piyasalardaki fon tedarik etmesi serbest bırakılmış, sektörde yer alan bankaların yabancı para cinsinden işlem yapmalarına izin verilmiş, bankaların uluslararası kriterlere uygun yapılandırma içerisine girmesine yönelik ise çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır.⁸¹

1980 sonrası süreçte bankacılık sistemine girişin serbestleşmesi bankacılık sektöründe rekabeti arttırmış ve sektörde "banker" adı verilen ve piyasa faizi üzerinden anormal yüksek faiz taahhüdüyle mevduat toplayan yeni finansal oluşumları ortaya çıkarmıştır. 1980 sonrası dönemde finansal liberalleşmeye dönük olarak finansal sisteme girişin serbestleşmesi, faiz oranlarının serbest bırakılması ve pozitif reel faiz uygulamasına geçilmesi piyasalarda mevduat ve kredi faizlerinin hızla yükselmesine neden olmuştur. Bankalar ile bankerler arasında faiz yükseltme yoluyla artan rekabet, bu dönemde bankerleri sürekli olarak yüksek faiz ile borçlanmaya yöneltmiştir. Sonuç olarak ise 1982 yılına gelindiğinde **'Bankerler Krizi'** olarak adlandırılan ve banker iflaslarının yaşandığı bir finansal kriz dönemi ortaya çıkmıştır.

→ Faiz veya her ne ad altında olursa olsun bir ivaz karşılığı veya ipotek almak suretiyle sürekli olarak ödünç para verme işleriyle uğraşan gerçek kişilerin ve finansman şirketleri ile faktoring şirketlerinin faaliyetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesi amacıyla bu dönemde **30.09.1983 tarih ve 90 sayılı KHK** ile **"Ödünç Para Verme İşleri Hakkında KHK"** çıkarılmıştır.

→ 1958 yılında çıkarılan 7129 sayılı Bankalar Kanunu'nun yerini ilerleyen dönemlerde **25.04.1985 tarih ve 3182 sayılı "Bankalar Kanunu"** almıştır.

1990'lı yıllarda dış ticaret açığı ve döviz kurlarındaki dalgalanmaların beraberinde getirdiği belirsizlik ortamı, bu dönemde

⁸¹ Çolak, Ömer Faruk-Asian Yiğitdm, a.g.e.

bankacılık sektörünün mali bünyesinin önemli ölçüde bozulmasına neden olmuştur. Özellikle hızla artan kamu kesimi borçlanma gereği ve bütçenin finansmanında ağırlıklı olarak kamu bankaları kaynaklarının kullanılması, bu dönemde bankalar için riskli bir durum ortaya çıkarmıştır. Ayrıca bu dönemde 1990 Körfez Krizi de bankacılık sektörünü olumsuz etkilemiş ve ekonomik yapı likidite krizine girmiştir.

1990'ların ortalarına gelindiğinde sektördeki en büyük finansal krizlerden biri olan 5 Nisan 1994 Krizi ise bankaların ve kurumların iflasını hızlandırmış ve krizle gelen çok, bankacılık sisteminin toplam varlıklarını büyük oranda azaltmıştır. Bu dönemde faizlerin düşük tutulması sonucu devlet tahvillerine yönelik talebin düşmesi, döviz piyasasına olan talebi de artırmıştır. Döviz piyasasına yönelik olarak artan talebin, TCMB döviz rezervleri ile karşılanamaması bu dönemde bankacılık sektörünü de tehdit eder bir hale gelmiştir. Düşük döviz kuru ve yüksek faiz politikalarının sona ermesi nedeniyle bankaların kâr oranlarının düşmesi ve dövizle olan talebin artmasıyla bankaların özkaynaklarının erimesi, bu dönemde bankaların ve finansal kuruluşların iflasını da hızlandırmıştır. Sonuç olarak döviz ve faiz oranları arasında oluşan yeni tablo, bankacılık sektörünün etkinliğini azaltmış ve sektöre olan güven büyük ölçüde sarsılmıştır.

5. 2000 Yılı Sonrası Bankacılık Sektörü ve Yeniden Yapılanma Süreci

2000'li yıllara gelindiğinde bankacılık sektörü çok ciddi bir riske maruz kalmış, bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması ve bankaların mali bünye sorunlarının çözülmesi, bu dönemde artık kaçınılmaz hale gelmiştir. Dönem boyunca bankacılık sisteminin kamusal denetimin etkinlikten uzak olması, sermaye yetersizliği, sistemin neredeyse yarısının kamu bankalarından oluşması, kamunun mali yükümlülüklerinin kamu borçlanma senetleri yoluyla kamu bankalarına yükletilmesi, devletin finansal kuruluşlardan sürekli olarak fon talep edici pozisyonda olması ve kontrollü kur politikaları kamu bankalarının mali yapılarını ve likidite durumlarını bozarak bu bankaların yüksek faiz ve kur riski taşımasına neden olmuştur.

Kasım 2000 yılında mali piyasalarda likidite sıkışıklığının neden olduğu döviz talebindeki hızlı artış ve Şubat 2001 yılında ise mali piyasalardaki güvenin kırılma yapısı bu dönemde art arda çeşitli finansal krizlere yol açmıştır. Türkiye ekonomisinde 2000'li yıllarda yaşanan bu her iki finans krizi de başta bankacılık sektörü olmak üzere bütün sektörleri ve ekonomik yaşamı olumsuz yönde etkilemiştir. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri sonrasında aşırı yükselen faiz oranları, vade uyumsuzluğu olan bankaların fonlama zararlarını arttırırken portföylerinde bulundukları menkul kıymetlerin de değer yitirmesine yol açmıştır. Şubat 2001'de dalgalı kura geçilmesiyle birlikte TL'nin yabancı paralar karşısında hızla değer kaybetmesine bağlı olarak yüksek açık pozisyonuyla çalışan bankalar, önemli boyutta kambiyo zararı ile karşı karşıya kalmıştır.⁸² 2001 yılında, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın açıklanmasıyla bankacılık sektörüne özel bir önem verilmiş ve bankaların gelişen yeni finansal sistem içerisinde sağlıklı bir şekilde işleyişini sağlayacak kurumsal düzenlemeler kapsamında alınacak tedbirler belirtilmiştir.

→ Tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerini korumak, mali piyasalarda güven ve istikrarı ve ekonomik kalkınmanın gereklerini de dikkate alarak kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasını sağlamak üzere bankaların kuruluş, yönetim, çalışma, devir, birleşme, tasfiye ve denetlenmelerine ilişkin esasları düzenlemek amacıyla çıkarılan 18.06.1999 tarih ve 4389 sayılı "Bankalar Kanunu" 23 Haziran 1999 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

2000 yılından itibaren yaşanan banka iflasları Türkiye'de faaliyette bulunan banka sayısını hızla azaltmıştır. 1999 sonunda 81 olan banka sayısı, Haziran 2004 itibariyle 49'a ve 2011 itibariyle ise 44'e düşmüştür. Bunlardan 31'i mevduat bankası ve 13'ü kalkınma ve yatırım bankası olarak Türk bankacılık sisteminde yer almaktadır. Şubat 2001 yılında yaşanan krizden sonra finansal alanda gerçekleştirilen reformlar, Türk bankacı-

⁸² Erdoğan, Engin, a.g.e.2000

lık sektörünü güçlendirmiştir. Yapılan reformlar ile daha güçlü bir hale gelen bankacılık sektörü, risk yönetiminin geliştirilmesi ve kurumsallaşması yönünde önemli mesafeler almış ve yapılan düzenlemelerde uluslararası standartlara önemli ölçüde yaklaşarak uluslararası rekabet etme düzeyleri artış göstermiştir. Sektörün yeniden yapılandırılması ve özellikle bankaların açık pozisyonlarını kapatma ve sermaye yapılarını güçlendirme yönünde atılan adımlarla birlikte bankalar, kâr edebilir bir konuma getirilmiştir.⁸³

2000 yılı sonrası bankacılık sektörünün yeniden yapılanması programı kapsamında alınan önlemler:

- Bankaların, mevduatların geri ödeneceğine dair güvence vermesiyle kamuoyu güveninin tekrar kazanılması
- Denetim ve düzenlemeye ilişkin daha sıkı kuralların uygulanması
- Kamu bankalarının özelleştirilmeye hazırlanacak şekilde yeniden yapılandırılmaları çalışmalarının başlatılması ve bu kapsamda yasal ve idari düzenlemelerden kaynaklanan görev zararlarının önlenmesi amacıyla gerekli değişikliklerin yapılması
- Daha sağlıklı ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması için banka sermayelerinin güçlendirilmesi
- Bankaların daha sağlıklı bir bilanço yapısına kavuşturulması ve reel sektörün borçlarının gönüllülük esas çerçevesinde yeniden yapılandırılmasının (İstanbul Yaklaşımı) teşvik edilmesi
- TMSF kapsamındaki bankaların satılabilecek durumda olanlarının hızla satılması, geriye kalanların ise finansal açıdan yeniden yapılandırılması veya birleştirilmesi
- Bankacılık sektörüyle ilgili olarak yeni düzenlemeler yapılması ve özel bankalar için geçerli olan banka birleşmelerinin teşvik edilmesi
- Bankacılık sektörüne yönelik gözetim ve denetim çerçevesini güçlendirecek bağımsız bir idari otoritenin (BDDK) oluşturulması

⁸³ Yıldırım, Oğuz, a.g.e. Anadolu Üniversitesi

Program kapsamında, kamu bankalarına görev zararları karşılığı kamu borçlanma kâğıdı verilmesi ve böylece bankaların gecelik piyasada yaptıkları baskının hafifletilmesi, T.C. Ziraat A.Ş. ve T. Halkbank A.Ş.'nin yeniden yapılandırılması, T. Vakıflar Bankası T.A.O.'nin özelleştirilmesi, T. Emlak Bankası A.Ş.'nin kapatılması ve kamusal denetim ile risk yönetiminin güçlendirilmesi bankacılık sektörü ve yeniden yapılanma süreci kapsamında bankacılık sektöründe kamu bankalarına yönelik gerçekleştirilen reformlar arasındadır.

→ Finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanmasına, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasına, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemek amacıyla çıkarılan 19.10.2005 tarih ve 5411 sayılı "Bankacılık Kanunu" 1 Kasım 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

6. Türk Bankacılık Sektöründe Karşılaşılan Mali Riskler

- Faiz riski (aktif ve pasif kalemleri arasında vade ya da faiz bazında bir uyumsuzluk olması veya değişken faizli mali yükümlülüklerin gelecekteki nakit akımları üzerindeki belirsizliği sonucu ortaya çıkan kayıp)

- Kur riski (yabancı paraya dayalı işlemlerde, yabancı paraların yerli paraya ya da birbirlerine karşı değerlerinin değişmesi durumunda ortaya çıkan kayıp)

- Kredi riski (kredinin geri dönmemesi durumunda banka alacağının tamamen veya kısmen tahsil edilememesi sonucu ortaya çıkan kayıp)

- Piyasa riski (piyasada meydana gelen beklenmeyen olumsuz dalgalanmaların sebep olduğu kayıp)

- Sermaye yetersizliği riski (mevcut sermaye ile gerçekleşen risklerden oluşan kayıpları telafi edebilme yetersizliği)

7. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) Yönetimine Devredilen Bankalar

22.07.1983 tarihinde yürürlüğe giren Bankalar Hakkında Kanuna ilişkin 70 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ku-

ruhan "Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu"nın görevi; tasarruf mevduatı ve gerçek kişilere ait katılım fonlarını sigorta etmek, finansal sistemin bütününe sirayet edebilecek ölçüde olumsuz gelişmelerin BDDK'nın koordinasyonunda diğer kamu kurumları ile birlikte tespitine yönelik çalışmalar yapmak ve bu çerçevede Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen olağanüstü tedbirleri derhal uygulamak, kredi kuruluşunun Fona devrini müteakip, zararın mevcut ortakların sermayesinden indirilmesi kaydıyla, kısmen veya tamamen devir, satış veya birleştirilmesi işlemlerini gerçekleştirmektir. Yine BDDK tarafından bankanın faaliyet izninin kaldırılmasını müteakip, bankanın yönetim ve denetimini devralarak iflas ve tasfiye işlemlerini gerçekleştirmek, finansal piyasalarda güven ve istikrarı sağlamak ve sektörün gelişmesini temin etmek üzere, bilgi teatisinde bulunmak, kurumlar arası işbirliği ve koordinasyonu sağlamak, ortak politika önerilerinde bulunmak ve finans sektörünün geleceğini ilgilendiren konulara ilişkin görüş bildirmektir.⁸⁴

1983 yılından itibaren tüzel kişiliğe haiz olan Fon'un idare ve temsili öne TCMB, sonra ise BDDK tarafından yerine getirilmiştir.

→ 01.11.2005 tarih ve 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nda ise TMSF'nin kamu tüzel kişiliğini haiz, idari ve mali özerkliğe sahip olma statüsü korunarak Fon'a, mevduat sigortacılığına ilişkin politikaları belirleme yetkisi verilmiştir.

Türk bankacılık sisteminde, bankacılık sektörü reformu çerçevesinde önemli adımlar atılmış ve sistemin sağlıklı bir yapıya kavuşturulabilmesini teminen çeşitli önlemler alınmıştır. Türk bankacılık sektöründe 2000 yılı sonrası finansal yeniden yapılandırma sürecinde banka birleşmeleri ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu yönetiminde bulunan bankaların sorunlarının çözülmesiyle ilgili olarak çeşitli kurumsal düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda TMSF yönetimine devredilen bankaların kısa vadeli yükümlülükleri azaltılmış, açık pozisyonları önemli ölçüde kapatılmış, mevduat faizleri piyasa koşullarına uygun

⁸⁴ TMSF, Görev ve Yetkileri, 2008

hale getirilmiş, bu bankaların mevduat ile yabancı para yükümlülükleri diğer bankalara devredilerek şube ve personel sayıları azaltılmış ve bazılarının birleştirilmesine ve satılmasına ilişkin girişimlere başlanmıştır.

1997 yılından bugüne kadar toplam 20 banka TMSF'ye devredilmiştir. Bu 20 bankadan 3'ü 25.04.1985 tarihli ve 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nun yürürlükte olduğu dönemde TMSF bünyesine alınmıştır. 5 banka yaşanan krizlerle birlikte mali bünyelerinin tamamen bozulması, ödeyebilirliklerini ve likiditelerini kaybetmesi nedeniyle 18.06.1999 tarihli ve 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 14. maddesine göre ve 12 banka ise mali bünyelerinin bozulması ve banka kaynaklarının banka hakim ortaklarının lehine ve banka zararına sebep olacak şekilde kullanılması nedeniyle aynı Kanunun 14. maddesine göre TMSF bünyesine alınmıştır.⁸⁵ TMSF bünyesine alınan bu bankalarla ilgili olarak:

*** Devredilen Bankalar:**

- 2001 yılında Sümerbank çatısı altında toplanan bankalar (Egebank, Yaşarbank, Yurtbank, Bank Kapital ve Ulusal Bank)

- 2001 yılında Etibank A.Ş. çatısı altında toplanan bankalar (Etibank A.Ş, Interbank A.Ş, Esbank ve Eskişehir Bankası T.A.Ş.)

- 2002 yılında Bayındırбанк çatısı altında toplanan bankalar (İktisat Bankası, Kent Bank, EGS Bank, Etibank, Toprakbank)

- 2002 yılında Pamukbank TMSF'ye devredildi ve 2004 yılında birleşme işlemleri tamamlanarak T. Halk Bankası'na devredildi.

- 2001 yılında Bayındırбанк TMSF'ye devredildi ve 2005 yılında adı Birleşik Fon Bankası olarak değiştirildi.

- 2001 yılında Emlak Bankası, T.C. Ziraat Bankası'na devredildi.

⁸⁵ BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu-VI, Nisan 2003

- 2002 yılında Sınai Yatırım Bankası, T. Sınai Kalkınma Bankası'na devredildi.

*** Satılan Bankalar:**

- Bank Ekspres, 2001 yılında Tekfen Grubuna satılmış ve daha sonra banka faaliyetlerine Tekfenbank A.Ş. olarak devam etmiştir.

- Demirbank, HSBC Bank ile Fon arasında imzalanan hisse devir sözleşmesi kapsamında fiili hisse devri 2001 yılında gerçekleştirilmiştir.

- Sümerbank, 2001 yılında OYAK Grubuna satılmış ve banka, faaliyetlerine daha sonra Oyakbank A.Ş. olarak devam etmiştir.

- Sitebank, Novabank SA ile Fon arasında imzalanan hisse devir sözleşmesi kapsamında fiili hisse devri 2002 yılında gerçekleştirilmiştir. Bankanın ticaret ünvanı 2003 yılında Bank Europa Bankası A.Ş. ve 2006 yılında Millennium Bank A.Ş. olarak değişmiştir.

- Tarişbank, Denizbank A.Ş. ile hisse devir sözleşmesi imzalanmış ve fiili hisse devri 2002 yılında gerçekleştirilmiştir.

- Osmanlı Bankası, 2001 yılında Garanti Bankası'na satılarak Garanti Bankası adı altında birleştirilmiştir.

*** Tasfiye Edilen Bankalar:**

- Türk Ticaret Bankası A.Ş.'nin (Türkbank), 2002 yılında yapılan olağanüstü genel kurul toplantısında bankanın ifisah ve tasfiyesine karar verilmiştir.

*** Tasfiye Sürecindeki Bankalar:**

- 1994 yılında TMSF'ye devredilen Türkiye Turizm Yatırım ve Dış Ticaret Bankası (TYT), Türkiye İthalat ve İhracat Bankası (İmpexbank), Marmara Bankası; 2000 yılında TMSF'ye devredilen Kıbrıs Kredi Bankası ve 2003 Yılında TMSF'ye devredilen İmar Bankası ile ilgili olarak tasfiye süreci devam etmektedir.

D. TÜRKİYE'DE ÖZELLEŞTİRME SÜRECİ

1. Özelleştirme

Özelleştirme kavramı, kamusal mülkiyete konu olan fiziksel

ya da malî varlıkların özel şahıslara satışı, bir mal ya da hizmetin üretim veya dağıtımını sağlamak üzere özel şahıslara imtiyaz verilmesini, yetkili kamu makamları tarafından belirli kurallara bağlanmış olan mal ve hizmet üretim veya dağıtımının kural dışılaştırılmasını ya da kural koyma ve uygulama yetkisinin özerk düzenleyici kuruluşlara devrini içerir.⁸⁶ Özelleştirmenin ana felsefesi ise devletin ekonomideki sınai ve ticarî aktivitesinin en aza indirilmesi ve ekonominin pazar mekanizmaları tarafından yönlendirilmesidir.

2. Özelleştirmenin Temel Amaçları

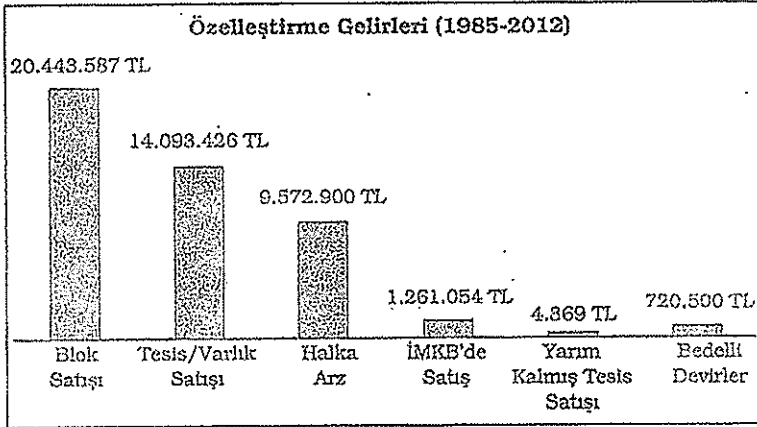
- Rekabete dayalı piyasa ekonomisinin oluşturulması
- Devletin ekonomideki faaliyet alanının azaltılması
- Kamu kesiminin piyasalar üzerindeki olumsuz baskısının engellenmesi
- Devlet bütçesindeki KİT finansman yükünün azaltılması
- Yerli ve yabancı tasarrufları piyasalara yönlendirerek yeni kaynaklar yaratılması

3. Özelleştirme Yöntemleri

- Satış (Varlık satışı: bedel karşılığında devredilmesi ve Hisse satışı: Blok satış, halka arz, halka arzı içeren blok satış, çalışanlara satış, borsada normal veya özel emirle satış)
- Kiralama (Bedel karşılığında belli süre ile kullanım hakkının verilmesi)
- İşletme hakkı devri (Bedel karşılığında belli süre ile işletilmesi hakkının verilmesi)
- Mülkiyetin gayri aynî haklar tesisi (İntifa, irtifak vb. hakların tesisi)
- Gelir ortaklığı modeli (Kuruluşların özellikleri ve yapıları dikkate alınarak devir işlemi)

⁸⁶ Türel, Oktar a.g.e.

Özelleştirme İşlemleri Yöntemleri ve Tutarları (1985-2012)

Kaynak: ÖİB, 1986-2012 yılları arası-000 Milyon Dolar

1985-2011 yılları arasındaki birikimli sonuçlara göre toplam 46.096 şlık özelleştirmenin % 44,4'ü blok satıştan, %30,6'sı tesis/varlık satışından ve % 20,8'i halka arzdan elde edilmiştir. Bu açıdan Türkiye'de bugüne kadar gerçekleştirilen özelleştirme uygulamaları arasında en büyük paya sahip yöntem, blok hisse satışı yöntemidir.

4. Türkiye'deki Özelleştirme Uygulamaları

Türkiye'de 1980'li yıllarda ekonomik serbestleşme süreciyle birlikte özelleştirme kavramı da önem kazanmış ve bu alanda ilk yasal düzenleme ise kamuya ait tesislerin işletme hakkının belli sürelerle devrine olanak tanıyan **29.02.1984 tarih ve 2983 sayılı "Tasarrufların Teşviki Ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun"**un çıkarılması olmuştur. Bu dönemde yine kamu kuruluşlarının özelleştirme kapsamına alınması ve KİT'lerin işlevlerinin özel sektöre devredilmesine yöne-

lık esasları belirleyen bir başka yasal düzenleme olarak 28.05.1986 tarih ve 3291 sayılı "Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi Hakkında Kanun" çıkarılmıştır.

→ Türkiye'de özelleştirme uygulamasının ilk örneği, 1985 yılında "Kars Süt Mamülleri Müessesesi"nin işletme hakkı devri uygulaması yoluyla kiralınması olmuştur.

Türkiye'de özelleştirme uygulamaları genellikle iştirak paylarının satışı ile bazı büyük KİT'lerin çok küçük sermaye paylarının satışından ibarettir. 1985 yılından itibaren özelleştirme kapsamına alınan 165 adet kuruluştan 97 adedinde özelleştirme tanımına girebilecek 108 işlem yapılmıştır. Özelleştirme işlemlerinden 60'ı blok satış ve halka arz kaydıyla blok satış yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Ayrıca blok satış kapsamında değerlendirilebilecek türden 45 adet tesis ve işletme satış veya devri gerçekleştirilmiştir. Özelleştirme gelirlerinin % 60,8'i kamuya ait iştirak paylarının satışından, % 8'i KİT statüsündeki kuruluşların küçük oranlı paylarının satışından, % 30,1'i ise bağlı ortaklıklardaki kamu paylarının satışından elde edilmiştir. 1986 yılından itibaren hız kazanan ve tamamı kamuya ait veya kamu iştiraki olan kuruluşlardaki kamu paylarının özelleştirme kapsamına alınması yoluyla yürütülen program çerçevesinde idare tarafından bugüne kadar 199 kuruluşta hisse senedi veya varlık satış/devir işlemi yapılmış ve bu kuruluşlardan 188'inde hiç kamu payı kalmamıştır.⁸⁷

	ÖZELLEŞTİRME İŞLEMLERİ						
	1985-1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
İŞLEM*	4.680	2.717	120	536	187	1.283	8.222

Kaynak: ÖİB * Özelleştirme işlemleri gelirleri 1985-2005 arası-Milyon Dolar (\$)

1990 yıllardan itibaren özelleştirmede karşılaşılan sorunların giderilmesi ve programa hız kazandırılması amacıyla çeşitli

çalışmalar başlatılmıştır. Bu dönemde hukuki ve idari açıdan özelleştirilme uygulamalarına ilişkin esasları düzenleyen 27.11.1994 tarih ve "4046 sayılı Özelleştirme Kanunu" yürürlüğe konmuş ve bu kapsamda Başbakanlığa bağlı, kamu tüzel kişiliğine sahip ve özel bütçeli "Özelleştirme İdaresi Başkanlığı" ile "Özelleştirme Yüksek Kurulu", "Özelleştirme Fonu" ve "Kamu Ortaklığı Fonu" oluşturulmuştur.

Özelleştirme konusu 2000'li yıllardan sonra daha çok önem kazanmış, 22 Aralık 1999 tarihinde imzalanarak IMF'ye verilen Niyet Mektubu'nda özelleştirme uygulamaları öncelikli alanlardan biri olarak belirlenmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin belirlenen özelleştirme hedeflerine ulaşması üzerine ise IMF heyeti, Türkiye'nin 10 Mart 2000 tarihli Ek Niyet Mektubunu onaylamıştır.

2004 yılı ekonomik programı içinde özelleştirmeye ayrı bir önem veren AKP hükümeti, kamu iktisadi teşebbüslerini ve kamuya ait arazileri özelleştirmeyi ve bunun için uygun makroekonomik zemini hazırlamayı hedeflemiştir. 1985-2004 yılları arası dönemde gerçekleştirilen özelleştirme geliri 9,4 milyar dolar olduğu halde, sadece 2005 yılında bu miktar 8,2 milyar dolardır. 1985-2011 yılları arasında gerçekleştirilen özelleştirme uygulamalarının tutarı ise 43.115 milyar dolar olmuştur. 2010 yılında artan özelleştirme gelirlerinde, 2011 yılında gerileme olmuştur.

	ÖZELLEŞTİRME İŞLEMLERİ						
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
İŞLEM*	8.096	4.259	6.297	2.275	3.085	1.358	3.018

Kaynak: ÖİB * Özelleştirme işlemleri gelirleri 2006-2011 arası-Milyon Dolar (\$)

Sanayi ve hizmetler alanında faaliyet gösteren ve Türkiye'de özelleştirilen başlıca KİT'ler: TÜPRAŞ, PETKİM, Türk Telekom, HAVELSAN, ETİ Bakır-Krom-Gümüş, TEKEL, TÜDEMSAŞ, ERDEMİR, TUMOSAN, İGSAS, USAŞ, Petrol Ofisi, ÇELBOR, Ereğli

Erdemir Limanı, İskenderun İSDEMİR Limanı, Başak Sigorta A.Ş., POAŞ, T.C.D.D Derince ve İzmir Limanları, Çeşme-Trabzon-Dikili-Kuşadası Limanları, Etibank, Denizbank, Sümerbank, İpragaz, GİMA, Migros, Gemi Sanayi A.Ş., ÇİTOSAN, İskenderun-Gaziantep-Ladik Çimento, NETAŞ, Çukurova-Kepez Elektrik, Türk Traktör, DİTAŞ, PETLAS A.Ş. özelleştirme kapsamında satışı yapılan kuruluşlardır.

Tarımsal KİT'lerin özelleştirilmesi de emek-sermaye ve bu bağlamda tarımsal üretim yapıları üzerine etkileri bakımından oldukça önemlidir. Bu çerçevede Türkiye'de 1983 yılında başlatılan çalışmalar kapsamında, bugüne değin özelleştirilen tarımsal KİT'ler: SEK, YEM SANAYİ, EBK, KÖYTEKS, ORÜS, TZDAŞ ve TÜGSAŞ'tır. Adı geçen tarımsal KİT'lerden TİGEM (Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü), EBK (Et ve Balık Ürünleri A.Ş.), ÇAY-KUR (Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü), TÜGSAŞ (Türkiye Gübre Sanayi A.Ş.) ve TŞFAŞ (Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.), TMO (Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü) ve TZDK (Türkiye Ziraat Donatım Kurumu) ise özelleştirilecek KİT'ler grubunda yer almaktadır.⁸⁸

2012 yılında bir önceki yıla göre %122,2 oranında artışla 3.018 milyon \$'lık toplam özelleştirme gerçekleştirilmiştir. Bunun 312 milyon \$'ı tesis/varlık satışı, 2.520 milyon \$'ı halka arz, 245 bin \$'ı bedelli devir, 187 milyon \$'ı da blok satışır.

E. TÜRKİYE'DE ÖDEMELER DENGESİ

Ödemeler dengesi, bir ekonomide yerleşik kişilerin (merkezi hükümet, bankalar, gerçek ve tüzel kişi ve kuruluşlar) diğer ülke ekonomilerinde yerleşik kişiler ile belli bir dönem içinde yapmış oldukları tüm mal ve hizmet ticareti ile bu ekonominin diğer ekonomilerle olan alacak ve yükümlülüklerinin, mülkiyet değişimi anında, çift kayıt prensibi esasına dayalı olarak kaydedildiği istatistikî bir tablodur. Ödemeler dengesi, işleme konu olan işin niteliğine göre, cari işlemler hesabı ile sermaye ve finans hesabı olmak üzere iki ana kalemden oluşmaktadır.⁸⁹

⁸⁸ İkinci Tarım Şurası, a.g.e.

⁸⁹ TCMB, a.g.e. Bülten, Sayı:13, Mart 2009

1. Cari İşlemler ile Sermaye ve Finans Hesabı Dengesi

Cari işlemler dengesi, dış ticaret dengesinden daha geniş bir kavramdır ve içinde esas itibarıyla mal, hizmet, gelir ve cari transfer ana kalemleri olmak üzere dış ticaret dengesi (ihracat-ithalat), hizmetler dengesi, turizm gelir-gider dengesi, yurt dışı inşaat hizmetleri, yurt dışından işçi dövizleri ve faiz ödemeleri ile kâr transferleri gibi alt kalemler bulunmaktadır.

Cari işlemler hesabı, içinde barındırdığı alt kalemlere göre:

- Dış ticaret dengesi; mal ihracatı ve ithalatı arasındaki farkı,
- Hizmetler dengesi; taşımacılık, turizm, inşaat hizmetleri, sigorta hizmetleri, finansal hizmetler, diğer ticarî hizmetler, resmi hizmetler ve diğer hizmetler,
- Gelir dengesi; Türkiye'de çalışmakta olan yabancıların elde ettikleri ücretler, doğrudan yatırımlar, portföy yatırımları ve diğer yatırımlardan elde edilen gelir ve ödenen tutarlar,
- Cari transferler ise ülkelerarası hibeler, yurt dışında yerleşik Türk vatandaşları tarafından gönderilen işçi gelirlerini ve diğer transfer kalemlerini kapsamaktadır.

	ÖDEMELER DENGESİ						
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
CARİ İŞLEMLER HESABI *	-32.193	-38.311	-41.946	-13.853	-46.643	-77.236	-48.505
SERMAYE VE FİNANS HS.*	42.689	48.707	33.547	6.115	58.929	66.301	47.339
NET HATA VE NOKSAN *	129	1.619	5.641	8.529	2.733	11.979	1.116
REZERV VARLIKLAR *	-10.625	-12.015	-2.758	-791	14.968	1.014	-20.814

Kaynak: TCMB, Ödemeler Dengesi.* Milyon Dolar (\$)

Sermaye ve finans hesapları ise sermaye hesapları ve finans hesapları şeklinde iki alt kaleme ayrılmaktadır. Sermaye hesa-

bı, göçmen transferleri ve borç affı gibi üretilmeyen; finansal olmayan varlıklara ilişkin işlemlerden oluşurken, finans hesabı ise doğrudan yatırımlar, portföy yatırımları, diğer yatırımlar ve rezerv varlıklarından oluşmaktadır.

Net hata ve noksan kalemi, cari işlemler hesabı toplamı ile rezerv varlıklar dahil sermaye ve finans hesapları toplamının birbirine mutlak olarak eşit olamaması nedeniyle oluşan farkın ters işaret ile kaydedilerek ödemeler dengesi eşitliğini sağlayan ödemeler dengesi kalemidir.

1980'li yıllarla birlikte gelişmekte olan ülkelerde sermaye hareketleri üzerindeki engellerin aşamalı olarak kaldırılması ülkelerarası sermaye hareketlerini hızlandırdığı gibi Türkiye'de de 24 Ocak 1980 Kararları ve sonrasında sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi yönünde atılan adımlarla, cari işlemler dengesi önem kazanmıştır. Türkiye'de, cari işlemler hesabı verileri incelendiğinde yurtiçi tasarrufların yurtiçi yatırımları karşılama oranının sürekli düşük olması nedeniyle 1984 yılından itibaren ekonominin, genellikle cari açık verdiği görülmektedir.⁹⁰ 1990'lı yıllarda sermaye hesabının serbestleştirilmesi sonucu uluslararası sermaye girişlerinin artması, beraberinde Merkez Bankası döviz rezervi pozisyonunu da güçlendirmiştir.

2007 yılının ortalarından itibaren etkisini hissettiren küresel krizle birlikte küresel piyasalarda likidite sorunu yaşanması ve ekonomik beklentilerdeki kötüleşme, 2009 yılına gelindiğinde gelişmekte olan ülkelere sermaye girişlerini olumsuz etkilediği gibi Türkiye'yi de etkilemiştir. Ancak 2009 yılında cari işlemler dengesi öncelli yıllara göre azalma eğilimine girmiştir. Bunun nedeni ise mal ihracatı ve ithalatı arasındaki farkın kriz döneminde azalma göstermesidir.

→ 2001 Krizi sonrası dönemden sonra Türkiye'de cari işlemler hesabı her yıl açık vermiştir.

Cari işlemler dengesi içerisinde yer alan turizm gelir ve giderleri ile işçi dövizlerinden elde edilen gelirlerin, sürekli Türkiye lehine önemli miktarlarda fazla vermesi, cari işlemler denge-

⁹⁰ TCMB, a.g.e. Bülten, Sayı:13, Mart 2009

si açıklarının önemli oranda azalması açısından olumlu gelişmelerdir.

2. Dış Ticaret Dengesi ve Gelişme Süreci

Dış ticaret dengesi, yurt içi yerleşikler ile yurt dışı yerleşikler arasında gerçekleştirilen ve gümrüklerden geçen mal ihracatı ve ithalatı arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır. Ülkeye döviz kazandırıcı işlemler, mal ihracatı olarak alacak kaydedilirken başka ülkeler lehine döviz kazandırıcı işlemler ise mal ithalatı olarak borç kaydedilir.

Dış ticaret, Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne kadar içinde bulunulan ekonomik ve siyasi ortama bağlı olarak ülkenin ekonomi politikalarına yön veren, sanayileşmenin tamamlayıcısı olan ve kalkınma politikalarının temel araçları arasında yer alan önemli bir politikadır. Bugün geline nokta dış ticaretinin görünümünü değerlendirebilmek açısından Osmanlı dış ticaret yapısının da ele alınması, dış ticaret sürecinin gelişim aşamalarının incelenmesi açısından faydalı olacaktır.

Osmanlı Devleti dış ticaret politikası, 19. yüzyılın başlarında hızla genişlemiş, ancak bağımsız bir dış ticaret politikası uygulayabilme imkanından yoksun olarak Avrupa devletlerinin serbest ticaret anlaşmalarıyla bu ülkelere bağımlı bir şekil almıştır. Dönem boyunca gümrük vergileri oldukça düşük düzeyde tutulmuş, sonuç olarak ise Avrupa sanayi üretimiyle rekabet edemeyen Osmanlı ekonomisi, 1838 yılında imzalanan Balta Limanı Ticaret Anlaşması'nın yarattığı ticaret ortamı ile dışa açık, ham madde ihraç eden ve mamul mallar ithal eden bir ülke durumuna gelmiştir. Avrupa ile olan dış ticareti hızla genişleyen Osmanlı ekonomisinde, batılı devletlere tanınan bu imtiyazlar nedeniyle devamlı olarak dış ticaret açıkları meydana gelmiştir.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise Osmanlı İmparatorluğundan devralınan ekonomik ve siyasi miras ile yeni kurulan Cumhuriyet hükümeti, 1916 tarihli Osmanlı gümrük tarifelerine ilişkin taahhütlerin 1923-1929 yılları arasında da devam etmesini, daha önce yapılan ticaret anlaşmaları gereği zorunlu olarak kabul etmiştir. Gümrük politikaları üzerine konulan sı-

nırlamalar nedeniyle 1929 yılına kadar bağımsız bir dış ticaret politikası uygulayabilme imkanından yoksun olan Türkiye, bu dönemde gümrük tarifeleri, ihracat ve ithalat üzerinde kontrol yetkisine sahip olamadığı için dış ticarete sürekli açık vermiştir. Ancak 1929 sonrası dönemde uygulamaya konan yeni gümrük kanunuyla dış ticarete korumacı ekonomi politikalarına geçilmiş, gümrük vergileri ve kambiyo kontrolleri arttırılmıştır. Sonuç olarak ise alınan yasal ve idari önlemlerle dış ticaret bilançosu fazla vermeye başlamıştır.

1930'lu yıllara damgasını vuran korumacı dış ticaret politikaları, 1946 yılında Türk lirasının % 100'den fazla değer kaybetmesi ve liberalizasyon listelerinin saptanarak ithalatta kota uygulamasının sınırlandırılması ile terk edilmeye başlanmıştır. 1950 yılında ilan edilen ithalat rejimi ile "ithalatı serbestleştirme" hareketinde önemli bir aşama kaydedilmiş ve koruma önlemlerinin büyük ölçüde gümrük tarifeleri ile yürütüldüğü dış ticaret politikalarına geçiş yapılmıştır. Ancak 1954 yılından sonra ihracat mallarına yönelik talebin düşmesi ve ithalat için kullanılabilir dış kaynakların yetersizliği nedeniyle ithalatta önemli boyutta kısıtlamalar yapılarak dış ticaret ve kambiyo rejimlerinde uygulanan serbest ticaret politikaları terk edilmiştir.⁹¹

1960 sonrası planlı dönemle birlikte 1960-1970 yılları arasında dış ticaret stratejisi olarak "yüksek koruma duvarlarıyla korunan ithal ikameci politikalar" benimsenmiş, ihracat caydırılmış ve iç pazara yönelik üretim yapan sanayilere ağırlık verilmiştir. Sabit döviz kuru, kambiyo kontrolleri ve kotalar aracılığıyla ithal ikameci yatırım politikalarının zaman içerisinde ekonomideki dışa bağımlılığı azaltması beklenmiş, ancak ihracattaki azalma ve ithalattaki artış nedeniyle bu dönemde ödemeler dengesi sürekli olarak açık vermiştir.

1970'li yıllara girilirken dış ticaret bilançosu açıkları artmış ve buna koşut olarak "ihracatın özendirilmesi ve dış ticaretin serbestleştirilmesi yönünde politikalar" izlenmeye başlanmıştır. Ancak 1974 yılı Kıbrıs Barış Harekati sonrasında

⁹¹ Taşkın, Murat, a.g.e. DTM

ABD'nin Türkiye'ye ambargo koyması ve OPEC'in petrol politikaları üzerindeki tekeli sonucu 1974 ile 1979 yıllarında petrol fiyatlarının dört kat yükselmesi Türk dış ticaretini dönem boyunca olumsuz etkilemiştir. Türkiye, bu dönemde ekonomik ve siyasi istikrarsızlıkların artması, döviz darboğazına girilmesi ve ödemeler dengesindeki açığın büyümesi ile sonuçlanan bir dizi ekonomik bunalımla karşı karşıya kalmıştır. Sonuç olarak bu dönemde ihracatın ithalatı karşılama oranı düşmüş ve ithalat artışı göz önüne alındığında ithal ikameci politikalar ile dış ticarete beklenen amaçlara ulaşamadığı gözlemlenmiştir.

3. 1980 Sonrası Dış Ticaret Yapısı

1980 yılı 24 Ocak Kararları ile Türkiye'de serbest piyasa koşullarında işleyen dışa açık bir ekonomi modeli uygulamaya konmuştur. Ekonomide dış ticaret politikaları açısından çok önemli bir dönüm noktası olan bu dönemden sonra ekonominin dışa açılma ve dünya ile bütünleşme çabalarına ivme kazandırılmıştır. 1980 yılından itibaren ekonominin dışa açılması sonucunda dış ticaret hacminin milli gelir içindeki payı hızla artmıştır. İhracatın artırılması, fiyat sisteminin serbestleştirilmesi, yabancı sermaye girişinin artırılması ve faizlerin serbest bırakılması yoluyla dönem boyunca dış ticaret rejiminde önemli gelişmeler sağlanmıştır.

Türkiye, 1980 sonrası dönemde "ihracata dayalı sanayileşme" stratejisini benimsemiştir. Bu dönemin ihracatı teşvik politikaları kapsamında uygulanan ihracatı teşvik araçları; ucuz maliyetli ihracat kredisi, vergi iade sistemi, destekleme fiyat istikrar fonundan yapılan ödemeler, ihracat karşılığı gümrük muafiyetli mal ithalatı imkanı, katma değer vergisi muafiyeti, döviz tahsis, döviz kuru politikası, kurumlar vergisi muafiyeti, kaynak kullanımı destekleme fonu, ihracat karşılığı dövizlerden mahsup, vergi, resim ve harç istisnası ve geçici kabul rejimi ile ithalat olarak sıralanabilir.⁹² Ayrıca bu dönemde yine ihracatın gelişmesi, ihraç edilen mal ve hizmetlerin çeşitlendirilmesi, ihraç mallarına yeni pazarlar kazandırılması ve ihracat

⁹² DTM, a.g.e.

amacına yönelik yatırım malları üretim ve satışının desteklenerek teşvik edilmesi amacıyla 1987 yılında "Eximbank"ın kurulması, dış ticaret üzerinde olumlu etki yaratmıştır.

1980 sonrası "dışa açık sanayileşme modeli" çerçevesinde Türkiye ekonomisinde görülen en temel yapısal değişimlerden biri de dış ticaret yapısında ortaya çıkmıştır. Bu dönemde ihracat, ithalat ve dolayısıyla dış ticaret hacmi artarken özellikle ihracatta imalat sanayisinin payı hızlı bir biçimde artış göstermiştir. 1980'li yıllara kadar Türkiye'de ithalat hep kontrol altında tutulmuştur. Ancak 1980'li yıllardan sonra ithalat rejiminin giderek serbestleşmesi ithalatın ve ihracatın büyümesinde de etkili olmuştur. 1980 yılında 2.910 milyon dolar olan ihracat, 1985 yılına gelindiğinde 7.958 milyon dolara ulaşmıştır.

1996 yılında Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne üyeliği, dış ticaretimizde en büyük etkiyi yaratan gelişmelerden biri olmuştur. Anlaşmayla Türkiye, ikili ticaretin önündeki her türlü engel kaldırılmasını ve üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulanmasını kabul etmiştir. 1996-2011 yılları arası dönemde Türkiye'nin AB ile dış ticaret hacmindeki önemli artış, birliğe üyeliğin ticaret yaratıcı etkisini göstermektedir. Yine birliğe giriş sonrasında AB'ye yapılan ihracat, AB'den gerçekleştirilen ithalattan daha hızlı artmıştır.

Türkiye'nin dış ticaret politikalarına yön veren bir diğer önemli ekonomik bütünleşme ise Dünya Ticaret Örgütüne üyeliğidir. Türkiye, GATT'a üye olarak (1995 tarihi itibarıyla Dünya Ticaret Örgütüne dönüşmüş) küresel ve bölgesel bütünleşme politikaları içindeki yerini almış ve dışa açık kalkınma politikalarını benimseyerek ihracat artışına bağlı büyüme politikalarına odaklanmıştır.

2001 yılında yaşanan ekonomik daralmaya bağlı olarak ciddi oranda gerileyen ithalat miktarı nedeniyle bu dönemde dış ticaret açığı 2000 yılına oranla azalma göstermiş ve 2002 yılından sonra tekrar artış eğilimine girmiştir.

	TOPLAM İHRACAT*	TOPLAM İTHALAT*	DIŞ TİCARET HACMİ*	İHRACATIN İTHALATI KARŞILAMA ORANI (%)
1950	263	285	584	92,2
1960	320	467	787	68,6
1970	588	947	1.535	62,1
1980	2.910	7.909	10.819	36,8
1990	12.959	22.302	35.261	58,1
2000	30.721	52.680	83.401	58,3
2010	120.902	177.315	298.217	68,1
2012	163.316	228.918	392.234	71,3

Tablo: Toplam İhracat-İthalat Dengesi* Milyon Dolar (\$)

1980 yılında 10.819 milyon dolar olan dış ticaret hacmi, 2008 yılında toplam ihracatın 140.800 milyon dolar ve toplam ithalatın 193.821 milyon dolara ulaşmasıyla 334.621 milyon dolar gibi rekor bir seviyeye ulaşmıştır. Ancak 2009 Küresel Kriziyle birlikte ekonomik durgunluk bütün dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de üretim ve tüketim talebinde, dolayısıyla ithalat talebinde düşüslere neden olmuştur. Krize bağlı olarak 2009 yılında % 27,2 daralan dış ticaret hacmi, 2010 yılında % 23,2 oranında artarak 299,4 milyar dolara ulaşmıştır.⁹³

2012 yılı sonunda ihracat 163.316 milyon dolar (\$), ithalat 228.918 milyon dolar (\$) ve dış ticaret hacmi 392.234 milyon dolar (\$) olarak gerçekleşmiştir.

4. Türkiye'de Dış Ticaret Bilançosunun Sürekli Açık Vermesinin Nedenleri

- İthalat artışının ihracat artışından fazla olması,
- Türkiye'nin yatırım ve ara mallarına olan gereksinimlerin-
deki artış
- Türk lirasının reel olarak yabancı paralar karşısında de-
ğer kazanması

⁹³ Maliye Bakanlığı, Yıllık Ekonomik Rapor, 2011

- İhracat pazar büyüme oranının ithalat pazar büyüme oranına göre daha az artış göstermesi

5. Türkiye'nin Dış Ticaret Alanındaki Mevcut Sorunları

- Ürün kalitesi ve standardizasyondaki eksiklikler
- Bürokratik işlemlerin fazlalığı ve çifte vergileme sorunu
- Rekabet konusunda mallarla ilgili yeterince tanıtım faaliyeti yapılmaması
- Girdilerin yüksek maliyetle temin edilmesi
- Ürünün pazarlaması konusunda hatalı stratejiler izlenmesi
- Kota uygulamaları ve sağlık şartlarına yeterince uyulmaması
- Döviz kurlarındaki istikrarsızlık
- Yurt dışı ticaret temsilciliklerinin daha etkin bir yapıya kavuşturulmaması

6. Türkiye'deki Serbest Ticaret Bölgeleri

Serbest ticaret bölgeleri, ülkenin siyasi sınırları içerisinde olmakla beraber dış ticaret, vergi ve gümrük mevzuatının uygulanması bakımından gümrük sınırları dışında kalan, ülkede geçerli ticarî, mali ve ekonomik alanlara ilişkin yasal düzenlemelerin uygulanmadığı; yapılan sınai ve ticarî faaliyetler için daha geniş muafiyet ve teşviklerin tanındığı; ticarî, endüstriyel ve hizmet faaliyetlerinin yapıldığı yerlerdir. Dış ticaret istatistikleriyle ilgili olarak gümrük antrepoları, serbest bölgeler, gümrüksüz satış mağazaları Türkiye'nin gümrük sınırları dışı olarak kabul edilmektedir. Bu bölgelerle üçüncü ülkeler arasında yapılan ticaret, istatistikler içinde yer almamaktadır.

Türkiye'de serbest bölgelerin oluşturulmasına yönelik ilk yasal düzenleme 06.06.1985 tarih ve 3218 sayılı "Serbest Bölgeler Kanunu" dur ve ilk serbest ticaret bölgeleri 1987 yılında kurulmuştur. Türkiye'deki serbest ticaret bölgeleri, gümrük bölgesinin parçası olmakla beraber gümrük vergileri ile ticaret politikası önlemlerinin ve kambiyo mevzuatının uygulanması bakımından gümrük bölgesi dışında kabul edilirler.

Türkiye'deki serbest ticaret bölgesi uygulamaları:

1987 yılında Antalya ve Mersin, 1990 yılında Ege ve İstanbul Atatürk Havalimanı, 1992 yılında Trabzon, 1995 yılında İstanbul-Deri, Doğu Anadolu ve Mardin, 1997 yılında İMKB Uluslararası Menkul Kıymetler, 1998'de Menemen-Deri, Samsun, İstanbul Trakya, Kayseri, Adana Yumurtalık ve Rize, 1999 yılında Avrupa Serbest ve Gaziantep, 2001 yılında Bursa ve Kocaeli, 2002 yılında Denizli ve TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi Serbest Bölgeleri faaliyete geçmiştir.

7. Dış Ticaret İstatistikleri Kapsamında Olmayan Mal ve İşlemler

- Transit ticaret
- Yolcu beraberliği eşya (bavul ticareti)
- Sınır ticareti
- Geçici ithalat ve ihracat
- Sınırı geçmeyen mallar
- İstatistiksel eşik altında olan mallar (100 ABD dolarının altındaki mallar)
- Para tabanlı altın, tedavüldeki paralar ve kıymetli evraklar⁹⁴

F. TÜRKİYE'DE İÇ VE DIŞ BORÇLAR

Türkiye Cumhuriyeti ilk dış borcunu, Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu'nu çıkardığı dönem olan 1930 yılında ABD'den (10 milyon dolar) almıştır. Yine Osmanlı Devleti yıkıldıktan sonra Osmanlı'dan kalan dış borçlar, Osmanlı topraklarında kurulan devletler arasında paylaştırılmış ve Türkiye'nin payına düşen 107,5 milyon altın Osmanlı Lirası tutarındaki dış borcun ödenmesi için "**Düyun-u Umumiye İdaresi**" ile 13 Haziran 1928 tarihinde Paris'te bir anlaşma imzalanmıştır. Türkiye, Düyun-u Umumiye İdaresi'ne olan dış borcunun son taksitini, ilk dış borcun alınmasından (1854 Kırım Savaşı) tam bir yüzyıl sonra 25 Mayıs 1954 tarihinde ödemiştir.

⁹⁴ TÜİK, a.g.e. Dış Ticaret Verileri

Türkiye'de borçlanmayla ilgili ilk büyük çaplı iç borçlanma 1938-1945 yılları arasında yapılmıştır. İkinci Dünya Savaşı tehlikesine karşı ülkenin askeri gücünü arttırmak için yapılan harcamalar, zaman içinde bütçenin normal gelirleri ile karşılanamaz hale gelince savunma harcamaları "Milli Savunma İstikrazı" adı altında iç borçlanma ile finanse edilmiştir. Yine 1946 yılında üretimi arttırmak için hazırlanan planların uygulanmasında kullanılmak amacı ile "Kalkınma İstikrazı" adı altında başvuru borç geliri, bütçe açıklarının kapatılmasında kullanılmıştır. 1950'li yıllardaki dış açılma süreciyle birlikte dış borç stoku artış göstermiş ve 1958 yılına gelindiğinde Türkiye, dış borçlarını ödeyemez bir duruma gelerek 1958 yılında "moratoryum" ilan etmek zorunda kalmıştır.

1960-1970 yılları arası dönemde planlı kalkınma süreciyle birlikte Türkiye'nin dış kredi ihtiyacı sürekli artmış ve IMF ile bu dönem içinde çeşitli kredi anlaşmaları yapılmıştır. 1970-1980 yılları arası dönemde artan kamu açıklarının finansmanı ihtiyacı, 1970 yılındaki devalüasyon ve 1973 yılında baş gösteren ilk petrol krizinin ardından meydana gelen petrol fiyatlarındaki artış nedeniyle borç miktarı sürekli artış göstermiştir.

Türkiye'nin borçlanma dinamikleri incelendiğinde 24 Ocak 1980 İstikrar Kararları ve dış açılma süreciyle birlikte iç ve dış borçlanma yapısı ivme kazanmıştır. Özellikle 1990'lı yıllara gelindiğinde artan dış ödeme güçlükleri, enflasyonun artması, devalüasyonlar, bütçe ve özellikle KİT açıklarının artması ve siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle borç yapısının büyüklüğü sürekli artmıştır. Özellikle cari gereksinimleri finanse etmek için dış borç ve sermaye girişleri daha fazla önemli hale gelmiş ve IMF ile sık sık Stand-by düzenlemelerine gidilmiştir.⁹⁵ Türkiye'de iç ve dış borçların yapısı incelendiğinde geçmişten günümüze kadarki aşamalarda sürekli artış eğiliminde olduğu görülmektedir.

→ Türkiye'de 1980'lerde başlayan yapısal dönüşümle birlikte konsolide kamu bütçesi içinde faiz ve borç ödemelerinin artması, transfer harcamalarının bütçe içindeki payını arttırmıştır.

⁹⁵ Karagöl, Erdal Tanas, a.g.e. Seta Analiz, Sf. 6-7, Ağustos, 2010

MERKEZİ YÖNETİM BORÇ STOKU (2007-2012)						
YIL	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Merkezi Yönetim Borç Stoku	333.485	380.321	441.508	473.561	518.350	532.001
İç Borçlar	255.310	274.827	330.005	352.841	368.778	386.542
Dış Borçlar	78.175	105.493	111.504	120.720	149.572	145.459
Kamu Net Borç Stoku	248.441	267.992	309.886	317.783	290.080	240.622
Kamu Net Borç Stoku/GSYİH	% 29,5	% 28,2	% 32,5	% 28,9	% 22,4	% 17,0
AB Tanımlı Genel Yönetim Nominal Borç Stoku/GSYİH	% 39,9	% 40,0	% 46,1	% 42,3	% 39,1	% 36,1

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Borç Stoku Göstergeleri-Milyon TL

Türkiye’de 2012 yılı itibarıyla iç ve dış borç stokunun yapısı incelendiğinde toplam borç stoku içinde, dış borçların iç borçlardan daha az olduğu görülmektedir. Diğer taraftan AB tanımlı genel yönetim borç stokunun GSYİH’ye oranı, 2008 yılında yaşanan global kriz sonrasında alınan önlemler çerçevesinde tekrar düşüş eğilimine girmiş ve 2012 yılında bir önceki yıl sonuna göre 3,1 puanlık bir gerileme sonucu yüzde 36,1 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu oran, pek çok AB üyesi ülkenin aksine Maastricht Kriteri olan yüzde 60 limitinin oldukça altında seyretmektedir.⁹⁶

G. TÜRKİYE’DE YATIRIM SÜRECİ VE UYGULANAN YATIRIM TEŞVİKLERİ

1. Türkiye’de Yatırım Süreci

Türkiye’de uygulanan yatırım teşvik politikalarının tarihi 19. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Osmanlı Devleti’nde sanayi

⁹⁶ Hazine Müsteşarlığı, Kamu Borç Yönetimi Raporu, 2013

sektörünün desteklenmesi ile ilgili olarak yapılan ilk çalışmalar neticesinde 1913 yılında "**Teşvik-i Sanayi Kanunu Muvakkatı**" adıyla yatırım teşvikleri konusundaki ilk yasal düzenleme çıkarılmıştır. 1927 yılında günün gereksinimlerine uygun olarak Cumhuriyet yöneticileri tarafından hazırlanan ve özel sektöre geniş sayılabilecek destekler sunan "**Teşvik-i Sanayi Kanunu**" çıkarılmıştır. Daha sonra bu kanun, 1942 yılında yürürlükten kaldırılmış ve 1963 yılında Gelir Vergisi Kanunu ile yatırım indirimi konusu, teşvik mevzuatına dahil edilerek indirim ve muafiyetler düzenlenmiştir.⁹⁷

1960 ve sonrası planlı dönemde yatırımların teşvik, beş yıllık kalkınma planları ve yıllık programlar çerçevesinde çıkarılan düzenlemeler ile yürütülmüştür. Bu dönemde, "**Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)**" kurulmuş ve yine teşvik prosedürünü ilgilendiren görevleri yerine getirmek üzere DPT'ye bağlı olarak Teşvik ve Uygulama Dairesi oluşturulmuştur.

24 Ocak 1980 Kararları sonrası dönemde ihracata yönelik politikalar izlenmiş ve bu kapsamda ihracatı teşvik araçları önem kazanmıştır. Bu kapsamda ihracatta vergi iadesi, ucuz maliyetli ihracat kredileri ve gümrük muafiyetli hammadde ithali, kaynak kullanımını destekleme primi, kaynak kullanımını destekleme fonu kaynaklı kredi, fon kaynaklı kredi, faiz farkı iadesi uygulaması gibi çeşitli teşvik politikaları dönemin en önemli araçları olmuştur.

2. Türkiye'de Uygulanan Yatırım Teşvikleri

Yatırım teşvikleri, ülke ekonomisi için tasarrufları yatırımlara yönlendirmek, uygun teknolojileri kullanarak bölgeler arası dengesizlikleri gidermek, istihdam yaratmak ve uluslararası rekabet gücü sağlamak için yatırımların devlet tarafından desteklenmesini ifade eder.

Türkiye'de uygulanan yatırım teşvikleri:

- Vergi, resim ve harç istisnası
- Gümrük vergisi ve toplu konut fonu istisnası

⁹⁷ ATO, Türkiye'de Uygulanan Teşvik Politikaları, Sf. 7, 2000, Ankara

- İthal ve yerli makine ve teçhizatıta KDV istisnası
- Yatırım indirimi
- Bedelsiz yatırım yeri tahsisı
- Enerji bedeli indirimi
- Fon dan kredi tahsisı

Cumhuriyet dönemi boyunca kamu yatırımları içerisinde en yüksek paya sahip hizmet sektörü "eğitim" olmuştur. Cumhuriyet dönemi ekonomi politikaları içerisinde yatırım teşviklerinin sektörler itibarıyla dağılımında ilk sırayı "imalat sektörü" almaktadır. Yine en az yatırım teşviki alan sektör ise tarım olmuştur. Türkiye'de yatırım teşviklerinin bölgeler itibarıyla dağılımında ilk sırayı "Marmara Bölgesi" ve son sırayı Doğu Anadolu Bölgesi almaktadır. Türkiye'de yatırım teşviklerinin iller itibarıyla dağılımında ise ilk sırayı "İstanbul" almaktadır.

Türkiye'de yatırım ile ilgili sorunları aşmak için yapılması gerekli uygulamaların başında faiz oranlarının düşürülmesi, çalışanların nitelikli hale getirilmesi, üretim araçlarının nicelik ve niteliklerinin artırılması, kur istikrarsızlığının ve finansal krizlerin ortadan kaldırılması ile kullanılan emeğin ucuzlaması gelmektedir.

Türkiye'de faizlerin yüksek olması, reel sektör işletmelerinin kredi finansmanı alabilmesi ve yatırım yapabilmesi için sorun teşkil etmektedir. Türkiye ekonomisi parasal genişleme ve kısa vadeli sıcak sermaye girişi ile finanse edilen nihai iç tüketime dayalı olarak büyümektedir. Kısa vadeli sıcak sermaye akımı kesildiğinde ise iç talep azalmakta ve ekonomi bu kez ani krizler ile küçülmektedir. Ancak kısa vadeli sıcak sermaye gelirinin sağlanabilmesi için iç piyasa faiz oranlarının, dış piyasa faiz oranlarından daha yüksek olması gerekmektedir. Bu durum ise özel sektör yatırımlarını, olumsuz etkileyen bir durumdur.

H. TÜRKİYE'DE PARA VE SERMAYE PİYASALARI

Piyasa mekanizmasının geçerli olduğu ekonomilerde sürdürülebilir büyümenin istikrar içinde sağlanabilmesi için güçlü,

rekabetçi ve etkin çalışan bir finansal sistemin varlığı şarttır. Finansal sistemde yer alan kurumların temel görevi ise fon ihtiyacı olan kesimlerin fon gereksinimlerini sağlamaktır. Finansal araçların el değiştirerek fon arz ve fazlası olanların bu fonları ihtiyacı olanlara sundukları mali piyasalar ise para ve sermaye piyasalarından oluşmaktadır.

1. Türkiye'de Para Piyasası

Kısa vadeli fon arz ve talebinin karşılaştığı piyasaya "para piyasası" denir. Para piyasasının tipik özelliği kısa vadeli fonlardan oluşması ve vadenin genellikle bir yılı aşmamasıdır. Ticari bankalar, sigorta şirketleri, döviz büroları ve benzeri kuruluşlar para piyasası kurumlarını oluşturmaktadır. Türkiye'de para piyasasında yer alan araçlar:

- Mevduat
- Finansman bonusu
- Mevduat sertifikası
- Hazine bonusu
- Teminat mektupları
- Repo

Para piyasası da kendi içinde organize ve organize olmayan olarak ikiye ayrılır. **Organize piyasalar;** Interbank, devlet iç borçlanma senetleri piyasası, TCMB repo ve tersrepo işlemleri piyasası, İMKB tahvil ve bono piyasası, borsa para piyasasıdır. **Organize olmayan piyasalar;** Bankalararası serbest para piyasası, bankalararası repo piyasası, bankalararası tahvil ve bono piyasasıdır.⁹⁸

2. Türkiye'de Sermaye Piyasası

Uzun vadeli fon arz ve talebinin karşılaştığı piyasaya "sermaye piyasası" denir. Sermaye piyasasının tipik özelliği uzun vadeli fonlardan oluşması ve vadenin genellikle bir yılı aşmasıdır. Türkiye'de sermaye piyasaları ile ilgili olarak 1981 yılında

⁹⁸ Uzunoğlu, Sadı, Para ve Döviz Piyasaları, Literatür Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul, 2003

2499 sayılı "Sermaye Piyasası Kanunu" yürürlüğe konulmuş, 1982 yılında "Sermaye Piyasası Kurulu" oluşturulmuş ve sermaye piyasasının etkin olarak çalışmasına yardımcı olmak amacıyla 1986 yılında İstanbul'da menkul kıymetler borsası açılmıştır. Sermaye piyasası kurumları, Sermaye Piyasası Kanunu'nun 32. maddesinde sayılmıştır. Bunlar; aracı kurumlar, yatırım fonları, yatırım ortaklıkları ve sermaye piyasasında faaliyetine izin verilen kuruluşlardır. Türkiye'de sermaye piyasasında yer alan araçlar:

- Gelir ortaklığı senetleri
- Hisse senetleri
- Primli tahvil
- İkramiyeli tahvil
- Teminatlı tahviller
- Gayrimenkul sertifikaları
- Banka bonoları

3. Türkiye'de Finansal Sistemde Yer Alan Kurumlar

- Merkez Bankası
- Menkul kıymet borsaları
- Ticari bankalar
- Kalkınma bankaları
- Sosyal güvenlik kuruluşları
- Kredi birlikleri
- Sigorta şirketleri

4. Merkez Bankası

Merkez Bankası, genel olarak para basımı (emisyon) yetkisine sahip olan ve bu kapsamda banknot ihracını gerçekleştiren, para politikasının amaçlarının ve araçlarının belirlenmesini sağlayan, emisyon ve kredi hacmini kontrol eden, bankalara kredi veren son merci olduğundan bankaların bankası olarak nitelendirilen bir kurumdur. T.C. Merkez Bankası, 1930 yılında 1715 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanunu ile kurulmuştur.

Para politikalarının uygulayıcısı Merkez Bankası'dır. Merkez Bankası, para otoritesi olarak ulusal paranın ve döviz kurunun değerinde istikrar sağlamayı, faiz oranlarının ve fiyatlar genel seviyesinin hedeflenen oranda tutulmasını ve mali piyasalarda dengenin sağlanmasını amaçlamaktadır. Merkez Bankası'nın fiyat istikrarını sağlamak için yasal olarak kullandığı çeşitli para politikası araçları vardır.

a. Merkez Bankası Para Politikası Araçları

- Merkez Bankası, "açık piyasa işlemleri" ile piyasadaki fazla miktarda parayı tahvil satarak toplamakta, piyasadaki para miktarı azaldığında ise sattığı tahvilleri geri alıp karşılığında para vererek piyasadaki para arzını artırmaktadır.

- Merkez Bankası, "munzam karşılıklar oranı"nı zaman zaman değiştirerek bankaların kaydı para oluşturma (kredi yaratma) imkanlarını daraltıp genişletmektedir. Ticari bankalar yasalar gereğince topladıkları mevduatın belli bir oranını Merkez Bankası'na yatırmak zorundadırlar. Merkez Bankası, bu oranı belirleyerek bankaların yarattıkları kaydı para hacmini ve dolayısıyla para arzını etkilemeyi hedeflemektedir.

- Merkez Bankası, "reeskont oranı"nı değiştirerek bankaların açabileceği kredi miktarını ve piyasaya sürülen para miktarını etkileyebilmektedir. Reeskont politikası, bir bankanın belli bir faiz karşılığında senedin bedelini vadesinden önce nakde çevirmek istemesi üzerine Merkez Bankası'na ikinci kez iskonto ettirmesi işlemidir.

- Merkez Bankası, "selektif kredi politikaları" ile kredinin sektörler arasında hangi oranlarda dağılacağı ve sektörlerle açılacak kredi miktarları konusundaki öncelikleri saptamaktadır.

b. Merkez Bankası Para Arzı Tanımları

Merkez Bankası'nın Aralık 2005 tarihinden itibaren oluşturduğu yeni düzenlemeye göre para arzı tanımı:

$M1 = \text{Dolaşımdaki Para} + \text{Vadesiz Mevduat (TL)} + \text{Vadesiz Mevduat (YP)}$

$M2 = M1 + \text{Vadeli Mevduat (TL)} + \text{Vadeli Mevduat (YP)}$

M3 = M2+Repo+B Tipi Likit Fon (Para Piyasası Fonları)

BDDK'nın bankaların yurt içinde Türk Lirası menkul kıymeti ihracına izin vermesi ile Aralık 2010 tarihinden itibaren M3 para arzı aşağıdaki şekilde yeniden tanımlanmıştır.

M3 = M2+Repo+B Tipi Likit Fon+İraç Edilen Menkul Kıymetler

- Rezerv Para = Emisyon+Bankalar Zorunlu Karşılıkları+Bankalar Serbest İmkânı+Fon Hesapları+Banka Dışı Kesimin Mevduatı

- Parasal Taban = Rezerv Para+Açık Piyasa İşlemlerinden Borçlar

- Merkez Bankası Parası = Parasal Taban+Kamu Mevduatı

- Toplam İç Yükümlülükler = Merkez Bankası Parası+Döviz Olarak Takip Olunan Mevduat+Bankaların Döviz Mevduatı

Merkez Bankası'nın Net İç Varlıkları; para tabanı, Merkez Bankası emisyonu ve bankacılık sektörünün Merkez Bankası TL mevduatları olarak tanımlanır.

Merkez Bankası'nın Net Dış Varlıkları; Merkez Bankası'nın net uluslararası rezervleri, orta vadeli döviz kredileri ve diğer net dış varlıkları toplamı olarak tanımlanır.⁹⁹

"Ortodoks politikalar", sıkı maliye ve sıkı para politikasını içeren programlardır. Kamu harcamalarının azaltılması, gelirlerin artırılması, para arzının daraltılması ve ticaret engellerinin kaldırılması gibi politikaları içerir. Ortodoks politikalar, reel dengenin kurulmasında ve bütçe açığının kapatılmasında başarılı olmakla birlikte ekonomide daralma yaratmasıyla fazla talebin ve böylece enflasyonun düşmesi sağlanmaktadır. **"Heterodoks politikalar"** ise sıkı maliye ve sıkı para politikasını içeren programlarla birlikte ücret ve fiyat kontrollerini içeren gelirler politikalarından oluşmaktadır. Heterodoks politikalarda temel amaç, fiyat ve ücret politikaları ile enflasyonun hızlı bir şekilde düşmesinin sağlanmasıdır. Bu çerçevede fiyat ve ücretlerin dondurulması ile enflasyon kontrol altına alınmaktadır.

⁹⁹ TCMB, para arzı-yeni sunum,

c. Monetizasyon ve Sterilizasyon

Monetizasyon, kamu borçlarının arttığı ve çevrilmesinde sıkıntılar yaşandığı durumlarda iç borçların belli bir kısmının Merkez Bankası tarafından para basılarak (senyoraj geliri) finanse edilmesidir. Merkez Bankası'nın senyoraj gelirini arttırabilmesi için sağlanması gerekli koşul ise enflasyon oranının yükselmesi ve para talebinin artmasıdır. Bu anlamda Senyoraj Geliri = Reel Para Talebi x Rezerv Para büyüme oranıdır.

"Sterilizasyon" ise Merkez Bankası'nın para arzındaki istikrarı korumak için parasal tabanın, dış varlıklardaki dalgalanmalara karşı iç varlıklardaki değişikliklerle kontrolü şeklindeki döviz müdahale politikasıdır. Sterilizasyon, Merkez Bankası'nın döviz kuru ayarlamalarıyla gerçekleşmektedir.

d. Devalüasyon ve Revalüasyon

"Devalüasyon", sabit döviz kuru sistemlerinde resmi döviz kurunun yükseltilmesi ve milli paranın diğer yabancı paralar karşısındaki değerinin resmî olarak düşürülmesidir. **"Revalüasyon"** ise bunun tam tersi; yani sabit döviz kuru sistemlerinde resmi döviz kurunun düşürülmesi ve milli paranın diğer yabancı paralar karşısındaki değerinin resmî olarak yükseltilmesidir.

Devalüasyon uygulamasının başlıca sebebi ihracatı arttırmak ve ithalatı azaltmak suretiyle dış ticaret açıklarının kapanmasını sağlamaktır. İhracat yapabilmek için ihracat mallarının fiyatlarının dış piyasalarda ucuzlatılması gerekir. Bunu sağlayacak mekanizma ise milli paranın yabancı paralar karşısındaki dış değerini düşürmektir. Devalüasyon uygulaması, ithal mallarının yurtiçi fiyatlarını pahalılaştırmakta ve ayrıca bu mallara yönelik iç talebi de daraltarak yurtdışına döviz çıkışı azaltmaktadır. Böylece devalüasyon yoluyla hem döviz tasarrufu sağlanmakta hem de dış ticaret dengesi açığı giderilmiş olmaktadır.

Yine devalüasyon uygulamasının bir başka sebebi de yurtiçi fiyatlar ile yurtdışı fiyatlar arasındaki mevcut dengesizliği ortadan kaldırmaktır. Yurtiçi piyasalardaki fiyatlar genel seviyesi

yükselirken, dış ticaret yapılan diğer ülkelerdeki fiyat artışları daha yavaş bir seyir izlerse bir süre sonra kur ayarlaması yapmak gerekebilir.

Türkiye'deki devalüasyon uygulamaları:

- 7 Eylül 1946 Devalüasyonu (yaklaşık % 116 oranında)
- 4 Ağustos 1958 Devalüasyonu (yaklaşık % 220 oranında)
- 10 Ağustos 1970 Devalüasyonu (yaklaşık % 66 oranında)
- 24 Ocak 1980 Devalüasyonu (yaklaşık % 48 oranında)
- 1994 Devalüasyonu (yaklaşık % 30 oranında)
- 2001 Şubat Devalüasyonu (yaklaşık % 115 oranında)

5. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB)

Menkul kıymetlerin güven ve istikrar içinde işlem görmesini sağlamak amacıyla 26 Aralık 1985 tarihinde "**İstanbul Menkul Kıymetler Borsası**" kurulmuş ve 3 Ocak 1986 tarihinde ise İMBK faaliyete başlamıştır. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, özerk ve mesleki bir kurum olup kamu tüzel kişiliğine haiz bir kuruluş olarak yetkili olduğu konu ve alanlarda kendi yasal düzenlemelerini yapabilmektedir. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, bir meslek kuruluşu olarak yatırım ve kalkınma bankaları, ticari bankalar ve aracı kurumlardan oluşan üyelere sahiptir.

Borsalar, halkın elindeki menkul kıymetlerin ticaretinin yapıldığı ve en kolay paraya çevrildiği kurumsal piyasalardır. Sermaye piyasasında faaliyet gösteren banka ve aracı kurumlara saklama ve takas hizmeti veren İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda hisse senetleri, hazine bonoları, devlet tahvilleri, gelir ortaklığı sertifikaları, yabancı menkul kıymetler, gayrimenkul sertifikaları ve uluslararası menkul kıymetler ile özel sektör tahvillerinin alım ve satımının yapılması sağlanmaktadır.

Borsalar ikincil piyasada menkul kıymetlerini elden çıkaran kişilere birincil piyasadan, yeniden menkul kıymet alma imkanı sağlar. Bu açıdan borsalar fon talep edenler, tasarruflarını değerlendirmek isteyenler ve ellerinde menkul değer bulundurup da bunları satmak isteyenler için kurulmuş bir pazar işlevi

görmektedir. Borsalar; halka açılmayı ve bu yolla sermayenin tabana yayılmasını teşvik etmekte, likidite sağlayarak ekonomiye kaynak yaratmakta ve ayrıca uzun vadeli yatırımların kısa vadeli tasarruflarla finansmanını sağlamaktadır.

I. TÜRKİYE'DE İSTİHDAM VE İŞSİZLİK SORUNU

1. İstihdamın Yapısı

Türkiye, genç nüfuslu bir ülkedir ve işgücü arzı hızlı bir artış potansiyeline sahiptir. Nitekim Türkiye'de sanayileşmede arzu edilen düzeye gelinememesi, tarım toplumu niteliğinin belirli ölçüler içinde ağırlığının sürmesi, hızlı artan genç nüfusun istihdamını sağlayacak yatırımların yeterli seviyede gerçekleştirilememesi gibi nedenler istihdam piyasalarında çeşitli yapısal sorunları da beraberinde getirmektedir.

Türkiye, 2001 Krizi sonrasında ekonomik toparlanma sürecine girmiştir. 2002-2007 yılları arasında görülen istikrarlı ve güçlü ekonomik büyüme performansına rağmen ulusal ekonominin istihdam yaratma kapasitesinin aynı ölçüde genişleyememiş olması ve yüksek büyüme rakamlarının işsizlik oranının düşmesine yeterince katkı sağlayamamış olması ekonomideki en önemli yapısal sorunlardan birini oluşturmaktadır.

Türkiye'de istihdamın yapısı son yıllarda önemli bir değişim geçirmiştir. Değişimi yansıtan temel eğilimler ise kırsal kesimde ekonomik faaliyetlerin cazibesini yitirmesiyle işgücü göçünün kırsal kesinden kentlere doğru yönelmiş olması, istihdamın tarım ve sanayi sektörlerinden hizmet sektörüne kayması ve yaş grupları itibarıyla işgücü oranında artış olmasına rağmen istihdamın yaş gruplarında gerileme olmasıdır.

Türkiye'de kentsel ve bölgesel gelişmişlik farkları, yine istihdamın kentsel ve bölgesel dağılımında etkin bir rol oynayarak bölgeler ve kentler bazında istihdam oranlarını farklılaştırmaktadır. Bu açıdan Marmara ve Ege bölgeleri istihdamın en çok yoğunlaştığı, Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgeleri ise istihdamın en çok seyrekleştiği yerler olmuştur.

2009 yılında küresel piyasalarda ortaya çıkan ekonomik krizin olumsuz etkilerinin Türkiye'de reel sektör üzerinde de

hissedilmesi, bu dönemde işgücü piyasalarında olumsuz gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur. 2009 yılında Türkiye'de işsizlik oranı artış göstererek % 14 oranında gerçekleşmiştir.

İSTİHDAM (1990-2012)						
YIL	1990	1995	2000	2005	2010	2012
Tarım*	% 46,9	% 44,1	% 36,0	% 29,5	% 25,2	% 24,6
Sanayi*	% 20,2	% 22,3	% 24,0	% 26,3	% 26,2	% 26,0
Hizmet*	% 33,0	% 34,3	% 40,0	% 48,0	% 48,6	% 49,4
İşgücüne Katılım Oranı	% 56,6	% 54,1	% 49,9	% 48,3	% 48,8	% 50,0
İşsizlik Oranı	% 8,0	% 7,6	% 6,5	% 10,5	% 11,9	% 9,2

Kaynak: TÜİK, İşgücü, İstihdam ve İşsizlik İstatistikleri, * Toplam İstihdam içindeki payı

1990'lerden sonra teknolojinin gelişimi ile birlikte toplam istihdam içinde tarım ve imalat sanayinin payı gerilerken, hizmet sektörünün payı artmaya başlamıştır. 2012 yılı itibariyle toplam istihdam içerisinde tarım sektörünün payı % 24,6; sanayi sektörünün payı % 26,0 ve hizmet sektörünün payı ise % 49,4 olmuştur. 2012 yılı itibariyle işsizlik oranı % 9,2; işgücüne katılma oranı % 50,0; genç nüfusta işsizlik oranı (15-24 yaş grubundaki nüfus) % 17,5 ve tarım dışı işsizlik oranı % 11,5 oranında gerçekleşmiştir.

2. İşgücüne Katılım Oranı

Türkiye'deki işgücüne katılım oranı artmasına rağmen kadınların işgücüne katılım oranı erkeklere kıyasla çok daha düşüktür ve oranı düşmeye de devam etmektedir. Kadınların işgücüne katılım oranı 1989-2008 yılları arasında ortalama % 36 iken, 2012 yılı itibariyle bu oran % 29,5 olmuştur. Erkeklerde ise bu oran % 71,0'dır. Kadınların işgücüne katılım oranı, Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında ise yine çok daha düşüktür. Avrupa'da bu oran % 55'ler seviyesindedir. Türkiye'de 2012 yılı itibariyle lise altı eğitimlilerde işgücüne katılma oranı; erkekler

için % 69,1 ve kadınlar için % 25,6'dır. Yükseköğretim mezunu erkeklerde % 85,1 olan işgücüne katılma oranı kadınlarda % 70,9'dur.¹⁰⁰

Türkiye işgücü piyasalarının en önemli sorunlarından biri de, işgücüne katılım ve işgücünün sektörel dağılımında görülen cinsiyet eşitsizliğidir. 2012 yılında kadınların işgücüne katılım oranları, erkeklerin % 42'si oranında gerçekleşmiştir. Kadınların işgücüne katılım oranları erkeklerin çok gerisinde olmasına karşın, diğer bir sorun ise kadın istihdamının düşük oranıdır. Bu durumun ardında yatan temel nedenlerden biri kadınların tarımda veya hane içerisinde kayıtsız çalışmalarıdır.

Türkiye'de, kadınların işgücüne katılım oranını olumsuz yönde etkileyen başlıca nedenler:

- Kadınların eğitim düzeyinin, Batılı ülkelerde yaşayan kadınlarla kıyaslandığında oldukça düşük olması
- Cinsiyete dayalı işbölümü ve ataerkl zihniyet yapılarının etkili olması,
- Piyasa koşullarının elverişli olmayışı
- Çalışmayla ilgili yasal mevzuattaki eksiklikler
- Kadınların zamanın çoğunu günlük ev ve çocuk işlerine ayırması

3. İstihdamın Arttırılması İçin Alınacak Önlemler

Türkiye'de istihdamın arttırılmasına ve işsizliğin azaltılmasına yönelik olarak alınacak rasyonel politikalar arasında en etkin olanı, sermaye yatırımlarının arttırılmasıdır. Ancak son yıllarda mevcut ekonomik yapıda Türkiye'nin ekonomik büyümesinde belirleyici faktör, finansal sermaye hareketleri olmuştur. Finansal sermaye hareketlerinin artması, Türkiye'yi sıcak para cenneti haline getirmiştir. 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye, tamamiyle dışa açık bir uyum süreci yaşamıştır. Sıcak para akımlarının ülke içerisinde döviz bolluğu yaratması ve ulusal ekonominin birikim ve büyüme ilişkilerini de bu sürece uygun olarak yeniden biçimlendirmiş ve bu durum ödemeler dengesinin ser-

¹⁰⁰ TÜİK, Hanehalkı İşgücü Araştırmaları, 2012

maye hareketleri kalemlerini doğrudan doğruya uluslararası sermayenin spekülâtif hareketlerine açmıştır.¹⁰¹ Sonuç olarak Türkiye'deki finans piyasaları, doğrudan doğruya kısa vadeli ve spekülâtif nitelikli yabancı sermaye hareketlerine bağımlı hale gelmiştir. Reel üretken sektörlerle ise sabit sermaye yatırımları yapılamadığı için ekonomik büyüme bu dönem boyunca finansal sermaye hareketleri ile sağlanmaya çalışılmıştır. Reel üretimin etkinliğinin sağlanamaması önemli bir sorun olarak işsizlik seviyesinin düşmesini de engellemiştir.

Türkiye'de işsizlik probleminin çözilememiş olmasının başlıca sebepleri; hızlı nüfus artışı, sermaye birikimi yetersizliği, kamu ve özel sektör yatırımlarının yeterince arttırılamaması, yabancı sermaye yetersizliği, işgücü niteliğinin modern sanayi ihtiyaçlarına uygun olmaması, mesleki eğitim-işgücü piyasası arasındaki uyumsuzluk, uygulamaya konulan politikalarda istikrar ve sürekliliğin sağlanamaması, insan gücü planlamasının ülke gerçeklerine cevap verebilecek şekilde gerçekleştirilememesi, emek arzını istihdam edecek kapasitenin sanayi ve hizmetler kesimi tarafından sağlanamaması olarak sıralanabilir.

Bu kapsamda istihdamın arttırılması için alınacak önlemler:

- Ekonomide rekabet gücünün arttırılması, kamu açıklarının azaltılması, kamu hizmetlerinin etkinleştirilmesi ve hızlandırılması

- Sürdürülebilir büyümeye geçilmesi, piyasaların normale döndürülmesi, güvenin tesisi ile üretim ve ticaret mekanizmalarına yeniden işlerlik kazandırılması ve birim işgücü maliyetinin azaltılarak istihdamın arttırılması

- Kayıtdışı sektörün kayıtlı ekonomiye kazandırılması, vergi sisteminin büyümeyi ve kayıtlı istihdam artışını teşvik edici yönde değiştirilmesi ve işsizlik artışının önlenmesi

- İstihdamı sağlayacak ve nitelikli eleman ihtiyacını karşılayacak meslek eğitimi, bireysel geliştirme ve ileri teknolojilere

¹⁰¹ Toprak, Hakan, a.g.e.

uyumu sağlayacak gelişim programlarının yaygınlaştırılması ve desteklenmesi

- Gelir dağılımının iyileştirilmesi ve çalışanların hayat standartlarının geliştirilmesi

- Yatırımların artırılması için Ar-Ge faaliyetlerinin geliştirilmesi, mevcut üretim kapasitesinin daha fazla oranda kullanılması ve Türkiye'nin yatırımcılar için çekici kılınması

İ. TÜRKİYE'DE ENFLASYON

1. Enflasyon

Enflasyon, teorik olarak bütün mal ve hizmetlere ait fiyatların (fiyat endeksinin) eş zamanlı olarak yükselmesidir. Enflasyon kavramı farklı tanımlamalarda bir ekonomide para arzı artışının üretilen mal ve hizmet artışından fazla olması veya toplam arzın toplam talepten yüksek olması olarak da ifade edilmektedir.

Türkiye'de enflasyon, 1971 yılında tek haneli rakamlarda seyrederken 1980 yılında üç haneli rakamlara çıkarak toplumsal bir soruna dönüşmüştür. Finansal serbestleşmenin gerçekleştiği 1990'lı yıllarda, enflasyon daha yüksek seviyelerde seyretmeye başlamış ve bu durum ekonomide belirsizlik ortamı oluşturmuştur. 2000'li yıllara girerken uygulanan istikrar politikaları ile beklentilere uygun olarak otuz iki yıl sonra ilk kez 2004 yılında enflasyon oranı "tek haneli rakamlar" a düşürülmüştür.

2. Fiyat Endeksleri

Fiyat endeksleri, paranın değerinde meydana gelen değişmelerin ölçülmesini ve belirli bir grup mal ve hizmetle ilgili fiyatların zamana ya da yere göre farklılık göstermelerini hesaplayan sayısal ölçülerdir.

→ İlk olarak 1914 yılında Osmanlı Devleti döneminde çeşitli ürünlerin perakende fiyatlarının ölçülmesine yönelik olarak "Hayat Pahalılığı Endeksi" ve Cumhuriyet döneminde İstanbul Ticaret Odası tarafından 1929 yılında çeşitli ürünlerin geometrik ortalamasının hesaplanmasıyla "Toptan Eşya Fiyatları" endeksi yayınlanmıştır.

Fiyat endeksleri, enflasyon oranının hesaplanması açısından da kolaylık sağlar. Günümüzde mal ve hizmetlerin fiyat değişimlerini gösteren başlıca fiyat endeksleri; ÜFE (Üretici Fiyatları Endeksi), TÜFE (Tüketici Fiyatları Endeksi) ve GSYİH deflatörüdür.

Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE), hançhalklarının tüketimine yönelik mal ve hizmet fiyatlarının zaman içindeki değişimini ölçmektedir. TÜFE'nin temel amacı; piyasada tüketime konu olan mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki değişimi ölçerek enflasyon oranını hesaplamaktır. Enflasyon hedeflemesi uygulayan ülkelerin pek çoğu hedef değişken olarak TÜFE'yi tercih etmektedir. Türkiye'de bugüne kadar kullanılan tüketici fiyatları endeksleri:

- 1978-1979 Temel Yıllı Tüketici Fiyatları Endeksi
- 1987 Temel Yıllı Tüketici Fiyatları Endeksi
- 1994 Temel Yıllı Tüketici Fiyatları Endeksi
- 2003 Temel Yıllı Tüketici Fiyatları Endeksi

Üretici Fiyatları Endeksi (ÜFE), belirli bir dönemde, ülke ekonomisinde üretimi yapılan ve yurtiçine satışa konu olan ürünlerin üretici fiyatlarını zaman içinde karşılaştıran ve fiyat değişikliklerini ölçen fiyat endeksidir. Daha önceki kullanımı olan Toptan Eşya Fiyatları Endeksi (TEFE) ise belirli bir dönemde, ülke ekonomisinde üretimi yapılan ürünlerin toptan fiyatlarını zaman içinde karşılaştırarak fiyat değişikliklerini ölçen fiyat endeksidir. Türkiye'de bugüne kadar kullanılan üretici fiyatları endeksleri:

- 1981 Temel Yıllı Toptan Eşya Fiyatları Endeksi
- 1987 Temel Yıllı Toptan Eşya Fiyatları Endeksi
- 1994 Temel Yıllı Toptan Eşya Fiyatları Endeksi
- 2003 Temel Yıllı Üretici Fiyatları Endeksi

GSYİH deflatörü, belirli bir ülkede belli bir dönemde üretilen mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki değişiklikleri ölçen fiyat endeksidir. Diğer bir ifadeyle nominal GSYİH'nin, reel GSYİH'ye bölünüp yüz ile çarpılması sonucu bulunan bir enflasyon he-

saplamasıdır. GSYİH deflatörü, diğer fiyat endekslerine göre en geniş kapsamlı endekstir, ancak pek çok mal ve hizmeti kapsamı açısından hesaplanması zor olduğu için genellikle enflasyon hesaplamalarında TÜFE endeksi kullanılmaktadır.

→ 2003 yılında TÜİK ile Merkez Bankası işbirliği çerçevesinde tüketicilerin harcama davranışlarının ve beklentilerinin değerlendirilmesine yönelik olarak "Tüketici Anketi" Protokolü kapsamında bir çalışma başlatılmıştır. "Tüketici Eğilim Anketi", tüketicilerin eğilimlerini ve beklentilerini ölçme amacına yönelik dört alanı kapsamaktadır:

- Kişisel mali durum
- Genel ekonomi
- Harcamalar
- Fiyat beklentileri¹⁰²

¹⁰² <http://www.tcmb.gov.tr/tuketanket/metodoloji.pdf>

SEKİZİNCİ BÖLÜM

DÜNYA EKONOMİSİ

I. DÜNYA EKONOMİSİNDEKİ GELİŞMELER

A. DÜNYA EKONOMİSİ

1. 1930-1980 Yılları Arası Dönem Dünya Ekonomisi

19. yüzyılda etkinliğini arttıran ekonomik liberalizm görüşü ile birlikte sanayileşme yolunda Sanayi İnkılabı'nı başlatan Batılı ülkeler kendi pazarlarını kurma, ekonomik altyapıyı oluşturma ve üretim örgütlenmesini sağlama yolunda önemli adımlar atmışlardır. 20. yüzyıla gelindiğinde ise 1929 yılında New York Borsası'nın çöküşü ile patlak veren ve daha sonra tüm dünyayı etkileyerek büyük bir krize dönüşen 1929 yılı "**Dünya Ekonomik Krizi**"nin dünya ekonomisine en önemli etkisi ekonomide devletin rolünün gerekliliği ve gelişmekte olan ülkeler açısından ithal ikameci politikalarla sanayileşme çabaları olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yarım yüzyıl, Avrupa ekonomisinin yeniden inşasının ve çok taraflı dünya ticaret sisteminin oluşumuyla en uzun sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlandığı dönem olmuştur. Uluslararası ekonomik işbirliğinin ve yardımlaşmanın ülkeler için ekonomik büyümeyi ve bütünleşmeyi sağlayarak dış ticaret hacmini arttırması ve 'devlet birey için vardır' felsefesinin özellikle Batılı ülkelerde "**refah devleti**" olma olgusunu yaratması bu dönemin en önemli özelliğidir. İlk olarak 1944 yılında "**IMF**" ve "**Dünya Bankası**" gibi uluslararası ekonomik kuruluşların yaratılması ve sonrasında 1947 yılında "**Marshall Planı**" ile savaştan zarar gören ülkelere ekonomilerinin canlandırılması 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra ülkelerin birbirlerine ekonomik olarak bağılıklarının artmasında temel etkenler olmuştur.

1950'li ve 1960'lı yıllarda küresel üretim ve bununla birlikte küresel ticaret hacminin büyümesi hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde hızlı bir şekilde artmıştır. Bu dönemde gelişmiş Batılı ülkelerin öncülüğünde gerçekleştirilen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarındaki artış ve İkinci Dünya Savaş sonrası dönemde ülkeler arasında işbirliği ve entegrasyon arayışları bu yıllardaki önemli başlıca ekonomik gelişmelerdir.

1970'li yıllara gelindiğinde ABD'de dış ticaretinin büyük boyutlara varan açıklar vermesi nedeniyle ABD tarafından doların devalüe edilmesi ve altına dönüştürülebilirliğinin kaldırılması bu dönemde dönüm noktası sayılabilecek bir süreçtir. Uluslararası piyasalarda ortaya çıkan para krizi, "altın döviz standardı sistemi"nin uygulandığı "Bretton Woods Sistemi"nin 1971 yılında çökmesi sabit kur sisteminin terk edilmesi ve gelişmiş ülkelerin sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaları kaldırması ile sonuçlanmıştır. Petrol ihraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) üyesi ülkelerin dünya petrol fiyatlarını 1973 yılında yükseltmesi ile ortaya çıkan 1974 yılı "Petrol Krizi" ve 1979 yılında yükseltmesi ile ortaya çıkan 1979 yılı "Petrol Krizi" başta gelişmiş batı ülkelerinde olmak üzere bu dönemde petrol fiyat şoklarına bağlı bir dizi ekonomik güçlük ortaya çıkarmıştır.

2. 1980-2000 Yılları Arası Dönem Dünya Ekonomisi

1980'li yıllarda ülkelerin kendi finansal piyasaları üzerindeki kısıtlamaları kaldırmasıyla uluslararası sermaye akımları hızlı bir gelişme göstermiş ve uluslararası finansal piyasaları birbirinden ayıran sınırlar hemen hemen ortadan kalkmıştır. Gelişmekte olan ülkeler, bu dönemden itibaren yabancı sermayeyi kendi ülkelerine çekmek için çeşitli politikalar uygulamaya koymuşlardır.

Yine 1989 yılında "Berlin Duvarı'nın yıkılması" ile birlikte iki kutuplu dünya düzeni ve Soğuk Savaş dönemi sona ermiş, dünyanın siyasi ve ekonomik yapısı köklü bir şekilde değişerek 1990'lı yıllardan itibaren adına "Yeni Dünya Düzeni" denilen yeni bir sürece girmiştir. Yeni dünya düzeninde ekonomik sistemlerin birbirine yaklaştığı, sınırların anlamını kaybettiği, uluslararası ticaretin giderek daha serbest bir duruma geldiği,

ekonomik rekabetin arttığı, bilgi ve iletişim teknolojilerinin ivme kazandığı bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu döneme özellikle "küreselleşme" olgusu damgasını vurmuş ve sermayenin küreselleşmesi olgusu yabancı sermaye yatırımlarını üst düzeylere taşımıştır.

1990'lı yıllar boyunca sermaye hareketlerinin gelişen ülkelerle doğru hızla akması ve sonra bu ülkeleri yine aynı hızla terk etmesi yoğun sermaye akışının neden olduğu aşırı ısınma, aşırı borçlanma ve cari açığın finansal istikrarda oluşturduğu tehdit bu dönemde çeşitli krizleri de beraberinde getirmiştir. 1997 yılındaki Asya Krizi ve ardından Rusya, Brezilya, Arjantin ve Türkiye krizleri 1990'lı yılların sonralarına doğru ortaya çıkan krizlerdir. Bu dönemde dünya piyasalarında pay kapma savaşı, rekabetin de artmasını beraberinde getirmiş ve uluslararası sermaye hareketleri akımları giderek yoğunluk kazanmıştır. Dönem boyunca dünya ekonomisi, küreselleşme çerçevesinde üretimin ağırlıklı olarak başta "Çin" olmak üzere Asya'ya kaydığı yeni bir döneme girmiştir. Yabancı sermayeyi kendi ülkesine çekmek için Çin'in 1998 yılından sonra uyguladığı reform politikaları, uluslararası şirketlerin üretiminin hızla Asya'ya yönelmesine neden olmuştur. Özellikle çok uluslu şirketlerin rekabet gücünü arttırmanın yolu olarak üretimlerini Çin gibi çeşitli avantajlar sunan ucuz ülkelere kaydırması, dünyadaki ekonomik dengeleri de değiştirmiştir.¹⁰³

Dünya ekonomisinin yaklaşık üçte birini oluşturan ABD, Avrupa Birliği ülkeleri, Japonya ve Çin ekonomileri bu açıdan küresel ekonomideki dalgalanmalarda öncü rol oynayan ülke ekonomileridir. Özellikle dünya ekonomisinin beşte birini oluşturan ABD ekonomisinin sergileyeceği yıllık ekonomik performans ve ABD ekonomisindeki gelişmeler, "ABD Merkez Bankası"nın faiz oranlarına ilişkin kararları, "dünya petrol fiyatları", yoğun sermaye akışının neden olduğu aşırı ısınmaya dayalı finansal krizler, "yüksek bütçe açıkları" ve kerner sıkma po-

¹⁰³ Uzunoğlu, Sadı, a.g.e. 2006

İttikaları, "işsizlik", dış ticaret dengesinde ithalat-ihracat kalemleri arasındaki yüksek farka dayalı ortaya çıkan "yüksek cari açık" günümüzde dünya piyasaları açısından en önemli konuları oluşturmaktadır.

3. 2000 Yılı ve Sonrası Dönem Dünya Ekonomisi

ABD ve Çin piyasalarındaki güçlü talep nedeniyle dünya ekonomisi 2004 yılında % 5,3; 2005 yılında % 4,9; 2006 yılında % 5 ve 2007 yılında % 5,2'lik bir oranla büyüyerek hem gelişmiş ülkelerde hem de gelişmekte olan ülkelerde ivme kazanmıştır. 2006 yılında gelişmiş ülkeler % 3 ve gelişme yolundaki ülkeler ise % 7 oranında büyümeye yönelik bir performans sergilemiştir. Özellikle sanayileşmiş ülkeler ile başta Çin olmak üzere yükselen ekonomilerdeki hızlı büyümenin de burada rolü vardır. Dünya ekonomisindeki bu hızlı büyümenin altında yatan en önemli itici güç ise dünya ticaret hacminde kayda değer artışlar olmasıdır.¹⁰⁴ Yine bu dönemde Çin ve Hindistan başta olmak üzere Asya ekonomilerindeki yüksek oranlı büyüme hızları, dünya ekonomisinin gelişmesinde itici güç olmuştur. 2004-2007 yılları arası dönemde dünya piyasalarındaki büyüme oranları, Çin ve Hindistan gibi gelişmekte olan Asya ekonomilerinde ortalama % 8-12 arasında gerçekleşirken; Başta ABD ekonomisi olmak üzere küresel ekonomide yaşanan durgunluk nedeniyle Euro Bölgesi (Avrupa) ülkelerin ekonomilerinde büyüme oranları % 1-3 arasında artış göstermiştir.

2007 yılının özellikle ikinci yarısında ve 2008 yılının ilk yarısında artan talep ve büyüyen ekonomilerin (özellikle Çin ve Hindistan) etkisiyle ham petrol fiyatları sürekli artış çizgisinde olmuştur.¹⁰⁵

ABD finans piyasalarında 2007 ortalarında başlayan ve 2008 yılında ABD konut piyasalarında baş gösteren finansal sorunlar derinleşerek kısa sürede başta Avrupa olmak üzere diğer ülkelere de yayılarak küresel boyutta finans krizine yol açmıştır. 2007 yılının ortalarından itibaren ABD konut piyasalarında

¹⁰⁴ Eğilmez, Mahfi, 2006'dan 2007'ye Dünya Ekonomisi, 2006

¹⁰⁵ Metin, Erol, a.g.e. Energy Report Dergisi, Temmuz, 2010

"Mortgage kredileri"nin geri dönüşümündeki aksamalar nedeniyle düşen konut fiyatları ve bunun sonucunda Mortgage yükümlülüklerinin artmasıyla başlayan finansal kriz derinleşerek ticari ve finansal açıdan birbirlerine karşı bağımlı olan tüm dünya ekonomilerini olumsuz etkilemiştir. Kriz, gelişmiş ülkelerin finans sektörünü çökertirken gelişmekte olan ülkelerin ise reel sektörlerinin daralmasına neden olmuştur. Ekonomik daralmalara paralel olarak 2008 yılında dünya ekonomisi büyüme oranı ortalama % 3 oranında gerçekleşerek bir önceki yıla göre gerilemiştir.

→ 2007 ve 2008 yıllarında tarım ürünü üreten ülkelerdeki kuraklıklar ve petrol fiyatlarındaki artışlar dünya genelinde gıda fiyatlarında yüksek artışlara neden olmuştur. Gıda fiyatlarında yüksek artışlar bu dönemde "Küresel Gıda Krizi"ne dönüşmüş ve bu krizin en çok hissedildiği ülkelerde siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar ortaya çıkmıştır.

2009 yılına girerken "2009 yılı Küresel Krizi"nin tüm olumsuz etkilerini dünya piyasalarına yansıtması neticesinde sermaye akımları yavaşlamış, ticaret hacimleri büyük oranlarda düşmüş, işsizlik oranları artmış ve ülkelerin bütçe açıklarında yükselmeler baş göstermiştir. 2009 yılında gelişmiş ülke ekonomilerinde ortalama % 3,2 oranında küçülme meydana gelirken, gelişmekte olan ülkelerde ise ortalama % 2,4 oranında büyüme meydana gelmiş ve dünya üretiminde toplam küçülme ortalama % 0,7 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu dönemde üretimin azalması, çalışan kesimi olumsuz yönde etkileyerek iş kayıplarının artmasına da neden olmuştur.

2010 yılı, dünyada ekonomik toparlanma hareketlerinin görüldüğü bir yıl olmuştur.

2009 yılında neredeyse tüm ülke ekonomilerinde 2009 yılı Küresel Krizi'nin de etkisiyle küçülme meydana gelirken, 2010 yılında çoğu ülke ekonomilerinde büyüme sağlanmış ve 2010 yılı verileri pozitif gerçekleşmiştir. Kriz sonrasında büyüme oranlarında 2010 yılı ile başlayan yükseliş ivmesi, 2011 yılı ve ardından 2012 yılında korunamamıştır. 2010 yılında dünya ekonomisi ortalama % 5,1 oranında büyümüş, ancak küresel bü-

yütime oranı 2011 yılında % 3,9'a ve 2012 yılında % 3,2'ye gerilemiştir.

2012 yılında ABD, Euro Bölgesi, Kanada ve Japonya gibi gelişmiş ülke ekonomilerinde büyüme oranı ortalaması % 1,3 ve Çin, Hindistan, Meksika ve ASEAN¹⁰⁶ gibi gelişmekte olan ülke ekonomilerinde büyüme oranı ortalaması % 5,1 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu dönemde gelişmiş ülkelerde ekonomik resesyon, istihdam konusunda sıkıntıların yaşanması sonucu yüksek oranda işsizliğin sürmesi ve kamu borç stokuna ilişkin problemlerin sürmesi bu ülkelerde büyümeyi gerileyen önemli faktörler olarak göze çarpmıştır.

2012 yılında gelişmekte ve kalkınmakta olan ülke ekonomilerinde ise en temel sorun talep yönlü azalmanın söz konusu olmasıdır. Bu açıdan ekonomisi çoğunlukla ihracata dayalı ülkelerden oluşan gelişmekte ve kalkınmakta olan ülke ekonomilerinin üretim yaparak dış pazarlara açılması sekteye uğramıştır.

¹⁰⁶ Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Vietnam'ı içermektedir.

2012 yılı itibariyle Dünya'nın en büyük ülke ekonomileri sıralaması:

Sıra	Ülke	GSYİH (milyar dolar)
1	ABD	15.157,285
2	ÇİN	6.722,276
3	Japonya	5.683,292
4	Almanya	3.358,242
5	Fransa	2.590,788
6	İngiltere	2.395,483
7	Brezilya	2.192,958
8	Rusya	1.678,107
9	Hindistan	1.598,394
10	İtalya	2.054,902
11	Kanada	1.632,894
12	İspanya	1.366,093
13	Avustralya	1.297,831
14	Güney Kore	1.056,262
15	Meksika	1.041,089
16	Endonezya	776,976
17	Türkiye	772,298
18	Hollanda	773,1
19	S. Arabistan	727,3
20	İsviçre	632,4

Tablo: IMF, Ekonomik Görünümü Raporu, 2012

B. DÜNYA TİCARET HACMİ

Dünya ticareti 1980'li yıllardan 1990'lı yıllara doğru reel olarak yılda ortalama % 4,1 oranında artarken, 1990'lı yıllarda ortalama miktar artışı % 6,9 düzeyine ulaşmıştır. 1990'lı yıllar boyunca dünya ticaretinin reel büyümesi, küresel ekonomik büyümenin üzerinde gerçekleşmiştir. 1980 yılından 2000 yılına kadar reel olarak yaklaşık 1,5 kat artan dünya ticareti içinde tarım ürünleri ticareti % 66 oranında, madencilik ürünleri ihracatı da tarım ürünlerine yakın bir oranda artmıştır. Sanayi ürünleri ise iki kattan daha fazla artış göstermiştir. 1980'li yıllardan

2000'li yıllara doğru tarım ürünlerinin dünya ticareti içindeki payı % 15'den % 10'a, madencilik ürünlerinin payı % 29'dan % 10'a düşerken sanayi ürünlerinin payı ise % 55'den % 77'ye yükselmiştir.

1990'lı yıllarda sermaye hareketleri dünya ekonomisini ve dünya ticaretini şekillendiren en önemli faktör olmuştur. Bu dönemde sermaye hareketlerinde 1980'lere kıyasla büyük artışlar olmuştur. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nın (UNCTAD) yayınladığı 2000 yılı Dünya Yatırım Raporu'nda yer alan istatistiklere göre, dünya genelinde gerçekleşen doğrudan yabancı yatırım miktarı 1990 yılında 202 milyar dolar düzeyindeyken 1995 yılında 331 milyar dolara ve 2000 yılında 1.271 milyar dolara yükselmiştir.

2007 yılında dünya ticaret hacminin artış hızı % 7,2 oranına ulaşırken 2008 yılında krizin başlangıcı ile % 2,8 ve 2009 yılındaki küresel kriz nedeniyle negatife dönüşerek % - 10,7 olmuştur. Krizin ilk dönemlerinde ekonomik yapının bozulması ile talepte yaşanan düşüş, mal piyasalarında stokların artmasına neden olmuştur. Ancak yine de Çin ve Hindistan gibi gelişmekte olan Asya ekonomilerinin diğer ülkelere kıyasla güçlü performansları, kriz döneminde küresel talebin daha da düşmesini engellemiştir. Bu dönemde merkez bankalarının uygulamaya koymuş olduğu genişletici para ve faiz indirimi politikaları ile hükümetlerin hazırlamış olduğu mali paketler ekonominin canlanmasına ve dış ticaretin genişlemesine büyük katkı yapmıştır.

2010 yılında küresel toparlanmaya bağlı olarak dünya ticaret hacminde de beklenildiği gibi bir artış meydana gelmiş ve bu artış % 12,7 olarak gerçekleşmiştir. Ancak dünya ticaret hacmi, 2011 yılında özellikle Euro Bölgesi borç krizinin derinleşmesi ve bu ülkelerin yaşamış oldukları ödeme sorunları nedeniyle tekrar gerileyerek % 5,9'a düşmüş ve 2012 yılında 3,1 puan azalarak % 2,8 seviyesine gerilemiştir.

C. DÜNYA İŞGÜCÜ PİYASALARI

2008 yılında ABD'de ortaya çıkan ve 2009 yılında dünya genelinde hızla yayılan küresel ekonomik kriz ile yaşanan olum-

suz gelişmelere karşı 2010 yılında bir dizi kurtarma paketi gerçekleştirilmiş, ancak uzun dönem bir değişken olan işsizlik oranları tam anlamıyla bir düzelme göstermemiştir. Bu dönemde ekonomik daralmalara neden olan krizi hafifletmek ve sonuçlarını iyileştirmek amacıyla merkez bankaları ve hükümetler ekonomileri canlandırmaya yönelik ekonomiyi kurtarma paketleri uygulamaya koymuşlardır. Hükümetlerce iç talebi canlandırıcı ve kamu yatırımlarını artırıcı politikalar ile merkez bankalarının faiz oranlarını azaltıcı ve kredi hacmini artırıcı uygulamalar bu dönemde krizin etkilerini atlatmak amacıyla alınan başlıca önlemler olmuştur.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) dünya işgücü piyasası verilerine göre; 2008 yılında dünyadaki işsizlik oranı ortalama % 5,7 olarak ölçülürken, 2009 yılında ortalama % 6,2'ye yükselmiştir. Bu oran 2010 yılında % 6,0'a ve 2011 yılında ise % 5,9'a düşmüştür. 2012 yılına gelindiğinde bu oran % 6,0 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde gelişmiş ülke ekonomilerinde işsizlik oranı ortalaması 2010 yılına kadar sürekli artış (% 8,8) kaydetmiş, buna karşılık gelişmekte olan ülke ekonomilerinin çoğunda hafif iyileşme gösteren bir işsizlik tablosu ortaya çıkmıştır.¹⁰⁷

2012 yılında işsizlik, dünyanın birçok bölgesinde ciddi bir sorun olarak gündemdeki yerini korumaya devam etmiştir. Özellikle Euro Bölgesi'nde yaşanan borç krizi sebebiyle işten çıkarılmaların yoğun olarak görüldüğü İspanya ve Yunanistan gibi ülkelerde işsizlik oranları çok yükselmiştir. Genç (15-24 yaş arası) işsizlik oranının Yunanistan, İspanya, Hırvatistan, Portekiz, İtalya, Letonya, Bulgaristan, İrlanda, Macaristan gibi ülkelerde AB ortalaması olan % 23,9'un oldukça üzerinde değer alması dikkati çekmektedir.¹⁰⁸

D. KİŞİBAŞINA GELİR VE HARCAMA

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nun (UNDP) 2013 yılı İnsanî Gelişme Raporu'nda seçilmiş ülkeler için 2012 yılı Kişi

¹⁰⁷ ILO, Global Employment Outlook, April 2012

¹⁰⁸ TOBB, Ekonomik Rapor, 2013

Başına Gayri Safi Milli Gelir (KBGMG) rakamları incelendiğinde; en yüksek değer 52.613 \$ ile Singapur'da olduğu, bunu 43.480 \$ ile ABD, 40.527 \$ ile İsviçre ve 36.143 \$ ile de İsveç'in izlediği görülmektedir. Türkiye'de ise kişi başına gayri safi gelir rakamı 13.710 \$'dır. Seçilmiş ülkeler içerisinde en düşük kişi başına gayri safi gelir değerine sahip ülke 2011 yılında da olduğu gibi 1.541 \$ ile Kenya olurken, bunu 2.095 \$ ile Kamboçya, 2.566 \$ ile Pakistan ve 2.970 \$ ile de Vietnam izlemektedir.

Kişi başına toplam harcama değerleri de seçilmiş olan ülkeler bazında incelendiğinde, gelir yapısından farklı bir tablo ile karşılaşılacaktır. Seçilmiş ülkeler için KBGMG'ye göre ilk sırada yer alan Singapur, kişi başına toplam harcama değerine göre 10. sırada yer almaktadır. Kişi başına düşen harcama yönünden seçilmiş ülkeler içinde ilk sırayı 25.855 \$ ile İsveç alırken, 25.223 \$ ile İsviçre ve 17.633 \$ ile Almanya da ikinci ve üçüncü sıradaki ülkelerdir. Seçilmiş ülkeler içinde en son sırayı kişi başına 83 \$'lık harcama ile Kenya alırken, 150 \$ ile Pakistan ve 153 \$ ile de Hindistan son sıradaki ülkeler olmaktadır. Türkiye'de ise yıllık olarak kişi başına düşen harcamanın 2.571 \$ olduğu görülmektedir.¹⁰⁹

II. KÜRESEL EKONOMİK KRİZLER

1980'li yılların başlarından 1990'lı yıllara kadar uzanan dönemde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, mali sistemlerini serbestleştirmek amacıyla bir dizi reform hareketi başlatmıştır. Finansal serbestleşme politikaları olarak adlandırılan bu serbestleşme politikalarının esas amacı ise ekonomik büyümeyi hızlandırmaktır. Çeşitli ülkelerde uygulanan finansal serbestleşme politikaları birkaç Güney Doğu Asya ülkesi dışında birçok ülkede başarısızlıkla sonuçlanmış ve beklenen ekonomik gelişmeyi verememekle birlikte uygulandığı ülkelerin birçoğunda finansal krizlere neden olmuştur.¹¹⁰

¹⁰⁹ TOBB, a.g.e, 2013

¹¹⁰ Güloğlu, Bülent-Altunoğlu, A. Ender, a.g.e. Sf. 3-8, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No: 27, Ekim, 2002

1990'lı yıllardan sonra dünyaya hakim olan küreselleşme olgusu ile ihracata yönelik büyüme, finansal serbestlik ve ekonomik kırılganlık olguları çeşitli ülkelerde krizlere yol açmıştır. Finansal kaynaklı ekonomik dalgalanmalar 1994 yılında Meksika'da, 1997 yılında Asya'da, 1998 yılında Rusya'da, 2001 yılında Türkiye'de ve 2002 yılında Arjantin'de çeşitli ekonomik krizler ortaya çıkarmış ve gelişmekte olan bu ülkeleri ciddi cari açık ve dış borç sorunları ile karşı karşıya bırakmıştır. Dünyanın çeşitli ülkelerinde ortaya çıkan bu krizler, ortaya çıktıkları ülkelere değişik oranlarda etkilediği gibi diğer taraftan kimi zaman küresel bir kriz haline dönüşerek başka ülkelerde de çeşitli olumsuzluklara neden olmuştur.

A. 1994 YILI MEKSİKA EKONOMİK KRİZİ

1980'lerden sonra ülke kapılarını yabancı sermayeye açan, mali piyasaları liberalleştiren ve kamu iktisadi kuruluşlarında büyük ölçüde özelleştirmeler yaparak kısa sürede önemli ekonomik başarılar elde eden Meksika, 1994 yılına gelindiğinde çeşitli ekonomik darboğazlarla karşı karşıya kalmıştır. 1994 yılında ulusal para olan Pezo'nun değerinin düşürülmesi ve kısa bir süre sonra dalgalanmaya bırakılmasıyla birlikte ülkede faiz oranları artmış, bankaların portföy yapıları bozulmuş ve döviz rezervleri erimştir. Kriz endişesi karşısında uluslararası sermayenin hızla fonlarını Meksika iç piyasalarından çekmesiyle ülke, 1994 yılında kriz ortamına girmiştir.

Meksika Krizi, öncelikle diğer Latin Amerika ülkelerine de sıçramış ve bölge ülkelerinin borsalarında önemli düşüşlere neden olmuştur. Daha sonra kriz, küresel boyutta yayılarak diğer gelişmekte olan ülkelerin piyasalarında da güvensizlik ve panik havası yaratmış ve krizle birlikte pek çok ülkenin borsaları büyük ölçüde değer kaybetmiştir.

B. 1997 YILI ASYA (UZAKDOĞU) EKONOMİK KRİZİ

1997 yılı Temmuz ayında Doğu Asya ülkelerinin para birimlerinin, borsalarının ve diğer kıymetlerinin büyük miktarda değer kaybetmesi ile Tayland'da başlayan ve Asya Kaplanları ola-

rak bilinen birçok Doğu Asya ülkesini de etkileyen ekonomik krizdir. Endonezya, Güney Kore, Tayland, Hong Kong, Malezya ve Filipinler bu dönemde krizden en çok etkilenen ülkeler olmuştur. Kriz daha çok "Doğu Asya" krizi olarak adlandırılrsa da etkileri bakımından tüm dünyada hissedilen bir küresel krizdir.

Asya'da krizin fitilini ateşleyen temel unsur, finansal piyasalarda var olan asimetrik bilginin bozucu etkileri nedeniyle spekülâtif sermayenin bu ülkelere çıkışıdır. Uluslararası finans piyasalarında sürekli ve hızlı bir biçimde hareket eden spekülâtif sermayenin kontrol edilmesine yönelik ilk teşebbüsler Asya Krizi sonrasında ortaya çıkmıştır.

C. 1998 YILI RUSYA EKONOMİK KRİZİ

1997 yılı Güneydoğu Asya Krizi'ni yüksek miktarlarda iç ve dış borç sorunuyla karşılayan Rusya, 1998 yılında ülkedeki siyasi belirsizlik ve istikrarsızlık ortamında IMF'nin de bu dönemde desteğini çekmiş olmasıyla kriz ortamına girmiştir. 1998 yılı başından itibaren yabancı spekülâtörlerin Rusya piyasalarında büyük miktarlarda devlet bonosu alması ve sonrasında spekülâtif amaçlı açıklamalarıyla finans piyasalarını etkilemesi sonucu ülkede bu dönemde şirket ve banka iflasları art arda meydana gelmiştir.

Ülkeden yabancı sermaye çıkışı sonrasında ulusal para olan rublenin devalüe edilmesi, dönem içinde kısa vadede ihracatın yükselmesini sağlasa da krizin bir sonucu olarak ülkedeki borç stoku artmış ve üretim azalmıştır. İç talepte yaşanan azalmalar nedeniyle bu dönemde, Rusya'nın ithalatı azalmış ve dış ticaret hacmi daralmıştır.

D. 1999 YILI BREZİLYA EKONOMİK KRİZİ

Dünya ülkeleri arasında en büyük ilk on ekonomi arasında yer alarak başarılı özelleştirme programlarıyla gelişmekte olan ülkelere model olarak gösterilen ve yakın zamana kadar uluslararası sermayenin yoğun olarak akın ettiği Brezilya, 1999 tarihinde ekonomik krize girmiştir. 1998 dönemi boyunca yüksek bütçe açığı ve uyguladığı döviz kuru aralığı politikası ile ulusla-

rarası mali piyasalarda ülkeye olan güvenin azalması sonucu bu dönemde ülkeden yüksek miktarlarda sermaye çıkışı gerçekleşmiştir. Yabancı sermaye çıkışları ise reel faizlerin yükselmesine yol açarak yatırımları ve büyümeyi olumsuz etkilemiştir. 1998 yılında kısa süreli sermayenin ülkeden kaçışı rezervlerle dengelenmek istenmiş ve sonuç olarak ise büyük tutarlardaki rezerv kayıpları sonrasında Brezilya faiz arttırımına gitmiştir. İlk belirtileri Ağustos 1998'de ortaya çıkan ve 1999 yılında patlak veren mali krizin olumsuz etkilerinden kurtulmak için hükümet, kriz sonrası dönemde bir dizi önlem almıştır.

1998 yılında IMF ile Brezilya arasında üç yıllık Yakın İzleme Anlaşması yapılmış ve bu doğrultuda faiz dışı bütçe fazlasını arttırmaya yönelik adımlar atılmıştır. Ancak 1999 yılında ekonomi üzerindeki baskılar tekrar artınca ulusal para olan Real dalgalanmaya bırakılmıştır. Bu dönemde devalüasyonun etkisiyle iç tüketim yerli mallara kaydırılmış ve ekonominin çabuk toparlanması sağlanmıştır. 1999 yılının ikinci çeyreğinden itibaren ise ülkede döviz kuru istikrara kavuşmuş ve enflasyon yılın sonlarına doğru kontrol altına alınmıştır.

E. 2002 YILI ARJANTİN EKONOMİK KRİZİ

Arjantin'de ekonomiyi olumsuz etkileyen ve ülkeyi mali krize sürükleyen en önemli faktör, kısa dönem yabancı borçlar artarken borcun çevrilmesi riskinin de artış göstermesidir. Bu açıdan Arjantin'i krize sürükleyen nedenlerin başında dış borçlar sorunu gelmektedir. Borçların yeniden yapılandırılması ve geri ödemeleri için gerekli kaynakların sağlanmasında hükümetin başarısız olması, Arjantin'de krize yol açan başlıca sebeplerdir. 2001 yılının ikinci yarısından sonra Arjantin'den dalgalı döviz kuruna geçmesi isteğinde bulunan IMF'nin bu isteğinin hükümet tarafından reddedilmesi nedeniyle IMF, Arjantin'e vermesi gereken kredi dilimini bu dönemde vermemiştir. IMF'nin desteğini kaybeden Arjantin'in, borçlarını ödeyemez bir noktaya gelmesi ve borçlarını geçici bir süre ödeyemeyeceğini açıklaması, yani moratoryum ilan etmesi ülkede ekonomik ve mali yapının iflasına neden olmuştur.

Arjantin'in borç yapısını bu derece sürdürememesinin altında yatan temel etken ise ülkenin kamu sektöründeki aşırı istihdam politikaları ve kamu harcamalarındaki artışlar olmuştur. Dış borç sorunuyla birlikte bütçedeki açıklar, kriz dönemi öncesinde ülkenin kamu finansmanı dengesini temelden bozmuştur. 2002 yılında Arjantin'de alınan mali önlemler kapsamında bütçede tasarrufun ve mali dengenin sağlanması hedeflenmiştir. Kriz sonrasında ülkenin ulusal parası olan Peso serbest dalgalanmaya bırakılarak devalüe edilmiştir.

→ Rusya ve Güney Kore IMF'ye olan borçlarını 2004 yılında; Brezilya ve Arjantin ise 2005 yılında erken ödeyerek IMF'ye borçlu ülkeler kategorisinden çıkmışlardır.

F. 2009 YILI KÜRESEL EKONOMİK KRİZİ

1. 2009 Küresel Krizi'nin Nedenleri

2007 yılında dünyanın en büyük ekonomilerinden biri olan ABD'de, konut piyasalarında başlayan sorunlar zaman içinde başta gelişmiş ekonomiler olmak üzere bütün ülkeleri çeşitli boyutlarda etkileyen küresel bir kriz haline dönüşmüştür. Konut piyasasında meydana gelen aşırı fiyat artışları, geri dönmeyen riskli konut kredileri ve bunlara bağlı olarak çıkartılan finansal yatırım araçlarındaki değer kayıpları krizin temel nedenleri olarak gösterilmektedir.

2000'li yıllar boyunca Mortgage kredi piyasalarının, konut fiyatlarındaki yükseliş devam ettiği sürece Mortgage kredilerinin (subprime ya da riskli alt gelir gruplarının kredileri) ödenmeme riskinin düşük olacağından hareketle borç vermeyi sürdürmesiyle başlayan şişkinlik, krize zemin hazırlayan temel etken olmuştur. Ancak 2007 yılından itibaren konut fiyatlarındaki düşüşle birlikte pekçok borçlunun sahip olduğu evlerin değerinin Mortgage kredilerinin altında kalması, bu kredilerin borçluları tarafından ödenmeme riskinin de yükselmeye başlamasına neden olmuştur. Sonuç olarak artan belirsizlik ortamında yatırımcıların paralarını geri alma isteği ve kredi borçlularının ödeme konusunda isteksiz tutumları kredi piyasalarını likidite krizine doğru sürüklemiştir.

→ "Mortgage piyasaları", risk yapısına göre kredilerin düzenlendiği birincil piyasalar ile bu kredilere dayalı olarak oluşturulan menkul kıymetlerin alınıp satıldığı ikincil piyasalardan oluşan konut kredisi piyasalarıdır.

ABD gayrimenkul piyasasında başlayan ve daha sonra diğer finans piyasalarına likidite sorunu olarak yayılan finansal kriz dalgası, 2008 yılının Eylül ayında ABD'nin büyük yatırım bankalarından biri olan Lehman Brothers'ın iflasıyla birlikte tetikleyici unsur olarak yavaş yavaş tüm dünya ekonomilerini etkisi altına almıştır.

2. 2009 Küresel Krizi'nin Sonuçları

2007 ve 2008 yıllarında etkisini gösteren ve 2009 yılında küresel bir boyut kazanarak sonuçlarını ortaya çıkaran 2009 Küresel Krizi, gelişmiş ülke ekonomilerinden gelişmekte olan ülke ekonomilerine doğru etkide bulunarak pek çok ülkede finansal ve reel piyasaları derinden etkilemiştir. Mortgage piyasalarında özensiz olarak verilen krediler ve aşırı menkul kıymetleştirme (kredilerin bir havuzda toplanıp, geri ödemelerinin bankalarca mali bir varlık olarak yatırımcılara satılması) ile ortaya çıkan finansal bunalım, sonuç olarak çeşitli ülkelerde enflasyonist etkilere yol açmış, işsizlik oranlarını arttırmış ve büyüme oranlarını ise düşürmüştür.

Krizle birlikte konut kredilerinde ikincil piyasaların gelişimi için oluşturulan Freddie Mac ve Fannie Mae ile sigorta devi "AIG"nin devlet kontrolüne geçmesinin ardından, ABD'deki en büyük yatırım bankalarından biri olan "Bear Stearns" batarak JP Morgan Chase tarafından satın alınmıştır. Bu dönemde yine "Lehman Brothers" iflas başvurusunda bulunarak iflas etmiş ve "Merrill Lynch" ise Bank of Amerika'ya satılmıştır. Yine krizin etkilerinden kurtarmak amacıyla Citibank'a devlet tarafından ortak olunmuş ve ABD'deki diğer yatırım bankaları olan "Goldman Sachs" ve "Morgan Stanley" hızlı bir şekilde ticari bankacılığa geçiş kararı almıştır.

Dünya ekonomisini büyük ölçüde etkileyen küresel ekonomik kriz döneminde düşük talep nedeniyle ülkeler, üretimlerini

daraltma yoluna gitmiş ve ihracat-ithalat miktarlarında önemli düşüşler meydana gelmiştir. İhracat ve ithalattaki düşüşler nedeniyle dış ticaret hacminde meydana gelen daralmalar, bu dönemde üretimin kısılmasına ve istihdamın azalmasına neden olmuş; başta gelişmiş ekonomiler olmak üzere pek çok ülkede işsizlik oranı en önemli sorun haline gelmiştir.

→ Krizle birlikte dünya çapında giderek artan bir öneme sahip olan ve dünya piyasaları üzerinde etki yaratan "Moody's", "Standart & Poors", "Fitch" ve "Duff & Phelps" gibi uluslararası kredi derecelendirme kuruluşları önemini arttırmıştır. Bu kuruluşlar verdikleri notlarla riskli ülkelere yatırım yapacak ve kredi verecek kuruluşlara yön göstermektedirler. Ülkelerin kredi notunun iyi bir görünümüne sahip olması ve artması için ise ülkenin mevcut ekonomi politikalarında gelişme ve iyileşme olması gerekmektedir.

Gelişmiş ülkelerin finans sektörlerinde başlayan 2009 Krizi, gelişmekte olan ülkelerin çoğunda esas olarak reel sektörü etkilemiştir. Gelişmiş ülkeler içerisinde küresel kriz ortamından en fazla etkilenen ve küçülen ülke Japonya olurken, gelişmekte olan ülkeler içerisinde ise Rusya en fazla küçülen ülke olmuştur. Çin ve Hindistan gibi Asya ülkelerinin başını çektiği gelişmekte olan ülkelere ise bu dönemde, diğer ülkelerin aksine büyüme sağlanmıştır.¹¹¹

ABD finansal sisteminde yaşanan ve tüm dünyayı etkisi altına alan küresel kriz sonrasında serbest piyasa ekonomisinin beşiği konumundaki Batılı ülkelerde, finansal ve reel piyasaları krizin etkisinden kurtarmak için devlet desteğiyle yoğun bir şekilde kamu müdahaleleri ve devletleştirme faaliyetleri gerçekleştirilmesi, bu dönemde piyasa ekonomisi sisteminin etkinliğini ve kusursuzluğunu savunan görüşlerin tekrar sorgulanmasına neden olmuştur.

G. 2010 YILI EURO BÖLGESİ BORÇ KRİZİ

2010 yılının ikinci çeyreğinde Avrupa Birliği (AB) ülkelerin-

¹¹¹ TOBB, 2009 Raporu

de yaygınlaşan borç krizi, 2011 yılında ciddi boyutlara ulaşmıştır. Yüksek bütçe açıkları ve borç düzeyi ile başlayan sorunlar yerel olmanın ötesinde bölgesel hatta küresel bir boyut kazanarak bölge ekonomilerinde güvenin sarsılmasına ve üye ülke piyasalarında belirsizliğin artmasına yol açmıştır. Üye devletlerde ortak para birimi olan Euro'nun kullanılması ve bu ülkelerde para politikasının Avrupa Merkez Bankası (AMB) aracılığı ile tek bir elden yürütülüyor olması, söz konusu üye ülke ekonomilerinin birbirine sıkı bir şekilde bağlı olmasına ve bir Euro Bölgesi ülkesinde meydana gelen olumsuz gelişmelerin diğer Euro Bölgesi ülkelere de kısa sürede yayılmasına yol açmıştır.¹¹²

Kriz yaşayan AB üyesi ülkelere bakıldığında, krizin her ülkede farklı nedenlerden kaynaklandığı görülmektedir. Yunanistan'da yaşanan kriz temel olarak kamu sektörü kaynaklı ortaya çıkarken, İrlanda da bankacılık ve emlak sektöründeki zayıflıklar krizi tetikleyen unsur olmuştur. Portekiz'de bütçe açığının ve cari açığın oldukça yüksek seviyelerde olması ve bankacılık sektörüne ilişkin riskler krizi tetiklerken, yine İspanya'da ise yetersiz iç ve dış talep nedeniyle ekonomik faaliyetlerin düşük seviyelerde seyretmesi ve işsizlik oranının % 20'ler civarında olması kurulanlığı arttırmıştır.

2011 yılında uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu Standard & Poor's'un, artan bütçe açığı nedeniyle ABD'nin uzun vadeli kredi notu görünümünü durağandan negatife çevirmesi dünya piyasalarında tekrar tedirginlik havası yaşanmasına neden olmuştur. Orta Doğu'da ve Kuzey Afrika'da hükümetlere karşı başlayan halk isyanları ise yine bu dönemde küresel piyasaları tehdit eden başka olgular olmuştur.

1. Yunanistan

2010 yılının önemli ekonomik gelişmelerinden birisi de AB üyesi ülkelere bir olan Yunanistan'da ortaya çıkan ve diğer çevre AB üyesi ülkelere de sıçrayan ekonomik krizdir. Yunanis-

¹¹² ABQS, Avrupa Birliği'nde Küresel Finansal Krize Karşı Alınan Önlemler ve Birliğin Rekabet Gücünün Arttırılmasına Yönelik Girişimler, Mayıs, 2011, Ankara

tan'da küresel krizle birlikte artan kamu açıkları, aşırı istihdam, mali dengesizlik, dış ticaret açıkları, zayıf rekabet gücü, kötü yönetim ve aksak piyasalar gibi etkenlere bağlı olarak 2010 yılında kamu borç yükünün yönetilemez hale gelmesi ile sonuçlanan bir "borç krizi" ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde Yunanistan'ın bütçe açığının gayrisafi milli hasılasının % 13,6'sına denk düşmesi ve buna paralel olarak uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarının ülkenin kredi notunu artırdı düşürmeleri ile patlak veren kriz, beraberinde ülkenin artan kamu borçları ve bu borçların sürdürülebilirliği sorununu da gündeme getirmiştir. Bu durum Yunanistan'a olan güvensizlik daha da artmasına ve ülkenin kredi notunun düşürülmesine neden olmuştur.

Yunanistan'ın borç krizi, temelde ülkenin bütçe politikalarından ve mali disiplin konusunda yaşadığı sorunlardan ileri gelmiştir. Yunanistan uzun yıllar boyunca kamu borç yükünü hafifletmek yerine, Avro alanının sağladığı düşük faizli finansman olanakları ile borç döngüsünü sürdürmeye çalışmıştır.¹¹³

2010 yılında Yunanistan'da kamu sektörü borç yükünün tetiklediği borç krizi, AB ülkeleri içinde diğer ülkeleri de etkisi altına alan çeşitli ekonomik sorunlara yol açmıştır. Bu sorunlarla baş edebilmek amacıyla AB'ye üye ülkeler tarafından "Avrupa Finansal İstikrar Fonu" oluşturulmuş, Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) da desteği ile kriz içindeki ülkelere mali destek sağlanması amaçlanmıştır. Yunan Hükümeti, bu dönemde aldığı önlemler paketi ile bütçe açığını düşürmek için bütçe hedefleri belirlemiş ve ciddi bir kemer sıkma politikası uygulamaya koymuştur.

Yunanistan, kriz döneminde AB'ye yardım talebinde bulunmuş ve bu talebe karşılık 10 Mayıs 2010 tarihinde bir kurtarma paketi açıklanmıştır. IMF ile ortaklaşa olarak hazırlanan kurtarma paketinde, Yunanistan'a verilmek üzere 110 milyar Euro değerinde bir bütçe ayrıldığı belirtilmiştir.

¹¹³ Dağdelen, İlhan, "Avrupa Bütünleşme Sürecinde Yunanistan'ın Borç Krizi", Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 10:2, 2011

Yunanistan krizi ile birlikte dönem içerisinde "İrlanda, İspanya ve Portekiz" gibi çeşitli Avrupa ülkelerinin de benzer durumda olduğu konusunda çeşitli kaygılar ortaya çıkmıştır. Özellikle Alman ve İngiliz bankalarından yüksek miktarlarda borçlanan İrlanda'nın, Avrupa'nın genelini tehdit eden yüksek borç yapısı ve bununla beraber İspanya ve Portekiz'in borçlanma maliyetinin yükselmesi, Euro Bölgesi ekonomilerinde tehdit oluşturan ve AB para birimi Euro üzerinde baskı oluşturan diğer olumsuzluklar olmuştur. Bu dönemde kredi derecelendirme kuruluşları tarafından kriz içindeki ülkelerin kredi notlarında ciddi indirimlere gidilmiştir.

Çevre ülke ekonomilerinin yapısal ortaklıkları nedeniyle kamu ve bankacılık alanlarındaki sorunlar bu dönemde İrlanda, Portekiz, İzlanda, İspanya ve İtalya gibi diğer ülkelere de sıçramıştır. 28 Kasım 2010 tarihinde İrlanda Cumhuriyeti, 6 Nisan 2011 tarihinde de Portekiz AB'ye yardım talebinde bulunmuş ve AB-IMF ortaklığı ile İrlanda'ya 85 milyar Euro, Portekiz'e de 78 milyar Euro'luk finansal destek sağlanmıştır. Avrupa Merkez Bankası (ECB), 8 Ağustos 2011 tarihinde İtalyan ve İspanyol tahvillerine müdahalede bulunarak borç tedirginliğine karşı bu ülkelere de yeni tedbirler almıştır.

2. İrlanda

İrlanda 1990'lı yıllardan itibaren sürekli büyümesini inşaat sektöründeki gelişmesine dayandırmıştır. Artan refah ve inşaat sektörüne olan talep konut fiyatlarını zaman içinde büyük ölçüde şişirmiş ve 2008 küresel krizinin çıkmasıyla birlikte konut fiyatları % 50-60 oranında düşerek İrlanda'nın da krize sürüklenmesine neden olmuştur. Bu açıdan İrlanda'yı krize sürükleyen nedenlerin başında, krizin ortaya çıkmasının ardından emlak piyasasında yaşanan hızlı değer kayıpları ve kamu sektöründe yoğun bir biçimde alınan tasarruf tedbirlerinin piyasalardaki olumsuz etkisi gelmektedir.

2008 yılındaki küresel finansal krizin ardından konut fiyatlarının büyük oranda oranında değer kaybetmesi ve konut kredilerinin önemli bir bölümünün bankalar tarafından yapılandırılması bu dönemde İrlanda bankalarının ciddi oranda zarar et-

mesine yol açmıştır. Hükümetin, bu dönemde bankaları kurtarmak için 45 milyar Euro tutarında kaynak aktarması ise ülkede bütçe açığının hızla büyümesine neden olmuş ve sonuç olarak İrlanda'da 2009 yılında GSYH'nin % 14,3'ü düzeyinde olan bütçe açığı, 2010 yılında GSYH'nin % 32,4'üne ulaşmıştır. Bankacılık sektöründe yaşanan krizin aşılması amacıyla bu sektöre büyük miktarda devlet desteği sağlanması nedeniyle bütçe açığı artan İrlanda için AB-IMF işbirliğinde 85 milyar Euro tutarında bir kurtarma paketi sunulmuştur.¹¹⁴

3. Portekiz

2010 yılına kadar Portekiz'de kamu borcu ve bütçe açığı açık vererek artış göstermiştir. Bütçe açıklarının azaltılması amacıyla hazırlanan istikrar programının mecliste yapılan oylamada reddedilmesinin ardından ise Portekiz Başbakanı istifa etmiştir. Başbakanın istifası ile siyasi istikrarın bozulması ve daha da kötüleşen ekonomik durum nedeniyle kredi derecelendirme kuruluşları da bu dönemde Portekiz'in kredi notunu düşürmüşlerdir.

Bu gelişmeler neticesinde Portekiz için finansal bir kriz riskinin daha da belirginleşmesi üzerine AB, uluslararası yardım almayı reddeden Portekiz'e baskı yapmaya başlamıştır. Durgun bir ekonomi ve büyük bir borç stokuna sahip olan ülkede dış yardım olmadan mevcut durumun sürdürülemeyeceğinin anlaşılması üzerine, Portekiz sonunda AB'ye yardım talebi ile başvurmak zorunda kalmıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde, Portekiz, Avrupa Birliği ve IMF ile 3 yıllık programla 78 milyar Euro tutarında finansal dış yardım almak için anlaşmaya varmıştır. Anlaşma gereğince ülkenin bütçe açığının bu yıl için GSYH'nin % 5,9'una, gelecek yıl için % 4,5'ine, 2013'te ise GSYH'nin % 3'ü seviyesine çekilmesi hedeflenmiştir. Söz konusu Anlaşma Eurogroup (Euro Alanı Maliye Bakanları) ve AB Ekonomi ve Maliye Bakanları Konseyi tarafından 17 Mayıs 2011 tarihinde onaylanmıştır.¹¹⁵

¹¹⁴ ABGS, a.g.e. 2011, Ankara

¹¹⁵ ABGS, a.g.e. 2011, Ankara

4. Güney Kıbrıs

Avrupa'nın birçok ülkesinde yaşanan kriz, 2012 yılının sonlarına doğru Güney Kıbrıs'ta da ortaya çıkmıştır. Krizin esas nedeni olarak görülen bankacılık sistemindeki temel çatlak, Güney Kıbrıs Bankaları'nın geçtiğimiz yıllarda Yunanistan tahvillerine yatırmış olduğu toplam 22,8 milyar Euro'luk yatırımın, Yunanistan ekonomisinin finansal krize girmesi nedeniyle buharlaşmasıyla (batık hesap) ortaya çıkmıştır. Yunan bankalarının ve Yunan hükümetinin batık hesaplarının % 50'sinin silinmesi ile balon diye nitelenen bonoların geri dönüşünün beklentisi de % 50 oranında kaybolmuştur. Dolayısıyla, Güney Kıbrıs'ın Yunanistan'daki 22,8 milyar Euro'luk tasarrufun % 50'si de erimştir.

Güney Kıbrıs, krizden çıkmak 2013 yılında Avrupa ülkelerinden 16 milyar Euro civarında bir kaynak talebinde bulunmuştur. Ancak başta Almanya olmak üzere AB üyesi ülkeler, Avro Kurtarma Fonundan, Güney Kıbrıs'a toplam 10 milyar Euro yardım (1 milyar Euro'luk kısmı IMF tarafından) yapılmasını ve 6 milyar Euro'luk kısmının ise Güney Kıbrıs'ın kendi imkanları ile yaratılmasını talep etmiştir. Bu ülkelerin, Güney Kıbrıs'tan kaynak olarak 6 milyar Euro'yu bulması ile ilgili olarak önerileri ise tasarruflarını Güney Kıbrıs bankalarında tutan mudilerden (100.000 Euro ve üzerindeki) bir defaya mahsus vergi tahsilatı yapılması olmuştur.¹¹⁶ Avrupa ülkeleri, daha önce yardım başvuruları yapan Yunanistan, İrlanda, İzlanda ve diğer Avrupa ekonomilerinden buna benzer taleplerde bulunmamıştı.

Güney Kıbrıs'taki krizin dış nedenleri olarak, dışarıdan sermaye akışının aşırı boyutta olmasının denetimin zayıf olduğu bankacılık sistemindeki ortaya çıkmasıdır ve dolayısıyla bankacılık sektörünün küçültülmesi gereğidir. Ülkedeki krizin iç nedenleri ise üretken olmayan kamu harcamaları, yolsuzluk (borçların silinmesi, karapara) ve ahlaki tehlikedir.

¹¹⁶ Şahinöz, Erkan, a.g.e. 2013

5. AB Borç Krizine Karşı Alınan Önlemler

- **Ödemeler Dengesi Fonu** (Euro Bölgesi dışında kalan 10 AB üyesi devletin ödemeler dengesinde yaşayabilecekleri potansiyel sorunlarda ve buna bağlı olarak gerçekleşebilecek dış finansman güçlüklerinde devreye girmek üzere tesis edilmiştir.)

- **Kredi Havuzu** (Bir kereye mahsus olmak üzere oluşturulan bu mekanizma esas itibarıyla Yunanistan'a kredi sağlamak için tasarlanmış, 110 milyar Euro tutarında bir borç havuzudur.)

- **Avrupa Finansal İstikrar Mekanizması (EFSM)**, mali sorunlarla karşılaşan tüm AB üyesi devletlere finansal destek sağlamak amacıyla kurulmuş bir yapıdır. Üye devletlerin bütçe açığı ve borç sorunları yaşaması, borçlanma koşullarının ciddi biçimde ağırlaşmış olması ve dolayısıyla Birliğin mali istikrarının ve Euro'nun bir bütün olarak risk altına girmesi EFSM'nin kurulmasını gerekli kılmıştır.)

- **Avrupa Finansal İstikrar Fonu (EFSF)**, borç sorunları yaşayan Euro Bölgesi devletlerine geçici mali destek sağlayarak parasal birliğin mali istikrarını temin etmek amacıyla kurulmuş bir yapıdır. EFSF, tüm AB üyesi ülkelere mali destek sağlayabilen EFSM'den bu açıdan farklılaşmaktadır.)

- **Avrupa İstikrar Mekanizması (ESM)**, talepte bulunan üye devlet, Komisyon ve IMF tarafından üzerinde mutabakata varılmış ekonomik uyum programlarının uygulanması gibi sıkı koşullara tabi bir kredi havuzudur. Borçlanma maliyetini düşürmek amacıyla, gerekli görülen durumlarda ESM, mali zorluk yaşayan üye devletlerin tahvillerini satın alma gibi finansal faaliyetlerde bulunabilecek.)

- **Euro Rekabet Paketi** (Birliğin rekabet gücünü ve ekonomik yakınsama hedefini, ekonomi politikalarında daha güçlü bir işbirliği aracılığı ile sağlamayı hedefleyen bu Pakt çerçevesinde kamu maliyesinde sürdürülebilirliğin sağlanması, rekabetçi bir ekonomi ortamı oluşturulması ve mali istikrarın güçlendirilmesi gibi hedefler belirlenmiştir.)¹¹⁷

¹¹⁷ ABGS, a.g.e. 2011, Ankara

2010 ve 2011 yılları küresel ekonomi açısından toparlanma dönemi olurken, 2012 yılına gelindiğinde küresel iktisadi faaliyetlerdeki toparlanma istenen seviyelere gelememiştir. Amerika Birleşik Devletleri kamu maliyesinde görülen sorunlar, Euro Bölgesi ekonomisindeki durgunluk ve geleceğe dair belirsizlikler küresel çapta bir risk oluşturmaya devam etmiştir. Özellikle gelişmiş ülkeler kaynaklı belirsizlik ortamı, gelişmekte olan ülkelerin finansal risklere karşı yapısal değişiklikler yapmasını, farklı ekonomik politikalar uygulamasını zorunlu hale getirmiştir.¹¹⁸

III. GELECEK DÖNEMDE DÜNYA EKONOMİSİNİ TEHDİT EDEBİLECEK RİSKLER

- Doğa olayları, siyasi karışıklıklar, savaş nedeniyle ortaya çıkan kaos ortamlarının yaratmış olduğu durgunluk
- Sıkı para ve maliye politikası uygulamaları nedeniyle büyümenin yavaşlaması
- Uluslararası mali piyasalardaki ani daralmalar
- Küresel büyümenin ülkeler arasında dengeli dağılmaması
- İstihdam artışlarının sağlanamaması
- Faiz artış trendinin küresel üretimi düşürmesi ve uluslararası likiditenin daralması
- Bazı ülkelerdeki dış dengesizliklerin derinleşmesiyle ortaya çıkan cari açık sorunu
- Yüksek enflasyon oranları
- Kısa vadeli faizlerin, uzun vadeli faizlerin üzerinde seyretmesi ile küresel finans piyasalarında ortaya çıkan daralmalar
- Enerji ve petrol fiyatlarının artış göstermesi ve petrol ithalatçısı OPEC örgütünün önemli bir kartel konumuna gelmesi
- Ülkelerin dış ticaret dengeleri açısından korumacı politikalar izlemeleri
- Artan sosyal güvenlik açıkları gibi yapısal sorunlar

Dünya genelinde yaşanan canlanma sürecinde konut fiyatlarında da hızlı yükselmeler gözlenmiştir. Ayrıca göstergeler, sanayileşmiş ülkelerdeki konut fiyatlarının önemli ölçüde eşzamanlı olarak hareket ettiğini de ortaya koymaktadır. Bununla beraber gelecek dönemde ABD'deki ekonomik genişlemenin küresel büyümeye katkı yapmaya devam etmesi için doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının uluslararası şirket birleşme ve satın almalarındaki artış ve şirket kârlılıklarındaki ve hisse değerlerindeki yükselişe bağlı olarak artması beklenmektedir. Asya ekonomilerinde görülen genişleme ise Çin'in ekonomik performansına bağlı bulunmaktadır. Uluslararası konjonktürde Avrupa Birliği ve Euro alanında ekonomik canlanma ise yeterince güçlü değildir ve büyük ölçüde dış talebe bağlı olarak gerçekleşmektedir.¹¹⁹ Gelecek dönemde yüksek petrol fiyat artışları, yenilenemez enerji kaynaklarının (fosil yakıtlar vs.) tükenmesi, gıda fiyatlarının yükselmesi, kuraklık ve dünya nüfusundaki hızlı artış dünya ekonomisinin karşı karşıya geleceği olası riskler arasındadır.

Gelecek dönemde beklenen eğilimlerin devamı halinde, dünya ekonomisine yön veren ülkelerin dünya GSYİH'den aldığı payların ve dünya sıralamalarının değişeceği tahmin edilmektedir. Buna göre küresel krizlere rağmen büyümelerini sürdüren Çin ve Hindistan gibi ülkelerin gelecek dönemde dünya ekonomisinde üst basamaklara çıkacağı ve Çin'in milli geliriyle ABD'yi geride bırakarak ülke ekonomileri sıralamasında ilk sıraya yerleşeceği öngörülmektedir.

119 DPT, a.g.e. 2012

DOKUZUNCU BÖLÜM

ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER

VE KURULUŞLAR

I. ULUSLARARASI MALİ KURULUŞLAR

Tarihsel süreç içerisinde ülkelerin dış rekabetten korunmak ve devlete gümrük vergileri yoluyla gelir sağlamak amacıyla baş vurmuş oldukları kapalı ekonomik düzen, zaman içinde yerini ülkelerin ekonomik entegrasyon ve uluslararası ticaret politikalarına yönelmesiyle dışa açık ekonomik düzene bırakmıştır. Bu süreçte ekonomik olarak ülkeler arasında birleşme ve bütünleşme hareketleri ile uluslararası ekonomik kuruluşlar önem kazanmaya başlamıştır.

Ülkeler arasında ekonomik ve mali konularda bütünleşmek amacıyla oluşturulan ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hızlı bir şekilde artış gösteren uluslararası ekonomik kuruluşlar dünya boyutunda ve bölgesel boyutta olmak üzere iki konumda ele alınmaktadır.

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyayla entegre olma sürecinde ekonomisini güçlendirmek ve serbest piyasa ekonomisini geliştirmek için çeşitli uluslararası ekonomik kuruluşlara üye olmuştur. Bu kapsamda hızla gelişen dünya ekonomisine entegre olmak için Türkiye'nin dış ekonomik ilişkilerinin de ilişkili olduğu başlıca uluslararası kuruluşlar:

- Avrupa Birliği (EU)
- Dünya Bankası (IBRD)
- Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı (OECD)
- Karadeniz Ülkeleri Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİ)
- Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO)

- Birleşmiş Milletler (UN)
- G-20 Ülkeleri
- D-8 Ülkeleri
- Dünya Ticaret Örgütü (WTO)
- Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC)
- Uluslararası Para Fonu (IMF)

A. AVRUPA BİRLİĞİ

1. Kuruluş

Ekonomik ve siyasal bir kuruluş olan Avrupa Birliği, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ismiyle 1951 yılında kurulmuştur. Avrupa Topluluğu (AT), Avrupa Ekonomi Topluluğu ismiyle 25 Mart 1957'de imzalanan Roma Antlaşması ile tekrar yapılanmış ve antlaşma 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Görev ve hedefi, üye devletlerin refahını arttırmak için ortak ekonomik pazar kurmak, ilişkileri güçlendirmek, daha ileriki aşamalarda ise ekonomik sınırları kaldırmak olan birliğin ilk altı üyesi Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'dur. Avrupa Ekonomi Topluluğu'na üye ülkeler, sonraki zamanlarda yalnızca ekonomik alanda değil, diğer sosyal ve siyasal alanlarda da ortak kararlar ve politikalar geliştirme yoluna gitmiştir. Topluluk sonraki zamanlarda Avrupa Topluluğu (AT) ismini almış ve son olarak ise 1992 yılında Avrupa Birliği (AB) ismini almıştır.

1961 yılında İngiltere, İrlanda Cumhuriyeti ve Danimarka; 1962 yılında ise Norveç tam üyelik için Avrupa Topluluğu'na başvurmuştur. İngiltere'nin tam üyelik başvurusu yıllarca Fransa tarafından veto edilmiş ve görüşmeler kesintili olarak devam etmiştir. İngiltere ve Fransa'nın belli ilkelere anlaşmaları ve ikna olmalarıyla 1973 yılında İngiltere, Danimarka ve İrlanda Cumhuriyeti tam üye olmuşlar, ancak Norveç daha sonra Birliğe üye olmaktan vazgeçmiştir. Yunanistan'ın 1981 yılında; İspanya ve Portekiz'in ise 1986 yılında tam üye olmalarıyla Avrupa Topluluğu'nu oluşturan üye ülkelerin sayısı 12'ye çık-

mıştır. Buna ek olarak 1995 yılında İsveç, Avusturya ve Finlandiya'nın da katılımı ile üye sayısı 15 olmuştur. Avrupa Birliği'nin merkezi Belçika'nın başkenti Brüksel'dedir.

2. Avrupa Birliği Bünyesindeki Mali ve Ekonomik Kuruluşlar

Avrupa Yatırım Bankası (EIB), Avrupa Birliği'nin entegrasyonunu sağlayan devlet ve özel sektör yatırım projelerini finanse etmek, istikrarlı büyümeyi sağlamak, ekonomik ve sosyal uyumun gelişmesine katkıda bulunmak üzere uluslararası para piyasalarından aldığı kredilerle çalışan ve kâr amacı gütmeyen finansal yapıdır. 1958 yılında imzalanan Roma Anlaşmasıyla kurulan bankanın hissedarları ise AB üyesi ülkelerden oluşur. Türkiye, AB ile imzaladığı protokoller gereği bu bankadan kaynak kullanabilmektedir. Örgütün merkezi Lüksemburg'dadır.

Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD), eski Doğu Bloku ülkelerinin pazar ekonomisine geçiş sürecine yardımcı olmak ve serbest pazar ekonomisine geçişini hızlandırmak amacıyla bu ülkelerde özel ve girişimci inisiyatifleri teşvik etmek, mali ve ekonomik sıkıntıları uzun vadeli kredi ve hibe yardımıyla en aza indirmek ve ekonomik alt yapıyı kurmakla görevli finansal yapıdır. 1991 yılında kurulan EBRD'ye Türkiye de aynı yıl üye olmuştur. Örgütün merkezi Londra'dadır.

Avrupa Konseyi Kalkınma Bankası (CEB), doğal afetlerle mücadele, küçük ve orta ölçekli işletmelerde istihdam yaratılması, mesleki eğitim, sağlık, sosyal konut ve az gelişmiş yörelerde yaşam şartlarının iyileştirilmesi, çevrenin korunması, kırsal kesimin modernizasyonu ve kültürel mirasın korunması amacıyla yürütülen sosyal projelere finansman sağlamak üzere 1956 yılında kurulan ve Türkiye'nin de kurucu üye olduğu finansal yapıdır. Avrupa Konseyi Sosyal Kalkınma Fonu olarak kurulan bu yapının adı, 1 Kasım 1999 tarihinde Avrupa Konseyi Kalkınma Bankası olarak değiştirilmiştir. Örgütün merkezi Paris'tedir.

3. Türkiye-AB ilişkileri

Türkiye, 31 Temmuz 1959 yılında AET'ye ortaklık için başvurmuş ve 1963 yılında AET'ye girmek için üye devletler ile Ankara Antlaşması'nı imzalamıştır. Ankara Antlaşması'nda, Türkiye ile AET arasında kurulan ve nihai amacı Türkiye'nin topluluğa tam üyeliği olan sürekli ortaklığın, üç dönemden geçerek gerçekleşmesi öngörülmüştür. Bunlar; hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve son dönemdir.

Türkiye, tam üye olmak üzere ise 1987 yılında AT'ye başvuru talebinde bulunmuş ve tam üyelik talebi, AT Bakanlar Konseyi tarafından incelenmek üzere Komisyon'a havale edilmiştir. Komisyon, Türkiye'nin tam üyelik başvurusu konusunda AT'ye katılmadan önce ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda gelişmesine ihtiyaç duyulduğu hususlarına yer vererek yeni bir üye kabul edemeyeceği görüşüne yer vermiştir.

1993 tarihinde yapılan Kopenhag Zirvesi'nde, aday ülkelerin Birliğe üye olabilmek için yerine getirmeleri gereken koşullar 'Kopenhag Kriterleri' olarak bilinen düzenlemeyle ekonomik ve mali alanda aday ülkelerin işlevsel bir piyasa ekonomisine sahip olması, AB içindeki piyasa güçlerinin bağımsız bir şekilde karşılıklı etkileşimi, fiyat istikrarını içeren bir ekonomik istikrara ulaşılmış olması, mali sektör tarafından tasarrufların üretim yatırımlarına yönlendirilebilecek kadar gelişmiş olması ve rekabet baskısına karşı koyma kapasitesine sahip olması öngörülen kriterler olarak belirlenmiştir.

1992 yılında imzalanarak 1 Kasım 1993'de yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması kapsamında 'Maastricht Kriterleri' olarak bilinen düzenlemeyle Avrupa Birliği'nin ekonomik ve parasal birliği aşamaları, bu aşamalarda izlenecek ekonomik ve parasal politikalar ve bu politikaların uygulanması için gerekli kurumsal değişiklikler belirlenmiştir. Bu doğrultuda üye ülke ekonomileri arasındaki farklılıkların giderilebilmesini teminen bazı makro ekonomik büyüklükler tespit edilmiş ve bunlara uyulması durumunda uygulanacak yaptırımlar belirlenmiştir.

Söz konusu Maastricht Kriterleri çerçevesinde üye ülkeler için konulan ve uyulması gerekli olan mali ve ekonomik hedefler şunlardır:

- Üye ülkenin enflasyon oranının, en düşük enflasyona sahip üç üye ülkenin yıllık enflasyon oranları ortalamasını 1.5 puandan fazla geçmemesi

- Üye ülkenin uzun vadeli faiz oranlarının, 12 aylık dönem itibarıyla fiyat istikrarı alanında en iyi performansı gösteren üç üye ülkenin faiz oranını 2 puandan fazla aşmaması

- Üye ülkenin bütçe açığının GSYİH'ye oranının, % 3'ünü geçmemesi

- Üye ülkenin devlet borçlarının GSYİH'ye oranının, % 60'ı geçmemesi

- Üye ülkenin parasının, son 2 yıl itibarıyla diğer bir üye ülke parası karşısında devalüe edilmemiş olması

Ankara Antlaşması'nın 2. maddesinde Türkiye ile AT arasında Ankara Antlaşması'na dayanarak kurulan ortaklığın nihai amacı, Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na üye olmasıdır. Ankara Antlaşması, bu amacı ulaşmak için taraflar arasında gelecek dönemde bir Gümrük Birliği kurulmasını temel aşama olarak belirlemiştir. 1995 yılında Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği gerçekleştirilmesi ile ilgili olarak Gümrük Birliği döneminde uygulanacak usul, esas ve süreleri belirleyen Ortaklık Konseyi kararı kabul edilmiş ve Türkiye ile Avrupa Birliği arasında 6 Mart 1995 tarihinde Gümrük Birliği Antlaşması imzalanmıştır. Türkiye, Avrupa Birliği ile entegrasyonunda 22 yıl süren Geçiş Dönemi'ni ise 31 Aralık 1995 tarihinde tamamlayarak 1996 yılında sanayi ürünlerinde ve işlenmiş tarım ürünlerinin serbest dolaşımı kapsayan **Gümrük Birliği'ne** üye olmuştur. 1 Ocak 1996 tarihi itibarıyla yürürlüğe girecek olan Gümrük Birliği Antlaşması'na göre malların serbest dolaşımı ve ticaret politikası başlıklı I. kısımda gümrük vergileri ile eş etkili vergi ve resimlerin kaldırılması; miktar kısıtlamaları ve eş etkili önlemlerin kaldırılması; ticaret politikaları; ortak gümrük tarifesi ve tercihli tarife politikaları ve Gümrük Birliği Kararı'na ek olarak ver-

len bazı işlenmiş tarım ürünleriyle ilgili hükümler yer almaktadır.¹²⁰

- AB Komisyonu tarafından hazırlanan ve AB'ye üyelik için belirlenmiş olan Kopenhag Kriterleri ışığında kaydedilen gelişmelere ilişkin Komisyon görüşlerini içeren ve Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri bakımından performansını inceleyen **Birinci İlerleme Raporu 1998 yılında** yayımlanmıştır.

- **1999 yılında** yayımlanan **İkinci İlerleme Raporu'nda**, Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliğini gerçekleştirme konusunda ciddi bir performans gösterdiğine dikkat çekilerek aday ülkeler arasına Türkiye'nin de dahil edilmesi yönünde görüş bildirilmiştir.

- 1999 yılında Helsinki'de düzenlenen Avrupa Konseyi toplantısında Türkiye'ye adaylık statüsü tanınmış ve Türkiye, diğer aday ülkelerle eşit şartlarda Avrupa Birliği'ne aday ülke olarak kabul edilmiştir. Katılım sürecinde aday ülke olduğunun ilan edilmesinin yansıra Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliği bakımından gerekli olan AB mevzuatına ilişkin reformları gerçekleştirmesi hususuna da yer verilmiştir.

- Helsinki Zirvesinde, Türkiye'nin diğer aday ülkelerle eşit şartlarda aday ülke ilan edilmesinin ardından Avrupa Komisyonu, Türkiye için **1999 yılında Üçüncü İlerleme Raporu'nu** yayınlamıştır.

- Türkiye'nin üyeliği için gerekli kısa ve orta vadeli öncelikleri, AB müktesebatına uyum yükümlülüklerini ve sağlanması gereken mali yardımları içeren **İlk Katılım Ortaklığı Belgesi 24 Mart 2001 tarihinde** Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesi'nde yayımlanmıştır.

- AB müktesebatının üstlenilmesi için gerekli olan idari kapasitenin geliştirilmesi ile kısa ve orta vadeli öncelikleri içeren takvimin yer aldığı **AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı (Ulusal Program) Taslağı**, DPT tarafından hazırlanarak 28 Kasım 2000 tarihinde, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği'ne iletilmiştir.

¹²⁰ Uysal, Ceren, Akdeniz Üniv. İ.İ.B.F. Dergisi (1) 2001

- **2001 yılında Dördüncü İlerleme Raporu** yayınlanmıştır. Bu rapor, 2001 yılında Türkiye ile müzakerelerin başlatılması sürecini önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiş ve raporda ayrıca Türkiye'nin siyasi ve ekonomik kriterlere uyum yönünde reformlara devam etmesinin önemi vurgulanmıştır.

- 2002 yılında gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi'nde, Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri'ne uyum yönünde, 2002 yılı içinde kaydettiği ekonomik ilerlemelerin olumlu karşılandığı belirtilmiş, ancak siyasi kriterlere uyum bakımından da uygulamanın önem taşıdığı vurgulanmıştır. **2002 yılında Beşinci İlerleme Raporu** yayınlanmıştır. Ayrıca Kopenhag Zirvesi sonucunda 10 aday ülkenin 2004 yılı içinde Birliğe katılacağı ilan edilmiştir. Avrupa Komisyon tarafından hazırlanan yeni **Katılım Ortaklığı Belgesi ise 14 Nisan 2003 tarihinde** AB Konseyi tarafından kabul edilmiştir.¹²¹

- Avrupa Komisyonu, **2004 yılında Türkiye İlerleme Raporu** ve rapora bağlı tavsiye belgesini yayınlamış ve söz konusu belgede Türkiye'nin siyasi kriterleri gerekli ölçüde karşıladığı belirtilerek birliğe katılım müzakerelerinin başlatılması tavsiyesinde bulunulmuştur. 3 Ekim 2005 tarihinden itibaren ise Türkiye ile AB arasında tam üyelik için müzakerelere başlanmıştır.

11 Aralık 2006 tarihinde toplanan AB Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi, Türkiye'nin Ek Protokol'ü uygulamayıpını eleştirmiş ve Kıbrıs Sorunu'nu gerekçe göstererek sekiz başlıkta müzakerelerin açılmamasına karar vermiştir.

2005-2013 yılları arasında yayımlanan Avrupa Birliği İlerleme raporlarının ekonomi kriterleri bölümünde IMF ile yapılan Stand-by anlaşmalarının başarısına dikkat çekilmiştir. Yine sıkı para ve maliye politikası uygulamalarının ve yapısal reformların sürdürülmesine, piyasalarda rekabetin sağlanmasına, işgücü piyasasında istihdamın artırılmasına, fiyat istikrarının sağlanmasına ve enflasyonun düşürülmesine yönelik önlemlere devam edilmesi hususları İlerleme raporlarında üzerinde durulan temel ekonomik konular olmuştur.

¹²¹ DPT, a.g.e. 2007

B. DÜNYA BANKASI (IBRD)

ABD'nin New Hampshire eyaletinde 44 devletin üye sıfatıyla katılımıyla düzenlenen 1944 yılı Bretton Woods Konferansı'nda üye ülkelerin İkinci Dünya Savaşı sonrası imarını sağlamak, uzun vadeli projelerini desteklemek ve üretim kapasitelerini arttırmak amacıyla Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'nın (IBRD) kurulması kararlaştırılmıştır. IBRD Ana Sözleşmesi, üye ülkelerden 41'inin onayıyla 27 Aralık 1945 tarihinde yürürlüğe girmiş ve örgüt 25 Haziran 1946 tarihinde çalışmalarına başlamıştır. Dünya Bankası'nın merkezi Washington'dadır.

Resmi adı Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası olan Dünya Bankası'nın kuruluş aşamasında ilk amacı İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın yeniden imarı ve kalkındırılması olmuştur. Dünya Bankası, zaman içerisinde bağlı kuruluşları olan Uluslararası Finans Kurumu (IFC-1956), Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA-1960) ve Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA-1988) ile birlikte uluslararası uzun vadeli yatırım kredileri ve kalkınma kredileri veren başlıca kuruluş haline gelmiştir. Bu kapsamda örgüte ait mali kaynakların, gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere kanallize edilmesini sağlayarak kredi verilen ülkelerdeki yaşama standartlarının geliştirilmesi amaçlanmıştır. Fonlardan sağlanan krediler enerji, tarım ve ulaşım gibi çeşitli alanlardaki uzun vadeli projeleri desteklemek amacıyla kullanılmaktadır. Bankanın başlıca etkinliklerinden biri de üye ülkelere teknik yardım sağlamak ve kredi sağlanabilecek bir projenin oluşturulmasına yardım etmektir.

Türkiye IMF ve Dünya Bankası'na 19 Şubat 1947 tarihinde üye olmuştur. ABD başta olmak üzere Japonya, Almanya, İngiltere ve Fransa'nın toplam taahhüt edilen sermaye içindeki payları yüksek olduğu için bu ülkeler, banka yönetiminde de etkinliği fazla olan üyelerdir. Türkiye'nin, Dünya Bankası toplam sermaye içindeki payı 2012 yılı itibarıyla % 0,53'dür.¹²²

¹²² Nüvit Oktay, Dış Ticarete Giriş, Sf. 264, AÖF Yayınları, 1. Bası, Haziran 2005

C. GÜMRÜK TARİFELERİ VE TİCARET GENEL ANLAŞMASI (GATT)- DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ (WTO)

Temel amacı; dünya ticaretini serbestleştirmek, uluslararası ticaretin önündeki tüm engelleri kaldırmak ve ticarete ayırıcı uygulamalara son vermek olan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) 30 Ekim 1947 tarihinde imzalanmış ve 10 Ocak 1948 tarihinde de yürürlüğe girmiştir. Gümrük tarifelerinin indirilmesi, kota ve her türlü miktar kısıtlamalarının kaldırılması ve ülkeler arasında ticari ilişkilerin artırılmasına dönük faaliyetlerde bulunan GATT, 1 Ocak 1995 tarihinde Dünya Ticaret Örgütü (WTO) adı altında faaliyetlerine devam etmiştir. Örgütün merkezi İsviçre'nin Cenevre kentinde bulunmaktadır.

1951 yılında yapılan müzakerelerde, birçok ülke ile beraber Türkiye'nin de GATT'a katılması görüşülmüş ve Türkiye Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nı 1953 yılında imzalarak örgüte üye olmuştur. Eski ismi ile GATT'ın, yeni ismi ile DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü)'nün amacı, üye ülkelerin ticaret ve ekonomi alanındaki ilişkilerini geliştirmek, çok taraflı ticaret anlaşmalarının uygulanmasını ve idaresini sağlamak, üye ülkelerin hayat standartlarını yükseltmek, tam istihdamı gerçekleştirmek, reel gelir ile gerçek talep hacmindeki istikrarlı artışı sağlamak, mal ve hizmet üretim ve ticaretini geliştirmek, aynı zamanda da dünya kaynaklarının sürdürülebilir kalkınma hedefine en uygun bir şekilde kullanımına imkan vermek ve gerek çevreyi korumak, gerekse farklı ekonomik düzeydeki ülkelerin ihtiyaç ve endişelerine cevap verecek şekilde mevcut kaynakları geliştirmektir.

D. EKONOMİK İŞBİRLİĞİ VE KALKINMA ÖRGÜTÜ (OECD)

OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü), İkinci Dünya Savaşı'nın etkilerinin yok edilmesi amacıyla aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 18 Avrupa ülkesine ABD ve Kanada'nın da katılımıyla 14 Aralık 1960 tarihinde kurulmuştur.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Marshall Planı doğrultusunda Avrupa ekonomisini yeniden inşa etmek ve Batılı sanayileşmiş ülkeleri tek çatı altında toplamak amacıyla kurulan Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün (OEEC) yerine kurulmuştur. Üye ülkelerde halkın yaşam standardının iyileştirilmesi, sürekli ve dengeli ekonomik gelişme sağlayan politikalara destek verilmesi, yüksek oranlı ekonomik büyüme ve istihdam sağlanması ve dünya ekonomisinin gelişimine katkıda bulunması örgütün temel amaçlarıdır.

Türkiye, 26 Mart 1961 tarihinde OECD'ye üye olmuştur. OECD'nin üye ülkeler içinde birlik, dayanışma ve işbirliğini sağlamak, üye ülkelerin ekonomik ve siyasal konularda görüşmelerini belirleyip uyumlaştırmaya aracılık etmek gibi çeşitli görevleri bulunmaktadır. OECD örgütünün aynı zamanda kendi bünyesinde çevre kirliliği, enerji problemleri, dünya para sistemi, sermaye hareketleri, ticaretin serbestleştirilmesi, bilim ve eğitim, sanayi, insan gücü ve istihdam gibi konularda çalışmalar yapmak ve çeşitli ortak politikalar belirlemek için kurulan çeşitli komiteleri vardır.

OECD'ye üye ülkeler; ABD, Japonya, Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya, Kanada, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Hollanda, İsveç, Norveç, Yunanistan, İrlanda, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, İspanya, İsviçre, Türkiye, Avustralya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Güney Kore ve Yeni Zelanda'dır. OECD, üye ülkeler için bağlayıcı kararlar alma yetkisine sahip bir oluşumdur. Örgütün merkezi Paris'tedir.

E. EKONOMİK İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ (ECO)

Ekonomik İşbirliği Örgütü (ECO), 1985 yılında Türkiye, İran ve Pakistan arasında kültürel, ekonomik ve ticari işbirliğini geliştirmek amacıyla kurulmuş bölgesel bir örgüttür. ECO, aynı zamanda 1964 yılında Türkiye, İran ve Pakistan arasında kurulan Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği Örgütü'nün (RCD) devamı niteliğinde bir yapılanmadır. Başta ulaştırma ve haberleşme alanlarında olmak üzere üye ülkeler arasında ortak projelerin gerçekleştirilmesi, enerji kaynaklarının sürdürülebilir biçim-

de geliştirilmesi ve bölgesel kalkınmanın sağlanması örgütün ortak amaçları arasında bulunmaktadır.

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla bağımsızlıklarını kazanan diğer Türk Devletleri'nin ve Afganistan'ın da 28 Kasım 1992 tarihinde örgüte katılımıyla Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün (ECO) üye sayısı 10'a yükselmiştir. Örgüte üye ülkeler: Türkiye, Pakistan, İran, Azerbaycan, Afganistan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Tacikistan'dır. Örgütün merkezi Tahran'dadır.

F. KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI (KEİ)

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİ), 25 Haziran 1992 tarihinde İstanbul'da düzenlenen bir zirve ile Karadeniz çevresindeki ülkelerin ekonomik işbirliği amacıyla oluşturdukları ekonomik örgüttür. Karadeniz'e kıyısı olan ve bölgeye yakın devletler arasında ticarî, ekonomik, bilimsel ve teknolojik işbirliğini geliştirmek ve Karadeniz Bölgesi'nin barış, işbirliği ve refah bölgesi haline gelmesini sağlamak üzere kurulan KEİ'nin ilk kurucu üyeleri Karadeniz'e kıyısı olan Türkiye, eski Sovyetler Birliği, Romanya ve Bulgaristan'dır.

Kuruluş amacı doğrultusunda kısa dönemde örgüte üye ülkeler ile işbirliği için uygun ortamın oluşturulması ve taraflar arasında mal ve hizmet ticaretinin artırılması; uzun dönemde ise bölge ülkeleri arasında ekonomik ilişkileri daha fazla geliştirebilmek için kişilerin, malların, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımının sağlanması öngörülmüştür. Örgüte üye ülkeler: Türkiye, Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Yunanistan, Moldova, Romanya, Rusya, Ukrayna ve Sırbistan'dır. Kıbrıs Cumhuriyeti ve Karadağ örgüte katılım başvurusu yapmış, ancak Türkiye ve Yunanistan'ın karşılıklı olarak veto haklarını kullanmaları ile bu ülkelerin örgüte üyelikleri kabul edilmemiştir. Örgütün merkezi İstanbul'dadır.

G. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER (UN)

Birleşmiş Milletler (UN), 24 Ekim 1945 tarihinde dünya barışını ve güvenliğini korumak, uluslararası alanda ekonomik,

toplumsal ve kültürel bir işbirliğini oluşturmak, ekonomik kalkınmayı ve sosyal eşitliği tüm ülkelere sağlamak amacıyla kurulmuş uluslararası bir örgüttür. 1945 yılında kurulan örgütün kurucu üyeleri arasında Türkiye de yer almaktadır. Örgütün merkezi New York'dadır.

Örgütün yapısal olarak idari departmanlarından biri olan Ekonomik ve Sosyal Konsey, BM'nin ekonomik ve sosyal sorunlarla mücadele edebilmesi amacıyla kurulan bir organdır. Birleşmiş Milletler örgütüne bağlı başlıca ekonomik kuruluşlar:

1. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)

İnsanlara daha iyi yaşam kurmaları için uluslararası kaynak oluşturmak amacıyla hükümetler, sivil toplum kuruluşları, uluslararası şirketler ve örgütlerle işbirliği halinde kalkınma alanında ekonomik ve sosyal çalışmalar yapan ve ülkelerin kendi bünyelerine uygun kalkınma modelleri oluşturmalarına katkıda bulunan Birleşmiş Milletler örgütüne bağlı küresel bir kalkınma birimidir.

UNDP kapsamında çeşitli ülkelerde yürütülen projelerde genellikle yoksulluk, eşitsizlik, bölgesel kalkınma, gelir dağılımı, çevre kirlenmesi ve enerji konularına ağırlık verilmektedir.

2. Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü (UNIDO)

Gelişmekte olan ülkelerde ve geçiş ekonomilerinde sürdürülebilir endüstriyel gelişmeyi hızlandırmak ve sınai kalkınma faaliyetlerine destek olmak amacıyla 1966 yılında kurulmuş olup 1986 yılında BM'nin uzman kuruluşu haline gelmiş küresel bir kalkınma birimidir.

UNIDO ile ülkelerde sürdürülebilir endüstriyel gelişme, çevrenin korunması ve yoksulluğun azaltılması hedeflenmektedir. 21 Haziran 1985 tarihinde Türkiye'nin de üyesi olduğu Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü'ne, 2008 yılı itibarıyla 178 ülke üyedir. Örgütün en yüksek idari organı iki yılda bir düzenlenen Genel Konferans'tır.

H. G-8 (GROUP OF 8) ve G-20 (GROUP OF 20) ÜLKELERİ

İlk olarak 1975 yılında Fransa'da, önemli sanayileşmiş ülkeler olan ABD, İngiltere, Fransa, İtalya, Almanya ve Japonya'nın devlet başkanları düzeyinde katıldığı bir toplantı ile oluşturulmuş bir forumdur. 1976 yılında San Porto Riko'da bu altı ülkeye ek olarak Kanada'nın da katılımıyla 7'ler Grubu (G-7) ortaya çıkmıştır. Denver Zirvesi'nde Rusya ilk kez mali ve ekonomik konular dışındaki görüşmelere katılmış ve 1998 yılındaki Birmingham Zirvesi'nde Rusya'nın da etkin olarak katılımıyla 8'ler Grubu (G-8) tam anlamıyla oluşturulmuştur.

G-8 ülkeleri platformu, günümüzde dünya politikasını belirleyen ve aldığı kararlarla dünya ekonomisini şekillendiren dünyanın en güçlü ekonomilerine sahip ülkeler tarafından oluşturulmuş önemli bir uluslararası örgüttür. Yılda bir kez devlet veya hükümet başkanları düzeyinde toplanan G-8 toplantılarında, dünya ekonomisinin ve siyasetinin genel durumu hakkında görüşmeler yürütülmekte ve uluslararası ekonomik sistemin belirli bir düzen içinde sürdürülebilmesi için üye ülkelerce ortak tutum ve görüşlerin gelişimi amaçlanmaktadır.¹²³ Türkiye, G-8 üyesi değildir.

1999 yılındaki Köln Zirvesi'nde, sistem açısından önemli ülkelerle yeni bir danışma grubunun oluşturulmasına karar verilmiş ve G-7 Maliye Bakanlarının 25 Eylül 1999 yılındaki Washington Toplantısı'nda küresel sistem için önemli ülkelere oluşan 20'ler Grubu (G-20) kurulmuştur. G-20 ülkeleri platformunun kurulmasının amacı, uluslararası finansal istikrarı geliştirmek amacıyla sanayileşmiş ülkeler ve yükselen pazarlar arasındaki politika sorunlarını gözden geçirmek, temel ekonomik ve finansal politika konuları üzerindeki diyalogu arttırmak ve bu konularda çalışmalar yapmaktır. Örgüte üye ülkeler: ABD, Hindistan, Japonya, Brezilya, Rusya, Almanya, Türkiye, Arjantin, Fransa, Suudi Arabistan, Meksika, Güney Afrika, İngiltere, Güney Kore, Endonezya, İtalya, Çin, Kanada, Avustralya ve AB.

¹²³ Bolat, Ömer, a.g.e. Düşünce Gündem, sayı: 45, Ağustos 2010

I. D-8 (DEVELOPING EIGHT) ÜLKELERİ

D-8 (Gelişmekte olan 8'ler) ülkeleri platformu, Türkiye'nin girişimiyle 22 Ekim 1996 yılında İstanbul'da Bangladeş, Endonezya, İran, Malezya, Mısır, Nijerya, Türkiye ve Pakistan arasında düzenlenen Kalkınma İşbirliği Konferansı ile kurulmuştur. 15 Haziran 1997 tarihinde İstanbul'da Türkiye'nin dönem başkanlığında ve diğer üye ülkelerin devlet ve hükümet başkanlarının katılımıyla düzenlenen zirve ile D-8 platformunun kuruluşu resmen ilan edilmiştir.

D-8 platformunun kuruluş amacı; doğal kaynakları, mevcut pazarları ve kalabalık nüfusları ile kendi bölgelerinde önemli bir konum arz eden gelişmekte olan ülkelere ticarî ve ekonomik alanlarda yeni fırsatlar yaratmak, ekonomik işbirliğini geliştirmek ve bu ülkelerin dünya ekonomisindeki durumlarını güçlendirmektir. Örgütün daimi sekreteryası İstanbul'dadır.

İ. PETROL İHRAÇ EDEN ÜLKELER ÖRGÜTÜ (OPEC)

Petrol üretimi ve fiyatlandırması konularında ortak bir politika izlemek üzere 14 Eylül 1960 tarihinde İran, Suudi Arabistan, Irak, Kuveyt ve Venezüella tarafından Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) kurulmuştur. 1970'li yıllarda petrol fiyatlarını yükseltme konusundaki politikaları ile dünya ekonomisine damgasını vuran OPEC, dünya petrol rezervlerinin üçte ikisine yakın bir payına sahiptir. 1980'lerden itibaren Batılı sanayileşmiş ülkelerin diğer enerji kaynaklarına yönelmeleri ve petrol ihtiyaçlarını OPEC üyesi olmayan ülkelere (Norveç, Meksika, Rusya vs.) karşılamaya başlamaları OPEC'in dünya petrol fiyatları üzerindeki etkisini azaltmıştır. Yine 1980-1988 yılları arasında yapılan İran-İrak Savaşı ve diğer Arap ülkeleri arasındaki iç çekişmeler 1980'lerden sonra örgütün etkinliğini azaltan diğer nedenlerdir.

OPEC, petrol ihraç eden belli başlı ülkelerin çıkarlarını koruyacak şekilde petrol politikalarının koordinasyonunu sağlamak, petrol fiyatlarını kontrol etmek ve petrol üreten ülkeler arasında işbirliğini geliştirmek amacını taşıyan uluslararası bir kuruluştur. OPEC üyesi ülkelerin üçte ikisi Orta Doğu'da bulu-

nan ve petrol rezervlerinin % 75'ini elinde tutan ülkelerden oluşmaktadır. Örgütün üyeleri arasında Cezayir, Endonezya, İran, Irak, Kuveyt, Libya, Nijerya, Ekvador, Angola, Katar, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Venezuela bulunmaktadır. Örgütün merkezi Viyana'dadır.

J. ULUSLARARASI PARA FONU (IMF)

IMF, 1944 yılında Bretton Woods Konferansı'nda uluslararası parasal işbirliğini sağlamak, döviz kurlarına istikrar kazandırmak ve uluslararası likiditeyi artırmak amacıyla kurulan IMF (International Monetary Fund), ayrıca küresel finansal yapıyı takip etmek, ülkelere ödeme planları gibi konularda yardımcı olmak, ödeme güçlüğü çeken ve bilançoları açık veren ülkelere kredi vererek teknik ve finansal destek sağlamak ve dünya ticaretinin dengeli ve düzenli gelişmesini teşvik etmek gibi görevleri bulunan uluslararası bir kuruluştur.

IMF Ana Sözleşmesi'nin Bretton-Woods Konferansı'na katılan 44 ülkeden 29'u tarafından kabul edilmesiyle IMF, yasal olarak 27 Aralık 1945 yılında kurulmuştur. IMF'nin organizasyon şekli Guvernörler Kurulu (pay sahipleri genel kurulu), İcra Direktörleri Kurulu (yönetim kurulu), Parasal ve Finansal İşler Kurulu (parasal ve ekonomik konularında görevli) ve İcra Direktörleri Kurulu kararlarını uygulamaktan sorumlu bir Başkandan oluşmaktadır. Örgütün merkezi Washington'dadır.

Uluslararası Para Fonu'na (IMF), üye olmak isteyen bir ülke öncelikle üyelik başvurusunda bulunmalı ve bu başvuru mevcut üye ülkelerin çoğunluğu tarafından kabul edilmiş olmalıdır. 2011 yılı itibarıyla IMF'ye üye ülke sayısı 187'dir.¹²⁴

1. IMF'nin Finansman Politikaları

Ödemeler dengesinde geçici sorunlarla karşılaşan üye ülkeler gereksinim duydukları döviz IMF'den kendi ulusal paraları karşılığında alabilirler. IMF'nin üye ülkelere yönelik olarak izlediği finansal politikalar:

¹²⁴ www.imf.org, Membership, August 05, 2011

- Rezerv dilimi politikaları
- Kredi dilimi politikaları
- Acil durum destek politikaları
- Borç ve borç servisi düşürme politikaları

a. Rezerv dilimi politikaları

Bilançolarında ödemeler dengesi sıkıntısı çeken üye ülkelere yönelik olarak bu ülkelerin IMF'deki konvertible paralar cinsinden ödenmiş kotalarını koşulsuz bir şekilde kullanabilmelerini sağlayan politikalarlardır.

b. Kredi dilimi politikaları

IMF'nin üye ülkelerin uzun süreli sıkıntılarını gidermekte kullandığı politikalarlardır.

- **Genişletilmiş fon kolaylığı (EFF):** Makroekonomik ya da yapısal sorunlardan kaynaklanan ve daha uzun süreli ödemeler dengesi sorunlarının çözümü için hazırlanan orta vadeli programları desteklemek için biçimlendirilmiş üç yıllık bir imkandır.

- **Ek rezerv (SRF):** Piyasalarda ortaya çıkan ani bir güven kaybının yarattığı geniş kapsamlı ve kısa dönemli dış finansman sorunlarının neden olabileceği ödemeler dengesi sorunlarını önlemekte kullanılan bir imkandır.

- **Kredi hattı (CCL):** SRF, krize maruz kalmış üye ülkeler için kullanılabilecek bir imkandır. CCL ise krize henüz maruz kalmadığı halde piyasalardaki güven bunalımı nedeniyle her an krize maruz kalabilecek üye ülkeler için geliştirilmiştir.

- **Telafi edici finansman kolaylığı (CFF):** Dünya piyasalarında ortaya çıkan fiyat değişimleri nedeniyle ihracat gelirlerinde ani düşüşler yaşayan ya da ithal maliyetleri aniden yükselen ülkelere destek olmak için uygulanan bir kolaylıktır.

- **Stand-by (SBA):** Üye ülkelerdeki kısa süreli ödemeler dengesi sorunlarının çözümü için öngörülen ve 1-2 yıl gibi süreler arasında, genellikle 3 ayda bir taksitler halinde verilerek kullanılan bir destektir. Her bir taksit serbest bırakılmadan önce

programda öngörülen performans kriterinin yerine getirilip getirilmediği IMF yetkililerince incelenir.¹²⁵

IMF, geçici ödemeler dengesi güçlüğü çeken üyelere yardımcı olmak amacıyla 1952 yılında, Stand-by antlaşmaları denen düzenlemeler temelinde bu ülkelere kredi verme uygulamasını başlatmıştır. IMF'ye üye olan ülkeler; ulusal paralarının döviz kurlarını düzenli olarak ayarlamaya, uluslararası parasal işlemlerde altının rolünü azaltmaya ve kuruluş sırasında belirlenmiş amaçlarını gerçekleştirmesi için örgütü güçlendirmeyi kabul ederler. Her ülkenin IMF'deki kota payı, o ülkenin IMF'deki ortaklık payını temsil eder. Bir ülkenin IMF'de ne kadar kotası olacağı o ülkenin geçmiş beş yıldaki ekonomik performansını ölçen bir formülle hesaplanır. Üye ülkeler ile IMF arasında yapılan görüşmeler sonucu fondaki kota payları uluslararası ticaret hacimlerine, milli gelirlerine ve uluslararası rezerv miktarına göre belirlenir. Kotalar bir ülkenin IMF'deki oy gücünü belirlemekten ziyade, o ülkenin ihtiyaç halinde IMF desteklerinden yararlanma limitlerini de belirler.

IMF'ye üye ülkelerin özel çekme hakları (SDR) bulunmaktadır. SDR (özel çekme hakları) hem IMF'nin hesap birimi hem de bir çeşit ek rezervdir. Özel çekme hakları (SDR), uluslararası bir ödeme aracıdır ve ülkelerin merkez bankalarınınca tutulup dış ödemelerde kullanılmaktadır.

c. Acil durum destek politikaları

Üye ülkelerin karşılaştığı acil durumlarda (doğal afetler vs.) IMF tarafından kullanılan destek amaçlı kredilerdir.

d. Borç ve borç servisi düşürme politikaları

IMF'nin düşük gelirli ve yüksek borçlu fakir ülkelere borç servis oranını düşürmeye ve ekonomik büyümelerini sağlamaya yönelik olarak destek amaçlı kullandığı kredilerdir.

¹²⁵ Eğilmez, Mahfi, a.g.e. 2002

2. Türkiye-IMF İlişkileri

Türkiye, hızla gelişen dünya ekonomisine entegre olmak için 19 Şubat 1947 tarihinde IMF'ye (Uluslararası Para Fonu) üye olmuştur. Bu kapsamda ekonomik programların uygulanması için Türkiye, zaman zaman IMF'den borç almakta ve bu kaynak kullanımına karşılık çeşitli yapısal düzenlemeler gerçekleştirmektedir.

Türkiye, IMF Ana Sözleşmesi'nin 8. maddesi statüsünde, yani sermaye hareketlerini serbest bırakmış üye ülke statüsünde bulunmaktadır. 2011 yılı itibarıyla Türkiye'nin IMF'deki kotası 1.455.800.000 SDR ve toplam IMF kotası içindeki payı % 0,61'dir. IMF kota payları büyük ölçüde üye ülkenin IMF kararlarındaki oy hakkını (gücünü) belirler. ABD, 2011 yılı itibarıyla toplam IMF kotası içinde % 16,77'lik payla en çok oy hakkına sahip üye ülkedir.¹²⁶

→ Türkiye, 1960 yılından bu yana IMF ile on dokuz adet Stand-by anlaşması imzalamıştır. Türkiye ile IMF arasında ilk Stand-by Anlaşması 1961 yılında imzalanmıştır. Bu ilk stand-by anlaşması bir yıl sürmüş ve 31 Aralık 1961 tarihinde sona ermiştir. Türkiye, 18 Haziran 1980 tarihinde ilk kez IMF ile en uzun Stand-by Anlaşmasını yapmış ve bu anlaşma 17 Haziran 1983 yılında sona ermiştir. Yine Türkiye, IMF ile 1984 yılından 1994 yılına kadar on yıl boyunca herhangi bir stand-by düzenlemesine gitmemiştir.

Türkiye ile IMF arasında yapılan Stand-by Anlaşmaları:

- 1. Stand-by Anlaşması: 1 Ocak 1961 - 24 milyon dolarlık kredi kullanımı
- 2. Stand-by Anlaşması: 30 Mart 1962 - 22 milyon dolarlık kredi kullanımı
- 3. Stand-by Anlaşması: 15 Şubat 1963 - 32 milyon dolarlık kredi kullanımı
- 4. Stand-by Anlaşması: 15 Şubat 1964 - 28 milyon dolarlık kredi kullanımı

¹²⁶ www.imf.org, IMF Members' Quotas and Voting Power, August 05, 2011

- 5. Stand-by Anlaşması: 1 Şubat 1965 - kredi kullanımı yok
- 6. Stand-by Anlaşması: 1 Şubat 1966 - 32 milyon dolarlık kredi kullanımı
- 7. Stand-by Anlaşması: 15 Şubat 1967 - 40 milyon dolarlık kredi kullanımı
- 8. Stand-by Anlaşması: 1 Nisan 1968 - 40 milyon dolarlık kredi kullanımı
- 9. Stand-by Anlaşması: 1 Temmuz 1969 - 15 milyon dolarlık kredi kullanımı
- 10. Stand-by Anlaşması: 17 Ağustos 1970 - 132 milyon dolarlık kredi kullanımı
- 11. Stand-by Anlaşması: 24 Ağustos 1978 - 132 milyon dolarlık kredi kullanımı
- 12. Stand-by Anlaşması: 19 Temmuz 1979 - 338 milyon dolarlık kredi kullanımı
- 13. Stand-by Anlaşması: 18 Haziran 1980 - 1.838 milyon dolarlık kredi kullanımı
- 14. Stand-by Anlaşması: 24 Haziran 1983 - 83 milyon dolarlık kredi kullanımı
- 15. Stand-by Anlaşması: 4 Nisan 1984 - 248 milyon dolarlık kredi kullanımı
- 16. Stand-by Anlaşması: 8 Temmuz 1994 - 682 milyon dolarlık kredi kullanımı
- 17. Stand-by Anlaşması: 22 Aralık 1999 - 17.254 milyon dolarlık kredi kullanımı
- 18. Stand-by Anlaşması: 4 Şubat 2002 - 16.846 milyon dolarlık kredi kullanımı
- 19. Stand-by Anlaşması: 11 Mayıs 2005 - 9.860 milyon dolarlık kredi kullanımı

→ Türkiye ile IMF arasında yapılan bu anlaşmalardan sadece 18. ve 19. Stand-by Anlaşmaları başarıyla tamamlanabilmektedir. Her iki anlaşmanın da dikkat çekici noktası, herhangi bir ekonomik kriz nedeniyle gerçekleştirilmiş olmamalarıdır.

IMF ile 2002 yılında imzalanan ve uygulamaya konulan 18. Stand-by düzenlemesinin ardından 11 Mayıs 2005 tarihinde, IMF İcra Direktörleri Kurulu tarafından görüşülerek onaylanan Niyet Mektubu çerçevesinde IMF ile **2005-2008 gibi 3 yıllık bir dönemi kapsayan "19. Stand-by Anlaşması"** yürürlüğe girmiştir. Programın uygulanacağı üç yıllık dönem için geçerli olacak ekonomik program içerisinde temel hedefler şunlardır:

- Açık enflasyon hedeflemesine geçilerek enflasyonun tek haneli rakamlara indirilmesi

- GSMH'nın % 6,5'i oranında faiz dışı fazla hedeflemesine devam edilmesi

- Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması ve varlık satışlarının gerçekleştirilmesi

- Kayıtdışı ekonominin küçültülerek vergi tabanının genişletilmesi ve vergi sisteminin iyileştirilmesi

- IMF'ye olan bağlılığı ve kaynak kullanımını azaltmak için uluslararası rezervlerin güçlendirilmesi

- Yatırımların artırılarak işsizliğin azaltılması

- Kamu net borç stokunun GSMH'ye olan oranının düşürülmesi

- Sosyal güvenlik sisteminin yeniden yapılandırılması

2009 yılına gelindiğinde ise Türkiye ile IMF arasında 20. Stand-by anlaşmasının imzalanmasına yönelik olarak hükümet, IMF heyetinin Türkiye'ye gelmesinden önce mevzuat ve harcamalarda düzenleme hazırlıklarına başlamıştır. Özellikle IMF'nin anlaşma öncesinde ek tedbir paketlerinin hazırlanması, yerel yönetimlerin kaynaklarının azaltılması, harcamaların kon-

trolü ve Gelir İdaresi Başkanlığı'nın özerk bir statüye kavuşturulması gibi talepleri olmuştur. Türkiye ile IMF arasındaki görüşmeler 8 Ocak 2009 tarihinde IMF heyetinin Türkiye'ye gelmesi ile başlamış, ancak taraflar arasında çıkan görüş ayrılıkları nedeniyle anlaşmanın yapılması askıya alınmıştır. 2010 yılında Türkiye, IMF ile yeni bir Stand-by Anlaşması yapılmayacağını bildirmiştir.

→ Türkiye'nin IMF'ye olan borcunun 14 Mayıs 2013 tarihinde ödenmesiyle 53 yıllık borç ilişkisi sona ermiştir. 2012 yılında, **"IMF Ana Sözleşmesi'nde İcra Direktörleri Kurulu Reformuna İlişkin Olarak Yapılması Teklif Edilen Değişiklikler"**e ilişkin kanunun TBMM'de kabul edilmesiyle, Türkiye'nin IMF'de kota payının artmasının da önü açılmış oldu.

TÜRKİYE EKONOMİSİ KRONOLOJİSİ

- 1838 İngilizler ile Baltalimanı Ticaret Antlaşması yapıldı.
- 1843 Osmanlı'nın ilk kâğıt parası olan kaime tedavüle sürüldü.
- 1847 Galata bankerleri tarafından ilk Osmanlı bankası Bank-ı Dersaadet kuruldu.
- 1854 Osmanlı'da ilk dış borçlanma yapıldı.
- 1858 Arazi Kanunnamesi kabul edildi.
- 1863 Yabancı sermayeli ilk banka olan Bank-ı Osmani Şahane (Ottoman Bank) kuruldu.
- 1863 Tarım kredi kooperatifleri kuruldu.
- 1866 İstanbul'da Dersaadet Tahvilat Borsası kuruldu.
- 6 Ekim 1875 Osmanlı devlet borçları ödenemediği için moratoryum ilan edildi.
- 20 Aralık 1881 Osmanlı Devleti'nin dış borçlarının ödenmesiyle ilgili olarak imzalanan Muharerem Kararnamesi ile Düyun-u Umumiye İdaresi kuruldu.
- 15 Ağustos 1888 Yerli sermayeye dayalı ilk banka olan Ziraat Bankası kuruldu.
- 11 Mart 1917 Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası kuruldu.
- 17 Şubat 1923 İzmir'de Türkiye İktisat Kongresi toplandı.
- 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşması imzalandı.
- 18 Ocak 1924 İstanbul'da Milli Türk Ticaret Birliği Kongresi toplandı.
- 3 Ağustos 1924 Cumhuriyet döneminin ilk madenî paraları tedavüle çıktı.
- 26 Ağustos 1924 Türkiye İş Bankası kuruldu.
- 17 Eylül 1924 Türkiye Tütünçüler Bankası ve Yaşarbank kuruldu.
- 1 Ocak 1925 Türkiye, Lozan Antlaşması'nın ilgili hükmü uyarınca "gümrük vergisi" uygulamalarına başladı.

17 Şubat 1925	Çiftçiden alınan ve ürünün değerinin onda birini devlete vermeyi zorunlu kılan "aşar vergisi" kaldırıldı.
1 Mart 1925	Fransız tütün rejisi devletleştirildi.
8 Mart 1925	Cumhuriyet döneminin ilk milli sigorta şirketi olan "Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi" kuruldu.
5 Nisan 1925	Türkiye'de şeker fabrikaları kurulmasına ilişkin kanun TBMM'de kabul edildi.
19 Nisan 1925	Sanayi ve Maadin Bankası'nın kurulmasına ilişkin kanun TBMM'de kabul edildi.
22 Nisan 1925	Ticaret ve sanayi odaları kurulmasını öngören kanun TBMM'de kabul edildi.
1 Ekim 1925	Bursa Dokuma Fabrikası'nın temeli atıldı.
5 Ekim 1925	İlk cumhuriyet altını İstanbul Darphanesi'nde basıldı.
8 Ocak 1926	Emlak ve Eytam Bankası kuruldu.
12 Ocak 1926	Tedavülde bulunan Osmanlı banknotlarının yerine, yeni banknot çıkarılmasına ilişkin kanun TBMM'de kabul edildi.
25 Ocak 1926	Şeker, petrol ve benzin tekeli hakkında kanun TBMM'de kabul edildi.
18 Şubat 1926	Türkiye ile Amerika arasında geçici ticaret antlaşması imzalandı.
11 Mart 1926	Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında ticaret antlaşması imzalandı.
25 Mart 1926	Türkiye ile Almanya arasında geçici ticaret antlaşması imzalandı.
19 Nisan 1926	Türk karasularında deniz taşımacılığının sadece Türk bandıralı gemiler tarafından yapılmasına ilişkin kanun (Kabotaj Kanunu) TBMM'de kabul edildi.
28 Haziran 1926	Yeni Ticaret Kanunu TBMM'de kabul edildi.
6 Ekim 1926	Kayseri Uçak ve Motor Fabrikası açıldı.
21 Mayıs 1927	Muamele Vergisi Kanunu TBMM'de kabul edildi.
28 Mayıs 1927	Teşvik-i Sanayi Kanunu TBMM'de kabul edildi.

- 31 Mayıs 1927 Devlet Demiryolları ve Limanları İdare-i Umumiyesi kuruldu.
- 25 Haziran 1927 Yüksek İktisat Meclisi (Ali İktisat Meclisi) kurulmasını öngören kanun TBMM'de kabul edildi.
- 28 Ekim 1927 Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk nüfus sayımı yapıldı.
- 5 Aralık 1927 Cumhuriyet döneminin ilk kâğıt paraları tedavüle çıkarıldı.
- 1 Ocak 1928 Anadolu Demiryolları Şirketi, devlet tarafından satın alındı.
- 16 Ocak 1928 İktisat Vekaleti'nin (Bakanlığının) kuruluşuna ilişkin kanun TBMM'de kabul edildi.
- 13 Haziran 1928 Paris'te Türkiye Cumhuriyeti ile Duyun-u Umumiye İdaresi hamilleri arasında borçların ödenmesiyle ilgili sözleşme imzalandı.
- 1 Aralık 1928 İkinci İktisat Şurası toplandı.
- 5 Ocak 1929 Anadolu-Bağdat ve Mersin-Tarsus demiryolu ile Haydarpaşa Limanı devletleştirildi.
- 16 Mayıs 1929 Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanunu TBMM'de kabul edildi.
- 8 Haziran 1929 Anadolu'daki topraksız köylülere devlet tarafından toprak verilmesine ilişkin kanun ve Sanayi Koruma Kanunu TBMM'de kabul edildi.
- 5 Temmuz 1929 Mersin-Adana demiryolu devletleştirildi.
- 29 Ağustos 1929 Türkiye ile Fransa arasında ticaret antlaşması imzalandı.
- 1 Ekim 1929 Türkiye ile Amerika arasında ticaret antlaşması imzalandı.
- 24 Ekim 1929 New York Borsası'nda "Kara Perşembe" olarak adlandırılan 1929 Dünya Krizi patlak verdi.
- 13 Aralık 1929 Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti kuruldu.
- 22 Şubat 1930 Türk Parasının Değerini Koruma Kanunu TBMM'de kabul edildi.
- 22 Nisan 1930 Ankara'da Sanayi Kongresi toplandı.
- 9 Haziran 1930 Tütün Tekeli Hakkında Kanun TBMM'de kabul edildi.

- 11 Haziran 1930 T.C. Merkez Bankası Kuruluş Kanunu TBMM'de kabul edildi. Yasa ile banknot çıkarına hakkı Merkez Bankası'na verildi.
- 15 Haziran 1930 Türkiye Cumhuriyeti ilk dış kredisini aldı. Amerikan Yardım Bankası'ndan sağlanan kredi 10 milyon dolar.
- 12 Ağustos 1930 Liberal eğilimli "Serbest Cumhuriyet Fırkası" kuruldu.
- 14 Ocak 1931 Ankara'da Ziraat Kongresi toplandı.
- 1 Haziran 1931 Bursa-Mudanya demiryolu devlet tarafından satın alındı.
- 22 Temmuz 1931 İthalat sınırlamaları sistemine ilişkin kanun TBMM'de kabul edildi.
- 10 Temmuz 1932 Türkiye Sanayi Kredi Bankası kuruldu.
- 3 Ekim 1932 İzmir Rıhtım Şirketi satın alındı.
- 8 Mayıs 1933 Türkiye ile Yunanistan arasında ticaret antlaşması imzalandı.
- 30 Mayıs 1933 Tasarruf mevduatının korunmasına ilişkin ilk yasal düzenleme olan Mevduatı Koruma Kanunu TBMM'de kabul edildi.
- 3 Haziran 1933 Sümerbank'ın kurulmasına ilişkin kanun TBMM'de kabul edildi.
- 3 Haziran 1933 "Türkiye Halk Bankası Kanunu" ve "Ödünç Para Verme İşleri Kanunu" TBMM'de kabul edildi.
- 24 Haziran 1933 Şehir ve kasabaların yeniden imarı ve inşaatı amacıyla Belediyeler Bankası (İller Bankası) kuruldu.
- 1 Eylül 1933 Denizyollarında devletçe işletme tekeli başladı.
- 2 Kasım 1933 Telgraf şirketi devlete devredildi.
- 21 Ocak 1934 Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında kredi antlaşması imzalandı.
- 14 Ağustos 1934 İlk kâğıt fabrikasının temeli İzmir'de atıldı.
- 17 Haziran 1935 Türkiye'de şeker üretimini sağlamak üzere İş Bankası, Ziraat Bankası ve Sümerbank'ın ortaklığıyla "Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş." kuruldu.

- 10 Ocak 1936 İkinci beş yıllık sanayi planı Ankara'da yapılan "endüstri kongresinde" görüşülerek ilkeleri kabul edildi.
- 9 Nisan 1936 İstanbul telefon şirketi devletleştirildi.
- 8 Haziran 1936 2999 sayılı "Bankalar Kanunu" TBMM'de kabul edildi.
- 8 Haziran 1936 İşveren-işçi ilişkilerine düzenleyici hükümler getiren "İş Kanunu" TBMM'de kabul edildi.
- 9 Haziran 1936 Dış ticarete devlet denetimini sıkılaştıran 19.06.1930 tarih ve 1705 sayılı kanuna ek kanun kabul edildi.
- 20 Temmuz 1936 Türkiye'nin İstanbul ve Çanakkale boğazları üzerindeki tüm haklarını tanıyan ve kabul eden Montrö Antlaşması imzalandı.
- 28 Ekim 1936 Türkiye ile Yugoslavya arasında ticaret antlaşması imzalandı.
- 5 Ocak 1937 Devletçilik ilkesi, yapılan değişiklik sonucu Anayasamın ikinci maddesinde yer aldı.
- 4 Haziran 1937 T.C. Ziraat Bankası Kanunu TBMM'de kabul edildi.
- 15 Ekim 1937 Cumhuriyet'in Türkçe yazılı ilk banknotu tedavüle çıkarıldı.
- 6 Kasım 1937 İller Bankası (Belediyeler Bankası) açıldı.
- 30 Kasım 1937 Denizyolları işletmelerini finanse etmek amacıyla Denizbank kuruldu.
- 1 Nisan 1938 İstanbul Borsası üç yıl süreyle kapatıldı ve yerine Ankara'da "Kambiyo Esham ve Tahvilat Borsası" açıldı.
- 8 Mayıs 1938 Türkiye ile Almanya arasında kredi antlaşması imzalandı.
- 23 Mayıs 1938 Türkiye Halk Bankası faaliyete başladı..
- 27 Mayıs 1938 Türkiye ile İngiltere arasında kredi antlaşması imzalandı.
- 17 Haziran 1938 Sermayesinin tamamını devlet tarafından verilmek suretiyle kurulan İktisadi Teşekküllerin Teşkilatı ile idare murakebeleri hakkında kanun TBMM'de kabul edildi.

24 Haziran 1938	Toprak Mahsulleri Ofisi Kanunu TBMM'de kabul edildi.
22 Haziran 1939	Adana Elektrik Şirketi satın alınarak devletleştirildi.
26 Haziran 1939	Ankara Havagazı Şirketi devletleştirildi.
15 Ocak 1940	İhraç mallarına Türk malı (TM) damgası vurulması kararlaştırıldı.
18 Ocak 1940	Milli Koruma Kanunu TBMM'de kabul edildi.
4 Şubat 1941	Her türlü yiyecek maddelerini satın almak ya da ithal etmek üzere Ticaret Ofisi kuruldu.
18 Şubat 1941	Petrol ürünlerinin ithali, dağıtımı ve stoklanması alanında çalışmalar yapmak üzere Petrol Ofisi kuruldu.
1 Nisan 1941	Ankara'daki 'Kambiyo, Esham ve Tahvilat Borsası' kapatıldı ve yerine tekrar 'İstanbul Borsası' açıldı.
29 Mayıs 1941	Savaş ihtimali nedeniyle artan harcamaları karşılamak amacıyla tüketim, bina ve hayvan vergileri artırıldı.
18 Temmuz 1941	Savaş nedeniyle artan savunma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla piyasaya "tasarruf bonosu" çıkarıldı.
9 Ekim 1941	Türk-Alman ticaret antlaşması imzalandı.
9 Mayıs 1942	Her türlü tahıl ürününün devlete teslim edilmesi zorunlu hale getirildi.
11 Kasım 1942	Varlık Vergisi Kanunu TBMM'de kabul edildi.
4 Haziran 1943	Toprak mahsullerinden vergi alınmasını öngören kanun TBMM'de kabul edildi.
15 Mart 1944	Varlık Vergisi Kanunu yürürlükten kaldırıldı.
4 Haziran 1944	Düyun-u Umumiye İdaresi ve Osmanlı borçları son buldu.
23 Şubat 1945	Türkiye ile ABD arasında ikili yatırım antlaşması imzalandı. Türkiye Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etti.
11 Haziran 1945	Çiftiği Topraklandırma Kanunu TBMM'de kabul edildi.

- 22 Haziran 1945 Belediyeler Bankası'nın yerine kurulan İller Bankası'nın kuruluş kanunu TBMM'de kabul edildi.
- 23 Ocak 1946 Toprak mahsulleri vergisi kaldırıldı.
- 31 Ağustos 1946 Türkiye ile Fransa arasında "Ticaret ve Ödeme Antlaşması" imzalandı.
- 7 Eylül 1946 Cumhuriyet tarihinin ilk büyük devalüasyonu yapıldı ve ABD dolarının değeri yükseltildi.
- 19 Şubat 1947 Türkiye, Uluslararası Para Fonu'na (IMF) kabul edildi.
- 22 Nisan 1947 ABD Senatosu'nda, Türkiye'ye 100 milyon dolarlık yardım (Marshall yardımı) kabul edildi.
- 15 Nisan 1948 Paris'te Türkiye'nin de katıldığı on altı devlet arasında "Avrupa İktisadi İşbirliği Kuruluş Belgesi" imzalandı.
- 8 Temmuz 1948 Toprağı olmayan üreticilere Hazine ait toprakların dağıtımını öngören kanun TBMM'de kabul edildi.
- 23 Kasım 1948 İstanbul'da Türkiye İktisat Kongresi toplandı.
- 3 Haziran 1949 Gelir Vergisi Kanunu yürürlüğe girdi.
- 1 Mart 1950 5583 sayılı "Hazinece Özel Teşebbüslere Kefalet Edilmesine ve Döviz Taahhüdünde Bulunulmasına Dair Kanun" TBMM'de kabul edilerek yürürlüğe konuldu.
- 2 Haziran 1950 Kalkınma ve yatırım bankacılığı alanında hizmet vermek üzere Türkiye Sınai Kalkınma Bankası kuruldu.
- 4 Temmuz 1950 Türkiye ile İsrail arasında ticaret antlaşması imzalandı.
- 21 Nisan 1951 Türkiye "Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması"nı (GATT) imzaladı.
- 9 Ağustos 1951 5821 sayılı "Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu" TBMM'de kabul edilerek yürürlüğe konuldu.
- 5 Mayıs 1953 "Milli Koruma Kanunu" yürürlükten kaldırıldı.
- 21 Aralık 1953 Serbest bölgeler kurulmasına ilişkin kanun TBMM'de kabul edildi.

- 18 Ocak 1954** 6224 sayılı "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu" TBMM'de kabul edilerek yürürlüğe konuldu.
- 25 Mayıs 1954** Osmanlı döneminden kalan "Düyun-u Umumiye" çerçevesi içindeki borcun tamamı ödendi.
- 23 Haziran 1958** 7129 sayılı "Bankalar Kanunu" TBMM'de kabul edildi.
- 2 Ağustos 1958** Cumhuriyet tarihinin en yüksek orandaki devallasyonu yapıldı. 1 dolar 2.8 liradan 9 liraya çıkarıldı. (% 221 artış)
- 4 Ağustos 1958** İstikrar tedbirleri açıklandı. Merkez Bankası'nın kaynak kullanımına denetim getirildi. IMF, Türkiye'ye 250 milyon dolar kredi verdi.
- 31 Temmuz 1959** Türkiye ortak üyelik için AET'ye başvurdu.
- 14 Haziran 1960** 27 Mayıs 1960 İhtilali'nin bir sonucu olarak tüm Sanayi ve Ticaret Odaları feshedildi.
- 30 Eylül 1960** Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulmasına ilişkin kanun TBMM'de kabul edildi.
- 14 Aralık 1960** Türkiye ile 18 Batılı ülke arasında "İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Antlaşması (OECD)" imzalandı.
- 1 Ocak 1961** IMF ile "1. Stand-by Anlaşması" imzalandı.
- 5 Ocak 1961** Tasarruf Bonoları çıkarılmasına ilişkin kanun TBMM'de kabul edildi.
- 3 Aralık 1962** Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Resmi Gazete'de yayımlandı.
- 30 Mart 1962** IMF ile "2. Stand-by Anlaşması" imzalandı.
- 15 Şubat 1963** IMF ile "3. Stand-by Anlaşması" imzalandı.
- 15 Şubat 1964** IMF ile "4. Stand-by Anlaşması" imzalandı.
- 1 Şubat 1965** IMF ile "5. Stand-by Anlaşması" imzalandı.
- 1 Şubat 1966** IMF ile "6. Stand-by Anlaşması" imzalandı.
- 26 Mart 1961** Türkiye, OECD'ye üye oldu.
- 12 Eylül 1963** Türkiye ve Avrupa Konseyi arasında "Ortak Pazar Antlaşması" imzalandı.
- 14 Temmuz 1964** Türkiye Uluslararası Kalkınma Birliği Kredi Antlaşmasına katıldı.

- 27 Ocak 1966 Türkiye'de "en az (asgari) geçim indirimi" uygulamasına başlandı.
- 15 Şubat 1967 IMF ile "7. Stand-by Anlaşması" imzalandı.
- 21 Ağustos 1967 İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Resmi Gazete'de yayımlandı.
- 1 Nisan 1968 IMF ile "8. Stand-by Anlaşması" imzalandı.
- 16 Eylül 1968 İhracatı teşvik tedbirleri açıklandı. Buna göre ihracat için açılacak krediden hiçbir vergi alınmaması kararlaştırıldı.
- 1 Temmuz 1969 IMF ile "9. Stand-by Anlaşması" imzalandı.
- 27 Haziran 1970 Emlak Vergisi Kanun tasarısı TBMM'de kabul edildi.
- 9 Ağustos 1970 Türk parasının dış değeri % 66 oranında (devalüe edilerek) düşürüldü.
- 17 Ağustos 1970 IMF ile "10. Stand-by Anlaşması" imzalandı.
- 26 Şubat 1971 Yurtdışından getirilen otomobillerden alınan "İstikrar Fonu" kaldırıldı.
- 29 Nisan 1971 Yeni dış ticaret rejimi yürürlüğe girdi. İthalat ve ihracata fiyat kontrolü konuldu.
- 28 Haziran 1971 Amerika ile yapılan anlaşmaya göre 1972 yılından itibaren Türkiye'de afyon ekimi yasaklandı.
- 1 Eylül 1971 Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasındaki katma protokolün ticari hükümlerini taşıyan "Geçici Ticaret Anlaşması" yürürlüğe girdi.
- 27 Mayıs 1972 Halka açık anonim ortaklıkların özel sektörde güçlenmesini öngören "Sermaye Piyasasının Tanzimi ve Teşviki" hakkındaki kanun tasarısı TBMM'de kabul edildi.
- 27 Kasım 1972 İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Resmi Gazete'de yayımlandı.
- 1 Ocak 1973 Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın uygulanmasına başlandı.
- 9 Ağustos 1973 Merkez Bankası genelgesiyle vatandaşların dolar alımına sınırlama getirildi.
- 31 Mart 1974 Irak devleti, Türkiye ile yaptığı petrol satışına ilişkin anlaşmayı tek tarafı olarak feshettiğini açıkladı.

- 4 Temmuz 1975 Türkiye'nin enerji açığını kapatabilmek için Bulgaristan'dan elektrik alımına başlandı.
- 8 Temmuz 1975 Bakanlar Kurulu kararıyla ihracatı artırıcı tedbirler alındı.
- 9 Ekim 1975 Türkiye'ye ambargoyu kısmen kaldıran karar, ABD Başkanı Ford tarafından onaylandı.
- 3 Haziran 1976 Maliye Bakanlığınca ithalatı kısmak için yeni bir genelge yayınlandı.
- 25 Aralık 1976 Türkiye, ekonomik sorunlar nedeniyle Avrupa Ekonomik Topluluğu'na karşı gümrük indirimi konusundaki yükümlülüklerini dondurdugunu ilan etti.
- 3 Ocak 1977 Türkiye-Irak Petrol Boru Hattı Türkiye'li ve Iraklı yetkililer tarafından törenle açıldı.
- 1 Mart 1977 Türk Lirası dolara göre % 6 oranında devalüe edildi.
- 16 Temmuz 1977 Merkez Bankası, döviz sıkıntısı nedeniyle tüm bankaların ithalat transfer işlemini durdurdu.
- 9 Eylül 1977 Hükümet, yüksek oranlı zamlar içeren "ekonomik istikrar önlemleri paketini" açıkladı.
- 24 Kasım 1977 Irak Devleti, birikmiş borçları ödenmediği için Türkiye'ye ham petrol pompalamayı durdurdu.
- 24 Ağustos 1978 IMF ile "11. Stand-by Anlaşması" imzalandı.
- 12 Aralık 1978 Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Resmi Gazete'de yayımlandı.
- 19 Temmuz 1979 IMF ile "12. Stand-by Anlaşması" imzalandı.
- 24 Ocak 1980 Ekonomide serbestleşmeye dönük yapısal dönüşümleri içeren "24 Ocak Ekonomik İstikrar Programı" açıklandı.
- 18 Haziran 1980 IMF ile "13. Stand-by Anlaşması" imzalandı.
- 28 Temmuz 1981 Sermaye Piyasası Kanunu TBMM'de kabul edildi.
- 25 Ocak 1982 Sermaye Piyasası Kanunu ile kurulan Sermaye Piyasası Kurulu ilk toplantısını yaptı.
- 20 Mayıs 1983 KİT'leri özerk ilkelere bağlayan kanun hükmündeki kararname yürürlüğe girdi.
- 24 Haziran 1983 IMF ile 14. Stand-by Anlaşması imzalandı.

- 22 Temmuz 1983 70 sayılı KHK ile "TMSF" kuruldu.
- 29 Aralık 1983 Bankaların ve özel şahısların serbest bir şekilde döviz bulundurmasına ilişkin olarak Türk Parasını Koruma Kanunu'nda değişiklik yapıldı ve "28 sayılı Karar" yürürlüğe girdi.
- 30 Eylül 1983 90 sayılı KHK ile "Ödünç Para Verme İşleri Hakkında KHK" çıkarıldı.
- 29 Şubat 1984 TBMM, "Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılmasına" ilişkin kanun tasarısını kabul etti.
- 4 Nisan 1984 IMF ile "15. Stand-by Anlaşması" imzalandı.
- 3 Mayıs 1984 Bankaların en fazla üç ay süreli olmak üzere, vadeli döviz alım satım işlemleri yapmasına izin verildi.
- 7 Temmuz 1984 Türk Parasının Kıymetini Koruma Yasası ile ilgili olarak kıymetli maden, taş ve ziynet eşyalarının ithalini serbestleştiren 30 sayılı Karar yürürlüğe girdi.
- 13 Temmuz 1984 Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı TBMM'de kabul edildi.
- 1 Ocak 1985 Türkiye'de KDV uygulaması başladı.
- 18 Nisan 1985 Irak'la Türkiye arasında ikinci petrol boru hattı anlaşması Ankara'da imzalandı.
- 25 Nisan 1985 3182 sayılı "Bankalar Kanunu" TBMM'de kabul edildi.
- 28 Haziran 1985 Merkez Bankası döviz tespitindeki sınırları kaldırarak bankaların kendi döviz kurlarını serbestçe belirleyebileceklerini kararlaştırdı.
- 25 Aralık 1985 "İstanbul Menkul Kıymetler Borsası" Çağaloğlu'nda Ziraat Bankası'na ait binada açıldı.
- 2 Nisan 1986 Merkez Bankası nezdinde "Bankalararası Para Piyasası" faaliyete başlamıştır.
- 14 Eylül 1986 Merkez Bankası "Bankalararası Döviz ve Efektif Piyasası" oluşturuldu.
- 4 Şubat 1987 Merkez Bankası tarafından açık piyasa işlemleri uygulaması başlatıldı.

- 12 Ekim 1988** Tüm mevduat faiz oranları serbest bırakıldı.
- 11 Nisan 1989** Merkez Bankası'na oluşturulan altın piyasası resmen faaliyete başladı.
- 11 Ağustos 1989** Sermaye hareketlerinin tamamen liberalleştirilmesine ilişkin "32 sayılı Karar" Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.
- 16 Ocak 1990** Orta vadede Türk Lirası'nın iç ve dış değerinde istikrar sağlamak üzere hazırlanan Merkez Bankası 1990 yılı para programı açıklandı.
- 7 Ağustos 1990** Körfez Krizi nedeniyle Türkiye, Irak petrol boru hattını BM Güvenlik Konseyi'nin ambargo kararına uyarak kapattı ve petrol fiyatları iç piyasada yükseldi.
- 25 Haziran 1992** İstanbul'da düzenlenen zirve ile Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı kuruldu.
- 28 Kasım 1992** Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'na bağımsızlıklarını kazanan diğer Türk Cumhuriyetleri ile Afganistan da üye oldu.
- 26 Ocak 1994** Türk Lirası % 13,6 oranında devalüe edildi. Hükümet doların yükselişini engellemek için bir dizi önlem olarak uygulamaya koydu.
- 1 Mart 1994** TBMM tarafından kabul edilen ve TEK'in özelleştirilmesini öngören yasa tasarısı onaylandı.
- 5 Nisan 1994** Hükümet, dengeleri yeniden kurmak amacıyla çeşitli tasarruflar öngören yeni kararlılık önlemleri paketini ilan etti.
- 8 Temmuz 1994** IMF ile "16. Stand-by Anlaşması" imzalandı.
- 27 Kasım 1994** Başbakanlığa bağlı, kamu tüzel kişiliğine sahip ve özel bütçeli Özelleştirme İdaresi Başkanlığı kuruldu.
- 6 Mart 1995** Türkiye ile Avrupa Birliği arasında Gümrük Birliği Anlaşması imzalandı.
- 26 Temmuz 1995** İstanbul Altın Borsası faaliyete başladı.
- 11 Eylül 1995** Türkiye'nin en eski kamu iktisadi teşebbüslerinden biri olan Sümerbank özelleştirildi.

- 1 Ocak 1996** Avrupa Birliği ile gümrük tarifesi'nin topluluk ortak gümrük tarifesi'ne uyumuna ilişkin olarak imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması yürürlüğe girdi.
- 19 Aralık 1996** Türkiye Denizcilik İşletmeleri'ne (TDİ) ait üç limanın (Tekirdağ Limanı-Trakya Limanı-Antalya Limanı) işletme hakkı özel sektöre verildi.
- 8 Ocak 1998** TEDAŞ, özelleştirilerek Doğan Holding Çukurova-Tekfen konsorsiyumuna satıldı.
- 27 Ağustos 1998** Rusya'daki kriz Türkiye'yi de sarstı ve borsa düştü.
- 18 Haziran 1999** Bankaların finansal yapılarıyla denetim mekanizmasının güçlendirilmesine ve mali piyasalarda güven ve istikrarın sağlanmasına ilişkin usul ve esasları düzenleyen "Bankalar Kanunu" TBMM'de kabul edildi.
- 23 Haziran 1999** Bankacılık sektörünün düzenlenmesi, gözetimi ve denetimi işlevlerinin tek bir otorite altında toplanmasına ilişkin olarak "Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu" kuruldu.
- 22 Aralık 1999** IMF ile üç yıllık bir süreli kapsayan "17. Standby Anlaşması" imzalandı.
- 1 Ocak 2000** 18'er aylık iki döneme ayrılan Enflasyonu Düşürme Programı uygulamaya konuldu.
- 22 Kasım 2000** Likidite sıkışıklığı nedeniyle en çok bankacılık sektörünü etkileyen finansal kriz (2000 Krizi) patlak verdi.
- 21 Şubat 2001** MGK toplantısında yaşanan gerginlik, ekonomik krizin patlamasına yol açtı ve dalgalı kur politikasına geçme kararı alındı.
- 15 Mayıs 2001** "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" yürürlüğe girdi.
- 4 Şubat 2002** IMF ile üç yıllık bir süreli kapsayan "18. Standby Anlaşması" imzalandı.
- 1 Ağustos 2002** "Özel Tüketim Vergisi (ÖTV)" yürürlüğe girdi.
- 3 Ocak 2003** Yapısal değişiklikleri ve reformları gerçekleştirmek amacıyla "Acil Eylem Planı" yayımlandı.

- 1 Ağustos 2003 "Özelleştirme Yüksek Kurulu" oluşturuldu.
- 11 Mayıs 2005 IMF ile üç yıllık bir süreyi kapsayan "19. Stand-by Anlaşması" imzalandı.
- 19 Ekim 2005 Finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanmasına, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasına, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunmasına ilişkin usul ve esasları düzenleyen "Bankacılık Kanunu" TBMM'de kabul edildi.
- 16 Eylül 2009 Hükümet, 2009 Krizi sonrasında üç yıllık bir dönem kapsayan Orta Vadeli Programı (2010-2012) açıkladı.
- 8 Haziran 2011 637 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın tüm hizmet birimleri ile Hazine Müsteşarlığı'nın Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlükleri birleştirilerek "Ekonomi Bakanlığı" kuruldu.
- 07 Kasım 2011 Kalkınma Bakanlığınca hazırlanan Orta Vadeli Program (2012-2014) Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edildi.
- 3 Haziran 2012 Türkiye'nin IMF'deki kota payının artmasının da öntü açan "IMF Ana Sözleşmesi'nde İcra Direktörleri Kurulu Reformuna İlişkin Olarak Yapılması Teklif Edilen Değişiklikler"e ilişkin kanun, TBMM'de kabul edilerek Resmi Gazete'de yayımlandı.
- 5 Kasım 2012 Fitch'in Türkiye'nin kredi notunu arttırmasıyla, 1994 yılından beri ilk kez Türkiye'nin notu yatırım yapılabilir seviyeye çıkartılmıştır.
- 14 Mayıs 2013 Türkiye'nin Uluslararası Para Fonu (IMF) ile 53 yıllık borç ilişkisi son taksidin de ödenmesiyle sona erdi.
- 5 Kasım 2013 Türkiye'nin AB katılım müzakerelerinde 22 numaralı "Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu" faslı açıldı.

2007-2012 Yılları Arası Seçilmiş Ekonomik ve Sosyal Göstergeler

I. EKONOMİK GÖSTERGELER	2007	2008	2009	2010	2011	2012
GAYRİ SARFI BR HASILA						
Cari fiyatlarla (Milyon TL)	843.178	950.534	952.559	1.098.793	1.297.713	1.416.817
Cari fiyatlarla (Milyon \$)	648.754	742.094	616.703	731.603	773.980	786.293
Sabit fiyatlarla (Milyon TL)	101.255	101.922	97.003	105.886	115.175	117.754
BÜYÜME HIZI (1998 temel fiyatlarına göre, %)						
Tarım	-6,7	4,3	4,3	2,4	6,1	3,5
Sanayi	5,8	0,3	0,3	12,8	9,7	2,0
İnşaat	5,7	-8,1	-8,1	18,3	11,5	0,6
Hizmet (I)	6,4	2,3	2,3	7,7	8,8	2,6
GSYH	4,7	0,7	0,7	9,2	8,8	2,2
GSYH-SEKTÖREL DAĞILIM (Cari fiyatlarla, %)						
Tarım	7,6	7,6	8,3	8,4	8,0	7,9
Sanayi	20,0	19,8	19,1	19,4	19,9	19,3
İnşaat	4,9	4,7	3,8	4,2	4,5	4,4
Hizmet (I)	57,0	57,8	59,5	57,2	56,3	57,5
ÜRETİM						
Tarım katma değeri						
(1998 temel fiyatlarına göre, Milyon TL)	9.047	9.434	9.769	9.999	10.605	10.977
Sanayi katma değeri						
(1998 temel fiyatlarına göre, Milyon TL)	27.131	27.212	25.333	28.586	31.359	31.972
İnşaat sanayi üretim endeksi	114,4	112,7	99,9	114,3	124,8	127,3
İnşaat sanayi kapasite kullanım oranı (%)	80,2	76,7	65,2	72,6	75,4	74,2

IMKB endeksi	55.538	26.864	52.825	66.004	51.267	78.208
KAMU FİNANSMANI						
Merkezi yönetim bütçesi (Milyon TL)						
Gelirler	190.960	209.598	215.458	254.277	296.824	331.700
Giderler	204.068	227.031	268.219	294.359	314.607	360.491
Bütçe dengesi	-13.708	-17.433	-52.761	-40.081	-17.783	-28.791
Faiz dışı denge	35.045	33.229	440	8.217	24.448	19.625
Merkezi yönetim borç stoku	333.485	390.320	441.509	473.561	518.350	552.001
İç borç stoku (Milyon TL)	255.310	274.827	330.005	352.841	368.778	386.542
Dış borç stoku (Milyon TL)	78.175	105.493	111.504	120.720	149.572	145.459
İç borç stoku (Milyon TL)	255.310	274.827	330.005	352.841	368.778	386.542
Tahviller	114.193	94.030	98.165	141.583	97.074	84.018
Bonolar	41.540	44.516	46.762	42.148	35.064	40.702
Özelleştirme işlemleri (Milyon \$)	4.259	6.297	2.275	3.085	1.358	3.018
DÖVİZ KURLARI (Yıllık ortalaması)						
TL/Dolar (Alış)	1.30126	1.29789	1.54679	1.49843	1.67102	1.79227
TL/Euro (Alış)	1.77790	1.89864	2.15003	1.98896	2.32329	2.30429
ÖDEMELER DENGESİ (Milyon \$)						
Mal dengesi	-46.852	-53.021	-24.850	-56.413	-89.139	-65.602
İhracat FOB	115.361	140.800	109.647	120.902	143.396	163.316
İthalat FOB	-162.213	-193.821	-134.497	-177.315	-232.535	-228.918
Carli işlemler dengesi	-38.335	-41.534	-13.470	-46.837	-77.219	-48.867
İşçi gelirleri	1.209	1.431	1.014	948	1.045	975
Turizm gelirleri	18.487	21.951	21.250	20.807	23.020	23.441

ULUSLARARASI REZERVLER (Brüt, Milyon \$)	11.1.017	116.897	112.232	110.048	110.558	137.580
DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE (Milyon \$)						
Sermaye (Net)	18.394	14.712	6.170	6.203	14.054	9.395
Diğer sermaye	(Net)	727	2.111	711	939	-30.416
Gayrimenkul (Net)	2.926	2.937	1.782	2.494	2.013	2.636
Toplam (Net)	22.047	19.760	8.663	9.036	16.047	12.387
Dış borç stoku (Milyon \$)						
Kısa vade	250.328	281.045	269.223	291.924	304.207	336.863
Uzun vade	43.148	52.522	49.020	77.369	81.996	100.951
Kamı	207.180	228.523	220.203	214.555	222.211	235.912
TCMB	73.525	78.268	83.464	89.076	94.306	103.117
Özel	15.801	14.066	13.377	11.949	9.871	7.724
	161.002	188.691	172.383	190.899	200.030	226.022

II. SOSYAL GÖSTERGELER	2007	2008	2009	2010	2011	2012
NÜFUS						
Toplam nüfus	70.586.256	71.517.100	72.561.312	73.722.988	74.724.269	75.627.394
Yıllık nüfus artış hızı (%)	13,10	14,50	15,88	13,49	12,01	
Şehir nüfusu	49.747.859	53.611.723	54.807.219	56.222.356	57.985.706	58.448.431
Şehir nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı	70,5	75,0	75,5	76,3	76,8	77,3
Köy nüfusu	20.838.397	17.905.377	17.754.093	17.500.632	17.338.563	17.178.953
Köy nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı	29,5	25,0	24,5	23,7	23,2	22,7
Nüfus yoğunluğu	92	93	94	96	97	98
Toplam yaş bağımlılık oranı	50,4	49,5	49,3	48,9	48,4	48,0

Genç bağımlılık oranı (0-14 yaş)	39,7	39,3	38,8	38,1	37,5	36,9
Yaşlı bağımlılık oranı (65+ yaş)	10,7	10,2	10,5	10,8	10,9	11,1
Kaba doğum hızı (‰)	18,3	18,2	17,5	17,2	16,7	
Toplam doğurganlık hızı (Çocuk sayısı)	2,16	2,15	2,08	2,05	2,02	
Doğum yapan annelerin ortalamaya yaşı	26,7	26,8	26,9	27,2	27,3	
Ortanca yaş	28,3	28,5	28,8	29,2	29,7	30,1
Net ilköğretimde okullaşma oranı (Toplam)	90,1	97,4	96,5	98,2	98,4	98,7
Net ortaöğretimde okullaşma oranı (Toplam)	56,5	58,6	58,5	65,0	66,1	67,4
İSTİHDAM						
Kurumsal olmayan çalışma						
çalışındaki nüfus (Bin kişi)	49.994	50.772	51.686	52.541	53.593	54.724
İşgücüne dahil olanların sayısı (Bin kişi)	23.114	23.805	24.748	25.641	26.725	27.399
İstihdam edilenlerin sayısı (Bin kişi)	20.738	21.194	21.277	22.594	24.110	24.821
Tarım	4.867	5.016	5.240	5.683	6.143	6.097
Sanayi	5.545	5.682	5.385	5.927	6.380	6.460
Hizmet	10.326	10.495	10.650	10.986	11.586	12.266
İşsiz sayısı (Bin kişi)	2.377	2.611	3.471	3.046	2.615	2.518
İşgücüne dahil olmayanların sayısı (Bin kişi)	26.879	26.967	26.938	26.901	26.867	27.385
İstihdam (Toplam içindeki oranı)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Tarım	23,5	23,7	24,6	25,2	25,5	24,6
Sanayi	26,7	26,8	25,3	26,2	26,5	26,0
Hizmet	49,8	49,5	50,1	48,6	48,1	49,4
İşgücüne katılım oranı	46,2	46,9	47,9	48,8	49,9	50,0

İstihdam oranı	41,5	41,7	41,2	43,0	45,0	45,4
İşsizlik Oranı	10,3	11,0	14,0	11,9	9,8	9,2
Tarım dışı işsizlik oranı	12,6	13,6	17,4	14,8	12,4	11,5
Genç nüfusta işsizlik oranı	20,0	20,5	25,3	21,7	18,4	17,5
İşteki duruma göre istihdam edilenlerin sayısı	12.534	12.937	12.770	13.762	14.876	15.619
Ücretli, maaşlı ve yevmiyeli	5.575	5.573	5.638	5.750	5.931	5.933
İşveren ve kendi hesabına	2.623	2.684	2.870	3.063	3.303	3.268
Ücretsiz aile işçisi						

(1): Dışarıya ödenen mali araçlık hizmetleri ve vergi-salıbransiyonlar hizmetlere dahil edilmemiştir.

TÜRKİYE EKONOMİSİ SORULARI

1. Aşağıdakilerden hangisi Cumhuriyetin ilk yıllarında ekonomik gelişmeyi ve kalkınmayı sağlayacak sektör olarak tarımının seçilmesinin nedenleri arasında yer almaz?

- A) Sanayi sektöründe fiyat istikrarına yönelik politikaların benimsenmesi
- B) Sanayi sektöründe yetişmiş işgücünün yetersizliği
- C) Sanayi kapasitesinin yetersizliği
- D) Sanayi sektöründe kaynak eksikliği
- E) Sanayi sektöründe faaliyette bulunacak girişimci yetersizliği

Yanıt: Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ekonomik kalkınmanın hızlı bir sanayileşme ile mümkün olacağı görüşü benimsenmiş ve tarım sektörünün esas görevinin, sanayideki gelişmeyi desteklemek olacağı kabul edilmiştir. Bu çerçevede yurt içinde hammaddesi bol ürünleri işleyecek sanayi kuruluşlarının kurulması öngörülmüştür. Ancak Osmanlı Devleti'nde üretimin büyük ölçüde tarıma dayalı olması ve sanayi devrimini Türkiye'ye aktarmakta başarısız kalınması sorunu, Cumhuriyetin ilk dönemlerine de intikal etmiş ve Cumhuriyetin ilk yıllarında ekonomik gelişmeyi ve kalkınmayı sağlayacak sektör olarak tarım sektörü seçilmiştir. Bu kapsamda tarımının seçilmesinin nedenleri:

- Sanayi kapasitesinin yetersiz olması
- Sanayi sektöründe faaliyette bulunacak girişimci yetersizliği olması
- Sanayi sektöründe yetişmiş işgücünün yetersiz olması
- Sanayi sektöründe kaynak eksikliği olması

Yanıt, A seçeneği.

2. Aşağıdaki tarihlerden hangisinde milli sanayiye geliştirmek için Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarılmıştır?

- A) 1920
- B) 1927
- C) 1929
- D) 1934
- E) 1936

Yanıt: 1927 yılında gelindiğinde yerli sanayi ve sanayiciyi geliştirmek ve güçlendirmek için Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarılmış, bu kanunla birlikte tarımsal makine, araç ve gereçlerinin ithalatında gümrük muafiyeti sağlanmış, öte yandan yerli üretim ve sanayiye korumak amacı ile özellikle iplik,

lumaş, şeker, un ve diğer gıda maddeleri, deri, ağaç mamulleri ve çimento gibi maddelerin ithalatı yüksek oranlı gümrük vergileri ile kısıtlanmıştır. Ayrıca yasanın getirdiği teşvik ve muafiyetler arasında; ucuz devlet arazisi tahsisisi, çeşitli vergi muafiyetleri, taşıma ve ulaştırma indirimleri, depolama kolaylıkları, yerli malı kullanımı zorunluluğu gibi konular yer alıyordu. Bütün bunlarla geniş ölçüde bir kamu fonunun özel sektöre aktarılması amaçlanmıştır. Çıkarılan bu yasalar sayesinde devlet, özel teşebbüsün sermaye birikimine büyük ölçüde katkıda bulunmuş, yerli burjuvazinin oluşum sürecini de hızlandırmıştır.¹ Yanıt, B seçeneği.

3. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı Devleti döneminde yabancı sermayeli olarak kurulan ilk bankadır?

- A) İş Bankası B) Osmanlı Bankası
C) Ziraat Bankası D) Sümerbank
E) İtibar-ı Milli Bankası

Yanıt: Bankacılık alanında 1863 yılında İngiliz ve Fransız ortaklığı şeklinde yabancı sermayeli ilk banka olan Osmanlı Bankası kurulmuştur. Yine yerli sermayeye dayalı olarak 1863 yılında, Mithat Paşa tarafından kurulan tarım kredi kooperatiflerinin 1888 yılında Ziraat Bankası'na dönüştürülmesi olmuştur. Ancak banknot çıkarma ve piyasaya tahvil sürme gibi pek çok yetki, yabancı sermayeli bankaya (Osmanlı Bankası'na) verilmiştir. Yanıt, B seçeneği.

4. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin madencilik sektöründe dışa bağımlı olmadığı madendir?

- A) Kükürt B) Demir C) Bor
D) Fosfat E) Altın

Yanıt: Türkiye'nin madencilik sektöründe dışa bağımlı olmadığı ve uluslararası alanda büyük rezervlere sahip olduğu madencilik ürünü, bor müneleridir. Yanıt, C seçeneği.

5. Aşağıdakilerden hangisi Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın başarılı olmaması sonucu uygulanan istikrar programı kararlarıdır?

- A) 1946 yılı İstikrar Programı Kararları
B) 1958 yılı İstikrar Programı Kararları
C) 1994 yılı İstikrar Programı Kararları
D) 2000 yılı İstikrar Programı Kararları

¹ Coşkun, Suat, a.g.e.

E) 2001 yılı İstikrar Programı Kararları

Yanıt: Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın başarılı olmaması sonucu uygulanan istikrar programı, 1994 yılı İstikrar Programı Kararlarıdır. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1990-1994 yıllarını kapsamaktadır. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda dış borçlanmanın azalması ve ülkeye yabancı sermaye girişinin yıldan yıla artması hedeflenmiştir. Ancak, planın son yıllarından olan 1994 yılına girilirken yükselen kamu açıklarına bağlı olarak artan iç faiz oranları, sıcak para girişini hızlandırmış ve TL'nin reel olarak aşırı değer kazanmasına neden olmuştur. İşgücü maliyetindeki reel artışlar, doğrudan ve dolaylı ihracat teşviklerindeki azalma ile birleşerek Türk ekonomisinin hızla rekabet gücünü kaybetmesine yol açmıştır. Sonuç olarak 1994 Krizini ortaya çıkaracak yüksek kamu açıklarından kaynaklanan ekonominin iç dengesizlikleri, dış dengede de hızla bozulmaya neden olmuş, ithalat hızla artmış, ihracat yavaşlamış, dış ticaret açığı büyümüş, iç faiz oranları yükselmiş ve enflasyon üç haneli rakamlara ulaşmıştır². Yanıt, C seçeneği.

6. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de ekonominin likidite ihtiyacını karşılamakla yetkili kuruluştur?

- A) Devlet Planlama Teşkilatı
- B) Özelleştirme İdaresi Başkanlığı
- C) Dış Ticaret Müsteşarlığı
- D) Merkez Bankası
- E) Hazine Müsteşarlığı

Yanıt: Merkez Bankası, ekonominin likidite ihtiyacını karşılamakla yetkili kuruluştur. Merkez Bankası, genel olarak para basımı (emisyon) yetkisine sahip merci olarak, banknot ihracını gerçekleştiren, para politikasının amaçlarının ve araçlarının belirlenmesini sağlayan, emisyon ve kredi hacmini kontrol eden, bankalara kredi veren son merci olduğundan bankaların bankası olarak nitelendirilen bir kurumdur. Yanıt, D seçeneği.

7. Cumhuriyet tarihi Türkiye'sinde 1930-1938 dönemi için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Bütçe denk tutulmuştur.
- B) Para arzı bu dönem içerisinde sabit tutulmuştur.
- C) Para arzı bu dönem içerisinde artırılmıştır.
- D) Sıkı kredi politikası uygulanmıştır.
- E) İstikrarlı kur politikası uygulanmıştır.

Yanıt: Cumhuriyet tarihi Türkiye'sinde 1930-1938 döneminde uygulanan politikalar:

² www.hazine.gov.tr/makaleler/80yildergi

- Bütçenin denk tutulması
- Para arzının bu dönem içerisinde sabit tutulması
- Sıkı kredi politikası uygulanması
- İstikrarlı kur politikası uygulanması
- Dış alım sınırlamaları getirilmesi
- Planlı kalkınmanın gerçekleştirilmesi

Yanıt, C seçeneği.

8. Aşağıdakilerden hangisi Cumhuriyet dönemi politikaları içinde Aşar Vergisi'nin yürürlükten kaldırıldığı tarihtir?

- A) 1918 B) 1923 C) 1925 D) 1938 E) 1942

Yanıt: Cumhuriyet döneminde de bir süre uygulamada kalan Aşar Vergisi, 17 Şubat 1925 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır. Aşar Vergisi, Osmanlı'da tarım ürünleri hasılatı üzerinden alınan onda bir oranındaki vergidir. Tanzimat'tan önce tımar ve zeamet sahipleri tarafından tahsil edilen aşar vergisi, yerel gereksinimlerin karşılanması ve asker beslenmesi için kullanılmıştır. Aşar vergisi, kalkınmanın ilk aşamalarında ve tarımın millî hasıla içindeki payının çok yüksek olduğu dönemlerde en önemli vergi kaynağı olmuştur. Yanıt, C seçeneği.

9. Aşağıdakilerden hangisi Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (1934-1938 yılları) döneminde, yurt içinde hammaddesi bol ürünleri işleyecek sanayi kuruluşlarının kurulmasına öncelik verilmesi doğrultusunda üretilen sanayi ürünleri arasında yer almaz?

- A) Kâğıt B) Kimya
C) Seramik D) İlaç
E) Cam

Yanıt: İlaç, Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (1934-1938 yılları) döneminde yurt içinde hammaddesi bol ürünleri işleyecek sanayi kuruluşlarının kurulmasına öncelik verilmesi doğrultusunda üretilen sanayi ürünleri arasında yer almaz. Bu dönemin politikaları, devletin iktisadi hayata girerek doğru-
dan doğruya devlet işletmeciliğine başlaması, ülke ihtiyaçlarının esas olması, yurt içinde hammaddesi bol ürünleri işleyecek sanayi kuruluşlarının kurulmasına öncelik verilmesi ve içe dönük bir sanayi yapısı (dışa kapalı) şeklindedir. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı çerçevesinde maden, kâğıt, seramik, cam ve kimya sanayisinde yatırımların düzenlenmesi ve yabancı bilim adamlarının yoğun bir şekilde Türk üniversitelerinde eğitime ve bilime katkıda bulunmak için istihdam edilmeleri dönemin önemli gelişmeleridir. Bu plan döneminde, öncelikle büyük kısmı yabancıların elinde bulunan işletmeler millileştirilmiş ve kamulaştırılmıştır. Yanıt, D seçeneği.

10. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı Devleti döneminde, 1847 yılında Osmanlı Hükümeti'nin banka kurmaları için Galata bankerlerine izin verdikleri bankadır?

- A) Osmanlı Bankası
- B) Bank-ı Osmanî Şahane
- C) Ziraat Bankası
- D) Osmanlı İtibar-ı Millî Bankası
- E) Bank-ı Dersaadet

Yanıt: 1847 yılında Osmanlı Hükümeti, Galata bankerlerine Bank-ı Dersaadet adlı bir banka kurmaları için izin vermiştir. Banka, Osmanlı devletinin dış ödemelerini üstlenmiştir. Bank-ı Dersaadet, sermayesi olmadığı halde itibarı çok yüksek olan ve keşide ettiği poliçeler Avrupa'da kabul gören bir bankaydı. Osmanlı hükümeti, Bank-ı Dersaadet'in yabancı ülkelere keşide ettiği poliçelerden kaynaklanan kısa vadeli borcunu ödeyemediği için Banka zarara uğramış ve baka sahipleri 1852 yılında bankayı kapatmaya karar vermişlerdir. 1856 yılında İngiltere kralının fermanı ile İngiliz sermayeli Osmanlı Bankası (Ottoman Bank) kurulmuştur. Osmanlı Bankası daha sonra kendini feshetmiş ve Bank-ı Osmanî Şahane adını alarak İngiliz ve Fransız ortaklığı şeklinde yeniden örgütlenerek bir devlet bankası niteliğini kazanmıştır (1863). Kurulan bu yeni banka, modern merkez bankacılığı fonksiyonlarını kısmen üstlenmiştir. 1918 yılında daha sonraları Osmanlı Bankası'nın yerini almak ve bir devlet bankası yapılmak üzere Osmanlı İtibar-ı Millî Bankası kurulmuştur. Osmanlı İtibar-ı Millî Bankası ise daha sonra 1927 yılında Türkiye İş Bankası ile birleşmiştir. 1888 yılında ise yerli sermayeye dayalı olarak 1863 yılında Mithat Paşa tarafından kurulan tarım kredi kooperatiflerinin Ziraat Bankası'na dönüştürülmesiyle, Ziraat Bankası kurulmuştur³. Yanıt, E seçeneği.

11. Aşağıdakilerden hangisi Cumhuriyet dönemi politikaları içinde Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu'nun yürürlüğe konuluş tarihidir?

- A) 1923
- B) 1930
- C) 1935
- D) 1938
- E) 1942

Yanıt: 1930'da Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu yürürlüğe konularak kambiyo borsasına devletin müdahalesi sağlanmıştır. Bu kanuna dayanılarak bir kararname ile "Kambiyo Murakabe Teşkilatı" kurulmuş ve daha sonra yabancı bankaların da iştiraki sonucu Mart 1930'da bu teşkilat konsorsiyum haline getirilmiştir⁴. Yanıt, B seçeneği.

³ www.tcmb.gov.tr

⁴ www.dtm.gov.tr

12. Aşağıdakilerden hangisi 1923-1929 yılları arasında yaşanan gelişmelerden biri değildir?

- A) Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun çıkarılması
- B) Sanayi ve Maadin Bankası'nın kurulması
- C) İş Bankası'nın kurulması
- D) Sümerbank'ın kurulması
- E) Tütünçüler Bankası'nın kurulması

Yanıt: 1923-1929 arasındaki yıllar yeni bir devletin kuruluş yıllarıdır. Bu dönemde milli sanayiye geliştirmek için Teşvik-i Sanayi Kanunu (1927) çıkarılmış ve milli bankalar olarak İş Bankası (özel sektörün finansörü), Tütünçüler Bankası ve Sanayi ve Maadin Bankası (ilk KİT) kurulmuştur. Bu bankaların kurulmasıyla milli bir burjuvazi oluşturulmaya başlanması dönemin başlıca özelliğidir. Bunun yansısı maden ve sigara üretimi devletleştirilerek milli üretime dönük bir biçimde işletilmeye başlanmış, şeker fabrikaları için teşvik kanunu çıkartılmış ve İstanbul ticaret ve tahvil borsası açılmıştır. Devletin bu dönemdeki en az düzeydeki müdahaleci tutumuna rağmen, özel sektör istenilen gelişmeyi sağlayamamıştır. Sümerbank'ın (devletçi politikaların finansörü) kurulması ise 1930 yılından sonra devletçi, müdahaleci ve korumacı politikaların etkin olduğu 1933 yılında olmuştur. 1930-1939 arasındaki yıllar sanayileşmede ilk ciddi adımların atıldığı dönem olarak kabul edilir. Yanıt, D seçeneği.

13. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı Devleti'nin Batılı devletlere geniş imtiyazlar tanıyarak imzaladığı ticaret antlaşmasıdır?

- A) Küçük Kaynarca Antlaşması
- B) Pasarofça Antlaşması
- C) Karlofça Antlaşması
- D) Zıttoruk Antlaşması
- E) Baltalimanı Antlaşması

Yanıt: Baltalimanı Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin Batılı devletlere geniş imtiyazlar tanıyarak imzaladığı bir ticaret antlaşmasıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa ekonomisiyle ilişkilerin geliştirilmesi süreci on altıncı yüzyılda başlamış ve Avrupa ile yapılan ticaret geliştikçe Osmanlı ekonomisi çözülmüştür. Özellikle 1838 Baltalimanı Ticaret Antlaşmasıyla iç pazarlar önce İngilizlere, sonra ise diğer Avrupalı devletlere açılmış ve bu durum devlet gelirlerinin azalmasına neden olmuştur. Yanıt, E seçeneği.

14. Aşağıdakilerden hangisi 1923-1929 yılları arası dönemde ekonomide dışa açık bir politika izlenmesinin en önemli nedenlerinden biridir?

- A) Kamu finansman dengesinin güçlendirilmesi
- B) Enflasyonla mücadelenin sürdürülmesi gerektiği fikri
- C) Döviz piyasalarında güven sağlanması
- D) Mali sektörün yeniden yapılandırılması
- E) Lozan Antlaşması'nın iktisadi hükümleri

Yanıt: 1923-1929 yılları arası dönemde ekonomide dışa açık politikaların benimsenmesinin nedeni Lozan Antlaşması'nın iktisadi hükümleriydi. Lozan Antlaşması hükümlerine göre yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, dış ticaret alanında 1929 yılına kadar Osmanlı Dönemi'nde imzalanan antlaşmaya göre (1916 yılında Osmanlı gümrük tarifelerinin beş yıl daha yürürlükte kalmasını ve yeni yasalar getirilmemesini öngörüyordu) belirlenen spesifik gümrük tarifelerini uygulamıştır. Ancak, gümrük tarifelerindeki gümrük resmi miktarlarına katsayı uygulanarak vergi alınması yoluna gidilerek gümrük resmi konsolide edilmiştir. Lozan Antlaşması'nın bu hükümleri nedeniyle yeni cumhuriyetin ulusal ekonomi yaratma amaçları doğrultusunda kararlar alması engellenmiştir. 1929 yılına kadar gümrük tarifelerinde artışlar gerçekleştirilememiş ve ilk kez 1929 yılında ulusal bir gümrük tarifi uygulanmaya başlanmıştır. Yanıt, E seçeneği.

15. Aşağıdakilerden hangisi 1994 yılı Ekonomik Krizi sonrası alınan 5 Nisan İstikrar Kararları arasında yer almaz?

- A) KİT'lerin zararlarının azaltılması ve özelleştirilmeleri
- B) Özel sektör ve işçi kesimine yönelik fiyat ve ücret disiplini
- C) Para-sermaye-döviz piyasalarında güven ve istikrar sağlayacak önlemler
- D) Kamu gelirlerinin azaltılması ve kamu giderlerinin artırılması
- E) İhracatın ve döviz kazandırıcı faaliyetlerin özendirilmesi

Yanıt: 5 Nisan 1994 tarihinde, hükümet dengeleri yeniden kurmak ve dövizle olan alımı kesmek ve kısa dönemli kamu borçlarını ödeyebilmek için % 400 faizli borçlanma kâğıtlarını piyasaya sürmüştü, ancak bu durum faizlerin yükselmesine neden olmuştur. Sonuç ise enflasyonun yükselmesi, ücretlerin düşürülmesi, işsizliğin artması ve devalüasyon olmuştur. 1994 yılı 5 Nisan Kararları:

- İhracatın ve döviz kazandırıcı faaliyetlerin özendirilmesi
- Kamu gelirlerinin artırılması, kamu giderlerinin kısılması ve borçlanmanın azaltılması

- KİT'lerin zararlarının azaltılması ve özelleştirilmeleri
 - Özel sektör ve işçi kesimine yönelik fiyat ve ücret disiplini
 - Para-sermaye-döviz piyasalarında güven ve istikrar sağlayacak önlemler
- Söz konusu program, sıkı maliye politikası ile sıkı para politikası esasına dayalı ortodoks; ücret artışlarının bütçe ödenekleri ile sınırlı tutulduğu, KİT ürünlerinin fiyatlarının önce artırılıp altı ay sabit tutulduğu heterodoks politikalar içeren karma bir yapıya sahiptir. 5 Nisan Krizi'ne neden olan esas faktörler; kapsamlı bir özelleştirme sürecinin geciktirilmesi, kamunun bütçe dışı kuruluşlara kaynak aktarmaya devam etmesi, tarım politikasındaki tutarsızlıklar ve kamu işgücü piyasalarının esnek olmayan yapısı şeklinde özetlenebilir⁵. Yanıt, D seçeneği.

16. Aşağıdakilerden hangisi Cumhuriyet tarihi içinde düzenlenen İzmir Birinci İktisat Kongresi'nin yapılış tarihidir?

- A) 1920 B) 1923 C) 1925 D) 1928 E) 1934

Yanıt: İzmir Birinci İktisat Kongresi, 17 Şubat 1923 tarihinde yapılmıştır. Türkiye, ekonomik açıdan Osmanlı İmparatorluğu'ndan devraldığı Düyun-u Umumiye ile karşı karşıya kalan, halkın büyük çoğunluğunun fakir ve eğitimsiz olduğu, sanayi kuruluşlarının yok denecek kadar az ve sermaye birikiminden yoksun olan geri kalmış bir ülke konumundaydı. Kongre'nin, ortaya konulan fikirler açısından o dönemin Türkiye ekonomisini yeniden inşa etmede büyük katkıları olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'ndan beş yıl sonra dünyanın kendine yeni bir düzen vermeye çalıştığı uluslararası konjonktürde toplanan Birinci İktisat Kongresi (milliyetçi-liberal-özel girişimci dayalı-dışa açık-iktisadi bağımsızlık yanlısı) daha çok içerdeki dengeleri tesis etmeye ve ekonomik yapıyı oluşturmaya yönelikti.

Kongre'de sanayici, tüccar, çiftçi, işçi kesimlerinin oldukça çekişmeli ve kulisli bir çalışma ortamından sonra ana sektörler itibarıyla belirlenen Misak-ı İktisadi Esasları başlığı altında bütünleşmeleri, bir ittifak arayışının kanıtı olarak sayılabilir. Kongre'de milliyetçi ve liberal politikaların temelleri benimsenmiş ve 1923-1929 dönemi tüm dünyada görüldüğü gibi liberal politikaların uygulandığı bir dönem olmuştur. Kongre kapsamunda:

- Siyasi bağımsızlığın iktisadi bağımsızlıkta birleştirilmesi,
- Türk girişimcisinin güçlendirilmesi,
- Tekellerin kaldırılması,
- Vergi kolaylıkları,
- Kambyo ve borsa işlerinin düzeltilmesi,

⁵ www.dpt.gov.tr

- Ticaret bankasının kurulması,
 - Özel girişim öncülüğünde ve dışa açık bir ekonomik yapı hedeflenmiştir.
- Yanıt, B seçeneği.

17. Ekonomik ve sosyal kalkınmanın hızlandırılması amacıyla beş yıllık kalkınma planları hazırlamak aşağıdaki kuruluşlardan hangisinin görevidir?

- A) Devlet Planlama Teşkilatı
- B) Hazine Müsteşarlığı
- C) Dış Ticaret Müsteşarlığı
- D) Merkez Bankası
- E) Türkiye İstatistik Kurumu

Yanıt: Ekonomik ve sosyal kalkınmanın hızlandırılması amacıyla kalkınma planları hazırlamak görevi, Devlet Planlama Teşkilatı'na aittir. 1960 yılında yeni bir Anayasa hazırlanarak uzun vadeli bir ekonomik planın yapılması çalışmalarına yeniden başlanmıştır. Kalkınma planları hazırlanmak suretiyle ekonomik ve sosyal kalkınmanın hızlandırılması amacıyla 30 Eylül 1960 tarihinde Başbakanlığa bağli olarak Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur. Dayanağını Anayasa'dan alan ve kamu kesimi için emredici, özel kesim için özendirici olan kalkınma planları tüm kesimlere yol gösterici niteliklere sahiptir. Devlet Planlama Teşkilatı'nun beşer yıllık dönemler için hazırladığı ve hükümetlerin Meclise sunduğu beş yıllık kalkınma planları, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından karara bağli olarak kabul edilir. Yanıt, A seçeneği.

18. Aşağıdakilerden hangisi T.C. Merkez Bankası'nın kuruluş tarihidir?

- A) 1925
- B) 1930
- C) 1935
- D) 1938
- E) 1942

Yanıt: T.C. Merkez Bankası 11 Haziran 1930 tarih ve 1715 sayılı Kanun ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası unvanı altında özel hukuk tüzel kişiliğine sahip ve özel sermayenin de katıldığı bir anonim ortaklık olarak kurulmuştur. Bu düzenlemeye devletten ayrı ve bağımsız olduğu hususuna özel bir önem verilmiştir. Halen yürürlükte bulunan 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu'nun 1. maddesinde de, Banka'nın anonim şirket ve özel hukuk tüzel kişiliği ile unvanı "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası" olarak aynı şekilde korunmuştur⁶. Yanıt, B seçeneği.

⁶ www.tcmb.gov.tr

19. 1930'lu yıllarda ekonomide hüküm süren buhran süresince maliye politikası yoluyla aşağıdakilerden hangisi sağlanmaya çalışılmıştır?

- A) Savaş masraflarının finansmanı
- B) İşsizlik seviyesinin düşürülmesi
- C) Ticaretin serbestleştirilmesi
- D) İstihdam seviyesinin düşürülmesi
- E) Bütçenin denk tutulması

Yanıt: 1930'lu yıllarda ekonomide hüküm süren buhran süresince Türkiye'nin bir ölçüde krizin dışında kalmayı başardığı ve sanayileşme adına önemli adımlar atıldığını söylemek mümkündür. Buhran süresince maliye politikası yoluyla işsizlik seviyesinin düşürülmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Bu da mümkün olduğu kadar dışa kapalı bir iktisat politikası ışığında ve kamu sanayi teşebbüslerinin yatırımlarını planlama çabaları ile gerçekleştirmiştir. Yanıt, B seçeneği.

20. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye ekonomisi tarihinde düzenlenen Üçüncü İzmir İktisat Kongresi'nin yapıldığı tarihidir?

- A) 1955 B) 1962 C) 1970 D) 1984 E) 1992

Yanıt: Türkiye ekonomisine yön veren İzmir İktisat Kongreleri'nin üçüncüsü 1992 yılında yapılmıştır. Bu Kongre, ortaya konulan fikirler açısından o dönemin Türkiye ekonomisini yeniden inşa etmede, kamu ve özel kesimin fikirlerini ortaya koymada ve iktisadi açıdan gelecek yüzyıla hazırlanmada önemli bir konuma sahiptir. Serbest piyasa ekonomisine bağlı kalınması ve KİT'lerin özelleştirilmesi Kongre'nin öncelikli konuları arasında yer almıştır. Yanıt, E seçeneği.

21. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı Devleti'nin son yıllarındaki ekonomik yapısının yarı sömürge olarak nitelenmesine neden olan faktörler arasında yer almaz?

- A) Madenlerin, deniz ve demiryolu taşımacılığının yabancı sermayeli olması
- B) Kapitülasyon rejiminin uygulanması
- C) Üretimin büyük ölçüde mamul üretimine dayanması
- D) Sanayi tesislerinin mülkiyetinin çoğunlukla yabancıların elinde olması
- E) İçeride dönük ekonomi politikaları

Yanıt: 1900'lü yıllara gelindiğinde Osmanlı'nın son döneminde yaşanan Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti'nin ekonomisini ciddi bir şekilde tahrip etmiştir. Osmanlı Devleti, yetişmiş insan gücünü savaşlarda harcarken bu durum, Osmanlı'nın artan oranda aldığı dış borçlar nedeniyle ekonomisinin bozulmasına neden olmuştur. Osmanlı'nın son yıllarındaki ekonomik yapısı yarı sömürge olarak değerlendirilebilir. Buna neden olan faktörler:

- Son yıllarında yoğun olarak yaşanan savaşlar ve ağır vergi yükleri
- Temel ulaşım araçları olan deniz ve demiryolu taşımacılığının yabancı sermayeli olması
- Kapitülasyon rejiminin uygulanması nedeniyle Osmanlı Devleti'nde serbest dış ticaretin neden olduğu gelir kaybı
- Üretimin büyük ölçüde tarıma dayalı ve ilkel koşullarda olması
- Sanayi devrimini ülkeye aktarmakta başarısız kalınması ve içe dönük ekonomi politikaları
- Sermaye birikiminin ve sınıf tesislerinin mülkiyetinin çoğunlukla yabancılar ve azınlıklar tarafından kullanılması
- Bankacılık alanının yabancı sermayeli oluşu

Bu faktörler Osmanlı ekonomisini dış ilişkilerinde, varlığını borçlarla sürdürrebilir bir duruma getirmiştir.

Yanıt: C seçeneği.

22. Aşağıdakilerden hangisi Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın uygulandığı tarihlerdir?

A) 1930-1933 yılları arası	E) 1934-1938 yılları arası
C) 1939-1943 yılları arası	D) 1943-1948 yılları arası
E) 1949-1952 yılları arası	

Yanıt: 1934-1938 arasındaki yıllar, Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın uygulandığı yıllardır. Bu dönemin başlıca ekonomi politikaları, devletin iktisadi hayata girişi ve doğrudan doğruya devlet işletmeciliğine başlaması, ülke ihtiyaçlarının esas olması, yurt içinde hammaddesi bol ürünleri işleyecek sanayi kuruluşlarının kurulmasına öncelik verilmesi ve içe dönük bir sanayi yapısı (dışa kapalı) şeklindedir. KİT'lerin, sistemli bir şekilde kuruluşları ve gelişmeleri ise bu yıllardan sonra gerçekleştirilmiştir. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı çerçevesinde maden, kâğıt, seramik, cam ve kimya sanayisinde yatırımların düzenlenmesi ve yabancı bilim adamlarının yoğun bir şekilde Türk üniversitelerinde eğitime ve bilime katkıda bulunmak için istihdam edilmeleri önemli gelişmelerdir. Bu plan döneminde, öncelikle büyük kısmı

yabancıların elinde bulunan demiryolları, Tramvay, Tünel Şirketi, Zonguldak Kömür Şirketi, İzmir Telefon Şirketi millileştirilmiş ve kamulaştırılmıştır. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı döneminde, ayrıca Toprak Reformu yapılarak tarıma teşvik sağlanmıştır. Yanıt, B seçeneği.

23. Türkiye’de uygulanan merkezi planlama sistemi kapsamında kalkınma planlarının hazırlanması görevi aşağıdaki kuruluşlardan hangisine verilmiştir?

- A) Yüksek Denetleme Kurulu’na
- B) Hazine Müsteşarlığı’na
- C) Dış Ticaret Müsteşarlığı’na
- D) Devlet Planlama Teşkilatı’na
- E) Maliye Bakanlığı’na

Yanıt: Ülkemizde planlı kalkınma dönemine geçilmesi ile birlikte kalkınma için alınacak kararların uzun vadeli hedeflere yönettirmesi ve planlara bağlanması idarenin belirli prensiplere göre hareket etmesini gerektirmiştir. Planlı dönemde Devlet Planlama Teşkilatı, temel olarak planlamayı piyasa mekanizmasının tamamlayıcı unsuru olarak görmüştür. Bu çerçevede DPT, piyasa mekanizması ve özel kesimin gelişmesini sağlamaya çalışmış ve 1980 yılı başlarında uygulamaya konulan dışa açılma politikaları ile ekonomik ve sosyal alandaki önemli yeniliklerin fikri hazırlıklarının başlatıcısı olmuş ve uygulamada koordinasyonu sağlamıştır. Beşer yıllık dönemler itibarıyla hazırlanan kalkınma planları, yıllık programlarla uygulamaya geçirilmektedir. 1960-1980 yılları arasında uygulanan planlı ekonomik kalkınma modelinin nedenlerini sıralamak gerekirse:

- Ülkenin ekonomik kalkınması için özel sektörün, bütün yatırımları tek başına yürütemeyeceği düşüncesi
- Devletin, ekonomik alanda planlı ekonomiyle daha etkin bir rol oynaması gerektiği düşüncesi
- Devlet ve özel sektör birlikteliği ile sanayi üretiminin artırılmasının, planlı ekonomiyle yapılması gerektiği düşüncesi
- Devletin ekonomik alanda planlı ekonomiyle yapmak isteyeceği kapsamlı yatırımları gerçekleştirmek istemesi düşüncesi⁷

Yanıt, D seçeneği.

⁷ www.dpt.gov.tr

24. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de ekonomik ve sosyal yönden dengeli gelişme kapsamında hazırlanan bölge planlama projeleri arasında yer almaz?

A) Zonguldak Projesi	B) Güneydoğu Anadolu Projesi
C) Çukurova Bölge Projesi	D) Antalya Projesi
E) Trakya Projesi	

Yanıt: Bölge planları; sosyo-ekonomik gelişme eğilimlerini, yerleşmelerin gelişme potansiyelini, sektörel hedefleri, faaliyetlerin ve altyapıların dağılımını belirlemek üzere DPT tarafından hazırlanır veya hazırlattırılır. Bu kapsamda Türkiye'nin bölgesel kalkınma politikasında, bölgesel farklılıkları azaltmak ve bölgesel ekonomik kalkınmayı hızlandırmak amacıyla DPT'nin hazırlanmış olduğu bölge kalkınma planları:

- Doğu Marmara Bölge Planı (1963)
- Zonguldak Bölge Planı (1963-1964)
- Antalya Planı (1960-1965)
- Ege Bölgesi Kalkınma Planı (1963-1969)
- Çukurova Bölgesi Planlama Projesi (1962)
- Keban Planı (1964)
- Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)
- Doğu Karadeniz Bölgesi Kalkınma Planı
- Doğu Anadolu Kalkınma Planı (DOKAP)
- Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Kalkınma Projeleri

Yanıt, E seçeneği.

25. Aşağıdakilerden hangisi Cumhuriyet dönemi politikaları içinde enflasyonun % 100'leri geçtiği kriz dönemidir?

A) 1988 Krizi	B) 1999 Krizi
C) Nisan 1994 Krizi	D) Kasım 2000 Krizi
E) Şubat 2001 Krizi	

Yanıt: Cumhuriyet dönemi politikaları içinde enflasyonun % 100'leri geçtiği kriz dönemi, Nisan 1994 Krizi'dir. 1994 yılının başlarında, Cumhuriyet tarihinin en büyük cari ve kamu açığı makroekonomik bir dengesizlik olarak ortaya çıkmış ve 5 Nisan 1994 tarihinde Çiller Hükümeti, yeni bir önlemler paketi ilan etmiştir. 5 Nisan 1994 tarihinde hükümet, dengeleri yeniden kurmak, dövizle olan akımı kesmek ve kısa dönemli kamu borçlarını ödeyebilmek için % 400 faizli borçlanma kağıtlarını piyasaya sürmüş, ancak bu durum faizlerin yükselmesine (Cumhuriyet dönemi politikaları içinde

enflasyonun % 100'leri geçtiği kriz dönemi-1994 Krizi) neden olmuştur. Sonuç ise enflasyonunun yükselmesi, ücretlerin düşürülmesi, işsizliğin artması ve devalüasyon olmuştur⁸. Bu dönemde alınan 1994 yılı 5 Nisan Kararları:

- Kamu gelirlerinin artırılması, kamu giderlerinin kısılması ve borçlanmanın azaltılması
- KİT'lerin zararlarının azaltılması ve özelleştirilmeleri
- Özel sektör ve işçi kesimine yönelik fiyat ve ücret disiplini
- Para-sermaye-döviz piyasalarında güven ve istikrar sağlayacak önlemler
- İhracatın ve döviz kazandırıcı faaliyetlerin özendirilmesi

Söz konusu program sıkı maliye politikası ile sıkı para politikası esasına dayalı ortodoks; ücret artışlarının bütçe ödenekleri ile sınırlı tutulduğu, KİT ürünlerinin fiyatlarının önce artırılıp altı ay sabit tutulduğu heterodoks politikalar içeren karma bir yapıya sahiptir. 5 Nisan Krizi'ne asıl neden olan faktörler ise kapsamlı bir özelleştirme sürecinin gerçekleştirilmesi, kamunun bütçe dışı kuruluşlara kaynak aktarmaya devam etmesi, tarım politikasındaki tutarsızlıklar ve kamu işgücü piyasalarının esnek olmayan yapısı şeklinde özetlenebilir⁹.

Kriz'den sonra kamuya yeni personel alımları durdurulmuş ve ücretler dondurulmuş, tarım sübvansiyonları birkaç ürün dışında kaldırılmış, KİT'lerin çoğunun özelleştirilmeleri amaçlanmış ve devalüasyon yapılarak ihracatın artırılıp ithalatın azaltılması için önlemler alınmıştır. 5 Nisan Kararları, ülkedeki ekonomik buhranın hızla derinleşmesinin bir sonucudur.

Yanıt, C seçeneği.

26. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin spekülâtif yönlü ekonomik büyüme dönemlerinde rol oynayan temel faktördür?

- A) Sıcak para girişlerinin artması
- B) Bütçenin denk tutulması
- C) Dış ticarete kotaların azaltılması
- D) İthalat mallarının serbestleştirilmesi
- E) Ticaret hacminin artırılması

Yanıt: Türkiye'nin spekülâtif yönlü ekonomik büyüme dönemlerinde rol oynayan temel faktör, dışarıdan ülkeye sıcak para girişlerinin artmasıdır. 1989 yılında çıkarılan 32 sayılı Karar ile ulusal malî piyasaların serbestleş-

⁸ Kepenk, Yakup-Yentürk, Nurhan, a.g.e.

⁹ www.dpt.gov.tr

tırılması ve uluslararası sermaye hareketleri üzerindeki kambiyo kontrollerinin kaldırılmasıyla Türkiye, sıcak para cenneti haline gelmiştir. 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye, tamamiyle dışa açık bir uyum süreci yaşamıştır. Sıcak para akınlarının ülke içerisinde döviz bolluğu yaratmasıyla ulusal ekonominin birikim ve büyüme ilişkileri de bu sürece uygun olarak yeniden biçimlenmiş ve ödemeler dengesinin sermaye hareketleri kalemleri, doğrudan doğruya uluslararası sermayenin spekülatif hareketlerine açılmıştır¹⁰. Bunun sonucu olarak Türkiye'deki finans piyasaları doğrudan doğruya kısa vadeli, spekülatif nitelikli yabancı sermaye hareketlerine bağımlı hale gelmiş ve reel üretken sektörlere sabit sermaye yatırımları yapılamadığı için ekonomik büyüme finansal sermaye hareketleri ile sağlanmaya çalışılmıştır. Yanıt, A seçeneği.

27. Aşağıdakilerden hangisi sanayi tesislerinin özellikle Marmara Bölgesi'nde yoğunlaşmasının en temel nedenlerinden biridir?

- A) İklim koşullarının gelişmişliği
- B) Hammadde kaynaklarına yakınlığı
- C) Nüfusunun fazla olması
- D) Enerji kaynaklarına yakınlığı
- E) Ulaşım ve pazarlama imkanlarının gelişmişliği

Yanıt: Sanayi tesislerinin özellikle Marmara Bölgesi'nde yoğunlaşmasının en temel nedeni, bu bölgenin ulaşım ve pazarlama imkanlarının gelişmiş olmasıdır. Marmara Bölgesi'nin ayrıca diğer bölgelere göre ulaşım merkezlerine yakınlığı, yol, su, elektrik ve altyapı hizmetlerinin yeterli oluşu ve geçiş hattı üzerinde bulunması hemen tüm sektörlerle ait çok sayıda fabrikayı bu bölgede toplamış ve sanayinin odak merkezi haline getirmiştir. Yanıt, E seçeneği.

28. 2007-2013 arası yılları kapsamakta olan beş yıllık kalkınma planı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı
- B) Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
- C) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
- D) Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı
- E) Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı

Yanıt: 2007-2013 arası yılları kapsamakta olan beş yıllık kalkınma planı,

¹⁰ Toprak, Hakan, a.g.e.

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'dır. Şu an uygulanmakta olan plan da Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'dır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) yıllarını, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planını (1968-1972) yıllarını, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977) yıllarını, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983) yıllarını, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989) yıllarını, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994) yıllarını, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000) yıllarını ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) yıllarını kapsamaktadır. Yanıt, D seçeneği.

29. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de tarım sektöründe verim ve kaliteyi arttırmak için alınması gereken önlemlerden biri değildir?

- A) Toprağın özelliğine uygun ürün ekiminin yapılması
- B) Nadasa bırakılan toprakların azaltılması
- C) Verimsiz alanların ıslah edilerek tarıma açılması
- D) Toprağın belirli aralıklarla analiz ettirilmesi
- E) Eğimin fazla olduğu yerlerde teraslama yapılması

Yanıt: Türkiye'de tarım sektöründe verim ve kaliteyi arttırmak için alınması gereken önlemler şunlardır:

- Toprağın özelliğine uygun ürün ekiminin yapılması
- Nadasa bırakılan toprakların azaltılması
- Verimsiz alanların ıslah edilerek tarıma açılması
- Toprağın belirli aralıklarla analiz ettirilmesi

Yanıt, E seçeneği.

30. Aşağıdakilerden hangisi 1950 yılında kurulan Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın kuruluş amaçları arasında yer almaz?

- A) Orta veya uzun süreli yatırım kredisi kullanmak isteyen sanayi kuruluşlarının bu gereksinimlerini karşılamak
- B) Özel girişim yatırımlarını desteklemek
- C) Sermaye piyasalarının gelişmesine yardımcı olmak
- D) Tekelleri devlet eliyle işleterek üretimlerinin artırılmasını sağlamak
- E) Yabancı ve yerli sermayenin Türkiye'de yatırımda bulunmasını sağlamak

Yanıt: 1950 yılında iktidara, ekonomik liberalizm ilkesini benimsemiş Demokrat Parti'nin gelmesiyle beraber özel kesimin güçlenmesi ve sanayileşme

politikaları doğrultusunda, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası kurulmuştur. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, Türkiye'nin ilk özel yatırım ve kalkınma bankasıdır. Kuruluş amacı başta sanayi olmak üzere bütün ekonomik sektörlerde özel girişim yatırımlarını desteklemek, orta veya uzun süreli yatırım kredisi kullanmak isteyen sanayi kuruluşlarının bu gereksinimlerini karşılamak, sermaye piyasalarının gelişmesine yardım etmek, yabancı ve yerli sermayenin Türkiye'de yatırımda bulunmalarını sağlamaktır. Yanıt, D seçeneği.

31. 2010-2012 yılları arası dönemi kapsayan ve küresel krizin etkisinden çıkış sürecinde Türkiye'de ekonomik ve sosyal yapının güçlü yönlerini kullanarak ekonominin yeniden sürdürülebilir büyüme dönemine girmesini sağlamayı ve refah düzeyini artırmayı amaçlayan yapısal program aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Stratejik Program
- B) Mali Eylem Programı
- C) Kısa Vadeli Program
- D) Orta Vadeli Program
- E) Uzun Vadeli Program

Yanıt: Orta Vadeli Program, 2010-2012 yılları arası dönemi kapsayan ve küresel krizin etkisinden çıkış sürecinde Türkiye'de ekonomik ve sosyal yapının güçlü yönlerini kullanarak ekonominin yeniden sürdürülebilir büyüme dönemine girmesini sağlamayı ve refah düzeyini artırmayı amaçlamaktadır. Yanıt, D seçeneği.

32. Aşağıdakilerden hangisi 1950'li yılların çok partili dönem tarım politikaları arasında yer almaz?

- A) Tarımın makineleşmesi
- B) Tarım kesimine uygulanan doğrudan gelir desteği
- C) Tarım için belirlenen yüksek fiyat politikaları
- D) Tarımın pazara açılması
- E) Tarım kesimine yönelik kredi imkanları

Yanıt: 1950'li yıllarda seçimlerden galip çıkarak iktidar olan Demokrat Parti, ekonomide serbestlik görüşünü uygulamaya koymuştur. Dış ticaretle serbestlik, özel girişimin artırılması, tarım kesimine taban fiyat ve kredilerle destek verilmesi o dönemin ekonomi politikaları arasında yer almıştır. Bu dönemde dışa kapalı ve korumacı, içe dönük iktisat politikaları hızla terk edilmiş, serbest dış ticaret rejimi benimsenerek dış pazarlara yönelik bir kalkınma anlayışı izlenmiştir. Bu dönemde gerek tarımda gerekse sanayileşmede önemli gelişmeler sağlanmıştır. Tarımın makineleşmesi, tarım kesimine yönelik kredi imkanları ve tarım için belirlenen yüksek fiyat politikaları

ile birlikte iklimin elverişli olması, bu dönemde tarım üretimini arttırmıştır. Ancak traktörleşmenin ve ülke pazarıyla ilişkilerin yoğunluk kazanmasının sonucu olarak kırsal kesimde büyük bir çözüme süreci yaşanırken; büyük toprak sahipleri, topraklar üzerindeki egemenliklerini arttırmış ve sahip oldukları alanları pazar için üretim yapan çiftliklere dönüştürmeye çalışmışlardır. Yanıt, B seçeneği.

33. Aşağıdakilerden hangisi 24 Ocak 1980 Kararları nedeniyle uygulanma imkanı bulamayan kalkınma planıdır?

- A) Dördüncü Kalkınma Planı
- B) Beşinci Kalkınma Planı
- C) Altıncı Kalkınma Planı
- D) Yedinci Kalkınma Planı
- E) Sekizinci Kalkınma Planı

Yanıt: Dördüncü Kalkınma Planı, siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlar nedeniyle hiç uygulanamamış ve bu dönemde 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları alınmıştır. 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları ile benimsenen liberal politikalar devleti sınırlandırmayı ve küçültmeyi, ekonomik işleyişi piyasa güçlerine bırakmayı amaçladığı için, bu dönemde planlama anlayışını sona erdirmese de, bir süreliğine rafa kaldırmıştır. Yanıt, A seçeneği.

34. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de madencilik alanında, maden arama faaliyetlerinin finansörü olarak kurulan bankadır?

- A) Tütüncüler Bankası
- B) Sanayi ve Maden Bankası
- C) İş Bankası
- D) Sümerbank
- E) Etibank

Yanıt: Türkiye'de madencilik alanında, maden arama ve jeolojik araştırmalar yapma faaliyetleri ile ilgili olarak 1935 yılında Maden Tetkik Arama (MTA) ve maden arama faaliyetlerinin finanse edilmesi için ise yine 1935 yılında Etibank kurulmuştur. Yanıt, E seçeneği.

35. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin 1974 yılında, yurtdışı müteahhithlik hizmetleri ile ilgili olarak anlaşma yaptığı ülkedir?

- A) Suriye
- B) Mısır
- C) Libya
- D) Ürdün
- E) Kuveyt

Yanıt: Libya, Türkiye'nin 1974 yılında, yurtdışı müteahhithlik hizmetleri ile ilgili olarak anlaşma yaptığı ülkedir. Yanıt, C seçeneği.

36. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı Devleti'nin kapitülasyonlar çerçevesinde Avrupalı devletlere tanımış olduğu iktisadî tavizler arasında yer almaz?

- A) Yabancı sermayeyi iç gümrük vergilerinden muaf tutmak
- B) Avrupalı devletlerle beraber gümrük vergilerini saptamak
- C) Sanayi ürünlerine ucuz kredi temin etmek
- D) Yabancıların toprak edinmelerine izin vermek
- E) Yabancı sermaye yatırımlarına izin vermek

Yanıt: Kapitülasyon, yabancılara verilen ekonomik imtiyazlardır. Kapitülasyon rejiminin uygulanması, Osmanlı Devleti'nin sanayisinin geri kalmasına ve ekonomisinin bozulmasına neden olan temel faktördür. Özellikle 1838 Baltalimani Ticaret Antlaşması'yla iç pazarlar önce İngilizlere, sonra ise diğer Avrupalı devletlere açılmış ve bu durum devlet gelirlerinin azalmasına neden olmuştur. Kapitülasyon rejiminin uygulanması nedeniyle Osmanlı Devleti serbest dış ticaretinde gelir kaybı yaşamış; Bankacılık sektörünün, madenlerin, deniz ve demiryolu taşımacılığının ise neredeyse tamamı yabancı sermayeye bırakılmıştır. Bunun sonucunda Osmanlı Devleti'nin ekonomik yapısı yarı sömürge bir hal almış ve ekonomisi ciddi bir şekilde tahrip olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin kapitülasyonlar çerçevesinde Avrupalı devletlere tanımış olduğu iktisadî tavizler ise şunlardır:

- Yabancı sermaye yatırımlarına izin vermek
- Yabancıların toprak edinmelerine izin vermek
- Yabancı sermayeyi iç gümrük vergilerinden muaf tutmak
- Avrupalı devletlerle beraber gümrük vergilerini saptamak

Yanıt, C seçeneği.

37. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı Devleti'nin 1840 yılında tedavüle sürdüğü ilk kâğıt paradır?

- A) Sikke B) Kaime C) Kuruş D) Lira E) Mecidiye

Yanıt: Kaime, Osmanlı Devleti'nin 1840 yılında tedavüle sürdüğü ilk kâğıt paradır. Yanıt, B seçeneği.

38. Cumhuriyet tarihi Türkiye'sinde 1938-1945 yılları arası dönem için yanlış olan aşağıdakilerden hangisidir?

- A) II. Dünya Savaşı'nın başlamış olması nedeniyle savaş ekonomisi uygulanması
- B) Özel sektör yatırımlarının bu dönem içerisinde artış göstermesi
- C) Hükümete olağanüstü koşullarda fiyat saptama yetkisinin verilmesi
- D) Devlet bütçesinin giderek artan oranlarda savunma giderlerine ayrılması
- E) Sanayi sektörü için yeni yatırım kararları alınmaması

Yanıt: 1938-1945 yılları arası dönem İkinci Dünya Savaşı dönemine denk geldiği için bu dönemde olası bir tehlikeye karşı savaş ekonomisi uygulanmıştır. Bu dönemde faal nüfusun önemli bir kısmının silah altına alınması ve devlet bütçesinin giderek artan oranının savunma giderlerine ayrılması öngörülmüştür. Bu çerçevede hükümete, olağanüstü koşullarda fiyat saptama, özel işletmelere el koyma, zorunlu çalıştırma gibi araçlarla ekonomiye doğrudan müdahale yetkisi verilmiştir. Bu kapsamda dönem içinde 1940 Millî Korunma Kanunu ve devlet gelirlerini arttırmak için 1942'de Varlık Vergisi Kanunu çıkarılmıştır. Varlık Vergisi Kanunu, 1942 yılında gördüğü yoğun tepkiler nedeniyle sonraki yıllarda tekrar yürürlükten kaldırılmıştır. Yanıt, B seçeneği.

39. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin uluslararası ticaretinin serbestleşmesinin sağlanması amacıyla GATT'ın Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nı imzalamış olduğu tarihtir?

- A) 1943 B) 1953 C) 1963 D) 1973 E) 1983

Yanıt: 1951 yılında yapılan müzakerelerde, birçok ülke ile beraber Türkiye'nin de GATT'a katılımı görüşülmüş ve Türkiye anlaşmayı (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) 1953 yılında imzalamıştır. Eski ismi ile GATT'ın, yeni ismi ile DTO'nun amacı üye ülkelerin ticaret ve ekonomi alanındaki ilişkilerini geliştirmek, hayat standartlarını yükseltmek, tam istihdamı gerçekleştirmek, reel gelir ile gerçek talep hacmindeki istikrarlı artışı sağlamak, mal ve hizmet üretim ve ticaretini geliştirmek, dünya kaynaklarının sürdürülebilir kalkınma hedefine en uygun bir şekilde kullanımına imkan vermek, çevreyi korumak, farklı ekonomik düzeydeki ülkelerin ihtiyaç ve endişelerine cevap verecek şekilde mevcut kaynaklarını geliştirmek. Yanıt, B seçeneği.

40. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye karasularında denizciliği geliştirmeyi sağlayan ve sadece Türk gemilerine ticaret yapma hakkını tanıyan kanundur?

A) Mecelle Kanunu	B) Denizcilik Kanunu
C) Kabotaj Kanunu	D) Denizcilik Yüksekokulu Kanunu
E) Arazî Kanunu	

Yanıt: Kabotaj Kanunu, Türkiye karasularında denizciliği geliştirmeyi sağlayan ve sadece Türk gemilerine ticaret yapma hakkını tanıyan kanundur, Kabotaj hakkı, bir ülkenin limanları arasındaki taşımacılık ve denizcilik faaliyetlerini icra etme hakkının, sadece o ülke gemilerine ve vatandaşlarına tahsis edilmiş olmasıdır. Yanıt, C seçeneği.

41. Cumhuriyetin ilk beş yılında uygulanan ekonomi politikalarının en az başarılı olduğu sektör aşağıdakilerden hangisidir?

A) Sanayi	B) Ticaret	C) Eğitim
D) Ulaştırma	E) Tarım	

Yanıt: Cumhuriyetin ilk beş yılında uygulanan ekonomi politikalarının en az başarılı olduğu alan, sanayi üretiminin artırılması olmuştur. Devlet bu dönemde, özel girişimi teşvik etmek ve sanayi üretim yapısını kurmak için yoğun çaba harcamıştır. Bu amaçla yapılanların başında devlet tekelleri kurulması ve daha sonra bunların işletme hakkının özel sektöre devredilmesi gelmektedir. Bu dönemde yerli sanayi ve sanayiciyi geliştirmek ve güçlendirmek için Teşvik-i Sanayi Kanunu ile birlikte çeşitli hammaddelerin ithalatını kolaylaştıran gümrük tedbirleri alınmış, özel sektörü finanse etmek için ise millî bankalar (İş Bankası, Tütünçüler Bankası) ve sanayileşmeyi desteklemek ve yönlendirmek için Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur. Ancak bu dönemde, devletin en az düzeydeki müdahaleci tutumuna rağmen özel sektör, sanayi alanında istenilen gelişmeyi sağlayamamıştır. Bunun en temel nedeni ise birikmiş sermayenin azlığı, girişimci ve kalifiye eleman yetersizliği, 1929 Ekonomik Bunalımı ve Lozan Antlaşması'nın 1929 yılına kadar gümrük tarifelerinde artış gerçekleştirilmemesi yönündeki hükümleri olmuştur. Lozan Antlaşması'nın bu hükümleri nedeniyle Cumhuriyetin ilk beş yılında uygulanan ekonomi politikalarında, koruyucu gümrük vergilerinin yokluğu, özel sektörün sanayileşmeyi sağlamasını engellemiştir. 1929 yılında Lozan Antlaşması sınırlamalarının da son bulmasıyla ithalatı denetleyen koruma önlemlerine başvurulmuş, koruma duvarlarıyla ithal ikameci yatırımlara gidilmiş ve 1930'lardan sonra Türkiye, devletçi ekonomik kalkınma politikasına başvurmuştur. Devletçilik, bu dönemde genç Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni yapılanmasında en etkili ekonomik unsur olmuştur. Yanıt, A seçeneği.

42. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de ithal ikameci kalkınma politikasından ihracata yönelik kalkınma politikasına geçilen 1980 sonrası istikrar politikalarından biri değildir?

- A) İthalatın libere edilmesine yönelik tedbirler
- B) Döviz gelirlerini arttırıcı tedbirler
- C) Fiyat oluşumu ile ilgili tedbirler
- D) Ekonominin dışa kapanmasına yönelik tedbirler
- E) Yabancı sermaye ile ilgili tedbirler

Yanıt: 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları ve daha sonra alınan önlemler, yapısal değişiklikler içermesi bakımından önceki istikrar programlarından farklıdır. Söz konusu istikrar programı ile ithal ikameci kalkınma politikasından ihracata yönelik kalkınma politikasına geçilmiştir. İhracatın ve döviz gelirlerinin artırılması (döviz tahsis), enflasyonun kontrol altına alınması ve ekonominin dışa açılarak uluslararası rekabet ortamına uygun dinamik bir yapıya kavuşturulması, kamu kesiminin sınırlanması, yabancı sermayenin teşviki, esnek kur uygulaması, pozitif reel faiz uygulaması amaçlanmıştır. 1980 yılından itibaren ekonominin dışa açılması sonucunda dış ticaret hacminin milli gelir içindeki payı hızla artmıştır. Türkiye'de ihracatı teşvik politikası kapsamında 1980'lerden sonra uygulanan başlıca teşvik araçları; ucuz maliyetli ihracat kredisi, vergi tade sistemi, destekleme fiyat istikrar fonundan yapılan ödemeler, ihracat karşılığı gümrük muafiyetli mal ithalatı imkanı, katma değer vergisi muafiyeti, döviz tahsis, döviz kuru politikası, kurumlar vergisi muafiyeti, kaynak kullanımı destekleme fonu, ihracat karşılığı dövizlerden mahsup, vergi, resim ve harç istisnası ve geçici kabul rejimi ile ithalat olarak sıralanabilir¹¹. İstikrar Programı ile öngörülen başlıca tedbirler şunlardır:

- İthalatın libere edilmesine yönelik tedbirler
- Döviz gelirlerini arttırıcı tedbirler
- Fiyat oluşumu ile ilgili tedbirler
- Yabancı sermaye ile ilgili tedbirler
- İdari tedbirler
- Para politikası ile ilgili tedbirler

Yanıt, D seçeneği.

43. Aşağıdakilerden hangisi T.C. Merkez Bankası'nın 2011 yılında politika faiz oranı olarak kullandığı faiz oranıdır?

- A) İskonto faiz oranı
- B) İnterbank faiz oranı
- C) Bir hafta vadeli repo ihale faiz oranı

¹¹ www.dtm.gov.tr

D) Kısa vadeli faiz oranı

E) Borçlanma faiz oranı

Yanıt: Merkez Bankası'nın 2011 yılında fiyat istikrarı amacına yönelik olarak kullandığı temel politika aracı, bir hafta vadeli repo ihale faiz oranıdır. Yanıt, C seçeneği.

44. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı Devleti'nin borçlarını ödeyememesi sonucu Avrupalı alacaklı devletlerin biraraya gelerek bu borçların yönetimi ve kamu gelirlerinin tahsili için kurdukları mali teşkilattır?

A) Düyun-u Umumiye İdaresi

B) Şehremaneti İdaresi

C) Umur-u Maliye İdaresi

D) Amme İdaresi

E) Umur-u Hariciye İdaresi

Yanıt: Osmanlı Devleti'nin borçlarını ödeyememesi sonucu Avrupalı alacaklı devletlerin biraraya gelerek bu borçların yönetimi ve kamu gelirlerinin tahsili için kurdukları mali kuruluş, Düyun-u Umumiye İdaresi'dir. Osmanlı Devleti, savaş masrafları nedeniyle Kırım Savaşı'nda, ilk dış borçlanmasını yapmış ve 1875 yılında moratoryum ilan etmiştir. Borçların yönetimi için Avrupalı alacaklı devletler biraraya gelmiş ve Osmanlı kamu gelirlerinin Düyun-u Umumiye İdaresi denetimine girmesini kabul etmişlerdir. Düyun-u Umumiye İdaresi, büyük boyutlara ulaşan Osmanlı borçlarının Avrupalı alacaklı devletlere geri ödenmesini sağlamak ve bunu denetlemek üzere 1881 yılında kurulmuş bir yapılanmadır. Yanıt, A seçeneği.

45. Aşağıdakilerden hangisi 2008-2009 yılları arası dönemde Türkiye ekonomisinde istihdamı artırmak amacıyla uygulanan politikalar-dan biridir?

A) Sosyal güvenlik primlerinin kaldırılması

B) Bölgesel asgari ücret sisteminin uygulanması

C) İşveren sigorta primlerinin arthırılması

D) Kısa çalışma ödeneğinden yararlanma süresinin uzatılması

E) İşsizlik ödeneğinin üst sınırının asgari ücretin iki katına çıkarılması

Yanıt: Küresel krizin etkisiyle 2008 yılının son çeyreğinde büyümenin yavaşlaması, istihdam artışı üzerinde olumsuz baskı oluşturmuş ve 2008 yılında işsizlik oranı artarak % 11 seviyesine ve 2009 yılında ise ekonomideki daralmanın istihdama yansımalarıyla % 14 seviyesine yükselmiştir. 2008-2009 yılları arası dönemde istihdamı artırmak amacıyla uygulanan başlıca politikalar:

- İşsizlik sigortası ödeme koşullarının iyileştirilmesi
- İstihdamı korumak ve yeni istihdama imkan sağlamak amacıyla kısa çalışma ödeneğinden yararlanma süresinin uzatılması
- İşgücü eğitimi için ayrılan kaynakların artırılması ve geçici süreli yeni iş alanları oluşturulması
- İşgücü maliyetlerini azaltmak ve genç, kadın, özürli istihdam olanaklarını artırmak amacıyla işveren sigorta primlerini düşürücü düzenlemeler yapılması

Yanıt, D seçeneği.

46. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye Cumhuriyet Devleti döneminde kurulan bankalardan biri değildir?

A) İş Bankası	B) Tütünçüler Bankası
C) Ziraat Bankası	D) Sümerbank
E) Sanayi ve Maadın Bankası	

Yanıt: İş Bankası, Tütünçüler Bankası, Sanayi ve Maadın Bankası ve Sümerbank Türkiye Cumhuriyet Devleti döneminde kurulan bankalardır. Ziraat Bankası, 1863 yılında Osmanlı Devleti döneminde kurulan bir bankadır. Kuruluş aşaması, yerli sermayeye dayalı olarak 1863 yılında Mithat Paşa tarafından kurulan tarım kredi kooperatiflerinin 1888 yılında Ziraat Bankası'na dönüştürülmesi şeklinde olmuştur. Yanıt, C seçeneği.

47. Aşağıdakilerden hangisi Cumhuriyet dönemi politikaları içinde 1938 yılında hazırlanan İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın uygulanamama nedenlerinden biridir?

- A) İthalatın ktere edilmesi
- B) II. Dünya Savaşı'nın başlamış olması
- C) Fiyat oluşumu ile ilgili tedbirler
- D) Ekonominin dışa açılması
- E) Yabancı sermaye akışının artması

Yanıt: 1933-1938 dönemi hızlı bir sanayileşme ve inşaa dönemidir. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın başarılı bir şekilde uygulanması ve hedeflere ulaşılması üzerine 1938 yılında İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanmıştır. Bu planın uygulanacağı yıllarda II. Dünya Savaşı'nın başlamış olması, devletin savaş ekonomisine uygun bazı tedbirler almasına yol açmıştır. Yanıt, B seçeneği.

48. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın faaliyete geçiş tarihi aşağıdakilerden hangisidir?

- A) 1963 B) 1970 C) 1975 D) 1981 E) 1986

Yanıt: Türkiye'de 1980 sonrasında ekonominin liberalleşmesiyle beraber sermaye piyasaları hızlı bir gelişme sürecine girmiştir. 1983 yılında Türkiye'de menkul kıymet borsalarının kuruluşunu öngören bir kararname çıkarılmış ve 1984 yılında Menkul Kıymet Borsalarının Kuruluşu ve Çalışma Esasları'na ilişkin düzenleme Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. 1986 yılı başlarında ise İstanbul Menkul Kıymetler Borsası faaliyete geçmiştir. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB); hisse senetleri, hazine bonoları ve devlet tahvilleri, gelir ortaklığı sertifikaları, yabancı menkul kıymetler, gayrimenkul sertifikaları ve uluslararası menkul kıymetler ile özel sektör tahvillerinin alım ve satımının yapılmasını sağlamak amacıyla kurulmuş bir oluşumdur. Yanıt, E seçeneği.

49. Aşağıdakilerden hangisi Merkez Bankası'nın kamu borçlarının arttığı ve ödenmesinde sıkıntılar yaşandığı durumlarda, iç borçların belli bir kısmının para basılarak finanse edilmesi şeklindeki müdahale yöntemidir?

- A) Monetizasyon B) Arbitraj C) Sterilizasyon
D) Devalüasyon E) Revakizasyon

Yanıt: Monetizasyon, kamu borçlarının arttığı ve ödenmesinde sıkıntılar yaşandığı durumlarda, iç borçların belli bir kısmının para basılarak finanse edilmesidir. Yanıt, A seçeneği.

50. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de istihdamın artırılmasına ve işsizliğin azaltılmasına yönelik olarak alınacak rasyonel politikalar arasında en etkin olanıdır?

- A) Ücretlerin düşürülmesi
B) Enflasyon oranının yükselmesi
C) Bütçenin denk tutulması
D) Sermaye yatırımlarının artırılması
E) Vergi oranlarının düşürülmesi

Yanıt: Türkiye'de istihdamın artırılmasına ve işsizliğin azaltılmasına yönelik olarak alınacak rasyonel politikalar arasında en etkin olanı, sermaye yatırımlarının artırılmasıdır. Ancak mevcut durumda Türkiye'nin ekonomik büyümesinde belirleyici faktör, finansal sermaye hareketleri olmaktadır. Finansal sermaye hareketlerinin artması, Türkiye'yi sıcak para cenneti haline getirmiştir. 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye, tamamiyle dışa açık bir uyum

süreci yaşamıştır. Sıcak para akımlarının ülke içerisinde döviz bolluğu yaratmasıyla ulusal ekonominin birikim ve büyüme ilişkileri de bu sürece uygun olarak yeniden biçimlenmiş ve ödemeler dengesinin sermaye hareketleri kalemleri doğrudan doğruya uluslararası sermayenin spekülatif hareketlerine açık hale gelmiştir¹². Bunun sonucu olarak Türkiye'deki finans piyasaları doğrudan doğruya kısa vadeli ve spekülatif nitelikli yabancı sermaye hareketlerine bağımlı hale gelmiştir. Mevcut durumda reel üretken sektörlerde sabit sermaye yatırımları yapılamadığı için ekonomik büyüme finansal sermaye hareketleri ile sağlanmaya çalışılmış ve istihdamın sağlanamaması önemli bir sorun olarak, işsizlik seviyesini yükseltmiştir. Yanıt, D seçeneğidir.

51. Aşağıdakilerden hangisi Merkez Bankası'nın para politikası ile ilgili olarak temel hedeflerinden biridir?

- A) Kamu sektörüne borç verilmesi
- B) Dış ticaret hacminin artırılması
- C) Fiyat istikrarının sağlanması
- D) Özel sektöre fon sağlanması
- E) Bütçe açıklarının finanse edilmesi

Yanıt: Para politikalarının uygulayıcısı Merkez Bankası'dır. Merkez Bankası para politikası ile ilgili olarak, ulusal paranın iç ve dış değerinde istikrar sağlamayı hedef alan fiyat istikrarını korumayı amaç edinmektedir. Para politikasının diğer nihai hedefleri:

- Döviz kurlarında istikrarın sağlanması
- Tam istihdamın sağlanması
- Büyüme hızının artırılması
- Faiz oranlarının istikrarının sağlanması
- Mali piyasalarda istikrarın sağlanması

Yanıt, C seçeneğidir.

52. Bankacılık sektörüne ilişkin çeşitli idarî tedbirleri sağlamak üzere kurulan Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun kuruluş tarihi aşağıdakilerden hangisidir?

- A) 1963
- B) 1970
- C) 1975
- D) 1983
- E) 1996

Yanıt: 22.07.1983 tarihinde yürürlüğe giren Bankalar Hakkında 70 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile "Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu" kurul-

¹² Toprak, Hakan, a.g.e.

muştur. Fona, tasarruf mevduatını sigorta etmenin yanı sıra, bankaların mali bünyelerini güçlendirme ve gereğinde yeniden yapılandırma görevi ise 16.06.1994 tarih ve 538 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile verilmiştir. 18.06.1999 tarih ve 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile Fonun, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunca idare ve temsil olunmasına hükmedilmiştir. Fon, 5411 sayılı Kanun ve ilgili diğer mevzuat ile verilen yetkiler çerçevesinde tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunması amacıyla, mevduatın ve katılım fonlarının sigorta edilmesi, fon bankalarının yönetilmesi, mali bünyelerinin güçlendirilmesi, yeniden yapılandırılması, devri, birleştirilmesi, satışı, tasfiyesi, fon alacaklarının takip ve tahsili işlemlerinin yürütülmesi ve sonuçlandırılması, fon varlık ve kaynaklarının idare edilmesi ve Kanunla verilen diğer görevlerin ifası için kurulmuş olup kamu tüzel kişiliğini haiz, idari ve mali özerkliğe sahip bir kuruluştur¹³. Yanıt, D seçeneği.

53. Türkiye'nin 2000 yılındaki cari işlemler dengesi ve aynı yıl uygulanan sıkı para ve döviz kuru politikası ile bankacılık sektöründe yapısal dönüşümleri içeren enflasyonu düşürme programı ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) Cari işlemler açığı 3 milyar doları bulmuş ve bu durum enflasyonu düşürme programını etkilememiştir, çünkü yaşanan kriz bir bankacılık krizidir.
- B) Cari işlemler açığı 7 milyar doları bulmuş ve bu durum enflasyonu düşürme programını etkilememiştir, çünkü kriz 2001 yılında yaşanmıştır.
- C) Cari işlemler açığı 10 milyar doları bulmuş ve bu açık doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile kapatıldığından enflasyonu düşürme programını etkilememiştir.
- D) Cari işlemler açığı dış ticaret açığı gibi 20 milyar doları aştığı için bu açığın kapatılmasında zorluklarla karşılaşmış ve bu durum enflasyonu düşürme programının başarısız olmasına neden olmuştur.
- E) Cari işlemler açığının çok yükseleceği daha yılın ortalarında belli olmuş, açık 10 milyar doları bulmuş ve bu durum enflasyonu düşürme programının başarısız olmasında önemli bir etken olmuştur.

Yanıt: Ocak 2000'de sıkı para ve döviz kuru politikası ile bankacılık sektöründe yapısal dönüşümleri içeren Enflasyonu Düşürme Programı başlatılmıştır. Ancak cari işlemler açığının çok yükseleceği daha yılın ortalarında

¹³ www.tmsf.org.tr

belli olmuş, açık 10 milyar doları bulmuş ve bu durum enflasyonu düşürme programının başarısız olmasında önemli bir etken olmuştur.

2000 yılı istikrar program kapsamında yapılanlar:

- Sıkı maliye politikası uygulanması
- Kamu açıklarını daraltması ve kapsamlı yapısal reformların hayata geçirilmesi
- Enflasyonist beklentileri hızla aşağıya çekmek için döviz kurlarının hedeflenen enflasyona (%20'nin altında) göre belirlenerek önceden açıklanması
- Para politikasının likidite genişlemesini yabancı kaynak girişine (döviz kuruna) bağlayan bir çerçeveye oturtulması
- TCMB tarafından döviz kurunun günlük olarak açıklanması (sabit kur sistemi)
- Yapısal reformlar kapsamında uzun yıllardır açık veren sosyal güvenlik sisteminin yeniden düzenlenmesi ve sistemin aktif ve pasifleri arasındaki dengenin sağlanması yönünde önemli adımlar atılması
- Mali sektör reformu sonucunda kurulan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ile bankacılık sektörünün düzenlenmesi, gözetimi ve denetimi işlevlerinin tek bir otorite altında toplanması

Yanıt: E seçeneği.

54. Aşağıdakilerden hangisi Lozan Antlaşması'nın ekonomik hükümleri arasında yer almaz?

- A) İhracat ve ithalat yasaklarının kaldırılması, yerine yenilerinin konulması
- B) Türkiye'nin kabotaj hakkının kabul edilmesi
- C) Bankacılık faaliyetlerinin sadece yabancı sermayedarlar tarafından yerine getirilmesi
- D) Kapitülasyonların bütün sonuçları ile birlikte kaldırılması
- E) Osmanlı Devleti'nden kalan borçların, Osmanlı Devleti'nden ayrılan devletler arasında orantılı olarak bölüştürülmesi

Yanıt: Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin milletlerarası planda resmen tanıdığı antlaşma olan Lozan Antlaşması, 24 Temmuz 1923'te imzalanmıştır. Lozan Antlaşması'nın bu bağlamdaki ekonomik hükümlerine göre:

- Dış ticaret alanında, 1929 yılına kadar Osmanlı Dönemi'nde imzalanan antlaşma kapsamında Osmanlı gümrük tarifelerinin beş yıl daha yürürlükte kalması ve yeni yasaklar getirilmemesi,

- İhracat ve ithalat yasaklarının kaldırılması, yerine yenilerinin konmaması,
- Kapitülasyonların bütün sonuçları ile birlikte kaldırılması,
- Türkiye'nin kabotaj hakkının kabul edilmesi,
- Osmanlı Devleti'nden kalan borçların, Osmanlı Devleti'nden ayrılan devletler arasında orantılı olarak bölüştürülmesi kabul edilmiştir

Yanıt, C seçeneği.

55. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı ekonomisinde ağırlıklı ekonomik sektör konumundadır?

A) Sanayi	B) Ticaret
C) Bankacılık	D) Enerji
E) Tarım	

Yanıt: Tarım sektörü, Osmanlı ekonomisinin temel yapısını oluşturan ekonomik alandır. 17. yüzyılın başlarına kadar Osmanlı Devleti, tarım ürünleri bakımından kendine yeten bir ülke olmasına rağmen zaman içerisinde özellikle tımar sisteminin bozulması, ekonomik olarak üretim kayıplarına neden olmuştur. Önemli bir ekonomik faaliyet olan tarım, devlete ait toprakların işletilmesi esasına dayanmaktadır. Ekonomik açıdan toprakları rasyonel bir şekilde işleterek tarım üretiminin ara verilmeksizin sürdürülmesini amaçlayan tımar sistemi, Osmanlı ekonomisinin temelini teşkil etmekteydi. Yanıt, E seçeneği.

56. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın açıklandığı tarihtir?

A) 1994	B) 1996	C) 2001	D) 2004	E) 2006

Yanıt: Şubat 2001 Krizi'nden sonra 15 Mayıs 2001 tarihinde açıklanan ve Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı olarak adlandırılan yeni bir program yürürlüğe girmiştir. Yeni programın temel amacı kur rejiminin terkedilmesi nedeniyle ortaya çıkan güven bunalımını ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırmak, kamu yönetiminin ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapıyı oluşturmaktır.

Yeni stand-by anlaşması programında sürdürülmekte olan döviz kuru çapasına dayalı kur rejimi terk edilerek dalgalı kur rejimine geçilmesi kararlaştırılmıştır. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın hedefleri ise şunlardır:

- Mali sektörün yeniden yapılandırılması
- Devlette şeffaflığın artırılması

- Enflasyonla mücadelenin sürdürülmesi
 - Ekonomide rekabetin ve etkinliğin sağlanması
 - Sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi
 - Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması
 - Kamu finansman dengesinin güçlendirilmesi
- Yanıt, C seçeneği.

57. Türkiye ekonomi tarihi cumhuriyet dönemi ekonomi politikaları içerisinde, tarım üretiminde en büyük artışa aşağıdaki hangi yıllar arası dönemde ulaşılmıştır?

- A) 1937-1939 yılları arası dönem
- B) 1940-1942 yılları arası dönem
- C) 1943-1946 yılları arası dönem
- D) 1947-1949 yılları arası dönem
- E) 1950-1953 yılları arası dönem

Yanıt: Cumhuriyet dönemi ekonomi politikaları içerisinde, tarım üretiminde en büyük artış 1950-1953 yılları arası dönemde olmuştur. İktidardaki Demokratik Parti, bu dönemde ekonomide serbestlik görüşünü uygulamaya koymuştur. Dış ticaretle serbestlik, özel girişimin artırılması, tarım kesimine taban fiyatı uygulanması ve kredilerle destek verilmesi bu dönemin ekonomi politikaları arasında yer almıştır. Bu dönemde dışa kapalı ve korumacı, içe dönük iktisat politikaları hızla terk edilmiş, serbest dış ticaret rejimi benimsenerek dış pazarlara yönelik bir kalkınma anlayışı izlenmiştir. Tarımın modernleşmesi, tarım kesimine yönelik kredi imkanları ve tarım için belirlenen yüksek fiyat politikası ile birlikte iklimin elverişli olması, bu dönemde tarım üretimini artırmıştır. Traktörleşmenin ve ülke pazarlarıyla ilişkilerin yoğunluk kazanmasının sonucu olarak kırsal kesimde büyük bir çözümme süreci yaşanırken büyük toprak sahipleri, bu dönemde topraklar üzerindeki egemenliklerini artırmış ve pazar için üretim yapan çiftliklere dönüştürmeye çalışmışlardır.

1950-1953 yılları arasında tarım sektörü hızlı bir gelişme göstermiş ve ekim alanı 14,5 milyon hektardan 18,8 milyon hektara yükselmiş ve tarımsal üretim bu dönemde bir kat artış göstermiştir. Bu olumlu havanın temel nedenleri ise şöyle sıralanabilir:

- Tarımsal kredilerin artırılması ve tarımda makinalaşma ile tarım alanlarının genişlemesi
- Bu yıllarda iklim koşullarının iyi gitmesi
- Yapılan alt yapı yatırımları ile ulaştırma sektörünün gelişmesi
- Kore Savaşı nedeni ile tarımsal ürün fiyatlarının yükselmesi

- Destekleme fiyatlarının yüksek olması
- Tarımsal vergilerin düşürülmesi

Ancak 1954 yılında iklim koşullarının iyi gitmemesi tarımsal geliri bir yıl öncesine göre yaklaşık % 10 oranında azaltmış ve buna bağlı olarak da milli gelir % 3 oranında gerilemiştir¹⁴.

Yanıt, E seçeneği.

58. Ekonomik ve sosyal kalkınmanın hızlandırılması amacıyla hazırlanan beş yıllık kalkınma planlarını karara bağlayarak kabul etme yetkisi kime aittir?

- A) Devlet Planlama Teşkilatı B) Hazine Müsteşarlığı
C) Dış Ticaret Müsteşarlığı D) Merkez Bankası
E) Türkiye Büyük Millet Meclisi

Yanıt: Devlet Planlama Teşkilatı'nın beşer yıllık dönemler için hazırladığı ve hükümetlerin meclise sunduğu beş yıllık kalkınma planları, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından karara bağlanarak kabul edilir. Dayanağını Anayasa'dan alan ve kamu kesimi için emredici, özel kesim için özendirici olan beş yıllık kalkınma planları yol gösterici niteliklere sahiptir. Yanıt, E seçeneği.

59. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin Cumhuriyet tarihinde moratorium ilan etmek zorunda kaldığı tarihtir?

- A) 1932 B) 1936 C) 1942 D) 1954 E) 1958

Yanıt: 1958 yılında dış borç ana para ve faiz ödemelerinde ciddi bir kriz yaşanmış ve Türkiye moratorium ilan etmek zorunda kalmıştır. Tekrar ekonomik istikrarı sağlamak için sıkı para ve maliye politikaları ve ihracatı teşvik tedbirleri gibi bir takım ekonomik tedbirler alındıysa da bu dönemde enflasyonist gidiş önlenememiştir. Yanıt, E seçeneği.

60. Türkiye'de 1954 yılı sonrası politikalarda sanayiye öncelik vermeye başlanmasının temel nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Ulaşım yatırımlarının yetersizliği
B) Tarımdaki dış kapalı yapının varlığı
C) İşsizliğin artması
D) Dış ticaret hadlerinin Türkiye lehine gelişmesi
E) Döviz kısıtlılığı ve enflasyon

¹⁴ www.tarim.gov.tr

Yanıt: 1954 yılından sonra Türkiye ekonomi politikaları öncesinde plansız yatırımların yapılması nedeniyle artan ithalatın finansmanında, dış yardımlara paralel olarak döviz rezervlerinin kullanılması sonucu çeşitli finansal zorluklarla karşılaşmıştır. Dış ticaret hadleri bu dönemde Türkiye'nin aleyhine gelişirken, fiyatların hızla artması ile birlikte ekonomik büyüme geçen dört yıla göre aynı oranda olmamıştır. Gerek dış ticarete gerekse tarım sektöründe meydana gelen tıkanmalar sonucunda tarıma ve dış ticarete dayalı sanayileşme politikaları bu dönemden sonra yerini sanayileşmeye öncelik veren korumacı ve ithal ikamesine yönelik politikalara bırakmıştır. Türkiye, bu dönemden itibaren iç pazara yönelik ve tüketim malları üretimini ön plana çıkaran bir ithal ikameci sanayileşme sürecinde yol almaya başlamıştır. Yanıt, E seçeneği.

61. Türkiye Cumhuriyet Devleti döneminde devletçilik politikalarının uygulanmaya başlandığı tarih aşağıdakilerden hangisidir?

- A) 1920 B) 1923 C) 1925 D) 1927 E) 1930

Yanıt: Devletçilik, devletin piyasaya mal ve hizmetleri doğrudan üretmesi ve devletin ekonomik alana yapmış olduğu müdahaleler anlamını taşımaktadır. 1929 Dünya İktisadi Buhranı'nın ardından 1929 yılında Lozan sınırlamalarının da son bulmasıyla ithalatı denetleyen koruma önlemlerine başvuru olarak koruma duvarları altında ithal ikameci yatırımlara gidilmiş ve Türkiye, 1930 yılından sonra devletçi ekonomik kalkınma politikasına başvurmuştur. Bu dönemde Türkiye'nin bir ölçüde krizin dışında kalmayı başardığını ve sanayileşme adına önemli adımlar attığını söylemek mümkündür. Bu da mümkün olduğu kadar dışa kapalı bir ekonomi politikası ışığında kamunun sanayi teşebbüslerinin yatırımlarını planlama çabaları ile gerçekleştirilmiştir. Mayıs 1931'de toplanan CHP'nin Üçüncü Büyük Kurultayında ise devletçilik ilkesi parti programına alınmış ve tek parti döneminde bir devlet politikası haline gelmiştir. Yanıt, E seçeneği.

62. Aşağıdakilerden hangisi geçmişte Türkiye'de enflasyon oranlarının yüksek olmasının en temel nedenleri arasında yer almaktadır?

- A) Reel sektöre yeterli kredi verilememesi
B) KİT'lerin sürekli açık vermesi
C) Bütçenin sürekli açık vermesi
D) Dış borçların sürekli artması
E) Dış ticaretin sürekli açık vermesi

Yanıt: Bütçenin sürekli açık vermesi bir talep fazlası yaratacağından Türkiye'de enflasyonun yüksek olmasının en temel nedenleri arasında yer almaktadır. Yanıt, C seçeneği.

63. Aşağıdakilerden hangisi, Türkiye'de demiryollarının gelişiminin istenilen düzeye ulaşamamasının temel nedenlerinden biridir?

- A) Özel sektöre bunun için yeterli kredi verilmemesi
- B) Enerji kaynaklarına uzak olması
- C) Büyük kentlerde yaşanan trafik sıkıntısı
- D) Yabancı sermaye tarafından işletilmesi
- E) Ülkenin çok engebeli olması nedeniyle maliyetinin yüksek olması

Yanıt: Türkiye'de demiryollarının gelişiminin istenilen düzeye ulaşamamasının temel nedenlerinden biri de ülkenin çok engebeli olması nedeniyle demiryolu ağı yapımının maliyetinin yüksek olmasıdır. Yanıt, E seçeneği.

64. Aşağıdakilerden hangisi, Osmanlı Devleti döneminde demiryollarına daha fazla önem verilmesinin temel nedenlerinden biridir?

- A) Tarımın bu yolla dış pazarlara açılarak ekonomik gelişmenin sağlanması
- B) Yerli sermayenin demiryolu yapımına öncülük etmesi
- C) Enerji kaynaklarına yakın olması
- D) Özel sermaye tarafından işletilmesi
- E) Karayolu yapımının maliyetli olması

Yanıt: Osmanlı Devleti döneminde demiryollarına daha fazla önem verilmesinin temel nedeni, tarımın bu yolla dış pazarlara açılarak ekonomik gelişmenin sağlanmasıdır. Bu dönemde demiryolu ağı yapımı Alman sermayesi tarafından gerçekleştirilmiştir. Yanıt, A seçeneği.

65. Türkiye'de 2000 yılı Krizi sırasında Merkez Bankası tarafından uygulanan para politikası aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Sabit kur
- B) Esnek kur
- C) Dalgah kur
- D) Çapraz kur
- E) Cari kur

Yanıt: 2000 Krizi sırasında uygulanan para politikası, sabit kur politikasıdır. Sabit kur sistemi, ulusal paranın yabancı para veya paralardan oluşan bir sepet değerine sabitlendiği ve bu değerın sürmesinin Merkez Bankası tarafından bazen açık bazen de zımni olarak garanti edildiği sistemlerdir. Ulusal paranın değeri, önceden belirlendiğinden o andaki arz talep koşullarını yansıtmaz¹⁵. Ancak Merkez Bankası 22 Şubat 2001 tarihinde, sabit kur sis-

¹⁵ www.tcmb.gov.tr

teminden vazgeçmiş ve dalgalı kura geçildiğini ilan etmiştir. Dalgalı kur sistemi, kurun hiçbir müdahale olmadan tamamen piyasada oluşan arz ve talep koşullarında belirlendiği sistemleri ifade eder. Kriz öncesi para politikalarının sonucu olarak meydana gelen iç talepteki canlanma, Türk Lirası'nın reel olarak değer kazanması ve bunun sonucu ithalatın hızlı bir şekilde artması cari işlemler dengesini bozmuştur. Cari işlemlerdeki açığa ek olarak 2000 yılının ikinci yarısında özelleştirme ve yapısal reformlara ilişkin gecikmeler iç ve dış piyasalarda tedirginliğe yol açmış, sermaye girişlerini dolayısıyla likiditeyi olumsuz etkilemiş ve kısa vadeli faizleri yükseltmiştir. Kasım 2000 Krizi'nin temel nedenleri:

- TL'ye dayalı likidite sıkışıklığı (TL'nin değer kazanması)
- Bankaların varlıklarını menkul kıymete yatırması sonucu faizlerin yükselmesi (bankacılık krizi)
- Bankacılık kesimi döviz açığının artması
- Cari açığın artması

Bankacılık kesiminin yeterli döviz fazlasına sahip olmaması ve yurt dışına sermaye çıkışının artması ile piyasalardaki güvensizliğin bir anda yaygınlaşması 2000 yılı Kasım ayında bir likidite krizine neden olmuştur. Faizlerdeki hızlı yükseliş, kamu ve özel bankaların mali yapılarını daha da bozmuş, programa olan güven iyice sarsılmış, özellikle kamu bankalarının aşırı likidite ihtiyaçları ödemelerin kilitlenmesine neden olarak Şubat 2001'de döviz krizine neden olmuştur. Yanıt, A seçeneği.

66. Aşağıdakilerden hangisi 1999 yılında IMF ile yapılan ve 2000-2002 arası yılları kapsayan üç yıllık orta vadeli 17. Stand-by Anlaşması'nın temel hedeflerinden biri değildir?

- A) KİT'lerin özelleştirilmesi
- B) Enflasyonun tek haneli rakamlara düşürülmesi
- C) Kamu çalışanlarının ücretlerinde denge sağlanması
- D) Faiz dışı fazlanın artırılması
- E) Enflasyon ile mücadele kapsamında döviz kuru çıpası kullanılması

Yanıt: 1999 yılı Haziran ayında IMF ile yapılan görüşmelerde, Yakın İzleme Anlaşması'nın finans destekli bir anlaşmaya dönüştürülmesi hususunda hükümetin, IMF'ye sunduğu 9 Aralık 1999 tarihli Niyet Mektubu kabul edilmiş ve sonrasında makro ekonomik dengeleri yeniden tesis etmek ve yapısal sorunları aşmak amacıyla Türkiye, 1999 Aralık ayında 2000-2002 arası yılları kapsayan üç yıllık orta vadeli 17. Stand-by Anlaşması'nı imzalamıştır. Bu anlaşmayla izlenecek politikalar ve stratejilerin belirlenmesinde

IMF'nin politik, ekonomik ve mali alanlardaki gözetmenliği kabul edilmiştir. Bu kapsamda; bir takım alanlarda yapısal reformlar yapılması, AB uyum sürecine devam edilmesi, KİT'lerin özelleştirilmesi, enflasyonun tek haneli rakamlara düşürülmesi, faiz dışı fazlanın artırılması ve enflasyon ile mücadele kapsamında döviz kuru çıpası kullanılması hususlarında IMF heyetine taahhütlerde bulunulmuştur. Yanıt, C seçeneği.

67. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye ekonomisi tarihinde düzenlenen Birinci İzmir İktisat Kongresi'nin temel özellikleri arasında yer almaz?

A) Milliyetçi	B) Liberal
C) Dışa kapalı	D) Özel girişime dayalı
E) İktisadi bağımsızlık yanlısı	

Yanıt: Cumhuriyetin ilk yıllarında (1923-1933) özel teşebbüse dayalı liberal bir ekonomi politikası izlenmiş ve devlet bu dönemde, ekonomide sadece teşvik edici bir rol oynamıştır. 1923 yılında İzmir'de düzenlenen I. Türkiye İktisat Kongresi'nde kabul edilen İktisadi Misak-ı Milli'ye uygun olarak devletin, özel teşebbüse yardımcı olacağı ve özel teşebbüsün ekonomik gücünü aşan alanlarda faaliyet gösterebileceği hükmü getirilmiştir¹⁶. Birinci İktisat Kongresi (milliyetçi-liberal-özel girişime dayalı-dışa açık-iktisadi bağımsızlık yanlısı) daha çok içerdeki dengeleri tesis etmeye ve iktisadi yapıyı oluşturmaya yönelikti. Kongrede ana sektörler itibarıyla belirlenen Misak-ı İktisadi Esasları başlığı altında tüm kesimlerin bütünleşmeleri, bir ittifak arayışının kanıtı olarak sayılabilir. Bu çerçevede, Kongre kapsamında yapılanlar:

- Özel girişim öncülüğünde ve dışa açık bir ekonomik yapı kurulması
- Türk girişimcisinin güçlendirilmesi
- Siyasî bağımsızlığın iktisadi bağımsızlıkta birleştirilmesi
- Tekellerin kaldırılması
- Vergi kolaylıkları
- Kambyo ve borsa işlerinin düzenlenmesi
- Ticaret bankasının kurulması

Yanıt, C seçeneği.

68. Aşağıdakilerden hangisi ihale sistemiyle ihraç edilen devlet iç borçlanma senetlerinden biri değildir?

- A) İskontolu senetler

¹⁶ www.dpt.gov.tr

- B) Enflasyona endeksli senetler
- C) Sabit faiz kuponlu devlet tahvilleri
- D) Değişken faizli devlet tahvilleri
- E) İktaz tahvilleri

Yanıt: İhale sistemiyle ihraç edilen devlet iç borçlanma senetleri şunlardır:

- İskontolu senetler
- Enflasyona endeksli senetler
- Sabit faiz kuponlu devlet tahvilleri
- Değişken faizli devlet tahvilleri

Yanıt, E seçeneği.

69. Türkiye'nin dış borçlanmasında yetkili kuruluş aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Merkez Bankası
- B) Maliye Bakanlığı
- C) Hazine Müsteşarlığı
- D) Devlet Planlama Teşkilatı
- E) Dış Ticaret Müsteşarlığı

Yanıt: Türkiye'nin dış borçlanmasında yetkili kuruluş Hazine Müsteşarlığı'dır. Yanıt, C seçeneği.

70. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye ekonomisi tarihinde devlet gelirlerini arttırmak için konulan Varlık Vergisi Kanunu'nun çıkarıldığı yıldır?

- A) 1933
- B) 1942
- C) 1952
- D) 1964
- E) 1976

Yanıt: İkinci Dünya Savaşı yıllarında (1940-1945), olası bir tehlikeye karşı faal nüfusun önemli bir kısmının silah altına alınması ve devlet bütçesinin giderek artan oranda savunma giderlerine ayrılması ile ülkenin savaş ekonomisine girmesi söz konusu olmuştur. Hükümete bu dönemde, olağanüstü koşullarda fiyat saptama, özel işletmelere el koyma, zorunlu çalıştırma gibi araçlarla, ekonomiye doğrudan müdahale yetkisi veren 1940 yılı Milli Korunma Kanunu ve yine devlet gelirlerini arttırmayı amaçlayan 1942 yılı Varlık Vergisi Kanunu çıkarılmıştır. Varlık Vergisi Kanunu, gördüğü yoğun tepkiler nedeniyle sonraki yıllarda yürürlükten kaldırılmıştır. Varlık Vergisi, İkinci Dünya Savaşı yıllarının ekonomik güçlüklerini aşmayı hedefleyen ve

edinilmiş servet ve kârlara yönelik çıkarılan bir vergidir. Varlık Vergisi, özellikle bu dönemde gayrimüslim azınlığa mensup tüccar ve işadamlarını sınıntıya sokmuş ve çoğunun izleyen yıllarda ülkeyi terk etmesine neden olmuştur. Yanıt, B seçeneği.

71. Aşağıdakilerden hangisi enflasyon hedeflemesi rejiminde Merkez Bankası'nın para politikası olarak kullandığı araçtır?

- A) Bileşik faiz oranları
- B) Reel faiz oranları
- C) Nominal faiz oranları
- D) Uzun vadeli faiz oranları
- E) Kısa vadeli faiz oranları

Yanıt: Enflasyon hedeflemesinde, Merkez Bankası para politikası aracı olarak kısa vadeli faiz oranlarını kullanmaktadır. Türkiye'de 2000 yılında enflasyon hedeflemesi programı uygulanmış ve Ocak 2000'de sıkı para ve döviz kuru politikası ile bankacılık sektöründe yapısal dönüşümleri içeren Enflasyonu Düşürme Programı başlatılmıştır. Enflasyon hedeflemesi, Merkez bankalarının genellikle hükümetlerle birlikte, para politikası amacı olarak belli bir enflasyon rakamını hedeflemeleridir. Bu tür bir uygulamada hedeflenen enflasyonun, beklentileri etkileyebildiği ölçüde, nominal çıpa görevini üstlenmesi öngörüldür. Diğer politikalardan farkı, enflasyon hedefinin net bir şekilde kamuoyuna duyurulması ve bu konu ile ilgili doğrudan sorumluluk alınmasıdır. Uygulamada, uygulayıcı kurum olarak merkez bankaları amaca yönelik olarak bağımsızlığına kavuşmaktadır. Merkez bankaları bunu gerçekleştirenken, kur ve faiz politikalarını enflasyonu kontrol altına almak amacı ile istedikleri biçimde kullanabilmektedirler. Bu tür bir politikanın başarısı için güçlü ve sağlıklı bir mali yapı, enflasyon ile para politikası araçları arasında gözlenebilir ve istikrarlı bir ilişki, kredibilite, bağımsızlık ve açıklık gibi unsurlar ön koşul olarak öne çıkmaktadır¹⁷. Yanıt, E seçeneği.

72. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de gizli işsizliğin en yoğun olarak bulunduğu sektördür?

- A) Tarım
- B) Sanayi
- C) Enerji
- D) Turizm
- E) Ulaştırma

Yanıt: Türkiye'de gizli işsizliğin en yoğun olarak bulunduğu sektör, tarımdır. Yanıt, A seçeneği.

¹⁷ www.tcmb.gov.tr

73. Osmanlı Devleti dönemi dış ticaret politikaları ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

- A) Dış ticaret açığı borçlarla finanse edilmiştir.
- B) Dış ticarete kapitülasyon rejiminin uygulanmıştır.
- C) Dış ticareti sürekli fazla vermiştir.
- D) İhracatında en önemli mal grubu madenlerdir.
- E) İthalatında en önemli mal grubu gıda mallarıdır.

Yanıt: Osmanlı Devleti dönemi dış ticaret politikaları:

- Dış ticaret açığının borçlarla finanse edilmesi
- Dış ticarete kapitülasyon rejiminin uygulanması
- Dış ticaretin sürekli açık vermesi
- İhracatında en önemli mal grubunun madenler olması
- İthalatında en önemli mal grubunun gıda malları olması

Yanıt, C seçeneği.

74. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de turizmin hızla gelişme gösterdiği yıllar olmuştur?

- A) 1940 sonrası yıllar
- B) 1950 sonrası yıllar
- C) 1960 sonrası yıllar
- D) 1970 sonrası yıllar
- E) 1980 sonrası yıllar

Yanıt: 1980 sonrası yıllar, Türkiye'de turizmin hızla gelişme gösterdiği yıllar olmuştur. **Yanıt,** E seçeneği.

75. Aşağıdakilerden hangisi 1989 yılında 11.08.1989 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkındaki Kanun kapsamında çıkarılan karardır?

- A) 28 sayılı Karar
- B) 30 sayılı Karar
- C) 32 sayılı Karar
- D) 34 sayılı Karar
- E) 36 sayılı Karar

Yanıt: 11.08.1989 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun kapsamında çıkarılan 32 sayılı Karar ile döviz rejiminde geniş ölçüde serbesti getirilmiş, bu suretle Türk parasının konvertibiliteye geçmesi için gerekli olan yasal çerçeve büyük ölçüde sağlanmıştır. 32 sayılı Karar çerçevesinde döviz rejiminde yapıları serbestleştirme ile rejimin esasları, Türk parasının ithalinin tamamen serbest bırakılması, ihracının İsc Bakanlık iznine bağlanması, Türkiye'de

yerleşik kişilerin beraberinde döviz bulundurmaları, döviz satın almaları, yurtdışına döviz transfer ettirmeleri ve bankalar nezdinde döviz tevdiat hesabı açmaları konularında getirilen serbestiler, döviz kullanımının serbest tasarrufa terk edilmesi, yurtdışına sermaye çıkışına (belli kısıtlamalar ve izinler dahilinde) ve yurtdışından aynı, nakdi ve gayrimenkul kredi teminine olanak sağlanması, ihracat rejimi esaslarına uygun olarak altın ve menkul kıymet ihracının serbest bırakılması, yurtdışına döviz üzerinden garanti ve kefalet verilebilmesinin temini, mücbir sebep hallerinde verilecek ek süreler içinde getirilen ihracat bedellerinin alışımda cari kur uygulanması olarak özetlenebilir¹⁸. Yanıt, C seçeneği.

76. Aşağıdakilerden hangisi Türk bankacılık sistemi içerisinde, TMSF yönetimi tarafından Sümerbank çatısı altında toplanan bankalar arasında yer almaz?

A) Emlak Bankası	B) Yaşarbank
C) Yurtbank	D) Bank Kapital
E) Ulusal Bank	

Yanıt: Emlak Bankası, Türk bankacılık sistemi içerisinde TMSF yönetimi tarafından Sümerbank çatısı altında toplanan bankalar arasında yer almaz. Emlak Bankası, 2001 yılında T.C. Ziraat Bankası'na devredilen bir bankadır. Türk bankacılık sisteminde bankacılık sektörü reformu çerçevesinde önemli adımlar atılmış ve sistemin sağlıklı bir yapıya kavuşturulabilmesini teminen çeşitli önlemler alınmıştır. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu yönetiminde bulunan bankaların sorunlarının çözülmesiyle ilgili olarak TMSF yönetiminin Sümerbank çatısı altında topladığı bankalar (Egebank, Yaşarbank, Yurtbank, Bank Kapital ve Ulusal Bank) ve Etibank A.Ş. çatısı altında topladığı bankalar (Etibank A.Ş., Interbank A.Ş. ve Eskişehir Bankası T.A.Ş.). Yanıt, A seçeneği.

77. Aşağıdakilerden hangisi Merkez Bankası'nın para arzını etkilemede kullandığı araçlar arasında yer almaz?

- A) Açık piyasa işlemleri
- B) Reeskont oranları
- C) Munzam karşılık oranları
- D) Selektif kredi politikası
- E) Otomatik bütçe açıkları

¹⁸ www.dtm.gov.tr

Yanıt: Para politikası araçları, Merkez Bankası'nın fiyat istikrarını sağlama ve koruma amacının gerçekleştirilmesi için bu amaca ulaşmada yeterli yetkiye ve araçlara sahip olmalarını ifade etmektedir. Merkez Bankası'nın ekonomide para politikası kararlarını uygulamada ve hedeflerine ulaşmada yasal olarak kullandığı araçlar:

- Açık piyasa işlemleriyle, piyasadaki fazla miktarda parayı Merkez Bankası tahvil satarak toplamakta, piyasadaki para miktarı azaldığında ise sattığı tahvilleri geri alıp karşılığında para vererek piyasadaki para arzunu artırmaktadır.
- Munzam karşılıklar oranını, zaman zaman değiştirerek bankaların kaydı para oluşturma (kredi yaratma) imkanlarını daraltıp genişletmektedir. Ticari bankalar, yasalar gereğince topladıkları mevduatın belli bir oranını Merkez Bankası'na yatırmak zorundadırlar. Merkez Bankası bu oranı belirleyerek, bankaların yarattıkları kaydı para hacmini ve dolayısıyla para arzını etkilemeyi hedeflemektedir.
- Merkez Bankası, reeskont oranını değiştirerek bankaların açabileceği kredi miktarını ve piyasaya sürülen para miktarını etkileyebilmektedir. Reeskont politikası, bir bankanın belli bir faiz karşılığında senedin bedelini vadesinden önce nakde çevirmek istemesi üzerine Merkez Bankası'na ikinci kez iskonto ettirilmesi işlemidir.
- Merkez Bankası, Selektif kredi politikasıyla, kredinin sektörler arasında hangi oranlarda dağılacığı ve sektörlerle açılacak kredi miktarları konusundaki öncelikleri saptamaktadır.

Yanıt, E seçeneği.

78. Aşağıdakilerden hangisi 1950-1953 yılları arası dönemde (Demokrat Parti iktidarı) yaşanan ekonomik gelişmelerden biri değildir?

- A) Korumacı iktisat politikaları
- B) Dışa dönük iktisat politikaları
- C) Dış ticarete serbestlik politikası
- D) Özel girişimin artırılması
- E) Tarım kesimine taban fiyat ve kredilerle destek verilmesi

Yanıt: 1950-1953 yılları arası dönemde iktidardaki Demokrat Parti, ekonomide serbestlik görüşünü uygulamaya koymuştur. Dış ticarete serbestlik politikası, özel girişimin artırılması, tarım kesimine taban fiyat ve kredilerle destek verilmesi o dönemin en önemli politikaları arasında yer almıştır. Bu dönemde dışa kapalı ve korumacı, içe dönük iktisat politikaları hızla terk edilmiş, serbest dış ticaret rejimi benimsenerek, dış pazarlara yönelik bir kalkınma anlayışı izlenerek gerek tarım gerekse sanayileşmede önemli

gelişmeler sağlanmıştır. Tarımın makineleşmesi, kredi imkanları ve tarım için belirlenen yüksek fiyat politikaları ile birlikte iklimin elverişli olması, bu dönemde tarım üretimini artırmıştır. Yanıt, A seçeneği.

79. Aşağıdakilerden hangisi Sermaye Piyasası Kurulu'nun faaliyete geçtiği yıldır?

- A) 1973 B) 1979 C) 1982 D) 1985 E) 1989

Yanıt: Türkiye'de 1980 sonrasında, ekonominin liberalleşmesiyle beraber sermaye piyasaları hızlı bir gelişme sürecine girmiştir. 28.07.1981 gün ve 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'yla kurulmuş olup, 1982 yılında oluşturulan Sermaye Piyasası Kurulu kendi sorumluluğu altında bağımsız olarak kullandığı yetkileri bulunan bir kamu tüzel kişisidir. Sermaye Piyasası, orta ve uzun vadeli fon arz ve talebinin karşılaştığı piyasadır. Sermaye piyasasının düzenlenmesi ve denetlenmesi; bu piyasada fon arz edenler, fon talep edenler, aracı kuruluşlar ve sermaye piyasası araçları konusunda ilkerler koyma, kayda alma, izleme, kamuyu aydınlatma, denetleme, inceleme, değerlendirme ve araştırma çalışmalarıyla yerine getirilmektedir. Sermaye Piyasası Kurulu'nun merkezi Ankara'da olup, İstanbul'da bir temsilciliği bulunmaktadır¹⁹. Yanıt, C seçeneği.

80. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de finansal sistemde yer alan fon sağlayıcı kurumlar arasında yer almaz?

- A) Merkez Bankası B) Dış ticaret firmaları
C) Menkul kıymet borsaları D) Ticari bankalar
E) Kalkınma bankaları

Yanıt: Dış ticaret firmaları, Türkiye'de finansal sistemde yer alan fon sağlayıcı kurumlar arasında yer almaz. Piyasa mekanizmasının geçerli olduğu ekonomilerde istikrar içinde sürdürülebilir büyüme; güçlü, rekabetçi ve etkin çalışan bir finansal sistemin varlığına bağlıdır. Finansal sistemde yer alan kurumların temel görevi ise fon ihtiyacı olan kesimin fon gereksinimini sağlamaktır. Türkiye'de finansal sistemde yer alan kurumlar:

- Merkez Bankası
- Menkul kıymet borsaları
- Ticari bankalar
- Kalkınma bankaları
- Sosyal güvenlik kuruluşları

¹⁹ www.spk.gov.tr

- Kredi birlikleri
 - Sigorta şirketleri
- Yanıt, B seçeneği.

81. Aşağıdakilerden hangisi 1980 yılı sonrası uygulanan kalkınma planlarının ortak özellikleri arasında yer almaz?

- A) Özel sektörün ekonomideki ağırlığının artması
- B) Kısa vadeli ekonomik politikaların tercih edilmesi
- C) Ekonominin dışı açılarak uluslararası rekabet ortamına uygun dinamik bir yapıya kavuşturulması
- D) İhracata yönelik kalkınma stratejisi uygulanması
- E) İthal ikameci sanayileşme politikalarına dayanması

Yanıt: 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları ve daha sonra alınan önlemler çerçevesinde ithal ikameci kalkınma politikalarından ihracata yönelik kalkınma politikalarına geçilmiştir. 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları ile benimsenen liberal politikalar devleti sınırlandırmayı ve küçültmeyi, özel sektörün ekonomideki ağırlığını arttırmayı, ekonomik işleyişi piyasa güçlerine bırakmayı amaçladığı için bu dönemde, planlama anlayışı sona ermesine de bir süreliğine rafa kaldırılmıştır. 1980'ler sonrası dönemin bir diğer ayırt edici özelliği ise, kısa vadeli ekonomik politikaların tercih edilmesidir. Yanıt, E seçeneği.

82. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de 2000 yılı programının temel özelliğidir?

- A) Nominal GSMH hedeflemesi
- B) Faiz hedeflemesi
- C) Parasal hedefleme
- D) İstihdam hedeflemesi
- E) Enflasyon hedeflemesi

Yanıt: Türkiye'de 2000 yılı programının temel özelliği, enflasyon hedeflemesi programıdır. Ocak 2000'de sıkı para ve döviz kuru politikası ile bankacılık sektöründe yapısal dönüşümleri içeren Enflasyonu Düşürme Programı başlatılmıştır. Enflasyon hedeflemesi, merkez bankalarının genellikle hükümetlerle birlikte para politikası amacı olarak belli bir enflasyon rakamını hedeflemeleridir. Bu tür bir uygulamada hedeflenen enflasyonun, beklentileri etkileyebildiği ölçüde nominal çıpa görevini üstlenmesi öngörülmüştür. Diğer politikalardan farkı ise enflasyon hedefinin net bir şekilde kamuoyuna duyurulması ve bu konu ile ilgili doğrudan sorumluluk alınmasıdır. Merkez bankaları bu parasal rejimde kur ve faiz politikalarını, enflasyonu kontrol altına almak amacı ile istedikleri biçimde kullanabilmektedir. Bu tür bir politi-

karın başarısı için; güçlü ve sağlıklı bir mali yapı, enflasyon ile para politikası araçları arasında gözlenebilir ve istikrarlı bir ilişki, kredibilite, bağımsızlık ve açıklık gibi unsurlar ön koşul olarak öne çıkmaktadır²⁰. Yanıt, E seçeneği.

83. Türkiye'de yatırım teşviklerinin bölgeler itibariyle dağılımında ilk sırayı hangi bölge almaktadır?

- A) Marmara Bölgesi
- B) Akdeniz Bölgesi
- C) Ege Bölgesi
- D) İç Anadolu Bölgesi
- E) Karadeniz Bölgesi

Yanıt: Türkiye'de yatırım teşviklerinin bölgeler itibariyle dağılımında ilk sırayı Marmara Bölgesi almaktadır. Yatırım teşviklerinin, ülkemizde başta Marmara Bölgesi olmak üzere belirli bölgelerde yoğunlaştığı ve gelişmiş bölgelerde yer alan büyük kentlerin sanayisinin gelişmesi açısından en cazip yerler oldukları görülmektedir. Bu bölgelerin yığılma ekonomileri ve altyapının kesişme noktaları olmaları, bu merkezlerle diğer bölgelere göre avantaj sağlamakta, yatırımcılar sahip oldukları avantajlar nedeniyle yatırım tercihlerini bu merkezlerden yana kullanmakta ve zamanla bu bölgelerin ekonomik aktiviteleri ise diğer bölgelere göre hızla artmaktadır. Bölgeler arası gelişmişlik farklılıkları ülkemizin en temel yapısal sorunlarından biri olup, birçok sosyal ve ekonomik sorunun da kaynağını oluşturmaktadır. Türkiye'de yatırım teşviklerinin bölgeler itibariyle dağılımında son sırayı ise Doğu Anadolu Bölgesi almaktadır. Yanıt, A seçeneği.

84. Cumhuriyet dönemi ekonomi politikaları içerisinde yatırım teşviklerinin iller itibariyle dağılımında ilk sırayı hangi şehir almaktadır?

- A) Adana
- B) İzmir
- C) Bursa
- D) Antalya
- E) İstanbul

Yanıt: Cumhuriyet dönemi ekonomi politikaları içerisinde yatırım teşviklerinin iller itibariyle dağılımında ilk sırayı İstanbul almaktadır. Yanıt, E seçeneği.

85. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin AB'ye tam üyelik hedefi için Maastricht Kriterleri çerçevesinde belirlenen istikrar programında yer alan yıllık ortalama enflasyon oranıdır?

²⁰ www.tcmb.gov.tr

- A) % 3 B) % 7 C) % 9 D) % 11 E) % 13

Yanıt: Maastricht Kriterleri, Maastricht Antlaşması'nda üye devletlerin ekonomik ve parasal birliğe katılımı için öngörölmüş bulunan zorunlu koşulları ve merkez bankalarının aşamalı olarak bağımsız hale getirilmesi için ekonomiyle uyumlu olarak yasal değişikliklerin yapılmasını içeren bir anlaşmadır. Maastricht Kriterleri çerçevesinde belirlenen istikrar programında yer alan yıllık ortalama enflasyon oranı % 3'tür. Bu kapsamda her üye ülkenin yıllık ortalama enflasyon hızı, en düşük enflasyon oranına sahip 3 üye ülke ortalamasından %1,5 fazla olmaması kabul edilmiştir ($\%1,5 + \%1,5 = \%3$ dolayında bir yıllık enflasyon oranı). Yanıt, A seçeneği.

86. Türkiye'de döviz dışındaki alanlarda da yabancı sermaye girişlerine izin veren ilk yasal düzenleme hangi yıl yapılmıştır?

- A) 1954 B) 1961 C) 1980 D) 1986 E) 2001

Yanıt: Gelişmekte olan ülkeler, kalkınmalarını sağlayabilmek için ülke içi tasarrufların yetersiz olduğu zamanlarda dış yatırıma ihtiyaç duyarlar. Ekonomik alanda çok büyük etkilere yol açan yabancı sermaye hareketleri, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında önemini arttırmaya başlamıştır. Ülke kalkınmasında ve borçların finansmanında önemli bir rolü olan doğrudan dış yatırımların en önemli özelliği, girişimcilerin kendi ülkeleri dışında başka ülkelere mal ve hizmet sunmak amacı ile makine, teçhizat, know-how, lisans, teknoloji ve organizasyon göndermesidir. Türkiye'de döviz dışındaki alanlarda da yabancı sermaye girişlerine izin veren ilk yasal düzenleme 1954 yılında kabul edilen ve bugün de geçerli olan 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'dur. 1954 yılında başlayan doğrudan dış yatırımlara yönelik liberalleşme çabalarının sonucunda çeşitli yasalar ve düzenlemeler getirilmesine karşın, genel olarak bu yatırımlara yönelik düzenlemelerin getirdiği zorluklar nedeniyle, 1980 yılına kadar istenen düzeyde yatırımlar ülkeye getirilememiştir²¹. Yanıt, A seçeneği.

87. 1940'lu yıllarda olağanüstü koşullarda devletin ekonomiye doğrudan müdahale etmesini sağlayan kanun aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Kabotaj Kanunu B) Merkez Bankası Kanunu
C) Varlık Vergisi Kanunu D) Sanayi Teşvik Kanunu
E) Millî Korunma Kanunu

Yanıt: Millî Korunma Kanunu, 1940 yılında olası İkinci Dünya Savaşı tehlikesine karşı dönemin hükümeti tarafından çıkarılan ve olağanüstü koşul-

²¹ Yrd. Doç. Dr. Saatçioğlu, Cem, a.g.e.

larda fiyatları saptama, ürünlere el koyma, fabrikalara el koyup işletme, işçilere mecburi çalışma yükümlülüğü getirme gibi hükümete sınırsız yetkiler veren kanundur. Yanıt, E seçeneği.

88. Aşağıdakilerden hangisi 1994 Krizi sonrasında talebin daraltılması için Türkiye ekonomisinde uygulanan istikrar politikasıdır?

- A) Genişletici maliye politikası ve ücretlerin yükseltilmesi
- B) Sıkı maliye politikası ve ücretlerin yükseltilmesi
- C) Genişletici maliye politikası ve ücretlerin düşürülmesi
- D) Genişletici para politikası ve ücretlerin düşürülmesi
- E) Sıkı para politikası ve ücretlerin düşürülmesi

Yanıt: 1994 Krizi sonrasında talebin daraltılması için Türkiye ekonomisinde uygulanan istikrar politikası sıkı para politikası ve ücretlerin düşürülmesi şeklinde olmuştur. Söz konusu program içerisinde sıkı maliye politikası ile sıkı para politikası esasına dayalı ortodoks; ücret artışlarının bütçe ödenekleri ile sınırlı tutulduğu, KİT ürünlerinin fiyatlarının önce artırılıp sonraki süreçte sabit tutulduğu heterodoks politikalar içeren karma bir yapıya sahiptir. Kriz döneminde, kamuya yeni personel alımları durdurulmuş ve ücretler dondurulmuş, tarım sübvansiyonları birkaç ürün dışında kaldırılmış, KİT'lerin çoğunun özelleştirilmeleri amaçlanmış ve devalüasyon yapılarak ihracatın artırılıp, ithalatın azaltılması için çeşitli önlemler alınmıştır.

1994 yılının başına gelindiğinde ise Cumhuriyet tarihinin en büyük cari ve kamu açığı makroekonomik bir dengesizlik olarak ortaya çıkmış ve 5 Nisan 1994 tarihinde Çiller Hükümeti, yeni bir önlemler paketi ilan etmiştir. 5 Nisan 1994 tarihinde hükümet, dengeleri yeniden kurmak, dövizle olan akımı kesmek ve kısa dönemli kamu borçlarını ödeyebilmek için % 400 faizli borçlarına kâğıtlarını piyasaya sürmüş, ancak bu durum faizlerin yükselmesine (Cumhuriyet dönemi politikaları içinde enflasyonun % 100'leri geçtiği kriz dönemi-1994 Krizi) neden olmuştur. Sonuç ise enflasyonunun yükselmesi, ücretlerin düşürülmesi, işsizliğin artması ve devalüasyon olmuştur²². 1994 yılı 5 Nisan Kararları:

- Kamu gelirlerinin artırılması, kamu giderlerinin kısılması ve borçlanmanın azaltılması
- KİT'lerin zararlarının azaltılması ve özelleştirilmeleri
- Özel sektör ve işçi kesimine yönelik fiyat ve ücret disiplini
- Para-sermaye-döviz piyasalarında güven ve istikrar sağlayacak önlemler

²² Kepenk, Yakup-Yentürk, Nurhan, a.g.e.

- İhracatın ve döviz kazandırıcı faaliyetlerin özendirilmesi

5 Nisan Kararları, ülkedeki ekonomik buhranın hızla derinleşmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. 5 Nisan Krizi'ne neden olan asıl faktörler; kapsamlı bir özelleştirme sürecinin geciktirilmesi, kamunun bütçe dışı kuruluşlara kaynak aktarmaya devam etmesi, tarım politikasındaki tutarsızlıklar ve kamu işgücü piyasalarının esnek olmayan yapısı şeklinde özetlenebilir²³.

Yanıt, E seçeneği.

89. Aşağıdakilerden hangisi 2000 Krizi sonrasında uygulanan istikrar programında ekonomik değişken olarak kullanılan nominal çıpa-dır?

- A) Döviz kuruna dayalı nominal çıpa
- B) Parasal tabana dayalı nominal çıpa
- C) Ücretlere dayalı nominal çıpa
- D) İstihdama dayalı nominal çıpa
- E) Faiz oranlarına dayalı nominal çıpa

Yanıt: Türkiye'de ekonomik istikrarın sağlanmasına yönelik olarak 2000 Krizi sonrasında uygulanan istikrar programında ekonomik değişken olarak döviz kuruna dayalı nominal çıpa (döviz kuru çıpasına dayalı enflasyonu düşürme programı) uygulanmıştır²⁴. Döviz kuru çıpasına dayalı enflasyonu düşürme programları, kur artışlarının kontrol altına alındığı ve ekonomideki diğer fiyatların döviz kuruna uyum sağlayarak gerilemesinin beklendiği istikrar programları olarak tanımlanmaktadır. Döviz kuru çıpasına dayalı enflasyonu düşürme programında net iç varlıklar sabit tutulmuş ve para arzı değişimi net dış varlıklara (döviz kuruna) bırakılmıştır. Yanıt, A seçeneği.

90. Aşağıdakilerden hangisi Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın uygulandığı yılları göstermektedir?

- A) 1933-1937 arası yıllar
- B) 1945-1949 arası yıllar
- C) 1952-1956 arası yıllar
- D) 1963-1967 arası yıllar
- E) 1976-1980 arası yıllar

Yanıt: Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963-1967 yılları arasında uygulanmıştır. 1960 yılından sonra ekonomi ve dış ticaret politikalarında radikal değişikliklerin yapıldığı yeni bir döneme girilmiştir. Planlı kalkınma dönemi

²³ www.dpt.gov.tr

²⁴ Tekelci, Deniz a.g.e.

olarak adlandırılan bu dönemde ekonomi, beş yıllık planlarla yönlendirilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde dış ticaret stratejisi olarak "ithal ikameci politikalar" benimsenmiştir²⁵. 1960'lı yıllar planlama çerçevesinde ithal ikameci sanayileşme stratejisinin temel hedefleri doğrultusunda başarılı sayılacak uygulamaların yaşandığı yıllar olmuştur. 1960-1970 yılları arasında ithal ikamesi stratejisi çok daha yoğun bir şekilde uygulanmış, ihracat caydırılmış ve iç pazara yönelik üretim yapan sanayilere ağırlık verilmiş ve bu sanayiler yüksek koruma duvarlarıyla korunmuştur. Bu dönemde, kamu yatırımlarının vergiler, kamu teşebbüslerinin yaratacağı fonlar ve dışarıdan sağlanacak kaynaklar gibi gerçek tasarruflarla finanse edilmesi öngörülmüştür. Yanıt, D seçeneği.

91. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı Devleti'nin son yıllarında, yabancı yatırımcıların özellikle yönelmiş oldukları yatırım alanlarından biridir?

- A) Sanayi yatırımları
- B) Tarım yatırımları
- C) Madencilik yatırımları
- D) Kısa vadeli sermaye yatırımları
- E) Ulaştırma yatırımları

Yanıt: Kısa vadeli sermaye yatırımları, Osmanlı Devleti'nin son yıllarında, yabancı yatırımcıların özellikle yönelmiş oldukları yatırım alanlarından biridir. 1863 yılında, Osmanlı Bankası kurulduktan sonra Osmanlı dış borçlarına aracılık etmeye yönelik bir dizi banka kurulmuştur. 1870'te başlayan dünya ekonomik buhranına dek yeni bankalar kurulmaya devam etmiştir. Bunlar büyük ölçüde Osmanlı'nın ya ticarî amaçla dışarıyla bağlantılarını kurmaya ya da bir ölçüde borç girişimlerinde ve kısa vadeli sermaye yatırımlarının sağlanmasında aracı rolü oynamaya yönelik bankalardır²⁶. Yanıt, D seçeneği.

92. Osmanlı Devleti'nde bankacılık sistemi ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

- A) Bankacılık sektörü yerli sermaye ağırlıklıdır.
- B) 1863 yılında İngiliz ve Fransız ortaklığı şeklinde yabancı sermayeli ilk banka olarak Osmanlı Bankası kurulmuştur.

²⁵ www.dtm.gov.tr

²⁶ Toprak, Zafer, a.g.e.

- C) İlk ulusal bankacılık girişimi olan ve 1863 yılında Mithat Paşa tarafından kurulan tarım kredi kooperatifleri 1888 yılında Ziraat Bankası'na dönüştürülmüştür.
- D) Bankaların kurulması için devletin yeterli sermayesi yoktur.
- E) Banknot çıkarma ve piyasaya tahvil sürme gibi pek çok yetki, yabancı sermayeli Osmanlı Bankası'na verilmiştir.

Yanıt: Bankacılık alanında 1863 yılında İngiliz ve Fransız ortaklığı şeklinde yabancı sermayeli ilk banka olan Osmanlı Bankası'nın kurulması ve yine yerli sermayeye dayalı 1863 yılında Mithat Paşa tarafından kurulan tarım kredi kooperatiflerinin 1888 yılında Ziraat Bankası'na dönüştürülmesi, bankacılık sistemine ilişkin ilk gelişmelerdir. Ancak banknot çıkarma ve piyasaya tahvil sürme gibi pek çok yetki yabancı sermayeli bankaya (Osmanlı Bankası'na) verilmiştir. 1863 yılında, Osmanlı Bankası kurulduktan sonra daha çok Osmanlı dış borçlarına aracılık etmeye yönelik bir dizi banka daha kurulmuştur. 1870 yılında başlayan dünya ekonomik buhranına kadar yeni bankalar kurulmaya devam etmiştir²⁷. Yanıt, A seçeneği.

93. Aşağıdakilerden hangisi, Şubat 2001 Krizi'nin ana nedenleri arasında yer almaz?

- A) TL'nin aşırı değerlenmesi
- B) Dış ticaret açığının artması
- C) Kredi faiz oranlarının düşürülmesi
- D) Bankacılık sektöründeki yapısal düzenlemelerin yetersiz ve geciktirilmesi
- E) Ek rezerv kolaylığı programının yer almaması

Yanıt: Kredi faiz oranlarının düşürülmesi, Şubat 2001 Krizi'nin ana nedenleri arasında yer almaz. Şubat 2001 Krizi'nin ana nedenleri; TL'nin aşırı değerlenmesi, dış ticaret açığının artması, ek rezerv kolaylığı programının yer almaması ve bankacılık sektöründeki yapısal düzenlemelerin yetersiz ve geciktirilmesi yapılmasıdır. Bu kapsamda Şubat 2001 Krizi, finansal sistem kaynaklı bir krizdir ve aktörü de bankacılık kesimidir. Finans piyasalarında yaşanan etkileşim, kriz öncesinde aktör konumundaki bankacılık kesimini de etkileyerek krize dönüşmüş, Merkez Bankası'nda dolar rezerv kaybı yaşanmış ve cari işlemler açığında yüksek oranlı artışlar meydana gelmiştir. Bu durum Türkiye'nin dışsal piyasalarda borçlanma faizi üzerindeki risk primlerinin yükselmesine neden olmuştur. Yanıt, C seçeneği.

²⁷ Toprak, Zafer, a.g.e.

94. Aşağıdakilerden hangisi GSYİH'nin bölgeler itibariyle dağılımında en yüksek paya sahip üç bölge arasında yer almaktadır?

- A) Marmara-Akdeniz-Ege Bölgeleri
- B) Marmara-İç Anadolu-Ege Bölgeleri
- C) Marmara-Akdeniz-Karadeniz Bölgeleri
- D) İç Anadolu-Akdeniz-Ege Bölgeleri
- E) İç Anadolu-Karadeniz-Ege Bölgeleri

Yanıt: Marmara, İç Anadolu ve Ege Bölgeleri, GSYİH'nin bölgeler itibariyle dağılımında en yüksek paya sahip üç bölgemizdir. Türkiye'nin doğu ve batı bölgeleri arasında gelir düzeyleri açısından büyük farklılıklar bulunmaktadır. GSYİH düzeyi, batı bölgelerinde Türkiye ortalamasının üzerine çıkarken doğu bölgelerinde ise Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Bunun sonucu olarak geri kalmış bölgelerden gelişmiş yörelere doğru yoğun bir göç yaşanmakta ve bu durum büyük şehirlerde çarpık kentleşmeye ve çevre sorunlarına yol açmaktadır. Yanıt, B seçeneği.

95. Aşağıdakilerden hangisi Merkez Bankası'nın para arzındaki istikrarı korumak için parasal tabanın dış varlıklardaki dalgalanmalara karşı iç varlıklardaki değişikliklerle kontrolü şeklindeki döviz müdahale politikasıdır?

- A) Monetizasyon
- B) Arbitraj
- C) Sterilizasyon
- D) Devalüasyon
- E) Revalüasyon

Yanıt: Merkez Bankası'nın temel amacı fiyat istikrarını sağlamaktır. Sterilizasyon, Merkez Bankası'nın para arzındaki istikrarı korumak için parasal tabanın dış varlıklardaki dalgalanmalara karşı iç varlıklardaki değişikliklerle kontrolü şeklindeki döviz müdahale politikasıdır. Yabancı yatırımların artması ile beraber piyasada döviz arz fazlası oluşabileceği durumlarda, kurlar üzerinde baskı oluşabileceğinden piyasadaki döviz arz fazlası, dalgalı kur rejimi ile tutarlı bir şekilde Merkez Bankası'na satın alınmaktadır. Yanıt, C seçeneği.

96. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin dış ticaretinin sürekli açık vermesinin nedenleri arasında yer almaz?

- A) İthalat artışının, ihracat artışından fazla olması
- B) Türk lirasının, reel olarak yabancı paralar karşısında değer kazanması
- C) İşçi döviz gelirlerinin azalması

D) İhracat pazar büyüme oranının, ithalat pazar büyüme oranına göre daha az artış göstermesi

E) Türkiye'nin, yatırım ve ara malına olan gereksinimlerinin artması

Yanıt: Dış ticaret dengesi, bir ülkenin diğer ülkelerle yaptığı tüm ekonomik işlemleri gösteren dış ödemeler bilançosunun dengede olması durumudur. Türkiye'de dış ticaret (ihracat-ithalat) bilançosunun sürekli açık vermesinin en temel nedenleri:

- İthalat artışının, ihracat artışından fazla olması
- Türkiye'nin, yatırım ve ara malına olan gereksinimlerindeki artış
- Türk lirasının, reel olarak yabancı paralar karşısında değer kazanması
- İhracat pazar büyüme oranının ithalat pazar büyüme oranına göre daha az artış göstermesi

Cari işlemler dengesi içerisinde yer alan turizm gelir ve giderler ile işçi dövizlerinden elde edilen gelirlerin sürekli Türkiye lehine önemli miktarlarda fazla vermesi, dış ticaret dengesi açıklarının değil, cari işlemler dengesi açıklarının önemli oranda azalmasında rol oynamaktadır. Yanıt, C seçeneği.

97. Merkez Bankası'nın doğrudan bono satışı, faiz oranlarını ve tahvil fiyatlarını nasıl etkiler?

- A) Merkez Bankası'nın doğrudan piyasaya bono satışı, faiz oranlarını düşürür.
- B) Merkez Bankası'nın doğrudan piyasaya bono satışı, faiz oranlarını artırır.
- C) Merkez Bankası'nın doğrudan piyasaya bono satışı, faiz oranlarını etkilemez.
- D) Merkez Bankası'nın doğrudan piyasaya bono satışı, tahvil fiyatlarını artırır.
- E) Merkez Bankası'nın doğrudan piyasaya bono satışı, tahvil fiyatlarını etkilemez.

Yanıt: Merkez Bankası'nın doğrudan piyasaya bono satışı, piyasadan para çekilmesine ve buna bağlı olarak piyasada para talebinin artmasına neden olacağından bu politika, faiz oranlarını arttıracaktır. Yanıt, B seçeneği.

98. Aşağıdakilerden hangisi Cumhuriyet tarihinde büyüme hızının en düşük gerçekleştiği tarihtir?

- A) 1945 B) 1953 C) 1960 D) 1970 E) 1987

Yanıt: İkinci Dünya Savaşı döneminde, olası bir tehlikeye karşı savaş ekonomisi uygulanmıştır. Bu dönemde faal nüfusun önemli bir kısmının silah

altına alınması ve devlet bütçesinin giderek artan oranlarda savunma giderlerine ayrılması, 1940-1945 yılları arasında ülkenin bir savaş ekonomisine girmesine neden olmuştur. 1940-1945 döneminde sanayi üretimi yıllık ortalama % 5,5, tarımsal hasıla % 7,1 ve milli hasıla ise % 6 gerilemiştir. Bunun sonucu olarak ise 1945 yılında Cumhuriyet tarihinde ekonomik büyüme hızının en düşük (-% 15) gerçekleşmesi yaşanmıştır. Yanıt, A seçeneği.

99. Türkiye ile IMF arasında ilk stand-by anlaşması hangi yıl imzalanmıştır?

- A) 1946 B) 1961 C) 1966 D) 1974 E) 1979

Yanıt: IMF, uluslararası parasal işbirliğini sağlamak, döviz kurlarına istikrar kazandırmak ve uluslararası likiditeyi artırmak amacıyla kurulan bir örgüttür. Türkiye ise hızla gelişen dünya ekonomisine entegre olmak için 1947 yılında, IMF'ye üye olmuştur. Bu kapsamda ekonomik programların uygulanması için Türkiye, zaman zaman IMF'den borç almakta ve sağlanan kaynak kullanımına karşılık çeşitli yapısal düzenlemeler gerçekleştirmektedir. Türkiye ile IMF arasında ilk stand-by anlaşması ise 1961 yılında imzalanmıştır. Yanıt, B seçeneği.

100. Aşağıdakilerden hangisi 1960-1970 yılları arasında planlı dönemde, ekonomide uygulanan en temel dış ticaret politikası olmuştur?

- A) Ekonominin dışa açılarak uluslararası rekabet ortamına uygun dinamik bir yapıya kavuşturulması
B) Dış alım yerine yerli üretimin ikame edilmesi
C) Dış pazarlara yönelik bir üretim yapısı kurulması
D) İthalata yönelik kalkınma politikasına geçilmesi
E) İthalatın libere edilmesi

Yanıt: 1960'lı yıllar planlama çerçevesinde ve ithal ikameci sanayileşme stratejisinin temel hedefleri doğrultusunda uygulamaların yaşandığı yıllar olmuştur. Planlı dönemde ekonomide uygulanan dış ticaret politikası; dış alım yerine yerli üretimin ikame edilmesi, koruma ve özendirme önlemlerinin geliştirilmesi ve sanayi üretiminin dışsatıma yönelik olmasıdır. Bu sayede ekonominin kendi kaynaklarıyla büyümesi ve dış kaynak gereksinimi olmadan gelişmesi sağlanabilecekti. 1960-1970 yılları arasında ithal ikameci stratejisi çok daha yoğun bir şekilde uygulanmış ve ihracat özendirilmekten ziyade caydırılmış ve sadece iç pazara yönelik üretim yapan sanayiler kurulmuş, bu sanayiler de yüksek koruma duvarlarıyla korunmaya çalışılmıştır²⁸. Yanıt, B seçeneği.

²⁸ Kepenek, Yakup-Yentürk, Nurhan, a.g.c.

101. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin AB'ye tam üyelik hedefi için Maastricht Kriterleri çerçevesinde belirlenen istikrar programında yer alan yıllık bütçe açığı oranıdır?

- A) % 3 B) % 7 C) % 10 D) % 15 E) % 18

Yanıt: Maastricht Kriterleri, Maastricht Antlaşması'nda üye devletlerin ekonomik ve parasal birliğe katılımı için öngörülen bulunan zorunlu koşulları ve merkez bankalarının aşamalı olarak bağımsız hale getirilmesi için ekonomiyle uyumlu olarak yasal değişikliklerin yapılmasını içeren bir anlaşmadır. Maastricht Kriterleri çerçevesinde belirlenen istikrar programında yer alan yıllık bütçe açığı oranı % 3'tür. Yani üye ülkelerin bütçe açığı GSMH'sinin (Bütçe/GSMH oranı) % 3'ünü aşmamalıdır. Yanıt, A seçeneği.

102. Aşağıdaki dönemlerden hangisi Türk bankacılık sisteminin gelişmesinde en büyük öneme sahiptir?

- A) 1930-1940 yılları arası dönem
B) 1940-1950 yılları arası dönem
C) 1950-1960 yılları arası dönem
D) 1960-1980 yılları arası dönem
E) 1980 yılı sonrası dönem

Yanıt: Türkiye'de 24 Ocak 1980 Kararları sonrasında dışa açılma, serbest pazar ekonomisine geçiş ve liberalleşmeden en çok etkilenen ve değişim içine giren sektörlerden biri de bankacılık sektörü olmuştur. 1980'li yıllarda bankacılık sektöründe uygulanan serbestleşmeye yönelik politikaların temel unsurları şu şekilde özetlenebilir: Seçici kredi politikalarının kaldırılması, faiz oranlarının serbest bırakılması, reel olarak pozitif düzeye erişmesinin yolunun açılması, sektöre yeni banka girişlerinin kolaylaştırılması ve yabancı bankaların Türkiye'de faaliyet göstermeleri için uygun bir ortamın hazırlanması²⁹. Bunların dışında bankacılık sektörünün uluslararası piyasalardan fon tedarik etmesi serbest bırakılmış, sektörde yer alan bankaların yabancı para cinsinden işlem yapmalarına izin verilmiş, bankaların uluslararası kriterlere uygun yapılarına içerisine girmesine yönelik yasal düzenlemeler yapılmıştır³⁰. Tüm bunlara ilaveten bankacılık sistemi ile ilgili mevzuatta sık sık yapılan değişiklikler, uluslararası temel bankacılık ilkelerinden sapmalar, uluslararası muhasebe uygulamalarına göre farklılıklar, bağımsız denetim uygulamalarındaki sorunlar, saydamlığın sağlanamamış olması ve denetim sonuçlarının karar aşamasına geçirilememesi olumsuzluklara neden olan diğer önemli faktörlerdir³¹. Yanıt, E seçeneği.

²⁹ Çankaya, Filizet- Mehmet Öz, a.g.e.

³⁰ Çolak, Ömer Faruk-Aslan Yığıdım, a.g.e.

³¹ Akbaygıl, Akın, a.g.e.

103. Aşağıdakilerden hangisi 1994 Krizi öncesi yaşanan ekonomik gelişmelerden biri değildir?

- A) Kamu kesiminin borçlanma gereğinin artması
- B) TL'nin aşırı değerlenmesi
- C) Özel kesimin dışarıdan borçlanmasının sağlanması
- D) Yatırımların hızla azalması
- E) İç borçlanma yapısının T.C. Merkez Bankası kaynaklarına dayandırılması

Yanıt: Kamu kesiminin borçlanma gereğinin artması, TL'nin aşırı değerlenmesi, özel kesimin dışarıdan borçlanmasının sağlanması ve iç borçlanma yapısının T.C. Merkez Bankası kaynaklarına dayandırılması, 1994 Krizi öncesi yaşanan ekonomik gelişmelerdir. Yanıt, D seçeneği.

104. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de uygulanan dışa açık politikaların bir sonucu olarak oranında artış görülen değişkendir?

- A) İthalat
- B) İhracat
- C) İşçi dövizleri
- D) Parasal taban
- E) Bütçe dışı fazla

Yanıt: Türkiye'de uygulanan dışa açık politikaların bir sonucu olarak oranında düzenli olarak artış görülen değişken, ithalattır. Yanıt, A seçeneği.

105. Türkiye'de Şubat 2001 Krizi sonrası dalgalı kur rejimi altında uygulanan enflasyon hedeflemesi stratejisinin temeli aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Düşük faiz - yüksek kur modeli
- B) Yüksek faiz - yüksek kur modeli
- C) Yüksek enflasyon - düşük kur modeli
- D) Yüksek faiz - düşük kur modeli
- E) Düşük enflasyon - yüksek kur modeli

Yanıt: 2001 Şubat Krizi sonrası dalgalı kur rejimi altında uygulanan enflasyon hedeflemesi stratejisinin temeli, sıcak paraya dayalı bir büyüme modeli olan "yüksek faiz - düşük kur" modelidir. Yüksek faiz oranlarının kısa vadeli yabancı sermaye hareketlerini Türkiye'ye çekmesi, beraberinde kurların da devamlı baskı altında kalmasını sağlamış ve kurların düşmesiyle ithal ürünler yerli ürünlerden daha ucuz hale gelmiştir. Sonuç olarak cari açık yıldan yıla artmıştır. Yanıt, D seçeneği.

106. Aşağıdakilerden hangisi sosyal güvenlik kurumlarının mali, idari ve teknik yönden denetlenmesinde yetkili kuruluştur?

- A) Devlet Planlama Teşkilatı
- B) Sayıştay
- C) Dış Ticaret Müsteşarlığı
- D) Merkez Bankası
- E) Hazine Müsteşarlığı

Yanıt: Sosyal güvenlik kurumlarının denetimi 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu gereceğince Sayıştay tarafından yapılmaktadır. Yanıt, B seçeneği.

107. Aşağıdakilerden hangisi ortodoks politika programlarının içermiş olduğu politikalarlardır?

- A) Maliye politikası-para politikası
- B) Maliye politikası-gelirler politikası
- C) Gelirler politikası-para politikası
- D) Gelirler politikası-kur politikası
- E) Gelirler politikası-maliye politikası-para politikası

Yanıt: Ortodoks politikalar, sıkı maliye ve sıkı para politikasını içeren programlardır. Kamu harcamalarının azaltılması, gelirlerin artırılması, para arzının daraltılması ve ticaret engellerinin kaldırılması gibi politikaları içerir. Ortodoks politikalar, reel dengenin kurulmasında ve bütçe açığının kapatılmasında başarılı olmakta, ekonomide daralma yaratmasıyla fazla talebin ve böylece enflasyonun düşmesi sağlanmaktadır. Yanıt, A seçeneği.

108. Türkiye'de hazırlanan ilk kalkınma planı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963
- B) Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı, 1933
- C) Türkiye İktisadi Kalkınma Planı, 1947
- D) Marshall Planı, 1948
- E) KİT'ler Planı, 1938

Yanıt: 1947 yılında liberal karakterde bir kalkınma planı olan Türkiye İktisadi Kalkınma Planı hazırlanmıştır. Bu planda, özel kesime büyük önem verilmiştir. Özellikle tarım, ulaştırma ve enerji gibi sektörlerle öncelik verilmiştir. İç ve dış ticarete serbestleşme, yerli ve yabancı sermayenin teşviki ve özel girişimciliğin desteklenmesi ve geliştirilmesi planın en önemli amacıdır. Planın, 1948-1952 yılları arası dönem için öngördüğü toplam harcama mik-

tarında en büyük payı % 44 ile ulaştırma almıştır. Bu dönemde ulaştırma sektöründe ağırlık verilen kesim demiryollarından ziyade karayolları olmuştur. Plan, uygulanmamış olmakla beraber dönemin egemen ekonomi politikası olması nedeniyle öneme sahiptir. Yanıt, C seçeneği.

109. Döviz kuru çıpasına dayalı Enflasyonu Düşürme Programının uygulanmaya başlandığı tarih aşağıdakilerden hangisidir?

- A) 1930 B) 1950 C) 1970 D) 1990 E) 2000

Yanıt: Döviz kuru çıpasına dayalı Enflasyonu Düşürme Programı, 2000 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Döviz kuru çıpasına dayalı enflasyonu düşürme programları, kur artışlarının kontrol altına alındığı ve ekonomideki diğer fiyatların döviz kuruna uyum sağlayarak gerilemesinin beklendiği istikrar programları olarak tanımlanmaktadır. Türkiye'de ekonomik istikrarın sağlanmasına yönelik olarak bu çerçevede Ocak 2000'de sıkı para ve döviz kuru politikası ile bankacılık sektöründe yapısal dönüşümleri içeren Enflasyonu Düşürme Programı başlatılmıştır. 1999 yılında yeni kurulan koalisyon hükümeti, ekonomideki bu kötü gidişati önlemek ve dış kaynak bulmak amacıyla IMF ile 2000-2002 yıllarını kapsayan üç yıllık orta vadeli 17. Stand-by Anlaşması'nı imzalamıştır. Yanıt, E seçeneği.

110. Aşağıdakilerden hangisi Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın temel hedefleri arasında yer almaz?

- A) Mali sektörün yeniden yapılandırılması
B) Ekonomide rekabetin ve etkinliğin sağlanması
C) Kamu finansman dengesinin güçlendirilmesi
D) Enflasyonla mücadelenin sürdürülmesi
E) Mevduat hesaplarına verilen güvencenin kaldırılması

Yanıt: Mevduat hesaplarına verilen güvencenin kaldırılması, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın temel hedefleri arasında yer almaz. Şubat 2001 Krizi'nden sonra 15 Mayıs 2001 tarihinde açıklanan ve Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı olarak adlandırılan yeni programın temel amacı, kur rejiminin terkedilmesi nedeniyle ortaya çıkan güven bunalımı ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırmak ve eşanlı olarak bu duruma bir daha geri dönülmeyecek şekilde kamu yönetiminin ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapıyı oluşturmaktır.

Yeni stand-by anlaşması programında sürdürülmekte olan döviz kuru çıpasına dayalı kur rejimi terk edilerek dalgalı kur rejimine geçilmesi kararlaştırılmıştır. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın öncelikli hedefleri ise şunlardır:

- Mali sektörün yeniden yapılandırılması

- Devlette şeffaflığın artırılması
- Enflasyonla mücadelenin sürdürülmesi
- Ekonomide rekabetin ve etkinliğin sağlanması
- Sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi
- Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması
- Kamu finansman dengesinin güçlendirilmesi

Yanıt, E seçeneği.

111. Aşağıdakilerden hangisi Cumhuriyetin ilk yıllarında (1923-1930 yılları arası dönem) gerçekleştirilen kambiyo kontrolleri arasında yer almaz?

- A) Türk parasının dış değerini korumak amacıyla döviz üzerinden avans verme işlemleri yasaklandı.
- B) Parasal istikrar tam olarak sağlandı.
- C) Doğrudan veya dolaylı olarak döviz alım satımına kısıtlamalar getirildi.
- D) Her türlü döviz işlemleri kontrol altına alındı.
- E) 1930 yılında Türk Parasının Değerini Koruma Hakkındaki Kanun çıkarıldı.

Yanıt: 1930 tarihinde çıkarılan 1567 Sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun ile kambiyo kontrol rejimi getirilmiş, bu yasanın çıkarılmasından hemen sonra da Türk lirasının dış değerinin düşüşünü önlemek ve liranın döviz kurunu altına bağlayarak istikrarlı tutmak, ayrıca her türlü döviz işlemlerini kontrol altına almak üzere Haziran 1930 tarihinde yürürlüğe konulan 1715 Sayılı Kanun ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası kurulmuştur. Ayrıca bu düzenlemeyle Türk parasının dış değerini korumak amacıyla döviz üzerinden avans verme işlemleri yasaklanmış, her türlü döviz işlemleri kontrol altına alınarak doğrudan veya dolaylı olarak döviz alım satımına kısıtlamalar getirilmiştir. Ancak bu dönemde, parasal istikrarın tam olarak sağlandığı söylenemez. Yanıt, B seçeneği.

112. Dışa açık ekonomi süreciyle birlikte 1980-1990 yılları arasında Türkiye'nin dış borçlarıyla ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) Yabancı sermaye yatırımları nedeniyle dış borç stoku bu dönemde kademeli olarak azalmıştır.
- B) Yerli tasarrufların artması nedeniyle dış borç stoku bu dönemde azalmıştır.

- C) Türkiye'nin dış borcu, bu dönemde tümüyle ortadan kalkmıştır.
- D) Dışa açılma ve ihracat gelirlerindeki artış, dış borç stokunu azaltmıştır.
- E) Dışa açılma ve ihracat gelirlerindeki artışa rağmen dış borç stoku artmıştır.

Yanıt: 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları ile 1980 sonrası dönemde ithal ikameci kalkınma politikalarından dışa açık ve ihracata yönelik kalkınma politikalarına geçilmiştir. 1980-1990 yılları arasında ekonomideki dönüşüm kapsamında ihracatın ve döviz gelirlerinin artırılması, enflasyonun kontrol altına alınması ve ekonominin dışa açılarak uluslararası rekabet ortamına uygun dinamik bir yapıya kavuşturulması, kamu kesiminin sınırlanması, yabancı sermayenin teşviki, esnek kur uygulaması ve pozitif reel faiz uygulaması amaçlanmıştır. Ancak 1980-1990 yılları arasında dışa açılma ve ihracat gelirlerindeki artışa rağmen dış borç stoku yine de artış göstermiştir. Yanıt, E seçeneği.

113. Aşağıdakilerden hangisi Sermaye Piyasası Kurulu'nun görevleri arasında yer almaz?

- A) Sermaye piyasasının düzenlenmesi ve denetlenmesi
- B) Aracı kuruluşlar arası ilişkilerde mesleki dayanışmanın güçlendirilmesi
- C) Sermaye piyasası araçları konusunda ilkeler konulması
- D) Özel sektör tahvillerinin alım ve satım işlemlerinin gerçekleştirilmesi
- E) Sermaye piyasasının ve aracılık faaliyetlerinin gelişiminin sağlanması

Yanıt: Özel sektör tahvillerinin alım ve satım işlemlerinin gerçekleştirilmesi İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın görevleri arasında yer almaktadır. 1982 yılında oluşturulan Sermaye Piyasası Kurulu kendi sorumluluğu altında bağımsız olarak kullandığı yetkileri bulunan bir kamu tüzel kişisidir. Sermaye Piyasası, orta ve uzun vadeli fon arz ve talebinin karşılaştığı piyasadır. Kurul, bu piyasada düzenleme ve denetleme görev ve yetkilerini taşımaktadır. Sermaye piyasasının düzenlenmesi ve denetlenmesi; haksız rekabetin önlenmesi, bu piyasada fon arz edenler, fon talep edenler, aracı kuruluşlar ve sermaye piyasası araçları konusunda ilkeler koyma, kayda alma, izleme, kamuyu aydınlatma, denetleme, inceleme, değerlendirme ve araştırma çalışmalarını yerine getirilmektedir³². Yanıt, D seçeneği.

114. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne üye olduğu tarihtir?

- A) 1963 B) 1972 C) 1983 D) 1986 E) 1996

Yanıt: 01.01.1996 tarihinde Türkiye ile AT arasında kurulan Gümrük Birliği kapsamında Ankara Antlaşması'na dayanarak kurulan ortaklığın nihai amacı, Türkiye'nin AT'ye üye olmasıdır. Ankara Antlaşması, bu amaca ulaşmak için taraflar arasında bir gümrük birliğinin kurulmasını temel aşama olarak belirlemiştir. Buna göre önce, sanayi ürünlerini konu alan bir gümrük birliği kurulacak, daha sonra ise Ankara Antlaşması'nda öngörülen diğer ilkeler uygulamaya konulacaktır. Bu kapsamda işçilerin karşılıklı olarak serbest dolaşımının sağlanması, tarım ürünlerinde giderek genişleyecek bir tercihlili ticaret rejiminin uygulanması ve Ankara Antlaşması'nun yanı sıra imzalanan Katma Protokol'ün belirlediği alanlarda Türkiye ile AT arasında mevzuat ve politikaların yaklaştırılması sürecinin başlatılması öngörülmüştür³³. Yanıt, E seçeneği.

115. Aşağıdakilerden hangisi Kasım 2000 Krizi ile ilgili olarak bu dönem içerisinde ortaya çıkan gelişmelerden biridir?

- A) Döviz çıkışının hızlanması
B) Dış ticaret açığının azalması
C) Faiz oranlarının düşmesi
D) Bankacılık sektöründe döviz açığının azalması
E) TL'ye dayalı likidite sıkışıklığının azalması

Yanıt: Döviz çıkışının hızlanması, Kasım 2000 Krizi ile birlikte ortaya çıkan gelişmelerden biridir. 2000 Kasım Krizi öncesi para politikalarının sonucu olarak bu dönemde meydana gelen iç talepteki canlanma, Türk Lirası'nın reel olarak değer kazanması ve ithalatın hızlı bir şekilde artması sonucu cari işlemler dengesini bozmuştur. Cari işlemlerdeki açığa ek olarak 2000 yılının ikinci yarısında özelleştirme ve yapısal reformlara ilişkin gecikmeler iç ve dış piyasalarda tedirginliğe yol açmış, sermaye girişlerini ve likiditeyi olumsuz etkileyerek kısa vadeli faizleri yükseltmiştir. Bu durum, IMF'nin Türkiye'ye karşı olumsuz bir tutum takınmasına sebep olmuş ve piyasalarda beklentileri negatif yönde etkilemiştir. Kasım 2000 Krizi'nin temel nedenleri:

- TL'ye dayalı likidite sıkışıklığının artması (TL'nin değer kazanması)
- Bankaların varlıklarını menkul kıymete yatırması sonucu faizlerin yükselmesi (bankacılık krizi)
- Bankacılık kesimi döviz açığının artması

³³ www.dic.gov.tr

- Cari açığın artması
- Döviz çıkışının hızlanması

Bankacılık kesiminin yeterli döviz fazlasına sahip olmaması ve yurt dışına sermaye çıkışının biraz artması ile piyasalardaki güvensizliğin bir anda yaygınlaşması, Kasım ayında ortamı bir likidite krizine sürüklemiştir. Faizlerdeki hızlı yükseliş, kamu ve özel bankaların mali yapılarını daha da bozmuş ve programa olan güven iyice sarsılmıştır. Özellikle kamu bankalarının aşırı likidite ihtiyaçları, bu dönemde ödemelerin ıdilitlenmesine neden olarak Şubat 2001'de döviz krizine neden olmuştur. 2000 Kasım Krizi'nde yerli ve yabancı yatırımcılar aşırı miktarda döviz talep etmiş ve Merkez Bankası rezervlerini eritmek pahasına piyasaya müdahale etmiştir. Ancak 22 Şubat 2001 tarihinde, döviz kuru çapısının yürürlükten kaldırılıp dalgalı kura geçildiğini ilan etmek zorunda kalmıştır. Yanıt, A seçeneği.

116. Aşağıdakilerden hangisi hazineye kısa vadeli avans sağlayan kuruluştur?

A) Devlet Planlama Teşkilatı	B) Hazine Müsteşarlığı
C) Dış Ticaret Müsteşarlığı	D) Maliye Bakanlığı
E) Merkez Bankası	

Yanıt: Hazineye kısa vadeli avans sağlayan kuruluş Merkez Bankası'dır. Kısa vadeli avans, Merkez Bankası'nca bütçenin geçici gelir gider dengesizliğini karşılamak için Hazineye açılan bir yıl ile sınırlı borçtur. Avansın kullanılmasındaki amaç, geçici ya da mevsimlik parasal açıkların kapatılmasıdır. Hazine ve Merkez Bankası arasında yapılan protokol doğrultusunda avansın kullanım şartları belirlenir ve kamu gelirleri tahsil edildiğinde bu avans geri ödenir. Yanıt, E seçeneği.

117. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin gelişen dünya ekonomisine entegre olmak amacıyla Dünya Bankası'na (IBRD) üye olduğu tarihtir?

A) 1932	B) 1947	C) 1952	D) 1969	E) 1980

Yanıt: Türkiye, Dünya Bankası'na 1947 yılında üye olmuştur. Dünya Bankası, IMF ile birlikte ve aynı tarihte kurulmuştur. Dünya Bankası'nın temel görevleri; fakirliği azaltmak amacıyla gelişme yolundaki ülkelere proje ve program kredileri vermek ve gelişmiş ülkelerin mali olanaklarını gelişme yolundaki ülkelere kanallere ederek dünya genelinde yaşam kalitesini artırmaktır. Örgüt bünyesinde genel kurul görevini yürüten bir Guvernörler Kurulu ile yine yönetim kurulunun görevini yöneten bir İcra Direktörleri Kurulu bulunmaktadır. Yanıt, B seçeneği.

118. Aşağıdakilerden hangisi heterodoks politika programlarının içermiş olduğu politikalarlardır?

- A) Maliye politikası-para politikası
- B) Maliye politikası-gelirler politikası
- C) Gelirler politikası-para politikası
- D) Gelirler politikası-kur politikası
- E) Gelirler politikası-maliye politikası-para politikası

Yanıt: Heterodoks politikalar; sıkı maliye ve sıkı para politikasını içeren programlarla birlikte ücret ve fiyat kontrollerini içeren gelir politikalarından oluşmaktadır. Heterodoks politikalarda temel amaç, fiyat ve ücret politikaları ile enflasyonun hızlı bir şekilde düşmesinin sağlanmasıdır. Bu şekilde fiyat ve ücretlerin dondurulması ile enflasyon kontrol altına alınmaktadır. Yanıt, E seçeneği.

119. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de Şubat 2001 Krizi öncesi gözlemlenen ekonomik olgular arasında yer almaz?

- A) Cari işlemler açığının hızla yükselmesi
- B) Türk Lirasının reel olarak değer kazanması
- C) Tüketici kredilerinin hızla artması
- D) Dalgalı döviz kuru rejimi uygulaması
- E) Bankacılık kesiminin döviz açık pozisyonlarının hızla artması

Yanıt: Dalgalı döviz kuru rejimi, Şubat 2001 Krizi öncesi gözlemlenen ekonomik olgular arasında yer almaz. Dalgalı döviz kuru rejimi, kriz döneminden hemen sonra uygulamaya geçirilen kur rejimidir. Kasım 2000 Kriziyle bankacılık sektöründe başlayan kriz, Şubat 2001 Kriziyle döviz krizine dönüşmüş ve Şubat 2001 Krizi ile 9 Aralık 1999 tarihli üç yıllık orta vadeli program tamamen ortadan kalkmıştır. Bu dönemde dövize olan talep baskı altına alınamayınca, Merkez Bankası yüksek seviyedeki bu döviz talebine karşı likiditeyi kontrol etmeye çalışmış, ancak bankaların aşırı düzeydeki günlük likidite ihtiyaçları nedeniyle ödemeler sistemi kilitlenmiştir. Döviz rezervlerindeki hızlı erime nedeniyle, 22 Şubat 2001 tarihinde hükümet bir karar alarak döviz kuru çıpasına dayalı sabit kur sistemini yürürlükten kaldırmış ve dalgalı kur sistemine geçildiğini ilan etmek zorunda kalmıştır. Yanıt, D seçeneği.

120. Aşağıdakilerden hangisi toprak reformu çerçevesinde çıkarılan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun kabul edildiği tarihtir?

- A) 1925 B) 1935 C) 1940 D) 1945 E) 1950

Yanıt: Toprak mülkiyetini düzenleyen Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, 11 Haziran 1945 tarihinde TBMM'ce kabul edilmiştir. Toprak reformu, toprak mülkiyetinin belirli bir tavan sınırından yukarısının kamulaştırılarak topraksız ya da az topraklı köylülere dağıtımıdır. Toprak reformunun amacı topraksız çiftçileri topraklandırmak ve arazi mülkiyeti dağılımındaki adaletsizliği önlemektir. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, bu kapsamda öncelikle kullanılmayan kamu topraklarının topraksız ya da az topraklı köylüye dağıtılmasını öngörmüş, uygulamada ise daha çok kamu mülkiyetinde olan toprakların dağıtımı biçiminde gerçeğeleşmiştir³⁴. Yanıt, D seçeneği.

121. Türkiye'nin IMF ile 2005-2008 gibi üç yıllık bir dönemi kapsayan Stand-by düzenlemesi aşağıdakilerden hangisidir?

- A) 15. Stand-by düzenlemesi
B) 16. Stand-by düzenlemesi
C) 17. Stand-by düzenlemesi
D) 18. Stand-by düzenlemesi
E) 19. Stand-by düzenlemesi

Yanıt: 11 Mayıs 2005 tarihinde IMF İcra Direktörleri Kurulu tarafından görüşülerek onaylanan Niyet Mektubu çerçevesinde, IMF ile 2005-2008 gibi üç yıllık bir dönemi kapsayan 19. Stand-by düzenlemesi yürürlüğe girmiştir. Ödemeler dengesinde geçici sorunlarla karşılaşan üye ülkeler gereksinim duydukları döviz IMF'den kendi ulusal paraları karşılığında alabilirler. IMF, geçici ödemeler dengesi güçlüğü çeken üyelere yardımcı olmak amacıyla 1952 yılında, stand-by anlaşmaları denen düzenlemeler temelinde finansal sıkıntı çeken ülkelere kredi verme uygulamasını başlatmıştır. IMF'ye üye olan ülkeler, ulusal paralarının döviz kurlarını düzenli olarak ayarlamayı, uluslararası parasal işlemlerde altının rolünü azaltmayı ve kuruluş sırasında belirlenmiş amaçlarını gerçekleştirmesi için örgütü güçlendirmeyi kabul ederler. Üye ülkeler ile IMF arasında yapılan görüşmeler sonucu ülkelerin fondaki kota payları uluslararası ticaret hacimlerine, milli gelirlerine ve uluslararası rezerv miktarına göre belirlenir. Yanıt, E seçeneği.

³⁴ Yrd. Doç. Dr. Çevik, Zeki, a.g.e.

122. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin dış ekonomik ilişkilerinde üyesi olduğu kuruluşlar arasında yer almaz?

- A) Karadeniz Ülkeleri Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİ)
- B) Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO)
- C) Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı (OECD)
- D) Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC)
- E) Uluslararası Para Fonu (IMF)

Yanıt: OPEC, Türkiye'nin üyesi olduğu bir uluslararası kuruluş değildir. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyayla entegre olma sürecinde ekonomisini güçlendirmek ve serbest piyasa ekonomisini geliştirmek için çeşitli uluslararası ekonomik kuruluşlara üye olmuştur. Türkiye'nin dış ekonomik ilişkilerinde üye olduğu kuruluşlar Dünya Bankası (IBRD), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı (OECD), Uluslararası Para Fonu (IMF), Karadeniz Ülkeleri Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİ), Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO) ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO)'dür. Yanıt, D seçeneğİ.

123. Şubat 2001 Krizi ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi ekonomide ortaya çıkan sorunlar arasında yer almaz?

- A) Bankacılık kesimi kaynaklı bir finansal sistem krizidir ve bankacılık kesimini etkilemiştir.
- B) Güçlü ve gelişmiş finansal piyasaların oluşumu sağlanmıştır.
- C) Merkez Bankası rezervlerinde dolar rezerv kaybı yaşanmıştır.
- D) Türkiye'nin dışsal piyasalarda, borçlanma faizi üzerindeki risk primlerinin yükselmesine neden olmuştur.
- E) Cari işlemler açığında yüksek oranlı artışlar meydana gelmiştir.

Yanıt: Türkiye 1990'lı yıllarda birbiri ardına gelen krizlerle sarsılmıştır. Ancak 2001 Krizi karakteristik olarak diğerlerinden farklı yapıya sahiptir. Kriz, bankacılık sektörünü vurmuş ve çok sayıda bankanın faaliyeti bu dönemde durdurulmuştur. Şubat 2001 Krizi bu kapsamda, finansal sistem kaynaklı bir krizdir ve aktörler de bankacılık kesimidir. Finans piyasalarında yaşanan bu etileşim aktör konumundaki bankacılık kesimini etkileyerek krize dönüşmüş, Merkez Bankası'nda dolar rezerv kaybı yaşanmış ve cari işlemler açığında yüksek oranlı artışlar meydana gelmiştir. Bu durum Türkiye'nin dışsal piyasalarda borçlanma faizi üzerindeki risk primlerinin yükselmesine neden olmuştur. Şubat 2001 Krizi faizlerde ve enflasyonda artış ve döviz kurundaki dalgalanmayla birlikte tüm ekonomide bir belirsizlik ortamına yol açmıştır. Bu durum, reel sektörü de çok olumsuz etkilemiştir. Mali sektörde yaşanan sıkıntılar reel kesime yeni kredi imkanını ortadan kaldırırken reel kesimin kredi geri ödemelerinde de önemli sorunlara yol açmaktadır.

2001 yılında, bir dizi yapısal reform hayata geçirilmiş, bankacılık alanında bir dizi önlem alınmış ve kamu bankaları yıllardan beri ilk defa kâr edebilir konuma getirilmişlerdir. Yanıt, B seçeneği.

124. Aşağıdakilerden hangisi enflasyon hedeflemesi rejiminin şartlarından biri değildir?

- A) Fiyat istikrarı amacına sıkı bir biçimde bağlılık
- B) Yüksek mali baskınlık
- C) Bağımsız ve güvenilir bir merkez bankasının varlığı
- D) Güçlü ve gelişmiş finansal piyasalar
- E) Teknik altyapının sağlanması

Yanıt: Ocak 2000'de sıkı para ve döviz kuru politikası ile bankacılık sektöründe yapısal dönüşümleri içeren "Enflasyonu Düşürme Programı" başlatılmıştır. Enflasyon hedeflemesi, merkez bankalarının genellikle hükümetlerle birlikte para politikası amacı olarak belli bir enflasyon rakamını hedeflemeleridir. Bu tür bir uygulamada hedeflenen enflasyonun, beklentileri etki-leyebildiği ölçüde nominal cıpa görevini üstlenmesi öngörülmüştür. Diğer politikalarla farkı, enflasyon hedefinin net bir şekilde kamuoyuna duyurulması ve bu konu ile ilgili doğrudan sorumluluk alınmasıdır. Uygulamada, uygulayıcı kurum olarak merkez bankaları amaca yönelik bir araç bağımsızlığına kavuşmaktadırlar. Diğer bir deyişle, merkez bankaları, kur ve faiz politikalarını enflasyonu kontrol altına almak amacı ile istedikleri biçimde kullanabilmektedirler³⁵. Bu kapsamda fiyat istikrarı amacına sıkı bir biçimde bağlılık, bağımsız ve güvenilir bir merkez bankasının varlığı, güçlü ve gelişmiş finansal piyasalar ve teknik altyapının sağlanması enflasyon hedeflemesi rejiminin temel şartlarıdır. Yanıt, B seçeneği.

125. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye ekonomi tarihinde düzenlenen Birinci İzmir İktisat Kongresi'ne katılan ve kendilerine özgü sorun ve isteklerini bu kongrede ortaya koyan kesimlerin delegelerinden biri değildir?

- A) Tüccar
- B) İşçi
- C) Sanayici
- D) Memur
- E) Çiftçi

Yanıt: Birinci Dünya Savaşı'ndan 5 yıl sonra, dünyanın kendine bir düzen vermeye çalıştığı uluslararası konjoktörde toplanan Birinci İktisat Kongresi tüccar, çiftçi, sanayici ve işçi kesimlerinin kendilerine özgü sorun ve istek-

³⁵ www.tcmb.gov.tr

lerini bir bütünlük içinde belirlemek, bu isteklerin siyasal yönetim tarafından bilinmesini sağlamak ve yabancı sermaye çevrelerine ekonominin gelecekte alacağı biçim hakkında bilgi vermektir. Oldukça çekişmeli ve kulisli bir çalışma ortamından sonra, ana sektörler itibarıyla Misak-ı İktisadi Esasları belirlenmiştir. Birinci İktisat Kongresi ile yönetici kadronun özel girişimciliğin canlandırılması için iç ve dış sermaye kesimlerine güvence vermek istediği, yabancı sermayeye ülkenin yasalarına uyduğu sürece karşı olunmadığı dile getirilmiştir. Yanıt, D seçeneği.

126. Aşağıdakilerden hangisi ithal ikamesine dayalı ekonomi politika-sının uygulandığı dönemler içinde yer almaz?

- A) 1960-1964 yılları arası dönem
- B) 1965-1969 yılları arası dönem
- C) 1970-1974 yılları arası dönem
- D) 1975-1979 yılları arası dönem
- E) 1980-1984 yılları arası dönem

Yanıt: 1960'lar sonrası yıllar, planlama çerçevesinde ve ithal ikameci sanayileşme stratejisinin temel hedefleri doğrultusunda başarılı sayılacak uygulamaların yaşandığı yıllar olmuştur. Ekonomik ve siyasal bunalımların sonunda istikrarlı bir büyüme hızı ve kalkınma sağlanması amacıyla 15 yıllık bir perspektif içinde hazırlanmıştır. Bu dönemde yatırımları ve ihracatı teşvik amacıyla bazı kanunlar çıkarılmıştır. Bu dönemde yatırımları teşvik amacıyla Gelir Vergisi Kanununa eklenen bazı maddelerle kalkınmada öncelikli yörelerde daha yüksek oranlarda yatırım indirimi uygulamasına başlanmış ve Vergi Usul Kanununa eklenen bir madde ile hızlandırılmış amortisman yöntemine geçilmiştir. Yatırımlarda kullanılacak hammadelerin ithalatını kolaylaştırıcı gümrük indirimleri gibi kolaylıklar sağlanmıştır. İhracatı teşvik için ise ihracatta vergi iadesi uygulaması başlatılmıştır.

24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları ve daha sonra alınan önlemler bazı yapısal değişiklikler içermesi bakımından önceki istikrar programlarından farklıdır. Söz konusu istikrar programı ile bu tarihten itibaren ithal ikameci kalkınma politikasından ihracata yönelik kalkınma politikasına geçilmiştir. İhracatın ve döviz gelirlerinin artırılması (döviz tahsis), enflasyonun kontrol altına alınması ve ekonominin dışa açılarak uluslararası rekabet ortamına uygun dinamik bir yapıya kavuşturulması, kamu kesiminin sınırlandırılması, yabancı sermayenin teşviki, esnek kur uygulaması, pozitif reel faiz uygulaması amaçlanmıştır. 1980 yılından itibaren ekonominin dışa açılması sonucunda dış ticaret hacminin millî gelir içindeki payı hızla artmıştır. Türkiye'de ihracatı teşvik politikası kapsamında 1980'den sonra uygulanan başlıca teşvik araçları; ucuz maliyetli ihracat kredisi, vergi iade siste-

mi, destekleme fiyat istikrar fonundan yapılan ödemeler, ihracat karşılığı gümrük muafiyetli mal ithalatı imkanı, katma değer vergisi muafiyeti, döviz tahsis, döviz kuru politikası, kurumlar vergisi muafiyeti, kaynak kullanımı destekleme fonu, ihracat karşılığı dövizlerden mahsup, vergi, resim ve harç istisnası ve geçici kabul rejimi ile ithalat olarak sıralanabilir³⁶. Yanıt, E seçeneği.

127. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin AB'ye tam üyelik hedefi için Maastricht Kriterleri çerçevesinde belirlenen istikrar programında yer alan yıllık kamu borçları oranıdır?

- A) % 35 B) % 45 C) % 55 D) % 60 E) % 70

Yanıt: Maastricht Kriterleri, Maastricht Antlaşması'nda üye devletlerin ekonomik ve parasal birliğe katılımı için öngörülmüş bulunan zorunlu koşulları ve merkez bankalarının aşamalı olarak bağımsız hale getirilmesi için ekonomiyle uyumlu olarak yasal değişikliklerin yapılmasını içeren bir antlaşmadır. Maastricht Kriterleri çerçevesinde belirlenen istikrar programında yer alan yıllık kamu borçları oranı % 60'tır. Yani üye ülkelerin kamu borçları (kamu iç ve dış borç stokunun toplamı) o ülkelerin GSMH'sının (Kamu-Borçları/GSMH Oranı) % 60'ını geçmemelidir. Yanıt, D seçeneği.

128. Türkiye'de dışa açılmayla beraber uygulamada hangi sektörlerin yatırımlarında artış olmuştur?

- A) İhracata dönük sektörler
B) İçer dönük sektörler
C) İthalata dayalı sektörler
D) Planlı ekonomiye dayalı sektörler
E) Karına ekonomiye dayalı sektörler

Yanıt: 1980'li yıllarda Türkiye'de dışa açılmayla beraber birlikte dışa açık, ihracata dayalı bir büyüme stratejisi benimsenmiştir. Bu dönemde ihracatın milli gelir içindeki payı artmış ve daha dinamik bir yapıya kavuşulmuştur. İhracata dönük politikalar çerçevesinde; ihracatın ve döviz gelirlerinin artırılması (döviz tahsis), enflasyonun kontrol altına alınması ve ekonominin dışa açılarak uluslararası rekabet ortamına uygun dinamik bir yapıya kavuşturulması, kamu kesiminin sınırlanması, yabancı sermayenin teşvik, esnek kur uygulaması, pozitif reel faiz uygulaması amaçlanmıştır. Yanıt, A seçeneği.

³⁶ www.dtm.gov.tr

129. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye ekonomisinde yabancı devletlere ülke içerisinde tanınan ekonomik ayrıcalıkların kaldırıldığı düzenlemedir?

- A) Lozan Antlaşması
- B) Mudanya Antlaşması
- C) Misak-ı Milli kararları
- D) Misak-ı İktisadi kararları
- E) Teşvik-i Sanayi Kanunu

Yanıt: Lozan Antlaşması, yabancı devletlere ülke içerisinde tanınan ekonomik ayrıcalıkların kaldırıldığı düzenlemedir. Bu kapsamda yapılan düzenlemeler kapitülasyonların bütün sonuçları ile birlikte kaldırılması, Türkiye'nin kabotaj hakkının kabul edilmesidir (Türkiye karasularında denizcilik geliştirmeyi sağlayan ve sadece o ülkenin limanları arasındaki taşımacılık ve denizcilik faaliyetlerini icra etme hakkının, sadece o ülke gemilerine ve vatandaşlarına bir düzenlemedir.). Ancak Lozan Antlaşması'nda Türkiye Cumhuriyeti, dış ticaret alanında 1929 yılına kadar Osmanlı Devleti döneminde imzalanan antlaşmaya göre (1916 yılında) Osmanlı gümrük tarifelerinin beş yıl daha yürürlükte kalmasını ve yeni yasaklar getirilmemesini kabul etmiştir. Lozan Antlaşması'nın bu hükümleri nedeniyle yeni cumhuriyetin ulusal ekonomi yaratma amaçları doğrultusunda kararlar alması engellenmiş ve 1929 yılına kadar gümrük tarifelerinde artışlar gerçekleştirilememiştir. İlk kez 1929 yılında, ulusal bir gümrük tarifesine ve korumacı bir gümrük politikasının uygulanmasına geçilmiştir. Yanıt, A seçeneği.

130. Türkiye'de dışa açılmayla beraber 1980'lerden sonra sektörel olarak en büyük artış aşağıdaki sektörlerden hangisinde yaşanmıştır?

- A) Tarım
- B) Ticaret
- C) Sanayi
- D) Ulaşım
- E) Enerji

Yanıt: 1980'lerde dünyada gelişen ve Türkiye'de de önemli bir politika olarak benimsenen devletin ticari faaliyetten çekilmesi politikası ve dışa açılmayla beraber 1980'lerden sonra reel olarak en fazla büyümeye yaşayan sektör, sanayi olmuştur. Liberal ve serbest pazar ekonomisi, teknolojik değişim, yeni üretim teknolojilerinin ve üretim sistemleri ile finansal sistemin geliştirilmesi gibi çalışmalar sektörü hızla gelişen bir konuma getirmiştir. Sanayi üretimi, bu dönemde mevcut kapasitesini mümkün olduğu kadar tam kullanmaya çalışırken ara malı ithalatını da arttırmıştır. Sanayi malları ihracatının bileşiminde bu dönemin başlıca ihracat malları tekstil, dokumacılık, gıda malları ve demir çeliklerdir. Yanıt, C seçeneği.

131. I. 1998-1999
 II. 2000-2001
 III. 2003-2004
 IV. 2008-2009

Yukarıdaki dönemlerden hangileri, Türkiye ekonomisi açısından kriz sürecini yansıtmaktadır?

- A) I ve II B) I ve IV
 C) I, II ve IV D) I, III ve IV
 E) I, II, III ve IV

Yanıt: Kamu açıklarının en önemli nedeni bütçe içerisinde önemli bir gider kalemi olan, faiz ödemeleridir. Yanıt, C seçeneği.

132. Aşağıdakilerden hangisi Şubat 2001 Krizi sonrasında ortaya çıkan sonuçlardan biri değildir?

- A) Bankalardan yoğun döviz talebi gelmesi
 B) Gecelik repo faizinin rekor düzeyde artması
 C) T.C. Merkez Bankası rezervlerinin hızla erimesi
 D) Hükümetin dalgalı döviz kuru uygulamasına geçmesi
 E) Faiz oranlarındaki yükselmenin dövizle hücumu durdurması

Yanıt: Şubat 2001 Krizi bu kapsamda, finansal sistem kaynaklı bir krizdir ve aktörü de bankacılık kesimidir. Finans piyasalarında yaşanan bu etkileşim aktör konumundaki bankacılık kesimini etkileyerek krize dönüştürmüştür. Merkez Bankası'nda dolar rezerv kaybı yaşanmış ve cari işlemler açığında yüksek oranlı artışlar meydana gelmiştir. Bu durum Türkiye'nin dışsal piyasalarda borçlanma faizi üzerindeki risk primlerinin yükselmesine neden olmuştur. 2001 yılında, bir dizi yapısal reform hayata geçirilmiş, son derece ıddialı bir faiz dışı bütçe fazlası hedefi açıklanmış ve bu hedefe ulaşılmış, bankacılık alanında bir dizi önlem alınmış, kamu bankaları yıllardan beri ilk defa kâr edebilir konuma getirilmiştir.

Şubat 2001 Krizi faizlerde ve enflasyonda artış, döviz kurlarındaki dalgalanmayla birlikte tüm ekonomide bir belirsizlik ortamına yol açmıştır. Bu durum, reel sektörü de çok olumsuz etkilemiştir. Mali sektörde yaşanan sıkıntılar reel kesime yeni kredi imkanını ortadan kaldırırken reel kesimin kredi geri ödemelerinde de önemli sorunlara yol açmıştır.

Şubat 2001 Mali Krizi sonrasında ortaya çıkan sonuçlar:

- Bankalardan yoğun döviz talebi gelmesi
- Gecelik repo faizinin rekor düzeyde artması

- T.C. Merkez Bankası rezervlerinin hızla erimesi
 - Hükümetin dalgalı döviz kuru uygulamasına geçmesi
- Yanıt, E seçeneği.

133. Ekonomik büyüme hedefinin üzerinde gerçekleşen beş yıllık kalkınma planı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
- B) İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
- C) Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
- D) Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
- E) Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

Yanıt: İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, ekonomik büyüme hedefinin üzerinde gerçekleşen beş yıllık kalkınma planıdır. Bu planın amacı, Türk ekonomisinde hızlı bir gelişme sağlamak ve bu gelişmeyi sürekli hale getirmektir. Ayrıca, bu planın birinci plandan farklı olarak sanayi sektörüne özel bir önem verdiği görülmektedir. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında sanayi sektörü, ekonomik büyüme için sürükleyici sektör konumuna geçmektedir. Bu plan döneminde, 1970'li yıllardan itibaren ithal ikamesinin ikinci aşaması olan ara ve sermaye malları ikamesi aşamasına geçmiştir. Bir taraftan ithalat yerine yerli üretim ikame edilirken, diğer taraftan ara mallar üretimini önem kazanmıştır. Ayrıca, vergi tadesi, döviz tahsislerine öncelik tanınması gibi ihracat teşviklerine önem verilmiş, ihracatçı birlikleri kurulmuştur. Yanıt, B seçeneği.

134. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de 1978 yılında istikrar kararlarının alınmasının temel sebepleri arasında yer almaktadır?

- A) Petrol Krizi'nin olumsuz etkileri
- B) Bütçe açıklarının finanse edilmesi
- C) Serbest ekonomiye geçilmesi
- D) KİT zararlarının indirilmesi
- E) Fiyat kontrolleri yapılması

Yanıt: Petrol Krizi'nin olumsuz etkileri, Türkiye'de 1978 yılı istikrar kararlarının alınmasının temel sebepleri arasında yer almaktadır. Yanıt, A seçeneği.

135. Türkiye'de dalgalı kur rejimine hangi yıl geçilmiştir?

- A) 1984
- B) 1991
- C) 1999
- D) 2001
- E) 2004

Yanıt: Dalgalı kur sistemi, kurun hiçbir müdahale olmadan tamamen piyasada oluşan arz ve talep koşullarında belirlendiği sistemleri ifade eder. 15 Mayıs 2001 tarihinde açıklanan ve Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı olarak adlandırılan yeni bir program yürürlüğe girmiştir ve yeni programda sürdürülmekte olan döviz kuru çıpasına dayalı kur rejimi terk edilerek dalgalı kur rejimine geçilmesi kararlaştırılmıştır. 2001 yılı para politikasında, enflasyonla mücadelede para tabanı büyüklüğünün nominal çıpa olarak kullanılacağı (enflasyonu düşürme programında döviz kuruydu) belirtilmiştir. Dalgalı kur rejimi uygulamasında temel ilke, döviz kurunun bir para politikası aracı olarak kullanılmaması ve Merkez Bankası'nın herhangi bir kur hedefinin bulunmamasıdır. Dalgalı kur rejimi uygulamasında kurun piyasadaki arz ve talep tarafından belirleneceği, ancak ani ve geçici dalgalanmalarda döviz kurlarına Merkez Bankası tarafından müdahale edileceği açıklanmıştır. Yine program kapsamında gerekli görüldüğü durumda piyasaya likidite verilmesi öngörülmüştür. Yanıt, D seçeneği.

136. Aşağıdakilerden hangisi yeni tarım politikalarına geçişi ifade eden Tarım Reformu Projesi'nin uygulanmaya başlandığı tarihtir?

- A) 1990 B) 1993 C) 1995 D) 1997 E) 1999

Yanıt: Türkiye'de, 1999 yılı sonunda IMF ile imzalanan Stand-by Anlaşması çerçevesinde uygulanan istikrar programı kapsamında, tarım politikalarında Doğrudan Gelir Desteği ile birlikte uygulanacak olan ve Dünya Bankası ile imzalanan Tarım Reformu Uygulama Projesi çerçevesinde tarımsal destekleme politikaları uygulamaya konulmuştur. Yanıt, E seçeneği.

137. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye ekonomisinin gelişiminde, teknolojik bakımdan büyük rol oynayacak nitelikli işgücü faktörünün beyin göçüyle başka ülkelere göç etmesinin temel nedenleri arasında yer almaz?

- A) İş bulamama
B) Mesleki gelişme imkanlarının yetersizliği
C) Bilim ve teknolojiye yeterince değer verilmemesi
D) Çalışan kesimin sanayi üretiminde yoğunlaşması
E) Çalışanlara düşük ücret politikası uygulanması

Yanıt: Beyin göçü, eğitilmiş, kalifiye, nitelikli, uzman ve yetenekli işgücünün yetiştirdiği az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere akışı olarak tanımlanabilir. Beyin göçü nedeni ile az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin gelişmeleri yavaşlarken, gelişmiş ülkelerin gelişmeleri daha da hızlanmaktadır. Ülkemizde beyin göçünün nedenleri arasında ise iş bulama-

ma, çalışanlara düşük ücret politikası uygulanması, bilim ve teknolojiye değer verilmemesi, mesleki gelişme imkanlarının yetersizliği ve gelecek endişesi gelmektedir. Beyin göçünün dünyada en fazla verildiği ülkeler Hindistan, Pakistan, Çin, Filipinler ve Kuzey Afrika ülkeleridir. Yanıt, D seçeneği.

138. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin dış ticaretinde önemli bir role sahip olan liman kentlerimiz arasında yer almaz?

- A) Mersin
- B) İstanbul
- C) Trabzon
- D) Artvin
- E) İzmit

Yanıt: Türkiye'nin dış ticaretinde önemli bir role sahip olan liman kentlerimiz: İstanbul, Mersin, İzmit, Trabzon, Antalya, İzmir, Zonguldak, İskenderun ve Bandırma. Yanıt, D seçeneği.

139. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de planlama ve ithal ikamesi döneminin yaşandığı yılları kapsamaktadır?

- A) 1933-1945 yılları arası dönem
- B) 1946-1960 yılları arası dönem
- C) 1960-1980 yılları arası dönem
- D) 1980-1990 yılları arası dönem
- E) 1990-2000 yılları arası dönem

Yanıt: Serbest dış ticaret dönemi, 1946-1960 yılları arası dönemi; planlama ve ithal ikamesi dönemi ise 1960-1980 yılları arası dönemi kapsamaktadır. 1960 yılında yeni bir Anayasa hazırlanarak, uzun vadeli bir ekonomik planın yapılması çalışmalarına yeniden başlanmıştır. Bunun için ilk olarak 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur. 1962 yılında ise bir yıl süreli bir plan hazırlanmış ve planın başarılı olması üzerine devamında beş yıllık planlar hazırlanmaya başlanmıştır. 1960'ların planlama çerçevesinde ilk hazırlanan plan, istikrarlı bir büyüme hızı ve kalkınma sağlanması amacıyla 15 yıllık bir perspektif içinde hazırlanan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967 yılları arası dönem) olmuştur. Yanıt, C seçeneği.

140. Aşağıdaki hangisi Türk bankacılık sisteminin özellikleri arasında yer almaz?

- A) Büyük ölçekli bankaların çoğunlukta olması
- B) Sistemin tamamen dışa kapalı olması
- C) Kamu bankalarının ağırlığı
- D) Bankaların işleyişi ve denetimi için bir üst kuruluşun varlığı

E) Ticaret ve holding bankacılığı olması

Yanıt: Türk bankacılık sisteminin genel özelliklerine bakıldığında büyük ölçekte bankaların çoğunlukta olması, kamu bankalarının ağırlığı, bankaların işleyişi ve denetimi için bir üst kuruluşun (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu) varlığı ile ticaret ve holding bankacılığının olması gelmektedir. Ancak Türk bankacılık sistemi son yıllardaki banka birleşmelerine ilişkin gelişmelerle dışa açık bir yapıya kavuşmuştur (ING Bank, HSBC vb. yabancı kaynaklı bankaların varlığı buna örnek olarak verilebilir). Yanıt, B seçeneği.

141. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin gelişen dünya ekonomisine entegre olmak için Uluslararası Para Fonu'na (IMF) üye olduğu tarihtir?

A) 1947 B) 1951 C) 1960 D) 1979 E) 2001

Yanıt: Uluslararası Para Fonu (IMF) 1944 yılı Temmuz ayında Bretton Woods'da toplanan konferans sonucunda kurulmuştur. Fon'un 181 üye ülkesi bulunmaktadır. Çokuluslu karşılıklı ödeme sisteminin geliştirilmesine yardımcı olunması, uluslararası parasal işbirliği, uluslararası ticaretin gelişmesi ve genişlemesi, dövizlerin karşılıklı olarak stabilize edilmesi ve üye ülkelerin uluslararası ödemeler dengelerindeki dengesizliklerin giderilmeye çalışılması gibi görevleri bulunmaktadır. Türkiye'nin IMF'ye üye olduğu tarihi 1947'dir. Yanıt, A seçeneği.

142. Aşağıdakilerden hangisi İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın görevleri arasında yer almaz?

A) Gayrimenkul sertifikaları ve uluslararası menkul kıymetlerin alım ve satımı
B) Fiyat istikrarının sağlanması
C) Hisse senetleri ve hazine bonolarının alım ve satımı
D) Özel sektör tahvillerinin alım ve satım işlemlerinin gerçekleştirilmesi
E) Devlet tahvillerinin alım ve satım işlemlerinin gerçekleştirilmesi

Yanıt: Türkiye'de, 1980 sonrasında ekonominin liberalleşmesiyle beraber sermaye piyasaları hızlı bir gelişme sürecine girmiştir. 1983 yılında, Türkiye'de menkul kıymet borsalarının kuruluşunu öngören bir kararname çıkarılmış ve 1984 yılında Menkul Kıymet Borsalarının Kuruluşu ve Çalışma Esasları'na ilişkin düzenleme Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. 1986 yılı başlarında ise İstanbul Menkul Kıymetler Borsası faaliyete geçmiştir. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB); hisse senetleri, hazine bonoları, devlet

tahvilleri, gelir ortaklığı sertifikaları, yabancı menkul kıymetler, gayrimenkul sertifikaları ve uluslararası menkul kıymetler ile özel sektör tahvillerinin alım ve satımının yapılmasını sağlamak amacıyla kurulmuştur³⁷. Yanıt, B seçeneği.

143. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin AB'ye tam üyelik hedefi için Maastricht Kriterleri çerçevesinde belirlenen istikrar programında yer alan yıllık faiz oranıdır?

- A) % 2 B) % 5 C) % 8 D) % 10 E) % 12

Yanıt: Maastricht Kriterleri, Maastricht Antlaşması'nda üye devletlerin ekonomik ve parasal birliğe katılımı için öngörülmuş bulunan zorunlu koşulları ve merkez bankalarının aşamalı olarak bağımsız hale getirilmesi için ekonomiyle uyumlu olarak yasal değişikliklerin yapılmasını içeren bir antlaşmadır. Maastricht Kriterleri çerçevesinde belirlenen istikrar programında yer alan yıllık faiz oranı % 8'dir. Uzun vadeli faiz oranları, en düşük enflasyona sahip 3 üye ülkenin yıllık ortalama faiz oranını % 2'den fazlasını aşmamalıdır (% 6+% 2=% 8). Yanıt, C seçeneği.

144. Aşağıdakilerden hangisi 1970'li yıllardan itibaren ithal ikameci politikalar çerçevesinde yatırımlarda öncelik tanınan alandır?

- A) Gıda malları yatırımları B) Ara malları yatırımları
C) Enerji yatırımları D) Tüketim malları yatırımları
E) Altyapı yatırımları

Yanıt: 1970'li yıllardan itibaren ithal ikameci politikalar çerçevesinde yatırımlarda öncelik tanınan alan, ara malları yatırımları olmuştur. Bu dönemde bir taraftan ithal mallar yerine yerli üretim ikame edilirken, diğer taraftan ara mallar üretimi önem kazanmıştır. Ayrıca bu dönemde, vergi iadesi, döviz tahsislerine öncelik tanınması gibi ihracat teşviklerine de önem verilmiş ve ihracatçı birlikleri kurulmuştur. Yanıt, B seçeneği.

145. Aşağıdakilerden hangisi Türk bankacılık sistemi içerisinde zamanla TMSF yönetimine devredilen bankalar arasında yer almaz?

- A) Egebank B) Yaşarbank
C) Yurtbank D) Denizbank
E) Bank Kapital

Yanıt: Denizbank, Türk bankacılık sistemi içerisinde zamanla TMSF yönetimine devredilen bankalar arasında yer almaz. Türk bankacılık sisteminde bankacılık sektörü reformu çerçevesinde Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu yönetiminde bulunan bankaların sorunlarının çözülmesiyle ilgili olarak TMSF yönetiminin Sümerbank çatısı altında topladığı bankalar Egebank, Yaşarbank, Yuribank, Bank Kapital ve Ulusal Bank; Etibank A.Ş. çatısı altında topladığı bankalar Etibank A.Ş., Interbank A.Ş. ve Eskişehir Bankası T.A.Ş.'dir. Yanıt, D seçeneği.

146. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın içermiş olduğu yapısal reformlar arasında yer almaz?

- A) Döviz kuru çipasına dayalı kur rejimine geçilmesi
- B) Bankacılık Kanunu'nun çıkarılması
- C) Tarımsal desteklemelerde miktar kısıtlanmasına gidilmesi
- D) Cari harcamaların kontrol altına alınması
- E) SSK Kanunu'nun değiştirilmesi

Yanıt: 15 Mayıs 2001 tarihinde Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı olarak adlandırılan yeni bir program yürürlüğe girmiştir. Yeni stand-by anlaşması programında sürdürülmekte olan döviz kuru çipasına dayalı kur rejimi terk edilerek dalgalı kur rejimine geçilmesi kararlaştırılmıştır. Programın yapısal reformları ise şunlardır:

- Bankacılık Kanunu'nun çıkarılması ve bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması (BDDK'nın oluşturulması)
- Kamu bankalarının faiz farkı ödemelerini karşılamak üzere bütçeye GSMH'nin % 0,2'si oranında ödenek konması
- SSK Kanunu'nun değiştirilmesi, sosyal güvenlik açıklarının azaltılması ve sosyal güvenlik primi oranlarının yükseltilmesi
- Tarımsal destekleme fiyatlarının enflasyonu aşmayacak şekilde artırılması ve kuruluşların finansman imkanları dikkate alınarak tarımsal desteklemelerde miktar kısıtlanmasına gidilmesi
- Faiz dışı harcamalardaki nominal artışın GSMH'deki nominal artışın altında tutulması
- Kamu kesimindeki istihdam artışının kontrol altına alınması ve ücretlerin enflasyonla uyumlu olarak artırılması
- Cari harcamaların kontrol altına alınması ve yatırım harcamalarının rasyonalize edilmesi
- Doğrudan yabancı sermayenin Türkiye'ye girişini hızlandırmak amacıyla uluslararası tahkim kanununun çıkarılması

- Vergi gelirlerinin artırılmasına yönelik düzenlemelerin çıkarılması Yanıt, A seçeneği.

147. Osmanlı Devleti sanayisinin geri kalmasına ve ekonomisinin bozulmasına neden olan temel faktör aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Dışa dönük ekonomi politikaları
- B) Sanayi tesislerinin sadece ara malı üretmesi
- C) Üretimin yarı-mamul üretimine dayanması
- D) Kapatı dış ticaret politikalarının uygulanması
- E) Kapitülasyon rejiminin uygulanması

Yanıt: Kapitülasyon, yabancılara verilen ekonomik imtiyazlardır. Kapitülasyon rejiminin uygulanması, Osmanlı Devleti sanayisinin geri kalmasına ve ekonomisinin bozulmasına neden olan temel faktördür. Özellikle 1838 Baltımanlı Ticaret Antlaşmasıyla iç pazarlar önce İngilizlere, sonra ise diğer Avrupalı devletlere açılmış ve bu durum devlet gelirlerinin azalmasına neden olmuştur. Kapitülasyon rejiminin uygulanması nedeniyle Osmanlı Devleti serbest dış ticaretinde gelir kaybı yaşamış ve bankacılık sektörünün, madenlerin, deniz ve demiryolu taşımacılığının neredeyse tamamı yabancı sermayeye bırakılmıştır. Bunun sonucunda Osmanlı Devleti'nin ekonomik yapısı yarı sömürge olarak kalmış ve ekonomisi ciddi bir şekilde tahrip olmuştur. Yanıt, E seçeneği.

148. Aşağıdakilerden hangisi döviz kuru çıpasına dayalı Enflasyonu Düşürme Programı kapsamında 2000 yılı istikrar programının temel hedefleri arasında yer almaz?

- A) Faiz dışı fazlanın artırılması için sıkı maliye politikası
- B) Enflasyon hedefi ile uyumlu gelirler politikası
- C) Dalgalı kur rejimine geçilmesi için uygulanan kur politikası
- D) Enflasyonun düşürülmesine odaklanmış olarak para politikası
- E) Siyasi iradenin desteği

Yanıt: 2000 yılından itibaren döviz kuru sepetinin önceden açıklandığı şekli ile herhangi bir sapmaya fırsat verilmeden izlenmesi hedefi, enflasyonla mücadelede Merkez Bankası'nın en önemli aracı olmuştur. Bu amaçla bu dönemde döviz kuru çıpasına dayalı Enflasyonu Düşürme Programı kapsamında alınan 2000 yılı istikrar programında TCMB'nin döviz kurunu günlük olarak açıklayacağı (sabit kur sistemi) belirtilmiştir. Döviz kuru çıpasına dayalı enflasyonu düşürme programları; kur artışlarının kontrol altına alındığı ve ekonomideki diğer fiyatların döviz kuruna uyum sağlayarak geri-

lemesinin beklendiği istikrar programları olarak tanınlanmaktadır. 2000 yılı istikrar programının temel hedefleri:

- Sıkı maliye politikası (faiz dışı fazlanın arttırılmasına yönelik)
- Para ve kur politikası (enflasyonun düşürülmesine yönelik)
- Gelirler politikası (ücret ve fiyat artışlarının enflasyon hedefi ile uyumlu olmasına yönelik)
- Siyasi iradenin desteği

Enflasyonu Düşürme Programı, 2000 Kasım ve 2001 Şubat aylarında yaşanan krizler nedeniyle kesilmiş ve sonrasında Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı uygulamaya konulmuştur. Şubat 2001 Krizi'nden sonra 15 Mayıs 2001 tarihinde açıklanan ve Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı olarak adlandırılan yeni program kapsamında döviz kuru çıpasına dayalı kur rejimi (sabit kur rejimi) terk edilerek, dalgalı kur rejimine geçilmesi kararlaştırılmıştır. Yanıt, C seçeneği.

149. Aşağıdaki tarımsal ürünlerden hangisinin, Türkiye açısından ithalatı söz konusu değildir?

A) Ananas	B) Hurma	C) Şeker pancarı
D) Buğday	E) Mısır	

Yanıt: Şeker pancarı, Türkiye'nin uluslararası üstünlüğe sahip olduğu ve ihracat potansiyeli yüksek olan tarım ürünleri arasında yer almaktadır. Yanıt, C seçeneği.

150. Aşağıdakilerden hangisi 2000 yılı enflasyon düşürme programında % 5 bantı içinde sabitlenen değişkendir?

- A) Parasal taban
- B) T.C. Merkez Bankası net iç varlıkları
- C) T.C. Merkez Bankası net dış varlıkları
- D) M1 para arzı
- E) M2 para arzı

Yanıt: 2000 yılı enflasyonu düşürme programı çerçevesinde, kur ve para politikası ekseninde % 5 bantı içinde sabitlenen değişken, parasal tabandır (T.C. Merkez Bankası net iç varlıklar ve net dış varlıkların toplamından oluşan büyüklük vasıtasıyla yaratılan para). 2000 yılı enflasyon düşürme programında, faizlerin ani ve aşırı hareketliliğini önleme amacıyla net iç varlıkların bir önceki üç ayın sonundaki para tabanı büyüklüğünün % 5'inin belirlendiği paralel bir bant içinde dalgalanmasına özen gösterilmiştir. Program kapsamında net iç varlıkları artırıcı etkisi olacak büyüklükte bir kamu sis-

temi fonlamasına ve döviz girişlerinin arttığı dönemlerde TL likiditeyi sterilize ederek net iç varlıkları azaltma politikasına son verilmiştir³⁸. Yanıt, A seçeneğİ.

151. Aşağıdakilerden hangisi ihracata yönelik kalkınma politikasına dayalı ekonomi politikalarının uygulandığı dönem içinde yer alır?

- A) 1960-1964 yılları arası dönem
- B) 1965-1969 yılları arası dönem
- C) 1970-1974 yılları arası dönem
- D) 1975-1979 yılları arası dönem
- E) 1980-1984 yılları arası dönem

Yanıt: 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları ve daha sonra alınan önlemler, yapısal değişiklikler içermesi bakımından önceki istikrar programlarından farklıdır. Söz konusu istikrar programı ile ithal ikameci kalkınma politikasından ihracata yönelik kalkınma politikasına geçilmiştir. İhracatın ve döviz gelirlerinin artırılması (döviz tahsis), enflasyonun kontrol altına alınması ve ekonominin dışa açılarak uluslararası rekabet ortamına uygun dinamik bir yapıya kavuşturulması, kamu kesiminin sınırlanması, yabancı sermayenin teşviki, esnek kur uygulaması, pozitif reel faiz uygulaması amaçlanmıştır. 1980 yılından itibaren ekonominin dışa açılması sonucunda dış ticaret hacminin millî gelir içindeki payı hızla artmıştır. Türkiye'de ihracatı teşvik politikası kapsamında 1980'lerden sonra uygulanan başlıca teşvik araçları; ucuz maliyetli ihracat kredisi, vergi iade sistemi, destekleme fiyat istikrar fonundan yapılan ödemeler, ihracat karşılığı gümrük muafiyetli mal ithalatı imkanı, katma değer vergisi muafiyeti, döviz tahsis, döviz kuru politikası, kurumlar vergisi muafiyeti, kaynak kullanımı destekleme fonu, ihracat karşılığı dövizlerden mahsup, vergi, resim ve harç istisnası ve geçici kabul rejimi ile ithalat olarak sıralanabilir³⁹. İstikrar Programı ile öngörülen başlıca tedbirler ise:

- Döviz gelirlerini artırıcı tedbirler
- İthalatın libere edilmesine yönelik tedbirler
- Fiyat oluşumu ile ilgili tedbirler
- Yabancı sermaye ile ilgili tedbirler

³⁸ Erçel, Gazi, a.g.e.

³⁹ www.dtm.gov.tr

- İdari tedbirler
 - Para politikası ile ilgili tedbirler
- Yanıt, E seçeneği.

152. Aşağıdaki hangisi tüm dünya ekonomilerinde olduğu gibi Türkiye'yi de olumsuz etkileyen 2009 Küresel Krizi'ne karşı Türkiye'de alınan başlıca önlemler arasında yer almaz?

- A) Özel sektörün desteklenmesi amacıyla Eximbank ve KOSGEB'e yapılan transferleri arttırmak.
- B) İstihdamı korumak ve yeni istihdama imkan sağlamak amacıyla kısa çalışma ödeneği ve işsizlik sigortası ödemesi koşullarını iyileştirmek.
- C) Kamu bankalarının sermaye yapılarının güçlendirilmesine yönelik olarak bu bankalara ek kaynak aktarmak.
- D) Vergi borçlarına yeniden yapılandırma imkanı getirmek.
- E) Yurtiçi talebi artırmaya yönelik olarak krizden önemli oranda etkilenen sektörlere vergi indirimleri sağlamak.

Yanıt: 2009 Küresel Krizi, gelişmiş ülkelerdekine aksine Türkiye'de etkisini finans sektörü üzerinde değil, reel sektör üzerinde göstermiştir. Dolayısıyla 2000 ve 2001 yılı Krizlerinin yaşandığı dönemde kamu bankalarının sermaye yapılarının güçlendirilmesine yönelik olarak ek kaynak aktarmak gibi bir önleme, bu dönemde başvurulmamıştır. Türkiye'yi de olumsuz etkileyen 2009 Küresel Krizi'ne karşı Türkiye'de alınan başlıca önlemler:

- İstihdamı korumak ve yeni istihdama imkan sağlamak amacıyla kısa çalışma ödeneği ve işsizlik sigortası ödeme koşullarının iyileştirilmesi
- İşgücü eğitimi için ayrılan kaynaklar artırılması ve geçici süreli yeni iş alanları oluşturulması
- Özel sektörün desteklenmesi amacıyla Eximbank ve KOSGEB'e yapılan transferlerin artırılması
- Merkezi yönetimden mahalli idarelere aktarılan kaynaklar artırılması
- GAP ve diğer altyapı ve sulama yatırım projelerine ek kaynak sağlanması
- Uluslararası likidite sıkışıklığının yarattığı dış kaynak sorununu azaltmaya yönelik olarak varlık barışı düzenlemesinin ve vergi kolaylıklarının hayata geçirilmesi
- İşgücü maliyetlerini azaltmak ve genç, kadın, özürüli istihdam olanaklarını arttırmak amacıyla işveren sigorta primlerini düşürücü düzenlemeler yapılması

- Yurtiçi talebi arttırmaya yönelik olarak krizden önemli oranda etkilenen sektörlerde vergi indirimleri sağlanması
 - Krizin sosyal ve ekonomik etkilerini azaltmak amacıyla vergi borçlarında yeniden yapılandırma imkanı getirilmesi ve 5084 sayılı Kanun'un süresinin bir yıl uzatılmasının yanı sıra bölgesel farkları da dikkate alacak şekilde yeni teşvik sistemiyle vergi indirimleri ve taşınma desteği getirilmesi⁴⁰.
- Yanıt, C seçeneği.

153. Aşağıdakilerden hangisi 1946 Devalüasyonu'nun en temel nedenleri arasında yer almaktadır?

- A) İhracatı artırarak daha fazla döviz elde etmek
- B) Bütçe açığını kapatmak
- C) Dış ticarete korumacılığı hedeflemek
- D) İhracat kısmak ve ithalatı arttırmak
- E) İç ve dış fiyatlar arasında oluşan farkı arttırmak

Yanıt: Devalüasyon, resmî olarak ulusal paranın yabancı paralar karşısındaki değerinin düşürülmesi veya döviz kurunun yükseltilmesidir. Devalüasyon, dış ticaret politikasının bir aracı olarak ihracatı arttırmak ve ithalatı kısmak için uygulanacağı gibi enflasyon nedeniyle oluşan iç ve dış fiyat seviyesi farkını ve dolayısıyla ödemeler dengesi açığını kapatmakta da kullanılır. Türkiye'de 7 Eylül 1946 yılında yapılan ilk devalüasyonda, dış ticarete liberalizasyonu hedefleyen bu kararlar kapsamında daha fazla ihracat yaparak daha fazla döviz elde etmek, iç ve dış fiyatlar arasında oluşan farkı gidermek ve böylece ithalatı da arttırmak hedeflenmiş, ancak ihraç malları arzının ve ithal malları talebinin esnek olmaması nedeniyle başarısız olmuştur⁴¹. IMF'ye katılmadan önce kısıtlanacak bir yetkinin kullanılması amacıyla 1946 yılında yapılan devalüasyon ile TL'nin değeri % 53,6 oranında düşürülerek 1 Amerikan Dolarının karşılığı 2,80 TL olarak kur sabitlenmiştir. Yanıt, A seçeneği.

154. Aşağıdakilerden hangisi 1980'li yıllarda KİT'lerin etkinliğinin sağlanmasına yönelik olarak alınan önlemlerden biridir?

- A) KİT'lerin maliyetlerini düşürme
- B) KİT ürünlerin fiyatlarını arttırma
- C) Enflasyonun düşmesi
- D) IMF yardımları

⁴⁰ www.dpt.gov.tr, Orta Vadeli Program (2010-2012)

⁴¹ Dr. Saatçioğlu, Cem, a.g.e.

E) KİT'lerin özelleştirilmesi

Yanıt: KİT ürünlerinin fiyatlarını arttırma, 1980'li yıllarda KİT'lerin etkinliğinin sağlanmasına yönelik olarak alınan önlemlerden biridir. Yanıt, B seçeneği.

155. Türkiye'de ithalat hangi yıla gelinceye dek miktar ve değer açısından kısıtlamalara tabi tutulmuştur?

- A) 1940 B) 1950 C) 1960 D) 1970 E) 1980

Yanıt: Türkiye'de ithalat, 1980 yılına gelinceye dek miktar ve değer açısından kısıtlamalara tabi tutulmuştur. 1980 sonrası dönem ile birlikte Türkiye'de dışa açılma ve finansal serbestleşme süreci yaşanmıştır. Yanıt, E seçeneği.

156. Aşağıdakilerden hangisi Marshall Planı'nın uygulamaya konulduğu dönemdir?

- A) 1928-1930 yılları arası dönem
B) 1934-1938 yılları arası dönem
C) 1940-1944 yılları arası dönem
D) 1944-1947 yılları arası dönem
E) 1948-1952 yılları arası dönem

Yanıt: Marshall Planı, 1948 yılında başkan ABD başkanı Truman tarafından kabul edilen Truman Doktrini çerçevesinde hazırlanan bir plandır. Marshall Planı'nın amacı, sağlanacak dış yardımlarla Avrupa ülkelerinin yıkılan ekonomilerinin onarımına ve kalkınmalarının gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak ve Avrupa ülkelerinin ekonomik ve mali bağımsızlıklarını arttırmak, ayrıca Sovyet Birliği'ni çevreleyen ülkeleri güçlendirmek ve Batı blokunda kalmalarını sağlamak için alınması gerekli önlemleri içermektedir. İkinci Dünya Savaşı esnasında yıkıma uğramış Avrupa ülkelerine ekonomik yardım yapılmasını öngören bu plan dahilinde, Türkiye'ye de 1948-1952 yılları arası dönemde dış yardım yapılmıştır. Yanıt, E seçeneği.

157. Özel sektördeki girişimcilere ve diğer kesimlere kredi sağlamak amacıyla 1924 yılında kurulan banka aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Sümerbank B) İş Bankası

C) Merkez Bankası

D) Etibank

E) Ziraat Bankası

Yanıt: Özel sektördeki girişimcilere ve diğer kesimlere kredi sağlamak amacıyla 1924 yılında İş Bankası kurulmuştur. Yanıt, B seçeneği.

158. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de özelleştirmenin amaçları arasında yer almaz?

A) Özel sermayeyi teşvik ederek verimliliği ve etkinliği arttırmak

B) Devlet eliyle piyasalarda yeni istihdam alanları oluşturmak

C) Yabancı sermayeyi ülkeye çekerek döviz gelirlerini arttırmak

D) Sektör içerisindeki rekabeti artırarak piyasa ekonomisini güçlendirmek

E) Sermaye piyasalarının gelişimini sağlamak

Yanıt: Özelleştirme ana planı kapsamında özelleştirmenin amaçlarını sıralamak gerekirse:

- Pazar güçlerinin ekonomiyi harekete geçirmesine imkan verilmesi
- Verimliliğin ve randımanın artırılması
- Malların ve hizmetlerin kalite, miktar ve çeşitliliğinin artırılması,
- Halka açık şirketlerin teşvik edilmesi
- Sermaye piyasalarının geliştirilmesinin hızlandırılması
- Hazinesin KİT'lere sağladığı mali desteğin asgariye indirilmesi
- KİT'ler tarafından uygulanan tekelleci fiyatlandırma ve dolaylı vergilendirmenin azaltılması
- Kamu görevlilerinin politika ve yönetmelik konularında çalışmalarına izin verilmesi
- Modern teknoloji ve yönetim tekniklerinin özbedilmesi
- Çalışanlara hisse senedi vermek suretiyle iş verimliliğinin artırılması
- Kamu ve özel sektör kuruluşları arasındaki dengenin değiştirilmesi
- Yabancı yatırımlarla uluslararası ekonomik ve politik bağların kuvvetlendirilmesi
- Mevcut sermaye yatırımlarındaki iç karlılığın artırılması
- Devlete gelir sağlanması⁴²

Yanıt, B seçeneği.

⁴² Kılıcı, Metin, a.g.e.

159. Aşağıdakilerden hangisi planlı kalkınmanın ekonomik nedenleri arasında yer almaz?

- A) Devlet ve özel sektör birlikteliği ile sanayi üretiminin artırılmasının, planlı ekonomi görüşüyle yapılması gerektiği düşüncesi
- B) Özel sektörün bütün yatırımları tek başına yürütemeyeceği düşüncesi
- C) Devletin ekonomik alanda planlı ekonomiyle daha etkin bir rol oynaması gerektiği düşüncesi
- D) Devletin, ithalatın libere edilmesine yönelik tedbirler alması gerektiği düşüncesi
- E) Devletin ekonomik alanda planlı ekonomiyle yapmak isteyeceği kapsamlı yatırımları gerçekleştirmek istemesi düşüncesi

Yanıt: Türkiye'de 1960'lı yıllardan beri uygulanan planlı kalkınma düzeninde, kalkınma planları ve yıllık programlar, planlama sürecinde kullanılarak hazırlanmaktadır. Beşer yıllık dönemler itibarıyla hazırlanan kalkınma planları, yıllık programlarla uygulamaya geçirilmektedir. 1960-1980 yılları arasında uygulanan planlı ekonomik kalkınma modelinin ekonomik nedenlerini sıralamak gerekirse:

- Ülkenin ekonomik kalkınması için özel sektörün bütün yatırımları tek başına yürütemeyeceği düşüncesi
- Devletin ekonomik alanda planlı ekonomiyle daha etkin bir rol oynaması gerektiği düşüncesi
- Devlet ve özel sektör birlikteliği ile sanayi üretiminin artırılmasının planlı ekonomiyle yapılması gerektiği düşüncesi
- Devletin ekonomik alanda planlı ekonomiyle yapmak isteyeceği kapsamlı yatırımları gerçekleştirmek istemesi düşüncesi

Ancak, devlet planlı kalkınma hamlesini gerçekleştirirken, özel sektörü engellemeyecek şekilde belirli alanlarda yatırım yaparak faaliyetlerde bulunmalıdır. Planlı kalkınma döneminde, kamu sektörüne emredici, özel sektöre yol gösterici özellikler taşıyan ekonomik kalkınma politikaları uygulamaya konmuştur. Planlı dönemde Devlet Planlama Teşkilatı planlamayı, piyasa mekanizmasının tamamlayıcı unsuru olarak görmüştür. Bu çerçevede DPT, piyasa mekanizması ve özel kesimin gelişmesini sağlamaya çalışmış ve 1980 yılı başlarında uygulamaya konulan dışa açılma politikaları ile ekonomik ve sosyal alandaki önemli yeniliklerin fikri hazırlıklarının başlatıcısı ve oluşturucusu olmuş ve uygulamada koordinasyonu sağlamıştır. Pazar ekonomisinin geliştirilmesi ve etkinleştirilmesi, bu dönemde kalkınma planlarının genel ilkesi olmuştur⁴³. Yanıt, D seçeneği.

⁴³ www.dpt.gov.tr

160. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de 1930'lu yıllarda sanayileşmeyi desteklemek ve yönlendirmekle görevli finansal kuruluştur?

- A) Sanayi ve Maadin Bankası
- B) Sümerbank
- C) Merkez Bankası
- D) Etibank
- E) Türkiye Ekonomi Kurumu

Yanıt: Türkiye'de 1930'lu yıllarda sanayileşmeyi desteklemek ve yönlendirmek için 1925 yılında Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur. Sanayi ve Maadin Bankası, daha sonra Türkiye Sanayi Kredi Bankası'na dönüşmüş ve 1933 yılında Sümerbank'a devredilmiştir. Yanıt, A seçeneği.

161. KİT'lerin yatırım ve finansman programlarını hazırlamakla görevli kuruluş aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Maliye Bakanlığı
- B) Dış Ticaret Müsteşarlığı
- C) Merkez Bankası
- D) Hazine Müsteşarlığı
- E) Türkiye Ekonomi Kurumu

Yanıt: KİT'lerin yatırım ve finansman programlarını hazırlamakla görevli kuruluş, Hazine Müsteşarlığı'dır. Yanıt, D seçeneği.

162. Aşağıdakilerden hangisi devletin egemenlik yetkisini kullanarak 1988-2000 yılları arasında cebri (zorunlu) borçlanmaya başvurduğu uygulamadır?

- A) Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu uygulaması
- B) Tasarruf Taahhütü uygulaması
- C) Tasarruf Bonosu uygulaması
- D) Tasarruf Tahvili uygulaması
- E) Tasarrufu Teşvik Fonu uygulaması

Yanıt: Tasarrufu Teşvik Fonu uygulaması, 1988-2000 yılları arasında; Tasarruf Bonosu uygulaması ise 1961-1974 yılları arasında uygulanmıştır. Yanıt, E seçeneği.

163. Aşağıdakilerden hangisi Cumhuriyet Türkiye'si'nde serbest dış ticarete yönelik liberal politikaların uygulandığı dönemdir?

- A) 1930-1939 yılları arası dönem
- B) 1940-1945 yılları arası dönem
- C) 1946-1953 yılları arası dönem
- D) 1954-1961 yılları arası dönem
- E) 1961-1980 yılları arası dönem

Yanıt: 1946-1953 yılları arası dönem, Cumhuriyet Türkiye'sinde, serbest dış ticarete yönelik liberal politikaların uygulandığı dönemdir.

1930-1939 yılları arası dönem korumacı politikaların uygulandığı dönem,

1940-1945 yılları arası dönem İkinci Dünya Savaşı nedeniyle savaş ekonomisinin uygulandığı dönem,

1946-1953 yılları arası dönem serbest dış ticarete yönelik liberal politikaların uygulandığı dönem,

1954-1961 yılları arası dönem dış ticarete kontrol politikalarının uygulandığı dönem,

1961-1980 yılları arası dönem planlı ithal ikamesine dayalı politikaların uygulandığı dönem,

1980 sonrası yıllar ise yine dış ticarete yönelik liberal politikaların uygulandığı dönem olmuştur.

Yanıt, C seçeneği.

164. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de tarım sektörünün temel sorunları arasında yer almaz?

- A) Olumsuz iklim değişiklikleri
- B) Tarım arazilerinde çok sık toprak aşınması (erozyon) olması
- C) Verimli toprakların az olması
- D) Tarım topraklarının çeşitliliği
- E) Su kaynaklarının yetersizliği

Yanıt: Türkiye'de tarım sektörünün temel sorunları; tarım arazilerinde çok sık toprak aşınması (erozyon) olması, olumsuz iklim değişiklikleri, verimli toprakların az olması, su kaynaklarının yetersizliği ve kuraklıktır. Yanıt, D seçeneği.

165. Aşağıdakilerden hangisi planlı dönemde uygulanan büyüme modelidir?

- A) Harrod-Domar tipi büyüme modeli
- B) İçsel büyüme modeli
- C) Neo-klasik büyüme modeli
- D) Solow tipi büyüme modeli
- E) Swan tipi büyüme modeli

Yanıt: 1960'lı yılların başında planlı kalkınma anlayışıyla birlikte planlı dönemde uygulanan büyüme modeli, Harrod-Domar tipi büyüme modeli olmuştur. Harrod-Domar tipi büyüme teorisini temel alan modellerde, belirli

bir yatırım artışının üretken kapasiteyi ne oranda arttıracığı ya da belirli bir büyüme hızını sağlayabilmek için ne kadar yatırım yapılması gerektiği konusunda tahminler yapılır. Harrod-Domar tipi büyüme modelinin kullanıldığı planlama tekniğinde ekonominin kalkınma hızı, yani sabit fiyatlarla milli gelirdeki artış hızı, ekonominin bütününe ilişkin olarak hesaplanan sermaye-hasıla oranı yardımıyla hesaplanır. Bu hesaplama yapılırken beklenen dış tasarruf miktarı da göz önünde tutulur. Planlanan dönemde öngörülen milli gelir artışları için gereken yatırım ve tasarruf düzeyleri bu aşamada belirlenir. Yatırım-tasarruf dengesinin yanı sıra kaynaklar-harcamalar dengesi, kamu kesimine ilişkin tüketim, yatırım ve finansman konularını kapsayan finansman dengesi, ihracat, ithalat ve görünmeyen kalemler gibi büyüklüklerden oluşan ödemeler dengesi bu aşamada ele alınır⁴⁴. Yanıt, A seçeneği.

166. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye gibi IMF'ye üye ülkelerin kaynak desteği sağlayabilmek amacıyla IMF'den çektikleri ve özel çekme hakları olarak adlandırılan uluslararası likidite aracıdır?

A) EURO	B) ECU
C) SDR	D) Altın rezervi
E) Döviz rezervi	

Yanıt: IMF'ye üye ülkelerin kaynak desteği sağlayabilmek amacıyla IMF'den çektikleri ve özel çekme hakları olarak adlandırılan uluslararası likidite aracı, SDR'dir. Özel çekme hakları (SDR), uluslararası bir ödeme aracıdır ve ülkelerin merkez bankalarıyla tutulup dış ödemelerde kullanılmaktadır. Yanıt, C seçeneği.

167. Aşağıdakilerden hangisi Merkez Bankası'nın senyoraaj gelirini arttırabilmesi için sağlanması gerekli temel koşuldur?

A) Enflasyon oranının yükselmesi
B) Rezerv para miktarının artması
C) Rezerv para talebinin azalması
D) Enflasyon oranının düşmesi
E) Döviz rezervinin düşmesi

Yanıt: Senyoraaj geliri, devletin para basmaktan kaynaklanan gelirdir. Merkez Bankası'nın senyoraaj gelirini arttırabilmesi için sağlanması gerekli koşul ise enflasyon oranının yükselmesidir. Yanıt, A seçeneği.

⁴⁴ www.dpt.gov.tr

168. Özelleştirme Fonu'nu idare etmek, Özelleştirme Yüksek Kurulu tarafından verilen görev ve yetkilerle ilgili konularda karar vermek ve gerekli işlemleri yürütmek gibi görevleri yerine getiren kuruluş aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Devlet Planlama Teşkilatı
- B) Hazine Müsteşarlığı
- C) Kamu İhale Kurumu
- D) Özelleştirme İdaresi Başkanlığı
- E) Yüksek Denetleme Kurulu

Yanıt: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Özelleştirme Fonu'nu idare etmek, Özelleştirme Yüksek Kurulu tarafından verilen görev ve yetkilerle ilgili konularda karar vermek ve gerekli işlemleri yürütmek gibi görevleri yerine getiren kuruluştur. Yanıt, D seçeneği.

169. 15 Mayıs 2001 tarihinde açıklanan ve Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı Kemal Derviş tarafından açıklanan ekonomik istikrar programı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Ekonomik İstikrar Paketi programı
- B) Enflasyonu Önleme Programı
- C) İstikrar Önlemleri Paketi Programı
- D) Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı
- E) Ekonomik İstikrarı Yeniden Kurma Programı

Yanıt: 15 Mayıs 2001 tarihinde Kemal Derviş tarafından açıklanan ve Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı olarak adlandırılan ekonomi programı, kur rejiminin terkedilmesi nedeniyle ortaya çıkan güven bunalımı ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırmayı ve eşanlı olarak bu duruma bir daha geri dönmeyecek şekilde kamu yönetiminin ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapıyı oluşturmayı amaçlayan istikrar programıdır. Yanıt, D seçeneği.

170. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin, ekonomik gelişmeyi ve ekonomik istikrarı sağlaması için IMF'den aldığı ve gerekli finansman ihtiyacını karşıladığı kredi türüdür?

- A) Proje kredisi
- B) Program kredisi
- C) Röfinansman kredisi
- D) Teşvik kredisi
- E) Serbest kredi

Yanıt: Program kredisi; Türkiye'nin, ekonomik gelişmeyi ve ekonomik istikrarı sağlaması için IMF'den aldığı ve gerekli finansman ihtiyacını karşıladığı kredi türüdür. Ödemeler dengesinde geçici sorunlarla karşılaşan üye ülkeler gereksinim duydukları dövizli IMF'den kendi ulusal paraları karşılığın-

da alabilirler. IMF, geçici ödemeler dengesi güçlüğü çeken üyelere yardımcı olmak amacıyla 1952 yılında, stand-by anlaşmaları denen düzenlemeler temelinde bu ülkelere kredi verme uygulamasını başlatmıştır. IMF'ye üye olan ülkeler ulusal paralarının döviz kurlarını düzenli olarak ayarlamaya, uluslararası parasal işlemlerde altının rolünü azaltmaya ve kuruluş sırasında belirlenmiş amaçlarını gerçekleştirmesi için örgütü güçlendirmeyi kabul ederler. Üye ülkelerin fondalı kota payları uluslararası ticaret hacimlerine, milli gelirlerine ve uluslararası rezerv miktarına göre belirlenir. Yanıt, B seçeneği.

171. Osmanlı Devleti döneminde ilk kâğıt para olan kaime ilk defa ne zaman tedavüle çıkarılmıştır?

- A) 1800 B) 1821 C) 1843 D) 1856 E) 1888

Yanıt: Osmanlı Devleti döneminde ilk kâğıt para olan kaime, ilk defa 1843 yılında tedavüle çıkarılmıştır. Bu banknotlar hazine bonosu yerine de kullanılabilmekteydi. Yanıt, C seçeneği.

172. Aşağıdakilerden hangisi IMF'ye verilen taahhüt mektubunda Maliye Bakanlığı'nın, İstikrar Programı'nın başarısı için mali disiplini sağlamak zorunda olduğu temel politikadır?

- A) Bütçe gelirlerini azaltmak
B) Bütçe harcamalarını arttırmak
C) Özelleştirme gelirlerini arttırmak
D) Kayıt dışı ekonomiye küçültmek
E) Bütçenin faiz dışı fazla oranını korumak

Yanıt: IMF'ye verilen taahhüt mektubunda Maliye Bakanlığı'nın, İstikrar Programı'nın başarısı için mali disiplini sağlamak zorunda olduğu temel politika, bütçenin faiz dışı fazla oranını korumaktır. Yanıt, E seçeneği.

173. Aşağıdakilerden hangisi 1980'li yıllardan sonra devlet tarafından en az desteklenen sektördür?

- A) Tarım B) Sanayi
C) Enerji D) Turizm
E) Ulaştırma

Yanıt: 1980'li yıllarda devlet tarafından en az desteklenen sektör, tarım olmuştur. Yanıt, A seçeneği.

174. Aşağıdakilerden hangisi 1930'lu yılların hakim ekonomi politikasıdır?

A) Keynesçi politikalar	B) Liberal politikalar
C) Monetarist politikalar	D) Neo-liberal politikalar
E) Merkantilist politikalar	

Yanıt: 1929 Dünya İktisadi Bunalımı, Liberal iktisat politikaları izleyen ülkeleri kötü etkilemiş ve 1930'ların hakim ekonomi politikası Keynesçi politikalar olmuştur. Türkiye bu dönemde, devleti ekonomiye müdahalesini zorunlu gören Keynesyen görüşle ifade edilen politikalara başvurarak bunalımdan kurtulmanın yollarını aramıştır.

Devletçilik, devletin piyasaya mal ve hizmetleri doğrudan üretmesi ve devletin ekonomik alana yapmış olduğu müdahaleler anlamını taşımaktadır. 1929 Dünya İktisadi Buhramı'nın ardından 1929 yılında Lozan Antlaşması'nın sınırlamalarının da son bulmasıyla ithalatı denetleyen koruma önlemlerine başvurulmuştur. Koruma duvarları altında eskiden ithal edilen sanai tüketim mallarında ithal ikameci yatırımlara gidilerek, Türkiye, bu dönemde devletçi ekonomik kalkınma politikasına başvurmuştur. Devletçilik, dönem boyunca genç Türkiye Cumhuriyeti'nin yeniden yapılanmasında temel ekonomik unsur olmuştur. Devletçilik politikasının nedenlerini söyle sıralayabiliriz:

- 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'nın ekonomide oluşturduğu olumsuz etkileri ortadan kaldırmak
- Sanayileşmeyi gerçekleştirmesi beklenen özel sektörün, yeterli sermaye birikimini sağlayamamış olması
- Girişimcilerin yeterli deneyim ve bilgiden yoksun olmaları ve uzun dönemde kâr sağlayabilecek yatırımlar yerine, çabuk kâr getiren işleri tercih etme eğiliminde bulunmaları
- Korumacı gümrük vergilerinin yokluğu⁴⁵

1930'lu yıllar boyunca Türkiye'nin bir ölçüde krizin dışında kalmayı başardığını ve sanayileşme adına önemli adımlar attığını söylemek mümkündür. Bunu da mümkün olduğu kadar dışa kapalı bir iktisat politikası ışığında ve kamunun sanayi teşebbüslerinin yatırımlarını planlama çabaları ile gerçekleştirmiştir.

Yanıt, A seçeneği.

⁴⁵ Palamut, Giray, a.g.e.

175. Ülkelerin belli bir projenin gerçekleştirilmesi için gerekli finansman ihtiyacını karşıladığı proje kredilerini aldığı ve uluslararası kalkınma kredileri veren başlıca kuruluş aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Uluslararası Para Fonu (IMF)
- B) Ekonomik İşbirliği Örgütü (ECO)
- C) Dünya Bankası (IBRD)
- D) İslam Kalkınma Bankası
- E) Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)

Yanıt: Dünya Bankası (IBRD), ülkelerin belli bir projenin gerçekleştirilmesi için gerekli finansman ihtiyacını karşıladığı proje kredilerini aldığı uluslararası kalkınma kredileri veren başlıca kuruluştur. Resmi adı Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası olan Dünya Bankası, 1946 yılında kurulmuştur. Kuruluş amacı İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın yeniden imarı ve kalkındırılması olan bankanın başlıca etkinliklerinden biri de üye ülkelere teknik yardım sağlamak ve kredi sağlanabilecek projelerin oluşturulmasına yardım etmektir. Fonlardan sağlanan krediler enerji, tarım ve ulaşım gibi çeşitli alanlardaki uzun vadeli projeleri desteklemek amacıyla kullanılmaktadır. Amaç, kredi verilen ülkelerdeki yaşam standartlarını geliştirmektir. Yanıt, C seçeneği.

176. Cumhuriyet dönemi ekonomisi süresince kamu yatırımları içerisinde en yüksek paya sahip sektör aşağıdakilerden hangisi olmuştur?

- A) Sağlık
- B) Ticaret
- C) Bankacılık
- D) Eğitim
- E) Tarım

Yanıt: Cumhuriyet dönemi ekonomisi süresince kamu yatırımları içerisinde en yüksek paya sahip hizmet sektörü, eğitim olmuştur. Yanıt, D seçeneği.

177. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de 1980'li yıllar sonrasında uygulanan ihracata yönelik kalkınma politikalarının uygulama hedefleri arasında yer almaz?

- A) İhracatı teşvik politikaları uygulanması
- B) Yabancı sermayenin teşvik edilmesi
- C) Ekonominin dışa açılarak uluslararası rekabet ortamına uygun dinamik bir yapıya kavuşturulması
- D) Korumacı politikaların kaldırılması

E) Revalüasyon yapılarak ulusal paranın değerinin yükseltilmesi

Yanıt: Revalüasyon yapılarak ulusal paranın değerinin yükseltilmesi, ihracata yönelik kalkınma politikaları açısından ihracatın ve döviz gelirlerinin artırılması için uygun bir politika değildir. Bunun yanı sıra ihracata yönelik kalkınma politikalarının uygulama hedefleri arasında enflasyonun kontrol altına alınması ve ekonominin dışa açılarak uluslararası rekabet ortamına uygun dinamik bir yapıya kavuşturulması, kamu kesiminin sınırlanması, yabancı sermayenin teşvik, esnek kur uygulaması, pozitif reel faiz uygulaması amaçlanmıştır. 1980 yılından itibaren ekonominin dışa açılması sonucunda dış ticaret hacminin milli gelir içindeki payı hızla artmıştır. Türkiye’de, ihracatı teşvik politikası kapsamında 1980’den sonra uygulanan başlıca teşvik araçları; ucuz maliyetli ihracat kredisi, vergi iade sistemi, destekleme fiyat istikrar fonundan yapılan ödemeler, ihracat karşılığı, gümrük muafiyetli mal ithalatı imkanı, katma değer vergisi muafiyeti, döviz tahsis, döviz kuru politikası, kurumlar vergisi muafiyeti, kaynak kullanımı destekleme fonu, ihracat karşılığı dövizlerden mahsup, vergi, resim ve harç istisnası ve geçici kabul rejimi ile ithalat olarak sıralanabilir⁴⁶. Yanıt, E seçeneği.

178. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye’de yatırım kararlarının onayına tabi olduğu kurumdur?

- A) Devlet Planlama Teşkilatı
- B) Dış Ticaret Müsteşarlığı
- C) İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
- D) Hazine Müsteşarlığı
- E) Yüksek Denetleme Kurulu

Yanıt: Türkiye’de yatırım kararlarının onayına tabi olduğu kurum, Devlet Planlama Teşkilatı’dır. Yanıt, A seçeneği.

179. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye’de uygulanan yatırım teşvikleri arasında yer almaz?

- A) İthal-yerli makine ve teçhizat KDV istisnası
- B) Ulaşım-nakliyat bedeli indirimi
- C) Gümrük vergisi ve toplu konut fonu istisnası
- D) Vergi, resim ve harç istisnası
- E) Fonan kredi tahsis

⁴⁶ www.dtm.gov.tr

Yanıt: Yatırım teşviki, ülke ekonomisi için tasarrufları yatırıma yönlendirmek ve uygun teknolojileri kullanarak bölgeler arası dengesizlikleri gidermek, istihdam yaratmak ve uluslararası rekabet gücü sağlamak için yatırımların devlet tarafından desteklenmesidir. Türkiye'de uygulanan yatırım teşvikleri:

- Vergi, resim ve harç istisnası
- Gümrük vergisi ve toplu konut fonu istisnası
- İthal-yerli makine ve teçhizat KDV istisnası
- Yatırım indirimi
- Bedelsiz yatırım yeri tahsis
- Enerji bedeli indirimi
- Fonlan kredi tahsis

Yanıt, B seçeneği.

180. Aşağıdakilerden hangisi yerli sermayeye dayalı olarak kurulan ilk bankadır?

A) İş Bankası	B) Tütünçüler Bankası
C) Sanayi ve Maadin Bankası	D) Sümerbank
E) Ziraat Bankası	

Yanıt: Ziraat Bankası, 1863 yılında Osmanlı Devleti döneminde kurulan bir bankadır. Yerli sermayeye dayalı olarak 1863 yılında Mithat Paşa tarafından kurulan Ziraat Bankası'nın kuruluş aşaması, tarım kredi kooperatiflerinin 1888 yılında Ziraat Bankası'na dönüştürülmesi şeklinde olmuştur. Yanıt, E seçeneği.

181. Türkiye'nin IMF ile 2005-2008 yılları arası dönemi kapsayan 19. Stand-by düzenlemesi çerçevesinde uygulayacağı ekonomik program içerisinde aşağıdakilerden hangisi yer almaz?

- A) OSMİT'nin % 6,5'i oranında faiz dışı fazla hedeflemesine devam edilmesi
- B) Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması ve varlık satışlarının gerçekleştirilmesi
- C) Kayıtdışı ekonominin küçültülmesi ve vergi oranlarının artırılması
- D) Açık enflasyon hedeflemesine geçilerek enflasyonun tek haneli rakamlara indirilmesi
- E) IMF'ye olan bağlılığı ve kaynak kullanımını azaltmak için uluslararası rezervlerin güçlendirilmesi

Yanıt: 11 Mayıs 2005 tarihinde IMF İcra Direktörleri Kurulu tarafından görüşülerek onaylanan Niyet Mektubu çerçevesinde, IMF ile 2005-2008 gibi 3 yıllık bir dönemi kapsayan 19. Stand-by düzenlemesi yürürlüğe girmiştir. Bu çerçevede programın uygulanacağı 3 yıllık dönemde benimsenen ekonomik program içerisinde temel hedefler şunlardır:

- Açık enflasyon hedeflemesine geçilerek enflasyonun tek haneli rakamlara indirilmesi
- GSMH'nin % 6,5'i oranında faiz dışı fazla hedeflemesine devam edilmesi
- Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması ve varlık satışlarının gerçekleştirilmesi
- Kayıtdışı ekonominin küçültülerek vergi tabanının genişletilmesi ve vergi sisteminin iyileştirilmesi
- Yatırımların arttırılarak işsizliğin azaltılması
- Kamu net borç stokunun GSMH'ye olan oranının düşürülmesi
- IMF'ye olan bağlılığı ve kaynak kullanımını azaltmak için uluslararası rezervlerin güçlendirilmesi
- Sosyal güvenlik sisteminin yeniden yapılandırılması

Yanıt, C seçeneği.

182. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin ekonomik ilişkilerinin ve dış ticaret hacminin geliştirilmesi için saptanan serbest ticaret bölgeleri arasında yer almaz?

A) Mersin	B) Bursa
C) Eskişehir	D) Trabzon
E) Adana	

Yanıt: Serbest ticaret bölgeleri, ülkenin siyasi sınırları içerisinde olmakla beraber dış ticaret, vergi ve gümrük mevzuatının uygulanması bakımından gümrük sınırları dışında yer alan ve ülkede geçerli ticarî, malî ve ıktisadî alanlara ilişkin yasal düzenlemelerin uygulanmadığı, yapılan sanai ve ticarî faaliyetler için daha geniş muafiyet ve teşviklerin tanındığı ticarî, endüstriyel ve hizmet faaliyetlerinin yapıldığı yerlerdir. Türkiye'deki serbest ticaret bölgeleri, gümrük bölgesinin parçası olmakla beraber gümrük vergileri ile ticaret politikası önlemlerinin ve kambiyo mevzuatının uygulanması bakımından gümrük bölgesi dışında kabul edilirler. Türkiye'deki Serbest Bölgeler: Antalya, Mersin, Trabzon, Samsun, Gaziantep, Rize, Kayseri, Mardin, Adana, İzmir, İstanbul, Denizli, Bursa ve Erzurum. Yanıt, C seçeneği.

183. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin sanayileşme alanında gelişimini sürdürmesini gerektiren nedenlerden biri değildir?

- A) Savunma sanayinin güçlendirilmesi
- B) Dışa açık sanayileşme stratejisinin korunması
- C) Sanayide artan verimler ilkesinin geçerli olması
- D) Dış ticaret hadlerinin düzeltilmesi
- E) Tarımda emeğin verimliliğinin artırılması

Yanıt: Savunma sanayinin güçlendirilmesi, Türkiye'nin sanayileşme alanında gelişimini sürdürmesini gerektiren nedenlerden biri değildir. Yanıt, A seçeneği.

184. Türkiye'de reel gelirin en düşük düzeyde gerçekleştiği büyüme oranı aşağıdaki dönemlerden hangisidir?

- A) 1930-1933 yılları arası dönem
- B) 1934-1938 yılları arası dönem
- C) 1939-1949 yılları arası dönem
- D) 1950-1958 yılları arası dönem
- E) 1960-1972 yılları arası dönem

Yanıt: Türkiye'de reel gelirin en düşük düzeyde gerçekleştiği büyüme oranı, 1939-1949 yılları arası dönemdir. Yanıt, C seçeneği.

185. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de dış ticaretle ilgili olarak ortaya çıkan mevcut sorunlar arasında yer almaz?

- A) Girdilerin yüksek maliyetle temin edilmesi
- B) Ürünün pazarlanması konusunda hatalı stratejilerinin izlenmesi
- C) Ürün kalitesi ve standardizasyondaki eksiklikler
- D) Kötü ulaşım koşulları nedeniyle ortaya çıkan dağıtım sorunu
- E) Yeterince tanıtım faaliyeti yapılmaması

Yanıt: Türkiye'de dış ticaretle ilgili olarak ulaşım koşulları son derece gelişmiştir. Türkiye'nin dış ticaretle ilgili olarak karşı karşıya bulunduğu ve bu kapsamda ortaya çıkan mevcut sorunlar:

- Ürün kalitesi ve standardizasyondaki eksiklikler
- Yeterince tanıtım faaliyeti yapılmaması
- Girdilerin yüksek maliyetle temin edilmesi
- Ürünün pazarlanması konusunda hatalı stratejilerinin izlenmesi
- Kota uygulamaları ve sağlık şartlarına yeterince uyulmaması

Yanıt, D seçeneği.

136. Aşağıdakilerden hangisi 15 Mayıs 2001 tarihinde açıklanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı öncesi dönemde yaşanan ekonomik sorunlardan biri değildir?

- A) Yüksek enflasyon ile birlikte oluşan düşük faiz oranları
- B) Ekonomideki enflasyonist yapının varlığı
- C) Sosyal güvenlik kurumları aktüeryal dengelerinin açık vermesi
- D) Mali sistemdeki sorunların varlığı
- E) Sürdürülemez bir iç borç dinamiği oluşması

Yanıt: 15 Mayıs 2001 tarihinde açıklanan ve Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı olarak adlandırılan ekonomi programı, kur rejiminin terkedilmesi nedeniyle ortaya çıkan güven bunalımı ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırmayı ve eşanlı olarak bu duruma bir daha geri dönülmeyecek şekilde kamu yönetiminin ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapıyı oluşturmayı amaçlayan bir istikrar programıdır. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı öncesi dönemde Türkiye ekonomisinde yaşanan başlıca ekonomik sorunlar:

- Sürdürülemez bir iç borç dinamiği (borç-faiz kısır döngüsü)
- Mali sistemdeki sorunlar (başta kamu bankaları olmak üzere mali sistemdeki sağlıksız yapının ve diğer yapısal sorunların kalıcı bir çözüme kavuşturulamamış olması)
- Ekonomideki enflasyonist yapı
- Sosyal güvenlik kurumları aktüeryal dengelerinin bozulması nedeniyle açıklarının hızla yükselmesi
- Düşük büyüme oranları, yüksek enflasyon ve faiz oranları
- Ödemeler dengesi bozuklukları ve dış ticaret açıkları
- Yüksek kamu borçları
- Yüksek maliyetle ve verimsiz olarak çalışan büyük bir KİT sisteminin varlığı
- Yüksek miktarda pozisyon açığı bulunan bankacılık sektörü ve kırılğan finans piyasası
- Sermaye piyasalarından yüksek miktarda sıcak para çıkışları
- Likidite sıkışıklığı
- Ekonomiye olan güvenin azalması
- Gerçek ihtiyacı karşılamayan tarımsal destekleme politikaları⁴⁷

Yanıt, A seçeneği.

⁴⁷ www.tcmb.gov.tr, a.g.e.

187. 1908 yılı sonrası Osmanlı dönemi ekonomisi için aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

- A) Dış ticaret açığı yüksektir.
- B) Üretim büyük ölçüde tarıma dayalıdır.
- C) Dış borçlanma giderek azalmaktadır.
- D) İçe dönük ekonomi politikaları uygulanmaktadır.
- E) Sınai tesislerin mülkiyeti, çoğunlukla yabancılar ve azınlıklar tarafından kullanılmaktadır.

Yanıt: 1908 yılı sonrası Osmanlı dönemi ekonomisi, dış ilişkilerinde varlığını borçlarla sürdürebilir bir duruma gelmiştir. Bunun yanı sıra diğer unsurları sıralamak gerekirse:

- Temel ulaşım biçimi olan deniz ve demiryolu taşımacılığının yabancı sermayenin kontrolünde olması
- Kapitülasyon rejiminin uygulanması nedeniyle serbest dış ticaretin neden olduğu gelir kaybı
- Üretimin büyük ölçüde tarıma dayalı ve ilkel koşullarda olması
- Sanayi devrimini ülkeye aktarmakta başarısız kalınması ve içe dönük ekonomi politikaları
- Sermaye birikiminin ve sınai tesislerin mülkiyetinin çoğunlukla yabancıların ve azınlıkların kontrolünde olması

Yanıt, C seçeneği.

188. Aşağıdakilerden hangisi 1930'lu yıllarda ekonomide devletçiliğe geçilmesinde etkili olmamıştır?

- A) Koruyucu gümrük vergilerinin kaldırılması
- B) 1929 Dünya Ekonomik Bunalım
- C) Ekonomide özel sektörün, yeterli sermaye birikimini sağlayamamış olması
- D) Özel sektörün, uzun dönemde kâr sağlayabilecek yatırımlar yerine, çabuk kâr getiren yatırımları tercih etmesi
- E) Yerli girişimcilerin yeterli deneyim ve bilgiden yoksun olması

Yanıt: 1929 Dünya İktisadi Bunalımının ardından, 1929 yılında Lozan Antlaşması sınırlamalarının da son bulmasıyla ithalatı denetleyen koruma önlemlerine başvurularak koruma duvarları altında eskiden ithal ikameci yatırımlara gidilmiş ve Türkiye, bu dönemde devletçi ekonomik kalkınma politikalarına başvurmuştur. Devletçilik, dönem boyunca genç Türkiye Cumhuriyeti'nin yeniden yapılanmasında temel ekonomik unsur olmuştur. Devletçilik politikasının nedenlerini şöyle sıralayabiliriz:

- 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'nın ekonomide oluşturduğu olumsuz etkileri ortadan kaldırmak
- Sanayileşmeyi gerçekleştirmesi beklenen özel sektörün, yeterli sermaye birikimini sağlayamamış olması
- Girişimcilerin yeterli deneyim ve bilgiden yoksun olmaları ve uzun dönemde kâr sağlayabilecek yatırımlar yerine, çabuk kâr getiren işleri tercih etme eğiliminde bulunmaları

Bu dönemde koruyucu gümrük vergilerinin yokluğu, özel sektörün sanayileşmeyi sağlamasını engellemiş ve devletçilik, Türkiye'de temel ekonomik kalkınma politikası olarak kullanılmıştır⁴⁸.

Kriz dönemi boyunca Türkiye'nin bir ölçüde krizin dışında kalmayı başardığı ve sanayileşme adına önemli adımlar attığını söylemek mümkündür. Bunun da mümkün olduğu kadar dışa kapalı bir iktisat politikası ışığında ve kamunun sanayi teşebbüslerinin yatırımlarını planlama çabaları ile gerçekleştirilmiştir. Yanıt, A seçeneği.

189. Aşağıdakilerden hangisi ABD'de başlayıp tüm dünyayı etkisine alan 2009 Küresel Ekonomik Kriz'in kaynaklandığı sektördür?

A) Konut	B) Otomotiv	C) İlaç
D) Tekstil	E) Gıda	

Yanıt: Konut sektörü, ABD'de başlayıp tüm dünyayı etkisine alan 2009 Küresel Ekonomik Kriz'in kaynaklandığı sektördür. 2007 ve 2008 yıllarında başlayıp 2009 yılında küresel bir boyut kazanarak sonuçlarını ortaya çıkaran 2009 Küresel Krizi, gelişmiş ekonomilerden gelişmekte olan ülke ekonomilerine de etki ederek pek çok ülkede finans ve reel piyasaları derinden etkilemiştir. Mortgage piyasalarında özensiz olarak verilen krediler ve aşırı menkul kıymetleştirme (kredilerin bir havuzda toplanıp, geri ödemelerinin bankalarca mali bir varlık yatırımlara satılması) ile ortaya çıkan finansal bunalım, sonuç olarak çeşitli ülkelerde enflasyonist etkilere yol açmış, işsizlik oranlarını artırmış ve büyüme oranlarını ise düşürmüştür. Krizle birlikte konut kredilerinde ikinci piyasaların gelişimi için oluşturulan Freddie Mac ve Fannie Mae ile sigorta devi AIG'nin devlet kontrolüne geçmesinin ardından ABD'deki en büyük yatırım bankalarından biri olan Bear Stearns batarak JP Morgan Chase tarafından satın alınmış, Lehman Brothers iflas başvurusunda bulunarak iflas etmiş ve Merrill Lynch ise Bank of Amerika'ya satılmıştır. Yine devlet tarafından krizin etkilerinden kurtarmak için Citibank'a ortak olunmuş ve ABD'deki diğer yatırım bankaları olan Gold-

⁴⁸ Palamut, Giray, a.g.e.

man Sachs ve Morgan Stanley hızlı bir şekilde ticari bankacılığa geçiş kararı almıştır. Yanıt, A seçeneği.

190. Aşağıdakilerden hangisi AET'ye ortaklık sürecinde Türkiye'nin imzalamış olduğu yasal düzenlemedir?

- A) 1958 yılı Roma Antlaşması
- B) 1963 yılı Ankara Antlaşması
- C) 1987 yılı EURATOM Antlaşması
- D) 1992 yılı Maastricht Antlaşması
- E) 2005 yılı Katılım Ortaklığı Belgesi

Yanıt: Türkiye ile AET arasındaki görüşmeler dört yıl sürmüş ve taraflar arasında 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara Antlaşması imzalanarak 1 Aralık 1964 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Ankara Antlaşması olarak bilinen ortaklık anlaşmasının amacı, antlaşmanın 2 nci maddesinde ortaya konulmuştur. Buna göre antlaşmanın amacı, Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış kalkınmasını ve Türk halkının istihdam seviyesinin ve yaşama şartlarının yükseltilmesini sağlamakla görevini tümü ile gözetiminde bulundurarak, taraflar arasındaki ticari, ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektir. Ankara Antlaşması'nun ilkeleri ise şunlardır:

- Hızlandırılmış bir ekonomik kalkınma ve uyumlu bir biçimde ticaretin artırılması ile Türk ekonomisi ve topluluk üyesi devletler ekonomileri arasındaki açığı kapatmak
- Türk halkı ile AT üyesi ülke vatandaşları arasında sıkı bağlar kurmak
- Türk halkının yaşam seviyesinin yükseltilmesi çabasına destek vermek suretiyle Türkiye'nin ileride topluluğa "tam üye" olmasını kolaylaştırmak
- Roma Antlaşması'nın esinlendiği ülküyü birlikte izleyerek, barış ve hürriyet güvencesini pekiştirmek

Antlaşma'da, Türk ekonomisinin kalkınmasına yardımcı olmak üzere topluluğun, belli bir süre Türkiye'ye ekonomik yardımda bulunmasının gerekliliği de ayrıca vurgulanmıştır⁴⁹.

Yanıt, B seçeneği.

191. Aşağıdakilerden hangisi Cumhuriyetin ilk yıllarında (1923-1930 yılları arası dönem) ekonomik duruma ilişkin olarak verilen bilgiler arasında yer almaz?

- A) Ekonomik kalkınmanın hızlı bir sanayileşme ile mümkün olacağı

- B) Tarım sektörünün esas görevinin sanayideki gelişmeyi desteklemek olacağı
- C) Hammaddesi yurtiçinde bulunan malları işleyecek sanayi kuruluşlarının kurulması
- D) Sanayi sektöründe devletçi politikaların benimsenmesi
- E) Sanayi kapasitesinin yetersiz olması

Yanıt: Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ekonomik kalkınmanın hızlı bir sanayileşme ile mümkün olacağı görüşü benimsenmiş ve tarım sektörünün esas görevinin, sanayideki gelişmeyi desteklemek olacağı kabul edilmiştir. Bu çerçevede hammaddeyi yurtiçinde bulunan malları işleyecek sanayi kuruluşlarının kurulması öngörülmüştür. Ancak Osmanlı Devleti'nde üretimin büyük ölçüde tarıma dayalı olması ve sanayi devrimini ülkeye aktarmakta başarısız kalınması sorunu, Cumhuriyet ilk dönemlerine de intikal etmiş ve Cumhuriyetin ilk yıllarında ekonomik gelişmeyi ve kalkınmayı sağlayacak sektör olarak tarım sektörü seçilmiştir. Bu kapsamda tarımın seçilmesinin nedenleri ise:

- Sanayi kapasitesinin yetersizliği
- Sanayi sektöründe faaliyette bulunacak girişimci yetersizliği
- Sanayi sektöründe yetişmiş işgücünün yetersizliği
- Sanayi sektöründeki kaynak eksikliği

1923-1929 yılları arası dönemin iktisadi gelişmesinin en belirgin özelliği, kapitalist dünya ekonomisine entegre olmak için yapılan çalışmalar olmuştur. Devlet bu dönemde, özel girişimi teşvik etmek ve sanayi üretim yapısını kurmak için yoğun çaba harcamış olmasına ve en az düzeydeki müdahaleci tutumuna rağmen özel sektör, sanayi alanında istenilen gelişmeyi sağlayamamıştır. Bunun en temel nedeni ise birikmiş sermayenin azlığı, girişimci ve kalifiye eleman yetersizliği, 1929 yılı Ekonomik Bunalım ve Lozan Antlaşması'nın 1929 yılına kadar gümrük tarifelerinde artışlar gerçekleştirilmemesi yönündeki hükümleri olmuştur. Bu dönemde uygulanan ekonomi politikalarının en az başarılı olduğu alan, sanayi üretiminin artırılması olmuştur. 1929 yılında Lozan Antlaşması sınırlamalarının da son bulmasıyla ithalatı denetleyen koruma önlemlerine başvurulmuş, koruma duvarlarıyla ithal ikameci yatırımlara gidilmiş ve 1930'lı yıllardan sonra Türkiye, devletçi ekonomik kalkınma politikalarına başvurmuştur. Yanıt, D seçeneği.

192. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye Cumhuriyeti'nin 1920'li yıllar boyunca uyguladığı ekonomi politikaları arasında yer almaktadır?

- A) Sanayi teşviklerinin artırılması

- B) Dış borçların beş yıl içinde ödenmesi
- C) Yabancı sermaye yatırımlarının yasaklanması
- D) Aşar vergisinin kademeli olarak her yıl artırılması
- E) Özel sektörün ekonomik faaliyetler dışında tutulması

Yanıt: Sanayi teşviklerinin artırılması, Türkiye Cumhuriyeti'nin 1920'li yıllar boyunca uyguladığı ekonomi politikaları arasında yer alan bir husustur. Bu kapsamda, 1927 yılında yerli sanayi sermayesini geliştirmek ve güçlendirmek, özel kesimde sermaye birikimini özendirme, sanayi işletmelerine geniş imtiyazlar ve teşvikler sağlamak için Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarılmıştır. 1923-1929 döneminin ekonomik gelişmesinin en belirgin özelliği, kapitalist dünya ekonomisine entegre olmak ve ulusal bir ekonomi alanının kurmak için yapılan çalışmalar olmuştur. Devlet bu dönemde, özel girişimi teşvik etmek ve sanayi üretimini kurmak için yoğun çaba harcamıştır. Yine bu dönem içinde; 1925 yılında Aşar Vergisi yürürlükten kaldırılmış, dış borçlar taksitlendirilerek son taksidi 1954 yılında ödenmiş ve yabancı sermaye yatırımlarının milli menfaatlere aykırı olmadığı sürece kabul edilebileceği belirtilmiştir. Yanıt, A seçeneği.

193. Aşağıdaki endüstri dallarından hangisi hemen hemen Türkiye'deki bölgelerin hepsinde gelişme göstermiştir?

- A) Otomotiv sektörü
- B) Petro-kimya sektörü
- C) Kağıt sektörü
- D) Gıda sektörü
- E) Demir-çelik sektörü

Yanıt: Gıda sektörü, diğer endüstri dallarına göre hemen hemen Türkiye'deki bölgelerin hepsinde gelişme göstermiş bir endüstri dalıdır. Yanıt, D seçeneği.

194. Planlı dönem (1963-1980) süresince yatırım gerçekleştirmelerinin sürekli olarak plan hedeflerini aştığı sektör aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Enerji
- B) Tarım
- C) Sanayi
- D) Haberleşme
- E) Ulaştırma

Yanıt: Planlı dönem (1963-1980) süresince yatırım gerçekleştirmelerinin sürekli olarak plan hedeflerini aştığı sektör, ulaştırma olmuştur. Yanıt, E seçeneği.

195. Aşağıdakilerden hangisi Merkez Bankası'nın net iç varlıklar+net dış varlıklar tanımı içerisinde yer almaz?

- A) Merkez Bankası emisyonu

- B) Para tabanı
- C) Merkez Bankası TL mevduatları
- D) Orta vadeli döviz kredileri
- E) Dış borç faiz ödemeleri

Yanıt: Merkez Bankası'nın net iç varlıkları Para tabanı, Merkez Bankası emisyonu ve bankacılık sektörünün Merkez Bankası TL mevduatlarının toplamı olarak tanımlanır. Merkez Bankası'nın net dış varlıkları ise Banka'nın net uluslararası rezervleri, orta vadeli döviz kredileri ve diğer net dış varlıklar toplamı olarak tanımlanır. Yanıt, E seçeneği.

196. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de, ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi için uygulanacak gerekli şartlar arasında yer almaz?

- A) Okullar ve sağlık merkezleri inşa edilmesi
- B) Tüm konutlara su ve elektrik hizmetlerinin sağlanması
- C) Bankacılık kredilerinin düşürülmesi
- D) Hastahıklarla mücadele edilmesi
- E) Çevre sağlığının korunması

Yanıt: Ekonomik kalkınma ile kastedilen, toplumun tüm kesimlerinin hayat seviyesi ve kalitesini yükseltmektir. Ekonomik kalkınma kavramı ekonomiyle birlikte sosyal, kültürel ve psikolojik faktörleri de içinde barındırır ve adalet, özgürlük gibi kavramlarla birlikte gerçekleşebilir. Bu çerçevede okul ve sağlık merkezleri inşa edilmesi, tüm konutlara su ve elektrik hizmetlerinin sağlanması, çevre sağlığının korunması ve hastahıklarla mücadele edilmesi gibi faaliyetler ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi için uygulanacak gerekli şartlar arasında yer almaktadır. Yanıt, C seçeneği.

197. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı'dan kalan borçlarının tamamını nihai olarak ödediği tarihtir?

- A) 1933 B) 1936 C) 1942 D) 1954 E) 1963

Yanıt: Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı'dan kalan borçları, Ankara Hükümeti'nin Lozan Antlaşması'nda borçları ödeme konusunda alacaklı devletlerle anlaşmaya varmasıyla çözümlenmiştir. Osmanlı Devleti'nden kalan borçların, Osmanlı Devleti'nden ayrılan devletler arasında, orantılı olarak bölüştürülmesi kabul edilmiştir. Bu çerçevede Türk hükümeti Osmanlı borçlarından kendisine düşen payın son taksitini, 25 Mayıs 1954 tarihinde ödemiştir. Yanıt, D seçeneği.

198. Cumhuriyetin kuruluş tarihinden günümüz Türkiye'sine kadar olan süreçte devlet, aşağıdakilerden hangisini iç borçlanma aracı olarak kullanmamıştır?

- A) Devlet tahvili
- B) Konsolidasyon (tahkim) tahvili
- C) Hazine bonusu
- D) Kefalet bonoları
- E) Merkez Bankası avansları

Yanıt: Devlet, Cumhuriyetin kuruluş tarihinden günümüz Türkiye'sine kadar olan süreçte konsolidasyon (tahkim) tahvilini, iç borçlanma aracı olarak kullanmamıştır. Yanıt, B seçeneği.

199. Aşağıdakilerden hangisi devletin egemenlik yetkisini kullanarak, 1961 yılında cebri (zorunlu) borçlanmaya başvurduğu uygulamadır?

- A) Tasarruf Bonusu uygulaması
- B) Tasarrufu Teşvik Fonu uygulaması
- C) Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu uygulaması
- D) Tasarruf Tahvili uygulaması
- E) Tasarruf Taahhüdü uygulaması

Yanıt: Tasarruf Bonusu uygulaması, 1961-1974 yılları arasında uygulanmıştır. 1960 yılını izleyen yıllarda uygulamaya konulan tasarruf bonusu ile ücretlilerin bordrolarından yapılan kesintiler karşılığı kendilerine tasarruf bonusu verilmiş ve bu bonoların üzerinde bulunan faiz kuponları karşılığı ücretlilerden zorunlu olarak kesinti suretiyle alınan borçlar nedeniyle ücretli kesime dönemsel nitelikte faiz ödemesi öngörülmüştür⁵⁰. Tasarrufu Teşvik Fonu ise 1988-2000 yılları arasında uygulanmıştır. Yanıt, A seçeneği.

200. Aşağıdakilerden hangisi 1980'li yıllar sonrası tarım sektöründe ortaya çıkan gerilemenin nedenleri arasında yer almaz?

- A) Tarımsal toprakların hızla özelleştirilmesi
- B) Tarımsal destekleme kapsamının daraltılması
- C) Tarım ürünleri fiyatlarına kısıtlamalar getirilmesi
- D) Tarım üretimine yeterince kaynak tahsisinin yapılmaması
- E) İç ticaret hadlerinin tarım aleyhine olması

Yanıt: Türkiye ekonomisi 1980'li yıllar sonrasında, dışa dönük sanayileşme

⁵⁰ Seviğ, Veysi, a.g.e.

ve liberalleşme politikalarıyla yönlendirilmeye başlanmıştır. Bu dönemde tarım sektöründe ortaya çıkan gerilemenin nedenleri ise tarımsal destekleme kapsamının daraltılması, tarım ürünleri fiyatlarına kısıtlamalar getirilmesi, tarım üretimine yeterince kaynak tahsisi yapılmaması ve iç ticaret hadlerinin tarım aleyhine olmasıdır. 1980'li yıllar sonrasında yaşanan en olumlu gelişme, ihracat miktarının artması ve ihracatın yapısında sanayi ürünleri lehine meydana gelen olumlu değişimdir. Yanıt, A seçeneği.

201. 1999 yılında IMF ile imzalanan Stand-by Antlaşması kapsamında tarım politikalarına uygulanacak olan düzenleme aşağıdakilerden hangisidir?

A) Ürün çeşitliliği	B) Doğrudan gelir desteği
C) Çiftçi muafiyeti	D) Tarımsal makina desteği
E) Toprak reformu	

Yanıt: 1999 yılında IMF ile imzalanan Stand-by Antlaşması kapsamında tarım politikalarına uygulanacak olan düzenleme Doğrudan Gelir Desteği'dir. Doğrudan Gelir Desteği sistemi, üretim yapan çiftçiye yönelik üreticiye, doğrudan tarımsal üretim yaptığı birim alan dikkate alınarak verilen aracısız bir destekleme türüdür. Amaç ise tarımsal üretim yapan çiftçinin refah ve gelir düzeyini artırmak ve yaşam koşullarını iyileştirmektir. Yanıt, B seçeneği.

202. Aşağıdakilerden hangisi KİT'lerin kurulma nedenleri arasında yer almaz?

A) Temel mal ve hizmetleri kamu yararı gözeterek pazarlamak
B) Temel mal ve hizmetleri kamu yararı gözeterek üretmek
C) Ülkenin ekonomik kalkınmasını sağlamak
D) Temel mal ve hizmetlerin üretiminden kâr elde etmek
E) Özel sektöre öncülük etmek ve yol göstermek

Yanıt: KİT'ler kamusal kaynakları kullanmak suretiyle ekonomik alanda faaliyet gösteren ve kamu yararını gözeterek devlet kuruluşlarını ifade etmektedir. Aynı zamanda KİT'ler önemli sanayi dallarında faaliyet gösterecek özel sektörün kurulması ve geliştirilmesini, sermayelerine iştirak etmek, kredi temin etmek ve nitelikli personel yetiştirmek suretiyle teşvik etmek amacıyla da taşınmaktadır⁵¹.

KİT'lerin kurulma nedenleri:

- Temel mal ve hizmetleri kamu yararı gözeterek pazarlamak
- Temel mal ve hizmetleri kamu yararı gözeterek üretmek

⁵¹ www.ydk.gov.tr

- Tekelleri devlet eliyle işletmek
- Kamusal mal ve hizmetlerin sunumunu gerçekleştirmek
- Ülkenin ekonomik kalkınmasını sağlamak
- Özel sektöre öncülük etmek ve yol göstermek
- Gelir dağılımını düzenlemek
- Özel sektörün giremediği ve yapamadığı işleri yapmak

Yanıt, D seçeneği.

203. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de sermaye piyasasında yer alan araçlar arasında yer almaz?

A) Gelir ortaklığı senetleri	B) Hisse senetleri
C) Mevduat sertifikası	D) Primli tahvil
E) İkramiyeli tahvil	

Yanıt: Uzun vadeli fon arz ve talebinin karşılaştığı piyasaya sermaye piyasası denir. Sermaye piyasasının tipik özelliği, uzun vadeli fonlardan oluşması ve vadenin genellikle bir yılı aşmasıdır. Türkiye'de sermaye piyasasında yer alan araçlar:

- Gelir ortaklığı senetleri
- Hisse senetleri
- Primli tahvil
- İkramiyeli tahvil
- Teminatlı tahviller
- Gayrimenkul sertifikaları
- Banka bonoları

Yanıt, C seçeneği.

204. Aşağıdakilerden hangisi İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın ekonomik işlevleri arasında yer almaz?

A) Ekonomiye kaynak yaratma
B) Likidite sağlama
C) Bütçeye emisyon sağlama
D) Sermaye mülkiyetini geniş bir topluma yayma
E) Uzun vadeli yatırımların kısa vadeli tasarruflarla finansmanını sağlama

Yanıt: Borsalar, halkın elindeki menkul kıymetlerin ticaretinin yapıldığı ve en kolay paraya çevrildiği kurumsal piyasalardır. Borsalar bu anlamda, ikinci piyasada menkul kıymetlerini elinden çıkaran kimselere, birinci piyasadan yeniden menkul kıymet alma imkanı sağlar. Böylece borsalar;

fon talep edenler, tasarruflarını değerlendirmek isteyenler ve ellerinde menkul değer bulundurup da bunları satmak isteyenler için kurulmuş bir pazar olmaktadır. Bunun yamsıra borsalar, halka açılmayı ve bu yolla sermayenin tabana yayılmasını teşvik etmekte, likidite sağlayarak ekonomiye kaynak yaratmakta ve uzun vadeli yatırımların kısa vadeli tasarruflarla finansmanını sağlamaktadır. Yanıt, C seçeneği.

205. Aşağıdakilerden hangisi İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nu, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndan ayıran en temel özelliğidir?

- A) İhracatı arttırmaya yönelik ihracat teşviklerinin olması
- B) Yatırımlara öncelik verilmesi
- C) Temel ekonomik yaklaşım olarak karma ekonomiyi benimsemesi
- D) Altyapı yatırımlarına öncelik vermesi
- E) Ekonomi ile ilgili diğer büyüklükleri de büyüme hızına bağımlı olarak ele alması

Yanıt: İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın birinci plandan farkı çok kesimli (ekonomi ile ilgili diğer büyüklükleri de büyüme hızına bağlı olarak ele alması) olmasıdır. Tarım, madencilik, imalat sanayi, inşaat, hizmetler ve kamu kesimi tek tek ele alınırken plan, ulusal ve uluslararası kesim olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu planın amacı, Türk ekonomisinde hızlı bir gelişme sağlamak ve bu gelişmeyi sürekli hale getirmektir. Ayrıca, bu planın birinci plandan farkı olarak sanayi sektörüne de özel bir önem verdiği görülmektedir. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda sanayi sektörü, ekonomik büyüme için sürükleyici sektör konumuna geçmektedir. Bu plan döneminde, 1970'li yıllardan itibaren ithal ikamesinin ikinci aşaması olan ara ve sermaye malları ikamesi aşamasına geçilmiştir. Bir taraftan ithalat yerine yerli üretim ikame edilirken, diğer taraftan ara mallar üretimi önem kazanmıştır. Ayrıca, vergi iadesi, döviz tahsislerine öncelik tanınması gibi ihracat teşviklerine de önem verilmiş ve ihracatçı birlikleri kurulmuştur. Birinci ve ikinci planda öngörülen kalkınma hızları eşit olmakla birlikte ikinci planın imalat sanayi, ulaştırma ve turizm yatırımlarına ağırlık verdiği görülmektedir. Yanıt, E seçeneği.

206. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de turizm sektörünün yapısal sorunları arasında yer almaz?

- A) Pazarlama ve tanıtım yetersizliği
- B) Üst yönetim ve örgütlenme yetersizliği
- C) Mevcut konaklama tesislerindeki yetersizlik
- D) Ulaştırma kalite ve güvenlik yetersizliği
- E) Yetmişli kalifiye işgücü yetersizliği

Yanıt: Mevcut konaklama tesislerinin sayısı, Türkiye'de turizm sektörünün yapısal sorunları arasında yer almaz. Yanıt, C seçeneği.

207. Türkiye ekonomî tarihinde ekonominin serbestleşmesini öngören liberal düzenlemeler hangi plan döneminde uygulamaya konulmuştur?

- A) Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
- B) İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
- C) Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
- D) Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
- E) Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

Yanıt: Türkiye ekonomî tarihinde ekonominin serbestleşmesini öngören liberal düzenlemeler, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde uygulamaya konulmuştur. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1979-1983 arası yılları kapsamaktadır. Ancak siyasî, ekonomik ve sosyal sorunlar nedeniyle hiç uygulanamamış ve bu dönemde 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları alınmıştır. 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları ile benimsenen liberal politikalar devleti sınırlandırmayı ve küçültmeyi, ekonomik işleyişi piyasa güçlerine bırakmayı amaçladığı için bu dönemde planlama anlayışını sona erdirmese de bir süreliğine rafa kaldırmıştır. 1980 yılı sonrasının değişen koşulları, büyüme modellerinin değişmesi ve plancılıktan sapma, 1990'lı yıllarla birlikte hızlanarak 2000'li yıllara taşınmıştır. Yanıt, D seçeneği.

208. Türkiye'de 2005-2010 döneminde istihdam oranı aşağıdaki aralıkların hangisindedir?

- A) % 40-49
- B) % 50-59
- C) % 60-69
- D) % 70-79
- E) % 80-89

Yanıt: Türkiye'de 2005-2010 yılları arası dönemde istihdam oranı % 40-49 aralığında bulunmaktadır. Yanıt, A seçeneği.

209. Türkiye'de devlet borçlarının ödenmesinde, anapara faizleri aşağıdaki kuruluşların hangisinin kaynaklarından ödenmektedir?

- A) Genel bütçe kaynaklarından
- B) Hazine Müsteşarlığı kaynaklarından

- C) Dış Ticaret Müsteşarlığı kaynaklarından
- D) Merkez Bankası kaynaklarından
- E) Maliye Bakanlığı kaynaklarından

Yanıt: Türkiye'de devlet borçlarının anapara faizleri, genel bütçe kaynaklarından ödenmektedir. Yanıt, A seçeneği.

210. Aşağıdakilerden hangisi Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) geçen dönem içerisinde (2005-2006 yılları arası dönemde), sermaye paylarının artırılmasına karar verdiği ülkelerden biridir?

- A) İngiltere
- B) Kanada
- C) Almanya
- D) Hollanda
- E) Türkiye

Yanıt: Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) geçen dönem içerisinde (2005-2006 yılları arası dönemde), sermaye paylarının artırılmasına karar verdiği ülkeler Türkiye, Kore, Meksika ve Çin'dir. Yanıt, E seçeneği.

211. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin ana mal gruplarına göre mal ihracatında, mal gruplarının oranlarının büyükten küçüğe doğru sıralanış halidir?

- A) Ara malları-Sermaye malları-Tüketim malları
- B) Sermaye malları-Tüketim malları-Ara malları
- C) Tüketim malları-Ara malları-Sermaye malları
- D) Ara malları- Tüketim malları-Sermaye malları
- E) Tüketim malları- Sermaye malları- Ara malları

Yanıt: Türkiye'nin ana mal gruplarına göre mal ihracatında, mal gruplarının oranlarının büyükten küçüğe sıralanışı, tüketim malları-ara malları-sermaye malları şeklindedir. Yanıt, C seçeneği.

212. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin ülke gruplarına göre dış ticaret hacminde en yüksek paya sahip ülkeler grubudur?

- A) Avrupa Birliği ülkeleri
- B) Orta Asya ülkeleri
- C) Kuzey Afrika ülkeleri
- D) Orta Doğu ülkeleri
- E) Uzakdoğu ülkeleri

Yanıt: Avrupa Birliği ülkeleri, Türkiye'nin ülke gruplarına göre dış ticaret hacminde en yüksek paya sahip ülkeler grubudur. Yanıt, A seçeneği.

213. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin dış ticaret hacminde en yüksek paya sahip ülkedir?

A) Amerika	B) Almanya
C) İngiltere	D) İtalya
E) Hollanda	

Yanıt: Almanya, Türkiye'nin ülkelere göre dış ticaret hacminde en yüksek paya sahip ülkedir. Yanıt, B seçeneği.

214. Aşağıdakilerden hangisi Merkez Bankası'nın tahvil alım-satımı şeklinde gerçekleştirdiği para politikası aracıdır?

A) Net iç varlıklar	B) Reeskont oranları
C) Munzam karşılık oranları	D) Selektif kredi politikası
E) Açık piyasa işlemleri	

Yanıt: Merkez Bankası'nın tahvil alım-satımı şeklinde gerçekleştirdiği para politikası aracı, açık piyasa işlemleridir. Açık piyasa işlemleriyle, piyasadaki fazla miktarda parayı Merkez Bankası tahvil satarak toplamakta, piyasadaki para miktarı az ise satıldığı tahvilleri geri alıp karşılığında para vererek piyasadaki para arzını arttırmaktadır. Merkez Bankası'nın diğer para politikası araçları olan reeskont oranları politikası, reeskont oranını değiştirerek bankaların açabileceği kredi miktarını ve piyasaya sürülen para miktarını etkileyebilmektedir. Reeskont politikası, bir bankanın belli bir faiz karşılığında senedin bedelini vadesinden önce nakde çevirmek istemesi üzerine Merkez Bankası'na ilâncı kez iskonto ettirmesi işlemi; munzam karşılıklar oranı politikası, munzam karşılıklar oranını zaman zaman değiştirerek, bankaların kaydı para oluşturma (kredi yaratma) imkanlarını daraltıp genişletmektedir. Ticari bankalar yasalar gereğince topladıkları mevduatın belli bir oranını Merkez Bankası'na yatırmak zorundadırlar. Merkez Bankası bu oranı belirleyerek, bankaların yarattıkları kaydı para hacmini ve dolayısıyla para arzını etkileyemeyi; selektif kredi politikasıyla ise kredinin sektörler arasında hangi oranlarda dağılacığı ve sektörlerle açılacak kredi miktarları konusundaki öncelikleri saptamayı hedeflemektedir. Yanıt, E seçeneği.

215. Yabancı sermayeli şirketlerin Türkiye'de en fazla yatırım yaptığı sektör aşağıdakilerden hangisidir?

A) Hizmetler	B) İmalat	C) Sanayi
D) Tarım	E) Enerji	

Yanıt: Yabancı sermayeli şirketlerin Türkiye'de en fazla yatırım yaptığı sektör, hizmetler sektörüdür. Ardından ise imalat sektörü gelmektedir. Yanıt, A seçeneği.

216. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de gelir dağılımında eşitsizliğe yol açan temel faktörlerden biridir?

- A) Yüksek faiz oranları
- B) Enflasyon
- C) Faiz ödemeleri
- D) İşsizlik sigortası uygulaması
- E) Eğitim farklılıkları

Yanıt: Faiz ödemeleri, Türkiye'de gelir dağılımında eşitsizliğe yol açan temel faktörlerden biridir. Yanıt, C seçeneği.

217. Aşağıdakilerden hangisi Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Plan hedeflerinin ulaşmış olduğu sonuçlar arasında yer almaz?

- A) Yüksek kamu açıklarından kaynaklanan ekonomik dengesizlikler
- B) İç faiz oranlarının düşmesi
- C) Enflasyonun üç haneli rakamlara ulaşması
- D) Dış ticaret açığının büyümesi
- E) İthalatın hızla artması ve ihracatın yavaşlaması

Yanıt: Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1990-1994 yıllarını kapsamaktadır. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda dış borçlanmanın azalması ve ülkeye yabancı sermaye girişinin yıldan yıla artması hedeflenmiştir. Ancak planın son yıllarından olan 1994 yılına girilirken yükselen kamu açıklarına bağlı olarak artan iç faiz oranları bu dönemde, sıcak para girişini hızlandırmış ve TL'nin reel olarak aşırı değer kazanmasına neden olmuştur. Bu gelişmeyle birlikte işgücü maliyetindeki reel artışlar, ihracat teşviklerindeki azalma ile birleşerek Türk ekonomisinin hızla rekabet gücünü kaybetmesine yol açmıştır. Sonuç olarak 1994 Krizi'ni ortaya çıkaracak yüksek kamu açıklarından kaynaklanan ekonominin iç dengesizlikleri, dış dengede de hızla bozulmaya neden olmuş; ithalat hızla artarken, ihracat yavaşlamış; dış ticaret açığı büyümüş, iç faiz oranları yükselmiş ve enflasyon üç haneli rakamlara ulaşmıştır⁵². Yanıt, B seçeneği.

218. Aşağıdakilerden hangisi 1963 yılı sonrası dönemde kalkınma planlarında öngörülen ithal ikameci sanayileşmenin özelliklerinden biri değildir?

- A) Gelir politikaları ile iç talebin azaltılması
- B) Sanayi yatırımlarının özendirilmesi

⁵² www.hazine.gov.tr/makaleler/80yildergi

- C) İç pazarın dışarıdan gelecek rekabetten korunması
- D) Aşırı değerli kur politikası uygulanması
- E) Çeşitli ürünlerin gümrük vergisi ve kotalarla korunması

Yanıt: 1963 yılı sonrası dönemde kalkınma planlarında öngörülen ithal ikameci sanayileşmenin özellikleri; sanayi yatırımlarının özendirilmesi, iç pazarın dışarıdan gelecek rekabetten korunması, aşırı değerli kur politikası uygulanması ve çeşitli ürünlerin gümrük vergisi ve kotalarla korunmasıdır. Yanıt, A seçeneği.

219. Türkiye’de sektörler itibariyle özel sektör sabit sermaye yatırımlarının yüzde dağılımında en yüksek paya sahip sektör aşağıdaki-lerden hangisidir?

- A) Madencilik
- B) İmalat
- C) Enerji
- D) Konut
- E) Ulaştırma

Yanıt: Türkiye’de sektörler itibariyle özel sektör sabit sermaye yatırımlarının yüzde dağılımında en yüksek paya sahip sektör, imalatır. Yanıt, B seçeneği.

220. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye’de finansal serbestleşme sürecinin hızla gelişerek ulusal ekonominin uluslararası alana açıldığı dönemdir?

- A) 1949 sonrası yıllar
- B) 1959 sonrası yıllar
- C) 1969 sonrası yıllar
- D) 1979 sonrası yıllar
- E) 1989 sonrası yıllar

Yanıt: Finansal serbestleşme sürecinin hızla gelişerek ulusal ekonominin uluslararası alana açıldığı dönem, 1989 sonrası yıllar olmuştur. 11.08.1989 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 32 sayılı Karar çerçevesinde bu dönemde, finansal serbestleşme çerçevesinde kambiyo rejiminde yapılan başlıca değişiklikler şunlardır:

- Türkiye’ye döviz ithali tümüyle serbest bırakılmıştır,
- Türkiye’de yerleşik kişilerin döviz bulundurmaları, hesap açmaları ve döviz satın almaları serbest bırakılmıştır,
- Kıymetli maden, taş ve eşyaların dış ticaret rejimi esasları dahilinde, Türkiye’ye ithali ve ihracatı serbest bırakılmıştır,

Yanıt, E seçeneği.

221. Aşağıdakilerden hangisi 2002-2007 yılları arası dönemde Türkiye ekonomisinde ortaya çıkan gelişmelerden biri değildir?

- A) TL'den altı sıfır atılması
- B) Enflasyon hedeflemesine geçilmesi
- C) Dalgalı kur rejimine geçilmesi
- D) TL'nin devalüe edilmesi
- E) Gecelik faiz oranlarının düşmesi

Yanıt: TL'nin devalüe edilmesi, 2002-2007 yılları arası dönemde Türkiye ekonomisinde ortaya çıkan gelişmelerden biri değildir. Yanıt, D seçeneği.

222. Aşağıdaki bölgelerimizden hangisi, Türkiye ekonomisinin gelişimi için mevcut elektrik enerjisini karşılayacak hidroelektrik enerji üretimi potansiyeline daha fazla sahiptir?

- A) Karadeniz Bölgesi
- B) Akdeniz Bölgesi
- C) Marmara Bölgesi
- D) Güneydoğu Anadolu Bölgesi
- E) Doğu Anadolu Bölgesi

Yanıt: Doğu Anadolu Bölgesi akarsularının, yatak eğimleri fazla olduğundan elektrik enerjisini karşılayacak hidroelektrik potansiyeli en yüksek olan bölgemizdir. Türkiye elektrik üretiminin belirli bir kısmı hidroelektrik santrallerden karşılanmaktadır. Hidroelektrik santralleri ile enerji üretimi için ise uygun coğrafi koşulların sağlanması gerekmektedir. Türkiye açısından enerjinin durumu ele alındığında, Doğu Anadolu Bölgesi mevcut yükseltici sayesinde hidroelektrik santrallerde üretilen elektrik enerjisini karşılayacak potansiyele sahip bir bölgedir. Yanıt, E seçeneği.

223. Türkiye'nin ulaştırma sektöründe, yurtdışı yük taşımacılığının yüzde dağılımında en yüksek paya sahip alt sektör aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Karayolu
- B) Demiryolu
- C) Denizyolu
- D) Havayolu
- E) Otoyolu

Yanıt: Türkiye'nin ulaştırma sektöründe, yurtdışı yük taşımacılığının yüzde dağılımında en yüksek paya sahip alt sektör, denizyoludur. Yanıt, C seçeneği.

224. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin elektrik enerjisi üretiminin enerji kaynaklarına göre dağılımında en yüksek paya sahip enerji kaynağıdır?

- A) Taşkömürü
B) Linyit
C) Jeotermal enerji
D) Doğalgaz
E) Akaryakıt

Yanıt: Doğalgaz, Türkiye'nin elektrik enerjisi üretiminin enerji kaynaklarına göre dağılımında en yüksek paya sahip enerji kaynağıdır. Yanıt, D seçeneği.

225. Türkiye'de GSYİH'nin sektörel dağılımında toplam istihdam içinde en büyük paya sahip sektör aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Tarım
B) Sanayi
C) Enerji
D) Hizmetler
E) Ulaşım

Yanıt: Türkiye'de GSYİH'nin sektörel dağılımında toplam istihdam içinde en büyük paya sahip sektör hizmetler sektörüdür. Hizmetler sektörü, GSYİH'nin sektörel dağılımında toplam istihdam içinde yaklaşık % 50'nin üstünde bir paya sahiptir. Yanıt, D seçeneği.

226. 24 Ocak 1980 Kararları ile başlayan liberal dönemde, kamu harcamalarıyla ilgili temel yaklaşım aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Kamu harcamaları yoluyla KİT'lerin faaliyet alanlarının artırılması
B) Kamu harcamalarının KİT'lerin yatırım alanlarında yoğunlaşması
C) Kamu harcamalarının kısıtlanması ve KİT'lerin özelleştirilmesi
D) Kamu harcamalarının kısıtlanması ve yeni KİT'lerin kurulması
E) Kamu harcamaları yoluyla KİT'lerin faaliyetlerinin ekonomik büyüme sağlama

Yanıt: Kamu harcamalarının kısıtlanması ve KİT'lerin özelleştirilmesi, 24 Ocak 1980 Kararları ile başlayan liberal dönemde kamu harcamalarıyla ilgili temel yaklaşım olmuştur. 1980 sonrası dönemde benimsenen liberal politikalar; devleti sınırlandırmayı ve küçültmeyi, özel sektörün ekonomideki ağırlığını artırmayı, ekonomik işleyişi piyasa güçlerine bırakmayı amaçladığı için KİT'lerin faaliyet alanlarının azaltılması ve özelleştirilmesi yanlış politikaları savunmuştur. Yanıt, C seçeneği.

227. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ulaştırma alanında yaptığı en önemli gelişmedir?

- A) Karayolu yapımı
- B) Demiryolu yapımı
- C) Kabotaj Kanunu'nun kabul edilmesi
- D) Havayolu şirketi kurulması
- E) Transit taşımacılığın geliştirilmesi

Yanıt: Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ulaştırma alanında yaptığı en önemli gelişme, demiryolu yapımı olmuştur. Osmanlı Devleti döneminde demiryollarına daha fazla önem verilmesinin temel nedeni, tarımın bu yolla dış pazarlara açılarak ekonomik gelişmenin sağlanmasıdır. Bu dönemde demiryolu ağı yapımı, Alman sermayesi tarafından gerçekleştirilmiştir. Yanıt, B seçeneği.

228. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye ekonomisinde Kasım 2000'de yaşanan finansal krizin esas nedenlerinden biri değildir?

- A) Likidite talebinin beklenenden çok artması
- B) Yurtdışına sermaye çıkışlarının hareketlenmesi
- C) Bankacılık kesiminde yeterli döviz fazlasının olmaması
- D) Piyasalarda güvensizliğin yaygınlaşması
- E) İstihdam verilerinde başarısız olunması

Yanıt: Türkiye ekonomisinde Kasım 2000'de yaşanan finansal krizin esas nedenleri; likidite talebinin beklenenden çok artması, yurtdışına sermaye çıkışlarının hareketlenmesi, bankacılık kesiminde yeterli döviz fazlasının olmaması ve piyasalarda güvensizliğin yaygınlaşmasıdır. Yanıt, E seçeneği.

229. Aşağıdakilerden hangisi 1990'lı yıllar sonrasında Türkiye'nin ekonomik büyümesinde belirleyici faktör olmuştur?

- A) Finansal sermaye hareketlerinin artması
- B) İthalat işlemlerinden alınan vergi gelirlerinin artması
- C) Kayıt dışı ekonominin azaltılması
- D) Taxımsal yatırım teşviklerinin artırılması
- E) Gümrük vergilerinin artırılması

Yanıt: 1989 yılında çıkarılan 32 sayılı Karar ile ulusal mali piyasaların serbestleştirilmesi ve uluslararası sermaye hareketleri üzerindeki kambiyo kontrollerinin kaldırılmasıyla, Türkiye'nin ekonomik büyümesinde belirleyici faktör, finansal sermaye hareketleri olmuştur. Finansal sermaye hareketlerinin artması, bu dönemden sonra Türkiye'yi sıcak para cenneti haline ge-

tırmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye, tamamıyla dışa açık bir uyum süreci yaşamıştır. Sıcak para akımlarının ülke içerisinde döviz bolluğu yaratması, ödemeler dengesinin sermaye hareketleri kalemlerini doğrudan doğruya uluslararası sermayenin spekülatif hareketlerine yol açmıştır.⁵³ Sonuç olarak Türkiye'deki finans piyasaları doğrudan doğruya kısa vadeli ve spekülatif nitelikli yabancı sermaye hareketlerine bağımlı hale gelmiş, reel üretken sektörler sabit sermaye yatırımları yapılamadığı için ekonomik büyüme finansal sermaye hareketleri ile sağlanmaya çalışılmıştır. Yanıt, A seçeneği.

230. Türkiye'de ilk istikrar programı hangi tarihte uygulanmıştır?

A) 1942

B) 1946

C) 1950

D) 1954

E) 1958

Yanıt: Türkiye'de ilk istikrar programı 1946 yılında hazırlanmıştır. 1946 yılı İstikrar Programı, bir istikrar programından çok savaş sonrası döneme ve yeni ekonomi politikalarına uyum sağlamaya, ithalatı kısılmaya, ihracatı arttırmaya yönelik önlemleri kapsamıştır. IMF'ye katılmadan önce kısıtlanacak bir yetkinin kullanılması amacıyla 1946 yılında yapılan devalüasyon ile TL'nin değeri düşürülerek kur sabitlemiştir. Bu dönemde yapılan devalüasyonun nedeni ise savaş sonrası uluslararası fiyat düzeylerine ve yeni ekonomi politikalarına uyum sağlayarak ihracatı arttırmaktır. Ancak yapılan devalüasyon, istenilen sonuçları vermemiş; ithalattaki aşırı artışlar, birikmiş olan döviz rezervleri ve daha sonra dış yardımlarla finanse edilmiştir. Devalüasyon uygulamasıyla; dış ticarete liberalizasyonu hedefleyen bu kararlar kapsamında daha fazla ihracat yaparak daha fazla döviz elde etmek, iç ve dış fiyatlar arasında oluşan farkı gidermek ve böylece ithalatı da arttırmak hedeflenmiş, ancak ihraç malları arzının ve ithal malları talebinin esnek olmaması nedeniyle devalüasyon uygulaması başarısız olmuştur. Yanıt, B seçeneği.

231. Aşağıdakilerden hangisi Şubat 2001 Krizi ile birlikte gerçekleşen sonuçlardan biri değildir?

A) Yurtdışına net sermaye çıkışlarının artması

B) Kamu personel maaş ve ücretlerinin ödenmemesi

C) Merkez Bankası rezervlerinin azalması

D) Gecelik faiz oranlarının yükselmesi

⁵³ Toprak, Hakan, a.g.e.

E) İMKB endeksinde gerileme olması

Yanıt: 2000 yılı Kasım ayı içinde yaşanan bankacılık krizinden hemen sonra 2001 yılı Şubat ayı sonunda ortaya çıkan ve bankacılık sisteminde başlayıp zincirleme olarak gelişen Şubat 2001 Krizi ile mali piyasalar derinden sarsılmış, gecelik faizlerde rekor artışlar yaşanmış, yurtdışına net sermaye çıkışları artmış, borsa düşmüş ve Merkez Bankası rezervleri azalmıştır. Ancak krizle birlikte kamu personel maaş ve ücretlerinin ödenmemesi veya işten çıkarılma gibi sonuçlar ortaya çıkmamış, kriz esas itibarıyla bankacılık kesimini etkilemiştir. Yanıt, B seçeneği.

232. Aşağıdakilerden hangisi 1946 yılında hazırlanan istikrar programı kapsamında uygulanan kur politikasıdır?

- A) Çapraz kur
- B) Esnek kur
- C) Dalgali kur
- D) Sabit kur
- E) Cari kur

Yanıt: Türkiye'de ilk istikrar programı, 1946 yılında hazırlanmıştır. Hazırlanan istikrar programı; ekonomi politikalarına uyum sağlamaya, ithalatı kısımaya, ihracatı arttırmaya yönelik önlemleri kapsamıştır. IMF'ye katılmadan önce kısıtlanacak bir yetkinin kullanılması amacıyla 1946 yılında yapılan devalüasyon ile TL'nin değeri düşürülmüş ve kur sabitlenerek istikrar programı kapsamında sabit kur politikası uygulanmıştır. Sabit kur sistemi, ulusal bir paranın yabancı bir para veya paralardan oluşan bir sepet değerine sabitlendiği ve bu değer in sürmesinin merkez bankası tarafından bazen açık bazen de zımni olarak garanti edildiği sistemlerdir. Yanıt, D seçeneği.

233. Aşağıdakilerden hangisi 1980 sonrası dönemde ekonominin dışa açılması sonucunda ithal edilen malların miktar itibarıyla sıralamasıdır?

- A) Tüketim malı- Hammadde-Yatırım malı
- B) Yatırım malı-Tüketim malı-Hammadde
- C) Hammadde-Tüketim malı-Yatırım malı
- D) Tüketim malı-Yatırım malı-Hammadde
- E) Hammadde-Yatırım malı-Tüketim malı

Yanıt: 1980 yılı sonrası dönemde ekonominin dışa açılması sonucunda ithal edilen malların miktar itibarıyla sıralanışı hammadde-yatırım malı-tüketim malı şeklindedir. Yanıt, E seçeneği.

234. Aşağıdakilerden hangisi Cumhuriyetin ilk dönemlerinde, 1924 yılında özel sektörün finansörü olarak kurulan bankadır?

- A) Tütünçüler Bankası
B) Sümerbank
C) İşbankası
D) Vakıfbank
E) Sanayi ve Maadin Bankası

Yanıt: İşbankası, Cumhuriyetin ilk dönemlerinde, 1924 yılında özel sektörün finansörü olarak kurulan bankadır. Savaşın yeni çıkmış Türkiye'de, zor ekonomik ve sosyal şartlarda kurulan İş Bankası'nın ilk sermayesini, Kurtuluş Savaşı sırasında Hindistan'dan Cumhuriyet'in kuruluşuna destek amacıyla Atatürk'e gönderilen 250 bin TL oluşturmaktadır. İş Bankası, bu yönüyle Cumhuriyet tarihi'nde özel bir yere sahiptir. Türkiye ekonomisinin kurulup güçlenmesinde öncü rol üstlenen İş Bankası, bir yandan ulusal sermayeyi oluştururken diğer yandan da ülkemizde çağdaş bankacılığı kurup geliştirmeyi amaçlayarak ülkemizin kalkınmasında önemli bir görev üstlenmiştir. Yanıt, C seçeneği.

235. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin OECD'ye üye olduğu tarihtir?

- A) 1932 B) 1945 C) 1953 D) 1961 E) 1975

Yanıt: Türkiye, 1961 yılında OECD'ye üye olmuştur. OECD örgütü, İkinci Dünya Savaşı etkilerinin yok edilmesi amacıyla aralarında Türkiye'nin de bulunduğu onsekiz Avrupa ülkesine, ABD ve Kanada'nın da katılımıyla 14 Aralık 1960 tarihinde kurulmuştur. Örgüte sonradan Japonya, Finlandiya ve Yeni Zelanda da üye olmuştur. OECD'nin üyeleri ABD, Japonya, Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya, Kanada, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Hollanda, İsveç, Norveç, Yunanistan, İrlanda, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, İspanya, İsviçre, Türkiye, Avustralya ve Yeni Zelanda'dır. Yanıt, D seçeneği.

236. Aşağıdakilerden hangisi 1963-1967 yılları arası dönemde uygulamaya geçirilen Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde yatırımlarda öncelik tanınan alan olmuştur?

- A) Sermaye malları yatırımları B) Tarım ürünleri yatırımları
C) Madencilik yatırımları D) Tüketim malları yatırımları
E) Ulaştırma yatırımları

Yanıt: Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967 yılları arası dönem) çerçevesinde yatırımlarda öncelik tanınan alan, sermaye malları yatırımları olmuştur. Planlı dönemde ekonomide uygulanan dış ticaret politikası dış alım yerine yerli üretimin ikame edilmesi, koruma ve özendirme önlemlerinin geliştirilmesi ve sanayi üretiminin dışsatıma yönelik olmasıdır. Bu sayede eko-

nominin kendi kaynaklarıyla büyümesi ve dış kaynak gereksinimi olmadan gelişmesi sağlanabilecekti. 1960-1970 yılları arasında ithal ikamesi stratejisi çok daha yoğun bir şekilde uygulanmış ve ihracat özendirilmekten ziyade caydırılmış ve sadece iç pazara yönelik üretim yapan sanayiler kurulmuş, bu sanayiler ise yüksek koruma duvarlarıyla korunmaya çalışılmıştır⁵⁴. Bu plan döneminde yatırımları ve ihracatı teşvik amacıyla bazı kanunlar çıkarılmıştır. Yatırımları teşvik amacıyla Gelir Vergisi Kanunu'na eklenen bazı maddelerle kalkınmada öncelikli yörelerde daha yüksek oranlarda yatırım indirimi uygulamasına başlanmış ve Vergi Usul Kanunu'na eklenen bir madde ile hızlandırılmış amortisman yöntemine geçilmiştir. Yine yatırımlarda kullanılacak hammaddelerin ithalatını kolaylaştırıcı gümrük indirimleri gibi kolaylıklar sağlanmış ve ihracatı teşvik kapsamında ihracatta vergi tadesi uygulaması başlatılmıştır. Yanıt, A seçeneği.

237. Aşağıdakilerden hangisi 1930 yılında başlatılan devletçi ekonomi programı kapsamında uygulanan politikalardan biridir?

- A) Kamu yatırımlarının finansmanı için bütçe açığına başvurulması
- B) Sanayi kesimine verilen kredileri arttırmak için para arzının artırılması
- C) Dış alıma sınırlamalar getirilerek dış ticaret fazlası verilmesi
- D) Hammaddesi yakın ülkelerde bulunan mallara dayalı sanayi kolalarının kurulması
- E) Ekonomide faaliyet gösteren tüm özel sanayi kuruluşlarının devletleştirilmesi

Yanıt: Dış alıma sınırlamalar getirilerek dış ticaret fazlası verilmesi, 1930 yılında başlatılan devletçi ekonomi programına göre uygulanan politikalardan biridir. Cumhuriyet tarihi Türkiye'si'nin 1930'lar sonrasında, ekonomide temel denge politikası olarak sermaye hareketlerini biçimlendiren koşullar dış ticaret, bütçe, para arzı ve kur politikasında dengenin sağlanması olmuştur. Türkiye, 1938 yılına gelindiğinde ülke şartlarına uygun karma ekonomi sistemiyle sanayileşme yolunda ilerleyen, pek çok alanda yeni fabrikaların açıldığı ve sanayi yatırımlarına büyük önem verildiği, ulaştırma alanında önemli yatırımlar yapıldığı, tarımda modern teknik ve araçların kullanımına başlandığı bir ülke durumuna gelmiştir. Bu dönem, devletçilik politikalarının hakim olduğu bir dönemdir, ancak devletçilik unsuru yine de özel sektörle birlikte hareket etmiştir. Yanıt, C seçeneği.

⁵⁴ Kepenek, Yakup-Yentürk, Nurhan, a.g.e.

238. Aşağıdakilerden hangisi 4 Ağustos 1958 tarihinde uygulamaya konulan istikrar programına ilişkin önlemlerinden biri değildir?

- A) KİT ürünlerinin fiyatlarının artırılması
- B) Bütçe harcamalarının genişletilmesi
- C) Para arzının azaltılması
- D) İthalata serbestlik tanınması
- E) TL'nin devalüasyonu

Yanıt: 4 Ağustos 1958 tarihinde uygulamaya konulan istikrar programına ilişkin önlemler KİT ürünlerinin fiyatlarının artırılması, para arzının azaltılması, ithalata serbestlik tanınması ve TL'nin devalüasyonudur. Yanıt, B seçeneği.

239. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de para piyasasında yer alan araçlar arasında yer almaz?

- A) Finansman bonusu
- B) Mevduat
- C) Mevduat sertifikası
- D) Hazine bonusu
- E) Hisse senetleri

Yanıt: Kısa vadeli fon arz ve talebinin karşılaştığı piyasaya para piyasası denir. Para piyasasının tipik özelliği kısa vadeli fonlardan oluşması ve vadenin genellikle bir yılı aşmamasıdır. Türkiye'de para piyasasında yer alan araçlar:

- Mevduat
- Finansman bonusu
- Mevduat sertifikası
- Hazine bonusu
- Teminat mektupları
- Repo

Yanıt, E seçeneği.

240. Türkiye ekonomisinin 2001 Krizi'nden itibaren büyüme performansı ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) Türkiye ekonomisi 2005 ile 2008 yılları arasında sürekli küçülmüştür.
- B) Türkiye ekonomisi 2002 ile 2008 yılları arasında her yıl büyüme sağlamıştır.

- C) Türkiye ekonomisi, tarihindeki en derin küçülmesini 2002 yılında yaşamıştır.
- D) Türkiye ekonomisi küresel krizin etkisiyle 2007 ve 2008 yıllarında küçülmüştür.
- E) Türkiye ekonomisi 2001 yılını takip eden iki yıl boyunca küçülmüştür.

Yanıt: Türkiye ekonomisi, 2001 Krizi'nden itibaren 2002 ile 2008 yılları arasında her yıl düzenli olarak büyümeyi sağlamıştır. Ancak 2009 yılında, ülkemizi ve dünyayı etkileyen ekonomik kriz ile birlikte GSYİH'nin büyüme hızı negatif olarak gerçekleşmiştir. Yanıt, B seçeneği.

241. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de M2 para tanımı içerisinde yer almaz?

- A) TL vadesiz mevduat
- B) TL vadeli mevduat
- C) Dolaşımdaki para
- D) Repo
- E) YP (Yabancı Para) vadeli mevduat

Yanıt: Merkez Bankası'nın yaptığı yeni düzenlemeye göre para arzı tanımı:

$M1 = \text{Dolaşımdaki para} + \text{dolaşıma çıkan para} + \text{banka kasaları} + \text{TL Vadesiz Mevduat} + \text{YP (Yabancı Para) Vadesiz Mevduat}$

$M2 = M1 + \text{TL Vadeli Mevduat} + \text{YP (Yabancı Para) Vadeli Mevduat}$

$M3 = M2 + \text{Repo} + \text{B Tipi Likit Fon}$

Yanıt, D seçeneği.

242. Aşağıdakilerden hangisi 1950'li yıllar dönemi boyunca Demokrat Parti Hükümeti'nin benimsemiş olduğu temel ekonomi politikaları arasında yer almaz?

- A) Serbest dış ticaret rejimini benimsenerek dış pazarlara yönelik bir kalkınma anlayışı izlenmesi
- B) Tarım kesimine taban fiyat ve kredilerle destek verilmesi
- C) İçe dönük bir sanayi yapısı oluşturulması
- D) Özel sektör öncülüğünde sanayileşme ve özel girişimin artırılması
- E) Dış ticaretle serbestlik ve dışa açık ekonomi politikasının benimsenmesi

Yanıt: İçe dönük sanayi yapısı, devletin iktisadi hayata girişiyle birlikte uygulanan devletçilik dönemi temel ekonomi politikaları arasında yer almak-

tadır. Çok partili sisteme geçişle birlikte başlayan liberal akım, 1945-1950 yılları arasında, Türk ekonomisinde devlet müdahaleciliğinin belirli sınırlar içinde tutulması ve daha liberal bir ekonomi uygulanması yolundaki girişimleri ön plana çıkarmıştır. İktidardaki Demokrat Parti, bu dönemde ekonomide serbestlik görüşünü uygulamaya koymuştur. Dış ticarete serbestlik, özel girişimin artırılması, tarım kesimine taban fiyat ve kredilerle destek verilmesi Demokrat Parti döneminin temel ekonomi politikaları arasında yer almıştır. Bu dönemde dışa kapalı ve korumacı, içe dönük iktisat politikaları hızla terk edilmiş; serbest dış ticaret rejimi benimsenerek dış pazarlara yönelik bir kalkınma anlayışı izlenmiş; gerek tarımda gerekse sanayileşmede önemli gelişmeler sağlanmıştır. Tarımın makineleşmesi, tarım kesimine yönelik kredi imkanları ve tarım için belirlenen yüksek fiyat politikası ile birlikte iklimin elverişli olması, bu dönemde tarım üretimini arttırmıştır. Ancak traktörleşmenin ve ülke pazaryla ilişkilerin yoğunluk kazanmasının sonucu olarak kırsal kesimde büyük bir çözülme süreci yaşanırken büyük toprak sahipleri dönem boyunca topraklar üzerindeki egemenliklerini arttırmış ve tarımsal alanları pazar için üretim yapan çiftliklere dönüştürmeye çalışmışlardır. Aynı zamanda, yabancı sermaye girişini kolaylaştırıcı uygulamalar, para arzının artırılması, ithalatın sınırlandırılması ve dış krediler ile yardımlar sayesinde de dönem boyunca ekonomide hızlı bir gelişme gözlemlenmiştir. Yanıt, C seçeneği.

243. Türkiye'de 2000-2010 yılları arasındaki iş gücü piyasası ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) Kadın nüfusun iş gücüne katılım oranı, Avrupa Birliği ortalamasına yakındır.
- B) İş gücüne katılım oranı, dönem boyunca sürekli artmıştır.
- C) Tarım sektörünün toplam istihdam içindeki aldığı pay artmıştır.
- D) İş gücüne katılım oranı, erkeklerde kadınlara göre daha yüksektir.
- E) İstihdamı sağlayacak genç nüfus oranı azalmaktadır.

Yanıt: Türkiye'de, iş gücüne katılım oranı erkeklerde kadınlara göre daha yüksektir. Türkiye'deki işgücüne katılım oranı artmasına rağmen kadınların işgücüne katılım oranı erkeklerle kıyasla çok daha düşüktür ve oranı düşmeye de devam etmektedir. Kadınların iş gücüne katılım oranı 1989-2008 yılları arasında ortalama % 36 iken, 2010 yılı itibarıyla bu oran % 29'lar seviyesinde olmuştur. Erkeklerde ise bu oran % 72'ler seviyesindedir. Kadınların işgücüne katılım oranı, Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında ise yine çok daha düşüktür. Avrupa'da bu oran % 55'ler seviyesindedir. Yanıt, D seçeneği.

244. Aşağıdakilerden hangisi yapısal olarak Birinci ve İkinci Beş Yıllık Sanayi Planları'nın bir uzantısı şeklinde 1946 yılında hazırlanan ve devletçi planlama anlayışına dayalı sanayileşmeyi temel esas alan plandır?

A) İvedilli Sanayi Planı	B) Varner Planı
C) Orta Vadeli Plan	D) Türkiye Kalkınma Planı
E) Marshall Planı	

Yanıt: Devletçi ve merkezi planlama anlayışına dayalı sanayileşmeyi temel esas alan ve 1946 yılında hazırlanan İvedilli Sanayi Planı, yapısal olarak Birinci ve İkinci Beş Yıllık Sanayi Planları'nın bir uzantısıdır. İvedilli Sanayi Planı iç ve dış ülke koşullarında ortaya çıkan yeni gelişmeler ve devletin ekonomideki ağırlığının hızla azalmaya başladığı bir dönemde hazırlandığından uygulanmasından vazgeçilmiştir. Türk ekonomisini içine düşmüş olduğu dar kalıplardan ve olumsuz kaynaklardan kurtarmak için 1948-1952 yıllarını kapsayacak şekilde liberal karakterde bir kalkınma planı olan 1947 yılında Türkiye Kalkınma Planı (Varner Planı) hazırlanmıştır. Yanıt, A seçeneği.

245. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de Merkez Bankası parası tanımını içersinde yer almaktadır?

- A) Parasal taban+döviz tevdiat hesabı
 B) Parasal taban+kamu mevduatı
 C) Parasal taban+dolaşımdaki para
 D) Parasal taban+vadesiz mevduat
 E) Parasal taban+vadeli mevduat

Yanıt: - Merkez Bankası Parası = Parasal Taban+Kamu Mevduatı

- Parasal Taban = Rezerv Para+Açık Piyasa İşlemlerinden Borçlar

- Rezerv Para = Emisyon+Bankalar Zorunlu Karşılıkları+Bankalar Serbest İmkanı+Fon Hesapları+Banka Dışı Kesimin Mevduatı

- Toplam İç Yükümlülükler = MB Parası+Döviz Olarak Takip Olunan Mevduat+Bankaların Döviz Mevduatı

Yanıt, B seçeneği.

246. Aşağıdakilerden hangisi Kasım 2000 Krizi'ni, Şubat 2001 Krizi'nden ayıran en temel faktördür?

- A) Kasım 2000 Krizi'nin nedeninin likidite (döviz ve TL) sıkıntısı olması; Şubat 2001 Krizi'nin nedeninin ise tüm tasarruf sahipleri açısından döviz sıkıntısı ve döviz piyasası dengesinin bozulması

- B) Kasım 2000 Krizi'nin nedeninin dış ticarete açık bulunması; Şubat 2001 Krizi'nin nedeninin ise cari dengede açık bulunması
- C) Kasım 2000 Krizi'nin nedeninin bütçede açık bulunması; Şubat 2001 Krizi'nin nedeninin ise döviz rezervlerinde açık bulunması
- D) Kasım 2000 Krizi'nin nedeninin döviz rezervlerinde açık bulunması; Şubat 2001 Krizi'nin nedeninin ise cari dengede açık bulunması
- E) Kasım 2000 Krizi'nin nedeninin bütçede açık bulunması; Şubat 2001 Krizi'nin nedeninin ise cari dengede açık bulunması

Yanıt: Kasım 2000 Krizi'nin nedeni likidite (döviz ve TL) sıkıntısı; Şubat 2001 Krizi'nin nedeni ise döviz piyasası dengesinin bozulması ve bankacılık sisteminin kötü işlemesi olmuştur. Bununla beraber Kasım 2000 Krizi yabancıların dövizle saldırmasıyla; Şubat 2001 Krizi ise tüm tasarruf sahiplerinin dövizle saldırması ile sonuçlanmıştır. Yanıt, A seçeneği.

247. Türkiye'de Cumhuriyetin ilk yıllarında (1923-1930 yılları arası dönem) liberal nitelikteki ekonomi politikalarının ekonomiye yön vereceği aşağıdakilerden hangisinde kabul edilmiştir?

- A) Birinci İzmir İktisat Kongresi'nde
- B) İkinci İzmir İktisat Kongresi'nde
- C) Üçüncü İzmir İktisat Kongresi'nde
- D) Lozan Konferansı'nda
- E) Ankara Antlaşması'nda

Yanıt: Türkiye'de Cumhuriyetin ilk yıllarında (1923-1930 yılları arası dönem) liberal nitelikteki ekonomi politikalarının ekonomiye yön vereceği, Birinci İzmir İktisat Kongresi'nde kabul edilmiştir. Bu Kongrenin ortaya konulan fikirler açısından o dönemin Türkiye ekonomisini yeniden inşa etmede büyük katkıları olmuştur. Kurtuluş Savaşı'ndan galip olarak çıkan Türkiye, iktisadî açıdan Osmanlı İmparatorluğundan devraldığı "Dünyunu Ümmiye" ile karşı karşıya kalan, halkın büyük çoğunluğu fakir ve eğitimsiz, sanayi kuruluşları yok denecek kadar az ve sermaye birikiminden yoksun, geri kalmış bir ülke konumundaydı. Dünyanın kendine bir düzen vermeye çalıştığı uluslararası konjunktürde toplanan Birinci İktisat Kongresi (milliyetçi-liberal-özel girişime dayalı-dışa açık-iktisadî bağımsızlık yanlısı) daha çok içerdeki dengeleri tesis etmeye ve iktisadî yapıyı oluşturmaya yönelikti. Kongrede milliyetçi ve liberal politikaların temelleri benimsenmiş ve 1923-1929 dönemi tüm dünyada görüldüğü gibi liberal politikaların uygulandığı bir dönem olmuştur. Bunun nedeni, uygulanan politikaların özel girişim öncülüğünde ve dışa açık bir ekonomik yapı içinde gelişmesiydi. Dışa açık politikaların benimsenmesinin bir diğer nedeni ise Lozan Antlaşması'nın iktisadî hükümleriydi. Kongrede sanayici, tüccar, çiftçi, işçi kesimlerinin oldukça

çekişmeli ve kulisli bir çalışma ortamından sonra ana sektörler itibarıyla belirlenen Misak-ı İktisadi Esasları başlığı altında bütünleşmeleri, bir ittifak arayışının kanıtı olarak sayılabilir. Yanıt, A seçeneği.

248. Aşağıdakilerden hangisi Sanayi ve Maadin Bankası'nın yerine 1938'te kurulan Sümerbank'ın kuruluş amaçları arasında yer almaz?

- A) Devletçi politikaların finansörü olarak ekonomiye kaynak yaratmak
- B) Özel yatırımların teşvikini sağlamak
- C) İmalat sanayisinde faaliyette bulunan devlet kuruluşlarını desteklemek
- D) Hammaddesi yurtiçinde bulunan malları işleyecek sanayi kuruluşlarının kurulması için kredi temin etmek ve nitelikli personel yetiştirmek
- E) Devletin işletmiş olduğu sanayi kuruluşlarının gelişimini sağlamak

Yanıt: Sanayi ve Maadin Bankası'nın yerine 1938'te kurulan Sümerbank'ın kuruluş amaçları devletçi politikaların finansörü olarak ekonomiye kaynak yaratmak, hammaddesi yurtiçinde bulunan malları işleyecek sanayi kuruluşlarının kurulması için kredi temin etmek ve nitelikli personel yetiştirmek, imalat sanayisinde faaliyette bulunan devlet kuruluşlarını gelişimini sağlamak ve desteklemektir. Yanıt, B seçeneği.

249. İhracata dayalı büyüme stratejisinin hakim olduğu 1980-1990 döneminde Türkiye'nin cari işlemleriyle ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) Cari işlemler dengesi dönem boyunca fazla vermiştir.
- B) Cari işlemler dengesi bazı yıllar fazla vermekle birlikte 1988'den itibaren açık vermeye başlamıştır.
- C) Dış ticaret hacmi küçülmüştür.
- D) İhracatın ithalatı karşılama oranı dönem boyunca hızla düşmüştür.
- E) Toplam ithalat azalmıştır.

Yanıt: 1980-1990 döneminde cari işlemler dengesi bazı yıllar fazla vermekle birlikte 1988'den itibaren açık vermeye başlamıştır. Yanıt, B seçeneği.

250. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk on yılında uyguladığı gelir politikalarından biri değildir?

- A) Aşarın kaldırılması.
- B) Alkol, tütün, tuz gibi geniş kitlelerin tükettiği malların satışının Devlet tekeline alınması.
- C) Buhran vergisi konulması.
- D) Demir yolu yapınının finansmanı için yol vergisi konulması.
- E) İltizam sisteminin güçlendirilmesi.

Yanıt: Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk on yılında uyguladığı gelir politikalarından biri de iltizam sisteminin kaldırılmasıdır. Yanıt, E seçeneği.

251. Aşağıdakilerden hangisi cumhuriyet tarihi Türkiye'si'nin 1930'lar sonrasında, ekonomide temel denge politikası olarak sermaye hareketlerini biçimlendiren koşullarından biri değildir?

- A) Dış ticaret dengesinin sağlanması
- B) Para arzı dengesinin sabit tutularak sağlanması
- C) Para arzı dengesinin azaltılarak sağlanması
- D) Kur politikası dengesinin sağlanması
- E) Bütçe dengesinin sağlanması

Yanıt: Cumhuriyet tarihi Türkiye'si'nin 1930'lar sonrasında, ekonomide temel denge politikası olarak sermaye hareketlerini biçimlendiren koşulları dış ticaret, bütçe, para arzı ve kur politikalarında dengenin sağlanması olmuştur. Bu dönemde para arzı dengesi, 1939 yılına kadar sabit tutularak parasal denge sağlanmaya çalışılmıştır. Yanıt, C seçeneği.

252. 2000 yılından başlayarak günümüze kadar olan süreçte Türkiye'de, para politikasında uygulanan hedefleme rejimi aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Mayıs 2000'den günümüze kadar parasal hedefleme uygulanmıştır.
- B) Şubat 2000'den günümüze kadar döviz kuru hedeflemesi uygulanmıştır.
- C) Ocak 2002'den günümüze kadar parasal hedefleme uygulanmıştır.
- D) Şubat 2002'den günümüze kadar hem parasal hedefleme hem de döviz kuru hedeflemesi uygulanmıştır.

- E) Ocak 2002'den Aralık 2005 sonuna kadar örtük enflasyon hedeflemesi, Ocak 2006'dan günümüze kadar ise açık enflasyon hedeflemesi uygulanmıştır.

Yanıt: 2000 yılından başlayarak günümüze kadar olan süreçte Türkiye'de, para politikasında uygulanan hedefleme rejimi; Ocak 2002'den Aralık 2005 sonuna kadar örtük enflasyon hedeflemesi; Ocak 2006'dan günümüze kadar ise açık enflasyon hedeflemesi uygulanmıştır. Yanıt, E seçeneği.

253. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye ekonomisinde Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın uygulandığı dönemdir?

- A) 1963-1967 yılları arası dönem
B) 1968-1972 yılları arası dönem
C) 1973-1977 yılları arası dönem
D) 1979-1983 yılları arası dönem
E) 1985-1989 yılları arası dönem

Yanıt: Türkiye ekonomisinde Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın uygulandığı dönem, 1985-1989 yılları arası dönem olmuştur. Diğer kalkınma planları olan; Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963-1967 yıllarını; İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1968-1972 yıllarını; Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1973-1977 yıllarını; Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1979-1983 yıllarını; Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1990-1994 yıllarını; Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1996-2000 yıllarını ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001-2005 yıllarını; Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2007-2013 yıllarını kapsamaktadır. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde; gelişmeyi destekleyen ve refaha katkıda bulunan ekonomik ve sosyal altyapıyı geliştirmek, fert başına milli geliri arttırmak, verimlilik ve ihracat artışını teşvik etmek, tarımsal gelişme potansiyelini ve sanayi üretiminin payını arttırmak, istihdamı artırarak işsizliği önlemek, orta gelir grubunu teşkil eden çiftçi, memur, esnaf, işçi ve emeklilerin milli gelirden daha fazla pay almaları için gerekli düzenlemeleri yapmak ve refahı yaygınlaştırmak, Kalkınmada Öncelikli Yörelere gelişmesini hızlandırmak ve konut yatırımlarını teşvik etmek öncelikli amaçlar arasında yer almıştır. Yanıt, E seçeneği.

254. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de ÜFE ve TÜFE endekslerinin baz alındığı yıldır?

- A) 1994 temel yıllık endeks
B) 1998 temel yıllık endeks
C) 2000 temel yıllık endeks
D) 2003 temel yıllık endeks
E) 2006 temel yıllık endeks

Yanıt: Türkiye'de ÜFE ve TÜFE endekslerinin baz alındığı yıl, 2003 temel

yıllı endekstir. Daha önce ÜFE ve TÜFE endekslerinin baz alındığı yıl, 1994 temel yılı endeksti. Yanıt, D seçeneği.

255. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de istikrarlı büyümenin sağlanması ve istihdam alanlarının genişletilmesi için yapılması gerekli şartlar arasında yer almaz?

- A) Yatırımların artırılması için Ar-Ge faaliyetlerinin geliştirilmesi
- B) Mevcut üretim kapasitesinin daha fazla oranda kullanılması
- C) Vergi sisteminin büyümeyi ve kayıtlı istihdam artışını teşvik edici yönde değiştirilmesi
- D) İstihdam alanlarının genişletilmesi için enflasyon ve faiz oranlarının yükseltilmesi
- E) İstihdamı sağlayacak ve nitelikli eleman ihtiyacını karşılayacak meslek eğitimi, bireysel geliştirme ve ileri teknolojilere uyumu sağlayacak gelişim programlarının yaygınlaştırılması ve desteklenmesi

Yanıt: Türkiye'de istikrarlı büyümenin sağlanması ve istihdam alanlarının genişletilmesi için enflasyon ve faiz oranlarının düşürülmesi gerekmektedir. Faizlerin yükselmesi, reel sektördeki işletmelerin yatırım yapmaları için en büyük sorundur. Enflasyon ve faiz oranlarının yükselmesi sadece kısa vadeli sıcak sermaye girişini teşvik etmekte, bu durum ise uzun vadede Türkiye'nin aleyhine gelişmektedir. Bu kapsamda Türkiye'de istikrarlı büyümenin sağlanması ve istihdam alanlarının genişletilmesi için yapılması gerekenler:

- Yatırımların artırılması için Ar-Ge faaliyetlerinin geliştirilmesi, mevcut üretim kapasitesinin daha fazla oranda kullanılması, Türkiye'nin yatırımcılar için çekici kılınması ve ekonomideki sürekli istikrara yönelik temellerin atılması
- Ekonomide rekabet gücünün artırılması
- Sürdürülebilir büyümeye geçilmesi, piyasaların normale döndürülmesi, güvenin tesisi ile üretim ve ticaret mekanizmalarına yeniden işlerlik kazandırılması ve birim işgücü maliyetinin azaltılarak istihdamın artırılması
- Kayıtdışı sektörün kayıtlı ekonomiye kazandırılması, vergi sisteminin büyümeyi ve kayıtlı istihdam artışını teşvik edici yönde değiştirilmesi ve işsizlik artışının önlenmesi. Bunun için ciddi ve tutarlı uygulama ve programlar yürütülmesi. Türkiye'de ekonomik üretimin ve ilişkilerin önemli bir bölümü emek ve sermaye verimliliğinin çok düşük olması nedeniyle, halen kayıt dışı yapılmaktadır.

- İstihdamı sağlayacak ve nitelikli eleman ihtiyacını karşılayacak meslek eğitimi, bireysel geliştirme ve ileri teknolojilere uyumu sağlayacak gelişim programlarının yaygınlaştırılması ve desteklenmesi
- Gelir dağılımının iyileştirilmesi ve çalışanların hayat standardının geliştirilmesi. Gelir dağılımının iyileştirilmesinin temel şartı ise enflasyon ve faiz oranlarını düşürülmesidir. Ekonomide faiz ödemelerinin GSMH'ye oranı yüksek olduğu sürece gelir dağılımı reel faiz geliri elde edenler lehine bozulmaktadır.
- Kamu açıklarının azaltılması, kamu hizmetlerinin etkinleştirilmesi ve hızlandırılması
- Enflasyonun tek haneli rakamlara indirilmesi

Yanıt, D seçeneği.

256. Türkiye'de toplam istihdamın sektörlere göre dağılımında büyükten küçüğe doğru sıralanış aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Sanayi-Hizmetler-Tarım B) Hizmetler-Tarım-Sanayi
- C) Hizmetler-Sanayi-Tarım D) Sanayi-Tarım-Hizmetler
- E) Tarım-Sanayi-Hizmetler

Yanıt: Türkiye'de toplam istihdamın sektörlere göre dağılımında büyükten küçüğe sıralanış, Hizmetler-Tarım-Sanayi sektörü şeklindedir. Yanıt, B seçeneği.

257. Türkiye'de toplam istihdamın GSMH içindeki sektörel dağılımında büyükten küçüğe doğru sıralanış aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Hizmetler-Sanayi-Tarım B) Hizmetler-Tarım-Sanayi
- C) Sanayi-Hizmetler-Tarım D) Sanayi-Tarım-Hizmetler
- E) Tarım-Sanayi-Hizmetler

Yanıt: Türkiye'de toplam istihdamın GSMH içindeki sektörel dağılımında büyükten küçüğe sıralanış Hizmetler-Sanayi-Tarım sektörü şeklindedir. Yanıt, A seçeneği.

258. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de teşvik bedelli yatırımlarda uygulanan KDV tipidir?

- A) Gayrisafi hasıla tipi B) Ücret tipi
- C) Üretim tipi D) Gelir tipi
- E) Tüketim tipi

Yanıt: Türkiye'de teşvik bedelli yatırımlarda uygulanan KDV tipi, tüketim tipi KDV'dir. Yanıt, E seçeneği.

259. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de yatırım teşviklerinin sektörel dağılımında en büyük paya sahip sektördür?

- A) İmalat sektörü
B) Madencilik sektörü
C) Tarım sektörü
D) Hizmetler sektörü
E) Enerji sektörü

Yanıt: İmalat sektörü, Türkiye'de yatırım teşviklerinin sektörel dağılımında en büyük paya sahip sektördür. Yanıt, A seçeneği.

260. Merkez Bankası para arzı yapısıyla ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

- A) $M1 > M2 > M3$
B) $M1 > M3 > M2$
C) $M2 > M1 > M3$
D) $M2 > M3 > M1$
E) $M3 > M2 > M1$

Yanıt: Merkez Bankası para arzı yapısı $M3 > M2 > M1$ şeklindedir.

Merkez Bankası'nın yaptığı yeni düzenlemeye göre para arzı tanımı:

$M1$ = Dolaşımdaki Para + Dolaşıma Çıkan Para + Banka Kasaları + TL Vadesiz Mevduat + YP (Yabancı Para) Vadesiz Mevduat

$M2$ = $M1$ + TL Vadeli Mevduat + YP (Yabancı Para) Vadeli Mevduat

$M3$ = $M2$ + Repo + B Tipi Likit Fon

Yanıt, E seçeneği.

261. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı Devleti'nde, bankacılık alanında 1863 yılında ilk olarak kurulan Osmanlı Bankası'nın ortak sermayedarı olan ülkelerdir?

- A) İngiliz ve Fransız ortaklığı
B) İngiliz ve Alman ortaklığı
C) İtalyan ve Fransız ortaklığı
D) İngiliz ve Amerikan ortaklığı
E) Amerikan ve Fransız ortaklığı

Yanıt: Osmanlı Devleti'nde, bankacılık alanında 1863 yılında ilk olarak kurulan Osmanlı Bankası'nın ortak sermayedarı olan ülkeler, İngiliz ve Fransız ortaklığı şeklinde yabancı sermayedir. Yanıt, A seçeneği.

262. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de sanayi sektörünün temel yapısal sorunları arasında yer almaz?

- A) Reel kredi faiz oranlarının yüksek olması
B) İşçi ve temel girdi birim maliyetlerinin yüksek olması

- C) Kapasite kullanım oranının yüksek olması
- D) Makroekonomik ortamın istikrarsızlığı
- E) Yatırım ve ihracat teşviklerinin yetersizliği

Yanıt: Türk sanayi sektörü, 1980 yılı sonrası politikalarla dünya ekonomisi ile bütünleşmeyi ve pazar ekonomisi şartlarına göre yeniden yapılanmayı amaçlayan bir dönüşüm geçirmiştir. 1980'li yılların ikinci yarısından sonra sanayi sektöründe altyapı yatırımları hızlandırılmış ve kaynak ihtiyacını karşılayabilmek için "yap-işlet-devret" modeli devreye sokulmuştur. Bunun yanı sıra ihracatı arttırmaya yönelik faaliyetlerin teşvik edilmesi ve serbest bölge uygulaması sanayinin rekabet gücü kazanmasını, dünya pazarlarıyla bütünleşmesini ve ihracatın artmasını sağlamıştır. Türkiye'de sanayi sektörü ağırlıklı olarak özel sektör faaliyetlerinden oluşmaktadır. Türkiye'de sanayi sektörünün temel yapısal sorunları:

- İşçi ve temel girdi birim maliyetlerinin yüksek olması
- Reel kredi faiz oranlarının yüksek olması
- Makroekonomik ortamın istikrarsızlığı
- Yetersiz yatırım ve ihracat teşvikleri
- Kapasite kullanım oranının düşük olması
- İç talebin yetersiz olması

Yanıt, C seçeneği.

263. Aşağıdakilerden hangisi Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı çerçevesinde ekonominin yeniden yapılandırılması ve istikrarın korunmasına yönelik olarak alınan makroekonomik politikalar içerisinde gelir artırıcı düzenlemeler arasında yer almaz?

- A) Vergi gelirlerinin artırılması
- B) Asgari ücret üzerinden alınacak vergi oranlarının artırılması
- C) Akaryakıttaki otomatik fiyatlandırma mekanizmasına devam edilmesi
- D) Vergi kayıp ve kaçığının en aza indirilmesi
- E) Vergi tabanının yaygınlaştırılması

Yanıt: Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı çerçevesinde ekonominin yeniden yapılandırılması ve istikrarın korunmasına yönelik olarak alınan makroekonomik politikalar içerisinde gelir artırıcı düzenlemeler; vergi gelirlerinin artırılması, vergi kayıp ve kaçığının en aza indirilmesi, vergi tabanının yaygınlaştırılması ve akaryakıttaki otomatik fiyatlandırma mekanizmasına devam edilmesi olmuştur. **Yanıt, B seçeneği.**

264. Aşağıdakilerden hangisi IMF'nin üye ülkelerin karşılaştığı kısa süreli ödemeler dengesi sorunlarının çözümü için öngördüğü kredi dilimi politikasıdır?

- A) Genişletilmiş fon kolaylığı (EFF)
- B) Stand-by düzenlemesi (SBA)
- C) Kredi hattı (CCL)
- D) Telaflı Edici Finansman Kolaylığı (CFF)
- E) Ek rezerv imkanı (SRF)

Yanıt: IMF'nin üye ülkelerin karşılaştığı, kısa süreli ödemeler dengesi sorunlarının çözümü için öngördüğü kredi dilimi politikası, Stand-by (SBA) düzenlemeleridir. Stand-by (SBA) düzenlemeleri, üye ülkedeki kısa süreli ödemeler dengesi sorunlarının çözümü için öngörülen bir destektir. 1-2 yıl arasında ve genellikle üç ayda bir taksitler halinde verilerek kullanılır. Her bir taksit serbest bırakılmadan önce düzenlemede öngörülen performans kriterlerinin yerine getirilip getirilmediği incelenir. Geri ödemeler en çok 5 yıl içinde yapılır⁵⁵. Yanıt, B seçeneği.

265. Aşağıdakilerden hangisi 1980'li yıllar sonrası dönemde ihracatın ve döviz gelirlerinin artırılması için uygulanan politikalardan biridir?

- A) İhracat karşılığı döviz tahsisleri
- B) İthalat teminatları
- C) Döviz kısıntıları
- D) İthalat karşılığı döviz tahsisleri
- E) İthalat kredileri

Yanıt: İhracat karşılığı döviz tahsisleri, 1980'li yıllar sonrası dönemde ihracatın ve döviz gelirlerinin artırılması için uygulanan politikalardan biridir. 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları ile ithal ikameci kalkınma politikalarından ihracata yönelik kalkınma politikalarına geçilmiştir. İhracata yönelik kalkınma politikalarıyla, ihracatın ve döviz gelirlerinin artırılması, enflasyonun kontrol altına alınması ve ekonominin dışa açılarak uluslararası rekabet ortamına uygun dinamik bir yapıya kavuşturulması, kamu kesiminin sınırlandırılması, yabancı sermayenin teşviki, esnek kur uygulaması, pozitif reel faiz uygulaması amaçlanmıştır. 1980 yılından itibaren ekonominin dışa açılması sonucunda dış ticaret hacminin millî gelir içindeki payı hızla artmıştır. Türkiye'de ihracatı teşvik politikası kapsamında 1980'li yıllardan sonra uygulanan başlıca teşvik araçları ucuz maliyetli ihracat kredisi, vergi iade sistemi, destekleme fiyat istikrar fonundan yapılan ödemeler, ihracat karşılığı gümrük muafiyetli mal ithalatı imkanı, katma değer vergi-

⁵⁵ Eğilmez, Mahfi, a.g.e.

si muafiyeti, döviz tahsisli, döviz kuru politikası, kurumlar vergisi muafiyeti, kaynak kullanımı destekleme fonu, ihracat karşılığı dövizlerden mahsup, vergi, resim ve harç istisnası ve geçici kabul rejimi ile ithalat olarak sıralanabilir⁵⁶. Yanıt, A seçeneği.

266. Türkiye ekonomisinde 1970'li yıllarda ağırlaşan ekonomik bunalımın en önemli göstergesi aşağıdakilerden hangisidir?

- A) İç borç miktarı
- B) Devalüasyonlar
- C) Enflasyon
- D) Dış ödeme açıkları
- E) İşsizlik

Yanıt: Türkiye ekonomisinde 1970'li yıllarda ağırlaşan ekonomik bunalımın en önemli göstergesi, dış ödeme açıkları olmuştur. Yanıt, D seçeneği.

267. Türkiye'de 1980'li yıllar öncesi uygulanan ithal ikameci sanayileşme politikalarının temel özelliği aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Dış pazarlara yönelik üretim yapısı olması
- B) İthalata yönelik sanayi yapısı olması
- C) İç tüketime dayalı olması
- D) Yabancı sermayenin teşvik edilmesi
- E) Ekonominin dışa açık uluslararası rekabet ortamında olması

Yanıt: İthal ikameci sanayileşme stratejileri, yurt içi talebin ithalatla karşılanması yerine devletin uygulamış olduğu koruyucu yöntemlerle ve ulusal üretimle karşılandığı, iç pazara ve tüketime yönelik üretim yapısıdır. Yanıt, C seçeneği.

268. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de, ihracatı arttırmak için Merkez Bankası'nın yerli paranın değerinin düşürülmesi şeklinde uygulamış olduğu araçtır?

- A) Devalüasyon
- B) Revalüasyon
- C) Sterilizasyon
- D) Monetizasyon
- E) Arbitraj

Yanıt: Türkiye'de, ihracatı arttırmak için Merkez Bankası'nın yerli paranın değerinin düşürülmesi şeklinde uygulamış olduğu araç, devalüasyondur. Yanıt, A seçeneği.

269. Aşağıdakilerden hangisi devletin ekonomide KİT'ler aracılığıyla mal ve hizmet üretme nedenleri arasında yer almaz?

- A) Ekonomide doğal tekel koşullarının bulunması
- B) Bütçenin denk tutulmak istenmesi
- C) Dışsal ekonomilerin içselleştirilmesi
- D) Bazı sektörlerin büyük yatırım gerektirmesi
- E) Toplumsal refahın artırılmak istenmesi

Yanıt: KİT'ler, ekonomik faaliyette bulunmak üzere devlet ya da başka bir kamu kuruluşu tarafından yalnız veya ortaklık yolu ile oluşturulan, sermayesinin tamamı veya çoğunluğu devlet veya diğer kamu kuruluşlarına ait bulunan, doğrudan doğruya veya dolaylı biçimde devlet tarafından denetlenen ve ürettikleri mal ve hizmetlerden yararlanabilmek için karşılık ödenmesi gereken iktisadi işletmelerdir. KİT'ler, önemli sanayi dallarında faaliyet gösterecek özel sektörün kurulması ve geliştirilmesini, sermayelerine iştirak etmek, kredi temin etmek ve nitelikli personel yetiştirmek suretiyle teşvik etmek amacını taşımaktadır. Bu kapsamda devlet, KİT'ler aracılığıyla ekonomide doğal tekel koşullarının bulunması, dışsal ekonomilerin içselleştirilmesi, bazı sektörlerin büyük yatırım gerektirmesi, toplumsal refahın artırılmak istenmesi, temel mal ve hizmetlerin kamu yararı gözetilerek üretilmesi ve pazarlanması, kamusal mal ve hizmetlerin sunumunun gerçekleştirilmesi, ülkenin ekonomik kalkınmasının sağlanması, özel sektöre öncülük etmek ve yol göstermek, özel sektörün giremediği ve yapamadığı işleri yapmak ve gelir dağılımını düzenlemek amacıyla mal ve hizmet üretmektedir. Türkiye, 1930'lu yıllardan sonra kalkınmasında devlet kuruluşlarına öncelik vermiş ve planlı bir şekilde Kamu İktisadi Teşebbüslerinin sayısı ve faaliyet alanı gittikçe artmaya başlamıştır. Yanıt, B seçeneği.

270. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de geçmişte uygulanan başlıca devalüasyon uygulamaları arasında yer almaz?

- A) 1946 Devalüasyonu
- B) 1958 Devalüasyonu
- C) 1970 Devalüasyonu
- D) 1980 Devalüasyonu
- E) 1987 Devalüasyonu

Yanıt: Devalüasyon, sabit döviz kuru sistemlerinde, devlet tarafından resmi döviz fiyatlarının (döviz kurunun) yükseltilmesi, ülke milli parasının değerinin ise düşürülmesidir. Türkiye'de geçmişte uygulanan devalüasyon uygulamaları 1946 Devalüasyonu, 1958 Devalüasyonu, 1970 Devalüasyonu, 1980 Devalüasyonu ve 1995 Devalüasyonu'dur. Yanıt, E seçeneği.

271. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin ihracatında önemli bir yere sahip mal grupları arasında yer almaz?

A) Televizyon	B) Tekstil ve hazır giyim
C) Tıbbi araçlar	D) Buzdolabı
E) Çamaşır makinesi	

Yanıt: Tıbbi araçlar, Türkiye'nin ihracatından ziyade özellikle ABD, Almanya ve Japonya gibi ülkeler tarafından dünyaya ihraç edilen mal grupları arasında yer almaktadır. Yanıt, C seçeneği.

272. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin ithalatında ağırlıklı bir öneme sahip mal grubu bileşimleri arasında yer almaktadır?

A) Tüketim malları	B) Ara malları
C) Tarım ürünleri	D) Giyim ürünleri
E) Tekstil ürünleri	

Yanıt: Ara malları, Türkiye'nin ithalatında önemli bir yere sahip mal grubu bileşimleri arasında yer almaktadır. Yanıt, B seçeneği.

273. Aşağıdakilerden hangisi kalkınma açısından Türkiye'de önemli göstergeler arasında yer almaz?

A) Kişi başına gelir	B) Eğitim düzeyi
C) Teknolojik gelişme düzeyi	D) Sağlık düzeyi
E) Üretim araçları stoku	

Yanıt: Kalkınma açısından Türkiye'de kişi başına gelir, eğitim ve sağlık düzeyi, teknolojik gelişme düzeyi ve gelir dağılımının bölgeler ve sınıflar arası dağılımı önemli göstergeler arasında yer almaktadır. Yanıt, E seçeneği.

274. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de yatırım ile ilgili sorunları aşmak için yapılması gerekli uygulamalar arasında yer almaz?

A) Çalışanların nitelikli hale getirilmesi
B) Üretim araçlarının nicelik ve niteliklerinin artırılması
C) Kullanılan emek için ücretlerin sık sık artırılması
D) Kur istikrarsızlığının ortadan kaldırılması
E) Faiz oranlarının düşürülmesi

Yanıt: Türkiye'de yatırım ile ilgili sorunları aşmak için yapılması gerekli uygulamalar; öncelikle faiz oranlarının düşürülmesi, çalışanların nitelikli hale getirilmesi, üretim araçlarının nicelik ve niteliklerinin artırılması, kur istikrarsızlığının ve finansal krizlerin ortadan kaldırılması ile kullanılan emeğin ucuzlamasıdır. Yanıt, C seçeneği.

275. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de tarım ile ilgili sorunları aşmak ve tarımsal yapıyı kurmak için yapılmış mevcut uygulamalar arasında yer almaz?

- A) Toprak reformunun yapılması
- B) Köy enstitülerinin kurulması
- C) Devlet hazine arazilerinin satılması
- D) Doğrudan gelir desteğinin kamulaştırılması
- E) Tarım kredi kooperatiflerinin kurulması

Yanıt: Türkiye'de tarım ile ilgili sorunları aşmak ve tarımsal yapıyı kurmak için yapılmış mevcut uygulamalar:

- Toprak reformunun yapılması
- Tarım kredi kooperatiflerinin kurulması
- Köy enstitülerinin kurulması
- Doğrudan gelir desteğinin sağlanması
- Devlet Ziraat İşletmesi'nin kurulması
- Taban fiyat uygulaması

Yanıt, C seçeneği.

276. Türkiye'de, 2002-2010 yılları arasında ödemeler dengesi ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) Mal ticaret dengesi bazı yıllar açık vermiş, hizmetler dengesi bazı yıllar açık vermiş, cari işlemler dengesi bazı yıllar açık vermiştir.
- B) Mal ticaret dengesi bazı yıllar açık vermiş, hizmetler dengesi devamlı açık vermiş, cari işlemler dengesi bazı yıllar açık vermiştir.
- C) Mal ticaret dengesi devamlı açık vermiş, hizmetler dengesi devamlı açık vermiş, cari işlemler dengesi devamlı açık vermiştir.
- D) Mal ticaret dengesi devamlı açık vermiş, hizmetler dengesi devamlı fazla vermiş, cari işlemler dengesi devamlı açık vermiştir.
- E) Mal ticaret dengesi devamlı açık vermiş, hizmetler dengesi bazı yıllar fazla vermiş, cari işlemler dengesi bazı yıllar açık vermiştir.

Yanıt: Türkiye'nin 2002-2010 yılları arasındaki ödemeler dengesine bakıldığında mal ticareti dengesinin devamlı açık verdiği, hizmetler dengesinin devamlı fazla verdiği ve cari işlemler dengesinin devamlı açık verdiği görülmektedir. Yanıt, D seçeneği.

277. Türkiye'de kişi başına gelir ile ilgili olarak aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) Türkiye'de kişi başına gelir, yıldan yıla azalma göstermektedir.
- B) Türkiye'de kişi başına gelir, üretilen GSMH'nin ülke bireylerinin sayısına çarpılmasıyla bulunmaktadır.
- C) Türkiye'de kişi başına gelir, gelişmiş ülkelerin refah düzeyinin üstünde yer almaktadır.
- D) Türkiye'de kişi başına gelir, yaklaşık olarak 5.000 doların üstünde yer almaktadır.
- E) Türkiye'de kişi başına gelir, ülke gelirinin bireyler arasında dağılımı konusunda bize tam bilgi vermektedir.

Yanıt: Türkiye'de kişi başına gelir, yaklaşık olarak 5.000 doların üstünde yer almaktadır. Bunun dışında Türkiye'nin kişi başına geliri üretilen GSMH'nin ülke bireylerinin sayısına bölünmesiyle bulunmakta, yıldan yıla artma göstermekte, ancak ülke gelirinin bireyler arasında dağılımı konusunda bize tam bilgi vermemekte ve gelişmiş ülkelerin refah düzeyinin altında yer almaktadır. Yanıt, D seçeneği.

278. Aşağıdakilerden hangisi 1934-1938 dönemini kapsayan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın özelliklerinden biri değildir?

- A) Temel ham maddelerin olabildiğince yurt içinde üretilmesi.
- B) İleri teknoloji gerektiren projelerin desteklenmesi.
- C) Yatırımların bölgesel dağılımının dengeli olması.
- D) İşletme kapasitelerinin iç talebe yönelik olarak sınırlandırılması.
- E) Makro planlara dayanması.

Yanıt: 1934-1938 dönemini kapsayan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı, makro planlara dayanan bir plan niteliği taşımamaktadır. Yanıt, E seçeneği.

279. Aşağıdakilerden hangisi 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları çerçevesinde alınan tedbirler arasında yer almaz?

- A) İhracatla ilgili olarak döviz gelirlerinin artırılması
- B) Fiyat oluşumu ile ilgili olarak fiyat kontrollerinin kaldırılması
- C) Yabancı sermaye ile ilgili olarak dış ticaretin serbest bırakılması
- D) Kamu kesimi ile ilgili olarak kamu kesiminin sınırlandırılması
- E) Para politikası ile ilgili olarak sabit kur politikası izlenmesi

Yanıt: 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları ve daha sonra alınan önlemler, yapısal değışiklikler içermesi bakımından öncelikle istikrar programlarından farklıdır. Söz konusu istikrar programı ile ithal ikameci kalkınma politikasından ihracata yönelik kalkınma politikasına geçilmiştir. İhracatın ve döviz gelirlerinin artırılması (döviz tahsisli ile), enflasyonun kontrol altına alınması ve ekonominin dışa açılarak uluslararası rekabet ortamına uygun dinamik bir yapıya kavuşturulması, kamu kesiminin sınırlandırılması ve devletin ticari faaliyetten çekilmesi, yabancı sermayenin teşviki ve dış ticaretin serbest bırakılması, esnek kur uygulaması, fiyat oluşumu ile ilgili olarak fiyat kontrollerinin kaldırılması ve pozitif reel faiz uygulaması amaçlanmıştır. 1980 yılından itibaren ekonominin dışa açılması sonucunda dış ticaret hacminin milli gelir içindeki payı hızla artmıştır. Türkiye’de ihracatı teşvik politikası kapsamında 1980’den sonra uygulanan başlıca teşvik araçları ucuz maliyetli ihracat kredisi, vergi iade sistemi, destekleme fiyat istikrar fonundan yapılan ödemeler, ihracat karşılığı gümrük muafiyetli mal ithalatı imkanı, katma değer vergisi muafiyeti, döviz tahsisli, döviz kuru politikası, kurumlar vergisi muafiyeti, kaynak kullanımı destekleme fonu, ihracat karşılığı dövizlerden mahsup, vergi, resim, harç istisnası ve geçici kabul rejimi ile ithalat olarak sıralanabilir⁵⁷. Yanıt, E seçeneğidir.

280. Aşağıdakilerden hangisi 1974 ve 1979 yıllarında yaşanan ekonomik krizlerin temel nedeni arasında yer almaktadır?

- A) OPEC üyesi ülkelerin petrol fiyatını arttırmaları
- B) TL’ye dayalı likidite sıkışıklığı ile TL’nin aşırı değer kazanması
- C) Dünya Ticaret Örgütü’nün tarım kesimine yönelik destekleme sistemini değıştirmesi
- D) Özelleştirme ve yapısal reformlara ilişkin gecikmeler bulunması
- E) Bankacılık kesimi döviz açığının artması

Yanıt: 1974 yılında OPEC üyesi ülkelerin petrol fiyatlarını arttırması ile petrol fiyatlarının dört katına çıkması ve OPEC üyesi ülkelerin petrol fiyatını 1979 yılında ikinci kez arttırması, Türkiye ekonomisini olumsuz etkileyerek yoğun ekonomik krizlere neden olmuştur. Petrol fiyatlarındaki artış, ithal edilen sanayi ürünlerinin fiyatlarını da turmandırması; ithalat durgun ihracat karşısında hızla büyümüş ve cari işlemler dengesi ile dış ticaret açığı ise önemli ölçüde açık vermiştir. Bu açıklar ise özel yabancı sermaye ve rezervlerle finanse edilmiştir. Fakat bu finansman şekli, dış borçların artması, borçlanma yapısının bozulması ve konvertible döviz rezervlerinin azalması şeklinde kötüleşmeye neden olmuştur. 1979-1980 petrol krizi, Türkiye’yi,

1974 Petrol Krizi'nden daha fazla etkilemiştir. Bu dönemde işsizlik oranı ve enflasyon yükselmiş, pek çok temel tüketim maddesi karaborsaya düşmüştür. Hükümet, enflasyonu kontrol altına almak, dış kaynak açığını kapatmak ve ekonomiyi yeniden işler hale getirmek için 24 Ocak 1980 Kararları'nı yürürlüğe sokmuştur. Yanıt, A seçeneği.

281. Aşağıdakilerden hangisi Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın temel ilkelerinden biri değildir?

- A) İstikrar içinde büyümenin sağlanması
- B) Uluslararası ticaretteki payımızın yükseltilmesi
- C) Sanayinin gelişimi için ithal ikameci stratejilerin uygulanması
- D) Piyasa ekonomisinin geliştirilmesi
- E) Sosyal güvenliğin yaygınlaştırılması

Yanıt: 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları ile 1980 sonrasında ithal ikameci kalkınma politikalarından ihracata yönelik kalkınma politikalarına geçilmiştir. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ise 2001-2005 yıllarını kapsamaktadır. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile istikrar içinde büyümenin sağlanması, sanayileşmenin başarılması, uluslararası ticaretteki payımızın yükseltilmesi, piyasa ekonomisinin geliştirilmesi, ekonomide toplam verimliliğin artırılması, sanayi ve hizmetler ağırlıklı bir istihdam yapısına ulaşılması, işsizliğin azaltılması, sağlık hizmetlerinde kalitenin yükseltilmesi, sosyal güvenliğin yaygınlaştırılması, refah düzeyinin yükseltilmesi ve yaygınlaştırılması ülkemizin hedefleri ile uyumlu olarak Avrupa Topluluğu ve dünya ile bütünleşme amaçlanmaktadır⁵⁸. Makro ekonomik istikrar, sürdürülebilir kalkınma, kamu açıklarını azaltma, kamuda etkinliği artırma, rekabetçi bir ortam hazırlama, teknoloji yeteneğinin (bilgi ve iletişim ağı) güçlendirilmesi, AR-GE harcamalarının artırılması ve yolsuzlukla mücadele temel hedeflerdir. Yanıt, C seçeneği.

282. Aşağıdakilerden hangisi 2000 yılı Krizi sonrasında uygulanan istikrar programında yer alan, ancak tam anlamıyla gerçekleştirilemeyen nihai hedeflerden biridir?

- A) Belirtilen maliye politikası hedefinin sağlanması
- B) Belirtilen net iç varlıklar hedefinin sağlanması
- C) Belirtilen özelleştirme hedefinin sağlanması
- D) Belirtilen para politikası hedefinin sağlanması
- E) Belirtilen faiz dışı denge hedefinin sağlanması

Yanıt: Belirtilen özelleştirme hedefinin sağlanması, 2000 yılı Krizi sonrasında uygulanan istikrar programında yer alan, ancak tam anlamıyla gerçekleştirilemeyen nihai hedeflerden biridir. Özelleştirmeyle ilgili çalışmalar özellikle, 2004 yılı ve sonrasındaki ekonomik programlar içinde özelleştirmeye ayrı bir önem veren AKP Hükümeti'nin pekçok kamu kuruluşunu özelleştirmeyi ve bunu için uygun makroekonomik zemini hazırlamayı hedeflemesiyle gerçekleşmiştir. 1986-2004 döneminde gerçekleştirilen özelleştirme geliri 9.4 milyar \$ olduğu halde, sadece 2005 yılında bu miktar 8.2 milyar \$'dır.

2000 yılı istikrar programının nihai hedefleri:

- Üç yıl sonunda enflasyonu tek haneli rakamlara indirmek (Mayıs 2004'de tüketici fiyatları endeksi TÜFE ilk kez 32 yıl aradan sonra 2004 yılında tek haneli rakama inerek % 9,3 olmuştur.)
- Reel faizlerin hızla indirilmesi
- Kamu finansman dengesini sağlıklı ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması.
- Belirtilen faiz dışı denge hedefinin sağlanması
- Sürdürülebilir bir büyüme ve yapısal reformların hızla gerçekleştirilmesi
- Belirtilen para politikası hedefinin ve net iç varlıklar hedefinin sağlanması. Para politikası, likidite genişlemesini yabancı kaynak girişine (döviz kuruna) bağlayan bir çerçeveye oturtulmuş ve döviz kuru çıpasına dayalı enflasyonu düşürme programında net iç varlıklar sabit tutulup, para arzı değişimi net dış varlıklara (döviz kuruna) bırakılmıştır. Bu dönemde en önemli para politikası aracı para büyüdüğü ise M2 olmuştur.
- Belirtilen maliye politikası hedefinin sağlanması, bu kapsamda kamu açıklarının daraltılması ve kapsamlı yapısal reformların hayata geçirilmesi
- Belirtilen özelleştirme hedefinin sağlanması

Yanıt, C seçeneği.

283. Aşağıdakilerden hangisi on beş yıllık bir perspektif planı içinde 1963-1977 yılları arası dönem boyunca uygulamaya konulan kalkınma planlarının ortak özelliklerinden biri değildir?

- A) Uzun dönemli stratejileri dikkate almaları
- B) Yıllık ekonomik büyümeyi temel değişken almaları
- C) Sanayileşmeye öncelik vermeleri
- D) Ekonomik ve toplumsal yapıyı veri almaları
- E) Vergi yükünü kademeli olarak azaltmayı hedeflemeleri

Yanıt: On beş yıllık bir perspektif planı içinde 1963-1977 yılları arası dönem boyunca uygulamaya konulan kalkınma planlarının ortak özellikleri:

- Uzun dönemli stratejileri dikkate almaları
- Yıllık ekonomik büyümeyi temel değişken almaları
- Sanayileşmeye öncelik vermeleri
- Ekonomik ve toplumsal yapıyı veri almaları

Yanıt, E seçeneği.

284. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye Kalkınma Planı'nın (Varner Planı) kapsadığı yıllardır?

A) 1943-1947 yılları arası	B) 1948-1952 yılları arası
C) 1953-1957 yılları arası	D) 1958-1962 yılları arası
E) 1963-1967 yılları arası	

Yanıt: 1947 yılında, 1948-1952 arası yılları kapsayacak şekilde liberal karakterde bir kalkınma planı olan Türkiye Kalkınma Planı (Varner Planı-ilk kalkınma planı) hazırlanmıştır. Bu planda ekonomide devletin ağırlığı azaltılmış, özel girişimcilik özendirilmeye çalışılmış ve özel kesime büyük önem verilmiştir. Yine kalkınma iç kaynaklarla finanse edilmek yerine, dış kaynaklara dayandırılmış; sanayi yerine başta tarım olmak üzere, ulaştırma ve enerji gibi sektörlerle öncelik verilmiştir. İç ve dış ticarete serbestleşme, yerli ve yabancı sermayenin teşviki ve özel girişimciliğin desteklenmesi ve geliştirilmesi bu planın en önemli hedefleri olmuştur. Yanıt, B seçeneği.

285. Aşağıdakilerden hangisi 1990'lı yıllarda büyüme hızında görülen dalgalanmaların temel nedenlerinden biri değildir?

A) Faiz oranları	B) Ücretler
C) İç ve dış talep	D) Kamu altyapı yatırımları
E) Sermaye hareketleri	

Yanıt: 1990'lı yılları ekonomik açıdan istikrarsız bir havada geçiren Türkiye'de, 1990'lı yıllarda büyüme hızında görülen dalgalanmaların temel nedenleri olarak faiz oranları, ücretler, iç ve dış talep ile sermaye hareketlerinindeki düzensizlik gösterilebilir. Yanıt, D seçeneği.

286. Türkiye'de 2001 Şubat ayında Merkez Bankası'nın yabancı para satarak TL toplamaya başlaması aşağıdaki durumlardan hangisine yol açmıştır?

- A) Yerli paranın değerinin düşmesine
- B) Yurtiçi faizlerin azalmasına
- C) Yurtiçi faizlerin etidlenmemesine
- D) Gecelik faizlerin hızla düşmesine

E) Gecelik faizlerin hızla yükselmesine

Yanıt: 2001 şubat ayında başlayan politik istikrarsızlık sonucu TL'nin hızla değer kaybedeceği beklentisi yaygınlaşınca, ülke içinde TL olarak tutulan yabancı ve yerli fonlar hızla yabancı paralara dönüştürülmeye başlanmıştır. Merkez Bankası'nın döviz kuru hedefine uyabilmek ve gelen talepleri karşılamak amacıyla yabancı para satarak piyasadan TL toplamaya başlamasıyla, yurtiçi faizler ve gecelik faizler hızla yükselmiştir. Böyle bir ortamda yerli parayı savunmak mümkün olmadığı için Merkez Bankası, yerli parayı, yabancı paralar karşısında devalüe etmiştir⁵⁹. Yanıt, E seçeneği.

287. Aşağıdakilerden hangisi 1933-1938 yılları arası dönem boyunca gerçekleşen kamu harcamalarının finansman kaynaklarından biri değildir?

- A) Kredilerin arttırılması
- B) Dolaysız vergilerin artırılması
- C) Para arzının arttırılması
- D) İşletme gelirleri
- E) Dış borçlanmaya başvurulması

Yanıt: 1933-1938 yılları arası dönem boyunca devletçilik ilkesinin bir gereği olarak, kamu harcanabilir kaynakları sürekli artış göstermiştir. Bu dönemde gerçekleşen kamu harcamalarının finansman kaynakları ise kredilerin arttırılması, dolaysız vergilerin arttırılması, dış borçlanmaya başvurulması ve işletme gelirleri olmuştur. Bu dönemde para arzının sabit tutulması politikası uygulanmıştır. Yanıt, C seçeneği.

288. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye ekonomisinde kamu bankalarının yüksek görev zararları stoku, özel bankaların ise önemli kur ve faiz riski taşımasının gerçekleştiği dönemdir?

- A) 1980 sonrası ihracata yönelik kalkınma dönemi
- B) 1989 sonrası finansal serbestleşme dönemi
- C) 1991 yılı Körfez Krizi sonrası dönem
- D) 1994 yılı Finansal Krizi sonrası dönem
- E) 2001 yılı Finansal Krizi sonrası dönem

Yanıt: Türkiye ekonomisinde kamu bankalarının yüksek görev zararları stoku, özel bankaların ise önemli kur ve faiz riski taşımasının gerçekleştiği dönem, 2001 yılı Finansal Krizi sonrası dönemdir. Yanıt, E seçeneği.

⁵⁹ Şıldar, İlyas, Para Teorisi ve Politikası, sf 145, 1. Baskı, Eskişehir, Ağustos, 2004

289. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı Devleti Dönemi dış ticaret yapısının temel özellikleri arasında yer almaz?

- A) Dış ticaret açığının borçlarla finanse edilmesi
- B) İhracatında en önemli mal grubunun tüketim malları olması
- C) İthal malları fiyat endeksinin ihracat malları fiyat endeksinden yüksek olması
- D) Dış ticarete kapitülasyon rejiminin uygulanması
- E) Dış ticaretin sürekli açık vermesi

Yanıt: Osmanlı Devleti'nin Avrupa ekonomisiyle ilişkilerin geliştirilmesi süreci 16. yüzyılda başlamış ve Avrupa ile yapılan ticaret geliştikçe Osmanlı ekonomisi çözülmüştür. Osmanlı Devleti Dönemi dış ticaret yapısının temel özellikleri dış ticaret açığının borçlarla finanse edilmesi, dış ticarete kapitülasyon rejiminin uygulanması, dış ticaretin sürekli açık vermesi, ihracatında en önemli mal grubunun madenler olması ve ithalatında en önemli mal grubunun gıda malları (tüketim malları) olması, Osmanlı Devleti ithal malları fiyat endeksinin ihracat malları fiyat endeksinden daha yüksek olması ve dış ticaret hadlerinin uzun dönemde Osmanlı Devleti aleyhine gelişmesidir. 1838 Baltılimanı Ticaret Antlaşmasıyla iç pazarlar Avrupalı devletlere açılmış ve bu durum devlet gelirlerinin azalmasına neden olmuştur. Bunun sonucu olarak; dış ticaret bilançosu giderek büyüyen açıklar vermeye başlamış, dış ticaret açıklarına devlet bütçesi açıkları da eklenince gelir-gider dengesizliği büyüyerek açıkların finansmanı için Osmanlı Devleti borçlanmaya başlamıştır. Yanıt, B seçeneği.

290. Aşağıdakilerden hangisi Dokuzuncu Kalkınma Planı'nın kapsadığı dönemdir?

- A) 2004-2008 yılları arası dönem
- B) 2005-2009 yılları arası dönem
- C) 2006-2011 yılları arası dönem
- D) 2007-2012 yılları arası dönem
- E) 2007-2013 yılları arası dönem

Yanıt: 2007-2013 yılları arası dönemi kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı, AB'ye üyelik sürecine katkı sağlayacak temel strateji dokümanı olarak tasarlanmıştır. Bu nedenle Plan dönemi, AB mali takvimi dikkate alınarak 2007-2013 yıllarını kapsayacak şekilde yedi yıllık olarak belirlenmiştir. Ekonomik büyümenin ve sosyal kalkınmanın istikrarlı bir yapıda sürdürülmesi ve plan vizyonunun gerçekleştirilmesi yolunda aşağıda yer alan stratejik amaçlar, gelişme eksenleri olarak belirlenmiştir. Yanıt, E seçeneği.

291. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye ekonomisinde 1980-2000 yılları arası dönem boyunca ortaya çıkan yetersiz ve istikrarsız büyüme-lerin temel nedeni olarak kabul edilmektedir?

- A) Devalüasyon
- B) Vergilerin artırılması
- C) İthalat sınırlamaları
- D) Yüksek enflasyon
- E) Para arzının sabit tutulması

Yanıt: Türkiye ekonomisinde 1980-2000 yılları arası dönem boyunca orta-ya çıkan yetersiz ve istikrarsız büyüme-lerin temel nedeni yüksek enflasyon-
dur. Yine işsizlik, noksan istihdam ve dış ödemeler dengesindeki sorunlar
yetersiz ve istikrarsız büyümenin diğer nedenleri arasında yer almaktadır.
Yanıt, D seçeneği.

292. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye Kalkınma Planı'nın (Varner Pla-nı) 1948-1952 yılları arası dönem için öngördüğü toplam harcama miktarında en büyük paya sahip sektördür?

- A) Ulaştırma-haberleşme
- B) Sanayii
- C) Turizm
- D) Madencilik
- E) Tarım

Yanıt: Türkiye Kalkınma Planı'nın (Varner Planı) 1948-1952 yılları arası dönem için öngördüğü toplam harcama miktarında en büyük payı % 44 ile ulaştırma-haberleşme sektörü almıştır. Bu dönemde ulaştırma sektöründe ağırlık verilen kesim ise demiryollarından ziyade karayolları olmuştur. Ya-nıt, A seçeneği.

293. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girdikten sonraki yıl içerisinde tekstil ürünleri ihracatının beklenen düze-yin altında gerçekleşmesine neden olan krizdir?

- A) Meksika Krizi (1994)
- B) Güneydoğu Asya Krizi (1997)
- C) Rusya Krizi (1998)
- D) Arjantin Krizi (2001)
- E) Yunanistan Krizi (2009)

Yanıt: Güneydoğu Asya piyasalarında ortaya çıkan 1997 Krizi sonrası, Gü-ne-y Doğu Asya ülkelerinin art arda gelen devalüasyonlarla rekabet avanta-
jı kazanarak ihracatlarını artırması ve bu durumun rakip oldukları Türki-ye gibi ülkelerin ihracatlarını dolaylı olarak daraltması krizin en önemli et-kisidir. Kriz döneminde ayrıca Asya piyasalarında satılamayan tekstil ürün-
lerinin çok ucuz fiyatlardan dünya piyasalarında satılması, tekstil ürünleri

İhracatının beklenen düzeyin altında gerçekleşmesine neden olan başka bir faktördür. Yanıt, B seçeneği.

294. Aşağıdakilerden hangisi Dördüncü İzmir İktisat Kongresi'nin düzenlendiği tarihtir?

- A) 1923 B) 1981 C) 1992 D) 2000 E) 2004

Yanıt: Dördüncü İzmir İktisat Kongresi 2004 yılında düzenlenmiş ve kongrede ekonomik ve sosyal gelişmesinin sağlanması için Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda öngörülen plan ve program doğrultusunda uzun vadeli stratejilerle ülkenin hızla bilgi toplumuna dönüştürülmesi ve Avrupa Birliği'ne üyeliğe yönelik olarak öneriler getirilmiştir. 1923 yılında Birinci İzmir İktisat Kongresi, 1981 yılında İkinci İzmir İktisat Kongresi ve 1992 yılında Üçüncü İzmir İktisat Kongresi düzenlenmiştir. Yanıt, E seçeneği.

295. Aşağıdakilerden hangisi Birinci İktisat Kongresi kapsamında çiftçi kesimine yönelik olarak hedeflenen politikalar arasında yer almaz?

- A) Ziraat eğitiminin yaygınlaştırılması
B) Toprak reformunun yapılması
C) Günlük çalışma süresinin sekiz saat ile sınırlandırılması
D) Tütün tekellerinin kaldırılması
E) Tarım alet, makine ve araç temininin sağlanması

Yanıt: Günlük çalışma süresinin sekiz saat ile sınırlandırılması işçi kesimine yönelik olarak hedeflenen politikalar arasında biridir. Çiftçi kesimine yönelik hedeflenen politikalar ise:

- Aşar vergisinin kaldırılması
- Tütün tekellerinin kaldırılması
- Tarım alet, makine ve araç temininin sağlanması
- Tarım kesimine yönelik kredileri politikaları geliştirilmesi
- Ulaştırma sorunlarının giderilmesi
- Ziraat eğitiminin yaygınlaştırılması
- Toprak reformunun yapılması

Yanıt, C seçeneği.

296. Aşağıdakilerden hangisi 1985-2008 yılları dönem arası kalkınma planlarının özellikleri arasında yer almaz?

- A) Özelleştirme odaklı

- B) Küreselleşme temelli
- C) Stratejik planlamaya dayalı
- D) İthal ikameci sanayileşmeye dayalı
- E) Finansman dışarıdan

Yanıt: Kalkınma planlarında hızlı ve dengeli büyümenin sağlanması, kapasite kullanımının artırılması, sanayileşmenin hızlandırılması, enflasyonun düşürülmesi, toplumsal refahın yükseltilmesi, kişi başına milli gelirin artırılması, ödemeler dengesinin iyileştirilmesi, yetişmiş insan gücünün niteliğinin artırılması ve tam istihdamın sağlanması, yoksulluğun ve gelir dağılımındaki eşitsizliklerin azaltılması ve bölgelerarası gelişmişlik farklarının giderilmesine yönelik olarak toplam yatırımlar, toplam harcamalar, toplam talep ve toplam arz durumu, sermaye stoku, işgücü, diğer kaynaklar ve tasarruf eğilimleri de göz önüne alınarak hedeflenen büyüme rakamlarına ulaşılmaya çalışılmaktadır.

1963-1983 arası dönem dört planın [(Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967), İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972), Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977) ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1978-1983)] özellikler:

- Devletçi ve bütüncül
- İthal ikameci sanayileşmeye dayalı
- Refah devleti amaçlı
- Finansman dışarıdan

1985-2008 arası dönem beş plan (Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989); Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994) Geçiş Programı (1995); Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000); Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005); Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013))

- Özelleştirme ve yerelleşmeye dayalı
- Küreselleşme temelli
- Stratejik planlamaya dayalı
- Finansman dışarıdan

Yanıt: D seçeneği.

297. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de ilk kez tarım sayımının yapıldığı tarihtir?

- A) 1923 B) 1927 C) 1932 D) 1936 E) 1938

Yanıt: Cumhuriyetin kurulmasının ardından tarımsal yapıyı belirlemek

amacıyla, ilk tarım sayımı 1927 yılında yapılmıştır. Bu sayım bir anlamda Osmanlı Devleti'nden kalan ilk tarım envanteri niteliğindedir. Yanıt, B seçeneği.

298. T.C. Merkez Bankası, Mayıs 2006 yılında meydana gelen kısa dönemli ekonomik dalgalanma sırasında piyasadaki likiditeyi azaltmak için en çok hangi para politikası aracına başvurmuştur?

- A) Repo
- B) Faiz artırımı
- C) Döviz satışı
- D) İskonto faiz oranı
- E) Zorunlu karşılık oranı

Yanıt: Mayıs 2006 yılında meydana gelen kısa dönemli ekonomik dalgalanma sırasında T.C. Merkez Bankası, piyasadaki likiditeyi azaltmak için para politikası aracı olarak en çok döviz satışı yöntemine başvurmuştur. Yanıt, C seçeneği.

299. 24 Ocak 1980 Kararları ile başlatılan politika paketi aşağıdakilerden hangisini içermemektedir?

- A) İthalatın serbestleştirilmesi
- B) Tarımda fiyat destekleme politikasının kapsamının azaltılması
- C) Reel ücret ve maaşların düşürülmesi
- D) Faiz hadlerinin düşürülmesi
- E) Günlük kur uygulanması

Yanıt: 24 Ocak 1980 kararları ile başlatılan politika paketi, faiz hadlerinin düşürülmesine yönelik bir unsur içermemektedir. Yanıt, D seçeneği.

300. Aşağıdakilerden hangisi 2000 yılı sonrası bankacılık sektörü ve yeniden yapılanma süreci kapsamında kamu bankalarına yönelik gerçekleştirilen reformlar arasında yer almaz?

- A) Kamu bankalarına görev zararları karşılığında, kamu borçlanma kâğıdı verilmesi
- B) Ziraat A.Ş. ve Halkbank A.Ş.'nin yeniden yapılandırılması
- C) T. Emlak Bankası A.Ş.'nin kapatılması
- D) Kamu bankalarının bilançolarının iyileştirilmesi ve zarar eden bankaların tasfiye sürecine sokulması
- E) Osmanlı Bankası'nın Garanti Bankası adı altında birleştirilmesi

Yanıt: Kamu bankalarına görev zararları karşılığında kamu borçlanma kâğıdı verilmesi ve böylece bankaların gecelik piyasada yaptıkları baskının hafifletilmesi, T.C. Ziraat A.Ş. ve T. Halkbank A.Ş.'nin yeniden yapılandırılması, kamu bankalarının bilançolarının iyileştirilmesi ve zarar eden bankaların tasfiye sürecine şokulması, T. Emlak Bankası A.Ş.'nin kapatılması ve kamusal denetim ile risk yönetiminin güçlendirilmesi 2000 yılı sonrası bankacılık sektörü ve yeniden yapılanma süreci kapsamında bankacılık sektöründe kamu bankalarına yönelik gerçekleştirilen reformlardır. Osmanlı Bankası, Garanti Bankası adı altında birleştirilen özel bir bankadır ve kamu bankası değildir. Yanıt, E seçeneği.

ÇIKMIŞ SORULAR

1. Türkiye'de hazırlanan ilk kalkınma planı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963
B) Türkiye İktisadi Kalkınma Planı, 1947
C) Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı, 1933
D) Marshall Planı, 1948
E) KİT'ler Planı, 1938

Yanıt: B (Kaymakamlık 2006)

2. Cumhuriyetin ilk beş yılında uygulanan ekonomi politikalarının en az başarılı olduğu alan aşağıdakilerden hangisi olarak gösterilmektedir?

A) Sanayi üretiminin artırılması
B) Ticaret hacminin artırılması
C) Bankacılık faaliyetleri
D) Ulaştırma yatırımları
E) Tarımsal üretimin artırılması

Yanıt: A (Kaymakamlık 2006)

3. Planlı dönem (1963-1980) süresince yatırım gerçekleştirmelerinin sürekli olarak plan hedeflerini aştığı sektörlerden biri aşağıdakilerden hangisidir?

A) Enerji
B) Tarım
C) Sanayi
D) Haberleşme
E) Ulaştırma

Yanıt: E (Kaymakamlık 2006)

4. Türkiye'de döviz dışındaki alanlarda da yabancı sermaye girişleri-ne'izin veren ilk yasal düzenleme hangi yıl yapılmıştır?

A) 1954
B) 1961
C) 1980
D) 1989
E) 2001

Yanıt: A (Kaymakamlık 2006)

5. Türkiye ile IMF arasında ilk stand-by anlaşması hangi yıl imzalanmıştır?

A) 1946 B) 1961 C) 1963 D) 1973 E) 1979

Yanıt: B (Kaymakamlık 2006)

6. Aşağıdakilerden hangisi 1994 Krizi öncesi yaşanan ekonomik gelişmelerden biri değildir?

A) Kamu kesiminin borçlanma gereğinin artması
B) TL'nin aşırı değerlenmesi
C) Özel kesimin dışarıdan borçlanmasının sağlanması
D) Yatırımların hızla azalması
E) İç borçlanma yapısının T.C. Merkez Bankası kaynaklarına dayan-
dırılması

Yanıt: D (Kaymakamlık 2006)

7. Aşağıdakilerden hangisi, Şubat 2001 Krizinin ana nedenleri arasında yer almaz?

A) TL'nin aşırı değerlenmesi
B) Dış ticaret açığının artması
C) Tüketici kredi faiz oranlarının düşürülmesi
D) Bankacılık sektöründeki yapısal düzenlemelerin yetersiz ve gecik-
meli yapılması
E) Ek rezerv kolaylığı programının yer almaması

Yanıt: C (Kaymakamlık 2006)

8. I. Personel giderleri
II. Sosyal güvenlik harcamaları
III. Faiz ödemeleri
IV. Mal ve hizmet alımları
V. Sermaye harcamaları

Yukarıdaki bütçe gider kalemlerinin 2006 bütçe tahmininde aldıkları paylar aşağıdakilerin hangisinde büyükten küçüğe doğru sıralanmıştır?

A) I, II, V, IV, III B) I, III, V, IV, II C) III, I, IV, V, II
D) III, II, IV, I, V E) V, IV, I, III, II

Yanıt: C (Kaymakamlık 2006)

9. Aşağıdakilerden hangisi 1923 Türkiye İktisat Kongresi'ne katılan delege grupları arasında yer almamıştır?
A) Asker B) Çiftçi C) İşçi D) Sanayici E) Tüccar
Yanıt: A (Kaymakamlık 2007)
10. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın sektörel planlamada bir önceki plana göre en belirgin özelliği aşağıdakilerden hangisidir?
A) Tarım ve sanayi sektörleri arasında dengeli büyümenin esas alınması
B) Sanayi ve hizmetler sektörleri arasında dengeli büyümenin esas alınması
C) Tarım sektörünün sürükleyici sektör olarak belirlenmesi
D) Sanayi sektörünün sürükleyici sektör olarak belirlenmesi
E) Hizmetler sektörünün sürükleyici sektör olarak belirlenmesi
Yanıt: D (Kaymakamlık 2007)
11. Aşağıdakilerden hangisi 24 Ocak 1980 tarihinde uygulamaya konulan istikrar programının kısa dönemli hedefleri arasında yer almaz?
A) Enflasyonun düşürülmesi
B) İhracatın artırılması
C) Yabancı sermaye girişinin hızlandırılması
D) KİT açıklarının kapatılması
E) TL'nin revalüe edilmesi
Yanıt: E (Kaymakamlık 2007)
12. Türkiye İstatistik Kurumu tarafından Tüketici Fiyatları ve Üretici Fiyatları Endekslerinin hesaplanmasında kullanılan son temel yıl aşağıdakilerden hangisidir?
A) 1987 B) 1992 C) 1994 D) 2003 E) 2005
Yanıt: D (Kaymakamlık 2007)
13. Türkiye'de uygulanan enflasyon hedeflemesinde kullanılan enflasyon göstergesi aşağıdakilerden hangisidir?
A) Tüketici fiyatları endeksi B) Üretici fiyatları endeksi
C) GSMH deflatörü D) Çekirdek enflasyon

E) Varlık fiyatları endeksi

Yanıt: A (Kaymakamlık 2007)

14. Türkiye'de özelleştirme uygulamaları en çok hangi yöntemle gerçekleşmiştir?

A) Halka arz

B) İMKB'de satış

C) Uluslararası piyasalarda arz

D) Bedelli devir

E) Blok satış

Yanıt: E (Kaymakamlık 2007)

15. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye ekonomisinde son yıllarda yaşanan sıvı para hareketlerinin temel nedenleri arasında sayılamaz?

A) Uluslararası likidite fazlalığı

B) Yurt içi reel faiz oranlarının nispi yükseldiği

C) Kur artışlarının düştüğü

D) İç tasarruf yetersizliği

E) Yabancı sermaye hareketlerinden vergi alınmaması

Yanıt: D (Kaymakamlık 2007)

16. Türkiye ekonomisinde 2006 yılı GSMH büyüme hızı yüzde kaçtır?

A) 4,5

B) 5

C) 6

D) 6,5

E) 7

Yanıt: C (Kaymakamlık 2007)

17. Türkiye, Uluslararası Para Fonuna (IMF) hangi yılda üye olmuştur?

A) 1944

B) 1946

C) 1947

D) 1952

E) 1973

Yanıt: C (Kaymakamlık 2008)

18. Bankacılık sektörü tüketici kredileri, kullanım alanlarına göre sıralandığında, son dönemde en çok hangi alana verilmiştir?

A) Taşıt kredileri

B) Konut kredileri

C) İhtiyaç kredileri

D) Eğitim kredileri

E) İhtisas kredileri

Yanıt: B (Kaymakamlık 2008)

19. Türkiye'nin ihracatı ülke gruplarına göre değerlendirildiğinde en yüksek paya sahip ülke grubu aşağıdakilerden hangisidir?
- A) OECD ülkeleri
B) Bağımsız Devletler Topluluğu
C) Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
D) Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
E) Türk Cumhuriyetleri
- Yanıt: A (Kaymakamlık 2008)
20. Aşağıdakilerden hangisi Devlet iç borçlanma senetlerinin ihrac yöntemlerinden biri değildir?
- A) İhale yöntemi
B) Musluk (tapping) yöntemi
C) Doğrudan satış yöntemi
D) Repo yöntemi
E) Halka arz yöntemi
- Yanıt: D (Kaymakamlık 2008)
21. 2007 yılı sonu itibarıyla, aşağıdaki tarımsal destekleme araçlarından hangisi en yüksek paya sahiptir?
- A) Doğrudan gelir desteği ödemeleri
B) Hayvancılık destekleri
C) Telafi edici ödemeler
D) Tarım sigortası ödemeleri
E) Kırsal kalkınma destekleri
- Yanıt: A (Kaymakamlık 2008)
22. 2007 yılı sonu itibarıyla, ihracatın en yüksek olduğu ekonomik faaliyet alanı aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Tekstil ürünleri
B) Tütün ürünleri
C) Kâğıt ve kâğıt ürünleri
D) Gıda ürünleri ve içecek
E) Motorlu kara taşıtları
- Yanıt: E (Kaymakamlık 2008)

23. 2007 yılı sonu itibarıyla, Türkiye ekonomisinde cari işlemler açığı kaç milyar ABD Dolarıdır?
A) 18 B) 28 C) 38 D) 48 E) 58
Yanıt: C (Kaymakamlık 2008)
24. UNCTAD 2008 Dünya Yatırım Raporu'na göre, 2007 yılında en fazla uluslararası doğrudan yatırım çeken ülkeler arasında Türkiye kaçınca sırada yer almıştır?
A) 18. B) 21. C) 23. D) 27. E) 33.
Yanıt: C (Kaymakamlık 2008)
25. Aşağıdaki ülkelerden hangisi Dünyun-ı Umumiye İdaresi'nde yer almamıştır?
A) Almanya B) Fransa C) Belçika D) İtalya E) İngiltere
Yanıt: C (Kaymakamlık 2009)
26. Aşağıdakilerden hangisi Atatürk dönemi maliye politikalarının dönüm noktalarından biri değildir?
A) İzmir İktisat Kongresi B) 1929 Dünya ekonomik bunalımı
C) Aşarın kaldırılması D) Lozan Antlaşması
E) Varlık Vergisi
Yanıt: E (Kaymakamlık 2009)
27. Aşağıdakilerden hangisi 5 Nisan 1994 Kararlarını 24 Ocak 1980 Kararlarından ayıran özelliklerden biridir?
A) Ücret ve fiyatların dondurulması
B) Dış ticaretin serbestleştirilmesi
C) Pozitif reel faize geçilmesi
D) Kamu iktisadi faaliyetlerinin kısıtlanması
E) İhracatın teşviki
Yanıt: A (Kaymakamlık 2009)
28. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de 2008 Krizi öncesi koşullarını 2001 Krizi öncesi koşullarından farklılaştırmaktadır?
A) Yüksek faizler
B) Yüksek kamu kesimi borç yükü

- C) Yüksek özel kesim dış borç yükü
 D) Bankacılık sistemindeki yüksek açık pozisyon
 E) Uluslararası likidite bolluğu
 Yanıt: C (Kaymakamlık 2009)

29. 2001 yılı itibarıyla cari fiyatlarla Kişi Başına Gayri Safi Yurt İçi Hasılası en düşük il aşağıdakilerden hangisidir?
 A) Muş B) Yozgat C) Iğdır D) Ağrı E) Şırnak
 Yanıt: D (Kaymakamlık 2009)

30. 37 Avrupa ülkesini kapsayan "Tüketici Mal ve Hizmetleri" grubuna ilişkin 2008 yılı fiyat düzeyi endeksi sonuçlarına göre, Türkiye'de aşağıdaki mal gruplarından hangisinin fiyatı en yüksektir?
 A) Giyim B) Ev aletleri
 C) Haberleşme D) Ulaştırma hizmetleri
 E) Alkollü içkiler ve sigara
 Yanıt: B (Kaymakamlık 2009)

31. 2008 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre, Türkiye'de 15-64 yaş grubunda bulunan çalışma çağındaki nüfus toplam nüfusun yüzde kaçındır?
 A) 36,9 B) 46,9 C) 56,9 D) 66,9 E) 76,9
 Yanıt: D (Kaymakamlık 2009)

32. Aşağıdakilerden hangisi tarımsal destekleme araçlarından biri değildir?
 A) Tavan fiyatı B) Doğrudan gelir desteği
 C) Fark ödemesi D) Kırsal kalkınma destekleri
 E) Tarım sigortası ödemeleri
 Yanıt: A (Kaymakamlık 2009)

33. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye Cumhuriyeti'nin 1920'li yıllarda uyguladığı ekonomi politikalarından biridir?
 A) Dış borçların on yıl için ertelenmesi
 B) Sanayi üretimini özendirmek amacıyla teşviklerin artırılması

- C) Ekonomik faaliyetlerin canlandırılması amacıyla dolaylı vergilerin tasfiyesi
- D) Aşar vergisi uygulamasının modernize edilmesi
- E) Milli ekonomi programları çerçevesinde yabancı sermaye yatırımlarının yasaklanması

Yanıt: B (Kaymakamlık 2010)

34. Aşağıdakilerden hangisi 1990 yılında başlatılan devletçi ekonomi programına göre uygulanan politikalardan biridir?

- A) Kamu yatırımlarının finansmanı için kamu bütçesinin açık vermesinin sağlanması
- B) Ziraat Bankasının tarımsal kredi yerine sanayi kredileri vermesinin sağlanması
- C) İthalatın sınırlandırılarak dış ticaretin fazla vermesinin sağlanması
- D) Tarım ürün fiyatlarının Tarım Bakanlığına kontrol edilmesi
- E) Çukurova ve Ege'de dokumacılık alanında faaliyet gösteren özel sanayi kuruluşlarının kamulaştırılması

Yanıt: C (Kaymakamlık 2010)

35. Aşağıdakilerden hangisi 24 Ocak 1980 Kararları ile başlayan dönüşüm sürecinde uygulanan ekonomi politikalarından biri değildir?

- A) Devletin mali yükünün azaltılması amacıyla özelleştirme çalışmalarına başlanması
- B) Yatırımları teşvik etmek amacıyla yabancı sermaye girişlerine kolaylık sağlanması
- C) KİT'lerin faaliyetlerinin sınırlandırılması
- D) Finansal piyasalarda derinlik sağlamak amacıyla TCMB'nin yürüttüğü açık piyasa işlemlerine son verilmesi
- E) İhracatı özendirmek için ihracat mallarına vergi tadesi desteği verilmesi

Yanıt: D (Kaymakamlık 2010)

36. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye ekonomisinde yaşanan 1989 dönüşümünün başlıca özelliklerinden biridir?

- A) Dış finansal serbestlik çerçevesinde sermaye hareketlerinin serbest bırakılması
- B) Özel sermayeli ticari bankaların kurulmasına olanak sağlanması

- C) Mevduat faizlerinin bankacılık sistemi dışında bankerler tarafından belirlenmesine olanak verilmesi
- D) Yabancı sermayenin bankacılık alanında faaliyet göstermesine izin verilmesi
- E) TCMB'nın uluslararası rezerv biriktirmesine son verilmesi

Yanıt: A (Kaymakamlık 2010)

37. Aşağıdakilerden hangisi yapısal düzenlemeler kapsamında alınan 5 Nisan 1994 Kararlarından biri değildir?

- A) KİT'lerin özelleştirilmesi ve özelleştirilme imkanı bulunmayan KİT'lerin tasfiye edilmesi
- B) Sümerbank ve Etibankın bankacılık hizmetlerinin özelleştirilmesi
- C) SSK ve Bağ-Kur gibi sosyal güvenlik kurumlarının bütçe üzerindeki yükünün azaltılması için düzenlemeler yapılması
- D) Tarımla ilgili kamu kuruluşlarının TCMB tarafından finansmanına son verilmesi
- E) Yerel yönetimlere ait iktisadi teşekküllerin tasfiye edilmesi

Yanıt: E (Kaymakamlık 2010)

38. Aşağıdakilerden hangisi 1998 Krizi sonrasında ve 1999 yılında IMF ile yapılan stand-by anlaşmasının hedeflerinden biri değildir?

- A) Para politikasının Para Kurulu eliyle yönetilmesi
- B) 2002 sonunda enflasyonun tek haneli bir orana düşürülmesi
- C) Enflasyon ile mücadele kapsamında döviz kuru çapası kullanılması
- D) Faiz dışı fazlanın artırılması
- E) KİT'lerin özelleştirilmesi

Yanıt: A (Kaymakamlık 2010)

39. Aşağıdakilerden hangisi 2001 yılında uygulamaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı kapsamında uygulanan politikalardan biridir?

- A) Döviz kuru çapası politikası güçlendirilerek sürdürülmüştür.
- B) IMF ile yeni stand-by anlaşması yapmama kararı alınmıştır.
- C) Kriz bitene dek yapısal reformlar askıya alınmıştır.
- D) Devletin tarım girdilerine verdiği destekler kaldırılmıştır.

E) Tarımda uygulanan Doğrudan Gelir Desteği programı tasarruf amacıyla kaldırılmıştır.

Yanıt: D (Kaymakamlık 2010)

40. 2000-2009 yılları arasındaki iş gücü piyasası ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) İş gücüne katılım oranı dönem boyunca artmıştır.
- B) Tarım sektörünün toplam istihdamdan aldığı pay artmıştır.
- C) İş gücüne katılım oranı erkeklerde kadınlara göre daha yüksek seyretmiştir.
- D) Eğitim durumuna göre işsizlik oranı, en yüksek okur-yazar olmayanlar arasında gerçekleşmiştir.
- E) Kadın nüfus için iş gücüne katılım oranı Avrupa Birliği ortalamasını yakalamıştır.

Yanıt: C (Kaymakamlık 2010)

41. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile birlikte 1920'lerde uygulanan ekonomi politikalarından biridir?

- A) Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan Düyun-ı Umumiye'nin Maliye Bakanlığına devredilmesi
- B) Kentli iş gücü kaybını önlemek amacıyla Nüfus Mübadelesi uygulamasının iptal edilmesi
- C) Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı'nın kabul edilmesi
- D) Osmanlı Bankası'nın kamulaştırılması
- E) Sanayi Teşvik Yasası'nın kabul edilmesi

Yanıt: E (Kaymakamlık Ocak 2011)

42. Aşağıdakilerden hangisi 1950'li yılların başlarında Türkiye ekonomisinde yaşanan yapısal dönüşüm sırasında gerçekleşmiştir?

- A) Kamu iktisadi teşekküllerinin özelleştirilmesi
- B) Ekonominin dışa açılmasının desteklenmesi
- C) Serbest döviz kuru rejimine geçilmesi
- D) Dış ticaret dengesinin fazla vermesi
- E) Tarımsal üretimin artmasıyla kırsal kesimden kentlere olan göçün durması

Yanıt: B (Kaymakamlık Ocak 2011)

43. Aşağıdakilerden hangisi 1980'li yıllarda uygulanan ekonomik reformlardan biri değildir?

- A) Mal ve hizmet alım satımlarına katma değer vergisinin konulması
- B) Bütçe disiplininin sağlanması amacıyla genel bütçe dışında bulunan fonların tasfiye edilmesi
- C) Türk lirasının devalüe edilmesi
- D) İhracat teşviklerinin artırılması
- E) Yabancı sermaye girişinin özendirilmesi amacıyla yasal düzenlemelerin yapılması

Yanıt: B (Kaymakamlık Ocak 2011)

44. Aşağıdakilerden hangisi 1994'te Türkiye ekonomisinde yaşanan kriz öncesinde ortaya çıkan ekonomik sorunlardan biridir?

- A) Cari işlemler hesabının fazla vermesi sonucunda Türk lirasının aşırı değerlendirilmesi
- B) İflas eden bankaların BDDK'ya devrinin yarattığı güven bunalımı
- C) SSK'nın tasfiyesinin kamu bütçesine mali yükler getirmesi
- D) Faizleri düşürmek amacıyla piyasaya sürülen likiditenin döviz talebini arttırması
- E) Mevduat bankalarının kredi işlemlerini durdurması

Yanıt: D (Kaymakamlık Ocak 2011)

45. Aşağıdakilerden hangisi 2001 yılında uygulamaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı öncesinde yaşanan ekonomik sorunlardan biridir?

- A) Ekonominin deflasyonist bir sarmal içine girmesi
- B) T.C. Merkez Bankası döviz rezervlerinin, ithalatı karşılayamayacak seviyelere inmesi
- C) Sürdürülemez bir iç borç dinamizminin oluşması
- D) Sosyal güvenlik kurumları aktüerya dengelerinin fazla vermesi
- E) Hazinesinin yurt dışından borçlanma olanaklarının ortadan kalkması

Yanıt: C (Kaymakamlık Ocak 2011)

46. T.C. Merkez Bankasının 2006-2010 yılları arasında uyguladığı para politikaları ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) 2006 yılından itibaren açık enflasyon hedeflemesi rejimi uygulanmaktadır.

- B) Türk lirası mevduatlarına uygulanan zorunlu karşılık oranı, 2007 yılından itibaren sıfır olarak belirlenmiştir.
- C) 2009 yılından itibaren dalgalı döviz kuru politikasına son verilmiştir.
- D) Enflasyon hedefinin tutturulamaması üzerine 2008 sonunda döviz çapası uygulamasına son verilmiştir.
- E) 2010 yılında Para Politikası Kurulu feshedilerek faiz oranlarını belirleme yetkisi Merkez Bankası Meclisine devredilmiştir.

Yanıt: A (Kaymakamlık Ocak 2011)

47. Türkiye ekonomisinin genel dengesinin 2000'li yıllardaki durumuyla ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) Kamu tüketim harcamalarının azalmasıyla özel tüketim harcamaları artmıştır.
- B) Kamu sabit sermaye yatırımları dönem boyunca azalmıştır.
- C) GSYİH içinde en büyük paya özel tüketim harcamaları sahiptir.
- D) Stok değişiminin negatif olduğu yıllarda toplam yatırım harcamaları da negatif olmuştur.
- E) Sabit sermaye yatırımları içinde kamunun payı özel sektörden daha fazladır.

Yanıt: C (Kaymakamlık Ocak 2011)

48. Türkiye'nin IMF ile ilişkileri ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) 2008 yılı itibarıyla Türkiye'nin IMF'ye borcu kalmamıştır.
- B) IMF ile sürdürülen görüşmeler uyarınca yeni bir stand-by anlaşması 2011'in ilk aylarında imzalanacaktır.
- C) Türkiye'nin IMF'den aldığı borçların toplam miktarı, IMF'de bulunan kotasının ancak % 10'unu oluşturmaktadır.
- D) Yeni borç alınmaması durumunda, Türkiye'nin borç anapara ve faiz ödemeleri 2014 yılında bitecektir.
- E) Yeni borç kullanımı için 2012'de yapılacak kota artırımı kararı beklenmektedir.

Yanıt: D (Kaymakamlık Ocak 2011)

49. Türkiye'de 1980'lerin başında yaşanan yapısal dönüşümün konsolide kamu bütçesine etkisiyle ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) Uygulanan tasarruf tedbirleri neticesinde kamu bütçe açığının milli gelire oranı azalmaktadır.
- B) Personel harcamaları nedeniyle cari harcamaların bütçe içindeki payı iki kat artmıştır.
- C) Faiz ve borç ödemeleri nedeniyle transfer harcamalarının bütçe içindeki payı artmıştır.
- D) Yatırım harcamalarına bütçeden daha yüksek pay verilmektedir.
- E) Bütçe dışı fonlar tasfiye edilerek bütçe içine alınmıştır.

Yanıt: C (Kaymakamlık Aralık 2011)

50. I. Tarım kesiminin milli gelir içindeki payı giderek azalmaktadır.
 II. Tarım kesimindeki ortalama işletme büyüklüğü giderek azalmaktadır.
 III. Tarım kesiminde kişi başına verimlilik giderek azalmaktadır.
 Türkiye'de tarım kesimindeki gelişmelere ilişkin olarak yukarıdaki ifadelerden hangileri doğrudur?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) Yalnız III
- D) I ve II
- E) I ve III

Yanıt: A (Kaymakamlık Aralık 2011)

51. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de 1980 yılından bu yana gerçekleştirilen özelleştirme uygulamalarının nedenlerinden biri olarak görülemez?

- A) Özel sektörün sermaye, organizasyon ve rekabet bakımından yeterliğinin artmış olması
- B) Tekel konumundaki kamu iktisadi teşebbüslerinin kaynak dağılımını olumsuz etkiliyor olması
- C) Kamu sektörü gelirlerinin artırılmaya çalışılması
- D) Kamu iktisadi teşebbüslerinin zararlarından kurtulmak istenmesi
- E) İşsizliğin azaltılmaya çalışılması

Yanıt: E (Kaymakamlık Aralık 2011)

52. 2010-2012 dönemini kapsayan Orta Vadeli Programda öngörülen mali kural, öncelikli olarak aşağıdakilerden hangisine yönelik bir uygulamadır?

- A) Bütçe açığının sınırlandırılması
 - B) Kamu borçlarının düzenlenmesi
 - C) Kamu harcamalarının düzenlenmesi
 - D) Genel vergi yüküne tavan getirilmesi
 - E) Bütçe dışı fonların düzenlenmesi
- Yanıt: A (Kaymakamlık Aralık 2011)

53. Aşağıdakilerden hangisi TÜİK tarafından yapılan Tüketici Eğilim Anketinde yer verilen alanlardan biri değildir?

- A) Kişisel mali durum
- B) Genel ekonomi
- C) Harcamalar
- D) Gelir beklentileri
- E) Fiyat beklentileri

Yanıt: D (Kaymakamlık Aralık 2011)

54. 2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre, Türkiye'de okuryazar nüfusun eğitim durumu içinde en yüksek paya sahip olan grup aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Herhangi bir okul mezunu olmayanlar
- B) İlkokul mezunları
- C) Ortaokul ve dengi mezunları
- D) Lise ve dengi mezunları
- E) Yükseköğretim mezunları

Yanıt: B (Kaymakamlık Aralık 2011)

55. Aşağıdaki istatistikî bölge birimlerinden hangisi 2000-2005 döneminde Türkiye'de kullanılabilir gelirden en yüksek payı almıştır?

- A) Akdeniz
- B) Batı Anadolu
- C) Doğu Marmara
- D) Batı Marmara
- E) Batı Karadeniz

Yanıt: A (Kaymakamlık Aralık 2011)

56. Türkiye'de 2000'li yıllarda milli gelir içindeki sektörel payların gelişimiyle ilgili aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

<u>Tarım</u>	<u>Sanayi</u>	<u>Hizmetler</u>
A) Azalmıştır.	Artmıştır.	Azalmıştır
B) Azalmıştır.	Artmıştır.	Artmıştır.
C) Azalmıştır.	Değişmemiştir.	Artmıştır.
D) Değişmemiştir.	Değişmemiştir.	Artmıştır.
E) Değişmemiştir.	Azalmıştır.	Artmıştır.

Yanıt: C (Kaymakamlık Aralık 2011)

57. Aşağıdakilerden hangisi, 1923-1929 döneminde Türkiye ekonomisinde gerçekleşen gelişmelerden biri değildir?

- A) İzmir İktisat Kongresi'nin düzenlenmesi.
- B) Aşar vergisinin kaldırılması.
- C) Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun çıkarılması.
- D) Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın kurulması.
- E) Lozan Anlaşması'nın hükümlerine göre uygulanan ekonomik sınırlamaların kalkması.

Yanıt: D (Kaymakamlık Aralık 2012)

58. Hükümetin 1989 yılında sermaye hareketlerini serbestleştirmeye karar vermesinde aşağıdakilerden hangisi etkili olmamıştır?

- A) Cari işlemler dengesinin 1988 ve 1989'da büyük açık vermesi.
- B) Kamu kesimi açıklarının artması.
- C) Reel GSYH yıllık büyüme hızının 1988 ve 1989'da trende göre düşük kalması.
- D) IMF ve OECD'ye, konvertibiliteye geçiş konusunda verilmiş taahhütler.
- E) Maaşların ve ücretlerin reel olarak yükselmesi.

Yanıt: A (Kaymakamlık Aralık 2012)

59. Türkiye'nin bazı bölgelerine ait 2011 yılı Gini Katsayısı aşağıdaki tabloda verilmiştir:

<u>Bölge Adı</u>	<u>Gini Katsayısı</u>
Ege	0,400
Akdeniz	0,395
Orta Anadolu	0,363

Bu tabloya göre,

- I. Kişi başına düşen gelir Ege Bölgesi'nde en yüksektir.
- II. Gelir dağılımı eşitsizliği Orta Anadolu Bölgesi'nde en düşüktür.
- III. Akdeniz Bölgesi'nde işsizlik oranı Ege Bölgesi'ne göre düşüktür.

İfadelerinden hangileri doğrudur?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) Yalnız III
- D) I ve III
- E) I, II ve III

Yanıt: B (Kaymakamlık Aralık 2012)

60. Türkiye İstatistik Kurumunun tanımlamasına göre, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Üniversite yurtları, yetimhane, hapishane, kışla vb. yerlerde ikamet edenler dışında kalan nüfustur.
- B) İstihdam edilenler ile işsizlerin oluşturduğu nüfustur.
- C) Kurumsal olmayan nüfus içerisindeki 15 ve daha yukarı yaştaki nüfustur.
- D) Kurumsal olmayan nüfus içerisindeki 15-24 yaş grubundaki nüfustur.
- E) İş gücüne dahil olmayan nüfustur.

Yanıt: C (Kaymakamlık Aralık 2012)

61. Türkiye'de 2002-2006 dönemi için aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

- A) Reel GSYİH, dönem boyunca her yıl artmıştır.
- B) Cari işlemler açığı mutlak değer olarak her yıl artmıştır.
- C) Özel tasarrufların GSMH'ye oranı sürekli azalmıştır.
- D) Faiz oranlarının gelişmiş ülkelerdekine kıyasla yüksek olması, faiz arbitrajını teşvik etmiştir.

- E) Net uluslararası yatırım pozisyonu 2002-2004 döneminde pozitif, 2005-2006 döneminde negatiftir.

Yanıt: E (Kaymakamlık Aralık 2012)

62. Türkiye'de, 2000-2010 döneminde harcama kalemleri ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) Kamu tüketimi özel tüketimden fazla, kamu yatırımı özel yatırımdan az, toplam yatırım toplam tüketimden fazladır.
B) Kamu tüketimi özel tüketimden az, kamu yatırımı özel yatırımdan az, toplam yatırım toplam tüketimden azdır.
C) Kamu tüketimi özel tüketimden fazla, kamu yatırımı özel yatırımdan az, toplam yatırım toplam tüketimden azdır.
D) Kamu tüketimi özel tüketimden az, kamu yatırımı özel yatırımdan fazla, toplam yatırım toplam tüketimden azdır.
E) Kamu tüketimi özel tüketimden az, kamu yatırımı özel yatırımdan fazla, toplam yatırım toplam tüketimden fazladır.

Yanıt: B (Kaymakamlık Aralık 2012)

63. 1930'lu yıllarda benimsenen Devletçilik uygulamaları sırasında olağanüstü koşullarda devletin ekonomiye doğrudan müdahale etmesini sağlayan yasa aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Millî Korunma Yasası
B) Merkez Bankası Yasası
C) Varlık Vergisi Yasası
D) Sanayi Teşvik Yasası
E) KİT Yasası

Yanıt: A (TODAİE 2006)

64. Aşağıdakilerden hangisi Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı'nın temel niteliklerinden biri değildir?

- A) Özel kesimi destekleyici olması
B) Açık finansman yoluna gidilmemesi
C) Yatırım malları üretimine öncelik verilmesi
D) Finansman kaynağının dolaylı vergiler olması
E) Makro plan niteliği taşımaması

Yanıt: C (TODAİE 2006)

65. Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planının uygulama dönemi aşağıdakilerden hangisidir?

- A) 1923-1930
B) 1934-1938
C) 1939-1945
D) 1950-1960
E) 1963-1967

Yanıt: B (TODAE 2006)

66. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de 1930 yılı başlarında yaşanan ekonomik bunalıma karşı alınan önlemlerden biri değildir?

- A) Kamu harcamaları ile kamu gelirlerinin denkliliğinin sağlanması
B) İthalata sınırlamalar getirilmesi
C) Dış ticaretin fazla vermesinin sağlanması
D) Sanayileşmede ara ve yatırım malları üretimine öncelik verilmesi
E) Sanayileşmede tüketim malları üretimine öncelik verilmesi

Yanıt: D (TODAE 2006)

67. Türkiye'de 1947 yılında hazırlanan Vaner Planı'nın temel özelliği aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Kentleşmeye önem verilmesi
B) KİT (Kamu İktisadi Teşebbüsleri) yatırımlarına öncelik tanınması
C) Tarımın ekonominin öncü sektörü olarak görülmesi
D) Kamu kesiminin kalkınmanın öncüsü olarak görülmesi
E) Kalkınmanın finansmanının dış kaynaklara dayandırılması

Yanıt: E (TODAE 2006)

68. Aşağıdakilerden hangisi 1950'li yıllarda yabancı özel sermaye girişlerinin hızlanmasına neden olan düzenlemeler arasında yer almaz?

- A) Petrol Yasası
B) Yerli sermayenin olmadığı sektörlere girmesine izin verilmesi
C) Yabancı yatırımcıların kâr transferine izin verilmesi
D) Yabancı sermayenin döviz olarak getirilmesine izin verilmesi
E) Yabancı sermayenin patent ve lisans hakkı şeklinde gelmesine izin verilmesi

Yanıt: B (TODAE 2006)

69. Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkındaki Kanun hangi tarihte çıkarılmıştır?

- A) 25 Şubat 1930 B) 15 Nisan 1934
C) 18 Mart 1946 D) 18 Nisan 1958
E) 24 Ocak 1980

Yanıt: A (TODAİE 2006)

70. III. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde en çok sermaye girişi hangi yolla olmuştur?

- A) Özel yabancı sermaye B) Proje kredileri
C) NATO kredileri D) Özel çekme hakları
E) Avrupa Para Birliği kredileri

Yanıt: B (TODAİE 2006)

71. Aşağıdakilerden hangisi 1950 yılında kurulan Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın amaçlarından biri değildir?

- A) Yerli ve yabancı ortaklıkları desteklemek
B) Özel kesimin gelişmesini desteklemek
C) Kamu kesiminin gelişmesini desteklemek
D) Özel kesime dış kaynaklı kredi sağlamak
E) Hisse senedi ve tahvillerin özel kesime geçmesine yardım etmek

Yanıt: C (TODAİE 2006)

72. Aşağıdakilerden hangisi 4 Ağustos 1958 tarihinde uygulamaya konulan istikrar önlemlerinden biri değildir?

- A) TL'nin devalüasyonu
B) İthalata serbestlik tanınması
C) Para arzının kısıtlanması
D) Bütçe harcamalarının genişletilmesi
E) KİT ürünlerinin fiyatlarının artırılması

Yanıt: D (TODAİE 2006)

73. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye ekonomisinde 1970'li yıllarda ağırlaşan ekonomik bunalımın en önemli göstergesi olarak kabul edilir?

- A) Dış ödemeler açıkları
 B) İşsizlik
 C) Enflasyon
 D) İç borç miktarı
 E) Devalüasyonlar
 Yanıt: A (TODAİE 2006)

74. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de 1980 öncesi dönemde ithal ikameci sanayileşme politikalarının uygulanmasına olanak sağlayan koşullardan biri değildir?
- A) Mutlak korumacılığın uygulanması
 B) İthalat kotalarının varlığı
 C) İhracatın teşvik edilmesi
 D) Düşük faizli kredi uygulaması
 E) Ara malları üreten sektörlerin dış rekabete açılması
 Yanıt: E (TODAİE 2006)

75. Aşağıdakilerden hangisi 1980'lerin ortalarından itibaren kamunun finansman ihtiyaçlarının T.C. Merkez Bankası dışından sağlanması için yapılan uygulamalardan biri değildir?
- A) İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın açılması
 B) Kamunun hazine bonosu satışına başlaması
 C) Enflasyon hedeflemesine geçilmesi
 D) Bankalararası para piyasasının kurulması
 E) Kamunun tahvil satışına başlaması
 Yanıt: C (TODAİE 2006)

76. Aşağıdakilerden hangisi 1980-1990 yılları arasında Türkiye'de ihracatta gözlenen hızlı artışın temel nedenlerinden biri değildir?
- A) İç talebin daraltılması
 B) Ücret ve maaşlarda artışın sınırlandırılması
 C) Kapasite kullanım oranlarının artması
 D) Yeni üretim kapasitelerinin yaratılması
 E) İhracatta vergi iadesinin uygulanması
 Yanıt: D (TODAİE 2006)

77. Türkiye ekonomisinde, Ocak 2000'de uygulamaya konulan istikrar programı ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

- A) Faiz, yurtdışından gelen sermayeye bağlı olarak değişmektedir.
- B) Programın amaçlarından biri, hızlanma eğilimine giren enflasyonun düşürülmesidir.
- C) Programın içeriğinde sıkı para politikası vardır.
- D) Program, dalgalı döviz kuru politikasını temel alır.
- E) Program, bankacılık sektöründe yapısal değişimleri öngören düzenlemeler içerir.

Yanıt: D (TODAİE 2006)

78. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye ekonomisinde Kasım 2000'de yaşanan finansal krizin nedenlerinden biri değildir?

- A) Bankacılık kesiminde yeterli döviz fazlasının olmaması
- B) Yurtdışına sermaye çıkışlarının hareketlenmesi
- C) Likidite talebinin beklenenden çok artması
- D) Piyasalarda güvensizliğin yaygınlaşması
- E) Uygulanmakta olan istikrar programının bütün hedeflerinde başarısız olunması

Yanıt: E (TODAİE 2006)

79. 2004 yılı itibariyle Türkiye'de işgücüne katılım oranı yüzde kaçtır?

- A) 9 B) 16 C) 24 D) 35 E) 48

Yanıt: E (TODAİE 2006)

80. Türkiye'de Kasım 2005 itibariyle kamu sermayeli mevduat bankası sayısı kaçtır?

- A) 2 B) 3 C) 4 D) 5 E) 6

Yanıt: B (TODAİE 2006)

81. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye ekonomisinde 2005 yılında bütçe açığındaki gerilemenin nedenlerinden biri değildir?

- A) Transfer harcamalarının düşmesi
- B) Döviz kurlarının durgunluk göstermesi
- C) İç borçlanma maliyetlerinin azalması

- D) Dolaylı vergi oranlarının artması
 E) Sosyal güvenlik kurumları harcamalarının azalması
 Yanıt: C (TODAİE 2006)

82. Türkiye ekonomisindeki makro ekonomik büyüklüklerden hangisi 2005 yılında istikrarlı bir biçimde iyileşme göstermemiştir?
 A) Enflasyon B) Büyüme C) Dış ödemeler
 D) Faiz dışı fazla E) Bütçe açığı
 Yanıt: C (TODAİE 2006)

83. Hazine Müsteşarlığı tarafından yayımlanan verilere göre, 1980-2002 döneminde Türkiye'de en yüksek yabancı sermaye izni verilen ülke aşağıdakilerden hangisidir?
 A) Belçika B) Fransa
 C) A.B.D. D) İngiltere
 E) Almanya
 Yanıt: B (TODAİE 2006)

84. T.C. Merkez Bankası Başkanı ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?
 A) Yüksek öğrenim görmüş olması şarttır.
 B) 5 yıllık bir dönem için atanır.
 C) Görev süresi bittikten sonra ikinci kez atanamaz.
 D) Merkez Bankası'nın en yüksek icra amiridir.
 E) Merkez Bankası Genel Kurulu'na başkanlık eder.
 Yanıt: C (TODAİE 2006)

85. Aşağıdakilerden hangisi, 2002-2006 döneminde Türkiye ekonomisinde ortaya çıkan gelişmelerden biri değildir?
 A) TL'nin devalüe edilmesi
 B) Gecelik faiz oranlarının düşmesi
 C) Dalgalı kur rejimine geçilmesi
 D) TL'den altı sıfır atılması
 E) Enflasyon hedeflemesine geçilmesi
 Yanıt: A (TODAİE 2006)

86. Türkiye'nin ihracatı içinde en büyük paya sahip tarımsal ürün aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Fındık B) Tütün C) Çay D) Zeytin E) Pamuk

Yanıt: A (TODAİE 2006)

87. Aşağıdakilerden hangisi 1930'lu yıllardaki devletçilik uygulamasının özelliklerinden biri değildir?

- A) Ekonomik gelişme için tarıma öncelik verilmiştir.
B) Sanayi büyük ölçüde temel tüketim mallarına konulan dolaylı vergilerle finanse edilmiştir.
C) Toprak mülkiyeti ile ilgili yasal bir düzenleme yapılmamıştır.
D) Temel tüketim mallarının yerli üretimi büyük ölçüde gerçekleştirilmiştir.
E) Dış ticaret açıklarından kaçınmak için büyük ölçüde ikili anlaşmalar kullanılmıştır.

Yanıt: A (TODAİE 2007)

88. Aşağıdakilerden hangisi 1960'lı yıllarda planlı kalkınmaya geçişinin nedenlerinden biri değildir?

- A) 1950'li yılların sonlarındaki dış ödeme güçlükleri ve enflasyon
B) Ekonomi yönetiminde teknokratlara yer verme isteği
C) Dünyadaki planlama uygulamalarının başarısı
D) Yerli ticaret sermayesinin daha çok kaynak istemesi
E) Dış borç verenlerin isteği

Yanıt: D (TODAİE 2007)

89. Aşağıdakilerden hangisi 1963 sonrası planlarda öngörülen ithal ikameci sanayileşmenin özelliklerinden biri değildir?

- A) İç pazarın dışarıdan gelecek rekabetten korunması
B) Sanayi yatırımlarının özendirilmesi
C) Gelir ve ücret politikaları ile iç talebin azaltılması
D) Aşırı değerli kur politikası uygulanması
E) Bazı ürünlerin gümrük vergisi ve kota ile korunması

Yanıt: C (TODAİE 2007)

90. T.C. Merkez Bankası kredileri 1970'li yıllarda özel kesim ve kamu kesimi arasında nasıl bir dağılım gösterir?

- A) Önemli bölümü özel kesime olmak üzere, hem özel hem de kamu kesimine verilmiştir.
- B) Önemli bölümü kamu kesimine olmak üzere, hem özel hem de kamu kesimine verilmiştir.
- C) Yalnızca özel kesime verilmiştir.
- D) Yalnızca kamu kesimine verilmiştir.
- E) Kriz dönemleri dışında, T.C. Merkez Bankası özel kesime de kamu kesimine de kredi vermemiştir.

Yanıt: B (TODAİE 2007)

91. Aşağıdakilerden hangisi 24 Ocak 1980'de başlayan dönemin uygulamalarından biri değildir?

- A) Fiyatlama sürecinin piyasa koşullarına bırakılması
- B) Türk Lirasının yabancı paralar karşısında değerlendirilmesi
- C) Faiz oranlarının yükseltilmesi
- D) İşgücü fiyatının düşük tutulması
- E) İhracatın artırılması

Yanıt: B (TODAİE 2007)

92. Aşağıdakilerden hangisi 1980'lerde gerçekleşen önemli politika değişikliklerinden biri değildir?

- A) 1980 yılının Temmuz ayında finansal serbestleşme çerçevesinde faizin piyasada belirlenmesi
- B) 1983 yılının Aralık ayında ithalat üzerindeki miktar sınırlamalarının kaldırılması
- C) 1983 yılının Aralık ayında yerleşiklere döviz mevduatı açma olanağı verilmesi
- D) Kasım 1987-Aralık 1989 döneminde döviz kurunun nominal çıpa olarak kullanılması
- E) 1989 yılının Ağustos ayında sermaye hareketinin serbest bırakılması

Yanıt: D (TODAİE 2007)

93. Aşağıdakilerden hangisi 5 Nisan 1994 Kararları öncesinde görülen gelişmelerden biri değildir?

- A) Hazine borçlanma faizinin bileşik olarak üç haneli sayılara çıkması
- B) Hazinesinin bazı borçlarına ihalelerini iptal etmek zorunda kalması
- C) Cari işlemler açığı/GSYİ oranınun hızla artması ve % 5'e yaklaşması
- D) 1994 yılının Ocak ayında yapılan kur ayarlamasına karşılık döviz kurunun önemli ölçüde yükselmesi
- E) Yüksek faizin de etkisiyle M2Y içinde döviz mevduatının % 20'ye kadar inmesi

Yanıt: E (TODAİE 2007)

94. Aşağıdakilerden hangisi Ocak 2000-Şubat 2001 döneminde gözlenen iktisadi olgulardan biri değildir?

- A) Serbest dalgalı döviz kuru rejimi uygulaması
- B) Türk Lirasının reel olarak değer kazanması
- C) Bankacılık kesiminin döviz açık pozisyonlarının döviz rezervine göre daha hızlı artması
- D) Cari işlemler açığının hızla yükselmesi
- E) Tüketici kredilerinin hızla artması

Yanıt: A (TODAİE 2007)

95. 2001 yılından başlayarak Türkiye'de para politikasında nasıl bir hedefleme (nominal çıpa) uygulaması vardır?

- A) Mayıs 2001'den günümüze kadar parasal hedefleme uygulanmıştır.
- B) Şubat 2001'den günümüze kadar döviz kuru hedeflemesi uygulanmıştır.
- C) Ocak 2002'den Aralık 2005 sonuna kadar örtük enflasyon hedeflemesi, Ocak 2006'dan günümüze kadar açık enflasyon hedeflemesi uygulanmıştır.
- D) Şubat 2001'den günümüze kadar hem parasal hedefleme hem de döviz kuru hedeflemesi uygulanmıştır.
- E) Ocak 2006'dan günümüze kadar parasal hedefleme uygulanmıştır.

Yanıt: C (TODAİE 2007)

96. Türkiye'de Ağustos 2002'de yapılan vergi düzenlemesiyle aşağıdaki değişikliklerden hangisi yapılmıştır?

- A) Kurumlar vergisi yarıya indirilmiştir.
- B) Asgari ücret, gelir vergisi kapsamı dışına çıkarılmıştır.
- C) Ücretlilere vergi iadesi kaldırılmıştır.
- D) İthalat vergileri yükseltilmiştir.
- E) Akaryakıt tüketim vergisi, taşıt alım vergisi gibi birçok önemli vergi ve fon kaldırılıp bunların yerine özel tüketim vergisi (ÖTV) konulmuştur.

Yanıt: E (TODAİE 2007)

97. Türkiye ekonomisindeki istihdamın 2006 yılındaki sektörel dağılımı aşağıdakilerin hangisinde doğru olarak verilmiştir?

Tarım (%)	Sanayi (%)	Hizmetler (%)
A) 27,3	25,4	47,3
B) 47,5	25,3	27,2
C) 18	25	57
D) 12,6	41	46,4
E) 40	31	29

Yanıt: A (TODAİE 2007)

98. Türkiye'nin 2006 yılı dış ticareti ve ödemeler bilançosuyla ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

- A) Dış ticaret açığı 40,1 milyar ABD Dolarıdır.
- B) Cari işlemler açığı 31,5 milyar ABD Dolarıdır.
- C) Turizm gelirleri azalmıştır.
- D) YTL'nin değerli kalması ve sanayi üretimindeki canlılık ara malları ithalatını artırmıştır.
- E) Tekstil ve giyim gibi emek yoğun sektörlerin toplam ihracat içindeki payı önemli ölçüde artmıştır.

Yanıt: E (TODAİE 2007)

99. TÜFE değeri Mayıs 2003'te 100, Nisan 2006'da 125,8 ve Euro değeri Mayıs 2003'te 1,72 YTL, Nisan 2006'da 1,63 YTL'dir. Euro bölgesinde enflasyonun 0 olduğu varsayıldığında Türkiye'de Euro'nun nominal ve reel değeri nasıl değişmiştir?

<u>Nominal (%)</u>	<u>Reel (%)</u>

A) 5,1	30
B) 2,2	-25,8
C) -5,2	-5,2
D) -5,2	-24,6
E) -25,8	-30

Yanıt: D (TODAİE 2007)

100. T.C. Merkez Bankasının 2006 TÜFE enflasyon hedefi ve enflasyon gerçekleşmesi yüzde kaçtır?

<u>Hedef</u>	<u>Gerçekleşme</u>
A) 5	5
B) 5	9,65
C) 3	5,35
D) 7	5,25
E) 10	9,15

Yanıt: B (TODAİE 2007)

101. Türkiye ekonomisinde 2006 yılı sermaye hareketleriyle ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

- A) Rezerv değişimleri (TCMB+Bankalar) ile IMF kredileri hariç 55,5 milyar ABD Doları sermaye girişi olmuştur.
- B) Doğrudan yatırım girişleri net 19,2 milyar ABD Dolarıdır.
- C) TCMB rezervleri 6,1 milyar ABD Doları azalmıştır.
- D) Bankaların ve özel sektörün kullandığı uzun vadeli krediler net 28 milyar ABD Dolarıdır.
- E) Bankaların rezervleri 10,3 milyar ABD Doları artmıştır.

Yanıt: C (TODAİE 2007)

102. Türkiye ekonomisinde, 2006 yılı merkezi yönetim bütçe gerçekleştirmeleriyle ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) Dolaylı vergiler dolaysız vergilerden fazladır.
- B) Vergi dışı gelirler vergi gelirlerinden fazladır.
- C) En büyük harcama kalemi personel harcamalarıdır.
- D) Harcamaların yaklaşık % 5'i faiz harcamasıdır.

E) Merkezi yönetim faiz dışı dengesi açık vermiştir.

Yanıt: A (TODAİE 2007)

103. Türkiye'de merkezi yönetimin borç stokunun 2007 yılı başındaki değerleriyle ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

- A) Toplam borç stoku yaklaşık 350 milyar YTL'dir.
- B) İç borçlar dış borçlardan fazladır.
- C) İç borçların çoğunluğu piyasayadır.
- D) İç borç stokunun vadeye kalan süresi bir yıldan uzundur.
- E) Dış borçların çoğunluğu Uluslararası Para Fonuna'dır.

Yanıt: E (TODAİE 2007)

104. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de tarım sektörünün özelliklerinden biri değildir?

- A) Hane halkı sayısı azalmaktadır.
- B) Toprak kullanımı azalmaktadır.
- C) Kullanılan arazi bakımından büyük üreticilik egemendir.
- D) Yalnız kendi arazisini kullananlar en büyük paya sahiptir.
- E) İşletme büyüklükleri dağılımı kimi bölgelerde eşitlikten çok uzaktır.

Yanıt: C (TODAİE 2007)

105. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de imalat sanayisinin özelliklerinden biri değildir?

- A) Kamu kesiminin katma değer payı özel kesiminkinden büyüktür.
- B) Stoksuz çalışma gibi yeni üretim teknikleri uygulaması azdır.
- C) Bilgisayar bütünlüklük imalat uygulaması yaygın değildir.
- D) AR-GE harcamaları ve AR-GE'ye dayalı yenilikler AB ortalamasına göre düşüktür.
- E) Kamu sektörü kimya, petrol ve petrol ürünleri gibi daha sermaye yoğun sektörlerde üretim yapmaktadır.

Yanıt: A (TODAİE 2007)

106. Türkiye'deki maden ve enerji sektörleriyle ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

- A) Petrol ihtiyacının çok büyük bölümü ithalatla karşılanmaktadır.

- B) Hidroelektrik enerjinin payı azalmaktadır.
- C) Enerji kaynağı olarak doğal gazın payı artmaktadır.
- D) Madencilik kesiminde iş yerlerinin büyük bölümü kamuya aittir.
- E) Madencilik sektöründe kamu sektörünün sermaye yoğunluğu ve göreceli olarak teknolojik üstünlüğü vardır.

Yanıt: D (TODAY 2007)

107. Türkiye ekonomisinde hizmetler sektörüyle ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

- A) Hizmetler sektörü içinde ulusal gelire katkısı en büyük olan, ticaret sektörüdür.
- B) Toptan ticaret yapan iş yerlerinin en önemli kesimi gıda maddeleri ticareti yapanlardır.
- C) Yük taşımacılığı çoğunlukla demiryoluyla yapılmaktadır.
- D) Yolcu taşımacılığı genellikle karayoluyla yapılmaktadır.
- E) Son yıllarda hizmetler sektörü içinde turizmin payı artmıştır.

Yanıt: C (TODAY 2007)

108. Aşağıdakilerden hangisi yüksek oranda gözlenen kayıt dışı istihdamı azaltmaz?

- A) İstihdam üzerindeki vergi yükünün azaltılması
- B) Kıdem tazminatının artırılması
- C) İşsizlik sigortasına işveren tarafından yapılan katkıların azaltılması
- D) Geçici bölgesel asgari ücret uygulaması
- E) Asgari ücret kadar gelirin vergiden muaf tutulması

Yanıt: B (TODAY 2007)

109. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de son dönemde gözlenen işsizliğin özelliklerinden biri değildir?

- A) İşsizlik oranı % 10'un üzerindedir.
- B) Kentsel yerlerde işsizlik kırsal yerlere göre daha fazladır.
- C) İşsizlerin çoğunluğu erkektir.
- D) İşsizlerin çoğunluğunun eğitimi lise düzeyinin altındadır.
- E) Daha önce bir işte çalışmış olan işsizlerin çoğunluğu tarım sektöründe çalışmıştır.

Yanıt: E (TODAY 2007)

110. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de uygulanmakta olan işsizlik sigortasının özelliklerinden biri değildir?

- A) Primler; sigortalı, işveren ve devlet tarafından ödenmektedir.
- B) İşsizlik ödeneği en az 180, en fazla 300 gün ödenir.
- C) İşsizlik ödeneğinden yararlanabilmek için hizmet akdinin feshinden öncelikle 120 gün sürekli olmak üzere, son 3 yılda en az 600 gün prim ödenmelidir.
- D) İşsizlik ödeneği asgari ücretin brütü kadardır.
- E) İşsizlik fonu çoğunlukla hazine bonosu ve devlet tahvilinde değerlendirilmektedir.

Yanıt: D (TODAİE 2007)

111. 1923 ile 1940 yılları arasında uygulanan iktisadi politikalarından "tüccarî denge" olarak adlandırılan makroekonomik koşulların ikisi aşağıdakilerden hangisinde birlikte verilmiştir?

- A) Denk bütçe ve tam istihdam
- B) Denk bütçe ve sıkı para politikası
- C) Sıkı para politikası ve tam istihdam
- D) Dış denge ve genişletici para politikası
- E) Genişletici para politikası ve tam istihdam

Yanıt: B (TODAİE 2008)

112. Türkiye'de devlet öncülüğünde sanayileşme politikası ilk kez aşağıdaki dönemlerin hangisinde uygulanmıştır?

- A) 1930-1945
- B) 1945-1950
- C) 1950-1960
- D) 1960-1980
- E) 1980-1990

Yanıt: A (TODAİE 2008)

113. 1947 yılı Türkiye İktisadi Kalkınma Planı kim tarafından hazırlanmıştır?

- A) J. Tinbergen
- B) S. Varner
- C) H. Truman
- D) A. Lewis
- E) A. Sen

Yanıt: B (TODAİE 2008)

114. Türkiye'nin Marshall Planı kapsamına alınmasının temel nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Kamu kesiminin eticiliğinin artırılması
- B) İç tüketicinin artırılması
- C) Uluslararası Para Fonu ile olan üyelik anlaşması
- D) Sanayileşmenin hızlandırılması
- E) Türkiye'nin Avrupa'nın yeniden inşasına katkıda bulunacağı görüşü

Yanıt: E (TODAİE 2008)

115. Aşağıdaki kamu iktisadi teşebbüslerinden hangisi 1950 ile 1960 yılları arasında kurulmamıştır?

- A) Et ve Bahk Kurumu
- B) Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
- C) Türkiye Taşkömürü Kurumu
- D) Devlet Malzeme Ofisi
- E) Selüloz ve Kâğıt Sanayii Kurumu

Yanıt: C (TODAİE 2008)

116. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın üretim planlamasındaki öncelikler bakımından en belirgin özelliği aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Yatırım mallarında sadece yerli sermayeye öncelik verilmesi
- B) Yatırım mallarında sadece yabancı sermayeye öncelik verilmesi
- C) Ara ve yatırım mallarında özel sektöre öncelik verilmesi
- D) Ara ve yatırım mallarında kamu sektörüne öncelik verilmesi
- E) Dayanıklı tüketim mallarının bütünüyle dışarıdan alınması

Yanıt: D (TODAİE 2008)

117. Türkiye'de özelleştirmeye ilişkin ilk yasal düzenleme kaç yılında yapılmıştır?

- A) 1938 B) 1984 C) 1985 D) 1986 E) 1987

Yanıt: B (TODAİE 2008)

118. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de 2000-2001 Krizlerini hazırlayan koşullardan biri değildir?

- A) Aşırı değerli Türk Lirası
- B) Yüksek cari işlemler açığı
- C) Bankaların açık pozisyonları
- D) Kamu bankalarının görev zararları
- E) Yüksek oranlı özel sektör dış borcu

Yanıt: E (TODAİE 2008)

119. Türkiye'de 1990-2006 yılları arasında iç borçların birincil piyasada alıcılarına göre dağılımı göz önüne alındığında, aşağıdakilerden hangisi en büyük alıcıdır?

- A) Bankalar
- B) Resmi kurumlar
- C) Özel sektör
- D) Hane halkı
- E) Yabancılar

Yanıt: A (TODAİE 2008)

120. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye ekonomisinde 2002-2006 yılları arasında, YTL'nin değer kazanması ile doğrudan ilişkili olan makroekonomik gelişmelerden biri değildir?

- A) GSMH'nin artması
- B) Kişi başına gelirin artması
- C) Yabancı sermaye girişlerinin artması
- D) Enflasyonun gerilemesi
- E) Bütçe açıklarının azalması

Yanıt: E (TODAİE 2008)

121. Türkiye'de "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" hangi yıl yaşanan krizden sonra uygulanmaya başlamıştır?

- A) 1980
- B) 1989
- C) 1994
- D) 1997
- E) 2001

Yanıt: E (TODAİE 2008)

122. Aşağıdakilerden hangisi 2008 yılı başından itibaren Türkiye ekonomisini bekleyen potansiyel makroekonomik sorunlar arasında kabul edilmemektedir?

- A) Yüksek işsizlik

- B) Yavaşlayan ekonomik büyüme
- C) Yüksek kamu iç borç oranı
- D) Yüksek cari işlemler açığı
- E) Yüksek reel faiz oranları

Yanıt: C (TODAİE 2008)

123. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'deki özel sermayeli mevduat bankalarından biri değildir?

- A) Akbank
- B) Şekerbank
- C) Türk Eximbank
- D) Türkiye Garanti Bankası
- E) Yapı ve Kredi Bankası

Yanıt: C (TODAİE 2008)

124. Aşağıdakilerden hangisi T.C. Hazine Müsteşarlığının iç borçlanmada en sık kullandığı yöntemdir?

- A) TÜFE'ye endeksli yöntem
- B) Sabit kuponlu döviz cinsî yöntemi
- C) Değişken faizli yöntem
- D) Sabit kuponlu YTL cinsî yöntemi
- E) İskontolu faiz yöntemi

Yanıt: E (TODAİE 2008)

125. Aşağıdakilerden hangisi Küçük ve Orta Boy İşletmeler (KOBİ) teşvik sisteminden yararlanan yatırımlar arasında yer almaz?

- A) Enerji
- B) Tarım
- C) Turizm (konaklama tesisleri)
- D) Sağlık
- E) Yazılım geliştirme

Yanıt: A (TODAİE 2008)

126. İstanbul'dan sonra en çok sayıda uluslararası sermayeli şirketin bulunduğu şehir aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Ankara
- B) Antalya
- C) Bursa
- D) Muğla
- E) İzmir

Yanıt: B (TODAİE 2008)

127. Aşağıdakilerden hangisi Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde yabancı sermayenin en çok yatırım yaptığı alandır?

- A) İlaç
- B) Gıda
- C) Taşıt araçları
- D) Kauçuk
- E) Elektronik

Yanıt: C (TODAİE 2008)

128. Türkiye'nin dış ticaret politikalarında köklü değişikliklere yol açan yapısal düzenlemeler hangi plan döneminde uygulanmaya başlamıştır?

- A) Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
- B) İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
- C) Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
- D) Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
- E) Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

Yanıt: D (TODAİE 2008)

129. 1980 sonrası uygulanan kalkınma planlarının temel amacı aşağıdakilerden hangisi olabilir?

- A) Mali piyasaların kontrol altına alınması
- B) Ekonominin dış rekabete karşı korunması
- C) Ekonominin rekabet gücünün artırılması
- D) Yatırımlara negatif reel faiz uygulanması
- E) Kamu kesimi imalat sanayi yatırımlarının artırılması

Yanıt: C (TODAİE 2008)

130. Aşağıdakilerden hangisi Cumhuriyetin ilk on yılında kamu harcamalarının gerçekleştiği alanlar itibarıyla ilk sırada yer almaktadır?

- A) Devlet borçları
- B) Savunma harcamaları
- C) Demir yolu harcamaları
- D) KİT'lerin kuruluş harcamaları
- E) Tarımsal krediler

Yanıt: A (TODAİE 2009)

131. I. Kâğıt para

II. Altın para

III. Gümüş para

Cumhuriyetin ilk on yılında piyasada kullanılan para türleri yukarıdakilerden hangileridir?

A) Yalnız I

B) Yalnız II

C) Yalnız III

D) II ve III

E) I, II ve III

Yanıt: E (TODAİE 2009)

132. T.C. Merkez Bankası kuruluncaya kadar geçen sürede Türk Lirasının değeri nasıl belirlenmiştir?

A) Merkezi hükümet tarafından

B) İç piyasa koşullarınca

C) Dış piyasa koşullarınca

D) Hem iç hem de dış piyasa koşullarınca

E) Dâyun-u Umumiye tarafından

Yanıt: D (TODAİE 2009)

133. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye ekonomisinde 1933-1945 döneminde kamu maliyesinin ayırt edici özelliklerinden biri değildir?

A) Kamu harcamalarının artması

B) Kamu gelirlerinin artması

C) Denk bütçe uygulaması

D) Bütçe harcamaları içinde dolaysız vergilerin azalması

E) Kamu bütçesinin sanayileşmenin finansman kaynağı olması

Yanıt: D (TODAİE 2009)

134. 1950-1960 yılları arasında yabancı sermaye girişlerinin bir yolu olan Petrol Yasası kaç yılında çıkarılmıştır?

A) 1952

B) 1954

C) 1956

D) 1958

E) 1960

Yanıt: B (TODAİE 2009)

135. 1950-1960 yılları arasında Türkiye'ye yabancı sermaye en çok hangi ülkeden gelmiştir?

- A) ABD B) Batı Almanya C) İsviçre
D) Hollanda E) İngiltere

Yanıt: A (TODAİE 2009)

136. Aşağıdakilerden hangisi ekonomi politikasında 1980 dönüşümünün özellikleri arasında yer almaz?

- A) Fiyatlama sürecinin piyasa koşullarına bırakılması
B) İhracatın teşviki
C) Yüksek faiz politikası
D) Serbest kur rejimi
E) Genişletici para politikası

Yanıt: D (TODAİE 2009)

137. Aşağıdakilerden hangisi 1980 dönüşümü ile birlikte konsolide bütçede görülen değişiklikler arasında sayılamaz?

- A) Cari harcamaların artması
B) Yatırım harcamalarının azalması
C) İç borç anapara ödemelerinin oranının artması
D) İç borç faiz ödemelerinin payının artması
E) KİT'lere ayrılan kaynakların azalması

Yanıt: C (TODAİE 2009)

138. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de 1986 yılından sonra para arzı kontrol mekanizmasında değişiklikler sağlayan kurumsal düzenlemelerden biri değildir?

- A) İMKE'nin kurulması
B) Munzam karşılıklara faiz verilmeye başlanması
C) Hazine'nin, ihaleli bono ve tahvil satışına başlaması
D) Bankalar arası para piyasasının kurulması
E) T.C. Merkez Bankası'nın açık piyasa işlemlerine başlaması

Yanıt: B (TODAİE 2009)

139. Aşağıdakilerden hangisi 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda kullanılan ilk kâğıt paradır?

- A) Kaimе
- B) Sultani
- C) Mecidiye
- D) Kuruş
- E) Lira

Yanıt: A (TODAY 2010)

140. Türkiye ekonomisinin 1923-1929 dönemindeki üretim yapısıyla ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) Ulusal gelir bileşenleri içinde ticaret en yüksek paya sahiptir.
- B) Ulusal gelir bileşenleri içinde tarım en yüksek paya sahiptir.
- C) Tarım fiyatları dönem içinde sürekli azalmıştır.
- D) Ticaret istihdam içinde en yüksek paya sahiptir.
- E) Sanayi üretimi gerilemiştir.

Yanıt: B (TODAY 2010)

141. Aşağıdakilerden hangisi 1929'da başlayan buhranın Türkiye ekonomisine olan etkilerinden biridir?

- A) Osmanlı Bankasının iflas etmesi
- B) Düyun-ı Umumiye idaresinin iflas etmesi
- C) Dış ticaret açığının hızla artması
- D) Dış ticaret hadlerinin Türkiye'nin ihracat malları aleyhine değişmesi
- E) Enflasyon oranının hızla artması

Yanıt: D (TODAY 2010)

142. Aşağıdakilerden hangisi 1930'lu yıllarda Türkiye ekonomisinde gerçekleşen gelişmelerden biri değildir?

- A) Gümrük vergisi oranlarında değişiklik yapılması
- B) Kamu maliyesinin senyoraaj hakkı elde etmesi
- C) Merkez Bankasının kurulamamış olması nedeniyle ekonomide emisyon sıkıntısı yaşanması
- D) Para arzının genişlemesi
- E) Dış ticaret dengesinin fazla vermesi

Yanıt: C (TODAY 2010)

143. Aşağıdakilerden hangisi Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun hükümlerinden biridir?

- A) Gerekli koşullara sahip özel kuruluşlara ham madde, alet-makine ve yedek parça ithalatında gümrük muafiyeti getirilmesi
- B) Sadece kamu kuruluşlarının teşviklerden yararlandırılması
- C) Maden ocaklarının tamamının teşvik dışında bırakılması
- D) Teşviklerin finansmanı amacıyla özel kuruluşların ödediği damga vergisinin artırılması
- E) Tarım kredi kooperatiflerinin kurulması

Yanıt: A (TODAİE 2010)

144. Aşağıdakilerden hangisi Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı'nın temel amaçlarından biridir?

- A) Maden işleme alanında özel sektöre öncelik verilmesi
- B) İthal edilen temel tüketim mallarının yerli üretimine öncelik verilmesi
- C) Sanayi kuruluşlarının başkent Ankara'ya yakın illerde yoğunlaştırılması
- D) Etibank kredileri ile pamuklu mallar üretiminin özendirilmesi
- E) İşlenmemiş pamuk ihracatının yasaklanması

Yanıt: B (TODAİE 2010)

145. Aşağıdakilerden hangisi 1947 Kalkınma Planı'nın amaçlarından biridir?

- A) Moratoryum ilan edilerek dış borçların ödenmemesi
- B) Ekonominin her alanında Devlet kontrolünün artırılması
- C) Kamuya ait bankaların tasfiye edilmesi
- D) Madencilik, enerji, demir-çelik ve demir yolları dışında kalan ekonomik girişimlerin zamanla özelleştirilmesi
- E) Parasal istikrarın sağlanması amacıyla Merkez Bankasının tasfiye edilmesi

Yanıt: D (TODAİE 2010)

146. Aşağıdakilerden hangisi 1950'li yıllarda uygulanan ekonomik politikalardan biridir?

- A) KİT'lerin özel sermaye ile olan ortaklıklarının tasfiye edilmesi

- B) KİT'lerin sermayelerinin artırılması ve yeni KİT'lerin kurulması
- C) Yabancı sermaye girişleri üzerindeki her türlü kontrol ve kısıtlamaların kaldırılması
- D) KİT'lerin sermayelerinin azaltılması
- E) Tarımsal kredilerin kısıtlanması

Yanıt: B (TODAİE 2010)

147. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye ekonomisinde uygulanan beş yıllık kalkınma planlarının ortak özelliklerinden biridir?

- A) Kalkınmada kısa dönemli stratejilere ağırlık vermeleri
- B) Kalkınma programlarında özel girişimlere öncelik vermeleri
- C) Sanayileşmeye öncelik vermeleri
- D) 1980'li yıllardan gelen devletçi girişimlerin tasfiyesini içermeleri
- E) Kalkınmada tarımsal üretime öncelik vermeleri

Yanıt: C (TODAİE 2010)

148. Aşağıdakilerden hangisi ekonomik planlama döneminde (1983-1980) kredi sisteminin genel özelliklerinden biri değildir?

- A) Banka kredilerinin dağılımında en yüksek payı ticaret sektörünün alması
- B) Merkez Bankasının Hazineye kısa süreli avans vermesi
- C) Merkez Bankası kredilerinin ağırlıklı olarak kamu sektörüne verilmesi
- D) Özel sektörün Merkez Bankasından aldığı kredilerin sürekli artış göstermesi
- E) Sanayi sektörünün aldığı banka kredilerinin hızla düşmesi

Yanıt: E (TODAİE 2010)

149. 24 Ocak 1980 Kararları'na göre, Devletin fiyat belirleme politikasıyla ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) Mal ve hizmet fiyatları, piyasa tarafından serbestçe belirlenmeli; Devlet sadece üretim faktörleri fiyatlarını kontrol etmelidir.
- B) Gerek mal ve hizmet gerekse üretim faktörlerinin fiyatları piyasa tarafından serbestçe belirlenmelidir.
- C) İthal mal fiyatları Devlet tarafından kontrol edilmelidir.

- D) Mal ve hizmet piyasalarında karaborsanın önüne geçebilmek amacıyla fiyat denetim komisyonları kurulmalıdır.
- E) Fiyat istikrarının sağlanması amacıyla Türk Lirası'nın devalüe edilmesi durdurulmalı ve sabit kur rejimi uygulanmalıdır.

Yanıt: B (TODAİE 2010)

150. Türkiye ekonomisinde 1970'li yıllar ile 1980'li yıllar karşılaştırıldığında ihracatın bileşenleriyle ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) Tarımın toplam ihracat içindeki payı artmış, madencilik ve sanayi payları düşmüştür.
- B) Her iki dönemde de tarım en büyük paya sahipken tarımı sanayi ve madencilik izlemiştir.
- C) Gerek 1970'lerde gerekse 1980'lerde sanayi ihracat içinde en yüksek paya sahiptir.
- D) Madencilik 1970'lerde ihracat içinde en büyük paya sahipken 1980'lerde ikinci sıraya düşmüştür.
- E) Tarım 1970'lerde ihracat içinde en büyük paya sahipken 1980'li yıllarda sanayi en büyük paya sahip olmuştur.

Yanıt: E (TODAİE 2010)

151. Ekonominin dış açılmaya başladığı 1980-1990 döneminde Türkiye'nin dış borçlarıyla ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) Artan yerli tasarruflar nedeniyle dış borç stoku azalmıştır.
- B) Yabancı sermaye yatırımları nedeniyle dış borç stoku azalmıştır.
- C) Dış açılma ve ihracat gelirlerindeki artışa rağmen dış borç stoku artmıştır.
- D) Dış açılma ve ihracat gelirlerindeki artış sayesinde dış borç stoku azalmıştır.
- E) Türkiye'nin dış borcu kalmamıştır.

Yanıt: C (TODAİE 2010)

152. 24 Ocak 1980 Kararları ile başlayan dönemde kamu harcamalarıyla ilgili temel yaklaşım aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Kamu kesimi harcamalarının kısıtlanması ve KİT'lerin özel sektöre devri

- B) Kamu harcamalarının yatırım alanında yoğunlaşması
- C) Kamunun cari harcamaları kısıtlanırken KİT'lerin faaliyet alanlarının genişletilmesi
- D) Özel sektörün etkin olmadığı alanlarda yeni KİT'lerin kurulması
- E) Kamu harcamalarının ve KİT'lerin faaliyetlerinin artırılarak ekonomik büyüme sağlanması

Yanıt: A (TODAE 2010)

153. 11 Ağustos 1989 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan "Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Karar" ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

- A) Türkiye'de yerleşik kişilere döviz satın alma ve bulundurma izni verilmiştir.
- B) Türkiye'de yerleşik kişilerin yurt içi ve yurt dışından döviz kredisi almalarına izin verilmiştir.
- C) Dışanda yerleşik kişilere Türk menkul kıymetlerini alma ve satma hakkı verilmiştir.
- D) Bankaların çıkardığı mevduat sertifikalarının alım-satımında bankacılık kuruluşlarına aracılık yapabilme izni verilmiştir.
- E) Dışanda yerleşik kişilerin Türkiye'de menkul kıymetlerden elde ettikleri kârı yurt dışına transfer etmelerine izin verilmiştir.

Yanıt: D (TODAE 2010)

154. Sermaye hareketlerinin serbestleştiği 1990'lı yıllarda Türkiye'deki sermaye akımlarıyla ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) Dönem boyunca, yabancı sermaye girişinin en büyük kaynağını yurt içinde doğrudan yatırım oluşturmuştur.
- B) 1994 ve 1998 kriz yılları haricinde net yabancı sermaye girişi olmuştur.
- C) Portföy yatırımları dönem boyunca sürekli azalmıştır.
- D) Dönem boyunca, Türkiye'den yurt dışına doğrudan yatırım gerçekleşmemiştir.
- E) 1995 yılından itibaren net yabancı sermaye çıkışı olmuştur.

Yanıt: B (TODAE 2010)

155. 2000 yılı sonbaharında Türkiye ekonomisinin karşı karşıya kaldığı sorun aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Tarımsal üretimin ve gelirin kötü hava koşulları nedeniyle düşmesi
- B) Türkiye'nin dış borçlarını ödeyemez hâle gelmesi
- C) Türkiye'nin OECD'den çıkarılması
- D) Bankacılık sektörü başta olmak üzere finans sektöründe kriz yaşanması
- E) Merkez Bankasında bulunan uluslararası rezerv miktarının bir milyar doların altına düşmesi

Yanıt: D (TODAİE 2010)

156. Türkiye ekonomisinde 1994, 1998 ve 2001 yıllarının ödemeler dengesi açısından ortak özelliği aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Söz konusu yıllarda yurt içinde doğrudan yatırım girişleri olmamıştır.
- B) Söz konusu yıllar ödemeler dengesi hesaplama biçiminin değiştiği yıllardır.
- C) Söz konusu yıllar Türkiye ekonomisinin net yabancı sermaye girişine sahip olduğu yıllardır.
- D) Söz konusu yıllar cari işlemler dengesinin açık, sermaye ve finans hesabının fazla verdiği yıllardır.
- E) Söz konusu yıllar cari işlemler dengesinin fazla, sermaye ve finans hesabının açık verdiği yıllardır.

Yanıt: E (TODAİE 2010)

157. Aşağıdakilerden hangisi Şubat 2001 Krizi sırasında gerçekleşmemiştir?

- A) İnterbank gecelik faiz oranının % 100'ün üzerine çıkması
- B) İMKB 100 endeksinde gerileme
- C) Merkez Bankası uluslararası rezervlerinde düşüş
- D) Net sermaye çıkışları
- E) Hükümetin kamu personel maaş ve ücretlerini ödeyemeyeceğini açıklaması

Yanıt: E (TODAİE 2010)

158. 2001 Krizi ile 2008 yılları arasındaki dönemde kamu borç stoku ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) Toplam kamu borç stokunun GSYH'ye oranı azalmıştır.
- B) IMF'ye olan borçlar dışında kamunun dış borcu kalmamıştır.
- C) Kamu iç borç stokunun GSYH'ye oranı artmıştır.
- D) Kamu dış borç stokunun GSYH'ye oranı artmıştır.
- E) Kamu mevduatının GSYH'ye oranı azalmıştır.

Yanıt: A (TODAİE 2010)

159. GSYH verilerine göre, Türkiye ekonomisinin 2001 Krizinden itibaren büyüme performansı ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) Türkiye ekonomisi 2001 yılını takip eden üç yıl boyunca küçülmüştür.
- B) Türkiye ekonomisi küresel krizin etkisiyle 2007 ve 2008 yıllarında küçülmüştür.
- C) Türkiye ekonomisi, tarihindeki en derin küçülmesini 2004 yılında yaşamıştır.
- D) Türkiye ekonomisi 2002 ile 2008 yılları arasında her yıl büyümeyi başarmıştır.
- E) Türkiye ekonomisi 2006 ile 2008 yılları arasında sürekli küçülmüştür.

Yanıt: D (TODAİE 2010)

160. Türkiye ile IMF arasında herhangi bir stand-by anlaşmasının yürürlükte olmadığı yıl aşağıdakilerden hangisidir?

- A) 2009 B) 2005 C) 2002 D) 2001 E) 2000

Yanıt: A (TODAİE 2010)

161. Türkiye ekonomisinde kamu maliyesi ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) 2008 yılı itibarıyla dolaylı vergilerin vergi gelirleri içindeki payı % 10'un altına inmiştir.
- B) 2001 Krizinden itibaren vergi gelirlerinin toplam bütçe gelirleri içindeki payı hızla azalmaktadır.
- C) 1990'lardan günümüze dek dolaylı vergilerin kamu gelirleri içindeki payı doğrudan vergilerden daha büyüktür.

- D) Son on yıldır vergi gelirleri ağırlıklı olarak doğrudan vergilerden oluşmaktadır.
- E) 2008 yılında yapılan yasal düzenlemeler ile dolaylı vergiler, vergi gelirleri kapsamında çıkarılmıştır.

Yanıt: C (TODAİE 2010)

162. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında karşılaştığı ekonomik sorunlardan biridir?

- A) Dış ticaret fazlası nedeniyle Türk lirasının aşırı değerlenmesi
- B) T.C. Merkez Bankasının gevşek para politikasının neden olduğu enflasyon
- C) Gümrük vergilerinin artırılması nedeniyle temel ihtiyaç mallarının ithal edilememesi
- D) Osmanlı'dan kalan dış borçlar sorunu
- E) Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı demiryolu şirketlerinin iflası

Yanıt: D (TODAİE 2011)

163. Aşağıdakilerden hangisi 1920'li yıllarda Türkiye Cumhuriyeti tarafından uygulanan ekonomi politikalarından biridir?

- A) Aşar ve ağnamın tek bir vergi altında birleştirilmesi
- B) Tütün rejisinin millileştirilmesi
- C) Demir yollarının millileştirilmesi
- D) Sanayî Teşvik Yasası'nın iptal edilmesi
- E) T.C. Merkez Bankasının kurulması

Yanıt: C (TODAİE 2011)

164. Aşağıdakilerden hangisi 1930'larda uygulanmaya başlanan devlet-çi sanayileşmenin hedefleri arasında yer alır?

- A) Yatırım (sermaye) malları üretimine hız verilmesi
- B) İthal ikameci kalkınmadan kaçınılması
- C) Sanayi üretiminin ihracat odaklı kurulması
- D) Özel sektörün sanayi üretiminden çekilmesi
- E) Temel tüketim mallarının yerli üretim ile karşılanması

Yanıt: E (TODAİE 2011)

165. Aşağıdakilerden hangisi II. Dünya Savaşı sonrasında devletçiliğin sona ermesi ile Türkiye ekonomisinde uygulanan politikalarından biri değildir?

- A) Tarımda makineleşme ve karayolu ulaşımına öncelik verilmesi
- B) Kamuya ait enerji yatırımlarının sürdürülmesi
- C) KİT'lerin özelleştirilmesi
- D) Özel girişimciliğin teşvik edilmesi
- E) Yabancı sermaye yatırımlarının özendirilmesi

Yanıt: C (TODAİE 2011)

166. Aşağıdakilerden hangisi 1950'li yıllarda Türkiye'de tarımsal üretimi arttıran nedenlerden biri değildir?

- A) Tarımsal kredi olanaklarının genişlemesi
- B) Traktör sayısının artması
- C) Tarım ürünleri fiyatlarının desteklenmesi
- D) Et ve Balık Kurumu'na ait arazilerin özelleştirilmesi
- E) Topraksız köylülere toprak dağıtılması

Yanıt: D (TODAİE 2011)

167. Aşağıdakilerden hangisi, 1946-1960 yılları arasında Türkiye'de yaşanan ekonomik ve toplumsal değişimlerden biridir?

- A) Hızlı kentleşme ve iç pazarın büyümesi
- B) Tarımda üretim yapılan alan miktarının azalması
- C) İthalat nedeniyle yerli tarımsal üretimin iç piyasadan çekilmesi
- D) Ulaşım alanındaki yatırımların azalması
- E) Temel tüketim mallarının ithalat yoluyla karşılanması

Yanıt: A (TODAİE 2011)

168. Aşağıdakilerden hangisi 1960 sonrası planlı gelişme döneminde uygulanan sanayileşme politikalarının özelliklerinden biridir?

- A) İhracata dayalı büyüme modelinin benimsenmesi
- B) Yatırımların ağırlıklı olarak tarım sektöründe yoğunlaşması
- C) İthal ikameci sanayileşme modelinin uygulanması
- D) KİT'lerin ihracat ekseninde yeniden düzenlenmesi
- E) Yabancı sermaye yatırımlarına asla izin verilmemesi

Yanıt: C (TODAİE 2011)

169. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye ekonomisinin 1970'li yıllarda karşı karşıya kaldığı makroekonomik sorunlardan biri değildir?

- A) Dış borçların artması
- B) Enflasyon oranının yükselmesi
- C) T.C. Merkez Bankası döviz rezervlerinin erimesi
- D) İstihdam düzeyinin gerilemesi
- E) Dış ticaret dengesinin açık vermesi

Yanıt: D (TODAİE 2011)

170. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye ekonomisinde 1978 yılında yaşanan krizin nedenlerinden biridir?

- A) Bankacılık sektöründeki iflaslar nedeniyle sektör faaliyetlerinin durma noktasına gelmesi
- B) İMKB'de işlem gören hisse senetlerindeki ani fiyat düşüşleri
- C) Türk lirasının hızla değer kazanması
- D) KİT'lerin özel dış kredi almalarının yasaklanması
- E) Dış borçların ödenmesi için yeterli döviz kaynağının bulunamaması

Yanıt: E (TODAİE 2011)

171. Aşağıdakilerden hangisi 24 Ocak 1980 ekonomik programının hedefleri arasında yer almaz?

- A) İhracatın artırılması
- B) Enflasyonun düşürülmesi
- C) Dış borçların düzenli olarak ödenmesi
- D) Mali disiplinin sağlanması
- E) Ekonomik büyüme amacıyla kamu yatırımlarının artırılması

Yanıt: E (TODAİE 2011)

172. Aşağıdakilerden hangisi 1980-1981 yıllarında uygulanan yapısal uyum programına göre yapılan düzenlemelerden biridir?

- A) İthal ikameci sanayinin güçlendirilmesi
- B) Gümrük reformu ve ithalat liberalizasyonu
- C) Türk lirasının konvertibl hâle getirilmesi
- D) Gevşek para politikasına geçilmesi

- E) Bütçe açığını kapatmak amacıyla enerji yatırımlarının durdurulması

Yanıt: B (TODAİE 2011)

173. 1980'deki yapısal dönüşüm sonrasında Türkiye'de Devletin KİT'lere yönelik temel politikası aşağıdakilerden hangisidir?

- A) KİT'lere yapılacak yatırımların piyasa verimliliği esasına göre artırılması
 B) Mülkiyeti kamuya ait kalmak koşuluyla, KİT'lerin idaresinin özel sektöre devredilmesi
 C) KİT'lerin özelleştirilme kapsamına alınması
 D) KİT'lerin görev zararlarının genel bütçeden karşılanmasına son verilmesi
 E) KİT'lerin KOBİ'lere bedelsiz devredilmesi

Yanıt: C (TODAİE 2011)

174. Aşağıdakilerden hangisi, Türkiye ekonomisinde 1989 yılında para piyasalarında yapılan düzenlemenin sonucunda gerçekleşmiştir?

- A) Türk lirası ve yabancı paraların dolaşımı üzerindeki kısıtların kaldırılması
 B) Özel sektöre ait döviz tevdiat hesaplarının T.C. Merkez Bankası bünyesinde toplanması
 C) Ticari bankaların T.C. Merkez Bankasında tuttuğu zorunlu mevduat karşılıklarının kaldırılması
 D) İMKB'de faaliyet gösteren aracı kurumlara mevduat toplama yetkisi verilmesi
 E) Bankacılık sisteminde bulunan mevduatlar için Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun kurulması

Yanıt: A (TODAİE 2011)

175. Türkiye ile Avrupa Birliği arasında kabul edilen Gümrük Birliği Anlaşması hangi tarihte yürürlüğe girmiştir?

- A) 24 Şubat 1993
 B) 14 Ekim 1994
 C) 1 Ocak 1995
 D) 1 Ocak 1996
 E) 8 Ocak 1997

Yanıt: D (TODAİE 2011)

176. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye ekonomisinde uygulanan 5 Nisan 1994 Ekonomik İstikrar Programı'nın hedeflerinden biridir?

- A) Kamu giderleri ve ücretleri artış hızının enflasyon oranına eşitlenmesi
- B) Konsolide bütçe açığının küçültülmesi
- C) Türk lirasının dolar karşısında değer kazanma-sının desteklenmesi
- D) Hazine borçlanma faiz oranlarının enflasyonun altında tutulması
- E) Yeni vergiler konulmaması

Yanıt: B (TODAİE 2011)

177. Aşağıdakilerden hangisi 1994 krizi sonrasında Türkiye'de bankacılık ve para piyasalarında yapılan düzenlemelerden biridir?

- A) Belirli bir miktar altındaki tasarruf mevduatlarına Devlet güvencesi getirilmesi
- B) Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun feshedilerek görev ve yetkilerinin T.C. Merkez Bankasına devredilmesi
- C) El konulan bankaların Özelleştirme İdaresi Başkanlığına devredilmesi
- D) Devlet iç borçlanma senedi faizlerinin belirlenmesinde T.C. Merkez Bankasının tek yetkili ilan edilmesi
- E) Mevduatlar üzerindeki zorunlu karşılık oranlarının sıfırlanması

Yanıt: A (TODAİE 2011)

178. 1997'de Asya'da ve 1998'de Rusya'da yaşanan ekonomik krizler tüm dünyada ekonomik, finansal ve toplumsal istikrarsızlığa yol açmıştır. Aşağıdakilerden hangisi bu krizlerden sonra Türkiye ekonomisinde alınan tedbirlerden biridir?

- A) IMF ile yakın izleme anlaşması imzalanması
- B) T.C. Merkez Bankasının Hazineye vereceği avansların bütçe payının artırılması
- C) İç talebi artırmak amacıyla bütçe açığı hedefinin yükseltilmesi
- D) Türk lirasının yabancı paralar karşısındaki değerinin devalüe edilmesi
- E) Dünya Bankası ile yapısal uyum anlaşması imzalanması

Yanıt: A (TODAİE 2011)

179. Para ikamesi kavramı Türkiye ekonomisi için ne anlam ifade eder?

- A) Türk lirasından altı sıfır atılması sonucunda Yeni Türk lirasının Türk lirası yerine geçmesi
- B) Tasarruf sahiplerinin mevduatlarını Türk lirasından döviz tevdiat hesaplarına kaydırması
- C) Para politikası olarak T.C. Merkez Bankası parasının hedeflenmesi
- D) Kredi kartlarının para olarak kullanılması
- E) T.C. Merkez Bankasının yıpranmış ve aşınmış banknotları yenileriyle değiştirmesi

Yanıt: B (TODAİE 2011)

180. Aşağıdakilerden hangisi 2001 yılında yürürlüğe giren Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın hedeflerinden biri değildir?

- A) Sıkı maliye programı uygulanması
- B) Özelleştirme faaliyetlerine hız verilmesi
- C) Para politikasının kurulacak olan para kuruluna devredilmesi
- D) Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu bünyesindeki özel bankalar ile kamuya ait bankaların yeniden yapılandırılması
- E) Bütçe dışı fonların kapatılması

Yanıt: C (TODAİE 2011)

181. (Milyar ABD doları)

I. Cari İşlemler Dengesi	-14,3
II. Sermaye Hareketleri (net)	-2,2
Doğrudan Yatırımlar (net)	6,7
Portföy Yatırımları (net)	0,2
Kredi Kullanımı	-15,7
Mevduat	4,6
Diğer	1,9
III. Net Hata ve Noksan	4,5
IV. Rezerv Değişimi	12,0

Yukarıda verilen Türkiye'nin 2009 yılına ait ödemeler dengesi tablosuna göre, aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) T.C. Merkez Bankası rezervleri 12 milyar ABD doları artmıştır.

- B) Dışarıya ihraç edilen mallar 14,3 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir.
- C) Yurt dışından 15,7 milyar ABD doları kredi alınmıştır.
- D) Yabancı yatırımcıların Türkiye'ye yaptıkları net portföy yatırımları 200 milyon ABD doları olarak gerçekleşmiştir.
- E) Yerli yatırımcıların yurt dışında 4,6 milyar ABD doları mevduatı bulunmaktadır.

Yanıt: D (TODAİE 2011)

182. Aşağıdakilerden hangisi T.C. Merkez Bankasının 2010 yılı içinde uyguladığı politikalarından biridir?

- A) Zorunlu karşılık oranlarının değiştirilmesi
- B) Geniş para arzının hedeflenmesi
- C) Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu oranının düşürülmesi
- D) Konut kredileri faiz oranlarına müdahale edilmesi
- E) Ticari bankalar için sermaye yeterlilik oranının düşürülmesi

Yanıt: A (TODAİE 2011)

183. Türkiye ekonomisinin son beş yıl içindeki istihdam yapısı göz önüne alındığında aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) İstihdamda en büyük paya sanayi sektörü sahiptir.
- B) Tarım dışı işsizlik oranı genel işsizlik oranından yüksektir.
- C) Kırsal işsizlik oranı kentli işsizlik oranından daha yüksektir.
- D) Kadınlar için iş gücüne katılım oranı erkeklerden daha yüksektir.
- E) Toplam nüfustaki artışa rağmen iş gücü azalmaktadır.

Yanıt: B (TODAİE 2011)

184. Aşağıdakilerden hangisi T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığının görevlerinden biri değildir?

- A) Devletin mal varlığını temsil etmek
- B) Madeni para basmak
- C) Devlet adına borçlanmaya karar vermek ve uygulamak
- D) Devlete ait taşınmaz malları kiraya vermek ve satmak
- E) Devletin nakit akımını düzenlemek

Yanıt: D (TODAİE 2011)

185. Küresel mali kriz nedeniyle ekonomik faaliyetlerin yavaşladığı 2008 yılında aşağıdakilerden hangisi Türkiye ekonomisinde görülmemiştir?

- A) Sanayi üretim endeksinde düşüş
- B) İhracat mallarına olan talepte düşüş
- C) Yatırım harcamalarında azalış
- D) İşsizlik oranında artış
- E) Banka iflaslarında artış

Yanıt: E (TODAİE 2011)

186. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye’de hükümetin 2009 yılında küresel mali krize karşı aldığı önlemlerden biridir?

- A) Beyaz eşyada ÖTV’nin kaldırılması
- B) Otomotivde ÖTV’nin üç ay süre ile indirilmesi
- C) Özel iletişim vergisinin kaldırılması
- D) İthalatı alınan KDV’nin % 1’e indirilmesi
- E) Konutlarda KDV’nin kaldırılması

Yanıt: B (TODAİE 2011)

187. I. İşlenmiş tarım ürünleri

II. İşlenmemiş tarım ürünleri

III. Sanayi ürünleri

1996 yılında tesis edilen AB-Türkiye gümrük birliği yukarıdakilerden hangilerini kapsar?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız III
- C) I ve II
- D) I ve III
- E) I, II ve III

Yanıt: D (TODAİE 2012)

188. Aşağıdakilerden hangisi, “Türkiye’nin sosyo-ekonomik yapısı, işsizliği gizlemeye elverişlidir.” önermesini desteklemektedir?

- A) İşsizlerin vasıfsız olması.
- B) Ücretsiz aile işçiliğinin yaygın olması.
- C) Yapısal işsizlerin çok olması.
- D) Ücretlerin düşük olması.
- E) Teknolojinin ilerlemesi.

Yanıt: B (TODAİE 2012)

189. Türkiye'de sermaye hareketlerinin büyük ölçüde serbestleşmesi hangi süreçte gerçekleşmiştir?

- A) Birinci 5 Yıllık Kalkınma Planı dönemi
- B) Dördüncü 5 Yıllık Kalkınma Planı dönemi
- C) 24 Ocak 1980 Kararları sonrası
- D) 1989 Kararları sonrası
- E) 5 Nisan 1994 Kararları sonrası

Yanıt: D (TODAİE 2012)

190. Bir yıl vadeli mevduata uygulanan yıllık ortalama nominal faiz oranları, Türkiye'de aşağıdaki dönemlerin hangisinde en yüksek seviyelere ulaşmıştır?

- A) 1982-1986
- B) 1988-1992
- C) 1994-1998
- D) 2000-2004
- E) 2006-2010

Yanıt: C (TODAİE 2012)

191. Türkiye'de 1990-2008 yılları arasında doğurganlık oranı, nüfus artış hızı ve ortalama yaşam süresindeki gelişmelerle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

<u>Doğurganlık</u>	<u>Nüfus</u>	<u>Ortalama</u>
<u>Oranı</u>	<u>Artış Hızı</u>	<u>Yaşam Süresi</u>
A) Arttı	Arttı	Arttı
B) Arttı	Azaldı	Azaldı
C) Azaldı	Arttı	Arttı
D) Azaldı	Azaldı	Azaldı
E) Azaldı	Azaldı	Arttı

Yanıt: E (TODAİE 2012)

192. Avrupa Birliği'nin yaşadığı mali krizin Türkiye açısından yaratabileceği en büyük risk faktörü aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Avrupa Birliği ülkeleriyle yapılan ticaretin, Türkiye'nin dış ticareti içinde önemli bir payı olmasının cari açığı artırması riski.
- B) Bankacılık sisteminin Avrupa Birliği ile yakın ilişkilerinin, sistemin finansal risklerini artırması.

- C) Avrupa Birliği ülkelerinin büyük pay sahibi olduğu doğrudan yatırımlarda düşüş riski.
- D) Türkiye'deki tüketim kalıplarının büyük ölçüde Avrupa Birliğinden yapılan ithalata bağlı olması nedeniyle refah kaybı riski.
- E) Avrupa Birliğindeki mali krizin yaygınlaşmasının kamu kesimi borçlanma gereğini artırması riski.

Yanıt: A (TODAİE 2012)

193. Aşağıdakilerden hangisi, kayıt dışı ekonominin gelişme nedenlerinden biri olarak görülemez?

- A) Küreselleşme süreciyle birlikte artan rekabet baskısının, firmaların maliyeti düşürme isteğine yönelmesi.
- B) Ekonomik faaliyetlere ilişkin bürokratik işlemlerin çokluğu ve denetim eksikliği.
- C) Ekonomik faaliyetleri finanse edecek fonların özel kesim tarafından daha etkin kullanılması.
- D) Kentleşme ve artan göçün yarattığı iş gücü fazlasını emecek istihdam olanaklarının kısıtlı olması.
- E) Ekonomik krizlerin gelir dağılımını bozucu etkisine karşı kayıt dışı ekonominin emniyet supabı işlevi görmesi.

Yanıt: C (TODAİE 2012)

194. I. Dış ticaret ve kambiyo denetimleri

II. Beş yıllık kalkınma planları

III. Devletçilik politikaları

Yukarıdakilerden hangileri, 1930-1939 döneminde Türkiye'de uygulanan iktisat politikaları içinde yer alır?

- A) Yalnız I
- B) I ve II
- C) I ve III
- D) II ve III
- E) I, II ve III

Yanıt: C (TODAİE 2013)

195. Aşağıdaki tarihlerin hangisinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, gümrük tarifelerini ilk kez artırmıştır?

- A) 1923 B) 1929 C) 1945 D) 1960 E) 1980

Yanıt: B (TODAİE 2013)

196. Aşağıdakilerden hangisi, 5 Nisan 1994 Kararları'nın yapısal düzenlemeleri arasında yer almaz?

- A) KİT'lerin özelleştirilmesiyle ilgili yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi
- B) Sosyal güvenlik sisteminin bütçe üzerindeki yükünün azaltılması
- C) Özel emeklilik sigortasının teşvik edilmesi
- D) Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun kurulması
- E) Tarım sektörüne yönelik desteklerin kapsamının daraltılması

Yanıt: D (TODAİE 2013)

197. Aşağıdakilerden hangisi, 24 Ocak 1980 Programı'nın amaçları arasında yer almaz?

- A) Kâr oranlarını artırarak yatırımları uyarmak.
- B) İhracatı yapılan malların rekabet gücünü artırmak.
- C) İş gücü fiyatını düşük tutmak.
- D) Yabancı sermayeyi özendirmek.
- E) İç talebi canlandırmak.

Yanıt: E (TODAİE 2013)

198. I. Faiz dışı fazla hedefi

II. Döviz kuru hedefi

III. Cari açık hedefi

199. 2000 yılı İstikrar Programı çerçevesinde, 2000 yılı sonunda yukarıdaki hedeflerden hangilerine ulaşılamamıştır?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) Yalnız III
- D) I ve III
- E) II ve III

Yanıt: C (TODAİE 2013)

200. 2010-2011 yıllarında Türkiye'de, kamu tüketimi, özel tüketim, kamu yatırımı ve özel yatırım meblağlarının büyükten küçüğe sıralaması aşağıdakilerden hangisinde doğru olarak verilmiştir?

- A) Özel tüketim, özel yatırım, kamu tüketimi, kamu yatırımı
- B) Kamu tüketimi, özel tüketim, kamu yatırımı, özel yatırım
- C) Özel tüketim, özel yatırım, kamu yatırımı, kamu tüketimi

D) Kamu tüketimi, özel tüketim, özel yatırım, kamu yatırımı

E) Özel tüketim, kamu yatırımı, kamu tüketimi, özel yatırım

Yanıt: A (TODAİE 2013)

201. Türkiye'de 2000-2001 krizi sonrasında açıklanan 2002 para programı için aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

A) Temel amaçlarından biri fiyat istikrarını sağlamaktır.

B) Örtük enflasyon hedeflemesine yer verilmiştir.

C) Dış finansmanın TL'ye çevrilmesiyle ortaya çıkacak ek likiditenin sterilize edileceğine yer verilmiştir.

D) Kura sık müdahale edilerek istikrarının sağlanacağına yer verilmiştir.

E) Para tabanı, parasal hedeflemenin temel büyüklüğü olarak benimsenmiştir.

Yanıt: D (TODAİE 2013)

202. TÜİK verilerine göre, Türkiye'de 2007-2011 dönemi için işsizlik oranının en yüksek olduğu yıl aşağıdakilerden hangisidir?

A) 2007 B) 2008 C) 2009 D) 2010 E) 2011

Yanıt: C (TODAİE 2013)

203. TCMB'nin birincil piyasadan devlet iç borçlanma senedi (DİBS) satın almasını yasaklayan kanuni düzenlemenin yürürlüğe giriş tarihi aşağıdakilerden hangisidir?

A) 2001 B) 2002 C) 2006

D) 2008 E) 2010

Yanıt: A (TODAİE 2013)

204. Türkiye'de 2009 yılında, aşağıdaki sektörlerin hangisinde 2008 yılına kıyasla üretimde bir azalma yaşanmamıştır?

A) Tarım B) Madencilik

C) İmalat sanayisi D) İnşaat

E) Ticaret

Yanıt: A (TODAİE 2013)

205. Türkiye'nin, 2009-2011 döneminde en fazla ithalat yaptığı ülke aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Almanya B) Çin C) İngiltere
D) Rusya E) ABD

Yanıt: D (TODAİE 2013)

206. Aşağıdakilerden hangisi, Türkiye'nin 2009'daki ekonomik daral-madan 2010'da çıkmasına katkı yapan unsurlardan biri değildir?

- A) ABD'nin kamu harcamalarını artırarak dünyada dolar likiditesini artırması.
B) Türkiye'nin, ihracatını krizden etkilenmeyen ülkelere yönlendirmesi.
C) Türkiye'de devletin kamu altyapı harcamalarını artırması.
D) Rezerv para sahibi ülkelerde düşük faiz politikası uygulanması.
E) TCMB'nin politika faizini yükseltmesi.

Yanıt: E (TODAİE 2013)

207. Türkiye'de 2000-2010 döneminde kamu kesimi gelirlerini oluşturan en büyük kalemler aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Vasıtasız vergiler B) Vasıtalı vergiler
C) Özelleştirme gelirleri D) Servet vergileri
E) Sosyal fonlar

Yanıt: B (TODAİE 2013)

208. TÜİK'in tanımlamasına göre aşağıdakilerden hangisi, hane halkının zorunlu özelliklerinden biri değildir?

- A) Bireyler, kazançlarını ayrı tutmazlar.
B) Bireyler, aynı konutta veya aynı konutun bir bölümünde yaşarlar.
C) Bireyler, hane halkının hizmet ve yönetimine iştirak ederler.
D) Bireyler, masraflarını ayrı tutmazlar.
E) Bireyler arasında evlilik veya akrabalık bağı vardır.

Yanıt: E (TODAİE 2013)

209. 2011 yılında tüketici fiyatlarında hedeflenen ve gerçekleşen enflasyon, sırasıyla aşağıdakilerden hangisinde verilmiştir?

- A) % 5,5 ve % 7,5 B) % 5,5 ve % 10,5

- C) % 7,5 ve % 7,5 D) % 7,5 ve % 10,5
E) % 10,5 ve % 12,5

Yanıt: B (TODAİE 2013)

210. Lozan anlaşmasının ekonomik ve mali hükümleri çerçevesinde, Osmanlı kamu dış borçlarının ödemesi hangi yılda tamamlanmıştır?

- A) 1924 B) 1934 C) 1944 D) 1954 E) 1964

Yanıt: D (Kamu İhale Kurumu 2006)

211. Aşağıdaki iktisadi sorunlardan hangisi 1930'lu yıllarda Devletçilik uygulamalarının temel nedenlerinden biri değildir?

- A) Stagflasyon B) Sınai üretimde düşme
C) İşsizlik D) Deflasyon
E) Dış ticaret açığı

Yanıt: D (Kamu İhale Kurumu 2006)

212. Aşağıdakilerden hangisi, 1923 yılında toplanan Türkiye İktisat Kongresinde benimsenen ulusal yaklaşımlardan biri değildir?

- A) Yabancı sermayeye sınırlamalar getirilmesi
B) Bilimsel ve teknik gelişmelerin yaygınlaştırılması
C) Aracı ve tekellere karşı durulması
D) Nüfus artışının sağlanması
E) Doğal kaynakların bütünüyle ülke yararına kullanılması

Yanıt: A (Kamu İhale Kurumu 2006)

213. Aşağıdakilerden hangisi 1946-1960 yılları arasındaki dönemin belirgin niteliklerinden biri değildir?

- A) Özel sermaye birikiminin genişlemesi
B) Tarımda makineleşmenin hızlanması
C) Yeni ekim alanlarının üretime açılması
D) Tarımsal ürün fiyatlarının desteklenmesi
E) Demir yollarına önemli ölçüde öncelik verilmesi

Yanıt: E (Kamu İhale Kurumu 2006)

214. Aşağıdakilerden hangisi planlı dönem (1960-1980) boyunca uygulanan temel ekonomi politikalarından biri değildir?

- A) Dayanıktı tüketim mallarının yerli üretiminin sağlanması
- B) Özel kesim yatırım teşviklerinin azaltılması
- C) Kamu kesimi inalat sanayi yatırımlarının artması
- D) TL'nin değerinin düşük tutulması
- E) Reel faizlerin düşük tutulması

Yanıt: B (Kamu İhale Kurumu 2006)

215. Aşağıdakilerden hangisi 24 Ocak 1980 tarihinde uygulamaya konulan istikrar programının öngördüğü uygulamalar arasında yer almaz?

- A) Emek piyasasının serbestleştirilmesi
- B) Finans piyasalarının serbestleştirilmesi
- C) Sermaye piyasalarının serbestleştirilmesi
- D) Tarım reformunun yapılması
- E) Kamu sektörünün daraltılması

Yanıt: D (Kamu İhale Kurumu 2006)

216. Türkiye'de enflasyon hedeflemesi rejimine kaç yılında geçilmiştir?

- A) 2002 B) 2003 C) 2004 D) 2005 E) 2006

Yanıt: E (Kamu İhale Kurumu 2006)

217. Mayıs 2006'da meydana gelen kısa dönemli ekonomik dalgalanma sırasında, T.C. Merkez Bankası tarafından son yıllarda ilk kez kullanan para politikası aracı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) REPO işlemi B) DEPO işlemi
- C) Reeskont oranı D) Döviz satışı
- E) Döviz alışı

Yanıt: B (Kamu İhale Kurumu 2006)

218. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin iktisadi yönden içinde olduğu örgütlenmelerden biri değildir?

- A) ECO (Ekonomik İşbirliği Teşkilatı)
- B) KEİB (Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi)

- C) NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi)
 - D) OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
 - E) D-8 (Gelişmekte Olan Ülkeler Ekonomik İşbirliği Grubu)
- Yanıt: C (Kamu İhale Kurumu 2006)

219. 1900-1914 yılları arasında, Osmanlı İmparatorluğu'nda kâğıt para basma yetkisi aşağıdaki kurumlardan hangisine aittir?
- A) Reji İdaresi
 - B) Osmanlı Bankası
 - C) Ziraat Bankası
 - D) Emniyet Sandığı
 - E) Galata Borsası
- Yanıt: B (Kamu İhale Kurumu 2009)

220. Aşağıdakilerden hangisi 1923'te İzmir'de toplanan 1. Türkiye İktisat Kongresi'nde alınan kararlardan biridir?
- A) Aşarın kaldırılması
 - B) Türkiye ve Yunanistan arasında nüfus mübadelesinin uygulanması
 - C) Reji İdaresinin güçlendirilmesi
 - D) Osmanlı dış borçlarının ödenmemesi
 - E) İşçilerin günlük çalışma sürelerinin on saatle sınırlandırılması
- Yanıt: A (Kamu İhale Kurumu 2009)

221. Cumhuriyetin ilk on yılında Türkiye ekonomisinin özelliklerine ilişkin aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?
- A) Sanayi ve ticaret sektörlerinin milli gelir içindeki toplam payları 1929 yılı itibarıyla tarımı geride bırakmıştır.
 - B) Milli gelir ilk yıllarda yavaş büyürken 1929'dan itibaren hızla artmaya başlamıştır.
 - C) Tarımsal üretim, 1929'dan itibaren hızla artmaya başlamıştır.
 - D) Tarım, milli gelir içinde en büyük paya sahiptir.
 - E) Ticaret sektörü, istihdam içinde en büyük paya sahiptir.
- Yanıt: D (Kamu İhale Kurumu 2009)

222. Aşağıdakilerden hangisiyle Türkiye ekonomisinde devletçi politikalar somut olarak başlamıştır?
- A) Lozan Barış Antlaşması'nın kabulüyle

- B) Sanayi Teşvik Yasası'nın çıkarılmasıyla
- C) Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı'nın benimsenmesi ve uygulanmasıyla
- D) Türkiye İş Bankası'nın kurulmasıyla
- E) Milli Türk Ticaret Birligi'nin kurulmasıyla

Yanıt: C (Kamu İhale Kurumu 2009)

223. Aşağıdakilerden hangisi 1980-1989 yılları arasında uygulanan ekonomik politikalardan biri değildir?

- A) Döviz piyasasının ve sermaye girişlerinin serbestleştirilmesi.
- B) Faiz hadlerinin serbestleşmesi
- C) Para arzının denetlenmesi
- D) İthalat üzerindeki yasaklar ve miktar kısıtlarının kaldırılması
- E) İhracat mallarına ödenen vergi iadesi uygulamasının kaldırılması

Yanıt: E (Kamu İhale Kurumu 2009)

224. Aşağıdakilerden hangisi 5 Nisan Kararları'nın alınmasına yol açmıştır?

- A) 1994 yılında ortaya çıkan ekonomik kriz
- B) 1994 yılı başında ortaya çıkan deflasyonist baskılar
- C) GATT-Uruguay Round Anlaşması'nın imzalanması
- D) Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği Anlaşması'nın imzalanması
- E) Enerji piyasasında yaşanan darboğaz

Yanıt: A (Kamu İhale Kurumu 2009)

225. 2001 Ekonomik Krizini taksip eden yıllarda istihdam alanında aşağıdakilerden hangisi gerçekleşmiştir?

- A) Kayıt dışı istihdam oranı azalmıştır.
- B) İş gücüne katılım oranı azalmıştır.
- C) İstihdam oranı artmıştır.
- D) Tarımda çalışanların toplam istihdam içindeki payı artmıştır.
- E) Hizmetler sektöründe çalışanların toplam istihdam içindeki payı azalmıştır.

Yanıt: B (Kamu İhale Kurumu 2009)

226. Aşağıdakilerden hangisi 1999 Enflasyonla Mücadele Programında kullanılan çapalardan biridir?

- A) Dış borçlar
- B) İç borçlar
- C) Döviz kuru
- D) Banka kredileri
- E) Faiz

Yanıt: C (Kamu İhale Kurumu 2012)

227. Aşağıdakilerden hangisi 2001 Krizinden sonra uygulanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP) çerçevesinde hayata geçen gelirler politikasından biridir?

- A) Ücretlerin geriye doğru endekslemesi
- B) Memur maaşlarının dondurulması
- C) Kira artışlarının dondurulması
- D) Kar oranlarının sterilizasyonu
- E) Çiftçiye doğrudan gelir desteği sağlanması

Yanıt: E (Kamu İhale Kurumu 2012)

228. Aşağıdakilerden hangisi 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararlarının kısa vadeli kararlarından biridir?

- A) İthalatı zorlaştırarak ödemeler dengesi açığını azaltmak.
- B) Sanayideki atıl kapasitenin harekete geçirilmesini sağlamak.
- C) Gelirin fonksiyonel dağılımında emeğin payını artırmak.
- D) İhraç malları kalitesini geliştirmek.
- E) Finans piyasalarını serbestleştirmek.

Yanıt: B (Kamu İhale Kurumu 2012)

229. Aşağıdakilerden hangisi 1923-1930 yılları arasında uygulanan para politikaları için söylenebilir?

- A) Bu dönemde Osmanlı Bankası kaynakları kullanılarak bütçe açıkları tamamen kapatılmıştır.
- B) Bu dönemde uygulanan para politikası "istikrarlı ve sağlam para" anlayışı ile yürütülmüştür.
- C) Bu dönemde finansman sorunu sıcak para politikaları ile çözümlenmeye çalışılmıştır.

- D) Bu dönemde para arzı açık piyasa işlemleri ile daraltılmıştır.
 E) Merkez Bankası para arzını daraltarak enflasyonu önlemeye çalışmıştır.

Yanıt: B (Kamu İhale Kurumu 2012)

230. I. Beş Yıllık Sanayi Planı (1933-1937) dâhilinde en büyük yatırım payı aşağıdaki sektörlerden hangisine aittir?

- A) Demir-Çelik
 B) Maden İşleme
 C) Toprak-Seramik
 D) Dokuma
 E) Kimya

Yanıt: D (Kamu İhale Kurumu 2012)

231. Aşağıdakilerden hangisi I. İzmir İktisat Kongresine katılan Tüccar grubunun isteklerinden birisi değildir?

- A) Kambyo ve borsa işlemlerinin düzeltilmesi
 B) Cuma günlerinin resmi tatil olması
 C) Tekellerin kaldırılması
 D) Ülkeye yabancı sermaye girişinin yasaklanması
 E) İktisat eğitimine önem verilmesi

Yanıt: D (Kamu İhale Kurumu 2012)

232. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında kurulan ilk millî banka aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Ziraat Bankası
 B) Türk Millî Bankası
 C) Türkiye İş Bankası
 D) Türkiye Ticaret ve Sanayi Bankası
 E) Türkiye Umumi Bankası

Yanıt: C (Maliye Bakanlığı İç Denetçi Aday Belirleme 2011)

233. Aşağıdakilerden hangisi 1930'larda uygulanan ekonomi politikalarının genel özelliklerinden biridir?

- A) İhracata dayalı büyüme
 B) Devletçi ekonomi politikaları

- C) Ekonomik liberalizm
- D) Serbest dış ticaret rejimi
- E) Hizmet sektörüne dayalı büyüme

Yanıt: B (Maliye Bakanlığı İç Denetçi Aday Belirleme 2011)

234. Aşağıdakilerden hangisi 1963-1980 tarihleri arasında Türkiye ekonomisinde uygulanan politikalardan biri değildir?

- A) İç pazarın dış rekabete karşı korunması
- B) Sanayi yatırımlarının teşvik edilmesi
- C) KİT'ler eliyle ara mal üretiminin artırılması
- D) İhracata doğrudan parasal destek verilmesi
- E) Gelir ve ücret politikaları ile iç talebin güçlendirilmesi

Yanıt: D (Maliye Bakanlığı İç Denetçi Aday Belirleme 2011)

235. Aşağıdakilerden hangisi 1950-1960 döneminde Türkiye ekonomisinde gerçekleşen gelişmelerden biridir?

- A) Yerli üretimin artan rekabet gücü sayesinde dış ticaret fazlası verilmesi
- B) Sanayi yatırımlarını hızlandırmak amacıyla yeni KİT'lerin kurulması
- C) Yabancı sermayenin ağırlıklı olarak tarım sektöründe yoğunlaşması
- D) Özel sermaye ile KİT ortaklıklarına son verilmesi
- E) Artan dış rekabet nedeniyle sanayi üretiminin milli gelir içindeki payının düşmesi

Yanıt: B (Maliye Bakanlığı İç Denetçi Aday Belirleme 2011)

236. Aşağıdakilerden hangisi 24 Ocak 1980 kararları ile uygulamaya konan ekonomi politikalarından biridir?

- A) Yerli sanayinin korunmasından vazgeçilmesi
- B) Merkez Bankasının açık piyasa işlemlerine son vermesi
- C) Yabancı sermaye girişleri üzerindeki tüm sınırlamaların kaldırılması
- D) İhracata ödenen vergi ladesinin kaldırılması
- E) Merkez Bankasının Hazineye kredi vermesinin durdurulması

Yanıt: A (Maliye Bakanlığı İç Denetçi Aday Belirleme 2011)

237. Aşağıda verilen yıllardan hangisinde Türkiye'de bir ekonomik kriz yaşanmamıştır?

- A) 1958 B) 1978 C) 1994 D) 2000 E) 2006

Yanıt: E (Maliye Bakanlığı İç Denetçi Aday Belirleme 2011)

238. Türkiye ekonomisinin son on yıl içindeki ekonomik büyüme performansı ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) Ekonomi bu dönemde kesintisiz büyümüştür.
B) Ekonomik büyüme, banka iflasları nedeniyle 2005 yılında kesintiye uğramıştır.
C) 2001 krizi ardından başlayan büyüme, 2008'e kadar devam etmiştir.
D) Sabit fiyatlarla hesaplanan GSYİH'ye göre, 2007'de başlayan gerileme 2010'a kadar devam etmiştir.
E) 2009 yılı itibarıyla ekonomik toparlanma başlamışsa da büyüme 2011 yılında yeniden negatif gerçekleşmiştir.

Yanıt: C (Maliye Bakanlığı İç Denetçi Aday Belirleme 2011)

239. Türkiye ekonomisinin 2000'li yıllardaki istihdam yapısı ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) Tarım sektörü istihdam içindeki payını korurken sanayinin payı gerilemiştir.
B) Sanayi istihdam içinde en yüksek paya sahip olmuştur.
C) 2000'li yılların sonunda inşaat sektörünün istihdam içindeki payı ilk kez tarımı geçmiştir.
D) İstihdam içinde en yüksek paya hizmetler sektörü sahiptir.
E) 1990'larda küçülen tarımın istihdam içindeki payı 2000'li yıllarda artmıştır.

Yanıt: D (Maliye Bakanlığı İç Denetçi Aday Belirleme 2011)

240. Türkiye ekonomisinde 2000'li yılların enflasyon verileri ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) 2001 krizi sonrasında yılların enflasyon oranı ortalaması 1990'ların altındadır.
B) 2002'den itibaren TÜFE azalırken TEFE artmaktadır.
C) Son yirmi yılın en yüksek yıllık enflasyon oranı % 45 ile 2002 yılında gerçekleşmiştir.

- D) Enflasyon oranının ölçümünde yapılan değişiklik nedeniyle 2009 öncesi ve sonrası oranlarının karşılaştırılması mümkün değildir.
- E) 2000'li yıllar boyunca yıllık enflasyon % 20'nin üzerinde seyretmiştir.

Yanıt: A (Maliye Bakanlığı İç Denetçi Aday Belirleme 2011)

241. T.C. Merkez Bankası Rezerv Varlıkları Değişimini gösteren yukarıdaki tabloda verilen bilgilere göre aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) Cari dengenin fazla vermesi nedeniyle ilk kez 2008 yılında rezervler artmıştır.
- B) Küresel kriz nedeniyle 2009 yılından itibaren rezervlerde erime devam etmiştir.
- C) 2008 yılında rezervler 1,1 milyar ABD doları azalmıştır.
- D) Dönem boyunca devam eden rezerv değişimindeki dalgalanmalar bütçe açıkları olacağını göstermektedir.
- E) 2005-2007 yılları arasında artan ithalat talebi rezervlerdeki azalmanın temel nedenidir.

Yanıt: C (Maliye Bakanlığı İç Denetçi Aday Belirleme 2011)

242. Türkiye'nin 2005-2010 yılları arasındaki dış borçları ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) IMF ile 2009 yılında imzalanan yeni stand-by anlaşması dış borçların artmasına neden olmuştur.
- B) Dış borçların temel nedeni dönem içindeki devalüasyonlardır.
- C) IMF'den alınan borçların tamamı 2008 yılı itibarıyla ödenmiştir.
- D) Dönem itibarıyla dış borç stoku artmakla birlikte vade süreleri kısalmıştır.
- E) Türkiye'nin dış borç stokunun GSYİH'ye oranı % 60 olan Maastricht Kriteri'nin altındadır.

Yanıt: E (Maliye Bakanlığı İç Denetçi Aday Belirleme 2011)

243. T.C. Merkez Bankası'nın 2011 yılında politika faiz oranı olarak kullandığı faiz oranı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) 1 hafta vadeli repo ihale faiz oranı
- B) Kamu mevduatları faiz oranı
- C) İnterbank faiz oranı

D) Zorunlu karşılıklardan alınan faizler

E) Kamu kredileri faiz oranı

Yanıt: A (Maliye Bakanlığı İç Denetçi Aday Belirleme 2011)

244. Aşağıdakilerden hangisi 2008 yılında küresel kriz koşullarında Türkiye ekonomisinde gerçekleşmiştir?

A) Türk lirasının resmi olarak devalüe edilmesi

B) Banka iflasları

C) İşsizlik oranında artış

D) Gecelik borçlanma faizlerinin % 100'ün üzerine çıkması

E) Hükümetin IMF ile yeni bir Stand-by anlaşması yapmak zorunda kalması

Yanıt: C (Maliye Bakanlığı İç Denetçi Aday Belirleme 2011)

**245. Aşağıdakilerden hangisi 2008-2009 yılları arasında Türkiye ekonomisinde istihdamı artırmak amacıyla uygulanan politikalar-
dan biridir?**

A) Kısa çalışma ödeneğinden yararlanma süresinin uzatılması

B) İşsizlik ödeneğinin üst sınırının asgari ücretin 1,5 katına yükseltilmesi

C) Genç ve kadın istihdamında sosyal güvenlik primlerinin kaldırılması

D) Toplum Yararına Çalışma Programı'nın işsizlik fonuna devri

E) Bölgesel asgari ücret sistemine geçilmesi

Yanıt: A (Maliye Bakanlığı İç Denetçi Aday Belirleme 2011)

246. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de 61. Hükümet döneminde ekonomi alanında faaliyet gösteren bakanlıklardan biri değildir?

A) Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

B) Dış Ticaret Bakanlığı

C) Maliye Bakanlığı

D) Ekonomi Bakanlığı

E) Kalkınma Bakanlığı

Yanıt: B (Maliye Bakanlığı İç Denetçi Aday Belirleme 2011)

247. Cumhuriyet Tarihi boyunca dış ticaret fazlasının kaydedildiği son yıl aşağıdakilerden hangisidir?

- A) 1923 B) 1930 C) 1946 D) 1978 E) 1989

Yanıt: C (Maliye Bakanlığı İç Denetçi Aday Belirleme 2012)

248. Aşağıdaki ifadelerden hangisi, 1930-1939 dönemi için yanlıştır?

- A) Dış ticaretin bir kısmı kliring anlaşmaları ile yürütülmüştür.
B) Bütçe her yıl açık vermiştir.
C) Dış ticaret, 1938 yılı hariç her yıl fazla vermiştir.
D) İthal edilen malları ikame etmeye yönelik sanayileşme politikası uygulanmıştır.
E) Sanayi işletmeleri işçi bulmakta sürekli güçlük çekmiştir.

Yanıt: B (Maliye Bakanlığı İç Denetçi Aday Belirleme 2012)

249. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

- A) Yıllık yüzde onluk bir büyüme hedeflenmiştir.
B) Nitelikli iş gücü yetiştirilmesine önem verilmiştir.
C) İstihdam sorununun çözülmesi hedeflenmiştir.
D) Dış ödeme dengesine ulaşılması hedeflenmiştir.
E) 1963-1967 dönemini kapsamaktadır.

Yanıt: A (Maliye Bakanlığı İç Denetçi Aday Belirleme 2012)

250. 1961-1976 İthal İkamesi Planlı Kalkınma Dönemi'nde aşağıdakilerden hangisi gerçekleşmemiştir?

- A) İşçilerin eline geçen çıplak ücret ile işverenlerin ödediği brüt ücret arasındaki fark azalmıştır.
B) Grev hakkını içeren toplu pazarlık sistemi, işçilerin reel ücretlerinde artış sağlamıştır.
C) Tarımsal ürünlerin fiyatlarının oluşumunda devletin destekleme politikasının etki alanı genişlemiştir.
D) KİTlerde ücret taleplerine karşı gevşek politika uygulanmıştır.
E) Sosyal güvenlik kapsamındakilerin genel nüfus içinde oranı artmıştır.

Yanıt: A (Maliye Bakanlığı İç Denetçi Aday Belirleme 2012)

251. I. İç talebin daraltılması

II. Fiyat kontrollerinin kaldırılması

III. Devalüasyon politikası

Yukarıdakilerden hangileri, 24 Ocak Kararları ile dönemin iktisat politikalarının temel unsurlarından olmuştur?

A) Yalnız I

B) Yalnız III

C) I ve II

D) II ve III

E) I, II ve III

Yanıt: E (Maliye Bakanlığı İç Denetçi Aday Belirleme 2012)

252. I. Ticari bankaların, uzun vadeli devlet iç borçlanma senetleri tutmak istememesi

II. Ticari bankaların, Hazine bono ihalelerinde birbirlerine karşı rekabet etmesi

III. Ticari bankaların, döviz açık pozisyonlarının kur riskini karşılamak için yüksek faiz talep etmesi

Yukarıdakilerden hangileri, Türkiye'de 1999'da Hazinesin iç borçları döndürmesini zorlaştırmıştır?

A) Yalnız I

B) I ve II

C) I ve III

D) II ve III

E) I, II ve III

Yanıt: C (Maliye Bakanlığı İç Denetçi Aday Belirleme 2012)

253. Aşağıdakilerden hangisi, 2000 yılında uygulanan İstikrar Programı'nda öngörülen tedbirlerden biri değildir?

A) Para tabanındaki değişmeyi, Merkez Bankasının net dış varlığındaki değişme ile sağlamak.

B) Kamu borcunu özelleştirme gelirleriyle ödemek.

C) Ücret ve maaşları hedeflenen enflasyon oranında artırmak.

D) Faiz oranlarının belirlenmesini piyasaya bırakmak.

E) Döviz kurunun belirlenmesini piyasaya bırakmak.

Yanıt: E (Maliye Bakanlığı İç Denetçi Aday Belirleme 2012)

254. Aşağıdakilerden hangisi, Türkiye'de 2001 döviz buhranına yol açan etkenlerden biri değildir?

A) 2000 İstikrar Programı'na başlarken TL'nin devalüe edilmemesi

B) 2000 İstikrar Programı'nda ithalatı kısıtlayıcı tedbir alınmaması

- C) 2000 İstikrar Programı'nda maaş ve ücretlerin gerçekleşen enflasyon oranında artırılması
 D) 2000 İstikrar Programı'nda kısa vadeli sermaye girişlerine karşı tedbir alınmaması
 E) 2000 İstikrar Programı'na başlarken bankacılık sektörünün, faiz ve kur artışlarına karşı korulanlığının giderilmemesi

Yanıt: C (Maliye Bakanlığı İç Denetçi Aday Belirleme 2012)

255. Türkiye'de, 2002 yılı sonunda brüt dış borç stokunun borçlulara göre dağılımının büyükten küçüğe doğru sıralaması aşağıdakilerden hangisinde verilmiştir?

- A) Kamu, TCMB, Özel Sektör
 B) Özel Sektör, Kamu, TCMB
 C) TCMB, Özel Sektör, Kamu
 D) Özel Sektör, TCMB, Kamu
 E) Kamu, Özel Sektör, TCMB

Yanıt: E (Maliye Bakanlığı İç Denetçi Aday Belirleme 2012)

256. Türkiye'de, 2002-2005 döneminde uygulanan para politikası rejimine ne ad verilmektedir?

- A) Açık enflasyon hedeflemesi
 B) Örtük enflasyon hedeflemesi
 C) Nominal GDP hedeflemesi
 D) Döviz kuru hedeflemesi
 E) Artış hızı sabit döviz kuru hedeflemesi

Yanıt: B (Maliye Bakanlığı İç Denetçi Aday Belirleme 2012)

257. I. Tarım

II. Madencilik

III. İmalat sanayisi

IV. Hizmetler

Türkiye'de, 2000-2010 döneminde istihdamın yukarıdaki sektör-
 lere dağılımı aşağıdakilerden hangisinde büyükten küçüğe doğru
 sıralanmıştır?

- A) I, IV, II, III B) I, III, IV, II C) IV, III, I, II
 D) IV, I, III, II E) IV, I, II, III

Yanıt: D (Maliye Bakanlığı İç Denetçi Aday Belirleme 2012)

258. I. Türkiye, Aralık 2000'de IMF tarafından sağlanan Ek Rezerv Kolaylığı'ndan yararlanmıştır.

II. Türkiye ile IMF arasında ilk Stand-by Anlaşması 1970'de imzalanmıştır.

III. Küresel kriz nedeni ile 2009 yılında Türkiye, IMF ile Stand-by Anlaşması imzalamıştır.

Türkiye-IMF ilişkileri ile ilgili yukarıdaki bilgilerden hangileri yanlıştır?

A) Yalnız I

B) I ve II

C) I ve III

D) II ve III

E) I, II ve III

Yanıt: D (Maliye Bakanlığı İç Denetçi Aday Belirleme 2012)

259. Türkiye'nin ithalatı, yatırım malları, ara malları ve tüketim malları şeklinde tasnif edildiğinde 2000-2010 yılları arasında, bu mal gruplarının ithalat içindeki paylarının büyükten küçüğe sıralaması aşağıdakilerden hangisinde doğru olarak verilmiştir?

A) Yatırım malları, ara malları, tüketim malları

B) Yatırım malları, tüketim malları, ara malları

C) Ara malları, yatırım malları, tüketim malları

D) Ara malları, tüketim malları, yatırım malları

E) Tüketim malları, ara malları, yatırım malları

Yanıt: D (Maliye Bakanlığı İç Denetçi Aday Belirleme 2012)

260. 2010 Yılı Ödemeler Dengesi (Milyar dolar)

Cari İşlemler Hesabı -47

Sermaye ve Finans Hesapları 59

Rezerv Varlıklar -15

Net Hata ve Noksan ?

Yukarıdaki tabloda verilen Türkiye'nin 2010 yılı ödemeler dengesi bilgilerine göre, Net Hata ve Noksan kaç milyar dolardır? (Rakamlar yaklaşık değerlerdir.)

A) -12

B) -3

C) 3

D) 12

E) 15

Yanıt: C (Maliye Bakanlığı İç Denetçi Aday Belirleme 2012)

KAYNAKÇA

1. Yakup Kepenek, Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitabevi, 21. Basım, 2009
2. Mahfi Eğilmez, Erkan Kumcu, Ekonomi Politikası/Teori ve Türkiye Uygulaması, Remzi Kitabevi, 2004, İstanbul
3. Gülten Kazgan, Tanzimattan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3. Baskı, 2009, İstanbul
4. Gülten Kazgan, Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2001), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005
5. Gülten Kazgan, Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri, Altın Kitaplar Yayınevi, 1994, İstanbul
6. Meral Tecer, Türkiye Ekonomisi, Todae Yayınları, 2. Baskı, 2005
7. Hüseyin Şahin, Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim-Bugünkü Durumu, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2002
8. Hüseyin Şahin, Türkiye Ekonomisi, Ezgi Kitabevi, 2007
9. Erdi Tokgöz, Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi 1914-2007, İmaj Yayıncılık, 2007
10. Alptekin Müderrisoğlu, Cumhuriyetin Kurulduğu Yıl Türkiye Ekonomisi, Denizbank, 2007, İstanbul
11. Zafer Toprak, Türkiye'de Ekonomi ve Toplum Milli İktisat - Milli Burjuvazi (1908-1950), Tarih Vakfı Yayınları, 1995, İstanbul
12. Ahmet Ay, Türkiye Ekonomisi, Makroekonomik Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Çizgi Kitabevi, 2007, İstanbul
13. Nurhan Yentürk, Köklerin Yürüyüşü/Türkiye Ekonomisi ve 1990 Sonrası Krizler, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005
14. Mustafa Sönmez, Türkiye Ekonomisinin 80 Yılı, İstanbul Ticaret Odası Yayınları İstanbul, 28-2003
15. Erilç Yeldan, Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi/ Bölüşüm, Birikim ve Büyüme, İletişim Yayınları, 2008
16. Rıdvan Karlık, Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim, Beta Basım Yayın, 2005, İstanbul
17. Tülay Süer, Türkiye Ekonomisi (Tarihsel Süreç İçinde Genel Bir Bakış), İzmir, 1998
18. Şevket Pamuk, Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları, İş Bankası Yayınları, 2008
19. Şevket Pamuk, Osmanlı Ekonomisi ve Dünya Kapitalizmi (1820-1913), Yurt Yayınları, 1984, Türkiye Araştırmaları Dizisi

20. Mustafa Sönmez, Küresel Kriz ve Türkiye, Alan Yayıncılık, 2009, İstanbul
21. İlker Parasız, Türkiye Ekonomisi, Ezgi Kitabevi, 2004
22. İlker Parasız, Türkiye Ekonomisi 1923'ten Günümüze İktisat Ve İstikrar Politikaları Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1998
23. Korkut Boratav, Türkiye İktisat Tarihi: 1908-2007, İmge Kitabevi, 14. Baskı, İstanbul, 2010
24. Korkut Boratav, Çağdaş Türkiye, Cem yayınevi, İstanbul, 2000
25. İsmail Cem, Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi, Can Yayınları, 12. Basım, 1998
26. Oktay Yenal, Cumhuriyet'in İktisat Tarihi, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Yayını, 2001
27. Çağlar Keyder, Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye (1923-1929) Yurt Yayınları, Ankara, 1982
28. Nevin Coşar (Derleyen), Türkiye'de Devletçilik, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1995
29. Yahya Sezal Tezel, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950), Yurt Yayınları: 4, Ankara, 1982
30. Ahmet Tabakoğlu, Türkiye İktisat Tarihi, Dergah Yayınları, İstanbul, 2000
31. Bilsay Kuruç, Belgelerle Türkiye İktisat Politikası (Cilt I - Cilt II), SBF yayınları, Ankara, 1988-1993
32. Tevfik Güran, İktisat Tarihi, Acar Matbaacılık, İstanbul, 1999
33. Nüvit Oktay, Dış Ticarete Giriş, AÖF Yayınları, 1. Baskı, Haziran 2005
34. Turan Yay- Gürkan Gülsüm, İktisat Yazıları (Metodoloji - Düşünce - Politika) Beta Basım Yayın, 2007
35. Cihan Bulut, Ekonomik Yapı Ve Politika Analizi Türkiye Ekonomisi Performans Değerlendirmesi, Der Yayıncılık: 387, İstanbul, 2006
36. İhan Tekeli, 1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları, O.D.T.Ü. Yayınları, Ankara, 1983
37. Esin Irmak, Dünden Bugüne Kapitalist Gelişme ve Türkiye Ekonomisi, Etki Yayınevi, İstanbul, 1992
38. Aytekin Altıparmak, Türkiye'de Devletçilik Döneminde Özel Sektör Sınayının Gelişimi, E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 49, 2002
39. Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978, Akbank Kültür Yayınları, İstanbul, 1980
40. Nevzat Güran, İsmail Aktürk, Uluslararası İktisadi Kuruluşlar, 4. Baskı 1999, Isparta

41. Ali Coşkun, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisi, Atatürkçü Düşünce Dergisi, Sayı 4, Kasım, 2003
42. Ağah Oktay Güneri, Türkiye'nin Kalkınması ve İktisadi Devlet Teşekkülleri, Damla Yayınevi, İstanbul, 1978
43. Tevfik Çavdar, Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900-1960, İmge Kitabevi, Ankara, 2003
44. Salih Köse, 24 Ocak 1980 ve 5 Nisan 1994 İstikrar Programlarının Karşılaştırılması, DPT, Ankara, Temmuz, 2000
45. Nur Keyder, Türkiye'de 2000-2001 Krizleri ve İstikrar Programları, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Sayı: 183, 2001
46. Esat Çelebi, Türkiye'de Devalüasyon Uygulamaları (1923-2000)
47. Nadir Eroğlu, Türkiye'de İktisat Politikalarının Gelişimi: 1923-2003 Dönemi
48. İlhan Eroğlu, Enflasyon Hedeflemesi Rejimi Çerçevesinde TCMB'nin Kredibilite ve Hesap Verebilirlik Sorunu, Maliye Finans Yazıları, Ekim 2009, Sayı: 85
49. Gökten Görmezöz, Türkiye Ekonomisinde Yaşanan Dalgalandırmaların İstihdam Üzerindeki Etkisi ve Olumsuz Etkilerinin Azaltılmasına Yönelik Önlemler, Ankara, 2007
50. Oğuz Yıldırım, Kura Dayalı İstikrar Politikası Çerçevesinde Enflasyonu Düşürme Programı ve Türkiye Ekonomisinde Yeni İstikrar Arayışları
51. Oğuz Yıldırım, Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Finansal Krizler (1980-2002), Anadolu Üniversitesi
52. Ahmet Gökçen, Türkiye'de İktisat Politikaları ve Ekonomik Gelişme
53. Ahmet Gökçen, İstikrar Tedbirleri Ve Ekonomik Kriz
54. Tahir Büyükkakın, Cemil Erarslan, Enflasyon Hedeflemesi ve Türkiye'de Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2004/2
55. İlkey Öner Badurlar, Türkiye'de Enflasyon Hedeflemesi Stratejisi Uygulanması ve Para Politikasına Etkisi: 2002-2008, Eskişehir, 2009
56. Ahmet Ay, Zeynep Karaçor, 2001 Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinden Krizden Büyümeye Geçiş Üzerine Bir Tartışma, Selçuk Üniversitesi
57. Erdal Tanas Karagöl, Geçmişten Günümüze Türkiye'de Dış Borçlar, Seta Analiz, Ağustos, 2010
58. Muhammed Karataş, Nursen Vatansever, Uluslararası Ekonomik ve Mali Kuruluşlar, Muğla Üniversitesi, SBE Dergisi, Sayı: 3 Bahar 2001

59. Adem Anbar, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'yla Finansal Entegrasyonu, 1800-1914, Maliye Finans Yazıları, Sayı 84, Uludağ Üniversitesi, 2009
60. Tanık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, Cilt 3, İletişim Yayınları, 2009
60. Ahmet, Özen, Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Borçlanma Politikaları ve Sonuçları, Mevzuat Dergisi, Sayı:100, 2006
60. Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2012
60. Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Cilt XXII, Sayı 213
61. Planlı Dönemde Rakamlarla Türkiye Ekonomisi TOBB, 1990
62. Hazine Müsteşarlığı Yıllık Raporları-Makaleler
63. Maliye Bakanlığı, Yıllık Ekonomik Raporlar
64. TCMB, Yıllık Raporları-Makaleler
64. TÜİK, Ekonomi Raporları
65. TOBB, Ekonomi Raporları
66. DTM, Dış Ticaret Dergileri
67. DPT, Kalkınma Planları
68. Avrupa Birliği, İlerleme Raporları
69. IMF ve Dünya Bankası, Yıllık Raporları
70. ILO, Yıllık Çalışma Raporları